
SIGILL : COLL : HARVARD : CANTAB : NOV : ANGL : 1650
CHRISTO ET ECCLESIAE
N. Hurd Sc.
BOSTON.

Q. HORATII FLACCI
OPERA OMNIA

RECENSUIT

ET

ILLUSTRAVIT

FRIDERICUS GUIL. DOERING.

TOMUS SECUNDUS

CUM INDICIBUS VERBORUM ET NOMINUM LOCUPLETISSIMIS.

LIPSIAE
SUMTIBUS LIBRARIAE HAHNIANAE

MDCCCXXIV.

REGI SAXONIAE

POTENTISSIMO

FRIDERICO AUGUSTO

ADOLESCENTIAE

SUAE

IN SCHOLA PORTENSI

ET IN

ACADEMIA LIPSIENSI PERACTAE

ALTORI

MUNIFICENTISSIMO

EDITOR

AD HORATIUM.

Quae cantata lyra sunt tibi carmina
Olim, fons ubi agros Bandusius rigat,
Haec, quae tempus edax carpere non potest,
Iuvit praesidio tradere Principis,
Quem Patrem Patriae gens Pia Saxonum
Ceu *Divum* meritis tollit honoribus.
Augusti licuit splendida Caesaris
Olim intrare tibi limina; nunc petis
Contemto Tiberi moenia, quae vagus
Albis raucisono vortice dividit.

Nam Rex hic populis imperat Optimus,
AUGUSTUS, bona sors quem dedit alterum,
Qui miti ore tuis carminibus favet.
Gaude sorte tua! Quantus erat favor,
Cum ferres lyricos Stesichori modos,
Tantus, veridicae ut Castalides canunt,
Continget Satiris nunc et Epistolis.

PRAEFATIO.

Fui adhuc, fateor, vanus promissor vel, ut Cicero loquitur, *lentus infitiator.* Lento enim animo porrexi aures, quas ad me monendum, ut datam de edendis Horatii Satyris et Epistolis fidem exsolverem, non solum *Sosius Honestissimus*, sed etiam amici, quorum multum apud me valet auctoritas, vellicarent. Tandem, cum reputarem, me iam longius a carceribus remotum celeri pede ad calcem deferri, ne lenti infitiatoris nota famae meae post fata adhaereret, non amplius moras nectendas, sed rem strenue peragendam esse intellexi. Adpuli igitur animum ad Horatii Satyras et Epistolas simili fere, quo Carmina Horatii Lyrica illustrare studui, commentario instruendas. Ante oculos autem habui inprimis tirones et eiusmodi Horatii lectores, qui poetae sententias earumque nexum potius perspicere et imbibere, quam doctas et criticas disputationes inspicere et cognoscere cupiunt, similes fere sitientibus, qui ora sua malunt pura praetereuntis rivi aqua proluere, quam antea de loco, ubi fons rivi lateat, sollicite quaerere. Horum

lectorum igitur respectu habito primum operam dedi, ut textum, quantum fieri posset, emendatum et a vitiis typographicis purgatum redderem. Iam vero, cum in Horatii Satyris et Epistolis tam veteres Codices, quam antiquae recentioresque Editiones mirum in modum lectionis varietate inter se discrepent, eas lectiones, quae secundum additas rationes praeferendae mihi videbantur caeteris, delegi et secutus sum. — Nec mediocrem in verbis scite inter se conciliandis et apte distinguendis curam posui, quia non raro loci obscuri mutatis et rectius constitutis distinctionibus lucem accipiunt. — Quod ad coniecturas attinet, quas passim aequis arbitris diiudicandas in notis proposui, earum tres, quas in textum reciperem, haud indignas habui, rationes, ex quibus hoc factum est, neminem facile improbaturum esse confisus; scilicet Epist. I, 10, 47. pro: *aut servit*, dedi: *haud servit;* Epist. I, 20. versu ultimo pro inepta lectione: *duxit*, exhibui *dixit;* Epist. ad Pis. 245. pro: *ac pene forenses* excudendum curavi: *aut pene forenses.* — Eodem fortasse iure Sat. I, 10, 69. pro: *ac si* in textu legi possit: *an si*, quod totius loci sensus et nexus postulare videtur; et Sat. II, 4, 18. *parum* pro: *malum*, nam exemplum, ubi *malum* pro: *male* positum sit, vix reperias; sed has et alias coniecturas doctiorum iudicio relinquere malui.

Deinde, cum Horatius ab una sententia ad alteram repente et παρὰ προςδοκίαν transire soleat, id praecipue mihi agendum esse putavi, ut lectores ad sententiarum nexum adverterem; quomodo altera alteri respondeat, docerem, et quid ad sententias inter se consociandas supplendum et animo tenendum sit, monerem. — Quodsi tamen fortasse sint, quibus in hac re paulo verbosior fuisse videar, illi uberiorem sententiarum invicem se excipientium expositionem a tironum rationibus haud alienam esse cogitent.

Denique in verborum interpretatione ita versatus sum, ut, quicquid ad ea recte explicanda, illustranda et idoneis exemplis confirmanda spectat, diligenter observarem, exponerem et sensum rei cuique aptum inde elicerem. Non compilavi aliorum scrinia, sed quae cuique debentur, nominatim doctissimo Horatii interpreti, *Lambino*, (ex cuius ubertate plures irrigarunt suos hortulos) bona fide indicavi.

Ad Horatii Satyras recte, scite et accurate explicandas nostra aetate multa, immo plura fortasse, quam opus erat, contulit Vir Eruditissimus, *Heindorfius*; a cuius viri tamen auctoritate me non serviliter stetisse et pependisse, haud pauca, ubi ab eo dissentio, satis declarant. — Multum praesidii ad Horatii interpretationem Editione Romae (a. 1811.) a *Fea* evulgata et multis praeco-

niis commendata me nacturum esse speraveram; sed haec spes me fefellit. Nam praeter ingentem lectionum e multis Codicibus descriptarum et congestarum farraginem pauca, quae Horatii editorem iuvare possint, habet illa Editio. Nec parum in ea offendit acerbitas et petulantia, qua *Fea* insultat fere *Bentleio*, quem tamen longe illum tam doctrinae copia, quam accuratiore latinae linguae scientia superare, quis est, qui non intelligat?

Indices Nominum et Verborum magna diligentia me moderatore confecerunt tres ad laudem doctrinae efflorescentes iuvenes, Classi Selectae in Gymnasio nostro adscripti, *Carolus Mathaeus Bamberg*, *Eduardus Reibstein* et *Iulius Franck*; prior quidem Nominum, posteriores Verborum Indicem. Fecerunt autem dicti iuvenes iam eiusmodi in bonarum litterarum studiis progressus, ut eos suo tempore merita laude ornatos et rude donatos e ludo nostro discessuros esse non tam speremus, quam confidamus.

Caeterum noli, quaeso, Humanissime Lector, peccata, quibus obnoxia est humana imbecillitas, oculis Lynceis rimari, speculari, investigare et investigata mente iniqua exagitare! *Peccatis veniam poscenti te dare fas est.* Gothae a. d. xx. Ianuar MDCCCXXIV.

DOERING.

Q. HORATII FLACCI
SATIRARVM
LIBER PRIMVS.

SATIRA I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus vivat, laudet diversa sequentes?
O fortunati mercatores, gravis annis
Miles ait, multo iam fractus membra labore.

SATIRA I.

Poeta in causas vitiorum, quibus homines laborant, inquirit, easque praecipue ab avaritia repetit.

v. 1—3. *Qui fit, Maecenas* cett. Sensus: operae pretium sane est quaerere, Maecenas, quid sit, quod nemo sorte sua, sive secum deliberando delecta, sive fortuito oblata, contentus vivat, imo nemo non eos, qui diversum a suo vitae genere sequuntur, felices praedicet? — *ratio*, deliberatio; — *obiecerit*, gravius pro: obtulerit.

v. 4. *gravis annis* — *multo iam fract. membr. labore*, qui iam sentit venientis senectutis molestiam, et virium multo labore exhaustarum defectum. Vir quidam doctus in Diario Trevoltiensi an. 1715. mens. Iun. coniiciebat: *gravis armis*, quae quidem lectio plures defensores nacta est; in iis quoque est *Wolfius: Horat. Erste Satire Lat. u. Deutsch* (Berol. 1813). At mihi antiqua lectio *annis* et simplicior, et verbis sequentibus *multo iam fractus membra labore* accommodatior videtur. *fractus membra* graece, ut Od. I, 1, 21. *stratus membra.*

Contra mercator, navem iactantibus Austris:
Militia est potior. Quid enim? Concurritur: horae
Momento aut cita mors venit, aut victoria laeta.
Agricolam laudat iuris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cetera de genere hoc, adeo sunt multa, loquacem
Delassare valent Fabium: ne te morer, audi,
Quo rem deducam; si quis Deus, En ego, dicat,
Iam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
Mercator: tu consultus modo rusticus: hinc vos,

v. 7. *militia est potior* sc. mercatura.

v. 10. *consultor*, qui consulit iuris legumque peritum, qui v. 17. dicitur *consultus*, h. e. qui de iure respondet; — *sub galli cantum*, sub gallicinium, quod mediam noctem excipit.

v. 11. *Ille* (consultor, cliens) *vadibus datis qui* cett. quem causae dicendae necessitas adegit proficisci in urbem, ut ibi patronum consulat; *datis vadibus* pro vulgari: in iudicium vocatus; is enim, quem vadabatur accusator, debebat promittere vadimonium, h. e. *vades* (obsides, sponsores) *dare*, qui praesentiam in ius vocati sua fide et suo periculo praestarent; *vades* non in capitis tantum causis, sed, aeque ac *praedes*, in causis quoque privatis, uti hoc loco; vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *vas*.

v. 13. *Cetera de genere hoc*, principium versus Lucretiani IV, 594.

v. 14. *Fabium*, quicunque demum ille fuerit, sive philosophus, sive iurisconsultus, poeta iam eum ut hominem loquacem ridet; idem fortasse fuit, de quo sub fin. Sat. sequ. *Fabio vel iudice vincam.* — *ne te morer* cett. ne te diutius detineam, audi, quo tendam, nempe ad describendum hominum, nunquam sorte sua contentorum, ingenium.

v. 16. *Iam faciam* sc. ex vobis id, *quod esse vultis.*

Vos hinc mutatis discedite partibus, eia;
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas
Iratus buccas inflet, neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?
Praeterea, ne sic, ut qui iocularia, ridens
Percurram, quamquam ridentem dicere verum
Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima,
Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.

v. 18. *mutatis partibus* sc. quas adhuc in vita egistis, pro vulgari: mutata vitae conditione.

v. 19. *Nolint*, equidem praetulerim alteram lectionem: *Nolunt*; oratio cohaeret sic: si quis deus ad homines, qui diversa sequentes laudant, dicat: accedite, ego statim vos mutabo in eos, in quos mutari cupitis; expectat paulisper deus, sed ii accedere et mutari *nolunt*. — *licet esse beatis*, graece pro: licet iis esse beatos; sic Sat. I, 2, 51. *munifico esse licet;* Sat. I, 4, 39. *dederim quibus esse poetis.* Sat. 1, 6, 25. *fierique tribuno.* Epist. III, 372. *mediocribus esse poetis.*

v. 20. *Quid causae est, quin*, quidni, nonne igitur merito Iupiter *illis*, h. e. ob illorum, modo aliquid appetentium, modo idem recusantium, inconstantiam, *amb. Irat. bucc. infl.* qui ira exardescunt, buccas inflare solent; ridicule igitur exprimitur hac locutione imago irascentis.

v. 23. *Praeterea, ne* cett. ceterum, ne more eorum, qui res ludicras et iocosas ridendo percurrunt, ego quoque hanc rem seriam ridens percurram.

v. 25. *olim*, in comparationibus passim de rebus, quae factae sunt, et porro ita fieri solent; nonnunquam; nos: *etwa, manchmal;* inf. Epist. I, 10, 42. *ut calceus olim.* Virg. Aen. VIII, 391. sq. *Non secus atque olim, tonitru quum rupta corusco Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.*

v. 27. *Sed tamen;* hae particulae, ut simpliciter *sed, igitur*, eleganter post longiorem parenthesin interruptam orationem excipiunt; exempla Ciceroniana dedit *Ernesti* in Clav. Cic. s. v. *sed.* Oratio sibi respondet sic: ceterum, ne videamur ridicula tractare velle, amoto ludo quaeramus seria.

Ille, gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo, miles, nautaeque, per omne
Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, quum sibi sint congesta cibaria; sicut
Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris
Ore trahit, quodcumque potest, atque addit acervo,
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,

v. 28. *Ille, gravem duro — aratro*, elegans descriptio *rustici.*

v. 29. *Perfidus hic caupo*, repetit poeta homines *diversa sequentes*, sed pro *legum iurisque peritis*, ne carperet et elevaret eorum studia, vel quia Icti non lucri, sed honoris et utilitatis causa de iure respondebant, prudenter posuit *caupones*, qui lucri faciendi et ditescendi gratia *perfide* homines, ad se divertentes, circumvenire solent, dum, parvo lucro intenti, merces, quas vendunt, corrumpunt, v. c. vinum aqua miscentes cett. Sic *caupones maligni* inf. Sat. I, 5, 4. et sic *καπηλεύειν* apud Graecos. — *miles*, qui laborem in bello perfert, tam praedae, quam agrorum post facta stipendia accipiendorum spe plenus. *nautaeque*, et mercatores; supra in Od. II, 13, 14. *navita Poenus*, mercator Phoenicius. Sic Epod. 16, 61. *Sidonii nautae.*

v. 32. *cibaria*, quibus alimur, *congesta*, accommodate ad exemplum *formicae*, quae in hiemale tempus mira sedulitate atque prudentia alimenta *congerit*: ex simplice sententia: *cibaria congesta more formicae*, enati sunt tres versus elegantissimi.

v. 33. *nam exemplo est*, sc. magno, quo rebus suis prospicit, labore. — *magni laboris*, suaviter per *ἀντίθετον* formicae *parvulae* tribuitur labor *magnus.*

v. 36. *Quae, simul* cett. at eadem, simulac sol in Aquarium transit, et tempus, quo annus circumactus est, pluviosum et triste reddit; pro simplice: tempus hiemale. — *annum inversum*, h. e. exactum; donec annus cursum suum per-

Non usquam prorepit, et illis utitur ante
Quaesitis sapiens, quum te neque fervidus aestus
Dimoveat lucro, nec hiems, ignis, mare, ferrum,
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossa timidum deponere terra?
Quod, si comminuas, vilem redigatur ad assem.
At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
Millia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus, ac meus; ut si

agit, dicitur *vertens;* quando cursum suum exegit, dicitur *inversus. Schol. Porphyr. Maxime sole in Aquario constituto tempestates horrendae et frigora ingentia solent esse. Sol autem transit in Aquarium XVII. Calend. Febr.; in eo est diebus triginta usque ad XVII. Calend. Mart.*

v. 38. *et illis utitur ante Quaesitis sapiens*, et illis, quae ante congessit, ut animal sapiens, pro: sapienter hieme fruitur. Iam transfert poeta exemplum formicae ad avarorum stultitiam; congerunt quidem avari, sicuti formica, divitias, sed iis non utuntur. Formica igitur homine avaro est sapientior.

v. 39. *hiems*, frigus, *ignis, mare, ferrum*, de rebus violentis, quae perniciem intentant.

v. 40. *Nil obstet tibi* cett. ne multa! cum nullo omnino periculo a divitiis coacervandis te deterreri patiaris, modo nemo, qui te ditior sit, reperiatur.

v. 42. *defossa*, explicant *effossa*, et laudant *defossos specus* ap. Virg. Georg. III, 376. proprie enim non *terra*, sed *aurum* sub terra *defodi* dicitur. An *defossa*, ut in multis aliis locis, non ad nomen, cui adiectum est, sed ad nomen vicinum referri debet? ut in Satir. sequ. v. 29. vox *subsuta* non ad *veste*, sed ad *instita* referenda est; et sic *auri pondus defossum deponere* erit: defossum reponere, seponere, recondere, vel simpliciter pro: *defodere;* — *timidum*, accommodate ad ingenium hominis avari.

v. 43. *Quod*, ideo hoc iuvat, quia, *si comminuas*, aurum comminuitur, si usum ex eo capias, at ex auro defosso usus capi nequit.

v. 45. 46. *Millia frumenti* cett. quamvis centum millia

Reticulum panis venales inter onusto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias, quam
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturae fines viventi, iugera centum an
Mille aret? At suave est, ex magno tollere acervo.
Dum ex parvo nobis tantumdem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Vt tibi si sit opus liquidi non amplius urna,

modiorum frumenti terantur in area tua, ob hoc tamen (ob hanc tamen copiam) non plus venter tuus, quam meus, capiet; *frumenta*, quae terebantur in area, h. e. in agro, ubi ad terendas fruges area facta est; cf. supr. ad Od. I, 1, 10. iam *ipsa area terere* dicitur. Tibull. I, 5, 22. *Area dum messes sole calente teret.* Virgil. Georg. I, 192. *Nequicquam pingues palea teret area culmos.* — *hoc* pro: ob hoc, ideo, passim apud Nostrum. Sat. I, 2, 81. Sat. I, 3, 93. Sat. 1, 4, 9. 6, 41. et 52. et 87. 9, 8.

v. 47. *reticulum*, mantica sive pera, ex reti contexta.

v. 50. *viventi*. vix locus, puto, idoneus ex scriptore aliquo, qui Horatii aetate vixit, afferri poterit, ubi impersonali *refert* iunctus sit dativus. Fuerunt igitur, qui *viventi* mutarent in *viventis*. Equidem malim: *Vel dic, quid referat, intra Naturae fines vivens num iugera centum, an Mille aret?* vel dic, quid prosit, num centum, an mille iugera aret intra naturae fines vivens, h. e. fruens iis, quae natura postulat; *num — an*, ut infr. Sat. II, 5, 58. *num furis — an ludis.* Fortasse *vivens*, cum post hanc vocem excidisset *num*, ab homine aliquo latinae linguae imperito, ut metro succurreret, mutatum est in *viventi*.

v. 52. *tantumdem haurire*, tollere, promere.

v. 53. *cumeris*. Schol. Acr. *cumeram dicimus vas ingens vimineum, in quo frumenta conduntur. Sic ipse alibi (Epist. 1, 7, 30.). Sive cumerae dicuntur vasa fictilia, similia doliis, ubi frumentum suum reponebant agricolae. Tertio cumerae dicuntur vasa minora, quae capiunt quinque sive sex modios, quae lingua Sabinorum trimodiae dicuntur.* — *granaria*, (ubi grana frugum servantur) nos: *Frucht-Böden, Frucht-Magazine.*

v. 54. *liquidi* (liquoris, aquae) *urna*, ut infr. Sat. I, 5, 91. *urna*, vas aquarium; nos: *Wasserkrug, Wasser-Eimer.*

Vel cyatho, et dicas: Magno de flumine mallem,
Quam ex hoc fonticulo, tantumdem sumere. Eo fit,
Plenior, ut, si quos delectet copia iusto,
Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer:
At qui tantuli eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum, decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit; quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? iubeas miserum esse, libenter
Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis

v. 55. *cyatho*, iam de vase aquario minore, nos: *Becher, Glas;* si spectes mensuram, *urna* continebat quatuor congios, *congius* sex sextarios, sextarius duodecim *cyathos*.

v. 56. *ex hoc*, ante pedes manante. *Eo fit* cett. sensus: hinc fit, ut ii, qui parvo fonte non contenti, ex magno flumine, qualis est Aufidus, haurire malint, huius fluctibus abrepti in aqua pereant, h. e. ut ii, qui, parvis non contenti, ampliora et largiora usque appetunt, huius insatiabilis cupiditatis poenas luant; *ferat*, auferat, abripiat; *Aufidus acer*, rapidus in Apulia fluvius, nunc *Ofanto;* supr. Od. III, 30, 10. dicitur *violens*, et Od. IV, 14, 25. *tauriformis*.

v. 62. *quia tanti q. h., sis*, quia, quanta tibi divitiarum possessio, tanta tui sit aestimatio s. quantum bonorum possideas, tantum tibi statuatur pretii.

v. 63. *Quid facias illi?* quomodo illi succurras? nos: *was willst du wohl mit so einem anfangen? iubeas mis. e.* cett. sine, quaeso, eum miserum esse, quoniam eum ita agere et proinde miserum esse iuvat; *quatenus*, quandoquidem, quoniam. Od. III, 24, 30. *quatenus, heu nefas! virtutem incolumem odimus.*

v. 64. *quidam mem. Athenis*, homines, qualis hic Athenis fuisse narratur, ubique gentium reperiuntur. Respexit igitur fortasse poeta, ut putat *Heindorfius*, Romanum aliquem nobiliorem, quem, satis notum omnibus, invidiae evitandae causa nominare noluit.

Sordidus ac dives populi contemnere voces
Sic solitus; Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simulac nummos contemplor in arca.
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina; quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians, et tamquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tamquam gaudere tabellis.
Nescis, quo valeat nummus? quem praebeat usum?
Panis ematur, olus, vini sextarius: adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos.
Ne te compilent fugientes, hoc iuvat? horum

v. 68. *Tantalus a labris* cett. Tu, qui nummos in arca tantum contemplaris, nec usum inde capis, idem fere facis, quod apud inferos Tantalus, qui sitiens aquam a labris refugientem captat.

v. 69. *quid rides?* Quid Tantalus ad me, ridens ais? *mutato nomine* cett. Enimvero ea, quae de Tantalo finguntur, si nomen tuum cum Tantali nomine mutaveris, egregie in te quadrant; quemadmodum enim ille videbat quidem ante ora aquam, nec tamen eam hauriebat, ita tu nummos, tanquam pictas tabulas, contemplaris, nec usum ex iis capis. *inhians* (κεχηνώς) — *inhiare* dicuntur, qui hiante quasi ore (h. e. summa cupiditate) alicui rei imminent, toto animo in aliqua re defixi sunt.

v. 73. *Nescis, quo valeat nummus?* an nescis, quo spectet nummi vis et pretium? h. e. cui rei adhibendus sit nummus? *valere* non simpliciter est spectare, sed exprimit simul vim, quam res, quae aliquo spectat, habet. — *sacris*, ἀναθήμασι puta.

v. 75. *adde, Queis hum. s. d. nat. neg.* adde alia, quibus natura humana aegre nec sine dolore careat. Respicit ea, quae ad corporis voluptatem et ad alia, quae natura postulat, pertinent; *natura humana*, appetitus cuique homini a natura insitus.

v. 78. *fugientes*, servi, qui aufugiunt. — *horum bonorum*,

Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te affixit, habes, qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet ac reddat natis carisque propinquis?
Non uxor salvum te vult, non filius, omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae.
Miraris, quum tu argento post omnia ponas,
Si nemo praestet, quem non merearis, amorem?
An sic cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis, servareque amicos?
Infelix operam perdas, ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere fraenis!
Denique sit finis quaerendi; quoque habeas plus,
Pauperiem metuas minus, et finire laborem
Incipias, parto, quod avebas; ne facias, quod

eiusmodi bonorum, quae tantas curas iniiciunt eorum possessoribus.

v. 80. *At si* cett. malim: *An, sic* ut vers. 76. *An vigilare* cett. — *tentatum*, corpus, quod invadit et occupat morbus, tentari morbo dicitur; *frigore*, quo agitari et corripi solent aegroti, h. e. febri.

v. 83. *te suscitet*, te reficiat et morbo liberet. *pueri atque puellae* inf. Sat. II, 3, 130. *Insanum te omnes pueri clamantque puellae.*

v. 88. *An sic*, recepi lectionem, quam ad fidem nonnullorum Codd. dedit *Fea.* Vulgo legebatur *Ac si* vel *An si.* — *Sic*, omnia argento postponendo, — *nullo lab.*, sponte.

v. 90. *Infelix operam perdas*, profecto id aeque vano et infelice studio *tentes* velisque, ac si quis cett. *parentem fraenis;* equi enim, non asini, parent fraenis.

v. 92. *quaerendi*, quaerendarum divitiarum. — *laborem* in colligendis divitiis positum.

v. 94. *parto* sc. eo.

v. 95. Reiecta vulgari lectione *Vmmidius quidam*, dedi eam, quam, a *Bentleio* propositam, iam *Fea* in textum recepit; sed posui post *qui*, quod referendum est ad *metuebat*, distinctionem minorem; *qui*, quamvis, *tam dives*, ut nummos metiretur, tam avarus, ut nunquam melius se servo vestiret; tamen, ne victus pe-

Vmmidius, qui, tam (non longa est fabula) dives,
Vt metiretur nummos, ita sordidus, ut se
Non unquam servo melius vestiret, ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium fortissima Tyndaridarum.
Quid mî igitur suades, ut vivam Maenius, aut sic,
Vt Nomentanus? Pergis pugnantia secum

nuria opprimeretur, ad mortem usque metuebat. Sed *Heindorfius* servavit ac defendit lectionem: *Vmmidius quidam*, distinctione maiore post *fabula* posita. At primum Horatius, qui ne ad ignobilia quidem hominum nomina unquam apposuit *quidam*, multo minus *quidam* appositurus fuisset ad nomen hominis, qui, cum tam dives esset, ut nummos metiretur, sine dubio notus fuit omnibus; deinde verba: *non longa est fabula* (narratio) inepte sententiam finiunt; denique, si Horatius *tam* omisisset ad *dives*, idem profecto *ita* ad *sordidus* omissurus fuisset; — *tam dives* — *ut*, ut v. 22. *tam facilis*, *ut*.

v. 99. *liberta*, quam uxoris loco habuisse videtur Vmmidius.

v. 100. *fortissima Tyndaridarum*, altera Clytaemnestra (quod maritum suum Agamemnonem occidit), fortissima omnium liberorum Tyndari; — *Tyndaridarum*, genere quidem masculino, ut observat *Bentleius*, sed utriusque sexus liberos, tam filias quam filios, complectente — *divisit medium*, pro vulgari: *percussit*.

v. 101. *ut vivam Maenius aut sic, Vt Noment.* suadesne mihi, ut ego, sicuti Maenius, aut Nomentanus vivam? vita luxuriosa homines isti bona sua abligurierant; fuerunt igitur nepotes, nequam, vel ut Horatius eos v. 104. appellat, *vappae, nebulones.* — Pro *Maenius* alii legunt *Naevius;* sed quis in vero eiusmodi hominum nomine perscrutando operam perdat? de *Maenio* cf. Sat. I, 3, 4. Epist I, 15, 26. de *Nomentano* Sat. I, 8, 11. Sat. II, 1, 22. Sat. II, 3, 224.

v. 102. *pergis pugn. s. F. a. comp.* pergis componere res, quarum altera alteri contraria est; *avaris* enim oppositi sunt *prodigi; frontibus adversis*, comparantur avari et prodigi cum gladiatoribus vel tauris, qui, dum inter se pugnant, adversis frontibus se invicem petunt.

Frontibus adversis componere? non ego, avarum
Quum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.
Est inter Tanaim quiddam socerumque Viselli.
Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo. Nemone ut avarus
Se probet, at potius laudet diversa sequentes?
Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat? neque se maiori pauperiorum
Turbae comparet? hunc atque hunc superare laboret?
Sic festinanti semper locupletior obstat:

v. 104. *vappam. vappa*, vitium vini (nam *vappa* proprie de corrupto vino dicitur) transfertur ad vitium hominis, qui bona sua turpiter profundit; est igitur iam *vappa* homo prodigus, homo nequam.

v. 105. *Est inter Tanaim* cett. poeta affert exemplum duorum hominum, quorum alter alteri, sicuti avaro prodigus, opponitur. *Tanais*, Maecenatis libertus, spado, at socer quidam Viselli herniosus fuisse dicitur. Multum igitur inter se differebant isti duo homines.

v. 106. 107. *denique*, ne multa! ut paucis me expediam. — *rectum*, τὸ ὀρθόν, quod ad certam normam recti fit.

v. 108. *Illuc, unde abii, redeo*, ad sententiam scilicet in carminis limine positam: „neminem sua sorte contentum vivere, sed diversa sequentes laudare.“ — *Nemone ut av.* cett. ergone fit, ut nunquam avarus iis, quae habet, contentus sit, et eos, quibus diversa est vitae conditio, laudet, *tabescat*que, quod cett.

v. 111. *maiori turbae*, numero, *pauperiorum*, non divitias quidem, sed, quantum ad vitam sustentandam opus est, habentium; sic *pauperes* saepe apud Horatium.

v. 113. *Sic fest.* cett. sensus et nexus: Hoc studio et hac cupiditate maiores usque divitias appetenti semper obstat alius, qui illo sit locupletior; huic igitur instat, sicuti auriga in ludis circensibus equis instat, iam praevectis, nihil curans a tergo relictos. — Versus huius comparationis, a ludis circensibus translatae, sunt elegantissimi, et sic passim in

Vt, quum carceribus missos rapit ungula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Praeteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
Dicat, et exacto contentus tempore vitae
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Iam satis est: ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius addam.

SATIRA II.

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne

Satiris Horatii versus occurrunt epici poetae sublimitate et numeris dignissimi; e. c. Sat. I, 5, 9. et 10. et 73. 74. Sat. II, 1, 14. et 15. Sat. II, 3, 136. Sat. II, 8, 78. Epist. I, 7, 5 — 14.

v. 114. *carceribus*, loco in circo, unde equi, sublatis repagulis, emittuntur in spectaculis.

v. 119. *ut conviva satur. Lambinus* comparat Lucret. III, 951. *Cur non, ut plenus vitae conviva, recedis?*

v. 120. *Crispini. Crispinus* philosophus et poeta ineptus (Sat. I, 3, 139.) et garrulus, de quo schol. Acron. et Cruq.: *philosophi cuiusdam loquacissimi nomen, qui ἀρετάλογος* (virtutis concionator) *dictus est; scripsit etiam versus de Secta Stoica.* — Sed qui fit, ut Horatius, qui semet ipsum Sat. I, 5, 30. et 49. ad *lippos* refert, Crispinum, ut hominem *lippum*, carpat? Multa et mira de hac re disputata sunt ab interpretibus. Equidem puto, Horatium, contemtim ab adversariis *poetam lippum* appellatum, hoc ridiculum convicii genus, a corporis vitio petitum, in eos, quos contemnebat, salse regessisse. *Lippitudo* autem aeque ac *caecitas* transfertur ad animum; hinc infra Sat. I, 8, 25. *lippus mala sua inunctis oculis pervidere* dicitur.

SATIRA II.

Ridet poeta stultitiam hominum, qui, dum vitia quaedam fugiunt, in contraria incurrunt. (Ep. II, 3, 31. *In vitium ducit culpae fuga.*)

v. 1. *Ambubai.* — Schol. Acr. *Ambubaiae dicuntur mulieres tibicines Syrorum; et-*

Moestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli.
Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
Dicatur, metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem propellere possit.
Hunc si percontẹris, avi cur atque parentis
Praeclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,

enim lingua eorum tibia sive symphonia ambubaia (secundum alios: *abub*, *anbub*, fistula) *dicitur*. Fuerunt mulieres circumforaneae, victum sibi quaerentes tam instrumenta musica tractando, quam se ipsas libidinosis venales offerendo. — *collegia;* iocose poeta hanc impudicarum mulierum in locis publicis turbam dicit *collegium*. — *pharmacopolae*, medicinam vendentes; nos: *Quacksalber*.

v. 2. *mendici*, ad mendicos, iam non proprie ita dictos, referunt Isiacos ac Gallos, sacerdotes Cybeles, praestigiatores et alios eiusmodi generis homines, quorum professio parum a mendicitate abest. — *balatrones*. infr. Sat. II, 8, 22. *Servilius scurra* vocatur *balatro;* quo quidem cognomine notari videntur homines, qui, postquam bona sua perdiderunt, scurrilitate, dicacitate et humili adulatione gratiam eius, a quo alerentur, captasse videntur. Vid. *Ersch. Encyclopaed.* V. Tom. VII. Schol. Acr. et Cruq. *hos luxuriosos et perditos vocat a Servilio Balatrone, cuius in secundo lib. Sat.* (8, 21.) *meminit; ex huius autem nomine similis vitae homines balatrones sunt appellati, a balatu fortasse dicti, quae vox intorta est et ridicula* cett.

v. 3. *cant.* — *Tigelli.* — *M. Hermogenes Tigellius*, Sardus, libertinus, celebris modulator et musicus; Schol. Acr. *Mutato nomine per invidiam cantorem pro musico obtrectatorie dicit. Fuit autem modulator optimus, in Sardinia natus; is carmina Horatii negabat satis perite modulata, et idcirco carpitur ab illo.* cf. Sat. I, 4, 72. et I, 10, 90.

v. 4. *benignus*, liberalis, nos: ein gütiger Herr. — *hic*, alius ut v. 7. 41. 44. et supr. Od. I, 1, 7. et saepe alibi.

v. 8. *Praeclaram rem stringat ingluvie* — praeclari patrimonii copias, tanquam arboris frondes, destringat h. e. perdat, absumat luxuria; — *ingrata*, quod respondit τῷ *malus* (h. e. prodigus) referendum ad ingrati animi nepotem vel filium, qui, quod accepit a parentibus, ingrato erga eos animo profundit.

Omnia conductis coëmens obsonia nummis:
Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi,
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappae famam timet ac nebulonis,
Dives agris, dives positis in foenore nummis
Quinas hic capiti mercedes exsecat, atque
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget.
Nomina sectatur modo sumta veste virili

v. 9. *conductis*, foenore a creditore acceptis; *creditor*, locat, *debitor* pro mercede sive usuris conducit pecuniam.

v. 10. *parvi animi*, quasi, qui parce vivit, pusillum, prodigus vero magnum animum ostendat.

v. 11. *ab his*, ab aliis, *ab illis*, ab aliis.

v. 13. *Fufidius*, avarus foenerator. *vappae* cf. ad Sat. I, 1, 104.

v. 13. *positis in foenore nummis*, sortibus foenori datis; de locutione: *pecuniam in foenore ponere* pro: foenori dare vid. supr. ad Od. Epod. 2, 70.

v. 14. *Quinas hic* cett. hic unoquoque mense pro sorte foenori data quinas mercedes sive usuras extorquet. — Apud Romanos aeque atque apud Graecos sortes a calendis cuiusque mensis usque ad sequentis mensis calendas foenori dari solebant; pro centum nummis vulgo usura sive merces unoquoque mense fuit unus nummus; uno igitur anno duodecim nummi; sed Fufidius, foenerator sordidissimus et impudentissimus, unoquoque mense quinas usuras, uno anno igitur pro centum nummis sexaginta nummos *exsecabat; exsecare* positum mihi videtur pro extorquere, extundere, exprimere; *capiti*, debitori capitis; nos: *herausschlagen, herausschneiden, erpressen.* Alii *capiti mercedes exsecat* explicant: sorti, dum eam debitori tradit, usuras statim detrahit, deducit; sed, si hoc voluisset Horatius, pro *exsecat*, puto, scripsisset *desecat.*

v. 15. *Quanto perd.* cett. quanto quisque est nequior et ad opes perdendas proclivior, tanto acrius lucri faciendi gratia ei instat.

v. 16. *Nomina tironum sectatur*, sectatur tirones, ut eorum nomina in tabulas debitorum referat, sive ut eos sibi faciat debitores; hinc nomina simpliciter de debitoribus; vid. *Ernesti* clav. Cic. s. v. *nomen.* — *veste virili*, toga pura. *du-*

Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non,
Iuppiter, exclamat, simul atque audivit? At in se
Pro quaestu sumtum facit hic. Vix credere possis,
Quam sibi non sit amicus; ita ut pater ille, Terenti
Fabula quem miserum gnato vixisse fugato
Inducit, non se peius cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quaerat: quo res haec pertinet? illuc:
Dum vitant stulte vitia, in contraria currunt.
Malthinus tunicis demissis ambulat; est qui
Inguen ad obscoenum subductis usque facetus.
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.

ris *sub patribus tironum*; iuvenes enim, qui duris et parcis parentibus utuntur, facile, ut aes alienum faciant, induci possunt ab insidiosis foeneratoribus.

v. 18. *in se*, in vitae suae fructum et iucunditatem, *pro quaestu sumtum*, pro largo quaestu largum sumtum; nos: *etwas auf sich wenden.*

v. 20. *pater ille*, Menedemus, se ipsum crucians, apud Terentium in Heautontim.

v. 25. *Malthinus* — iam exempla hominum, qui medium tenere non didicerunt, profert. *Malthinus* tunica ad talos usque demissa incedit, alius tunica ad femur usque adstricta se ut hominem facetum conspiciendum praebet. Fuerunt, in quibus quoque est *Heindorfius*, qui Horatium, notando vitium Malthini, Maecenatem, qui nonnunquam *discinctus* incesserit, oblique notasse autumarent. Sed quis adduci potest, ut credat, Horatium inter homines, quos producit, ridiculos, simul dulce decus suum et praesidium, Maecenatem, ut hominem ridiculum tecte designare voluisse? — *ambulat; ambulare*, ut *incedere*, *viam metiri* de iis qui incessu dignitatem affectant; cf. supr. ad Epod. IV, 5.

v. 26. *facetus*, ridiculus; nos: *possirlich.* vel *facetus* explica: dum hominis faceti et venusti speciem prae se ferre vult.

v. 27. *Pastillos*, unguentorum odores, pilulas (interprete *Erasmo*) unguentarias, nos *Salbenküchelchen*, vel, ut vult *Heindorfius: wohlriechende Morsellen, dem Athem einen angenehmen Geruch zu geben.* Martial. I, 88. — *hircum*, foedum odorem, qualis sub alis

Nil medium est. Sunt, qui nolint tetigisse nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita veste;
Contra alius nullam, nisi olente in fornice stantem.
Quidam notus homo quum exiret fornice, Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis;
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc iuvenes aequum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.

emittitur; cf. supr. ad Epod. 12, 5.

v. 28. *nisi illas, Quar. s. t. teg. inst. veste*, nisi matronas, quae a vestitu circumscribuntur; matronae enim gerebant tunicam, ad talos usque porrectam, cui adsuta fuit instita, h. e. fascia, limbus; nos: *eine Falbel, eine Kante.* — *subsuta*, quod adiunctum est τῷ *veste*, ad *instita* est referendum; cf. ad Sat. I, 1, 41.

v. 30. *nisi ol. in f. stant.*, nisi prostibulum. *fornicĕ stantem;* saepius apud optimos quosque poetas vocalis brevis in vocis alicuius fine, sequentibus duabus vel tribus consonantibus in proxima voce, haud producitur; sic apud Nostrum in hac ipsa Sat. v. infr. v. 71. *velatumquĕ stola.* Sat. I, 3, 44. *fastidirĕ; strabonem.* Sat. I, 5, 35. *praemiă scribae* cett.

v. 31. *Quidam not. h.* cett. Schol. Acr. et Cruq. *Notus homo, honestus et nobilis. Catone transeunte, quidam exit de fornice; quem cum fugeret, laudavit et revocavit; postea, cum frequentius eum exeuntem ex eodem lupanari vidisset, dixisse fertur: Adolescens, ego te laudavi, tanquam huc interdum venires, non tanquam hic habitares.* — *Macte* (explicant pro: magis aucte) *virtute esto*, nota formula, apud Livium praecipue saepius obvia, qua, qui rem aliquam bene gesserunt, cum laude appellantur, et eam porro bene gerere iubentur; nos: *Bravo.*

v. 32. *sententia dia Catonis*, pro Cato, ut apud Lucilium: *Valeri sententia dia.* Exempla de hoc loquendi genere collegit *Lambinus* supra ad Od. III, 5, 13.

v. 34. *Huc*, in fornices; *descendere*, erant enim fornices, ut observant interpretes, cameratae cellae in aedium loco depresso et inferiore.

v. 36. *Sic me* sc. facientem,

Audire est operae pretium, procedere recte
Qui moechis non vultis, ut omni parte laborent,
Vtque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque haec rara cadat dura inter saepe pericla.
Hic se praecipitem tecto dedit; ille flagellis
Ad mortem caesus; fugiens hic decidit acrem
Praedonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos;
Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
Accidit, ut cuidam testes caudamque salacem
Demeteret ferrum. Iure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secunda!

quod suasit Cato. — *cunni albi*, impudice et ad ingenium illius aetatis pro: matronae alba stola indutae; nam *meretrices*, ut animadvertit Schol. Cruq., *habebant nigram vestem.*

v. 37—40. *Audire est* cett. Sensus: Operae pretium est vos audire, qui non vultis rem iis, qui libidinem suam apud uxores explere cupiunt, bene procedere, quomodo (*ut*) omni parte se male habeant, et quomodo voluptas multo dolore perturbata, et ea ipsa rara, inter dura saepe pericula, illis (*cadat*) contingat. Horatius iam in re levi facete imitatus est gravitatem Ennii, cuius versus vetus Scholiastes profert hos: *Audire est operae pretium, procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere vultis.*

v. 43. *pro corpore*, ne ad mortem flagellis caederetur, vel poenam experiretur, quae in v. 45. commemoratur; inf. Sat. II, 7, 67. de adultero: *dominoque furenti Committis rem omnem et vitam et cum corpore famam.*

v. 44. *perminxerunt*, paedicarunt. *Calones* proprie, ut docet Festus, servi militum, dicti ita, quia ligneas clavas gerebant, quas Graeci κᾶλα vocant. Sed inter servos domesticos quoque ii, qui ligno ferendo et aliis ministeriis humilioribus adhibebantur, appellati sunt *calones*, ut hoc loco et Sat. I, 6, 103. Epist. I, 14, 42.

v. 46. *Iure omnes*, omnes id factum esse iure aiebant, sed *Galba* negabat. Galbam, ex nobili fortasse gente Sulpicia ortum, ut adulterum vel certe adulterorum patronum notasse videtur Horatius.

v. 47. *merx*, libidinis fru-

Libertinarum dico, Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui moechatur. At hic si
Qua res, qua ratio suaderet, quaque modeste
Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno
Dedecorique foret; verum hoc se amplectitur uno,
Hoc amat, hoc laudat: matronam nullam ego tango.
Vt quondam Marsaeus, amator Originis ille,
Qui patrium mimae donat fundumque laremque,
Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
Fama malum gravius, quam res trahit. An tibi abunde
Personam satis est, non illud, quidquid ubique

ctus apud libertinas, quae corpore, tanquam merce aliqua, quaestum faciunt; hinc *merx* v. 83. de venustatis et formae lenociniis.

v. 48. *Sallust.* idem, ut videtur, Crispus Sallustius, ad quem scripta est Od. secunda libri secundi, ubi vid. Argumentum. — *in quas Non minus insanit*, in quas non minore libidinis furore fertur.

v. 51. *munifico* pro: munificum, cf. ad Sat. I, 1, 19. *benignus*, cf. supr. ad v. 4.

v. 52. *damno*, perdendo bona; *dedecori*, perdendo bonam famam.

v. 53. *hoc se ampl. uno*, hoc uno libidinis genere sibi placet. v. 54. *hoc amat*, huic uni libidinis generi indulget; *hoc laudat*, hoc unum libidinis genus extollit, dum ait: *Matronam nullam ego tango.*

v. 55. *Originis.* fuerunt illo tempore Romae tres nobilissimae mimae et meretrices: *Origo*, *Citheris* (sive *Licoris*) et *Arbuscula*; vid. *Serv.* ad Virg. Eclog. X, 2.

v. 58. *unde*, a quibus.

v. 60. *An tibi ab. Pers.* cett.

Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicumque. Quid inter-
Est, in matrona, ancilla peccesne togata?
Villius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno
Nomine deceptus, poenas dedit usque superque
Quam satis est, pugnis caesus ferroque petitus,
Exclusus fore, quum Longarenus foret intus.
Huic si mutonis verbis mala tanta videntis

qui matronam, in qua peccare possit, evitat, at in libertina, quam sectatur, peccat, is non rem ipsam, non illud, quod ubique damno et dedecori est, sed personam tantum evitat, personae tantum, non rei discrimen facit; — per *personam* iam designatur *matrona*, — *matrona* est persona honesta, libertina persona minus honesta; — *ubique* in quaque persona i. e. muliere. — *rem patris* (patrimonium) *oblimare*, limo obducere, in limum et coenum quasi abiicere, uti fere *dilapidare* pro: turpiter profundere.

v. 62. *Quid interest* cett. Ergo peccas; nam eodem redit, utrum in matrona, an in ancilla pecces.

v. 63. *ancilla togata*, libertina, cui, antea ancillae, nunc togam gestare licebat.

v. 64. *Villius in Fausta* cett. non Villius, sed T. Annius Milo, ex Cicerone satis notus, Faustae maritus, et proinde Sullae, patris Faustae, gener fuit. Sed Villius, idem fortasse *Sextus Villius*, quem Cicero (Ep. ad Fam. II, 6.) ad Milonis amicos refert, cum esset unus adulterorum, quos Fausta, mulier libidinosa, admittere solebat, *gener* quodammodo Sullae, qui eius filiam Faustam uxoris loco habebat in adulterio, vel videri voluit vel iocose ita appellatus est. Idem tamen hoc nomine generi Sullae, vel hac gloriola, se quodammodo generum Sullae esse, misere deceptus est. Nam cum aliquando intrare vellet domum Faustae, cui iam aderat alius adulter, Longarenus, foribus exclusus, pugnis caesus, ferroque petitus est. — *in Fausta*, in libidinis fructu cum Fausta; — *usque superque Q. s. est*, usque eo, donec satis superque est. *fore* pro vulgariore: *foribus;* exempla, ubi *foris* in singulari ponitur, vide in Lexicis.

v. 68. *Huic si* cett. iunge:

Diceret haec animus: Quid vis tibi? numquid ego a te
Magno prognatum deposco consule cunnum,
Velatumque stola, mea quum conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet pugnantiaque istis
Dives opis natura suae, si tu modo recte
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere! Tuo vitio rerumne labores,
Nil referre putas? quare, ne poeniteat te,
Desine matronas sectarier, unde laboris
Plus haurire mali est, quam ex re decerpere fructus.
Nec magis huic, niveos inter viridesque lapillos

si *huic* (Villio) *animus* (sortis quam expertus sit, consideran-tia) *mutonis tanta mala viden-tis verbis diceret haec:* pro vulgari: quodsi muto tantorum malorum testis hunc Villium alloqueretur his verbis: *Quid* cett.

v. 70. *magno consule*, ut v. 72. *magno patre*, Sulla; ex hoc versu, Villium *in Fausta* fuisse adulterum, dilucide apparet.

v. 72. *puella*, Fausta, uxor Milonis; *puella* et *virgo* passim de uxoribus, vid. supr. ad Od. III, 14, 10.

v. 74. *dives op. nat. suae*, at quanto meliora et istis contraria suadet natura, quae, quas habet, opes et praesidia largiter suppeditat.

v. 76. *Tuo vitio* cett. num parum interesse putas, utrum tibi ipsi, qui fugienda petis, an rebus, quas tibi oblatas contemnis, culpa tribuenda sit? *vitio*, culpa, ut passim.

v. 78. *unde*, a quibus.

v. 79. *est*, licet, datur. *ex re*, cuius copia datur.

v. 80 — 82. *Nec mag. h.* cett. nec tamen (*huic*) matronae, licet niveis (unionibus) et viridibus (smaragdis) lapillis exsplendescenti, (*hoc*) ob hoc, ob haec ornamenta, femur est, quod magis tenerum, aut crus, quod magis rectum sit tuo, Cerinthe, (*atque etiam*) immo *togatae* (libertinae) persaepe est melius. — *hoc* pro: ob hoc, cf. ad Sat. I, 1, 46. — *Cerinth.* — *Cerinthus*, ex Tibullo quoque notus, formae pulchritudine tum temporis insignis fuit.

Sit licet, hoc Cerinthe, tuo tenerum est femur aut crus
Rectius, atque etiam persaepe togatae est.
Adde huc, quod mercem sine fucis gestat, aperte,
Quod venale habet, ostendit, nec, si quid honesti est,
Iactat habetque palam, quaerit, quo turpia celet.
Regibus hic mos est; ubi equos mercantur, opertos

v. 83. *mercem*, venustatis lenocinia, cf. ad v. 47. — *sine fucis*, sine externis ornamentis, quibus oculos ad se advertere student matronae.

v. 84. 85. *venale*, apte respondet voci *merx*. — *nec, si quid hon. est, iactat* cett. nullum interpretum in hoc loco haesisse, valde miror; particulam *nec*, unice, ut res clamat, ad *quaerit* referendam, ad unum omnes ad *iactat* et *palam habet* referunt, eandemque particulam ad *quaerit* repetendam vel supplendam esse putant; at sic sensus exit ineptissimus; quomodo enim libertina, quae, quod venale habet, *aperte ostendit*, id, quod honestum vel pulchrum est, *non iactare, non palam habere* dici potest? nonne *aperte ostendere* et *palam habere* unum idemque est? nonne poeta id, quod modo dixit, aliis verbis repetit? Aperte hic locus corruptus est, quem ita legendum et distinguendum esse suspicor: *nec, si, quod honestum est, Iactat habetque palam, quaerit, quo turpia celet*; h. e. nec, quamquam id, quod pulchrum est, iactat et palam habet, quaerit, *(quo)* quomodo (sicuti matronae per stolam) turpia celet. Confirmatus autem sum in hac emendatione, postquam vidi, in quibusdam Codd. apud *Feam* pro *honesti* vere legi *honestum*. — *si* pro: quamvis, etsi, saepius, vid. *Drakenb.* ad Liv. XXXIII, 49. §. 3. *honestum*, pulchrum, venustum; sic *facies* vel *forma honesta* pro: pulchra, apud Terent. Andr. 1, 1, 95. Eunuch. I, 2, 52. et II, 1, 24. et IV, 4, 15. *caput honestum* ap. Virg. Aen. X, 133.

v. 86 sqq. *Regibus hic m. est* cett. sententiarum nexus hic fere est: Qui matronas sectantur, externa earum specie non raro se decipi patiuntur; prudentius agunt potentiores; hi, ubi equos mercantur, ne externam eorum speciem, decoram faciem, molles pedes, pul-

Inspiciunt, ne, si facies, ut saepe, decora
Molli fulta pede est, emtorem inducat hiantem,
Quod pulchrae clunes, breve quod caput, ardua cervix:
Hoc illi recte: ne corporis optima Lyncei
Contemplere oculis, Hypsea caecior illa,
Quae mala sunt, spectes! O crus, o brachia! Verum
Depygis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
Matronae praeter faciem nil cernere possis,

chras clunes, breve caput, arduam cervicem contemplando ab iis, quae in iis vitiosa sunt, observandis avertantur, *equos* velamentis *opertos* emere solent. — *si fac. dec. Moll. f. p. est* pro vulgari: si facies decora et pes mollis est. Non enim *pedem mollem* cum interpretibus ad equorum vitia refero, ut *pes mollis* sit: imbecillis, infirmus, sed ad equorum laudem, quia in pulchro equo vel maxime placet pes *mollis* h. e. tenuis, et proinde agilior, flexibilior. Sic de saltantibus *membra mollia* apud Lucret. IV, 977. et *brachia mollia* apud Ovid. Art. Am. I, 598. Immo apud Virgilium quoque Georg. III, 75. *crura mollia* ad laudem generosi equi referuntur. — *Regibus*, ditioribus, beatioribus, ut passim.

v. 90 — 93. *Hoc illi recte* scil. faciunt, et hoc tibi exemplo esse potest, ne in contemplandis corporis partibus pulchrioribus Lynceo sis oculatior, at in illis, quae foeda sunt, Hypsea caecior. — *Lynceus*, filius Apharei, Argonautarum unus, ita valuisse traditur oculis, ut eorum acie loca remotissima, immo Orcum, assequi posset. *Hypsea*, mulier, caecitate tum temporis nota. — *o crus*, *o brachia!* primo matronae alicuius adspectu exclamas. Obversabatur Horatio Epigr. Philodemi XXI. Analect. 16. p. 88 — 106. — *depygis*, (ἄπυγος) quae est, ut Horat. loquitur supr. Epod. VIII, 5., *aridis natibus*. — *nasuta*, nimis longo naso deformis.

v. 94. *Matronae* cett. sensus: apud matronam praeter faciem externam nihil tibi cernere licet; matronae enim, nisi qua similis est Catiae, matronae impudicissimae, *veste demissa*, h. e. stola (ut dicitur in v. 99.) ad talos demissa, cetera tegunt. De Catia, foedae libidinis matrona, quae, stola non demissa, sed sursum tracta, pellice-

Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, (nam te
Hoc facit insanum) multae tibi tum officient res,
Custodes, lectica, ciniflones, parasitae,
Ad talos stola demissa et circumdata palla,
Plurima, quae invideant pure apparere tibi rem.
Altera nil obstat; Cois tibi paene videre est
Vt nudam; ne crure malo, ne sit pede turpi,
Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
Insidias fieri, pretiumque avellier, ante
Quam mercem ostendi? *Leporem venator ut alta*

re studebat libidinosos, vid. *Schol.*

v. 96. *vallo*, stola, tanquam vallo.

v. 97. *hoc*, obstaculum. *multae res*, multa alia.

v. 98. *custodes*, fuerunt plerumque eunuchi, qui matronis custodiendis et observandis addi solebant; vid. quos laudat *Heindorf.* — *lectica*, interclusae enim ab aditu fuerunt matronae, cum in lectica a lecticariis vel quatuor vel sex vel octo (*octophoris*) portarentur; cf. ad Catull. X. v. 16. et 20. *ciniflones*, qui crispabant matronarum crines, dicti ita, quia ad calamistra calefacienda prunas sub cinere flando suscitabant; hinc appellati sunt etiam *cinerarii.* — *parasitae*, ergo matronis quoque assidere solebant mulierculae, quae garrulitate sua earum gratiam captare et sic illas liberales erga se reddere studebant.

v. 100. *rem*, omnem corporis formam.

v. 101. *Altera nil obstat*, altera nihil offendiculi tibi obiicit; sive, ut explicant: quod ad alteram attinet, in ea nihil tibi obstat. — *Cois* cett. iunge: *est* (licet, ἔστιν ἰδεῖν) *tibi videre* (libertinam) *paene ut nudam Cois*, pro: in Cois vestibus, bombycinis, et ob tenuitatem admodum pellucidis, Tibull. II, 3, 53. *Illa gerit vestes tenues, quas femina Coa Texuit, auratas disposuitque vias;* ubi vid. *Interpretes.* Ovid. Art. Am. II, 298. *Sive erit in Cois, Coa decere puta.*

v. 104. *pretium avellier*, pecuniam pro merce cupide auferri.

v. 105 — 108. poeta sententiam: „ea, quae facile haberi possint, vulgo contemni, ea vero, quae non sine difficultate haberi possint, cupide appeti“ per cantilenam, tum

In nive sectetur, positum sic tangere nolit,
Cantat, et apponit: *Meus est amor huic similis; nam*
Transvolat in medio posita, et fugientia captat.
Hiscine versiculis speras tibi posse dolores
Atque aestus curasque graves e pectore tolli?
Nonne, cupidinibus statuat natura modum quem,
Quid latura, sibi quid sit dolitura negatum,
Quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?
Num tibi, quum fauces urit sitis, aurea quaeris
Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter
Pavonem rhombumque? tument tibi quum inguina, num, si
Ancilla aut verna est praesto puer, impetus in quem

satis notam, a Callimacho in Epigr. XXXIII. relatam, exprimit. Qui matronas sectatur, *cantat*, *ut* (quomodo) *venator leporem in alta nive sectetur, positum sic* (leporem in medio vel ante pedes cubantem) *tangere nolit*; *et apponit: huic* (venatori) *similis est meus* (matronarum) *amor* cett. apud Callimachum l. l. *Χοὐμὸς ἔρως τοιόςδε· τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσσῳ κείμενα παρπέταται.* — *sic positum*, si Horatius scripsit *sic*, haec particula explicanda videtur: *sic temere*, ut supr. Od. II, 11, 14. *vel hac Pinu iacentes sic temere;* (sed ibi *temere* adiectum est) vel *sic* est *in medio*, quod in v. 108. ad *posita* additur; *positus lepus* iam est lepus non currens et fugiens, sed in cubili iacens. Equidem tamen pro *sic* malim *sed;* sic omnia bene sibi respondent; apud Callimachum quoque est l. l. *τὰ μὲν* — *τὰ δὲ*. Fortasse et in v. 108. pro *et fugientia* aptius legeris: *at fugientia*.

v. 111 — 113. *Nonne?* sensus: nonne utilius est quaerere, quem modum natura in explendis cupiditatibus tenendum praescribat? quid illa sibi negatum latura, quid sibi negatum sine dolore non latura sit, sive: quibus ferendis natura par, quibus ferendis impar futura sit, et vana atque inania a solidioribus distinguere?

Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego; namque parabilem amo Venerem facilemque.
Illam: Post paulo, sed pluris, si exierit vir,
Gallis, hanc, Philodemus ait, sibi, quae neque magno
Stet pretio, neque cunctetur, quum est iussa venire.
Candida rectaque sit, munda hactenus, ut neque longa,
Nec magis alba velit, quam det natura, videri.
Haec ubi supposuit dextro corpus mihi laevum,
Ilia et Egeria est; do nomen quodlibet illi,
Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Ianua frangatur, latret canis, undique magno

v. 120. sq. *Illam* cett. sensus: Illam mulierculam, quae moras nectat dicendo: „paulo post te admittam; sed affer, quaeso, quod pluris sit pretii; veni, si vir exierit;" Gallis (sacerdotibus Cybeles, qui, quia erant evirati, moram illam ferre possent,) expetendam esse, at hanc, quae neque cett., se sibi expetere, Philodemus ait. Editum est a *Reiskio*, et post eum a Brunckio, Epigramma Philodemi, quod plures (in quibus est etiam *Heindorfius*) ab Horatio expressum esse putarunt. Sed illud a recentiore quodam homine ex hoc ipso Horatii loco, perperam intellecto, effictum et Philodemo per fraudem tributum esse, docuit Amicius. *Iacobsius* in *Wolfii* Analect. Vol. I. p. 357.

v. 123. sq. *Candida* cett. alba sit colore et erecta corpore, hactenus tamen externi cultus et elegantiae studiosa, ut sibi caveat, ne praeter naturam aut nimis alba (cerussae usu), aut nimis longa (crepidarum suppositarum, ut observat vetus Schol., usu) videri velit. — *recta*, erecta; sic *homines recti* apud Catull. X, 20. ubi cf. not.

v. 126. *Ilia et Egeria est*, altera mihi quasi est Ilia vel Egeria, h. e. aeque mihi cara est, ac nobilissima quaeque mulier; *Ilia*, Rhea Sylvia, mater Romuli et Remi; *Egeria*, nympha, quacum nocturnos

Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet,
Cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama.
Deprendi miserum est; Fabio vel iudice vincam.

SATIRA III.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Vt nunquam inducant animum cantare rogati,

congressus sibi esse simulabat Numa.

v. 129. *vepallida*, male pallida, ut *vesanus* et alia. — *conscia* sc. furti. Schol. Cruq. *ancilla conciliatrix adulterii et conscia suae dominae.*

v. 131. *haec*, ancilla, *metuat cruribus*, metuat, ne crura sibi suffringantur a domino ex agro redeunte; — *doti deprensa*, coniuges in adulterio deprehensae timere debebant de dote, quam secundum leges perdebant adulterae.

v. 133. 4. *ne nummi pereant*, supr. v. 43. *dedit hic pro corpore nummos.* — *pyga*, natibus deprehensorum adulterorum impingebantur raphani mugilesque. cf. ad Catull. XV, 19. — *denique*, pro: saltem vel insuper. — *Fabio vel iudice vinc.* id miserum esse evincam et probabo vel Fabio iudice. Schol. Cruq. *Satis urbane notat Fabium iurisconsultum aliquando in adulterio deprehensum fuisse.* Fortasse idem Fabius, quem poeta supr. Sat. I, 1, 13. ut *hominem loquacem* ridet. Si verum est, quod ibi observavit vetus Scholiastes, hunc Fabium aliquot libros, ad philosophiam Stoicorum pertinentes, scripsisse, lepide Horatius Fabium, vel Stoicum, concessurum ait, sortem deprehensi adulteri miserrimam esse. Stoici enim summum quemque dolorem aequo animo ferendum esse docebant.

SATIRA III.

Amicorum vitia leniter ferenda, neque omnia, in quibus peccant amici, ad vivum resecanda esse.

Iniussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quicquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
Vsque ad mala citaret Io Bacche! modo summa

v. 1. *cantoribus*, de musicis in universum, sive fidibus sive voce canentibus. cf. ad Sat. I, 2, 3.

v. 4. *ille*, per emphasin, ut recte observat Schol. Cruq. nam *M. Hermogenes Tigellius* vere tum nobilis fuit tam arte musica, quam gratia et amicitia adeo apud Augustum et liberalitate apud populum; cf. ad Sat. I, 2, 3. — *hoc* sc. vitium. — *Caesar*, Octavianus, qui ab Horatio in iis carminibus, quae scripsit, antequam Octavianus nomen Augusti assumserat (V. C. DCCXXVII.), simpliciter *Caesar* appellatur.

v. 5. sq. *si peteret* pro: petebat; — *proficeret* pro: proficiebat; (*εἰ αἰτήσαιτο, οὐκ ἂν τύχοι*) ratio grammatica, ex qua nonnunquam apud optimos quosque scriptores coniunctivus pro indicativo ponitur, vix perspicue satis doceri potest. — *patris*, Iulii Caesaris, cuius adoptatus filius fuit Octavianus.

v. 7. *ab ovo Vsque ad mala*, ab initio usque ad finem; translatum a satis noto more Romanorum, apud quos in principio conviviorum *ova*, in fine *mala* apponebantur; pro *citaret* placet quidem, quod ex coniectura dedit *Bentleius*: *iteraret*; sed *citare*, si iam est (frequentativum a *ciere*) frequenter ciere, et proinde *repetere*, eodem redit. *Gesnerus* in hanc rem laudavit locum Ciceronis Orat. I, 59. ubi est: *paeanem citare*. Similiter fere dicitur *carmen movere*: *Virgil.* Aen. X, 163. *cantusque movete*; Ovid. Met. XIV, 21. *carmen ore move sacro*. — *Io Bacche!* prima verba carminis inter coenandum (ut ex verbis *ab ovo usque ad mala* colligas) decantati. Iam ex primis verbis notum hoc carmen tum fuit omnibus. Veteres autem, sicut nos, tota carmina verbis primis indicare et laudare solebant. Sic Virgilius in Eclog. V, 86. Eclogam secundam per prima eius verba: *Formosus Corydon ardebat Alexin*, et tertiam per: *Cuium pecus? an Meliboei?* designat; — in *Bacchē* vocalis brevis *e* propter arsin producta est. — *modo summa voce*, acutissima, nos: *in der Höhe, im Discant*, *modo hac* sc. voce, *quae resonat* (est) in *quattuor chordis* (in Tetrachordo) *ima*,

Voce, modo hac, resonat quae chordis quattuor ima.
Nil aequale homini fuit illi. Saepe velut qui,
Currebat, fugiens hostem, persaepe velut qui
Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens; modo, Sit mihi mensa tripes et
Concha salis puri et toga quae defendere frigus,

gravissima; nos: *in der Tiefe, im Base.*

v. 9. sqq. *Saepe velut qui* — iunge: *saepe currebat, velut qui hostem fugiens* sc. curreret. — Iam poeta a vitio, quod Tigellius commune habebat cum musicis, ad alia vitia, nominatim ad mutabilem Tigellii animum et ad eius inconstantiam, transit, eo quidem consilio, ut sic viam sibi ad praeceptum: „amicorum vitia, cum nemo sine vitiis nascatur, aequo animo ferenda esse,“ muniat; — ad *persaepe* non *currebat* repetendum, sed inde eliciendum: lento gradu incedebat, quasi esset κανηφόρος, quae sacra Iunonis in capite gestaret. Scilicet in pompis solemnibus, quales, ut ex hoc loco apparet, in Iunonis quoque honorem instituebantur, virgines (κανηφόροι) sacras cistas sive canistra tardo et ad dignitatem quandam composito incessu portare solebant in capite; vid. *Spanhem.* ad Callimach. H. in Cer. v. 127. Hinc infr. Sat. II, 8, 13. *ut Attica virgo Cum sacris Cereris.* Bene in hanc rem iam *Lambinus* comparavit locum Ciceronis de Off. I, 36. *cavendum, — ne tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur.*

v. 12. *tetrach.* — *tetrarcha* regiae dignitatis et potestatis erat, quamquam illi regis nomine uti haud licebat.

v. 13. *loquens*, cum iactantia in ore gerens crepansque; sic passim *loqui* de magniloquentia; vid. *Burm.* ad Petron. c. 127. 3. et ad Quintil. Decl. XV. — *mensa tripes* Schol. Cruq. *mensa Delphica, a tribus pedibus dicta;* vide quos de *mensis Delphicis* laudat *Ernest.* in Clav. Cic. in Ind. Geogr. s. v. *Delphicae.*

v. 14. *Concha salis.* Schol. Porph. *Pauperiores in marina concha salem tritum habere*

Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane; diem totum stertebat. Nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
Nullane habes vitia? Immo alia, haud fortasse minora.
Maenius absentem Novium dum carperet: Heus tu,
Quidam ait, ignoras te, an ut ignotum dare nobis

solent, *quo cum pane vescantur.* — *puri*, integri, sinceri.

v. 15. 16. *dedisses*, si dedisses, *decies centena* sc. millia sestertium, — *huic parco*, *p. cont.* Tigellio, se hominem parcum et paucis contentum modo professo.

v. 20. *immo alia*, *haud fort. min.* non haec vitia Tigellii, immo alia habeo, nec fortasse Tigellii vitiis leviora. — Pro *et fortasse* dedi *haud fortasse*, quod iam in editt. Ald. et Iunt. receptum est; id enim mihi omnino postulare videtur modesti hominis responsio. Quis enim ferret hominem, qui, quia vitia quaedam reprehenderat, interrogatus: „*nullane* tu ipse *habes vitia?*" responderet: habeo quidem, sed fortasse iis leviora. Huc accedit, quod Horatius iam non graviora, sed leviora tantum vitia Tigellii, nempe mutabilem animum et commune quoddam cantorum vitium, notavit.

v. 21. *Maenius*. cf. supr. ad Sat. I, 1. plura de hoc homine nequam vide apud Schol. Porphyr. — *Novium*; hic quoque homo malae notae fuit, quamquam vitiorum, quibus iste indulsit, genus non additur.

v. 22. *ignor. te*, tua ipsius vitia? *an ut ign. d. n. V. putas*, an putas, te, ut hominem, qui, qualis ipse sit, ignorat, aliorum vitia carpendo fraudem nobis facere posse; *ignotum* sc. sibi; Senec. Thyest. v. 391. *ignotus sibi moritur.* Maenius igitur est homo, qui, ut infra Sat. II, 3, 299. dicitur, non didicit *respicere ignoto pendentia tergo*, ubi *ignoto* referendum est ad hominem, qui quod pendeat ipsius tergo, ignorat.

Verba putas? Egomet mi ignosco, Maenius inquit.
Stultus et improbus hic amor est dignusque notari.
Quum tua pervideas oculis male lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? at tibi contra

v. 24. *improbus*, malus, perversus; *improbus* de rebus et hominibus, qui in reprehensionem incurrunt; *amor* sc. sui.

v. 25. *Quum tua perv. oc. m. lipp. inunctis*, cum ea, quae ad te ipsum spectant, oculis intuearis in fraudem tuam hebetioribus, quales sunt collyriis inuncti lippientium; — *pervid. pervidere* explicant vel pro: de longinquo videre; vel pro: accurate videre; vel pro: perlustrare. In quibusdam vett. libr. ap. *Feam* pro *pervideas* legitur *provideas*. Fuerunt quoque, qui pro *pervideas* mallent *praevideas*, ita, ut *praevidere* iam dictum sit pro: *praetervidere* (*παραβλέπειν*). Sed quis in his explicationibus et lectionibus acquiescat? Equidem compositum *pervidere* (*κατιδεῖν*, *διασκέπτεσθαι*,) pro simplice *videre*, ut in multis aliis compositis fieri solet, positum esse existimo. *male* addi solet adiectivis, ita, ut sit modo pro: *non*, ut *male sanus*, *male haerere* paulo post v. 31.; sed si ibi *male* coniunxeris cum *laxus*, *male* est pro: *nimis*; modo *de eo, quod in fraudem alicuius depravatum est*, ut h. l. *male lippus*; modo *de eo, quod recedit a iusto modo*, ut infr. v. 45. *male parvus*; modo pro: *importune*, ut *male sedulus*; modo pro: *moleste*, ut *male raucus* in sq. Satira v. 66. modo pro: *misere*, sive *de eo, quod grave et mali ominis est*, ut *male tussire*, Sat. II, 5, 107. et multa alia, ubi particula *male* ad sensum rei, de qua sermo est, explicanda est. — *lippus*, lippitudo iam ad animum, in re aliqua cognoscenda caecutientem, transfertur.

v. 26. *acutum* pro: *acute*.

v. 27. seqq. *aquila*, aeque, ac lynx, oculorum acie praevalens. *serpens*, visu acutissimo, *Epidaurius*, epitheton ornans, sive quod regio ad Epidaurum, Argolidis urbem, scatebat serpentibus, sive ob mansuetum quoddam (de quo narrat *Pausan.* in

Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum, rideri possit eo, quod
Rusticius tonso toga defluit et male laxus
In pede calceus haeret; at est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens

Corinth. II, 28.) serpentum ibi genus, sacrum deo illius regionis tutelari, Aesculapio, qui sub forma serpentis ibidem cultus et sic Romam deportatus est. — *inquirant* cett. et illi, quorum vitia tu inquiris, vicissim tua inquirant.

v. 29. 30. *Irac. est p.* cett. Si amicus paulo ad iram est proclivior, minus aptus amicitiae ille videtur his hominibus, qui vitia acutis naribus subodorantur. *horum* referunt interpretes ad ingenium hominum, qui nunc vivunt; ego refero ad eos, qui in v. 28. dicti sunt *illi*.

v. 30 — 35. *rideri poss.* cett. Sensus: Rideri fortasse possit amicus ideo, quod inconcinne est tonsus; quod in toga incedit non composita, sed deorsum fluente; quod laxus calceus male in pede sedet; sed quia idem est vir bonus, quo melior inveniri non potest; quod tibi est amicus, quia sub neglecto eius corpore latet ingens ingenium, omnia illa indulgenter a te ferenda sunt. — *rusticius tonso*. in urbe apud Romanos crines capitis ad certam normam, aequalitatem et elegantiam tondebantur, at rure sine ulla arte, temere et incuriosius; particulam *male* interpretes referunt ad *laxus*, et sic *male* iam est pro: nimis; sed quomodo *calceus nimis laxus*, qui male sedet, h. e. qui circum pedem huc illuc movetur, simpliciter *haerere* dici potest? immo *haerere* dicitur, quod alicui rei adhaeret, inhaeret, firmiter insidet. Supr. Od. III, 24, 55. *Nescit equo rudis haerere ingenuus puer*, h. e. puer ingenuus, equitandi imperitus, non didicit firmiter insidere equo; sic infra v. 77. *vitia stultis haerentia*, firmiter insidentia; refero igitur h. l. *male* ad *haeret* h. e. male sedet, nos: *die Beschuhung liegt oder schliest nicht an.* — *in-*

Inculto latet hoc sub corpore; denique te ipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala; namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc praevertamur, amatorem quod amicae
Turpia decipiunt caecum vitia, aut etiam ipsa haec
Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae.
Vellem in amicitia sic erraremus et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At pater ut gnati, sic nos debemus, amici

culto, quod ad externum cultum attinet, negligit. — *te ipsum concute*, excute, explora.

v. 37. *namque Neglect. ur. f. inn. agris*. per imaginem, a filice in agris neglectis nascente petitam, exprimere voluit hoc: nam, quemadmodum filix, agris neglectis innascens, urenda, ita vitia, quae aut natura, aut mala consuetudo insevit, evellenda et exstirpanda sunt ex animo.

v. 38. *Illuc praevert.* nexus: Sed, missis aliis, (hoc inest verbo composito *praeverti*) redeamus, (*illuc*) ad id locorum, ubi videre licet, *quod* (quatenus) *turpia vitia amicae decipiunt amatorem.*

v. 39. *aut etiam ipsa haec Delectant*, de ingenio amatorum, aut vitia amicarum plane non animadvertentium, aut ex animadversis voluptatem adeo captantium, laudavit *Gesnerus*. Plat. de Republ. V. p. 474. Lucret. IV, 1154. sqq. Ovid. Art. II, 657. sqq.

v. 40. *polypus*, de hoc tetro narium morbo seu tubere agit Celsus VI, 8, 2. prima syllaba, quasi scriberetur *pollypus*, producitur, ut prima syllaba in *religio*, *retulit*, quasi scriberetur, *relligio*, *rettulit*. *Hagnae*, graecae libertinae ex graeco: Ἄγνης. vid. *Bentl.*

v. 41. 42. *vell. in am.* cett. vellem igitur, ut hic error amatorum in amicarum vitiis locum haberet etiam in amicitia, et pro honestiore errore haberetur a virtutis praeceptoribus.

v. 43. *At* iam pro: *enimvero; pat. ut gnati* cett. iunge: *at pater ut gnati* vitium non fastidit, *sic nos*, *si quod vitium sit amici*, *non fastidire debemus*. — *fastidire*, vo-

Si quod sit vitium, non fastidire; strabonem
Appellat Paetum pater, et Pullum, male parvus
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus; hunc Varum distortis cruribus, illum
Balbutit Scaurum pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit: frugi dicatur. Ineptus
Et iactantior hic paullo est: concinnus amicis,
Postulat ut, videatur. At est truculentior atque

calis *e* brevis, sequentibus litteris *str*, manet brevis; cf. ad Sat. I, 2, 30. — *strabo*, qui detorquet oculos, nos: *der schielt.* — *paetus*, interprete vetere Scholiasta, *dicitur, qui tremulis est oculis et leniter declinatis;* nos fere: *der etwas blinzelt.*

v. 45. sq. *et Pullum* cett. et si quis habet filium *male* (h. e. praeter modum, ut v. 45. cf. ad v. 25.) parvum, qualis olim fuit Sisyphus abortivus, (abortu enim nati exigui corporis solent esse homines) eum pater blande appellat *Pullum*, parvulum, pupum; nos fere: *Putchen, Hühnchen.* — *Sisyphus.* Schol. Cruq. M. *Antonio Triumviro pumilio fuisse dicitur intra bipedalem staturam, quem ipse Sisyphum appellabat ob ingenii calliditatem.*

v. 47. *hunc Varum dist.* cett. alium filium, cuius crura distorta sunt, mollius *Varum*, (*cuius pedes*, ut loquitur Scholiastes, *introrsum retorta sunt*) alium, cuius tali male depravati sunt, balbutiente et paternum amorem exprimente voce *Scaurum* (qui talos habet exstantes) vocat. Scilicet patres, si qua corporis vitia habent filii, molliore locutione ea levare student; amici igitur patres in elevandis amicorum vitiis imitari debent. — *frugi*, qui prudente parsimonia et sibi et suis prospicit; nos: *ein guter Wirth.* — *ineptus*, qui, dum inepta se gerendi ratione placere studet, displicet; descriptionem hominis inepti dedit Cicero de Orat. II, 4.

v. 51. *conc. am. Postulat ut vid.* is videatur, ut videri postulat, homo, qui placere et commodus esse cupit amicis; posui igitur ad hanc explicationem post *amicis* et post *ut* distinctionis signum; nolo tamen contendere cum iis, qui explicare malint: postulat (ineptus) ut amicis suis concinnus videatur. — *at est truc.* cett. at ferocius et insolentius se effert, et, quic-

Plus aequo liber; simplex fortisque habeatur.
Caldior est: acres inter numeretur. Opinor,
Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit, multum demissus homo; illi
Tardo cognomen pingui et damus. Hic fugit omnes
Insidias, nullique malo latus obdit apertum,
Quum genus hoc inter vitae versetur, ubi acris
Invidia atque vigent ubi crimina; pro bene sano
Ac non incauto fictum astutumque vocamus.

quid in buccam venit, paulo liberius et inconsiderantius effutit; is *simplex* (qui, quod sentit, loquitur), *fortisque* (qui nihil timet) *habeatur*.

v. 53. *Caldior est*, si est homo calidioris et fervidioris ingenii, *acres inter*, inter paulo vehementiores: *acer*, nos: *ein leicht reizbarer*, *etwas heftiger Mensch*.

v. 55 — 62. *At nos virtutes* — *incrustare*, at nos ipsas virtutes praepostere pro vitiis habemus et sic facimus idem, ac si velimus vas integrum, tanquam vitiatum et rimosum; oblinere; *incrustare*, pice, cera, stuppa vel alia re tanquam crusta obducere. — *Probus quis* cett. hunc locum, quem rectius distinguendum curavi, eiecta voce *est* post *multum*, ita intelligo: si quis probus, multi pudoris et timiditatis homo, nobiscum vivit, illum tardioris et pinguioris ingenii hominem appellamus; — *est* post *multum* recte Fea nec sine idonea auctoritate omisit; *Heindorfius* pro *est* dedit *et*; quod ferri potest, sed non opus est; *pingui et* pro *et pingui*, ut Sat. I, 4, 51. *Ebrius et* pro *et ebrius*. — Ceterum *probi* et *demissi* apud Ciceronem quoque iunguntur de Orat. II, 43. *eaque omnia, quae proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benevolentiam conciliant.* — *hic fugit* — alius fugit cett. *nullique m. l. obd. apertum*, nullique malo sibi nocendi occasionem praebet; translatum a re gladiatoria, si gladiator adversario, ut eius ictus et petitiones eludat, latus *tectum* opponit. — *crimina*, criminationes.

Simplicior quis et est, qualem me saepe libenter
Obtulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus:
Communi sensu plane caret, inquimus. Eheu!
Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut aequum est,
Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce,

v. 63 — 66. *Simplicior* cett. si quis simplicior et talis est, qualem me saepe libenter tibi obtulerim, Maecenas, ita quidem, *ut* simplicior ille, quovis sermone molestus, aut forte legentem aut *tacitum* (meditantem) *impellat* (eius animum impellendo et ad se advertendo turbet), dicere solemus: en! iste homo sensu communi caret. *Simplicior* refer ad morum simplicitatem, qua quis ea, quae alii ad gratiam captandam studiose sectantur, non curat. *libenter*, animo ita iubente.

v. 67. *Quam temere* cett. Quam stulta est haec nostra in notandis amicorum vitiis severitas; quodsi enim severe de amicorum vitiis iudicamus, vicissim et illis de nostris vitiis severe iudicare licebit.

v. 70. 71. *Cum mea comp.* cett. ad hyperbata hunc locum referunt, et, praeeunte vetere Scholiasta, iungunt: *bona mea compenset cum vitiis*; sed ex meo sensu concinnius procederet oratio, si pro *compenset* scriberetur *compensat*, et *cum* pro coniunctione acciperetur. *Amicus dulcis, cum,* (dum) *ut aequum est, mea bona compensat vitiis* (inversa locutione pro: cum vitia mea compensat bonis) *pluribus hisce inclinet*, animum potissimum ad plura haecce (bona), si modo plura bona mihi sunt, advertat. — *amari Si vol. h. lege*; pro *amari* legendum omnino mihi videtur *amare*, ut sit: *si volet hac lege* me *amare*, ad eandem legem vicissim a me amabitur. — *in trutina*, statera, translate de norma, vel ratione, ad quam res aliqua ponderatur. *Cic.* de Orat. II, 88. *ad ea probanda*,

Si modo plura mihi bona sunt, inclinet. Amari
Si volet hac lege, in trutina ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat, ignoscet verrucis illius; aequum est,
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium irae,
Cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac, res
Vt quaeque est, ita suppliciis delicta coercet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces tepidumque ligurrierit ius,
In cruce suffigat; Labeone insanior inter

quae non aurificis statera, sed quadam populari trutina (norma aliqua, ad quam populus res ponderat) *examinantur.*

v. 76 — 79. *quatenus,* quandoquidem, quoniam, ut supr. Sat. I, 1, 64. — *excidi penitus,* radicitus exstirpari. — Schol. Porph. *Hinc* (poeta) *paullatim eo descendit, ut adversus Stoicos disputet, qui dicunt, peccata omnia paria esse et similia, et animum spectandum peccantis, non quantitatem rei, in qua peccatum est.* — *stultis haerentia,* Stoici appellabant omnes *stultos* et *insanos,* qui, quam illi concionabantur, non exercere possent sapientiam. — *cur non pond. mod. s. r. utitur,* cur non *ratio* (iudicandi facultas, philosophia) vitia ad certam normam aestimat et diiudicat, et sic leviora vitia a gravioribus distinguit? *ponderibus,* quibus in lance trutinae positis res pendimus; accommodavit poeta hanc locutionem ad id, quod in v. 72. dixit: *in trutina ponetur eadem.* — *modulis,* ad quos res metimur; *suis,* quibus ratio tanquam sibi propriis uti debet. — *ac, res Ut quaeque est, ita* cett. ac cur non ratio, uti quodque delictum comparatum est, ita, si graviora sunt, suppliciis gravioribus, si leviora sunt, levioribus coercet?

v. 80. *tollere* sc. de mensa.

v. 81. *ligurrierit,* degustaverit.

v. 82. *Labeone ins. i. S. dicatur?* hunc locum, signo interrogationis post *dicatur* posito, ita intelligo: num is, qui servum ob delictum levius in cruce suffigat, Labeone sane insanior, inter sanos refera-

Sanos dicatur? Quanto hoc furiosius atque
Maius peccatum est: paullum deliquit amicus,
(Quod nisi concedas, habeare insuavis) acerbus

tur? Quod si autem hic locus sine interrogatione efferendus sit, pro *dicatur*, malim: *dicetur*, ut sit: is sane *inter sanos* (inter homines sani iudicii, a sanis) homo ipso Labeone insanior appellabitur. Vtrum intelligendus sit M. Antistius Labeo, Praetorius, et fama celebratissimus, (qui, quia multa contumaciter, ut ad hunc locum observat vetus Scholiastes, adversus Caesarem dixerit feceritque, ab Horatio, ut Augusto adularetur, nunc ut homo insanus inductus sit;) an (quod multo probabilius) alius quidam homo ignobilis insaniae quodam genere tum notus; id docendum iis, quos in talia diligentius inquirere iuvat, relinquimus.

v. 83 — 86. *Quanto hoc* cett. quanto gravius hoc leviore peccato servi, qui semesos pisces et tepidum ius degustaverit, et quanto maius, quod tu committis, est peccatum, si amicum, qui paulum deliquit, (nisi enim peccatum levius amici condonaveris, iure insuavis habearis) acerbo animo ut hominem invisissimum fugis, cett. *hoc* in ablativo de modo dicto leviore servi peccato; suppleri enim debebat *hoc* in ablativo ad *furiosius*, nisi adiectum fuisset; qui *hoc* in nominativo accipiunt, ut sit: sequens peccatum, orationis elegantiam turbant; *furiosius*, peccatum *furiosum*, quod committit homo furore percitus. — *paullum deliq.*, pro vulgari: „si amicum, qui paulum deliquit, odisti," vividiore oratione ipse peccans inducitur. — *odisti* sc. eum. — *Rusonem*, famosum tum foeneratorem, cuius acerbitatem, cum dies, quo sors aut usurae solvendae essent, venisset, nulla alia re mitigare et effugere poterant debitores, quam si ei recitanti, quas scripserat, historias patienter aures commodarent. *Calendae*, quibus aut sors foenori data, aut usurae a foeneratore redigebantur; hinc suaviter *tristes* dicuntur *misero* debitori, qui, quod debet, non solvere potest. cf. supr. ad Epod. II, 69. 70. — *nisi merced. a. n. und. und. extricat*, nisi aut usuras aut sortem undecunque tandem expedit et cogit; nos: *wenn er nicht Zinsen oder Capital, wo er es auch immer her bekommen mag, schaffen und aufbringen kann.* — *amaras*, inepte scriptas. — *porrecto iugulo*, se occidendum quasi tradens recitanti; nam mali scriptores scripta sua recitando eos, quos se au-

Odisti et fugis ut Rusonem debitor aeris,
Qui nisi, quum tristes misero venere Calendae,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto iugulo historias, captivus ut, audit.
Comminxit lectum potus, mensave catillum
Evandri manibus tritum deiecit; ob hanc rem,
Aut positam ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus

dire cogunt, *occidere* dicuntur; cf. inf. Epist. ad Pis v. 475. *Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo*, et hinc Horatius infr. Sat. I, 9, 74. dum ab homine garrulo tenetur, lepide se *sub eius cultro* esse, ait. — *audit*, audire cogitur.

v. 90. *lectum*, triclinium.

v. 91. *tritum*, torni usu effictum sive tornatum; fuit igitur deiectus ille catillus toreuma Evandri; *terere* pro *tornare* accipiunt etiam apud Virgil. Georg. II, 444. *hinc radios trivere rotis;* scilicet artifex vel torno (a τείρω, τέτορα, *tero*, *trivi*) vel caelo, vel scalpro eradit et deterit ex materia, quod inde detritum vult; opus autem insculptis figuris distinctum vocatur vel toreuma vel opus caelatum. Virgil. Ecl. III. 37 — 39. de duobus poculis; *caelatum divini opus Alcimedontis: Lenta quibus torno facili superaddita vitis Diffusos hedera vestit pallente corymbos.* — *Evander* fuit clarus caelator, qui, ut refert vetus Scholiastes, a M. Antonio Athenis Alexandriam translatus et inde inter captivos Romam deductus multa opera mirabilia fecisse traditur. — Fieri quoque potuit, ut deiectus ille catillus priscae aetatis opus esset, (ut infr. Sat. II, 4, 80. *vetus cratera*) quod olim Evander, celebratissimus ille Arcas, *manibus triverit*, h. e. versaverit, tractaverit. Sic infr. Sat. II, 3, 20. mentio fit *vasis aenei*, *quo Sisyphus pedes laverit.*

v. 93. *hoc*, ob hoc factum, ob praereptum e catino pullum; cf. ad Sat. I, 1, 46 — 95. *fide* antique pro; *fidei*, ut Od. III, 7, 4. — *sponsumve neg.*, quodve spopondit, se spopondisse negarit; vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. voce *spondere* et *sponsio*.

Sit mihi? quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide, sponsumve negarit?
Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,
Quum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant
Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.
Quum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Vnguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus,

v. 96. *Quis*, philosophi (Stoici), quibus. *fere*, iunge cum *paria*, sed *Baxterus* refert *fere* ad *laborant*. — *laborare* iam est: difficultate premi; — *quum ventum ad verum est*, cum res, ut quaeque vere est, ponderatur; — *sensus*, cuique insitus; Cic. de Fin. IV, 19. s. fin. *sensus enim cuiusque, et natura rerum, atque ipsa veritas clamat quodammodo, non posse* (se) *adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaequaret, nihil interesset.* — *moresque*, disciplina enim, quae vitam moresque moderatur, peccata leviora a gravioribus distinguit.

v. 98. *Atque ips. util.* cett. secundum sententiam Epicureorum, qui, quod rectum et aequum est, a communi humanae societatis utilitate repetunt.

v. 99. *Quum proreps.* cett. haec quoque de primo generis humani ortu et cultu narratio ad Epicureorum sententiam accommodata est. Comparandus omnino Horatius cum Lucretio V, 923. seqq. ubi hominum e terra natorum vita, habitus, ingenium et mores describuntur. — *primis terris*, primo tempore, quo nati sunt in terra (*animalia*) homines.

v. 100. *mutum et turpe pecus*, similes pecori, quod nondum loqui didicerant, et sine ullo cultu, sicut pecus, incedebant; *glandem atque cub. pr.* Lucret. l. l. v. 937. *Glandiferas inter curabant corpora quercus.*

v. 101. *pugnis*, a *pugnus*.

v. 102. *usus*, utendi iis necessitas sive usum ex iis capiendi consilium. *quibus voces*, quibus sonos articulatos proferrent; verbum *notarent*

Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
Oppida coeperunt munire et ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus deterrima belli
Caussa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus editior caedebat, ut in grege taurus.
Iura inventa metu iniusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis:
Nec vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet idemque,

per zeugma proximo tantum nomini accommodatum est.

v. 105. *leges ponere*, constituere, condere.

v. 107. *cunnus*, iniecta a mulieribus libido. cf. ad Sat. I, 2, 35.

v. 108. *mortibus ignotis*, quia eorum nomina non memoriae prodita sunt a scriptoribus.

v. 109. *Quos Ven. inc. rap.* quos ruentes ad explendam libidinem, nullis tum legibus adstrictam; nondum enim erant coniugia; hinc additur: *more ferarum;* haec *Venus incerta* Lucretio (IV, 1064.) dicitur *volgivaga.* Ceterum in hanc sententiam Lucretius V, 960. *Et Venus in silvis iungebat corpora amantum; Conciliabat enim vel mutua quamque cupido Vel violenta viri vis.*

v. 110. *ut in gr. taurus* sc. alios tauros viribus eminentior caedit.

v. 112. *fastosque mundi*, et annales, in quibus rerum in mundo origines consignatae sunt.

v. 113 — 117. *Nec nat. pot.* cett. sensus: Quemadmodum natura per se iniquum a iusto secernere nequit, quamvis *(ut)* bona et mala, petenda et fugienda, *dividit*, (distinguit, separatim proponit) ita Stoicorum philosophia probare et evincere non poterit hoc, ut is, qui teneros caules in horto alieno fregerit, et is, qui noctu sacrilegium fecerit, unum idemque peccatum committant, sive ut omnia peccata paria sint.

Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus sacra Divûm legerit; adsit
Regula, peccatis quae poenas irroget aequas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.
Nam ut ferula caedas meritum maiora subire
Verbera, non vereor, quum dicas, esse pares res
Furta latrociniis, et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,

v. 116. *teneros caules* sc. brassicae, ut infr. Sat. II, 4, 15. *caulis suburbanus.* — *fregerit*, fractos (avulsos) abstulerit.

v. 117. nocturnus — Catull. LXII, 34. *nocte latent fures.*

v. 118. *adsit reg.*; itaque *regulae* h. e. canon s. norma, s. certa legum formula, in promtu sit necesse est; — *poenas aequas peccatis*, peccatis aut gravioribus aut levioribus accommodatas s. respondentes.

v. 119. *scutica*, qua leviora peccata puniebantur, *flagello*, ita loris nodisque contexto tortoque, ut ad mortem usque (cf. supr. 1, 2, 41.) eo caederentur servi et malefici; hinc illud iam dicitur *horribile.*

v. 120. 21. *Nam ut — non vereor*, pro *non vereor* Horatius aliquid subiicere voluisse videtur in hanc fere sententiam: *vix adduci poteris;* nam si in animo habuisset: *non vereor*, pro *ut* ad normam loquendi posuisset *ne.* Videtur igitur hic locus ad scriptorum anacolutha referendus esse. Horatium enim iam *ut* pro *ne* posuisse, id equidem ei affingere nolim.

v. 122. *Furta* sc. paria *latrociniis.*

v. 123. *simili* sc. ei falci, qua magna reciduntur; sensus: et minaris, te parvis aeque ac magnis parem poenam irrogaturum esse, sive, te parva aeque ac magna eadem poena affecturum esse.

v. 124. *si tibi regn. Perm. homines*, consulto usus est poeta hac locutione, ut per eam commode transiret ad alia ridenda Stoicorum paradoxa, quae in viis publicis crepare solebant Pseudo-Stoici et aretalogi. Tu dicis: *si tibi regnum permittant homines: cur optas, quod habes?* qui est sapiens, is et *rex* est. — *Si dives* cett. ad haec vetus Scholiastes: *Stoici existimant perfectae sapientiae virum omnia habere, in quo et Lucilius versatus sic ait: — Nondum haec omnia habebit, F o r m o-*

Et sutor bonus et solus formosus et est rex;
Cur optas, quod habes? Non nosti, quid pater, inquit,
Chrysippus dicat. Sapiens crepidas sibi nunquam,
Nec soleas fecit? sutor tamen est sapiens. Qui?
Vt, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer, omni
Abiecto instrumento artis clausaque taberna,
Sutor erat: sapiens operis sic optimus omnis

sus, dives, liber, rex solu' vocetur.

v. 126. *quid pat. Chrysippus*, hic vir, venerabilis Stoicae philosophiae doctor, cui Cicero ingenium acerrimum tribuit, prae ceteris omnibus ornabat Stoicorum porticum; unde infr. Sat. II, 3, 44. *Chrysippi porticus et grex.* — *inquit*, Stoicus modo loquens.

v. 127. *crepidas* — *soleas.* discrimen inter *crepidas* et *soleas* leve fuisse videtur; utroque enim calceamenti genere plantae tantum tegebantur.

v. 130. *Alfenus vafer.* vetus Schol. *Vrbane satis Alfenum Varum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit, magistroque usus M. Sulpicio Iurisconsulto ad tantam pervenit scientiam, ut et consulatum gereret, et publico funere efferretur.* — *vafer*, iurisconsulti enim sive causarum patroni callide, quod causae suae favere possit, in partes vocant; hinc infr. Sat. II, 2, 131. *vafri inscitia iuris.* Adde Ovid. Heroid. XX, 31. *Consultoque* (in consilium vocato) *fui iuris Amore vafer.*

v. 132. *sut. er.* h. e. manebat. Hunc *Alfenum* poeta iam in verbis (v. 125.) *Et sutor bonus* in animo habuisse videtur, cuius nomen, ut rem exemplo comprobet, nunc affert. — 133. seq. *Vell. tibi barb. Lasc. p.* ad ea, quibus contumeliose tractabantur aretalogi, pertinebat etiam lascivia, qua pueri barbam, quam illi ut philosophi alebant, vellere solebant; de proverbiali locutione (τὸν πώγωνα τίλλειν τινί) pro: habere aliquem ludibrio,

Est opifex solus, sic rex. Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri, quos tu ni fuste coerces,
Vrgeris turba circum te stante miserque
Rumperis et latras, magnorum maxime regum!
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum
Rex ibis, neque te quisquam stipator, ineptum
Praeter Crispinum sectabitur; et mihi dulces
Ignoscent, si quid peccaro stultus, amici,
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

SATIRA IV.

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque, poetae,

ignominiose aliquem tractare, vid. *Casaub.* ad Pers. I, 133.

v. 136. *Rumperis* sc. prae ira; notum illud Virgilii: (Eclog. VI, 26.) *invidia rumpantur ut ilia Codro.* — *latras*, convicia iacis.

v. 137. *quadrante*, oblata quarta parte assis; nam pauperes lavaturi in balneo communi quadrantem tantum balneatori dabant.

v. 138. sq. *stipator*, satelles; apposite ad rem; reges enim secum ducunt satellites. — *Crispinum.* cf. supr. ad Sat. I, 1, 120.

SATIRA IV.

Horatius, iniqua de satiris, in quibus hominum vitia perstrinxerat, iudicia expertus, animum, quo ad satiras scribendas accedat, aperit, eoque aperto lenius homines de se iudicaturos esse sperat. — Ceterum de argumento huius Satirae compara *Dissert.* de *Horatii iudicio de vetustioribus poetis* in *Manso's Vermischten Abhandl.* p. 87.

v. 1. *Eup. Crat. Arist.* veteris comoediae poetae. Comoedia enim a Grammaticis Alexandrinis descripta est in *veterem*, *mediam* et *novam*. In *vetere* quidem, in qua, sicuti in tragoediis, cantantes chori prodibant, non simpliciter hominum vitia, sed ipsi, qui vitiis laborarent, ad omnem eorum habitum producti ma-

Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur,
Quod moechus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius hosce secutus,
Mutatis tantum pedibus numerisque; facetus,
Emunctae naris, durus componere versus;

gna libertate notabantur; in *media* res vere gestae, sed fictis nominibus; in *nova* res fictae sive fabulae spectandae dabantur. *Eupolin* sive *Eupolidem* in magno apud Horatium fuisse pretio, vel inde, quod eius scripta legendo otium in villa sua conterere solebat Horatius, intelligi potest. cf. infr. Sat. II, 3, 12. *Cratinum*, insignem, plurium poetarum more, vini et laudatorem et potorem fuisse, cum ex Horatii Epist. I, 19, 12. (*Prisco*, priscae comoediae poetae, *si credis*, *Maecenas docte*, *Cratino*, *Nulla placere diu nec vivere carmina possunt*, *Quae scribuntur aquae potoribus.*), tum ex Nicaeneti in Anthol. Graec. Tom. I. p. 206. 4. ed. *Iacobs.* apparet. *Aristophanes*, cuius comoediae nunc quoque Graecarum litterarum amantes mirifice delectant, Socratis, ut satis constat, aetate vixit. Ceterum hos tres poetas, ut veteris comoediae principes, Persius quoque coniunctim laudat Sat. I, 123.

v. 2. *Atque al. qu. com. pr. v. est.* pro vulgari: atque alii priscae comoediae scriptores. *virorum* abundat, ut Sat. I, 10, 16. *Illi*, *scripta quibus comoedia prisca viris est.*

v. 3. *dignus describi*, dignus, qui, qualis esset, ante hominum oculos poneretur. — *malus*, mali animi homo, flagitiosus.

v. 5. *libertate*, de ea, qua quis licentior et sine ullo metu aliorum vitia carpit; nos: *Freimüthigkeit.*

v. 6. *Hinc omn.* cett. *Hinc* (ab his) *omnis* (totus) *Lucilius*, *hosce secutus*, *pendet*, pro vulgari: hos unice secutus est Lucil.

v. 7. *Mut. tant.* cett. non eo versuum genere, quo alii comoediarum scriptores usi fuerunt, sed mutato metro, hexametro usus; metrum constat pedibus et numeris sive rhythmo.

v. 8. 9. *emunctae naris*, acutioris ingenii; qui habet *nares emunctas*, h. e. purgatas, odoratur acrius; quod transfertur ad eum, qui acute videt, subtiliter iudicat; homini *emunctae naris* opponitur homo *obesae naris*, h. e. insipiens, inficetus, stultus. —

Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,
Vt magnum, versus dictabat stans pede in uno;
Quum flueret lutulentus, erat, quod tollere velles;
Garrulus, atque piger scribendi ferre laborem,
Scribendi recte; nam ut multum, nil moror. Ecce,
Crispinus minimo me provocat: Accipe, si vis,

durus comp. vers. sed quod ad versus componendos attinet, durioris ingenii, haud elegans; *durus* vocatur Lucilius, quod, se versus scabros, incomtos et inconcinnos fundere, non sentiebat. Ille enim magno versuum levi opera et festinantius scriptorum numero magis, quam versuum magna diligentia expolitorum elegantia sibi placebat; hinc statim: *Nam fuit hoc* (ob hoc, ex hac potissimum causa, cf. ad Sat. I, 2, 81.) *vitiosus*, poeta, qui lutulentus flueret.

v. 10. *ut magnum*, quasi, qui hoc posset, poeta esset egregius. *stans p. in uno*, proverbiali, ut videtur, locutione *stare uno pede* dicitur, qui rem aliquam levi opera et sine virium contentione peragit. — *erat, quod tollere velles*, offerebatur sane, quod, tanquam sordem immixtam, inde auferre sive recidere et delere velles. Inf. Sat. 10, 50. *ferentem Plura quidem tollenda relinquentis*, h. e. plura secum trahentem, quae recidenda magis quam servanda sint; in eadem Satira v. 69. pro *tollere* Horatius de Lucilio posuit: *recidere: recideret omne, quod ultra Perfectum traheretur.* Simillime autem *tollere* pro recidere vel delere Horat. in Epist. II, 2, 113. *virtute carentia tollet*, inelegantia recidet. Attamen fuerunt, in quibus est etiam *Heindorfius*, qui *tollere* contra usum loquendi pro *servare* explicare mallent; hos iam docte refutavit *Wolfius* in *Analect. Litterar.* Vol. I. a pag. 185. usque ad pag. 204. — 12. *piger*, cum infinitivo, *ferre*, graece, pro: piger in ferendo labore, vel ferendi laboris; ut paulo ante v. 8. *durus componere.* Supr. Od. IV, 14, 22. *impiger vexare turmas hostium;* per *laborem* intellige summam diligentiam, qua, quae scribuntur, elimari et expoliri debent.

v. 14. *me provocat* sc. ad certamen, uter alterum versuum scriptorum numero superet. *minimo*, ita, ut ego mi-

Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora;
Custodes; videamus, uter plus scribere possit.
Dî bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis;
At tu conclusas hircinis follibus auras,
Vsque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Vt mavis, imitare. Beatus Fannius, ultro
Delatis capsis et imagine; quum mea nemo

nimum, Crispinus maius pretium ponat. Fieri scilicet solet, ut alter de duobus, qui sponsione posita de re aliqua contendunt, si de rei, de qua certatur, veritate plane non dubitat, maius pretium opponat minimo. — *Accipe, si* cett. accipe, si placet, inquit Crispinus, tabulas; ego (Crispinus) vicissim accipiam. — de *Crispino* vide supr. ad Sat. I, 1, 120.

v. 16. *custodes*, qui caveant, ne alterum versibus vel iam factis vel aliunde petitis circumveniat.

v. 17 — 20. *Dî bene f.* cett. felicem me praedico, quod dii mihi dederunt animum tenuem et pusillum, qui cogitata raro et paucis expromit, h. e. bene mecum actum esse puto, quod non sum homo, qualis est Crispinus, qui, sicut follis vento, ita ingente verborum vi tumet et inflatus est. — *loquentis*, animus loqui dicitur, cum ea, quae meditatus est, profert et edisserit. — *At tu concl.* cett. versus duo elegantissimi; cf. supr. ad Sat. I, 1, 114. — *usq. lab.*, *dum* cett. tamdiu vi sua folles impellentes, agitantes et extendentes, donec cett.

v. 21. *Beatus*, felicem se praedicans et mirifice sibimet ipsi placens de ingenii sui foetu, malis carminibus; *ultro*, nemine postulante; quia mala carmina nemo desiderat. — *Beat. Fannius;* Schol. Cruq. *Fannius, Quadratus, poeta malus, cum liberos non haberet, haeredipetae sine eius cura et studio* (haec est explicatio particulae *ultro*) *libros eius et imaginem in publicas bibliothecas referebant, nullo tamen merito scriptoris;* infr. Sat. I, 10, 80. idem, ut videtur, dicitur *ineptus conviva Hermogenis.*

v. 22 — 25. *Delatis caps.* cett. cistis vel thecis, in quibus scripta Fannii reposita fuere, una cum eius imagine *(Büste)* in bibliothecam publicam deportatis. *Heindorfius* non bibliothecam Palatinam ab Augusto (V. C. DCCXXVI.) fundatam, sed primam illam bibliothecam publicam intelligit,

Scripta legat, vulgo recitare timentis ob hanc rem,
Quod sunt, quos genus hoc minime iuvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis media elige turba;
Aut ab avaritia aut misera ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
Hic mutat merces surgente a sole ad eum, quo

quam Asinius Pollio post triumphum Dalmaticum ex manubiis instruxisse traditur, Plin. H. N. VII, 31. De more, quo imagines scriptorum in bibliothecis conspectui exponi solebant, vid. Plin. H. N. LII, 2. et, quem iam *Heindorfius* laudavit, *Lips. de biblioth. syntagm. c.* 9. *Opp. L. III. p.* 1137. — *timentis*, quasi scripsisset poeta: *cum nemo legat scripta* mea, *recitare* autem illa *vulgo ob hanc rem* (ideo) *timentis*, — *quod sunt*, *quos* — *iuvat* pro iuvet, (ut supr. Od. *I*, 1, 4. et 21. Sat. II, 1, l. II, 4, 47.) *genus hoc* sc. scribendi, quo vitia hominum carpuntur, *utpote plures* refer ad *quos*, cum plures eorum, qui *culpentur*, h. e. perstringantur, digni sint. — pro *elige* h. e. sume, in plurimis codd. *erue*, in quibusdam *eripe*, ex quo *Bentleius* fecit: *arripe*. — lectio *elige* vel in propria significatione sumta locum habere potest; in eligendo enim eo, qui vitiorum expers sit, externa eius specie falli possumus; nemo enim sine vitiis nascitur, alius hoc, alius alio vitio laborat. — *media turba*, ex media hominum multitudine.

v. 28. *Hunc cap. arg. spl.* alius vasorum argenteorum splendorem admiratur, alius toto animo in vasorum ex aere factorum admiratione defixus est. *argentum* saepius de *argento facto*, sive de vasis ex argento factis, ut *aes* simpliciter de vasis ex aere factis; vetus Schol. in hoc loco *aes* de vasis et signis Corinthiis accipit. Equidem intelligo quaeque vasa, antiqui artificis cuiusdam manu affabre ex aere effecta. Infr. Ep. I, 6, 17. *I nunc, argentum et marmor vetus, aeraque et artes Suspice.* Supr. Od. IV, 8, 2. per *aera* poeta designasse videtur *lebetes.* — *Albius* non Tibullus, sed ignobilis quidam homo insano aeris amore captus.

v. 29. *Hic mut.* cett. alius est mercator, qui quaestus fa-

Vespertina tepet regio; quin per mala praeceps
Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat, metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odere poetas.
Foenum habet in cornu, longe fuge; dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et quodcunque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque,
Et pueros et anus. Agedum, pauca accipe contra:

ciendi causa ab oriente ad occidentem usque per maria navigat. Mercatores apud veteres non parata pecunia merces emere, sed merces cum mercibus in terris, quas navi petebant, remotissimis mutare solebant, unde passim Horatius mercatores simpliciter *navitas* appellat. — *ad eum* (solem), *quo Vespertina tepet regio*, elegans et vel epico poeta digna *occidentis* circumscriptio.

v. 31. *quin per* cett. quin, velut pulvis turbine collectus, per summa quaeque pericula praeceps agitur; infr. Epist. I, 1, 45. sq. *Impiger extremos curris mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.*

v. 32. *summa deperdat*, perdat de summa.

v. 34. sq. *Foenum hab.* cett. hinc tu, simul in conspectum tibi venit poeta, clamare soles: Longe fuge poetam, is enim timendus, sicut fere bos, qui foenum in cornu habet. Scilicet cornibus eorum boum, qui sibi obvios cornu peterent, foenum, tanquam signum, ut sibi ab eo caverent praetereuntes, praeligari solebat. — *dummodo — parcet amico*, hic poeta ne ulli quidem amico parcet, dummodo voluptatem vitium aliquod amici deridendi sibi parare possit. — *sibi*, dativus commodi: in suam voluptatem.

v. 36. sq. *omnes Gest.* — *scire*, gestiet nota fieri omnibus vel infimae conditionis hominibus, vel a furno vel a lacu redeuntibus; per *lacum* intellige alveum, unde aqua per aquaeductus ibi collecta arcessebatur; hi *lacus*, quorum magna Romae fuit copia, peculiaria nomina gerebant, ut *lacus Servilius* apud *Ciceronem* pr. Rosc. Am. c. 32.

Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetis,
Excerpam numero; neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque, si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
Idcirco quidam, comoedia, necne, poema
Esset, quaesivere; quod acer spiritus ac vis
Nec verbis, nec rebus inest; nisi quod pede certo
Differt sermoni, sermo merus. At pater ardens

v. 39. *Dederim — poetis*, quos poetae nomine dignos esse concesserim; *poetis*, graece pro: poetas; cf. supr. ad Sat. I, 1, 19.

v. 40. *concludere versum*, versum iis, e quibus ille constare debet, adstringere pedibus.

v. 41. *si quis — propiora*, si quis versus, ut nos, scribat, usus scilicet oratione proxime ad sermonem vulgarem et quotidianum accedente.

v. 43. *mens divinior*, quae divino quodam afflatu agitatur et incalescit. — *atque os Magna sonaturum* (insolentiori forma pro *soniturum*) explicant: os, quod sonare possit; malim: os, quod magna soniturum esse expectari possit; *magna sonare* iam est: sublimiores sonos et modos edere; ut infr. Sat. I, 6, 43. de ingente vocum altissimarum strepitu dicitur.

v. 45 — 48. *Idcirco* cett. sensus: Fuerunt igitur, qui, utrum comoedia poema esset vocandum, nec ne, quaererent, quod in comoediis nec verbis, nec rebus, quae agantur, sublimitas et gravitas inest, et quod sermo, qui in comoediis *merus*, h. e. vulgaris et quotidianus est, a sermone, quo in vita communi utimur, non nisi certo pede differt. Opportune *Lambinus* comparat Cic. Orat. 20. *video visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandam, quam* Comicorum *poetarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est*

Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius, uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est, puris versum perscribere verbis;
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem,
Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa, modosque, et quod prius ordine verbum est,
Posterius facias, praeponens ultima primis:

aliud quotidiani dissimile sermonis.

v. 48—52. *At pat.* cett. at sententiae tuae „spiritum acrem et vim a verbis et rebus in comoediis abesse," opponere possum exemplum senis, ira ardentis et saevientis (Menedemi ap. Terent. Heaut. Act. V. Sc. I.), quod filius, *nepos* (dissolutioris vitae iuvenis), insano amore meretricem amicam deperiens, uxorem cum grandi dote recuset, et ebrius cett. — *amb. ante noct. c. f.*, vulgo non ante noctem, sed intempesta nocte post comissationes in urbe cum facibus discurrere solebant ebrii et lascivi iuvenes; in multo maius igitur dedecus incurrebant ii, qui iam ante noctem ebrii cum facibus ambulabant.

v. 52—56. *Numquid* cett. — hic Pomponius, quem quasi sponte sibi obversantem obiter traducit poeta, filio Menedemi apud Terentium haud dissimilis fuit. — *leviora*, minus aspera. *Ergo* refer ad omissam sententiam: „at opprobria, quae iratus pater in comoedia iacit, non sunt verba sublimiora vel poetica, sed vulgaria et *pura*, ut statim dicuntur, h. e. nihil ornatus et elegantiae habentia. *person. pater*, in scenam, ubi personam patris induit, productus. *eodem pacto*, iisdem verbis puris, sermone vulgari.

v. 58—62. *temp. certa*, pedes ex longioribus et brevioribus syllabis constantes; *certos modos*, numeros ad certam mensuram compositos, rhythmum. — *non, ut si solv*

Non, ut si solvas, „*Postquam discordia tetra*
Belli ferratos postes, portasque refregit:“
Invenias etiam disiecti membra poetae.
Hactenus haec: alias, iustum sit, necne, poema;
Nunc illud tantum quaeram: meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male, cumque libellis;
Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Coeli, Birrique, latronum,
Non ego sum Capri, neque Sulci; cur metuas me?

cett. iunge: *non* — *etiam* h. e. non pariter; sensus: in his meis et Lucilii versibus, si pedum ordinem sive metrum turbes, tollasque, non ita, sicuti in Ennii versibus „*Postquam discordia*“ disiecta versuum membra invenias; Ennii enim versus vel disiecti poetam produnt, at nostri, si eos dissoluas, quotidianum sermonem sapiunt.

v. 63. *alias*, alio tempore, alia occasione, quaeramus.

v. 65—68. *meritone* — *scribendi*, an iure tibi invisum sit hoc scribendi genus, quo versibus vulgari sermone compositis hominum vitia ridentur. *Sulcius et Caprius.* Sch. Porph. *Hi acerrimi delatores et causidici fuisse traduntur, et ideo rauci, quod in contentione iudiciorum clamant. Cum libellis autem, (in) quibus annotant, quae deferant.* — *ambulat.* cf. ad Sat. I, 2, 25. *rauci*, rauci fiunt causidici multa in iudiciis vociferatione; Mart. IV, 8, 2. *Exercet raucos tertia* (hora) *causidicos. male* in molestiam raucos audientium; de particula *male* cf. supr. ad Sat. I, 3, 81. — *cumque libellis*, in quibus perscripta est accusatio quaesitori tradenda. — v. 67. *at b. s. qu. Et viv. p. m.* at si quis recte et sceleris, quo latrones manus suas polluunt, purus vivit.

v. 69. 70. *Ut sis tu* cett. quamvis tu sis latro, sicuti Coelius et Birrius, ego tamen non sum delator vel accusator, quales fuerunt Sulcius et Caprius, cur igitur ego tibi timendus sim? pro *sim* in v. 70. dedi *sum*, quod est in pluribus codd. Torrent.

Nulla taberna meos habeat, neque pila, libellos,
Queis manus insudet vulgi, Hermogenisque Tigelli,
Nec recito cuiquam, nisi amicis, idque coactus,
Non ubivis, coramve quibuslibet. In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi, quique lavantes:

v. 71—72. *Nulla tab.* cett. libelli mei in nulla taberna, neque ad columnas apud porticus publicas venales prostent; venales scilicet libros habebant bibliopolae vel in tabernis, vel in armariis ad columnas porticuum; Schol.: *Hoc ideo posuit, quia bibliopolae stationes vel armaria circa pilas vel columnas habebant.* et Schol. Porphyr.: *negat se libellos suos edere bibliopolis, qui vel tabernas habeant, vel armaria, quae sunt apud pilas*; cf. inf. Ep. III, 373. — *Queis m. insudet* cett. qui terantur manibus vulgi et aliorum hominum, qualis fuit Hermogenes Tigellius. Haec enim satira post libri primi satiram secundam, ubi de Hermogenis morte agit, scripta esse videtur, quia totus versus, quem scripsit Horatius supra in Sat. sec. (v. 27.), in hac (v. 92.) repetitur. Ceterum Hermogenes, ut viri docti speciem prae se ferret, saepius in bibliopolarum tabernis versatus videtur.

v. 73—81. *Nec recito* cett. sc. quae scripsi vel versus meos.

v. 75, *sunt multi* sc. homines vani, vel, ut versu sequente vocantur: *inanes.* — *quique lavantes*, equidem pro *quique* malim *quive lavantes*, sunt multi, qui aut in medio foro aut, dum lavant, h. e. in balneis recitent; distinguuntur personae; non enim iidem, qui in foro, in balneis quoque recitant; particulae *que* et *ve* saepe permixtae sunt a librariis; cf. in hac Satyra infr. v. 115 et Sat. II, 2, 131. Epist. III, 358. et sic apud Virgil. Aen. X, 112. pro *fortunamque* legendum omnino videtur: *fortunamve.* — *Suave — conclus.* locus enim, ab omni parte in balneis clausus, voci recitantis versus suaviter, ut vani isti homines putant, resonat. *suave* pro suaviter, ut passim. — *haud illud quaerentes*, non curantes id, parum solliciti; *num sine s.* cett. num sine spiritu, quo boni poetae agitantur; num opportuno tempore medio in foro vel in balneis versus recitent. — *Inquit* sc. adversarius; alii legunt: *Inquis*, utrumque recte. — *stud. pr. fac. et hoc* (quod gaudes laedere) *facis*,

Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc iuvat, haud illud quaerentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Laedere gaudes,
Inquit, et hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me iacis? est auctor quis denique eorum,
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis;
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit; hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.
Saepe tribus lectis videas coenare quaternos,

ut homo qui *pravus* est. *studio* (libidine) laedendi; pro vulgari: et hoc facis pravo studio. — *Unde pet. hoc* sc. opprobrium. *est auct.* cett. quis tandem eorum, quibuscum vixi, huius opprobrii est auctor? vel: estne aliquis eorum, quibuscum vixi, huius opprobrii auctor?

v. 81—85. *Absentem* cett. ad nexum orationis supplenda fere haec: Ego potius ita sentio et statuo; *Absentem qui* cett. *rodit*, invido dente mordet, sugillat, carpit. infr. Sat. I, 6, 45. *Quem rodunt omnes libertino patre natum.* Cicero P. Balb. 26. *More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis idcirco vellicant.* — *hic nig. est*, hic improbus, et malae mentis homo est; apud Graecos quoque *improbi* vocantur *μέλανες*. *Romane*, o tu, quicunque Romanae virtutis sensu imbutus es.

v. 86—89. *Saepe trib. lectis*, triclinaribus, ita circa mensam stratis et collocatis, ut quarta mensae pars ad cibos a servis apponendos esset vacua, — *quaternos*, terni enim vel quaterni in uno quoque lecto accumbere solebant. pro *unus* cum *Fea* dedi *imus*; hinc infr. Ep. I, 18, 10. *imi derisor lecti.* ubi vid. not. cf. ad Sat. II, 8, 23. — *amet*, delectetur, gestiat; pro lectione *avet* praetuli cum aliis

E quibus imus amet quavis adspergere cunctos,
Praeter eum, qui praebet aquam; post hunc quoque potus,
Condita cum verax aperit praecordia Liber.
Hic tibi comis et urbanus, liberque videtur,
Infesto nigris; ego, si risi, quod ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
De Capitolini furtis iniecta Petilli
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est, causaque mea permulta rogatus
Fecit; et incolumis laetor quod vivit in Urbe:

amet, quod grammaticae rationi accommodatior est coniunctivus. — *quavis adsp. c.*, quavis ratione, h. e. quibusvis dicteriis et salse dictis obruere (laedere, perstringere) cunctos, — sive quaevis dicteria in cunctos effundere; — *adspergere* pro perstringere; ap. Ciceronem ad Div. VI, 6. *leviter adspersus* pro: leviter perstrictus. cf. *Lambin.* — *hunc* (convivatorem) *quoque* sc. adspergere; *condita praecordia*, arcana in pectore condita.

v. 91—93. *nigris*, absentes rodentibus. — *Pastillos Ruf.* cett. cf. supr. ad Sat. I, 2, 27.

v. 94—99. *De Capitolini furtis Petilli.* Schol. Cruq. *Fingit se loqui cum amico aliquo Petillii Capitolini, qui, cum praeesset Capitolio, unde Capitolinus dictus est, accusatus est, quod coronam Iovis Capitolini rapuisset; quare ipse sublatae coronae causam dixit et absolutus est a iudicibus in gratiam Augusti, cuius amicus erat.* — *defendas, ut t. est mos*, defendas, per me licet, Petillium, ut soles, hunc in modum, vel his verbis: *Me Capitolinus* cett. — *Sed tamen* cett. en hominem nigrum! postquam veterem Petillii amicitiam eiusque erga se officia laudavit et, quod ille, criminis insimulati absolutus, in urbe vivat, se laetari professus est, idem, qui factum sit, ut Petillius absolveretur, se non satis assequi posse, ait.

v. 96. *amicoque*, particula *que* a sequente in proximo versu vocali absorbetur.

Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
Fugerit. — Hic nigrae succus loliginis; haec est
Aerugo mera; quod vitium procul afore chartis,
Atque animo prius, ut si quid promittere de me
Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte iocosius; hoc mihi iuris
Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem, exemplis vitiorum quaeque notando.

v. 100. *Hic nig.* cett. Qui ita loquuntur et sentiunt, qui alios a crimine aliquo se purgare et ut amicos defendere velle simulant, eosdemque huius ipsius criminis suspectos reddunt, pessimi animi sunt homines. pro *succus* revocavit *Fea* lectionem plurimorum vett. codd. *fucus* i. e. virus. — *loliginis.* Schol. Cruq. *Loligo genus est piscis marini, succum habens nigrum et atramento similem* (*Tintenfisch.*).

v. 101—103. *Aerugo* proprie de rubigine in aere (ut *ferrugo* de rubigine in ferro) transfertur ad invidiam et livorem, qui apud Ovidium Amor. I, 15, 1. dicitur *edax*, quia similis est aerugini, quae aes exedit; — *quod vitium* — *promitto*, quam quidem malevolentiam a scriptis meis atque ab animo meo (*prius*), antequam ille ad scribendum appellitur, longe afore, id ego, si quid unquam aliud vere promittere possum, promitto; *ut si quid* cett. iunge: *si quid*, *ut aliud* unquam, *vere de me promittere possum*, sed dura et molesta est haec verborum collocatio; lenius sane ex mea sententia flueret oratio, si pro *ut* legeris: *id*, — *id* ego vere *promitto*, *si quid aliud* (unquam) *vere de me promittere possum.*

v. 105—106. *insuevit pater* cett. sensus: ego mature didici animum ad vitia hominum advertere, *optimus pater me insuevit hoc*, (ad hoc me adduxit) ut fugerem vitia, dum quaeque eorum notabat exemplis ante oculos positis. *insuescere* active cum accusativo; Columell. VI, 4. *ea pecus insuescas.* — *notando* non cum *Heindorfio* ad filium (Horatium), sed ad patrem omni-

Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes; videamus, uter plus scribere possit.
Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis;
At tu conclusas hircinis follibus auras,
Vsque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Vt mavis, imitare. Beatus Fannius, ultro
Delatis capsis et imagine; quum mea nemo

nimum, Crispinus maius pretium ponat. Fieri scilicet solet, ut alter de duobus, qui sponsione posita de re aliqua contendunt, si de rei, de qua certatur, veritate plane non dubitat, maius pretium opponat minimo. — *Accipe, si* cett. accipe, si placet, inquit Crispinus, tabulas; ego (Crispinus) vicissim accipiam. — de *Crispino* vide supr. ad Sat. I, 1, 120.

v. 16. *custodes*, qui caveant, ne alterum versibus vel iam factis vel aliunde petitis circumveniat.

v. 17 — 20. *Di bene f.* cett. felicem me praedico, quod dii mihi dederunt animum tenuem et pusillum, qui cogitata raro et paucis expromit, h. e. bene mecum actum esse puto, quod non sum homo, qualis est Crispinus, qui, sicut follis vento, ita ingente verborum vi tumet et inflatus est. — *loquentis*, animus loqui dicitur, cum ea, quae meditatus est, profert et edisserit. — *At tu concl.* cett. versus duo elegantissimi; cf. supr. ad Sat. I, 1, 114. — *usq. lab.*, *dum* cett. tamdiu vi sua folles impellentes, agitantes et extendentes, donec cett.

v. 21. *Beatus*, felicem se praedicans et mirifice sibimet ipsi placens de ingenii sui foetu, malis carminibus; *ultro*, nemine postulante; quia mala carmina nemo desiderat. — *Beat. Fannius;* Schol. Cruq. *Fannius, Quadratus, poeta malus, cum liberos non haberet, haeredipetae sine eius cura et studio* (haec est explicatio particulae *ultro*) *libros eius et imaginem in publicas bibliothecas referebant, nullo tamen merito scriptoris;* infr. Sat. I, 10, 80. idem, ut videtur, dicitur *inceptus conviva Hermogenis.*

v. 22—25. *Delatis caps.* cett. cistis vel thecis, in quibus scripta Fannii reposita fuere, una cum eius imagine *(Büste)* in bibliothecam publicam deportatis. *Heindorfius* non bibliothecam Palatinam ab Augusto (V. C. DCCXXVI.) fundatam, sed primam illam bibliothecam publicam intelligit,

Scripta legat, vulgo recitare timentis ob hanc rem,
Quod sunt, quos genus hoc minime iuvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis media elige turba;
Aut ab avaritia aut misera ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
Hic mutat merces surgente a sole ad eum, quo

quam Asinius Pollio post triumphum Dalmaticum ex manubiis instruxisse traditur, Plin. H. N. VII, 31. De more, quo imagines scriptorum in bibliothecis conspectui exponi solebant, vid. Plin. H. N. LII, 2. et, quem iam *Heindorfius* laudavit, *Lips. de biblioth. syntagm. c.* 9. *Opp. L. III. p.* 1137. — *timentis*, quasi scripsisset poeta: *cum nemo legat scripta* mea, *recitare* autem illa *vulgo ob hanc rem* (ideo) *timentis*, — *quod sunt*, *quos* — *iuvat* pro iuvet, (ut supr. Od. I, 1, 4. et 21. Sat. II, 1, l. II, 4, 47.) *genus hoc* sc. scribendi, quo vitia hominum carpuntur, *utpote plures* refer ad *quos*, cum plures eorum, qui *culpentur*, h. e. perstringantur, digni sint. — pro *elige* h. e. sume, in plurimis codd. *erue*, in quibusdam *eripe*, ex quo *Bentleius* fecit: *arripe*. — lectio *elige* vel in propria significatione sumta locum habere potest; in eligendo enim eo, qui vitiorum expers sit, externa eius specie falli possumus; nemo enim sine vitiis nascitur, alius hoc, alius alio vitio laborat. — *media turba*, ex media hominum multitudine.

v. 28. *Hunc cap. arg. spl.* alius vasorum argenteorum splendorem admiratur, alius toto animo in vasorum ex aere factorum admiratione defixus est. *argentum* saepius de *argento facto*, sive de vasis ex argento factis, ut *aes* simpliciter de vasis ex aere factis; vetus Schol. in hoc loco *aes* de vasis et signis Corinthiis accipit. Equidem intelligo quaeque vasa, antiqui artificis cuiusdam manu affabre ex aere efficta. Infr. Ep. I, 6, 17. *I nunc, argentum et marmor vetus, aeraque et artes Suspice.* Supr. Od. IV, 8, 2. per *aera* poeta designasse videtur *lebetes*. — *Albius* non Tibullus, sed ignobilis quidam homo insano aeris amore captus.

v. 29. *Hic mut.* cett. alius est mercator, qui quaestus fa-

Vespertina tepet regio; quin per mala praeceps
Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat, metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odere poetas.
Foenum habet in cornu, longe fuge; dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et quodcunque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque,
Et pueros et anus. Agedum, pauca accipe contra:

ciendi causa ab oriente ad occidentem usque per maria navigat. Mercatores apud veteres non parata pecunia merces emere, sed merces cum mercibus in terris, quas navi petebant, remotissimis mutare solebant, unde passim Horatius mercatores simpliciter *navitas* appellat. — *ad eum* (solem), *quo Vespertina tepet regio*, elegans et vel epico poeta digna *occidentis* circumscriptio.

v. 31. *quin per* cett. quin, velut pulvis turbine collectus, per summa quaeque pericula praeceps agitur; infr. Epist. I, 1, 45. sq. *Impiger extremos curris mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.*

v. 32. *summa deperdat*, perdat de summa.

v. 34. sq. *Foenum hab.* cett. hinc tu, simul in conspectum tibi venit poeta, clamare soles: Longe fuge poetam, is enim timendus, sicut fere bos, qui foenum in cornu habet. Scilicet cornibus eorum boum, qui sibi obvios cornu peterent, foenum, tanquam signum, ut sibi ab eo caverent praetereuntes, praeligari solebat. — *dummodo — parcet amico*, hic poeta ne ulli quidem amico parcet, dummodo voluptatem vitium aliquod amici deridendi sibi parare possit. — *sibi*, dativus commodi: in suam voluptatem.

v. 36. sq. *omnes Gest.* — *scire*, gestiet nota fieri omnibus vel infimae conditionis hominibus, vel a furno vel a lacu redeuntibus; per *lacum* intellige alveum, unde aqua per aquaeductus ibi collecta arcessebatur; hi *lacus*, quorum magna Romae fuit copia, peculiaria nomina gerebant, ut *lacus Servilius* apud *Ciceronem* pr. Rosc. Am. c. 32.

Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetis,
Excerpam numero; neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque, si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
Idcirco quidam, comoedia, necne, poema
Esset, quaesivere; quod acer spiritus ac vis
Nec verbis, nec rebus inest; nisi quod pede certo
Differt sermoni, sermo merus. At pater ardens

v. 39. *Dederim — poetis*, quos poetae nomine dignos esse concesserim; *poetis*, graece pro: poetas; cf. supr. ad Sat. I, 1, 19.

v. 40. *concludere versum*, versum iis, e quibus ille constare debet, adstringere pedibus.

v. 41. *si quis — propiora*, si quis versus, ut nos, scribat, usus scilicet oratione proxime ad sermonem vulgarem et quotidianum accedente.

v. 43. *mens divinior*, quae divino quodam afflatu agitatur et incalescit. — *atque os Magna sonaturum* (insolentiori forma pro *soniturum*) explicant: os, quod sonare possit; malim: os, quod magna soniturum esse expectari possit; *magna sonare* iam est: subliniores sonos et modos edere; at infr. Sat. I, 6, 43. de ingente vocum altissimarum strepitu dicitur.

v. 45 — 48. *Idcirco* cett. sensus: Fuerunt igitur, qui, utrum comoedia poema esset vocandum, nec ne, quaererent, quod in comoediis nec verbis, nec rebus, quae agantur, sublimitas et gravitas insit, et quod sermo, qui in comoediis *merus*, h. e. vulgaris et quotidianus est, a sermone, quo in vita communi utimur, non nisi certo pede differt. Opportune *Lambinus* comparat Cic. Orat. 20. *video visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandam, quam Comicorum poetarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est*

Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius, uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est, puris versum perscribere verbis;
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem,
Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa, modosque, et quod prius ordine verbum est,
Posterius facias, praeponens ultima primis:

aliud quotidiani dissimile sermonis.

v. 48 — 52. *At pat.* cett. at sententiae tuae „spiritum acrem et vim a verbis et rebus in comoediis abesse," opponere possum exemplum senis, ira ardentis et saevientis (Menedemi ap. Terent. Heaut. Act. V. Sc. I.), quod filius, *nepos* (dissolutioris vitae iuvenis), insano amore meretricem amicam deperiens, uxorem cum grandi dote recuset, et ebrius cett. — *amb. ante noct. c. f.*, vulgo non ante noctem, sed intempesta nocte post comissationes in urbe cum facibus discurrere solebant ebrii et lascivi iuvenes; in multo maius igitur dedecus incurrebant ii, qui iam ante noctem ebrii cum facibus ambulabant.

v. 52 — 56. *Numquid* cett. — hic Pomponius, quem quasi sponte sibi obversantem obiter traducit poeta, filio Menedemi apud Terentium haud dissimilis fuit. — *leviora*, minus aspera. *Ergo* refer ad omissam sententiam: „at opprobria, quae iratus pater in comoedia iacit, non sunt verba sublimiora vel poetica, sed vulgaria et *pura*, ut statim dicuntur, h. e. nihil ornatus et elegantiae habentia. *person. pater*, in scenam, ubi personam patris induit, productus. *eodem pacto*, iisdem verbis puris, sermone vulgari.

v. 58 — 62. *temp. certa*, pedes ex longioribus et brevioribus syllabis constantes; *certos modos*, numeros ad certam mensuram compositos, rhythmum. — *non, ut si solu-*

Non, ut si solvas, „*Postquam discordia tetra*
Belli ferratos postes, portasque refregit:“
Invenias etiam disiecti membra poetae.
Hactenus haec: alias, iustum sit, necne, poema;
Nunc illud tantum quaeram: meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male, cumque libellis;
Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Coeli, Birrique, latronum,
Non ego sum Capri, neque Sulci; cur metuas me?

cett. iunge: *non* — *etiam* h. e. non pariter; sensus: in his meis et Lucilii versibus, si pedum ordinem sive metrum turbes, tollasque, non ita, sicuti in Ennii versibus „*Postquam discordia*“ disiecta versuum membra invenias; Ennii enim versus vel disiecti poetam produnt, at nostri, si eos dissoluas, quotidianum sermonem sapiunt.

v. 63. *alias*, alio tempore, alia occasione, quaeramus.

v. 65 — 68. *meritone* — *scribendi*, an iure tibi invisum sit hoc scribendi genus, quo versibus vulgari sermone compositis hominum vitia ridentur. *Sulcius et Caprius.* Sch. Porph. *Hi acerrimi delatores et causidici fuisse traduntur, et ideo rauci, quod in contentione iudiciorum clamant. Cum libellis autem, (in) quibus annotant, quae deferant.* — *ambulat.* cf. ad Sat. I, 2, 25. *rauci*, rauci fiunt causidici multa in iudiciis vociferatione; Mart. IV, 8, 2. *Exercet raucos tertia* (hora) *causidicos. male* in molestiam raucos audientium; de particula *male* cf. supr. ad Sat. I, 3, 31. — *cumque libellis*, in quibus perscripta est accusatio quaesitori tradenda. — v. 67. *at b. s. qu. Et viv. p. m.* at si quis recte et sceleris, quo latrones manus suas polluunt, purus vivit.

v. 69. 70. *Ut sis tu* cett. quamvis tu sis latro, sicuti Coelius et Birrius, ego tamen non sum delator vel accusator, quales fuerunt Sulcius et Caprius, cur igitur ego tibi timendus sim? pro *sim* in v. 70. dedi *sum*, quod est in pluribus codd. Torrent.

Nulla taberna meos habeat, neque pila, libellos,
Queis manus insudet vulgi, Hermogenisque Tigelli,
Nec recito cuiquam, nisi amicis, idque coactus,
Non ubivis, coramve quibuslibet. In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi, quique lavantes:

v. 71—72. *Nulla tab.* cett. libelli mei in nulla taberna, neque ad columnas apud porticus publicas venales prostent; venales scilicet libros habebant bibliopolae vel in tabernis, vel in armariis ad columnas porticuum; Schol.: *Hoc ideo posuit, quia bibliopolae stationes vel armaria circa pilas vel columnas habebant.* et Schol. Porphyr.: *negat se libellos suos edere bibliopolis, qui vel tabernas habeant, vel armaria, quae sunt apud pilas*; cf. inf. Ep. III, 373. — *Queis m. insudet* cett. qui terantur manibus vulgi et aliorum hominum, qualis fuit Hermogenes Tigellius. Haec enim satira post libri primi satiram secundam, ubi de Hermogenis morte agit, scripta esse videtur, quia totus versus, quem scripsit Horatius supra in Sat. sec. (v. 27.), in hac (v. 92.) repetitur. Ceterum Hermogenes, ut viri docti speciem prae se ferret, saepius in bibliopolarum tabernis versatus videtur.

v. 73—81. *Nec recito* cett. sc. quae scripsi vel versus meos.

v. 75, *sunt multi* sc. homines vani, vel, ut versu sequente vocantur: *inanes.* — *quique lavantes*, equidem pro *quique* malim *quive lavantes*, sunt multi, qui aut in medio foro aut, dum lavant, h. e. in balneis recitent; distinguuntur personae; non enim iidem, qui in foro, in balneis quoque recitant; particulae *que* et *ve* saepe permixtae sunt a librariis; cf. in hac Satyra infr. v. 115 et Sat. II, 2, 131. Epist. III, 358. et sic apud Virgil. Aen. X, 112. pro *fortunamque* legendum omnino videtur: *fortunamve.* — *Suave — conclus.* locus enim, ab omni parte in balneis clausus, voci recitantis versus suaviter, ut vani isti homines putant, resonat. *suave* pro suaviter, ut passim. — *haud illud quaerentes*, non curantes id, parum solliciti; *num sine s.* cett. num sine spiritu, quo boni poetae agitantur; num opportuno tempore medio in foro vel in balneis versus recitent. — *Inquit* sc. adversarius; alii legunt: *Inquis*, utrumque recte. — *stud. pr. fac. et hoc* (quod gaudes laedere) *facis*,

Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc iuvat, haud illud quaerentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Laedere gaudes,
Inquit, et hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me iacis? est auctor quis denique eorum,
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis;
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit; hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.
Saepe tribus lectis videas coenare quaternos,

ut homo qui *pravus* est, *studio* (libidine) laedendi; pro vulgari: et hoc facis pravo studio. — *Unde pet. hoc* sc. opprobrium. *est auct.* cett. quis tandem eorum, quibuscum vixi, huius opprobrii est auctor? vel: estne aliquis eorum, quibuscum vixi, huius opprobrii auctor?

v. 81—85. *Absentem* cett. ad nexum orationis supplenda fere haec: Ego potius ita sentio et statuo; *Absentem qui* cett. *rodit*, invido dente mordet, sugillat, carpit. infr. Sat. I, 6, 45. *Quem rodunt omnes libertino patre natum.* Cicero P. Balb. 26. *More hominum invident, in conuiviis rodunt, in circulis idcirco vellicant.* — *hic nig. est*, hic improbus, et malae mentis homo est; apud Graecos quoque *improbi* vocantur *μέλανες*. *Romane*, o tu, quicunque Romanae virtutis sensu imbutus es.

v. 86—89. *Saepe trib. lectis*, triclinaribus, ita circa mensam stratis et collocatis, ut quarta mensae pars ad cibos a servis apponendos esset vacua, — *quaternos*, terni enim vel quaterni in uno quoque lecto accumbere solebant. pro *unus* cum *Fea* dedi *imus*; hinc infr. Ep. I, 18, 10. *imi derisor lecti.* ubi vid. not. cf. ad Sat. II, 8, 23. — *amet*, delectetur, gestiat; pro lectione *avet* praetuli cum aliis

E quibus imus amet quavis adspergere cunctos,
Praeter eum, qui praebet aquam; post hunc quoque potus,
Condita cum verax aperit praecordia Liber.
Hic tibi comis et urbanus, liberque videtur,
Infesto nigris; ego, si risi, quod ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
De Capitolini furtis iniecta Petilli
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est, causaque mea permulta rogatus
Fecit; et incolumis laetor quod vivit in Urbe:

amet, quod grammaticae rationi accommodatior est coniunctivus. — *quavis adsp. c.*, quavis ratione, h. e. quibusvis dicteriis et salse dictis obruere (laedere, perstringere) cunctos, — sive quaevis dicteria in cunctos effundere; — *adspergere* pro perstringere; ap. Ciceronem ad Div. VI, 6. *leviter adspersus* pro: leviter perstrictus. cf. *Lambin.* — *hunc* (convivatorem) *quoque* sc. adspergere; *condita praecordia*, arcana in pectore condita.

v. 91—93. *nigris*, absentes rodentibus. — *Pastillos Ruf.* cett. cf. supr. ad Sat. I, 2, 27.

v. 94—99. *De Capitolini furtis Petilli.* Schol. Cruq. *Fingit se loqui cum amico aliquo Petillii Capitolini, qui, cum praeesset Capitolio, unde Capitolinus dictus est, accusatus est, quod coronam Iovis Capitolini rapuisset; quare ipse sublatae coronae causam dixit et absolutus est a iudicibus in gratiam Augusti, cuius amicus erat.* — *defendas, ut t. est mos*, defendas, per me licet, Petillium, ut soles, hunc in modum, vel his verbis: *Me Capitolinus* cett. — *Sed tamen* cett. en hominem nigrum! postquam veterem Petillii amicitiam eiusque erga se officia laudavit et, quod ille, criminis insimulati absolutus, in urbe vivat, se laetari professus est, idem, qui factum sit, ut Petillius absolveretur, se non satis assequi posse, ait.

v. 96. *amicoque*, particula *que* a sequente in proximo versu vocali absorbetur.

Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
Fugerit. — Hic nigrae succus loliginis; haec est
Aerugo mera; quod vitium procul afore chartis,
Atque animo prius, ut si quid promittere de me
Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte iocosius; hoc mihi iuris
Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem, exemplis vitiorum quaeque notando.

v. 100. *Hic nig.* cett. Qui ita loquuntur et sentiunt, qui alios a crimine aliquo se purgare et ut amicos defendere velle simulant, eosdemque huius ipsius criminis suspectos reddunt, pessimi animi sunt homines. pro *succus* revocavit *Fea* lectionem plurimorum vett. codd. *fucus* i. e. virus. — *loliginis.* Schol. Cruq. *Lolige genus est piscis marini, succum habens nigrum et atramento similem* (*Tintenfisch.*).

v. 101—103. *Aerugo* proprie de rubigine in aere (ut *ferrugo* de rubigine in ferro) transfertur ad invidiam et livorem, qui apud Ovidium Amor. I, 15, 1. dicitur *edax*, quia similis est aerugini, quae aes exedit; — *quod vitium* — *promitto*, quam quidem malevolentiam a scriptis meis atque ab animo meo (*prius*), antequam ille ad scribendum appellitur, longe afore, id ego, si quid unquam aliud vere promittere possum, promitto; *ut si quid* cett. iunge: *si quid*, *ut aliud* unquam, *vere de me promittere possum*, sed dura et molesta est haec verborum collocatio; lenius sane ex mea sententia flueret oratio, si pro *ut* legeris: *id*, — *id* ego vere *promitto*, *si quid aliud* (unquam) *vere de me promittere possum.*

v. 105—106. *insuevit pater* cett. sensus: ego mature didici animum ad vitia hominum advertere, *optimus pater me insuevit hoc*, (ad hoc me adduxit) ut fugerem vitia, dum quaeque eorum notabat exemplis ante oculos positis. *insuescere* active cum accusativo; Columell. VI, 4. *ea pecus insuescas.* — *notando* non cum *Heindorfio* ad filium (Horatium), sed ad patrem omni-

Cum me hortaretur, parce, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo, quod mi ipse parasset:
Nonne vides, Albî ut male vivat filius? utque
Barrus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cum deterreret: Sectani dissimilis sis.
Ne sequerer moechas, concessa cum Venere uti
Possem: deprensi non bella est fama Trebonî,
Aiebat: sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi; mî satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare, tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possum: simulac duraverit aetas
Membra, animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me

no referendum esse, satis docent sequentia, sive ipsa exempla *a patre* proposita.

v. 109—115. *Albi — filius* — filius *Albii* cuiusdam; — *Barrus Sectanus* et *Trebonius* fuerunt malae notae homines, satis tum Romanis noti. *male vivat*, turpes enim libidines misera et turpis vita sequitur. *Barrus* sive *Barus*, de quo Schol. Porph. *Hic Barrus vilissimae libidinis fuit, adeo, ut Aemiliam virginem incestasse, dictus sit; certe adulteras sincërissima* (an *insanissima*?) *cupiditate sectabatur*, alibi quoque ab Horatio ut homo nequam et ineptus notatur; cf. Sat. I, 6, 3. et Sat. I, 7, 8. — *Cum deterreret* sc. pater. — *deprensi* sc. in adulterio.

v. 115 sq. *Sapiens, vitatu* cett. quid rectius vites aut rectius petas, id allatis rationibus te docebit sapiens; — pro *quidque* legendum omnino videtur *quidve*, nam *vitare* et petere sunt opposita; de particulis *que* et *ve* saepius librariorum oscitantia permutatis v. supr. ad v. 75. *Bentl.* ad Epist. I, 8, 5. et *Drakenb.* ad Liv. XXIV, 10. §. 2.

v. 119. *duraverit*, corroboraverit.

v. 120. *nabis sine cortice*,

Formabat puerum dictis; et, sive iubebat,
Ut facerem quid, Habes auctorem, quo facias hoc,
Unum ex iudicibus selectis obiiciebat;
Sive vetabat, An hoc inhonestum et inutile factu,
Necne, sit, addubites, flagret rumore malo cum
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut aegros
Exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria saepe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,

non amplius patris cura et custodia egebis, sicuti illi, qui artem natandi tenent, non amplius egent cortice vel subere, cuius ventri suppositi ope natandi arti opera datur.

v. 121 — 125. *et, sive iubebat* cett. et, sive ad aliquid faciendum me impellebat, unum ex selectis iudicibus exemplo, quod ego imitarer, mihi proponebat, *(obiiciebat)* dicens: en habes auctorem, quo hoc facias! sive me aliquid facere vetabat, an, dicebat, cum ob idem, quod tu tentas, hic atque ille male audiat, addubites, utrum id honestum an inhonestum, utrum utile an inutile sit? *ex iudicibus selectis.* Schol. Cruq. *proferebat in exemplum virum aliquem illustrem ex senatorio vel equestri ordine, qui aliquando propter aequitatem et iustitiam fuerat selectus in iudices*; de *selectis iudicibus* vid. *Ernest.* Clav. Cic. s. v. *selectus.* *An hoc* pro: utrum hoc.

v. 126. *avidos* sc. potus et ciborum, qui aegroto nocent; sic seq. Sat. v. 75. *convivae avidi*, edendi cupiditate flagrantes.

v. 127. *Exanimat*, terrore complet. — *sibi parcere*, valetudinis suae curam habere, non aviditatem edendi vel bibendi explere velle, sed abstinere ab iis, quae valetudini obsunt; inf. Epist. I, 7, 11. *Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcet.*

v. 129. *ex hoc ego s. ab illis*, ex hoc inde tempore, quo pater me puerum dictis et exemplis formavit, firmus et validus sum contra illa vitia, sive, integer et tutus sum ab omnibus illis vitiis, quae parant perniciem.

Perniciem quaecunque ferunt; mediocribus, et queis
Ignoscas, vitiis teneor; fortassis et isthinc
Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
Consilium proprium: neque enim cum lectulus aut me
Porticus excepit, desum mihi: Rectius hoc est,
Hoc faciens vivam melius; sic dulcis amicis
Occurram; hoc quidam non belle; numquid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Haec ego mecum
Compressis agito labris: ubi quid datur oti,
Illudo chartis: hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum; cui si concedere nolis,
Multa poetarum veniat manus, auxilio quae
Sit mihi, (nam multo plures sumus) ac veluti te
Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

v. 132. *fort. et isth. Larg. abst. l. aet.* fortasse etiam de his mediocribus vitiis aetas longior, ubi iuvenilis fervor et vehementia deferbuit, multum detraxerit; — *liber amicus*, qui libere amicum de eius vitiis monet, eumque ab iis dehortatur.

v. 134. *neque — desum mihi*, neque, cum vel quiesco in lectulo, vel ambulo in porticu, animi mei excolendi immemor sum, imo diligenter eum excutio et tacite mecum: *Rectius hoc* cett. v. 136. *num quid — simile illi*, quod quidam *non belle* h. e. male fecit.

v. 139. *Illudo chartis*, ludendo chartis illino, pro vulgari: chartis mando.

v. 140. *concedere*, veniam dare, ignoscere.

v. 143. *ac veluti Iudaei cogemus*, poeta carpit Iudaeos, quovis persuasionis genere et quibusvis machinis alios tum temporis in doctrinae et disciplinae suae societatem trahentes; — *in hanc concedere turbam*, huius poetarum agminis socium fieri.

SATIRA V.

Egressum magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,
Graecorum longe doctissimus. Inde Forum Appi,
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos

SATIRA V.

Suavissima itineris, quod poeta, comite Heliodoro, rhetore, Brundusium fecit, descriptio. — Schol. Porphyr. *Lucilium hac satyra aemulatus Horatius, iter suum a Roma usque Brundusium describens, quod et ille in tertio libro fecit, primum a Roma Capuam usque, et inde fretum Siciliense.* — Ceterum cum Anxure in huius itineris societatem Maecenas cum Cocceio et Fonteio venerit, Horatius in magni sui patroni gratiam illud iter tam suscepisse, quam in iucundam eius memoriam descripsisse videtur.

v. 1. *Magna*, urbi *magnae* opponitur *parvum* oppidum Aricia, sita trans montem Albanum in via Appia.

v. 2. *modico*, ubi non larga sed modica suppeditatur ciborum copia, hinc infr. Epist. I, 5, 2. *olus coenare modica patella.*

v. 3. *Graecorum* sc. virorum. — *Forum Appi*, oppidum in via Appia, unde per paludes Pontinas ad Feroniae fanum (v. 24.) navigabatur. *Fora et conciliabula* fuerunt parva oppida, ubi ius dicebatur et nundinae habebantur. *Sic forum Aurelium* apud Cic. in Catil. I, 9; nos fere: ein Marktflecken. de *foris* et *conciliabulis* copiose disputavit *M. Donatus* ad Liv. XL, 19. cf. *Sigon. Ant. Iur. Ital.* II, 15.

v. 4. *nautis.* — *nautae* (nos *Matrosen*) homines fere sunt rudes, feri, et inculti. — *malignis*, accommodate ad ingenium cauponum, qui ex lucri studio ad se devertentibus *maligne* (h. e. parca et avara manu) dare solent necessaria; hinc supr. Sat. I, 1, 29. *caupo perfidus.*

v. 5. *Hoc iter* cett. hoc iter, quod gnavioribus unius diei iter est, nos tardi et ignavi in duorum dierum iter divisimus; — *alt. praecinct.* qui rem aliquam gnaviter tractare volebant, vestem, ne illa corporis agilitati impedimento esset, altius super femora usque cingulo subnectebant; hinc *gnavi* dicuntur *alte cincti* infr. Sat. II, 8, 10. *puer alte cinctus.* Phaedr.

Praecinctis unum: nimis est gravis Appia tardis.
Hic ego, propter aquam, quod erat teterrima, ventri
Indico bellum, coenantes haud animo aequo
Exspectans comites. Iam nox inducere terris
Umbras, et coelo diffundere signa parabat:
Tum pueri nautis, pueris convicia nautae
Ingerere. Huc appelle: trecentos inseris! ohe!
Iam satis est. Dum aes exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora: mali culices, ranaeque palustres

Fab. II, 5, 10. *alticincti atrienses*, at *discincti*, ignavi.

v. 6. pro *minus est* dedi lectionem a *Fea* ex plurim. Codd. auctoritate in textum receptam: *nimis est;* addit enim Horatius rationem, ex qua unius diei iter in duorum dierum iter diviserint, nimirum quia via Appia *nimis gravis* (molesta) sit *tardis* vel *ignavis*; res igitur ipsa τὸ *minus* repudiat.

v. 7. *teterrima*, teterrimi saporis, quia fuit foetida, ut docet *Cruquius*; sic *sapor teter*, qui nauseam creat; apud Lucret. VI, 21. Significantior certe est nostra lectio, quam *deterrima*, cui favet plurimorum Codd. auctoritas apud *Feam*.

v. 8. *ventri bellum indico*, qui ventri cibum potumque denegat, hostiliter quasi contra ventrem exsurgit, eumque infestum sibi reddit; hinc venter ieiunus atque esuriens suaviter dicitur infr. Sat. II, 8, 5. *iratus*. — *haud animo aequo*, inpatiens morae a coenantibus comitibus interpositae.

v. 9. *Iam nox* cett. versus elegantissimi, ut infr. v. 73. 74. cf. supr. ad Sat. I. v. 113 seq.

v. 10. *diffundere signa*, sic *Nox coelum astris spargere* dicitur apud Ovid. Met. XI, 309.

v. 11. *Tum pueri* cett. sensus et nexus: Tum servi nostri et nautae conviciis invicem se petere incipiunt; unus servorum clamat: huc navem appelle; et cum, nave appulsa, ingentem hominum numerum in eam descendere videt, iterum clamat: Ohe! desine plures inserere; iam satis est! *trecenti*, ut *sexcenti*, numerus rotundus de magna copia.

v. 13. *aes*, intellige naulum. — *dum mula ligatur*, dum mula in ripa navi ad eam per illum canalem trahendam alligatur.

v. 14—21. *absent. ut cant.*

Avertunt somnos: absentem ut cantat amicam
Multa prolutus vappa nauta, atque viator
Certatim: tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missae pastum retinacula mulae
Nauta piger saxo religat, stertitque supinus.
Iamque dies aderat, cum nil procedere lintrem
Sentimus: donec cerebrosus prosilit unus,
Ac mulae, nautaeque caput, lumbosque saligno
Fuste dolat: quarta vix demum exponimur hora.
Ora, manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
Millia tum pransi tria repimus, atque subimus

amic. cett. dum simul et nauta in nave et (*viator*) mulae agitator in ripa, cum uterque largis vini corrupti et insipidi haustibus incaluisset, canendo suum quisque amorem erga absentem puellam exprimit. *ut* pro: dum; exempla vide apud *Bentleium.* — *prolutus*, madefactus, madidus, uvidus, (βεβρεγμένος) Sat. II, 4, 26. *praecordia leni mulso proluere*, h. e. mulsum bibere; — Persius Prolog. I. *labra fonte Caballino proluere*, e fonte Caballino labra madefacere h. e. bibere; Virgil. Aen. I, 739. *pleno auro se proluere*, poculum aureum vini plenum exhaurire; et sic fere *lavere.* supr. Od. III, 12, 1. *dulci vino mala lavere.*

v. 21. *cerebrosus*, fervidioris ingenii homo, qui subito ira exardescit, irritabilis.

v. 22. *nautaeque*, qui pariter ac viator ad dormiendum se composuerat.

v. 23. *dolat* pro: percutit, caedit. *Fuste lumbos dolare*, iocosa apud Romanos in vita communi fuisse videtur locutio, uti nos ad alias ab aliis operibus ductas imagines in vernacula dicere solemus: *einen durchdreschen*, *durchgerben*, *ausgerben*, *auswalken*, *zerwalken* cett. pro: *durchprügeln.*

v. 24. *Feronia*, prisca apud Italos dea, quae modo *Nympha* (ob fontem, cui praesidebat), modo coniux Iovis Anxuri (Virg. Aen. VII, 799.) appellatur. Templum eam tria millia passuum ab Anxure sive Tarracina habuisse, ex hoc loco discimus. — *lavimus* a *lavere.* — *repimus Schol. Porphyr. quia illis temporibus adhuc urbs Tarraconensis in altissimo monte erat.*

Impositum saxis late candentibus Anxur:
Huc venturus erat Maecenas optimus, atque
Cocceius: missi magnis de rebus uterque
Legati, aversos soliti componere amicos.
Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. Interea Maecenas advenit, atque
Cocceius, Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antoni, non ut magis alter amicus.
Fundos Aufidio Lusco Praetore libenter

v. 26. *saxis candentibus*, candidum fere nitorem e longinquo ostendentibus; sic fere *Cyclades nitentes*. supr. Od. I, 14, 19. sed Schol. Porphyr. *saxa candentia* stulte explicat: calci coquendae aptissima.

v. 29. *aversos — amicos*, ubi alter ab altero, facto discidio, avertitur; intellige Augustum et Antonium; *Schol. Cruq. Ab Antonio missus fuerat Fonteius Capito legatus; ab Augusto Maecenas, intercedente Cocceio Nerva, proavo Nervae imperatoris, qui et Augusto et Antonio gratus erat, cum Agrippa; ea autem conditione convenerant legati, ut de summa rerum tractarent, exortamque dissensionem inter duos hos imperatores componerent, quod et fecerunt, et utrumque exercitum iuxta Brundusium in una castra cum magna laetitia coegerunt, ut refert* Liv. Lib. CXXVII.

v. 30. *lippus*, quod iam Horatius, se Anxure ut hominem lippum oculis suis collyria illevisse, narrat, id ipse profecto ad iucunditatem descripti itineris referre non poterat. Scilicet Horatius, qui fortasse laboraverat aliquando lippitudine, ab adversariis, ut supra observavimus ad Sat. I, 1, 120. contemtim *poeta lippus* ipse appellatus fuisse videtur. Ad hos igitur de hoc inepto convicii genere ridendos data opera nonnunquam Horatium lippitudinis sibi exprobratae mentionem fecisse, haud improbabile est. Certe Horatius, cum hoc carmen scriberet, (viginti septem scilicet annos natus, ut docet supra ad Sat. I, 120. *Heindorfius*) nondum in ea aetate constitutus fuit, ubi *continuo lippire* solent homines.

v. 32. *ad unguem factus homo*, diligentissime expolitus. Translata est haec locutio a statuariis, qui, quidquid in opere asperi digitorum vel unguium sensu animadvertunt, laevigant et expoliunt. Cfr. infra Epist. III. 1. 294. et ibi *Fea*.

v. 34 — 36. *Fundos*, parvum in via Appia *municipium*,

Linquimus, insani ridentes praemia scribae,
Praetextam, et latum clavum, prunaeque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
Muraena praebente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque
Plotius et Varius Sinuessae, Virgiliusque
Occurrunt; animae, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.
O qui complexus! et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim iucundo sanus amico.

sive secundum Festum *praefecturam* Tarracinam inter et Formias sitam, cui praeerat nunc, a praetore urbano, ut videtur, eo missus, vanus quidem homo, Aufidius Luscus, scriba, (magistratuum in rebus litteris mandandis administer) qui, quasi ipse esset praetor, externis insignibus, praetexta, lato clavo, ac prunae batillo, praetoris dignitatem ridicule prae se ferre et adsimulare studebat. Hinc Horatius, quasi eius iter ad res insignes sub adsimulata Aufidii Lusci praetura gestas pertinuerit, salse et iocose: *Aufidio Lusco Praetore Fundos linquimus.* De *scribis Quaestoriis, Aediliciis, Praetoriis* cett. in decurias descriptis vid. *Ernest.* in Clav. Cic. *s.* v. *scriba.* — *praemia* externa dignitatis praetoriae ornamenta.

v. 36. *latum clavum* gestabant senatores, unde illi *laticlavii*, *angustum* equites, unde illi *angusticlavii.* Notus est *Rubenii* peculiaris de *lato clavo* libellus. — *prunaeque bat.* — *batillum* vel *batillus* fuisse videtur foculus, qui prunis ardentibus ad suffimenta adolenda impletus, magistratui in re solenni peragenda praeferretur.

v. 37. *In Mamurrarum urbe*, Formiis, *Schol. Cruq.: Mamurra senator fuit Romanus, qui maximam partem civitatis Formianae possidebat, unde dicta est Mamurrana civitas, vel quod familia Mamurrarum illinc fuerit oriunda.*

v. 38. *Muraena*, Terentiae, Maecenatis uxoris, fratre. — *praeb. domum*, ubi pernoctaremus. supr. Od. III. 19. 7. *Quo praebente domum* sc. ad compotationem. — *Capitone culinam*, instruxerat igitur se Capito iis, unde viveret cum comitibus, ubi esset in hoc itinere cibi potusque penuria.

v. 40 — 44. *Plot. et Var.* Plotius et Varius una cum Virgilio ex composito, ut videtur,

Proxima Campano ponti quae villula, tectum
Praebuit, et parochi, quae debent, ligna salemque.
Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
Lusum it Maecenas, dormitum ego, Virgiliusque:
Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
Hinc nos Coccei recipit plenissima villa,
Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis

Sinuessae (oppidi in Campaniae finibus) Horatium atque Maecenatem convenerunt; fuerunt illi poetae tum temporis illustrissimi, quos non Horatius tantum et Virgilius, sed etiam Maecenas magni faciebat; hinc infra quoque Sat. X. 81. ut arctius inter se iuncti producuntur *Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque;* de *Vario* cf. supra ad Od. I. 6. 1. *animae*, sic supr. Od. II. 17. 5. mollius Maecenatem *animae suae partem*, et Virgilium Od. I. 3. 8. *animae suae dimidium* appellat. — *queis me sit devinct. alter*, quibus alius magis, quam ego, devinctus et obstrictus sit. — *sanus*, dum sana sum mente, dum sentio et iudico, ut sanae mentis homo; in sequent. Sat. v. 89. *Nil me poeniteat sanum patris huius.*

v. 45 — 49. *Campano ponti*, intellige pontem trans fluvium Savonem ad viam Appiam. — *parochi* — *parochus* (πάροχος), qui legatis et aliis iter facientibus necessaria (nominatim salem, lignum, foenum), publico sumtu *praebenda* suscepit vel redemit. Idem latine a *praebere* (παρέχειν) apud Ciceronem Offic. I, 15. dicitur *praebitor;* et hinc infr. Sat. II, 8, 35. *convivator* quoque, qui *praebet*, dicitur *parochus*. — *Hinc muli* cett. suaviter pro vulgari: ab illa inde villa *(tempore)* tempestive Capuae advenimus; sub adventum enim in locum, ubi iter facientes commorari vel pernoctare volunt, *mulus clitellas ponit*, h. e. clitellae mulo impositae tolluntur. — *Lusum* sc. pila, trigone; apud Romanos enim nobilissimi quique, praecipue post coenam, pila ludere solebant. — *Namque pila* cett. namque pila ludere sive pilae ludus, nocet lippis et *crudis* h. e. cruditate laborantibus, iis, qui cibos concoquere nequeunt.

v. 51. *Quae sup. est Caudi cauponas*, quae sita est trans cauponas ad Caudium, Samnii oppidum, in via Appia, inter Capuam et Beneventum, ignomi-

Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirri,
Musa, velim memores; et quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messi clarum genus Osci;
Sarmenti domina exstat. Ab his maioribus orti
Ad pugnam venere: prior Sarmentus: Equi te
Esse feri similem dico. Ridemus: et ipse
Messius, Accipio; caput et movet: O, tua cornu
Ni foret exsecto frons (inquit) quid faceres, cum

niosa Romanorum clade satis notum.

v. 52. *pugnam*, certamen, quo alter alterum ridicule dictis vel conviciis petit. — *Messique* — *Messius* cognominatus fuit *Cicirrus*, *κίκιῤῥος*, latine gallus, sive quod magno fervore multaque pertinacia galli more *pugnabat* contra adversarium, sive quod vox eius altior cum galli cantu comparabatur.

v. 53. *Musa*, *velim memores*, lepide Horatius in rei ridiculae narratione tanquam poeta epicus Musam in partes vocat, eamque duorum scurrarum, sicut virorum apud Homerum, patriam et originem memorare iubet. — *Osci*, Campani.

v. 55. *Sarm. dom. exst.*, vivebat adhuc domina, cuius servus fuerat Sarmentus; nunc erat is in comitatu Maecenatis, qui scurrilibus eius iocis admodum delectatus fuisse videtur. vid. Plutarch. in Vit. Anton. et Iuvenal. V, 3. Erat autem apud Romanos hic mos, ut ditiores et nobiliores admitterent et mensae adhiberent scurras, quorum ridicule dictis inter coenam inprimis delectarentur.

v. 56. *Equi te fer. s. dico*, sine dubio, quia Messius vastioris corporis homo fuit, simulque ferocior; hinc Sarmentus Messium sine larva et cothurnis *Cyclopa* saltare iubet, et hinc Messius ex opposito v. 69. Sarmenti corpus *gracile* et *pusillum* carpit. Apud Virgil. Aen. II. 51. *equus* simpliciter dicitur *ferus*.

v. 58 — 60. *accipio*, ita est, concedo. *caput et movet*, et equi instar caput concutit; terret autem strepitus, quem equi concusso capite subito faciunt; tum pergit Sarmentus: cum tu sic mutilus (sine cornu) iam terreas, o, quid faceres, si tibi in fronte non exsectum esset cornu? vel: ni tua frons esset sine cornu? elegantius enim *exsecto*

Sic mutilus miniteris? At illi foeda cicatrix
Setosam laevi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;
Nil illi larva aut Tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicirrus ad haec, donasset iamne catenam
Ex voto Laribus, quaerebat? scriba quod esset,

cornu pro vulgari: sine cornu; — sic ego hunc locum intelligo.

v. 60. *at illi* cett. nam foeda verruca, cuius exsectae vestigia exstabant, hispidam *(illi)* illius frontem a laeva parte turpiter deformaverat; — *at*, insolentius iam pro: namque, scilicet, nimirum.

v. 62 — 64. *Campanum in morbum* Schol. Cruq. *hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus inest, ut capitis temporibus magnae verrucae innascantur in modum cornuum, quas cum incidi faciunt, cicatrices in fronte manent, quasi notae exsectorum cornuum. In hunc ergo morbum, id est, faciei vitium, iocatur Sarmentus.* — *in faciem* sc. foede turpatam. — *Pastorem Cyclopa*, nempe Polyphemum, *saltaret*, (ὀρχήσαιτο) saltando exprimeret; saltatio autem illa pantomimica, quae *Cyclops* vocabatur, expressisse videtur ridiculas, quas vastioris corporis Polyphemus apud Galateam fecit, delicias. — *larva*, scilicet qui iam per se foedum vultum ostendit, ei non opus est foedioris vultus larva; et qui iam per se grandioris corporis mole eminet, is non eget cothurnis.

v. 65. *donass. i. cat. Ex vot. Lar.* — Schol. Cruq. *Vrbanius haec dicta sunt in Sarmentum, qui servilibus erat natalibus, sumta translatione a generosis pueris, qui, egressi annos pueritiae, iam sumta toga, Diis penatibus* (Schol. Porphyr. *Laribus) bullas suas consecrabant, et puellae puppas. Ad hunc modum ridendo interrogat Sarmentum, catenamne suam et compedes Diis suspendisset, quibus ipse servus fuisset concatenatus?*

v. 66. *scriba quod esset, deterius nihilo* cett. quod scriba nunc esset, (apud Maecenatem, ut videtur) id ne minimum quidem de iure, quod domina adhuc viva in eum habeat, detrahere. Pro vulgari lectione: *Nilo* vel *Nihilo deterius* dedi cum *Fea* plurium codd. auctoritate: *Deterius nihilo.*

Deterius nihilo dominae ius esse. Rogabat
Denique, cur unquam fugisset; cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo?
Prorsus iucunde coenam produximus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum; ubi sedulus hospes
Paene, macros, arsit, dum turdos versat in igne:
Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
Vulcano summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos coenam servosque timentes
Tum rapere, atque omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Appulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset lacrymoso non sine fumo,
Vdos cum foliis ramos urente camino.

v. 70. *coenam produximus*, peregimus, transegimus; ut *noctem vino producere* apud Martial. II, 89, 1. cf. supr. Od. III, 21, 23.

v. 71. *Beneventum*, oppidum in Samnitum et Hirpinorum finibus.

v. 72. *ubi sedul. hosp. Pene mac.* cett. iunge: *ubi sedulus hospes, dum macros turdos in igne versat, paene arsit*, pene igne combustus est.

v. 73 — 74 *Nam vaga* cett. versus elegantissimi cf. supr. ad Sat. I, 1, 114. — *lambere* pro vulgari: *contingere*.

v. 75 — 76. *avidos* sc. edendi, ut praecedent. Sat. 126. — *timentes*, nam servi, cum cibos clam surripiunt, timent sibi a domino. — *rapere*, raptim auferre. — *videres*, (ἴδοις ἄν) videre licebat; nos: *da konnte man sehen*. infr. Sat. I, 8, 34. *serpentes atque videres Infernas errare canes, lunamque rubentem*. Virg. Eclog. VI. 27. *Tum vero in numerum Faunumque ferasque videres Ludere*. — *restinguere* sc. ignem.

v. 77—85. *ex illo*, e Benevento inde. — *notos*, patrios scilicet Horatio. — *Atabulus*, de hoc vento (qui nunc dicitur *Sirocco*) laudant Senec. Quaest. Nat. V. 17. *Atabulus Appuliam infestat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron*,

Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem exspecto: somnus tamen aufert
Intentum Veneri; tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant, ventremque supinum.
Quatuor hinc rapimur viginti et millia rhedis,
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,
Signis perfacile est: venit vilissima rerum
Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra
Callidus ut soleat humeris portare viator;
Nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urna,
Qui locus a forti Diomede est conditus olim.

Pamphyliam Cataegis, *Galliam Circius*. cf. Plin. H. N. XVII, 36, 8. — *erepsemus*, (pro: erepsissemus) rependo et enitendo superavissemus. — *Trivici* Schol. Acr. *oppidi in fine Campaniae, quo vehicula iuncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam divertit.* — *lacrymoso*, a vi, quam fumus in oculos habet. — *aufert int. Ven.*, suaviter somnus eum, quem occupat, ab iis, quae eius animum turbant et cruciant, *auferre* h. e. removere., solvere et liberare dicitur.

v. 86. — 92. *rapimur*, rapido cursu avehimur. — *oppid. quod v. dic. non est*, quod non versu quidem, quia eius nomen versus metrum respuit, sed facile *signis* externis (rebus huic oppido peculiaribus) designari potest, aquae scilicet penuria, et panis, qui ibi coquitur, praestantia. Intelligitur autem *Equotutium* (alias *Equus Tuticus*) nunc *Scotuccio*. — *venit*, aqua ob eius ibi raritatem non nisi oblato pretio datur, h. e. venditur. — *ultra*, ulterius inde. — *callidus*, providus futuri, *portare* sc. Canusium; *Nam Canusi lapidosus* sc. panis est; (fortasse, quia frumentum in locis lapidosis et arenosis non satis purgari potest ab immixta glarea.) *aquae non ditior urna*, urna vero, qua aqua hauritur, non *(ditior)* plenior ibi est aquae, h. e. eadem Canusii, quae Equotutii, aquae est penuria; *Qui locus*, Canusium; sed recte de huius ultimi versus integritate dubitat *Bentleius*, et quidem ex duabus praecipue rationibus; primum, quia ineptum et putidum fuerit Geographorum more conditorem Canusii hic commemorare; de-

Flentibus hic Varius discedit moestus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
Carpentes iter et factum corruptius imbri.
Postera tempestas melior; via peior ad usque
Bari moenia piscosi: dehinc Gnatia lymphis
Iratis exstructa dedit risusque iocosque,
Dum flamma sine tura liquescere limine sacro
Persuadere cupit: credat Iudaeus Apella;
Non ego: namque deos didici securum agere aevum;
Nec, si quid miri faciat natura, deos id
Tristes ex alto coeli demittere tecto.
Brundusium longae finis chartaeque viaeque.

inde, quod locutio: *condere locum* repugnet plane loquendi usui. Posterior certe ratio est gravissima.

v. 94. *Rubos*, nunc *Ruvo*. *longum — iter;* Rubi enim a Canusio Brundusium versus viginti tria milliaria, secundum Antonin. Itiner. p. 116. distabant.

v. 97. *Bari moen. — Barium*, oppidum in Appulia Peucetia maritimum, piscium capturae et mercaturae opportunum. *Gnatia* sive *Egnatia*, oppidum maritimum (nunc *Monopoli*); *lymphis iratis exstr.*(Schol.Cruq.) *vel quia eget aquis, vel quod eas salsas habet et amaras, vel quod in pede montis sita est; ei idcirco videntur aquae irasci, cum torrentes de montibus impetu magno decurrentes saepe magnas urbis partes diruunt.*

v. 99. *Dum flamma sine* cett. Rem illustrat Plinius H. N. II, 111. *In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere (reperitur apud auctores).* cf. de hac re Horatio incredibili *Salmas. ad Solin.* c. 5.

v. 100. *Iudaeus Apella*, notus quidam tum temporis Iudaeus, homo superstitiosus, cui nomen fuit *Apella*.

v. 101. *namque deos didici* cett. nam Epicurus docuit, Deos, imperturbati otii amantes, res humanas non curare, cf. Lucret. VI, 57.

v. 103. *tristes*, eiusmodi rerum cura turbatos quasi in otii securitate.

v. 104. *Brundus. long.* cett. cum fine longioris itineris, Brundusium facti, finiatur quoque hoc ipsum carmen paulo longius.

SATIRA VI.

Non, quia, Maecenas, Lydorum quicquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis regionibus imperitarent,
Vt plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum.
Cum referre negas, quali sit quisque parente

SATIRA VI.

Horatius, postquam exposuit, quid illud fuerit, quo gratiam Maecenatis sibi comparaverit, veram laudem non a nobili loco, quo quis natus sit, sed a virtute repetendam esse ostendit.

v. 1—8. *Non quia* cett. Sensus: Quamvis, Maecenas, omnium Etruscorum tu es generosissimus, et pro origine tua ex gente Cilnia nobilissimus, tamen, dum nihil referre existimas, quali patre aliquis natus sit, modo, ut decet ingenuos, liberaliter sentiat, neutiquam ex more nobilium ignobiles, ut me, qui libertino patre natus sum, alto supercilio despicis. — *Lydor. quicq. Etr. Inc. fin. nemo*, nullus omnium, qui ex Lydia migrarunt in Etruriam; pro vulgari: nullus omnium Etruscorum; sequitur autem Horatius eos, qui veteres Etruriae colonos Lydos fuisse tradunt; vid. Herodot. I, 94. Dionys. Hal. I, 27. — Pro *legionibus* dedi cum *Fea: regionibus;* quamvis enim, per *legiones* designari posse *exercitus*, facile concedimus, tamen, quomodo Horatius, Maecenatis maiores *magnis* exercitibus praefuisse dicere potuerit, doceri nequit. At Lucumones, sive duces Etruriae, inter quos Maecenatis atavi fuisse traduntur, (cf. supr. ad Od. I, 1, 1.) haud praeter rem ab Horátio *magnis regionibus imperitasse* dici poterant. — *naso suspendis adunco*, qui cum amaro risu nasum aduncum reddunt, sive nasum distorquent, animi acerbitatem exprimunt; *suspendere* igitur aliquem *naso adunco* lepide dictum est pro vulgari: ridere aliquem cum amaritudine; nos: *über einen die Nase rümpfen;* sic infr. Epist. I, 19, 45. *naribus* (sc. aduncis) *uti formido*, pro: non audeo indulgere irrisioni. — *ignotos*, ignobiles, ut

Natus, dum ingenuus; persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum,
Multos saepe viros nullis maioribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos:
Contra, Laevinum, Valeri genus, unde Superbus
Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non umquam pretio pluris licuisse, notante
Iudice, quo nosti, populo: qui stultus honores
Saepe dat indignis, et famae servit ineptus;
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet

vs. 25. — *ingenuus*, liberaliter excultus.

v. 8—11. *Persuades hoc tibi vere* cett. iam ante Tullium, qui ignobili loco natus rex factus est, multos saepe, pariter ignobiles, et virtutibus excelluisse, et summis honoribus ornatos esse, de hac re (*hoc*) nullo modo dubitabis. — *ignobile*, quod tenet vir ignobilis. — *nullis*, ignobilibus, ut *Servius Tullius* apud Liv. IV, 3, *nullo patre natus* esse dicitur; et sic apud Graecos *ignobili patre natus* dicitur ἀπάτωρ.

v. 12—17. *contra Laevinum*, vulgarem sententiam: „at tu idem probe scis, e gente nobili prognatos, nisi virtute se commendarent, in nullo plane fuisse pretio" poeta, allato Laevini exemplo, expressit sic: At nec te latet, (hoc fere pro *persuades hoc tibi vere* repetendum est) Laevinum, repetentem originem suam e gente nobilissima Valerii, a quo (*unde*) Tarquinius Superbus regno pulsus fuit, numquam pluris quam unius assis (h. e. minimi) aestimatum esse, (*licuisse*) ipso populo iudicante, qui tamen saepe, ut scis, indignis, ob solam eorum famam vel nobilitatem, stulte honores deferre solet. — Itaque, cum ne populus quidem aliquid tribuerit Laevini nobilitati, eum hominem indignum plane amplis honoribus fuisse, facile apparet. Hinc *Schol. Porphyr. de Laevino:* „*Hic P. Valerius Laevinus adeo foedis ac proiectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut provehi non potuerit ultra qu*[illegible]*dignitatem.* — *qu*[illegible] quem, qualis iudex sit, nosti; hanc Graecam constructionem *quo* pro *quem* (ὥς γε κριτῇ τῷ δήμῳ ᾧ σύγ' οἶσθα) exemplis illustravit *Heind.* — *Qui stupet in titulis et imag.* pro vulgari: apud quem sola valet hominum nobilitas; — *nobilitatem* scilicet

Nos facere, a volgo longe lateque remotos?
Namque esto; populus Laevino mallet honorem
Quam Decio mandare novo: Censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus;
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
Sed fulgente trahit constrictos gloria curru
Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tulli,
Sumere depositum clavum, fierique tribuno?

cuiusque designabant et confirmabant *maiorum imagines*, quae, adiecta rerum a maioribus gestarum memoria, (*adiectis titulis*) cera effictae conspiciebantur in atrio.

v. 17—23. *Quid oportet nos facere* cett. Sensus: Quodsi vero vulgus, nobilitati hominis, qualis est Laevinus, parum tribuit, quid nos, qui longe rectius vulgo sentire videmur, de nobilitate hominis, qualis est Laevinus, iudicare debemus? Namque fingamus, populum malle Laevino, quam Decio, homini novo, honorem demandare, vel severum censorem Appium me ideo, quia non essem patre ingenuo natus, senatu movere; quidnam iudicandum esset? equidem iudicarem, id vel merito factum esse, quoniam noluissem in sorte mea et vitae meae conditione acquiescere; verum enimvero (*sed*) sic est hominum ingenium, ignobiles aeque ac nobiles sunt gloriae appetentissimi. — *nos*, sc. me et alios, qui ultra vulgus sapiunt. — *Decio*, intelligendus est *P. Decius Mus*, (Liv. VIII, 9.) qui, ut Cicero, homo fuit *novus*, h. e. primus, qui e familia sua ad magistratum perveniret. — *Appius*, intelligendus est *Appius Claudius Pulcher*, qui summa severitate censuram gessisse dicitur. Cic. de Divin. I, 16. — *si*, ideo, quod. — *in propr. pell.* per *pellem propriam* intellige sortem cuique propriam, sortem, in qua quis natus est. *Erasmus* hanc proverbialem locutionem repetit a fabula Aesopi de asino Cumano, qui leonina pelle indutus leo haberi voluit. — *constrictos fulgente curru*, constrictos fulgore currus, quo Gloria vehi fingitur; pro vulgari: captos splendore gloriae; infr. Epist. II, 1, 177. *currus gloriae* dicitur *ventosus*, h. e. vano splendore fulgens. *ignotus* pro: ignobilis, passim apud Horatium.

v. 24—29. *Quo* (antique, ut videtur, pro *quoi*, cui) *quo tibi*, cuinam commodo tibi fuit,

Invidia accrevit, privato quae minor esset.
Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
Pellibus, et latum demisit pectore clavum;
Audit continuo: Quis homo hic, aut quo patre natus?
Vt, si qui aegrotet, quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formosus, eat quacumque, puellis
Iniiciat curam quaerendi singula; quali
Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
Sic, qui promittit, civis, urbem sibi curae,
Imperium fore, et Italiam, et delubra Deorum;

quid tibi profuit. *Tulli (Tilli Bentl. Fea)* Schol. Cruq. *Tullius hic senatu motus est a Caesare quasi Pompeianus: occiso vero Caesare recepit iterum latum clavum h. e. senatoriam dignitatem* (insigne senatorum), *et tribunus militum factus est.* — *sumere* sc. de integro. *depositum*, senatu enim motus deponere debebat insigne senatorum, *latum clavum;* (limbum purpureum vestis oram ambientem) cf. ad Sat. I, 5, 36. *tribuno* graece pro: tribunum; cf. supra ad Sat. I, 1, 19. erat autem penes tribunos quoque *ius lati clavi.* Cic. pro Cluent. c. 54.

v. 27. *ut*, postquam, simulac. — *insanus*, qui stulte sibi placet in externis insignibus, homo vanus; hinc infr. Sat. II, 2, 5. *fulgores*, quibus exsplendescere student beatiores, dicuntur *insani.* — *nigris pellibus*, ad insignia nobiliorum et senatorum pertinebant quoque nigri coloris corrigiae, quibus inter se impeditis cruri adstringebantur calcei.

v. 30. — 35. *ut, si* cett. Sensus: Quemadmodum, si quis eodem, quo Barrus vitio laboret, h. e. formosus haberi cupiat, curam puellis, quacumque eat, iniiciat quaerendi singula: quali sit facie cett., sic is, qui summis honoribus ornatus rerum publicarum defensorem vel rerum divinarum curatorem se profitetur, unumquemque de eius origine, utrum nobilis an ignobilis sit, quaerere cogit. — de *Barro* cf. supra ad Sat. I, 4, 110. — *haberi et cup. formosus*, vitii, quod Barro tribuitur, genus iam designatur: cupiebat scilicet formosus haberi; est igitur iam *et* particula explica-

Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
Omnes mortales curare et quaerere cogit.
Tune Syri, Damae, aut Dionysi filius, audes
Deiicere e saxo cives, aut tradere Cadmo?
At Novius collega gradu post me sedet uno.
Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paullus,
Et Messala videris? at hic, si plostra ducenta,
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit,

tiva: scilicet. — *imperium*, imperii securitatem.

v. 38 — 41. *Tune Syri*, poeta fingit, unum ex populo alloqui tribunum plebis aliquem, qui humili loco natus tribuniciam potestatem maleficos e saxo Tarpeio deiiciendo aut carnifici tradendo exercere poterat; *Syrus*, *Dama*, *Dionysius*, sunt vulgaria nomina servorum; *deiicere e saxo* Schol. Cruq. *nam tribuni plebis damnatos de saxo Capitolino* (vel Tarpeio) *praecipitari iubebant, aut carnifici tradi;* — *Cadmo* Schol. Acr. *Cadmus dicitur eo tempore fuisse carnifex notae crudelitatis.* — *At Novius* cett. respondet tribunus: Atqui ego non unus sum, qui ex humili loco ad tribunatum adscendi, imo Novius, qui ordine me sequitur in tribunatu, ne ingenuus quidem, ut ego, sed idem, quod pater meus, libertinus est; itaque non ingenuus.

v. 41. *Hoc tibi Paullus et Messala videris*, num ideo, quod tibi ignobili tribunatus contigit, vel quod collega tuus te minus adeo est ingenuus, videris tibi esse similis Paulo et Messalae, e nobilissimis gentibus prognatis. — *hoc*, ob hoc, ideo, ut paulo post v. 52 et v. 87. cf. supra ad Sat. I, 1, 46.

42—43. *At hic* cett. At hic, licet non insignis sit nobilitate, vocis tamen omnia vincentis gravitate placet; pro vulgari: at hic insignis in concionibus est concionator. *que foro tria* pro: *triaque foro*, ut versu seq. *que tubas* pro: *tubasque*; de particulis, *que*, *ve*, *ne*, e loco suo in alium transpositis, exempla vide apud *Heindorfium*. — *funera*, in celebribus enim funeribus, forum transeuntibus, cornuum tubarumque clangore aura personuit. — *magna sonabit*, sic apud Virgil. Aen. IX, 125. amnis *rauca sonare* dicitur; et sic *magna loqui* apud eundem. — *quod* sc. sonare; — *tenet nos*, nos delectat.

Cornua quod vincatque tubas: saltem tenet hoc nos.
Nunc ad me redeo libertino patre natum,
Quem rodunt omnes libertino patre natum:
Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor; at olim,
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non, ut forsit honorem
Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum,
Praesertim cautum dignos adsumere, prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possunt, casu quod te sortitus amicum:
Nulla etenim tibi me fors obtulit; optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere, quid essem.
Vt veni coram, singultim pauca locutus,

v. 44 — 47. *Nunc ad me redeo* cett. Sed iam ad me, pariter humili loco, libertino scilicet patre natum, redeo, quem, quia mihi, libertino tantum patre nato, tecum, Maecenas, in quotidiana societate vivere licet, hoc ipso tempore omnes *rodunt*, (carpunt. vid. supr. ad Sat. I, 4, 81.) at olim me carpebant, quod ego, libertino patre natus, tribunus (*Bruto militiae duce* supr. Od. II, 7.) legioni Romanae praeessem; — pro *tibi sum* rectius fortasse (ob sequens *pareret*) in pluribus codd. apud *Feam*: *tibi sim.*

v. 48 — 51. *Dissimile hoc illi est*, sed *hoc*, quod factus sum tribunus, dissimile est *illi*, quod sum tibi convictor, quia, ut quivis iure forsitan mihi honorem, ita neutiquam te mihi amicum invideat, praesertim, cum diligenter caveas, ne alium, nisi amicitia tua dignum et a prava ambitione h. e. adulatione alienum, assumas. Amicitia scilicet sola virtute apud Maecenatem comparari potest. Rectius autem invidemus iis, quibus solo fortunae favore aliquid obtingit, quam iis, qui felicitatem suam virtuti et meritis suis debent. *forsit*, vox Lucretiana pro: forsitan. — *dignos*, scil. amicitia; nam quoties *dignus* absolute ponitur, toties res, qua quis dignus est, ex serie orationis supplenda est.

v. 52 — 55. *non hoc*, non ideo; cf. ad vers. 41. *post hunc Varius*, de *Vario* cf. supr. ad Od. 1, 6, 1. *quid essem*, qualis essem; sic vers. 60. *quod eram.*

v. 56 — 64. Suaviter *pudor* dicitur *infans*, quia pudibundi

(Infans namque pudor prohibebat plura profari)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed, quod eram, narro: respondes (ut tuus est mos)
Pauca: abeo: et revocas nono post mense, iubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.
Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta; (velut si
Egregio inspersos reprendas corpore naevos)
Si neque avaritiam, neque sordes, aut mala lustra
Obiiciet vere quisquam mihi; purus et insons,
(Vt me collaudem) si et vivo carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavi ludum me mittere; magni

pauca fari solent. — *rura*, fundos, agros. *Satureiano — caballo*, Schol. Porphyr. *Satureiani nomine fundi in Appulia illis temporibus fuisse dicuntur satis ampli ac nobiles, per quos Appulum equum significat. Appulum autem equum utique pro optimo accipere debemus.* — *Quod placui tibi* cett. quod ego tibi, qui, quod honestum est, secernis ab eo, quod est turpe, non propter stirpis nobilitatem, sed propter vitae animique puritatem placui.

v. 65 — 75. *Atqui si* cett. iunge: *Atqui* (iam vero) *si mea natura mediocribus et paucis vitiis est mendosa* — *sordes*, sordidam tenacitatem; hinc turpiter avari dicuntur homines *sordidi*. — *nec mala lustra*, intellige loca latebrosa, ut loquitur Plautus Bacch. III, 3, 20. i. e. lupanaria; — *tenebrae lustrorum* apud Cic. p. Sext. c. 9. — *purus et insons* cett. iunge: *si purus et insons (ut me collaudem) et carus amicis vivo.* — *causa fuit pater his*, iis, quae de me laudo, pater auctor extitit; *macro pauper agello*, possessor exigui fundi opponitur latifundiorum possessoribus. — *in Flavi ludum*, fuit igitur Flavius ludimagister Venusinus, qui pueros in subducendis calculis exerceret. *ma-*

Quo pueri, magnis e centurionibus orti,
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto
Ibant octonis referentes Idibus aera;
Sed puerum est ausus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos. Vestem servosque sequentes,
In magno ut populo, si qui vidisset, avita
Ex re praeberi sumtus mihi crederet illos.

gni pueri — *magnis centur.* lepide et salse Horatius centuriones cum filiis suis *magnos* vocat, quamvis magni illi viri filios suos vulgaris tantum ludimagistri disciplinae tradebant; at Horatii pater, *macro pauper agello*, filium suum, Romam deductum, in altioribus doctrinae studiis erudiendum curabat. — *Laev. susp. locul. tab. lacerto*, tabulam et loculos laevo lacerto suspensos portantes; *suspensi*, (graeca constructio, ἐξηρτημένοι τὸν ἄβακα) qui sibi suspenderunt *loculos*, in quibus calculi, et alia, quibus opus erat in ludis vulgaribus, portabantur; *tabulam*, (*Schol. Cruq.*) *in qua et characteres arithmeticos notabant, et calculos ordinare discebant.* — *referentes aera*, explicant aera de subducta a pueris in *exemplo arithmetico* ratione usurarum, idibus cuiusque mensis a debitoribus solvendarum; sed rectius fortasse *Scholiastes Cruq.* et *Gesnerus* accipiunt *aera* de didactro, quod idibus cuiusque mensis ludimagistro solvere debebant pueri; cuius quidem rei mentione facta poeta designasse videtur morem, qui locum tantummodo habebat apud ludos vulgares vel minores; — *octonis*, epitheton ornans; inter *nonas* enim et *idus* octo dies sunt.

v. 76 — 80. *est ausus*, non facile enim alius, in re tenui constitutus, rem tam sumtuosam suscipere ausus esset. — *portare*, deportare, deducere; — *artes*, intellige graecas litteras, et alia, in quibus doctrina censetur. — *doceat*, docendas curet. *in magno ut populo*, *Heindorfius* explicat: *in so fern dies in dem grossen Volke möglich ist, wo man sich trotz guter Kleidung und einem Gefolge von Sclaven doch unter der Menge verliert, dass man von Wenigen beachtet wird.* — Ego accipio *ut* pro: utut, quamvis in frequente civitate, ubi alias homines parum curant aliorum vestem et pedissequos; sic *ut* pro: quamvis, in noto illo loco Ovidii Epist. ex Ponto I, 4, 79. *Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.* — *avita ex re*, Horatio, libertini filio, *rem*

Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? pudicum
(Qui primus virtutis honos) servavit ab omni
Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi:
Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret olim,
Si praeco parvas, aut (ut fuit ipse) coactor
Mercedes sequerer; neque ego essem questus. At hoc nunc
Laus illi debetur, et a me gratia maior.
Nil me poeniteat sanum patris huius: eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio. Nam si natura iuberet
A certis annis aevum remeare peractum,
Atque alios legere ad fastum quoscumque parentes:

avitam recte tribui posse negat *Heindorfius.* Sed homines, in quorum conspectum Romae veniebat puer Horatius, non de eius patre quaerebant, sed eum, veste pretiosa indutum et servis comitatum, ex gente divite vel avita prognatum esse opinabantur. — *illos*, tam magnos. —

v. 85 — 88. *Nec timuit* cett. nec ab hac educandi ratione se deterreri passus est timore, ne quis eam sibi exprobraret, si quando pro exiguo stipendio praeconis, aut coactoris, ut pater ipse fuit, munere fungerer; neque me poenituisset huius muneris. — *coactor (Schol. Acr. et Cruq.), coactores mercenarii eorum, qui habebant argentariam. — coactores etiam dicuntur argentarii in auctionibus, quia pecunias cogant, qui et collectarii nominantur. — Coactor, qui exigit nummos a circumforaneis. — At hoc*, at ob hoc ipsum, ob hanc ipsam educandi rationem; de *hoc* pro: ob hoc, cf. supr. ad. v. 41.

v. 89 — 99. *sanum*, me sanae mentis hominem; — *eoque* cett. et de hoc patre libertino non ita me excusabo, ut plurimi, qui non culpa sua *(dolo suo)* factum esse aiunt, quod non ingenuos nobilesque patres habeant. *dolo suo*, *Schol. vitio suo et culpa.*

v. 95 — 99. *ad fastum*, quorum nobilitate se iactaret filius.

Optaret sibi quisque; meis contentus honestos
Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
Iudicio volgi, sanus fortasse tuo: quod
Nollem onus haud umquam solitus portare molestum.
Nam mihi continuo maior quaerenda foret res,
Atque salutandi plures; ducendus et unus
Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
Exirem; plures calones atque caballi
Pascendi; ducenda petorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo, vel, si libet, usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret, atque eques armos.
Obiiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli,
Cum Tiburte via praetorem quinque sequuntur
Te pueri, lasanum portantes oenophorumque.

— *optaret sibi quisque*, eligeret sibi quisque, per me licet, alios. — *honestos fasc. et sell.* parentes consulari dignitate et maiorum magistratuum honore insignes.

v. 101 — 104. *salutandi*, salutatione adeundi; quod fiebat mane. Martial. II, 18, 3. *Mane salutatum venio;* et IV, 8. 1. *Prima salutantes atque altera continet hora.* scilicet nobili quoque loco nati honorum adipiscendorum causa gratiam sibi colligere studebant salutando: *salutandi plures* cum *Heindorfio* pro: salutatores plures accipiendi, equidem explicare nolim. — *calones* cf. supr. ad Sat. I, 2, 44. — *petorrita*, vehicula sive carpenta vel rhedae Gallicae. — *ducenda* sc. mecum, ut paulo ante *ducendus et unus Et comes alter;* in editione *Heindorfiana* legitur *ducenta*, operarum, ut videtur, errore. — *curto mulo* (*Schol. Cruq.*), *mulo cauda curta;* equidem per *mulum curtum* intelligo mulum curti et exigui corporis (*einen kleinen Klepper*) — *mantica*, pera, sarcina. Schol. Porphyr. *hoc ex Luciliano illo sumtum est: Mantica cantherii costas gravitate premebat.*

v. 107 — 9. *sordes*, sordidam avaritiam. — *Tiburte via*, a porta Esquilina in villam Tiburtinam praetoris ducente. *quinque*, nimis pauci pro praetoris dignitate. — *lasanum*, Schol. *vas*,

Hoc ego commodius, quam tu, praeclare senator,
Multis atque aliis vivo. Quacumque libido est,
Incedo solus: percontor, quanti olus, ac far:
Fallacem circum, vespertinumque pererro
Saepe forum; adsisto divinis: inde domum me
Ad porri et ciceris refero laganique catinum.
Coena ministratur pueris tribus: et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet: adstat echinus
Vilis, cum patera guttus, Campana supellex.

in quo exoneratur venter. — *oenophorum*, (*οἰνοφόρον* sc. σκεῦος) corbis vel cista vini amphoris portandis inserviens.

v. 110. *Hoc*, ob hoc simplex vitae genus; cf. ad v. 41.

v. 111. pro: *Millibus atque aliis* dedi cum *Heindorfio* lectionem *Lambini*; nam *millia alia* sunt diversa millia.

v. 113. *Fall. circ.* — *Schol. Cruq. Fallacem dixit* (circum) *propter samardacos* (impostores) *et sortilegos, et mathematicos, qui ad metas spectatores circumstabant, et imperitos sortibus et nugis fallebant.*

v. 114. *divinis*, sortilegis, rerum futurarum vatibus vel somniorum interpretibus. Horatius autem, dum ut homo vulgaris eiusmodi hominum circulis se immiscebat, et vespertino tempore huc illuc in foro circumvagabatur, faciebat aliquid, quod a nobiliorum dignitate alienum putabatur. Hinc *Schol. Cruq. altioris dignitatis homines erubescunt sero in his vulgi circulis consistere.*

v. 115. *laganique*, — Schol. Cruq. *lagana sunt placentulae quaedam vulgares, quasi membranulae compositae, quae cum pipere et liquamine conditae depromi solebant ad coenam moderatam et parabilem.* Ergo, ut ait *Heindorfius*, quod apud nos: *Plinsen.*

v. 116—118. *lapis albus*, Schol. Acr. *mensa marmorea, quam vocant Delphicam.* Sed *Fea*, qui docte et copiose de hoc loco disputat, *album lapidem* accipit de *engytheca seu basi vasorum collocandorum causa parata in abacis, ubi, quia stare per se nequibant pocula, fundo eorum sphaerico, non plano, ut in nostris, basi inserebantur.* — *pocula duo*, par poculorum; singulis enim coenantibus, ut observat *Turnebus* in *Advers.* IX, 19. par poculorum in mensa apponi solebat. — *echinus*, vasculum epulare ad formam echini effi-

Deinde eo dormitum; non sollicitus, mihi quod cras
Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se
Voltum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam iaceo: post hanc vagor, aut ego, lecto
Aut scripto; quod me tacitum iuvet, ungor olivo,
Non quo fraudatis inmundus Natta lucernis.
Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio campum lusumque trigonem.

ctum; *vet. Schol.* „*Echinum dixit vas aeneum, in quo calices lavantur.*" Sed *Fea* ad hanc vocem haec: „*echinus*, nempe *concha salis*, supr. Sat. I, 3, 14. *salinum* Od. II, 16, 14. quia concha fiebat ex *echinis concharum*, ut notat Acron ad Od. II, 7, 23." — *guttus*, a *gutta*, vasculum, e quo liquores guttatim demittebantur; quo praecipue utebantur in re divina, unde *guttus* iam cum *patera* coniungitur; *Campana supellex*, quia terra in Campania vasis fictilibus praecipue conficiendis apta fuit. Sic infr. Sat. II, 3, 144. *Campana trulla.*

v. 120. *Marsya*, vel *Marsyas*, (*Schol. Cruq.*) *Marsya statua erat pro rostris, ad quam solebant convenire causidici, qui lites et negotia tractabant et componebant. Locus autem nomen a statua accepit, quod ibi causae agi solebant et vadimonia sisti.*

v. 121. *Noviorum — minoris*, — *Schol. Cruq. Minor enim Noviorum ad hanc statuam turpissime foenerabatur summo mane; quare iocatur Horatius, inquiens, Marsyam alteram manum habere erectam (cf. Serv. ad Virg. Aen. IV, 58.) ad depellendos Novios, quod eorum foeneratorum impudentiam non posset sustinere.*

v. 123. *lecto aut scripto, quod me tacitum iuvet*, postquam legi aut scripsi, quod, tacite mecum agitatum, me delectet.

v. 124. *Non quo* cett. non tali olivo, quali, lucernis subducto, *immundus* (impurus, sordidus) Natta ungi solet. *lucernis fraudatis* sc. oleo.

v. 126. *lusumque trigonem*, pilae ludus, in balneis praecipue corporis exercendi causa institutus, ideo, quod tres ludentes, quorum alter ab altero pilam excipiebat, in trianguli figuram dispositi, stabant, *trigon* (τρίγωνον) appellabatur.

Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est
Vita solutorum misera ambitione gravique.
His me consolor victurum suavius, ac si
Quaestor avus, pater atque meus patruusque fuisset.

SATIRA VII.

Proscripti Regis Rupili pus, atque venenum,
Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.

v. 127. *quantum* cett. tantum quidem, quantum *interpellet*, h. e. prohibeat τὸ *durare*, necessitatem durandi diem inani ventre h. e. esuriendo diem exigendi.

v. 128. *domesticus otior*, intra domum meam contineor.

v. 129. *vita solutorum* cett. vita eorum, qui liberi sunt ab honorum consequendorum studio, cum miseris et gravibus curis coniuncto.

v. 130. *His*, ad haec vitae praecepta et ad has sententias.

v. 131. *Quaestor avus* cett. invidiose poeta pro *consul* vel *praetor* dixisse videtur *Quaestor*, quia Quaestores, divitiarum congerendarum cupiditate infames, non raro exempla exstabant, de quorum nobilitate parum se iactare possent nepotes.

SATIRA VII.

Horatius Regem Rupilium et Persium quendam, divitem negotiatorem, dum eorum lites et convicia, ab altero in alterum coniecta, enarrat, ut homines insulsos deridet.

v. 1—3. *Proscripti Regis R.* cett. Sensus: in vulgus notum est, *quo pacto* (quo dicterio inficeto infr. v. 33—35.) remuneratus sit Persius proscripti Regis Rupilii convicia, veneni et fellis plena. — *Proscr. Reg. Rup.* — *Schol. Cruq. Publius Rupilius, Rex Praenestinus, postquam a Praenestinis in exilium missus esset, in Attica militavit sub Attio Varo: deinde cum Praeturam gereret, in triumviratu proscriptus ab Augusto confugit ad Brutum, in cuius castris cum Horatio commilito aegre tulit, tribunum eum esse militum, generis igno-*

Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo, atque odio qui posset vincere Regem,
Confidens tumidusque, adeo sermonis amari,

bilitatem ei saepius exprobrans. Quare Horatius, ut se ulcisceretur, describit infacetum et arrogans eius in iurgando cum Persio ingenium. — pus atque venenum, intellige convicia, plena quasi puris (rei spurcae) et veneno tincta; sic Catullus XLIV, 12. orationem conviciis inquinatam vocat *plenam veneni et pestilentiae. — Hybrida.* Schol. *Mixti generis ex diversis naturis. Hybridae proprie dicuntur canes, qui ex imparibus nati sunt, ut ex venatico et gregario. Sic Persius hybrida semiromanus, ex patre Graeco et ex matre Romana. — et lippis*, plures interpretes accipiunt de hominibus, qui, dum lippitudinis curandae causa in tabernis medicorum sedent, otii terendi gratia de rebus novis et urbis fabulis sermones conferant. Sed vix puto lippitudinem esse morbum, cuius curandi causa homines in medicorum tabernis magna copia confluxerint. Nam in loco Plauti Amphitr. IV, 13. (quem in hanc rem attulit *Bentleius*) — *Omnes plateas perreptavi, gymnasia et myropolia: Apud emporium atque in macello, in palaestra atque in foro: In medicinis, in tonstrinis, apud omnes aedes sacras: sum defessus quaesitando; Nusquam invenio Naucratem* cett. nulla lipporum facta est mentio. Cogitabam primum de aniculis, quas, non raro lippientes, Horatius supra quoque Sat. I, 4, 88. ad eos refert, a quibus res novae vel maxime captari et diffamari solent. Sed nunc aliter sentio. Horatius, qui homo fuit *lippus*, ut ipse profitetur Sat. I, 5, 30. ab adversariis, ut observavimus supra ad Sat. I, 1, 120. contemtim *lippus* nominatus esse videtur. Fortasse igitur a Rege Rupilio quoque, qui, ut scribit Vet. Schol. aegre ferebat, quod Horatius, homo ignobilis, tribunus militum in castris Bruti esset, contemtim *lippus* appellatus est; quod quidem ineptum convicii genus, a corporis vitio quippe petitum, ridendo Horatius data opera repetere videtur. — *tonsoribus*, non mirum, si tonsores olim quoque ex ore eorum, quos tondebant, res novas accipiebant, easque propagabant.

v. 4 — 8. *negotia*, de quaestu, qui redit ex foenere. *Schol. Cruq. erat enim* Persius *negotiator apud Clazomenas.* De *negotiatoribus Romanis* copiose et erudite egit *Ernestius* in pe-

Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.
Ad Regem redeo, postquam nil inter utrumque
Convenit: (hoc etenim sunt omnes jure molesti,
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit; inter
Hectora, Priamiden, animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors.
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
Summa fuit; duo si discordia vexet inertes,
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco, discedet pigrior, ultro
Muneribus missis) Bruto Praetore tenente
Ditem Asiam, Rupilî et Persî par pugnat: uti non
Compositus melius cum Bitho Bacchius. In jus
Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.

culiari dissertatione, quam in compendium redegit in Clav. Cic. s. v. *negotiator.* — *durus homo*, durioris ingenii homo, asper, pervicax, difficilis, opponitur homini miti, comi, facili. — *atque odio qui p. vinc. R.* et insolentior Rege. *odium* de insolentia et importunitate Cic. pro Cluent. S. *quod erat odium, Dii immortales, quae superbia.* *Ernestius* in Clav. Cic. s. v. *odium* laudat Terent. Hecyr. III, 2, 8. *nunquam hodie odio tuo me vinces* et Adelph. V, 4, 17. — *Confidens*, ferox, procax, *tumidus*, superbia inflatus — *Sisennas*, *Barros*, homines infames tum maledicentia. *Barrus*, ut homo nequam, iam supra Sat. I, 4, 110. notatus est. cf. I, 6, 30. — *equis praecurreret albis*, proverbiali locutione pro: superaret sc. maledicentia. *albis* epitheton ornans.

v. 9—21. *postquam nil inter utrumque Convenit*, (*hoc etenim — muneribus missis*) *Bruto Praetore tenente — spectaculum uterque.* hunc locum paulo obscuriorem ita accipio: Postquam Rex Rupilius et Persius inter se conciliari non potuerant (omnes enim, quibus certamen est cum adversario aliquo, dum eadem pertinacia, qua viri fortes de iure pugnant, invicem sibi molesti fiunt; inter Achillem quidem et Hectorem tanta fuit ira, ut, quia in utroque summa fuit virtus, nil nisi ultima mors eam dirimeret. At si duos homines

Persius exponit causam, ridetur ab omni
Conventu, laudat Brutum, laudatque cohortem:

inertes (quales erant Rex Rupilius et Persius) agitet discordia, aut *si* certamen oriatur inter homines viribus inter se dispares, ut apud Homerum inter Diomedem et Glaucum; ex eiusmodi certamine pigrior, ultro oblatis muneribus, abibit); iam duo illi certantes sicut par acerrimorum gladiatorum, quales sunt Bithus et Bacchius, pugnant, acri ira in ius procurrunt, et iis, qui huic liti adsunt magnum praebent spectaculum. — Scilicet Horatius ridet homines inertes, vel viribus dispares, qui, dum inter se certant, ridicule viros fortes, cedere nescios, imitantur. Remanet tamen in voce *iure* v. 18. nisi eam de modo, quo quis ius defendit, vel de pertinacia, qua quis de iure pugnat, explicueris, haud exigua difficultas. Equidem divinabam, pro *iure* legi fortasse posse *more* (ingenio), nempe quo litigantes non inter se convenire soleant, similes fere viris fortibus, quorum neuter alteri cedere solet; sed videant de hoc loco alii. — Ceterum verba inde ab *hoc etenim sunt* usque ad *Bruto Praetore* rectissime parentheseos signo distinguuntur, quidquid contradicat *Heindorfius*, qui, quod interrupta oratio post parenthesin non excipiatur formula aliqua, qua scriptores ad coeptam sententiam redire soleant, hunc locum ad anacolutha referendum censet. Sed Horatius infra quoque Epist. I, 15, 14. post parenthesin, quae longior adeo est huius loci parenthesi, sine ulla formula vel admonitione in coepta sententia pergit. — *ut Diomed. cum Lyc. Glauco*, fuit quidem Glaucus, Lycius, Hippolochi filius, vir fortis, sed impar Diomedi, cui pro armis aereis sua dedit aurea; vid. Hom. Iliad. VI, 119—236. — *Bruto Praetore*, tenuit Brutus tum (a. 711.) ditem provinciam Asiam *proconsul*, sed alibi quoque *proconsules* vocantur *praetores* h. e. qui provinciae alicui praesunt; vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *praetor*. — *uti non composit. m. c. B. Bacchius*, uti non melius compositum par illud gladiatorum, Bacchius scilicet cum Bitho. (*Schol. Porphyr. Bithus et Bacchius gladiatores optimi illis temporibus fuerunt, qui, cum multos interemissent, commissi inter se mutuis vulneribus conciderunt.*) sic fere Virgil. Eclog. VII, 16. *Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum;* certabat scilicet Corydon cum Thyrside.

v. 23. *ab omni conventu*, ab omnibus, qui huius causae actioni aderant; *cohortem*, intellige amicos, comites, scribas, praefectos, medicos cett.

Solem Asiae Brutum appellat, stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege; canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse. Ruebat,
Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
Tum Praenestinus salso multoque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia, durus
Vindemiator et invictus, cui saepe viator
Cessisset, magna compellans voce cucullum.

cf. *Ernest.* Clav. Cic. s. v. *cohors.*

v. 24. *solem Asiae*, quasi omnia in provincia Asia splendore suo collustret, sic apud Graecos ἥλιος de eo, qui gloria et virtutibus exsplendescit; vid. *Iacobs* ad Meleag. XXXV. Anthol. Graec. Tom. I. p. 55.

v. 25. *canem. Schol. caniculum pestiferum, Sirium, invisum agricolis;* nam *sterilis Sirius*, ut loquitur Virg. Aen. III, 141. *exurit agros.*

v. 26. *Ruebat, Flumen ut hibernum*, cett. ruebat (vehementiore scilicet impetu in adversarium,) sicuti hiberno tempore ruere solet flumen in iis locis, in quae raro securis defertur, h. e. ubi raro securi caeduntur virgulta et arbores, quae cursui fluminis impedimento sunt; post *venisse* distinctionem maiorem posui.

v. 28 — 31. Sensus et impeditioris orationis nexus: Tum Praeneste oriundus Rupilius, convicia, qualia durus et invictus vindemiator, cui viator, magna voce cuculum vocans, saepe cedere coactus esset, in arbusto sibi expressa coniicere solet, Persio, magnam salse dictorum copiam effundenti, regerit. — Scilicet convicia, quae nunc Rupilius in Persium iaciebat, comparantur cum iis rusticioribus, quibus vindemiator viatorem, arbusta, ubi ille vindemiat, praetereuntem, et magna voce *cuculum* vocantem, persequitur. *multoque*, *multus*, qui est multus in aliqua re, *multus fluens*, cui multa verba fluunt; *arbusto*, ubi vites non, ut nunc in vineis fit, palis, sed arboribus, nominatim populis et ulmis annectebantur. Quodsi igitur in arbusto, ut ex Schol. ad h. l. discimus, vernali tempore iusto serius, ubi iam cuculus vocem edit, vites putandas et arboribus applicandas curabat vindemiator; eius inertiae ludendae causa praetereuntes *cuculum* vocare solebant; unde ille exacerbari et virus acerbitatis in praetereuntes evomere. Ceterum in hoc loco ad *durus vindemiator* supplenda est particula comparationis: velut, sicuti, ut passim alibi; cf. infr. ad Epist. I, 2, 42.

At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat: per magnos, Brute, Deos te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non
Hunc Regem jugulas? operum hoc, mihi crede, tuorum est.

SATIRA VIII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber, incertus, scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse deum: Deus inde ego, furum aviumque

v. 82. *Italo perfus. aceto* (ex sermone comico), a Romanae gentis homine acrioribus conviciis obrutus.

v. 85. *operum hoc, mihi crede*, *i. e.* hoc profecto ad res praeclare a te gestas pertinet; ad *operum tuorum* supple *unum*; ut supr. Od. III, 13, 3. *Fies nobilium tu quoque fontium.*

SATIRA VIII.

Canidiam, aniculam et veneficam, multo acerbius et contumeliosius in hac satira, quam supra in duobus carminibus Epod. 5 et 17. tractat. Inducit autem Priapum loquentem, et Canidiae artes magicas, quarum spectator fuerat, ridentem.

v. 1. *truncus ficulnus*, ex ligno enim ficulneo obscoenum Priapi, hortorum custodis, simulacrum sculpi et effingi solebat. Sic apud Theocrit. Epigr. IV. — *inutile lignum. Schol. Cruq. ad nihil aptum; nam materiā eius arboris propter fragilitatem nullis fabricis est idonea*: hinc apud Graecos homo nullius frugis ἀνὴρ σύκινος, cf. *Lambin.*

v. 3. *furum aviumque*, Virg. Georg. IV, 110. *Et custos furum atque avium cum falce saligna Hellespontiaci servet tutela Priapi:* — *maxima formido*, qui essem furibus atque avibus maximae formidini; similiter in re venatoria *linea* sive funiculus extensus et pennis distinctus (nos: *Federlappen)* ad formidinem feris incutiendam simpliciter dicitur *formido* v. Ovid. Fast. V, 173. *Dum nova lanugo, pavidos formidine cervos terret.* cf. *Grat.* Cyneg. v. 74. et ibi *Barthium.*

Maxima formido; nam fures dextra coërcet,
Obscoenoque ruber porrectus ab inguine palus.
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque novis considere in hortis.
Huc prius angustis eiecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca.
Hoc miserae plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurrae, Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat: haeredes monumentum ne sequeretur.

v. 4. *dextra*, qua tenebat Priapus *fustem*, vel, ut in laudato loco Virgilii, *falcem salignum*. — *ruber*, minio oblitus et rubefactus. Ovid. Fast. I, 415. *At ruber hortorum deus et tutela, Priapus*.

v. 6. *arundo*, intelligo coronam ex arundine, fasciculum arundinis, quae vento agitata crepat strepitque.

v. 7. *novis in hortis. Schol. Cruq. nuper a Maecenate institutis. — Antea Esquilina regio sepulcris servorum et miserorum erat dedicata; Maecenas autem, considerans aeris salubritatem, hortos eo loco constituit.*

v. 8. *prius*, olim, antequam hortos ibi adornaverat Maecenas; *eiecta*, graviter ad miseram sortem designandam, qua tractabantur servi vel servorum corpora; *cellis*, de loco arctiore, ubi strata sua habebant servi.

v. 9. *conservus* Sch. Acr. *conservi locabant et sepeliebant alios servos. — vili arca*, cista, ex nonnullis tabulis constructa, sandapila, qua efferebantur pauperiores.

v. 10. *stabat*, destinatum erat, patebat. — *commune sepulcrum*, locus, ubi infimi ordinis homines communiter sepeliebantur, sepulcretum; Catullus *Troiam* vocat *Asiae Europaeque commune sepulcrum*. LXVIII, 89.

v. 11. *Pantolabo scurr. Nom. nep.* vel hominibus, qualis est scurra Pantolabus et Nomentanus nepos; uterque enim tum adhuc vivebat, ut apparet ex Sat. II, 1, 19. de *Pantolabo* Schol. Acr. et Porphyr. *Fuit Mallius Verna trans Tiberim ingenuis parentibus natus, qui, quia a multis pecuniam mutuam rogabat, Pantolabus est cognominatus. — Nomentanum* Horatius iam supr. Sat. I, 1, 105. *vappam et nebulonem* appellavit; *nepotem* eundem vocat inf. Sat. I, 2, 22. Sat. II, 3, 224.

v. 12—13. sensus: *Hic* (in hoc loco, in Esquiliis) *cippus*

Nunc licet Exquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari, qua modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum,
Cum mihi non tantum furesque feraeque, suëtae
Hunc vexare locum, curae sunt, atque labori,
Quantum, carminibus quae versant atque venenis

(columella) *dabat* (concedebat, designabat spatium agri, qui sacer esset communi sepulcreto, ita quidem, ut illud spatium ab externa parte) *in fronte* (nos: *in der Breite) mille pedes*, quod vero procurreret *in agrum* (nos: *in der Tiefe) trecentos pedes* contineret, hac adiecta conditione: *haeredes monumentum ne sequeretur*, h. e. ne hoc sacratum monumentum ad haeredes perveniret, sive ne quid iuris in hoc monumentum haeredes haberent. — *cippus* iam est columella, in qua fines vel termini agri, communi sepulcreto dicati, descripti et designati fuerunt, et quidem sic: IN. FR. P. — IN. AG. P. (In Fronte Pedum. — In Agrum Pedum —) additis ex formula solemni litteris his: H. M. H. EX. T. N. S. (Hoc Monumentum Haeredes Ex Testamento Ne Sequatur) cf. *Lambin.*

v. 15. *Aggere in aprico.* Interpretes intelligunt vicinum Aggerem a Tarquinio Superbo exstructum, orientem versus ab urbe situm; sed *agger* de quovis alio loco editiore accipi potest. Virg. Aen. XII, 446. *Vidit ab adverso venientes aggere Turnus.* — pro *quo* recte *Bentleius qua* (sc. parte, ubi) legi iussit. *modo*, ante breve tempus.

v. 16. *spectabant.* Schol. Porphyr. *manifestissima ἔλλειψις. Non utique alii, quam homines, intelligendum;* sed adest vox *tristes* sc. de hoc adspectu, de mortuis et ibi sepultis.

v. 17. *cum mihi* cett. pro *cum mihi*, posita post *agrum* distinctione minore, malim: *Dum mihi, (während mir)* sc. donec spectabantur ossa in Esquiliis, donec in Esquiliis fuit commune sepulcrum; narrat enim Priapus rem, quae, antequam sepulcrorum locus in hortos mutabatur, facta est; hinc particula *cum* non cum *Heindorfio* ad *nunc* in vers. 14. sed ad versum praecedentem referenda est. — *suëtae*, quae solebant.

v. 19. *quantum*, *carminibus quae* cett. quantum mihi curae sunt eae, (scilicet veneficae,) quae formulis magicis et incantationibus hominum animos *versant* h. e. agitant, pervertunt, defigunt, vel ut Virgilius (Eclog. VIII, 66.) in re simili loquitur, *sanos sensus avertunt.* — *venenis* — per *venena*

Humanos animos; has nullo perdere possum
Nec prohibere modo, simulac vaga Luna decorum
Protulit os, quin ossa legant, herbasque nocentes.
Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo,
Cum Sagana maiore ululantem, (pallor utrasque
Fecerat horrendas aspectu) scalpere terram
Vnguibus, et pullam divellere mordicus agnam
Coeperunt; cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent, animas responsa daturas.
Lanea et effigies erat, altera cerea; maior
Lanea, quae poenis compesceret inferiorem,

(φάρμακα) intellige, quae spargunt in re magica venefici et veneficae. supr. Epod. V, 20, 21. *Herbasque, quas Iolcos atque Iberia mittit, venenorum ferax.* cf. ibidem v. 87.

v. 20. *perdere*, pessumdare, evertere.

v. 21. *vaga luna*, luna, ut stellae, dum cursum suum peragit, vagari et errare dicitur. Infr. Epist. I, 12, 17. *Stellae sponte sua, iussaene vagentur et errent.*

v. 23. *succinctam*, eodem sensu, quo supra Epod. V, 25. Sagana, Canidiae administra, dicitur *expedita.* — *cum Sagana maiore*, Schol. Cruq. *Haec Sagana liberta fuisse dicitur Pomponii Senatoris, qui a triumviris est proscriptus; habuit autem sororem, se natu minorem; idcirco maior hic dicitur.* Sed fortasse ideo iam *Sagana* dicitur *maior*, quod Canidiam adeo superaret annis.

v. 25. *ululantem*, sic canes inferni, qui sunt in comitatu Hecates, *ululare* dicuntur apud Virg. Aen. VI, 257.

v. 26. *scalpere terram unguibus*, scilicet scrobem vel fossam, terra unguibus egesta, fecerunt, ut cruorem divulsae agnae, ut ex sequentibus intelligitur, cum aliis rebus in eam confunderent.

v. 27. *pullam — agnam*, nam diis inferis nigri coloris hostiae offerebantur.

v. 28. *inde*, ex hac scrobe, vel hac re, his sacris magicis.

v. 31—33. *Lanea et effigies* cett. iunge: *Effigies erat altera lanea et altera cerea*; per *effigiem* intellige imagunculam; Canidia scilicet duas effinxerat imagines; altera, et quidem *maior*, ipsam Canidiam repraesentans, fuit *lanea*, *quae poenis compesceret inferiorem*, quae cum, a quo amari cupiebat, sibi subiectum et devotum red

Cerea suppliciter stabat, servilibus utque
Iam peritura modis. Hecaten vocat altera, saevam
Altera Tisiphonen: serpentes atque videres
Infernas errare canes, Lunamque rubentem,
Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis
Corvorum, atque in me veniat mictum atque cacatum
Iulius et fragilis *Pediatia*, furque Voranus.

deret, ita quidem, ut *inferior* cedere deberet *poenis*, potentiae magicae; altera, scilicet eius, quem Canidia compescere et amore ad se rapere volebat, fuit *cerea*, (ut, sicut cera igni, ita amore liquesceret;) haec *stabat suppliciter*, supplicis, ut *maior* parcat *inferiori*, speciem prae se ferens; — *servilibus utque iam peritura modis*, et tanquam ea, quae servili modo iamiam poenas datura sit. — Conferendus omnino cum hoc loco Virgilius in Pharmaceutria Eclog. VIII. ubi v. 75. venefica *effigiem* a se amati ter circum altaria ducit; et Theocritus Idyll. II.

v. 34. *serp. atque* cett. iunge; *videres serpentes atque infernas canes errare* — *videres*, ut in versu ultimo huius satirae, vel supr. Sat. I, 5, v. 76. (ubi vid. *not.*) pro: nunc videre licebat.

v. 35. *lunamque rubentem*, lucentem, nihil amplius; *rubere* passim de lunae splendore; supr. Od. II, 11, 10. Propert. I, 10, 8. Sed *Heindorfius* explicat: „pudore horum scelerum erubescentem,“ at huiusmodi rerum aspectus pallorem potius, quam ruborem exprimit.

v. 36. *post magna sepulcra*, cum in Esquiliis non sepelirentur beatiores, sepulcra in altum exstructa intelligi nequeunt; intelligo igitur sepulcra recentia, quorum tumuli maiores ceteris esse solent.

v. 37, 38. *merdis caput* — *atque* — *mict. atque cac.* non mirum, si Priapus iurat per ea ferenda, quibus vel maxime exposita fuit eius statua.

v. 39. Arripit Horatius occasionem duos homines, alterum mollem et fragilem cinaedum, alterum famosum furem, aeque abominabiles, atque illa, de quibus modo dixit, producendi; iunge *et* (tam) *Iulius fragilis Pediatia que* (quam) *fur Voranus*, de vocibus *et - que* pro *et*, *et*, *tam*, *quam*, vid.

Singula quid memorem; quo pacto alterna loquentes
Vmbrae cum Sagana resonarent triste et acutum?
Vtque lupi barbam variae cum dente colubrae
Abdiderint furtim terris; et imagine cerea
Largior arserit ignis; et ut, non testis inultus,
Obruerim voces Furiarum, et facta duarum?
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi,
Diffissa nate, ficus. At illae currere in urbem;
Canidiae dentes, altum Saganae caliendrum

Drakenb. ad Liv. XXIX, 12. §. 5. *Schol. Cruq. Pediatius, eques Romanus, patrimonio consumto, se prostituit; quare Horatius mutato genere Pediatiam nominavit propter mollitiem.* — *Voranus*, Schol. Cruq. *Aiunt, Voranum, libertum Q. Lutatii Catuli, fuisse adeo furacem, ut nummos subreptos a nummulario in calceos demiserit, a quo cum deprehensus esset, quidam subridens, belle, inquit, si te non ἐκχαλκεύει, h. e. verberibus tanquam aes recudat, alludens ad calceos.*

v. 41. *Vmbrae*, manes carminibus acciti. — *resonarent triste et acutum*, voces tristes et acutas ederent; iis enim sonis loqui finguntur umbrae (τετριγυῖαι); *vox acuta*, clarissima, (nos: *hoch-scharftönend*) pro *resonarent*, dedit *Bentleius*, *resonarint*, sed contra fidem omnium codd. vide *Feam.*

v. 42. *Vtque lupi barbam* cett. de causa, ex qua veneficae barbam lupi et dentem versicoloris colubrae, ut res ad suppellectilem magicam spectantes, furtim sub terra occultaverint, quaerere profecto nihil attinet.

v. 43. *cerea*, duabus syllabis pronunciandum, ut *ostrea* infr. Sat. II, 2, 21.

v. 45. pro *Horruerim*, dedi, quod *Fea* protulit ex codd. *Obruerim* h. e. oppresserim, suppresserim, oppedendo fecerim, ne amplius audirentur veneficarum voces. — *Furiarum*, Canidiae et Saganae.

v. 47. *ficus*, ego ex trunco ficulneo, ligno admodum fragili, factus.

v. 48. *alt. Sag. cal.* — Saganae in re magica occupatae caput obvolutum fuit tegumento aliquo altiore, sive ex crinibus ficticiis, sive ex velis laneis, sive ex alia re confecto; hoc tegumentum capitis vocabatur

Excidere, atque herbas, atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque iocoque videres.

SATIRA IX.

Ibam forte Via sacra, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum; totus in illis:
Accurrit quidam, notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu: Quid agis, dulcissime, rerum?

caliendrum, quaecunque demum eius forma et materies fuerit.

v. 49. *atque inc. lac. vinc.* per *vincula* carminibus *incantata*, quae Canidiae et Saganae brachiis, quibus illa annexa fuerant, excidisse dicuntur, intellige fila vel licia, amati amore vinciendi et attrahendi causa nexa; apud Virgil. Eclog. VIII, 78. dicuntur illa *Veneris vincula: Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores* (tria diversi coloris licia) *Necte, Amarylli modo, et, Veneris, dic, vincula necto.*

SATIRA IX.

Homo quidam, qui garrulitate et vana iactantia occiderat paene Horatium, vivis coloribus describitur.

v. 1. *Ibam ut forte*, sine omni necessitate tentabat *Bentleius*. Bene enim cohaeret oratio, *Ibam forte* — ecce *quidam accurrit.* — *Via sacra*, ducebat haec via e foro in Capitolium, et erat frequentissima.

v. 2. *nugarum*, per nugas intellige carmen aliquod, quod secum meditabatur Horatius; sic infr. Epist. II, 2, 141. *abiectae nugae*, de abiecto carminum faciendorum studio.

v. 4. *quid agis rerum?* similiter *aliquid rerum gerere* apud Terent. Eunuch. V, 4, 1. *Reviso, quidnam Chaerea rerum hic gerat;* et passim alibi. Sed iungunt fere omnes Interpretes: *dulcissime rerum.* Occurrit quidem apud Ovidium Met. VIII, 49. A. A. I, 213. Heroid. IV, 125. *pulcherrime rerum*, sed fieri potuit, ut Ovidius, Horatium imitaturus, aeque atque alii in verbis inter se iungendis erraret. Nam si in usu fuisset haec adulandi formula, vix Plautus, Terentius et alii ea abstinuissent.

Suaviter, ut nunc est, inquam; et cupio omnia, quae vis.
Cum adsectaretur: Num quid vis? occupo. At ille:
Nôris nos, inquit; docti sumus. Hic ego: Pluris
Hoc, inquam, mihi eris. Misere discedere quaerens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero: cum sudor ad imos
Manaret talos, O te, Bolane, cerebri
Felicem! aiebam tacitus. Cum quidlibet ille
Garriret; vicos, urbem laudaret; ut illi
Nil respondebam: Misere cupis, inquit, abire,

v. 5. *suaviter*, vulgares formulae alloquentium et respondentium; *quid rerum agis*, nos: *wie geht es dir*, *suaviter*, nos: *recht gut*, *ut nunc est*, pro ea, qua nunc utor, rerum conditione. — *et cupio omnia, quae vis*, hac formula quaevis bona alicui apprecandi usi praecipue esse videntur discedentes ab aliquo, eique valedicentes; sed frustra Horatius hac formula ab homine importuno se dissolvere tentabat.

v. 6. *occupo*, praeoccupo eum dicendo: *Num quid vis?* haec quoque est formula iamiam abituri, et, num quid sit, quod fieri iubeatur? rogantis; nos: *hast du noch etwas zu befehlen*. Terent Eunuch II, 3, 50. *Rogo, numquid velit: recte, inquit; abeo*. Alia exempla collegit *Heind.*

v. 7. *nôris nos*, velim, ut nos nôris.

v. 8. *hoc* pro: eo pluris, vel pro: ob hoc. — *misere*, ut v. 14. pro: valde, vehementer, ut docent Lexica: praecipue de rebus, quae vehementer animum cruciant, et miserum reddunt; hinc v. 10. *sudor* Horatio de importuni hominis garrulitate *ad imos talos manasse* dicitur.

v. 11. *O te, Bolane, cerebri Felicem!* felicem praedicat *Bolanum*, qui ut homo *cerebrosus* (ferventioris et calidioris ingenii, nos: *Tollkopf*. cf. supr. ad Sat. I, 5, 21.) garrulum, qualis hic describitur, in malam rem abire iussurus fuisset. *Bolanus*, ut notat Scholiast. Cruq. *fuit homo, qui* ὀξύχολος, *nullius ineptias ferebat, sed statim vel in faciem quemvis reprehendebat, vel, de eo quid sentiret, non dissimulate dicebat.*

Iam dudum video: sed nil agis: usque tenebo;
Prosequar. Hinc, quo nunc iter est tibi? Nil opus est te
Circumagi: quendam volo visere non tibi notum;
Trans Tiberim longe cubat is prope Caesaris hortos.
Nil habeo, quod agam, et non sum piger; usque sequar te.
Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus,
Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium, facies: nam quis me scribere plures,
Aut citius possit versus? quis membra movere
Mollius? invideat quod et Hermogenes, ego canto.

v. 15. *sed nil agis*, sed frustra. — *usque tenebo*, sc. te; constanter tibi adhaerebo, nec discedam a tuo latere; ut paulo post: *Vsque sequar te.* Mox pro: *Prosequar* (h. e. te comitabor) ad fidem plurimorum Codd. *Fea* exhibuit *Persequar.* Sed librarii saepissime confuderunt *persequi* et *prosequi;* vid. *Drakenb.* ad Liv. Epit. Lib. XCIX. Tom. VI. p. 408.

v. 18. *cubat*, aegrotat; nos: *er ist bettlägrig*, ut infr. Sat. II, 8, 295. Epist. II, 2, 68. — *Caesaris hortos*, quos I. Caesar in testamento, ut narrat Suet. in Iul. c. 83., populo legaverat.

v. 21. *subiit*, ultima per caesuram producitur.

v. 22. *non Viscum*, alterum e duobus fratribus; in Satira sequente v. 83: *et haec utinam Viscorum laudet uterque,* ubi *Schol. Acr. Visci duo fratres fuerunt. Pater, Vibius Viscus, quamvis et divitiis et amicitia Augusti elatus fuerat, in equestri tamen ordine perduravit, cum filios suos senatores fecisset.* — *non Varium* cf. supr. ad. Od. I, 6, 1.

v. 25. *quis membra movere Mollius?* quis molliore et concinniore pedum brachiorumque agitatione saltare? notum est illud Ovidii (Art. Am. I, 595.)

Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater,
Cognati, quis te salvŏ est opus? Haud mihi quisquam;
Omnes composui. Felices! Nunc ego resto.
Confice; namque instat fatum mihi triste, Sabella
Quod puero cecinit, divina mota anus urna:
„Hunc neque dira venena, nec hosticus auferet ensis,
„Nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra;
„Garrulus hunc quando consumet cunque; loquaces,
„Si sapiat, vitet, simulatque adoleverit aetas.“
Ventum erat ad Vestae, quarta iam parte diei

Si vox est, canta, si mollia brachia, salta. — *Hermogenes*, homines ridiculos, qualis fuit *cantor* Hermogenes Tigellius, (cf. supr. ad. Sat. I, 2, 3.) quavis arrepta occasione poeta carpit.

v. 26. *Interpell. loc. h. erat.* hic poterat poeta occasionem captare sermonem a garruli iactantia deflectendi ad alia; quaerit igitur ex eo, quem habeat, qui ex tantis eius virtutibus fructus capiat? matremne an cognatos? quorum multum interesse debeat, salvum et incolumem florere virum tam egregium!

v. 28. *composui*, rite sepeliendos curavi. *Felices! Nunc ego resto.* Horatius ea, quae nunc secum reputabat, inde usque ad v. 35. lectoribus aperiens, imitatur actores in Fabulis, qui aversi ab eo, quocum loquuntur, quae secum agitant, spectatoribus aperiunt.

v. 29. *Sabella — anus*, apud Sabinos enim, gentem superstitiosam, uti apud Marsos, tam incantandi, quam vaticinandi ars exercebatur; hinc supr. Epod. XVII, 28. *Sabella carmina*, de carminibus magicis.

v. 30. *divina mota urna*, postquam *mota* (quassata, agitata) fuerat *urna divina*, res divinas, sortes, continens; exsiluerat autem ex mota urna sors in hanc sententiam: *Hunc* (Horatium) *neque dira venena, nec hosticus auferet ensis*, (Horatius enim periculum, quod ab hostico ense ei imminebat, celeri fuga, relicta non bene parmula, (Od. II, 7, 10.) effugit.) *Nec laterum dolor*, πλευρῖτις cett. *quando — cunque*, quocunque tandem tempore id accidat, serius ocius.

v. 35. *ad Vestae* sc. aedem; haec enim vox in designandis

Praeterita; et casu tum respondere vadato
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulum hic ades. Inteream, si
Aut valeo stare, aut novi civilia iura;
Et propero, quo scis. Dubius sum, quid faciam, inquit;
Tene relinquam, an rem. Me sodes. Non faciam, ille;
Et praecedere coepit. Ego (ut contendere durum est
Cum victore) sequor. Maecenas, quomodo tecum?

deorum templis post *ad*, addito tantum dei, de quo sermo est, nomine in genitivo, saepe tam in graeca, quam in latina lingua, praecipue apud Livium (vid. ad eum *Drakenb.* X, 23. §.) omitti solet.

v. 36. *respondere vadato*, in iudicio adesse, et respondere ei, qui illum vadatus est (petitori), sive causam agere in iudicio cum eo, qui illum *vadimonium promittere*, h. e. datis vadibus, (cf. Sat. I, 11.) se certo die in iudicio adfuturum esse, polliceri iussit; *quod ni fecisset*, nisi adfuisset in iudicio; *perdere litem*, sc. debebat.

v. 38. *si me amas*, non ad metri legem *si m' ămas*, sed sine elisione *mĕ ămas*, ut infr. Sat. II, 2, 28. num ădēs.

v. 39. *stare*, stare enim debebant coram iudice causam suam perorantes.

v. 41. *rem*, litem, accusationem, hinc accusatus *reus* dicitur. *me sodes*, sc. relinque.

v. 42. *ut*, siquidem, quandoquidem.

v 43. *Maecenas, quomodo tecum? Hinc repetit*, cett. hunc locum, quem vario modo explicaverunt interpretes, accipio in hunc fere sensum: *Hinc repetit* (de integro incipit) garrulus: (qui usque ad verba: *Non isto vivimus illic* loquitur) Quomodo tecum versatur Maecenas? Versatur sane Maecenas cum paucis, et quidem cum eiusmodi tantum hominibus, qui bene sanae mentis h. e. qui bene animo exculti sunt. Hac quidem cum Maecenate versandi fortuna nemo prudentius et dexterius usus est, quam tu, Horati; immo tu primas partes apud Maecenatem agis! (hoc enim ex sequentibus elici et suppleri pot-

Hinc repetit; paucorum hominum, et mentis bene sanae;
Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes
Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
Hunc hominem velles si tradere: dispeream, ni
Summôsses omnes. Non isto vivimus illic,
Quo tu rere, modo. Domus hac nec purior ulla est,
Nec magis his aliena malis: nil mi officit, inquam,
Ditior hic aut est quia doctior; est locus uni —
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile. Atqui
Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodo, quae tua virtus,

est) Si hunc hominem (pro: *me*, garrulus enim digitum intendit in se) commendare et tradere velles Maecenati, haberes per me magnum adiutorem, qui secundas partes sustinere posset. Ne vivam, ni brevi omnes alios a Maecenate per me summovisses. — Nunc respondet Horatius: Haec se gerendi ratio, qua alter alterum pellere et submovere studet, apud nos, qui cum Maecenate versamur, haud locum habet, uti tu opinaris cett.

v. 46. *posset qui ferre secundas* sc. partes. Inde a Sophocle tres in scenam prodire solebant actores, quorum primus *primas*, secundus *secundas* et tertius *tertias* partes agerent. Locus classicus de hac re est apud Ciceronem Divinat. in Q. Caecilium cap. 15. ubi Asconius observat haec: *Est persona primarum partium, quae saepius actu regreditur; secundarum et tertiarum, quae minus minusque procedunt.* Sed lege, quae *Boettigerus* meus more suo doctissime de omni hac re disputavit *Prolus. in Actor. Prim. Secund. et Tert. part. in fabul. Graecis.* Vimar. 1797.

v. 50. *his malis*, per *mala* intelligit malas artes et machinas, quibus alter alteri insidias struit.

v. 53. *Accendis, quare*, accendis animum narrando rem, qua (ob quam) vehementius cupiam ad eos pertinere, qui Maecenati sunt proximi.

Expugnabis. Et est, qui vinci possit; eoque
Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
Exclusus fuero, desistam: tempora quaeram;
Occurram in triviis, deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. Haec dum agit, ecce,
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus, et illum
Qui pulchre nôsset. Consistimus: Vnde venis? et
Quo tendis? rogat, et respondet. Vellere coepi
Et prensare manu lentissima brachia; nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
Ridens dissimulare; meum iecur urere bilis.

v. 55. *et est, qui vinci possit*, et est sane Maecenas vir, qui pro mitioris animi indole vinci possit; *eoque*, et ob id ipsum, quia se facile vinci posse Maecenas intelligit, primi aditus apud eum sunt difficiles.

v. 58. *tempora*, nempe opportuna; *mollissima tempora fandi*, ut loquitur Virgilius Aen. IV, 293. — *deducam*, nobiliores a clientibus, vel ab iis, qui eos venerabantur, in forum deduci et reduci solebant. — *Nil sine magno* cett. lepide garrulus in re levissima usus est sententia *gravissima*, ad quam proxime accedit praeceptum illud vitae, quod tribuitur Epicharmo in Xenoph. Memorab. II, 1. *τῶν πόνων Πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγαθ' οἱ θεοί.*

v. 61. *Fuscus Aristius*, grammaticus, poeta et orator, Horatio, ut praecipue ex Epistola 10. in libr. I. apparet, familiarissimus.

v. 63. *rogat, et respondet*, garruli enim et rogare, et, nondum dato responso, ipsi respondere solent.

v. 64. *lentissima brachia*, suaviter homini, qui, dum vellicatur, se id non sentire simulat, *brachia* tribuuntur *lentissima* h. e. omni sensu carentia.

v. 65. *male*, importuno tempore, ut infr. Sat. II, 1. 20. *male palpari.*

v. 66. *Meum iecur urere bilis*, ira, ut supr. Od. I, 13, 4. *(Fervens difficili bile tumet iecur)* sedem suam in iecore habere dicitur.

Certe, nescio quid secreto velle loqui te
Aiebas mecum. Memini bene; sed meliore
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin' tu
Curtis Iudaeis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio est. At mi: sum paulo infirmior, unus
Multorum. Ignosces; alias loquar. Hunccine solem
Tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
Adversarius, et: *Quo tu turpissime?* magna

v. 69. *meliore tempore*, opportuniore; nam hodie sunt *sabbata tricesima*, quibus apud Iudaeos seria tractari non licet; loquitur autem haec Fuscus, quasi ea, quae religiosa essent Iudaeis, haud contemnenda esse existimaret; de *tricesimis sabbatis Iudaeorum* diversa plane tradunt tam veteres Scholiastae, quam recentiores interpretes. Optimum fortasse est, ut ait *Gesnerus*, sequi *Scaligerum de Emend. Temp.* 3. p. 309. et *Selden. de I. N.* 3. 15. et intelligere tricesimum Lunaris Mensis diem, ad praecepta quaedam a Iudaeis celebratum. Sed quaecunque tandem haec *tricesima* Iudaeorum *sabbata* fuerint, certe, diem festum per ea designari, quo nihil rei Iudaeis gerere liceret, ex hoc ipso loco apparet.

v. 70. *Iudaeis oppedere*, susque deque habere, quae Iudaeis religiosa sunt. Vocem, qualis est *oppedere*, plebi relinquere debebat Horatius; sed voluit imitari Aristophanem Plut. 618. et Pac. 547. — *curtis*, pellicula imminutis, recutitis, verpis.

v. 71. *nulla mihi religio est*, mihi quidem eiusmodi res religiosa haud curae est. — *paulo infirmior*, paulo superstitiosior, quasi ab infirmo animo repetenda sit superstitio.

v. 73. *solem tam nigrum*, diem tam infaustum

v. 74. *me sub cultro linquit*, tanquam mactandam hostiam; inepti enim homines importuna garrulitate *enecare* vel *occidere* aliquem dicuntur.

v. 75. *adversarius*, petitor, qui garrulum vadatus erat; *Licet antestari?* licetne te testem facere? his verbis petitor se convertit ad Horatium. *Schol. Acr. antestari i. e. te teste uti (te testem facere Schol. Cruq). Nam haec erat consuetudo: si quis vadato non paruisset, adversarius aliquem de praesentibus antestabatur, h. e. tangebat eius aurem et dicebat: licetne antestari? si respondisset ille: li-*

Inclamat voce, et, *Licet antestari?* Ego vero
Oppono auriculam. Rapit in ius; clamor utrinque;
Vndique concursus. Sic me servavit Apollo.

SATIRA X.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone,
Defensore tuo, pervincam, qui male factos

cet, tunc iniiciebat vadatus manum in eum, qui non paruisset, et ducebat in iudicium; aliter si iniecisset manum, iniuriarum poterat accusari.

v. 77. *oppono auriculam.* Schol. Acr. *solebant* (qui litem alicui intendebant.) *testium aures tenere, et ita dicere: memento, quod tu mihi in illa causa testis eris; quod est antestari.*

v. 78. *Apollo*, ut deus averruncus, *ἀλεξίκακος*. Poterat autem Horatius, ut poeta, a deo, in cuius praesidio erat, auxilium expectare. *Heindorfius* comparat Hom. Iliad. XX, 443. *τὸν δ'* (Hectorem cum Achille pugnantem) *ἐξήρπαξεν Ἀπόλλων Ῥεῖα μάλ' ὥστε θεὸς, ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ.*

SATIRA X.

Horatius, dum se defendit contra eos, qui ipsum supra in Sat. IV. inique et invidiose de Lucilii Satiris iudicasse criminabantur, manet in lata de Lucilio sententia, ingenue simul laudans ea, quae iure meritoque in Lucilii satiris laudanda sint. — Ceterum in hac satira vitia, bonis scriptoribus vitanda, tamquam in speculo repraesentantur.

v. 1. *Lucili, quam sis mendosus* cett. octo versus, huic satirae praefixi, ideo diversa litterarum forma excusi sunt, quia, utrum Horatius eorum auctor fuerit, necne, adhuc sub iudice lis est. Exhibentur quidem hi versus tam in Edit. Princ. bibliothec. Vatic., quam in aliis vetustis editt. *Laudinus*, nulla vett. editt. auctoritatis ratione habita, primus eos in edit. Flor. 1482. e textu in subiectas animadversiones relegavit. Idem fecerunt deinde alii. Quid? quod octo illi versus a quibusdam, ut a *Bentleio*, silentio plane praetermissi sunt. At post *Bentleium* extitit *Gesnerus*, qui versus illos, ut dignos Horatio, in sedem, qua pulsi sunt, postliminio restituendos arbitraretur, ita tamen, ut litterarum forma a ceteris distinguerentur. Hunc

Emendare parat versus. Hoc lenius ille,
Quo melior vir adest, longe subtilior illo,

ego secutus eosdem versus diversa litterarum forma huic satirae praefigendos curavi, et quidem ob has quatuor rationes: 1) quia illi non tantum in editionibus antiquissimis, sed etiam in multis Codd. apud *Feam* exhibentur: 2) quia ab Horatii scribendi ratione non abhorrent: 3) quia sententia in iis expressa carminis argumento respondet: 4) quia prima huius satirae vox *Nempe*, nisi sententiam aliquam suppleveris, quo referatur, non habet; at habet, si illi versus praemittantur, hoc fere nexu: „Lucilium poetam *mendosum* esse, vel inde probabo, quod Cato, Lucilii defensor, malos ab eo factos versus emendare parat; qui quidem, quo vir est melior, eo lenius et indulgentius de malis Lucilii carminibus iudicat; est autem Cato iudex in hac re multo subtilior illo equite, qui loris et funibus (h. e. vi) adactus est ad doctrinae studium, ut evaderet grammaticus, qui antiquos poetas contra reprehensores defenderet. Sed ut redeam *illuc*, scilicet ad *mendosum* poetam Lucilium"

Nempe incomposito dixi cett.

Has quidem rationes, ex quibus octo illi versus Horatio vindicandi esse mihi videbantur, iam proposui in scriptione aliqua indictae solemnitati scholasticae praemissa; Gothae MDCCCXXII. Sed non probatae illae sunt *Viro*, cuius plurimum apud me valet auctoritas, Celeberrimo EICHSTADIO. Is enim in *Program. Acad. Ien.* MDCCCXXII, rationes a me propositas infirmatum ivit, sed tanta humanitate, tanta comitate et indulgentia, ut huius Viri dissensione nihil mihi accidere posset iucundius, nihil honorificentius. Vtinam omnes viri docti, qui meliora alios docere, et ab erroribus in viam reducere cupiunt, ita cum iis agant, ut mecum egit Venerabilis *Eichstadius*. Nec *Vir Eruditissimus* aegre feret, si nondum ab animo meo impetrare potui, ut omnibus, quae ille acutissime contra octo illos versus a me defensos monuit, accederem. Nam, ut ipse probe scit, difficile est, opinionem ex animo, ubi illa semel radicem egit, evellere. Quod Vir doctissimus observat, veterum Codicum fidem non ex eorum numero, sed ex cuiusque origine et familia metiendam aestimandamque esse, in hac re facile ei assentimus; immo ponamus, in uno tantum Codice octo illos versus repertos esse; iam unius Codicis auctoritas ad probandam, quam de versuum illorum αὐθεντίᾳ tuli, sententiam sufficit; nam cum Cato, cuius in primo versu, ut Lucilii defen-

Qui multum puer et loris et funibus udis
Exhortatus, ut esset, opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Vt redeam illuc,

soris et eius male factorum versuum emendatoris mentio fit, Horatii aetate vixerit, (de Catone Valerio, nobili Horatii aetate grammatico, vid. Sueton. de Illustr. Grammat. c. 11. et quem laudavit *Eichst.* in laudato Progr. p. 7. *Wernsdorf* in *Poett. Lat. min.* T. III. p. 46 et 61. seqq.) ipsum Horatium versuum illorum auctorem fuisse, sponte apparet. Nam quis vel fingere sibi potest animo, vivo Horatio, extitisse tam perfrictae frontis hominem, qui nobilissimi tum temporis poetae carmini eiusmodi exordium pararet? Iam vero, si quis quaerat, quid sit, quod octo illi versus in quibusdam Codd. omissi sunt? in promtu est, quod ei respondeam. Eques Maecenas, quod Horatius alium equitem, verberibus quasi ad doctrinae studium compulsum, satis acerbe *Grammaticorum Equitum doctissimum* appellavit, non indigne tantum tulisse, sed Horatium quoque, ut versus illos deleret, rogasse et impulisse videtur. Horatius viro, in cuius gratia omnem felicitatem suam ponebat, paruit. Videtur igitur ille Codex, in quo versus illi scripti sunt, integrior fuisse iis, a quibus iidem versus exsulant. Quod dixi de hac Satira ex abrupto cum particula *Nempe* incipiente, id me dixisse nondum poenituit; nam ad particulam *Nempe* supplenda omnino est aliqua sententia; quod non opus est, si octo illi versus huic satirae praefixi leguntur, ut paulo ante ostendimus. Laudavit quidem *Eichstadius* simile initium Satirae tertiae apud Persium (*Nempe hoc assidue?*), sed hoc probat tantum, Persium Horatianarum satirarum exemplum in manibus habuisse, in quo versus illi praetermissi fuerunt. Quis nescit autem, quam saepe imitatores ea, quae minus recta sunt, secuti sint? Ceterum de re, quae nunquam satis ad liquidum perduci potest, equidem nolui pugnare cum quoquam, multo minus cum Viro, quem me et doctiorem et acutiorem esse scio.

v. 4. *subtilior illo*, acutior illo equite.

v. 6. *exhortatus* passive, vid. quem laudavit *Heind. Vechner, Hellenolex.* l. l. 9. p. 116. *ed. Heus.* sed *Heindorfius* pro *exhortatus* ex Cod. Berol. dedit *exoratus.* Si quid mutandum sit, malim, quod suspicatus est *H. Glareanus: exornatus.* Huic enim lectioni favet Terent. Heaut. V, 1, 78. *adeo exornatum dabo, adeo depexum* sc. verberibus.

Nempe incomposito dixi pede currere versus
Lucilî: Quis tam Lucilî fautor inepte est,
Vt non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Vrbem defricuit, charta laudatur eadem.
Nec tamen hoc tribuens, dederim quoque cetera; nam sic
Et Laberî mimos, ut pulchra poemata, mirer.
Ergo non satis est, risu diducere rictum
Auditoris; (et est quaedam tamen hic quoque virtus.)
Est brevitate opus, ut currat sententia; neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures,
Et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
Defendente vicem modo rhetoris, atque poetae,

v. 1. *Incomposito*, haud ad rhythmum et numeros composito; moleste enim incedebant versus Lucilii; hinc supr. Sat. IV, 8. *duros componere versus.*

v. 2. *quis tam Lucili fautor inepte est*, si ita scripsit Horatius, erit: quis fautor Lucilii tam inepto modo est eius fautor? sed hoc durum. Exempla quidem ad hanc loquendi rationem stabiliendam afferri possunt, v. c. Ovid. Amor. III, 5, 15. *Taurus erat comes huic, feliciter ille maritus*, (pro: felix.) Sed Ovidius non scripsit: *tam feliciter.* Et sic res se habet cum aliis exemplis. Scripsit fortasse ad vulgarem loquendi rationem Horatius: *Quis tam Lucili fautor ineptus?*

v. 4. *charta eadem*, in eodem carmine, scilicet in quarta satira.

v. 6. *Laberi* — Sueton. Caes. 39. *Ludis, Decimus Laberius, eques Romanus, mimum suum egit: donatusque quingentis sestertiis et annulo aureo.* Macrob. II, 7. et VII, 3. *mimos — mimi*, poemata lascivioris et petulantioris ioci plena, vel licentius lasciviam imitantia.

v. 8. *hic quoque*, in hac quoque re, scilicet in movendo risu; — *virtus*, (ἀρετή) facultas laude digna.

v. 9. *neu se Imped. v. lass. on. aur.*, neu impedita et molesta reddatur nimia verborum aures fatigantium abundantia.

v. 11 — 14. *tristi*, severo. — *Defend. vicem modo*, sustinente modo partes rhetoris, cett. — *Interdum urbani*, hominis ad urbanitatem, h. e. ad elegantiores mores, ad comitatem et facilitatem compositi; (de

Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res.
Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est,
Hoc stabant, hoc sunt imitandi, quos neque pulcher
Hermogenes unquam legit, neque simius iste,
Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.

voce *urbanus* et *urbanitas* vid. *Ernest.* in Clav. Cic.) is igitur *parcit viribus*, h. e. ea, quae gravius et acerbius dici possint, temperat et *consulto extenuat;* per *vires* intellige dicendi vim et gravitatem.

v. 15. *secat*, dirimit, ut infr. Epist. I, 16, 42. *Quo multae magnaeque secentur iudice lites?* sensus: in rebus magni momenti dirimendis plus saepe iocosis, quam salse dictis efficitur. *plerumque*, haud raro, saepe, ut in Epist. ad Pis. 14 et 95.

v. 16. *Illi*, *quibus* — *viris*, pro vulgari: illi viri, quibus; plane, ut supra Sat. I, 4, 2. *Atque alii*, *quorum* — *virorum*, pro: atque alii viri, quorum; ubi vide quoque de prisca comoedia.

v. 17 — 19. *Hoc stabant*, in hac re sibi constabant, has partes constanter tuebantur; nisi quis explicare malit: hac re placebant. Sic *Schol. Acr. eo ipso placebant, quod ridicula eo magis morderent, quam si acria protulissent.* Scilicet *fabula stare* dicitur, si ab initio usque ad finem plausum fert, vid. *Heind.* ad h. l. — *pulcher*, fortasse quia Hermogenes Tigellius *pulcher* videri volebat, vel pulchri speciem ridicule affectabat; serio certe Horatius non *pulchrum* appellavit Hermogenem; de *cantore Hermogene Tigellio*, quem poeta supr. Sat. I, 2, 3. ut iam mortuum, nunc, ut vivum adhuc, inducit, vid. *Heindorf.* supr. ad Sat. I, 4, 72. — *simius*, per *simium* poeta designasse videtur aut modulatorem, qui simii instar ridicule imitabatur Hermogenem, aut alium quendam pusilla et foeda forma insignem; posteriorem explicationem confirmat *Schol. Cruq. notat M. quendam Demetrium, quem simium nominat propter deformitatem et brevem staturam;* *erat autem δραματοποιός h. e. modulator, histrio, actor fabularum;* sic pusillus et deformis homo apud Graecos *πίθηκος;* exempla dedit *Heindorfius* ad h. l.; de priore explicatione, ubi *simius* vel *simia* de ridiculo imitatore dicitur, exempla collegit *Forcellinus* s. v. *simia.* —

At magnum fecit, quod verbis graeca latinis
Miscuit. O seri studiorum! quine putetis
Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? At sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.
Cum versus facias, te ipsum percontor, an et cum
Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli?

Nil praeter Calv. et doctus cantat Catull. nulla alia nisi Calvi et Catulli carmina decantare doctus; suavissime haec vertit *Vossius: oder das Aefflein, Welches den Calvus allein abtrillerte und den Catullus.* — *C. Licinius Calvus* nobilis fuit poeta, qui carmina iocosa et amatoria composuit. Ovidius quoque in Trist. II, 431. *Calvum* parem et similem *Catullo* facit. Modulatores igitur illi, *Hermogenes* et *simius iste* non carmina graviora et severa, sed leviora tantum et iocosa legere, ediscere et decantare solebant.

v. 20. *At magnum fecit* cett. At Lucilius, quod verba graeca latinis immiscuit, fecit aliquid magno poeta dignum.

v. 21. *O seri studiorum*, o vos leviter adhuc doctrinae studiis, ad quae sero accessistis, (ὀψιμαθεῖς) imbuti! *quine putetis*, vosne putetis cett; exempla de hoc loquendi usu suppeditavit *Heindorfius*.

v. 23. *contigit*, sc. facere *Rhodio Pitholeonti*, *Vet. Schol. Dicitur Pitholeon epigrammata ridicula* (inepta) *scripsisse, in quibus Graeca verba mixta erant cum Latinis.* — *concinnus*, concinnatus, concinne compositus.

v. 24. *nota Falerni*, vinum Falernum; nota scilicet amphorae vel cado addita docebat, ubi et sub quibus consulibus, h. e. quo anno vinum, in iis conditum, natum esset. cf. supr. ad Od. II, 38.

v. 25 — 26. *Cum versus facias* cett. sensus: num, quaeso, tum, cum versus facias, suavius esse existimas, verba graeca latinis admiscere, an *(et)* etiam tum, cum gravis causa accusati Petilli (pro quavis causa) tibi perorandа sit? De Petillio, furti, quo coronam auream de capite Iovis Capitolini (unde ille *Capitolinus* dictus est) sustulisse dicitur, accusato et ab iudicibus in gratiam Augusti, cuius amicus erat, absoluto, vid. supr. ad Sat. I, 4, 99. eius causa dicitur *dura*, quia non facile ab insimulato crimine purgari poterat.

Scilicet oblitos patriaeque patrisque Latini;
Cum Pedius causas exsudet Puplicola, atque
Corvinus; patriis intermiscere petita
Verba foris malis, Canusini more bilinguis?
Atqui, ego cum Graecos facerem, natus mare citra,
Versiculos, vetuit tali me voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
„In silvam non ligna feras insanius, ac si
Magnas Graecorum malis implere catervas.“
Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona, dumque

v. 27—28. pro *oblitus* dedi cum *Heindorfio* ex elegantissima coniectura *Bentleii:* *oblitos;* sensus et nexus: Scilicet (ut *videlicet* cum irrisione, ubi contrarium intelligendum est) cum Pedius Publicola atque Corvinus causas in iudicio (*exsudet*) omni virium contentione dicat, tu malis sane, eos, oblitos et terrae, ubi nati sunt, et patris Latini, (soceri Aeneae, tamquam auctoris latini nominis, et latinae linguae) verba ex peregrina (*foris*) lingua petita patriae linguae verbis intermiscere, sicuti Canusini in Apulia linguam graecam et latinam inter se commiscere solent. — Possis quoque *patrisque Latini* accipere in sensu proprio de patre, qui natos patriae linguam (*Muttersprache*) h. e. latine loqui docuit. *Fea* defendit lectionem: *Scilicet oblitus patriae patrisque; Latine Quum Pedius causas exsudet. Ped. Pupl.. — atque Corv. — Schol. Cruq. Fuerunt hi duo, Pedius Publicola et Messala Corvinus, oratores Romae valde insignes. Pedius* quidem *Publicola* videtur *Gesnero* et aliis filius fuisse Q. Pedii illius, qui anno 710 cum Octaviano consul *legem Pediam* de *percussoribus Caesaris* tulit. Clarior *Pedio* est *M. Valerius Corvinus Messala*, quem Quinctilianus quoque X, 1. ad optimos Romanorum oratores refert; et hinc Horatius eundem infr. Ep. II, 3, 370. *disertum* vocat.

v. 31. *natus mare citra*, non trans vel ultra, sed citra mare, h. e. non in Graecia transmarina, sed in Italia natus, cf. Sat. II, 8, 47.

v. 32. *vetuit me*, sc. versus graecos facere.

v. 33. *cum somnia vera*, de opinione veterum, vera esse post mediam noctem somnia, exempla congessit *Ciofanus* ad Ovid. Heroid. XIX, 195.

v. 36—39. *Turgidus Alp. iug. dum Memn.*, dum tumidus poeta, Alpinus, Memnona ab Achil-

Defingit Rheni luteum caput; haec ego ludo,
Quae nec in aede sonent certantia, iudice Tarpa;
Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
Arguta meretrice potes, Davoque Chremeta
Eludente senem, comes garrire libellos,
Vnus vivorum, Fundani; Pollio regum

le in pugna caesum describit, sed inepta descriptione eum de integro quasi caedit vel iugulat. — Eo fere redit, quod ad h. l. observavit vetus Scholiastes — Scilicet homo ineptus ineptiis suis alterum *iugulare*, *occidere*, *enecare* dicitur. *Defing. Rh. lut. cap.* pro *defingit* offerunt quoque libri vett. *diffingit*, quam quidem lectionem spectat *Schol. Acr. Non quod luteum caput habet Rhenus, sed quod luteum facit* (diffingit) *ipse describendo male. Defingit* pro: describit, ita tamen, ut *descriptioni* insit simul notio *fictionis.* — Descripsit turgidus poeta Rhenum patrem ita, ut ei *luteum caput* ex fictione tribueret. — Caeterum Horatius hunc tumidum poetam Alpinum infr. quoque Epist. II, 3, 18, ubi Rheni descriptio ad assutos pannos purpureos refertur, respexisse videtur. — *iudice Tarpa, Schol. Cruq. Metius* (sive *Maecius*) *Tarpa fuit iudex criticus, auditor assiduus poematum et poetarum, in aede Apollinis seu Musarum, quo convenire poetae solebant, suaque scripta recitare, quae, nisi Tarpa aut alio critico probarentur, in scenam non deferebantur.*

v. 41 — 42. *Arguta meretrice* cett. sensus: Tu, Fundani, qui inter comoediarum scriptores, qui nunc vivunt, unicus et praestantissimus es, potes comoedias scribere, in quibus astuta meretrix et servus Davus, fraude dominum suum Chremetem circumveniens, garrientes inducuntur. — *argutus*, callidus, astutus, ut infr. Ep. I, 14, 42. *argutus calo. eludente*, fraude senem ludente; *eludere* proprie dicitur de gladiatoribus, ubi alter alterius ictum corporis declinatione effugit: — *comes garrire libellos*, suaviter pro: libellos conficere, in quibus personae garrientes inducuntur. *unus*, praestantissimus in eo, quod sibi sumsit, scribendi genere. Sic infr. Epist. II, 3, 32. *unus faber*, in uno fabrilis artis genere praestantissimus. — *de Fundanio*, ut insigni comoediarum scriptore, aliorum testimonia desunt; mentio eius quoque fit infr. Sat. II, 8, 19. Ad amicos suos *Fundanium* refert Cic. ad Qu. Fr. I, 2, 3. —

Facta canit, pede ter percusso; forte epos acer,
Vt nemo, Varius ducit; molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camoenae.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
Atque quibusdam aliis melius quod scribere possem,
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Haerentem capiti multa cum laude coronam.

de C. Asinio Pollione, nobilissimo tragoediarum scriptore, cf. supr. Od. II, 1, 9. et Virgil. Eclog. VIII, 10. Accurate de hoc viro summo, et de rebus ab eo gestis scriptisque praeter *Voss.* ad Eclog. III, 8. exposuit *Wetzelius* in *Indic. Nom.* s. v. *Pollio.*

v. 43. *pede ter percusso*, versibus trimetris, quorum caesurae pedis ter percussi ictu servari docentur. *Schol. Cruq. i. e. ter dimenso, nam tragoedia trimetris versibus fere texitur.* — *Schol. Acr. i. e. trimetro iambico, quoniam tres caesuras habet.*

v. 43—44. *Varius* — de Vario, poeta epico et tragico, Horatii et Virgilii amico cf. supr. ad Od. I, 6, 1. et *Voss.* ad Virg. Eclog. IX, 35. — *forte*, plenum spiritus, quo agitatur et exsurgit poeta epicus; hinc Varius dicitur *acer;* — pro *ducit* scripsit fortasse poeta *dicit*, nam *carmen ducere* vel *deducere* de carmine tenui, ut Epist. II, 1, 225. *tenui deducta poemata filo*, translatum a lana, quae in tenuia fila ducitur vel deducitur; at *dicere* (λέγειν) de carmine epico vel sublimi, ut Carm. Saec. v. 8, et sexcenties alibi.

v. 44. *molle*, quod molliore rerum rusticarum descriptione lectorum animos demulcet; *facetum*, quod concinnitate, elegantia et suavitate delectat.

v. 45—49. *Hoc erat* cett. Horatius dixit in v. 37. *haec ego ludo*, h. e. ego scribo satiras; et nunc addit: *Hoc erat* cett. hoc scribendi genus satiricum erat, in quo ego melius Varrone Atacino, frustra id experto, et quibusdam aliis versari possem. — *P. Terentius Varro*, Narbonensis, a fluvio Atace *Atacinus* appellatus, fuit quidem poeta bonus, sed in scribendi genere satirico *infelix* (ut loquitur Noster infr. Epist. III, 1, 34.).

v. 48. *inventore minor*, postponendus tamen Satirae inventori, Lucilio.

At dixi, fluere hunc lutulentum, saepe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Age quaeso,
Tu nihil in magno doctus reprêndis Homero?
Nil comis Tragici mutat Lucilius Accî?
Non ridet versus Ennî gravitate minores,
Cum de se loquitur, non ut maiore reprensis?
Quid vetat et nosmet Lucilî scripta legentes,
Quaerere, num illius, num rerum dura negarit

v. 50—51. *At d. fl. h. l. saepe ferent.* cett. at dixi, saepe hunc fluere lutulentum, *ferentem* (secum vehentem, *trahentem*, ut loquitur Horat. v. 70. accommodate ad eum, qui *lutulentus fluere* dicitur) *quidem* (utique), quae recidenda magis quam (*relinquenda*) servanda sint; *tollere*, ut infr. Epist. II, 2, 113. *virtute carentia tollet;* pro: recidere, cf. supr. ad Sat. I, 4, 11.

v. 52—55. Sensus: Tune, qui docte de poetarum pretio iudicare didicisti, nihil in magno Homero reprehendis? *Comisne* (cum irrisione ita appellatur) Lucilius nihil in Tragico Accio mutat? (mutandum censet h. e. reprehendit?) nonne Ennii versus, quibus deest gravitas, ridet? cum Lucilius de se loquitur, nonne ita loquitur, ac si potior esset iis, quos reprehendit? *comis*, in v. 65. addit *urbanus;* fortasse vocabatur ita ab iis, qui eum defendebant. — *Accius*, in tanto honore fuit poeta tragicus, Accius, ut infr. Epist. II, 1, 56. *famam alti senis* (h. e. Sophoclis) *auferre* dicatur.

v. 56—64. *Quid vetat.* cett. Sensus: Quodsi igitur optimi quique scriptores obnoxii sunt reprehensioni, cur non mihi quoque liceat quaerere, num Lucilio ingenium vel difficilis materies denegarit versiculos, elegantiores scilicet (*magis factos*) et mollius fluentes, quam si quis, ut Lucilius, (hoc tantum contentus, aliquid redigere posse in hexametrum) ducentos versus ante coenam, et totidem post coenam deproperasse sibi placeat. — Sed, ut mihi videtur, aptior, simplicior et concinnior huius loci fit sententia, si ea constituatur sic: Quidni et ego, cum negligentius scriptos Lucilii versus lego, quaeram, utrum ingenium magis, vel rerum, quas sibi tractandas sumsit, difficultas ei denegaverit versus elegantes et mollius fluentes, an *festinatio;* nam in verbis *si quis* cett. usque ad *coenatus*, nihil, nisi *festinatio* expressa est. Exibit autem haec sententia, si in v. 69.

Versiculos natura magis factos et euntes
Mollius, ac si quis, (pedibus quid claudere senis,
Hoc tantum contentus) amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem coenatus? Etrusci
Quale fuit Cassî rapido ferventius amni
Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,

pro *at si* levissima mutatione *an si* posueris. Sic Horatius (ut supr. Sat. 4, ubi dicit v. 9. 10. *Nam fuit hoc vitiosus, in hora saepe ducentos, Vt magnum, versus dictabat, stans pede in uno,* et v. 12. *piger scribendi ferre laborem)* omnia vitia Lucilii versibus exprobranda unice a summa eius festinatione, incuria et negligentia repetit. *Num* — *an* pro *utrum* — *an* respondent sibi ut Sat. II, 5, 50. *Num furis, an prudens ludis me, obscura canendo?* et sic saepe. — *illius natura*, ingenii vires, facultates; *rerum dura natura*, rerum scribendarum difficilior materies, sive argumentum, non sine intentiore et molestiore studio tractandum. — *factos* sc. arte, elaboratos, expolitos; Cic. de Orat. III, 48. *oratio polita atque facta quodammodo;* cf. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *factus.* — verba *pedibus quid* usque ad *contentus* parenthesi distinxi. — *Etrusci Quale fuit Cassi,* — Cassius Etruscus, quia pariter, ut Lucilius, brevi temporis spatio ingentem versuum numerum temere fundere solebat, poeta fuit vitiosus; at infra Epist. I, 4, 3. ut poeta egregius laudatur *Cassius Parmensis.* Attamen praeter *Scholiast. Cruq.* fuerunt, qui per Cassium Etruscum et Parmensem unum eundemque designari contenderent; cf. *Ruhnken.* ad Vellei. II, 88. Sed mihi Horatius addita hic voce *Etruscus,* et infr. *Parmensis* data opera duos Cassios inter se distinxisse videtur, quicunque tandem ille *Etruscus* fuerit; satis notus est *Cassius Parmensis*, non tantum ut poeta tragicus, sed etiam ut Caesaris interfectorum unus. — *capsis quem fama est* cett. ad ingentem librorum, quos Cassius scripserit, copiam designandam eius rogo exstruendo ligni loco ipsius libri librorumque receptacula adhibita esse dicuntur; *ambustum* pro *combustum*, nisi poeta rem nimis auctam proprio vocis *amburere* usu paulum minuere voluit.

v. 64 — 71. *Fuerit Lucilius* cett. Sensus: Concedam, Lucilium poetam esse comem et urbanum, et limatiorem adeo Ennio, et aliis scriptoribus antiquioribus, sed Ennius, si no-

Comis et urbanus; fuerit limatior idem,
Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor,
Quamque poetarum seniorum turba; sed ille,
Si foret hoc nostrum fato delatus in aevum,
Detereret sibi multa; recideret omne, quod ultra
Perfectum traheretur; et in versu faciendo
Saepe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Saepe stilum vertas, iterum, quae digna legi sint,
Scripturus; neque, te ut miretur turba, labores:
Contentus paucis lectoribus. An tua demens

stra aetate viveret, non, ut Lucilius, multa, quae tollenda essent, relinqueret, sed detereret atque recideret, nec, sicut Lucilius, brevi temporis spatio multos versus temere effunderet, sed in versu faciendo saepe caput scaberet et vivos ungues roderet, h. e. summam curam et diligentiam in expoliendis versibus poneret. — *auctor* ad Satirae inventorem, Lucilium, cum *Heindorfio* et aliis referri nequit; nam verba inde a *sed ille* nullo modo Lucilii ingenio conveniunt; *auctor* iam est scriptor, et totus versus: *Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor*, eleganter exprimit simplices voces: *Quam Ennius;* Ennius enim est scriptor carminis *rudis* (nondum elegantioribus numeris adstricti, nondum arte elaborati, et mollius fluentis) *et Graecis intacti* (quale non scripserunt poetae Graeci; scripsit enim Ennius Annales Romanorum fide historica) pro *rudis et* ingeniose tentabat *Casaubonus de Rom. Sat.* p. 255. *Rudius*, ut vocatur Ennius a Cicerone in Orat. pro Arch. c. 10. a patria *Rudiis*, oppido in Calabria. — *vivos*, ad vivum usque.

v. 72—74. *Saepe stilum vertas*, saepe, quae scripsisti, deleas sive emendes: stili enim, quo litterae cerae imprimebantur, pars superior fuit lata sive plana, ita quidem, ut hac latiore inversi stili parte verba loco suo moveri et induci possent; *iterum quae* cett. ut de integro lectu digniora scribas; repetit hoc aureum praeceptum Horatius infr. Epist. II, 2, 109 sqq. *At qui legitimum cupiet fecisse poema, Cum tabulis animum Censoris sumet honesti; Audebit, quaecunque parum splendoris habebunt, Et sine pondere erunt, et honore*

Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego: nam satis est, equitem mihi plaudere, ut audax,
Contemtis aliis, explosa Arbuscula dixit.
Men' moveat cimex Pantilius? aut cruciet, quod
Vellicet absentem Demetrius? aut quod ineptus
Fannius Hermogenis laedat conviva Tigelli?
Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque,
Valgius, et probet haec Octavius optimus, atque
Fuscus; et haec utinam Viscorum laudet uterque!
Ambitione relegata, te dicere possum,

indigna ferentur, Verba movere loco, quamvis invita recedant.

v. 75. *dictari*, a ludimagistris praelegi vel recitari, et a pueris edisci.

v. 77. *explosa Arbuscula*, libertina et mima, tum admodum celebris, ut apparet e Cicerone in Epist. ad Att. IV, 15. *Quaeris nunc de Arbuscula; valde placuit.* aliquando tamen a plebe, ut videtur, explosa est, unde se nihil curare plebem dixit, modo homines cultiores ex ordine equestri sibi applaudant.

v. 78—80. Iam Horatius nominatim quatuor adversarios, Pantilium, Demetrium, Fannium et Tigellium ut homines ineptos et dignos, quos contemnat, producit. Oratio in his tribus versibus est paulo verbosior; iunge: *Mene moveat, aut cruciet, aut laedat, quod cimex Pantilius, quod Demetrius, quod ineptus Fannius, Hermogenis Tigelli conviva, me absentem vellicet?* — *Pantilius* a *cimice*, male olente, et dormientes praecipue vexante atque mordente, ut homo, quem quivis aversetur, dignus designatur. — *Demetrius*, modulator, ut apparet e vers. 90 et 91, cf. v. 18. ad vocem *simius*. — *Fannius*. cf. supr. I, 2, 8.

v. 81—90. Iam Horatius appellat eos, quibus scripta sua placere cupit, viros nempe nobilitate poeseos et doctrinae gloria conspicuos; — *Plotius* cf. supr. ad I, 5, 40. *Varius* supr. ad Od. I, 6, 1. et Sat. I, 9, 23. *Valgius* cf. supr. ad Od. II, 9, 5. — *Octavius*, de hoc Horatii amico et viro docto nihil aliunde constat; *Octavianus*, quem nusquam Horatius appellavit *Octavium*, intelligi nequit, ut nihil dicam de loco, quem iam poeta nullo modo *Octaviano* inter *Valgium* et *Fuscum* assignaturus fuisset. — *Fuscus*, de *Aristio Fusco* cf. supr. Od. I, 22, 4. *Visc. uterque*, cf. supr. Sat. I, 9, 22. — *ambi-*

Pollio, te, Messala, tuo cum fratre: simulque
Vos, Bibule et Servi: simul his te, candide Furni:
Complures alios, doctos ego quos et amicos
Prudens praetereo: quibus haec, sunt qualiacunque,
Arridere velim, doliturus, si placeant spe
Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter iubeo plorare cathedras.
I, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

tione relegata, sine omni gloriae per nomina vestra mihi captandae studio; ait igitur Horatius, se Pollionem et ceteros, iam non ut viros nobiles, quorum patrocinium iactare possit, sed ut doctos et idoneos carminum suorum arbitros appellare. — *Messala* cf. supr. ad v. 29. *tuo cum fratre*, (*Schol. Cruq.*) *Publicola.* — *Bib. et Ser.* — *Bibulus* e gente Calpurnia, et *Servius* e gente Sulpicia; hi non nobilitate solum, sed etiam doctrinae laude insignes fuisse videntur, ut ex hoc loco apparet; *simul his*, pro: una cum his; ut inf. Epist. II, 2, 205. et sic passim. *Furni. Schol. Cruq. Furnius historiarum fide et elegantia claruit.* — *si plac. spe Deterius nostra*, si minus, quam ego spero, placeant, si praeter spem meam displiceant.

v. 90. Postquam Horatius contra obtrectatores, praecipue contra eos, qui Lucilium male ab eo ut poetam vitiosum reprehensum esse clamabant, causam suam peroravit, iam finem carmini impositurus Demetrium et Tigellium, dum eos ut ridiculos obtrectatores missos facit, non, ut alias a nobis discedentes, *valere*, sed salsissime *inter discipularum cathedras plorare iubet; plorare* enim, ut apud Graecos *οἰμώζειν* et *κλαίειν*, (exempla vide apud *Heindorfium*) de querelis, quas quis de misera sua sorte fundit, dicitur. Videntur autem Tigellius et Demetrius scholas habuisse, quibus intererant tantum puellae, sedentes in *cathedris*, feminarum sedilibus commodioribus et mollioribus; Martial. III, 65, 7. *Inter femineas tota qui luce cathedras Desidet.* Ad discipulas *Heindorfius* nimis argute, puto, referendos quoque censet in genere feminino *pueros molles et pathicos.* — *I puer.* cett. iubet puerum dictatae satirae statim adiicere verba, quibus valedixit Tigellio atque Demetrio. *Schol. Porphyr. Eleganter, quasi hoc ex tempore dixerit, praecipit puero, ut in libellum suum (in hanc suam satiram) illud conferat, ne pereat tam opportunum et congruum in modulatores dictum.*

Q. HORATII FLACCI
SERMONVM SIVE SATIRARVM
LIBER SECVNDVS.

SATIRA I.

Sunt, quibus in Satira videor nimis acer, et ultra
Legem tendere opus: sine nervis altera, quidquid

SATIRA I.

Horatius de satiris, quas scripserat, lascivius ab adversariis petitus, cum iam hunc secundum satirarum librum in lucem emissurus esset, Trebatium, virum venerabilem et Iurisconsultum, de satiris in posterum aut scribendis aut non scribendis suaviter secum disputantem inducit. Res redit eo: Horatius tam in laude, quam Caesar bonis carminibus tribuat, quam in cogitatione, homines reprehensione dignos recte reprehendi ab homine integro, acquiescit.

v. 1—4. *sunt, quibus videor.* in paucis librr. vett. *videar,* plurimi codices apud *Feam* tuentur *videor;* exempla, ubi post *sunt, qui* antique et graece ponitur indicativus, dabit *Heindorf.* supr. ad Sat. I, 4, 24. — *acer,* similis fere acri cani, qui omnes allatrat mordetve. — *ultra leg. tend. opus,* ultra modum extendere satiras, vel modum in scribendis satiris, sive in carpendis hominum vitiis excedere; *tendere,* simplex pro composito vel pro: *intendere* Statius Achill. I, 543. *Tende animum vigilem, facundumque erige pectus,* vel pro: *extendere,* ut infr. Epist. I, 5, 11. — *sine nervis,* sine vi et gravitate, *sine pondere et arte,* ut

Composui, pars esse putat; similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,
Quid faciam, praescribe. Quiescas. Ne faciam, inquis,
Omnino versus? Aio. Peream male, si non
Optimum erat; verum nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude

loquitur Noster, infr. Epist. ad Pis. 320. — *deduci* cf. supr. ad Sat. I, 10, 44. — *Treb.*, — *Trebatius*, clarus iurisconsultus, a Cicerone, (cuius ad eum scriptae epistolae exstant in Epist. ad Famil. L. VII. inde ab Epist. 6 usque ad 23.) Caesari, Galliarum proconsuli, commendatur his verbis: *De quo tibi homine haec spondeo — probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili, singularis memoria, summa scientia.* — *nequeo dormire*, temporis igitur (hoc enim supplendum) fallendi causa versus facio. Sed sunt, in quibus est *Heindorfius*, qui *dormire* pro: cessare, inertem esse, explicent, et Trebatium, hac iocosa dilogia deceptum, ad τὸ *dormire*, tanquam in propria significatione positum, respondere opinentur. Mihi quidem eiusmodi iocus indignus videtur Horatio. — *uncti*, supr. Od. III, 12, 6. *Liparei nitor Hebri Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis.* Gymnasticae, ut observant ad h. l. interpretes, exercitationes, quae in campo Martio a iuvenibus oleo unctis instituebantur, ad eorum corpora recreanda natatione finiri solebant. Sed fortasse ipsius natationis causa, (ut in aliis laboribus, quibus vires et nervi maxime intendebantur,) oleo ungi solebant corpora. Sic Cleobis et Biton, antequam ad iugum matris in fanum vehendae causa accedebant, *veste posita oleo corpora perunxisse dicuntur.* Cic. Quaest. Tusc. I. c. 47.

v. 8. 9. *transnanto*, lepide Trebatius, ut Iurisconsultus, legum formulis adsuetus, quid faciendum sit Horatio, in imperativo praescribit. *Irriguumque mero corpus*, nam, qui vino madent, facile a somno opprimi solent. Ceterum hoc datum Horatio consilium bene respondet ingenio Trebatii, quem et natandi studiosissimum et bonum vini potorem fuisse ex Cic. Epist. VII, 10. et 22. discimus.

Caesaris invicti res dicere: multa laborum
Praemia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fracta pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describit vulnera Parthi.
Attamen et iustum poteras et scribere fortem:
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
Cum res ipsa feret. Nisi dextro tempore Flacci
Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem:
Cui male si palpere, recalcitret undique tutus.

v. 11. *Caesaris*, sic Octavianus ab Horatio in Satiris, Epod. et libr. prim. Od. (ut observat ad h. l. *Heind.*) vocatur; nam Augusti nomen anno demum DCCXXVII assumsit Octavianus; Dio Cass. XIII, 16.

v. 13. *horrentia pilis agmina*, agmina rigentia pilis protensis vel in altum erectis; sic passim *horrentia arma*, Virg. Aen. I, 618. *horrentes hastae* (Virg. Aen. X, 178.), *horrentes comae* cett.

v. 14. *fracta cuspide*, frangebatur enim emissi pili cuspis in corpore defixa; de forma pili, hastilis lignei trium cubitorum, et ferro eiusdem longitudinis muniti vid. *Heindorf.* ad h. l. Ceterum Horatius in hoc ipso loco, ubi se ad carmen epicum componendum viribus destitutum profitetur, versus aliquot fecit poeta epico dignissimos.

v. 16—17. *fortem*, quae recta et honesta sunt, strenue peragentem. *Scipiadam* (graece, ut apud Virgil. Georg. II, 170. Aen. VI, 844. pro: *Scipionidem)* intelligo Scipionem Africanum minorem, cuius haud vulgarem cum Laelio amicitiam celebravit Cicero *in sermone de Amicitia*. — *sapiens Lucilius*, quia sapienter vitam Scipionis sibi describendam sumsit. *Vet. Schol. Lucilius Vitam Scipionis privatam descripsit, Ennius vero bella*. — *Haud mihi deero*, (ut supr. I, 9, 56.) id equidem faciam. Qui non negligit facere, quod pro viribus facere potest, is sibi non deest, — *Cum res ipsa feret*, cum ipsa huius rei peragendae se offeret opportunitas.

v. 18—20. *Nisi dextro tempore.* Sensus: Nisi enim carmen a me compositum Augusto tradetur opportuno tempore, quo illud attento animo legere possit, is, *(undique tutus)* ab omni parte contra aditum adulatorum munitus, carmen importuno tempore a me traditum reiiciet. Comparatur Au-

Composui, pars esse putat; similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,
Quid faciam, praescribe. Quiescas. Ne faciam, inquis,
Omnino versus? Aio. Peream male, si non
Optimum erat; verum nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude

loquitur Noster, infr. Epist. ad Pis. 320. — *deduci* cf. supr. ad Sat. I, 10, 44. — *Treb.*, — *Trebatius*, clarus iurisconsultus, a Cicerone, (cuius ad eum scriptae epistolae exstant in Epist. ad Famil. L. VII. inde ab Epist. 6 usque ad 28.) Caesari, Galliarum proconsuli, commendatur his verbis: *De quo tibi homine haec spondeo — probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili, singularis memoria, summa scientia.* — *nequeo dormire*, temporis igitur (hoc enim supplendum) fallendi causa versus facio. Sed sunt, in quibus est *Heindorfius*, qui *dormire* pro: cessare, inertem esse, explicent, et Trebatium, hac iocosa dilogia deceptum, ad τὸ *dormire*, tanquam in propria significatione positum, respondere opinentur. Mihi quidem eiusmodi iocus indignus videtur Horatio. — *uncti*, supr. Od. III, 12, 6. *Liparei nitor Hebri Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis.* Gymnasticae, ut observant ad h. l. interpretes, exercitationes, quae in campo Martio a iuvenibus oleo unctis instituebantur, ad eorum corpora recreanda natatione finiri solebant. Sed fortasse ipsius natationis causa, (ut in aliis laboribus, quibus vires et nervi maxime intendebantur,) oleo ungi solebant corpora. Sic Cleobis et Biton, antequam ad iugum matris in fanum vehendae causa accedebant, *veste posita oleo corpora perunxisse dicuntur*. Cic. Quaest. Tusc. I. c. 47.

v. 8. 9. *transnanto*, lepide Trebatius, ut Iurisconsultus, legum formulis adsuetus, quid faciendum sit Horatio, in imperativo praescribit. *Irriguumque mero corpus*, nam, qui vino madent, facile a somno opprimi solent. Ceterum hoc datum Horatio consilium bene respondet ingenio Trebatii, quem et natandi studiosissimum et bonum vini potorem fuisse ex Cic. Epist. VII, 10. et 22. discimus.

Caesaris invicti res dicere: multa laborum
Praemia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fracta pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describit vulnera Parthi.
Attamen et iustum poteras et scribere fortem:
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
Cum res ipsa feret. Nisi dextro tempore Flacci
Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem:
Cui male si palpere, recalcitret undique tutus.

v. 11. *Caesaris*, sic Octavianus ab Horatio in Satiris, Epod. et libr. prim. Od. (ut observat ad h. l. *Heind.*) vocatur; nam Augusti nomen anno demum DCCXXVII assumsit Octavianus; Dio Cass. XIII, 16.

v. 13. *horrentia pilis agmina*, agmina rigentia pilis protensis vel in altum erectis; sic passim *horrentia arma*, Virg. Aen. I, 618. *horrentes hastae* (Virg. Aen. X, 178.), *horrentes comae* cett.

v. 14. *fracta cuspide*, frangebatur enim emissi pili cuspis in corpore defixa; de forma pili, hastilis lignei trium cubitorum, et ferro eiusdem longitudinis muniti vid. *Heindorf.* ad h. l. Ceterum Horatius in hoc ipso loco, ubi se ad carmen epicum componendum viribus destitutum profitetur, versus aliquot fecit poeta epico dignissimos.

v. 16—17. *fortem*, quae recta et honesta sunt, strenue peragentem. *Scipiadam* (graece, ut apud Virgil. Georg. II, 170. Aen. VI, 844. pro: *Scipioniadem*) intelligo Scipionem Africanum minorem, cuius haud vulgarem cum Laelio amicitiam celebravit Cicero *in sermone de Amicitia.* — *sapiens Lucilius*, quia sapienter vitam Scipionis sibi describendam sumsit. *Vet. Schol. Lucilius Vitam Scipionis privatam descripsit, Ennius vero bella.* — *Haud mihi deero*, (ut supr. I, 9, 56.) id equidem faciam. Qui non negligit facere, quod pro viribus facere potest, is sibi non deest, — *Cum res ipsa feret*, cum ipsa huius rei peragendae se offeret opportunitas.

v. 18—20. *Nisi dextro tempore.* Sensus: Nisi enim carmen a me compositum Augusto tradetur opportuno tempore, quo illud attento animo legere possit, is, (*undique tutus*) ab omni parte contra aditum adulatorum munitus, carmen importuno tempore a me traditum reiiciet. Comparatur Au-

Quanto rectius hoc, quam tristi laedere versu
Pantolabum scurram, Nomentanumque nepotem,
Cum sibi quisque timet, quamquam est intactus,
et odit.
Quid faciam? saltat Milonius, ut semel icto
Accessit fervor capiti, numerusque lucernis.
Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis; quot capitum vivunt, totidem studiorum

gustus cum equo generoso, qui, a nemine sibi timens, si quis ei (*male*) importuno tempore blandiatur palpando vel mulcendo, recalcitrat. — Hanc comparationem *Heindorfius* duram et inhonestam appellat. At iam Augustus non in universum comparatur cum equo, sed cum ea tantum generosi equi indole, qua se non mulceri patitur importuno tempore. Sic apud Homerum Iliad. XI, 557. Aiax, e pugna, ubi caedi indulserat, lento gressu recedens, non in universum cum asino comparatur, sed egregie ad rem cum asini, e segete, cui depascendae indulget, se aegre repelli patientis, tarditate. In plurimis enim comparationibus, ut iam supr. ad Od. IV, 4, 1. observavimus, ea tantum rei comparatae pars, quam solam respexit quisque poeta, spectanda est. Ad quod si animum advertissent interpretes, rectius saepe de comparationibus a poetis institutis iudicaturi fuissent. Confer, quae olim in hanc rem notavimus ad Catull. LXV, 19 seqq.

v. 21. *hoc*, nempe Caesaris invicti res dicere. — *tristi* (contumelioso et proinde *tristes iras* supr. Od. I, 16, 9. excitante) *laedere versu*, ut fere inf. *atris versibus aliquem oblinere*, pro: sale satirico aliquem perfricare.

v. 22. *Pantol. sc. Nom.* cf. supr. Sat. I, 8, 11.

v. 23. *intactus*, nondum tristi versu laesus. — *odit*, scilicet versus tristes tristiumque versuum auctores.

v. 24 — 29. *Quid faciam?* quid ego aliud, quam versus, faciam? Quot enim sunt homines, totidem sua quisque sectantur studia. Milonius saltatione, Castor equorum domandorum studio, Pollux pugilatu gaudent; ego, ut Lucilius, delector scribendis satiris. — *Milonius. Schol. Porph. Milonius scurra illorum temporum, qui cum semel ebrius esset, statim saltare incipiebat.* — *ut semel*, simulac, postquam. *icto*, vino, cuius vis caput quasi percutit, h. e. inebriat. Milonius igitur, verum esse, quod Cicero ait (pro Muren. c. 6.), *neminem fere saltare sobrium*,

Millia. Me pedibus delectat claudere verba
Lucili ritu, nostrum melioris utroque.
Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si male cesserat, unquam
Decurrens alio, neque si bene: quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella

exemplo suo comprobavit. — *numerusque lucernis*, quia ebrii geminum lucernarum numerum sibi videre videntur, suaviter lucernis numerus accedere dicitur. Iuvenal. VI, 304. *Cum bibitur concha, cum iam vertigine tectum Ambulat, et geminis exsurgit mensa lucernis.* — et sic Ovidius in Art. Am. III, 764. *bina videre.* — *Castor gaudet equis*, vide supr. Od. I, 12, 25. 26. *Dicam et Alciden, puerosque Ledae, Hunc equis, illum superare pugnis, Nobilem.* — *Quot capitum* cett. notum est illud Terentii (Phorm. II, 4, 14.), *quot homines, tot sententiae, suus cuique mos.* — *ped. claudere verba*, sic supr. Sat. I, 10, 59. *pedibus senis claudere.* — *nostrum melioris utroque*, nobilioris utroque nostrum. Quodsi igitur, Horatius vult dicere, Lucilium non puduit satiras scribere, cur me, qui homo sum ignobilis, nec, utrum Lucanus, an Apulus dicendus sim, satis scio, huius rei pudeat? De Lucilii nobilitate *Schol. Cruq.* ad hunc locum observavit haec: *qui melior fuit et me, et te, Trebati, censu,* (ipse Horatius infr. v. 75. *se infra Lucili censum esse ait*) *et natalibus.* *Fuit enim vir bonus et valde nobilis, utpote Magni Pompeii avus.* — Hanc Lucilii nobilitatem confirmat alius quoque *Schol.* infr. ad v. 75. sed is, docens, Lucilii sororem aviam Pompeii fuisse, Lucilium non *avum*, sed *maiorem avunculum* Pompeii fuisse ostendit; cf. Vellej. Pat. II, 29.

v. 31 — 33. *neque, si male cesserat* cett. neque, sive quid male, sive quid bene ei cesserat, usquam alio, nisi ad fidos suos sodales, ad libros, quibus id mandaret, decurrebat. Lucilius scilicet tam laeta, quam tristia, tam recte, quam minus recte facta, tam laudanda, quam carpenda, diligenter notabat, unde eius vita tanquam in tabula votiva descripta dicitur. — pro *cesserat*, quod defendit optimorum Codd. apud *Feam* auctoritas, in plurimis librr. et editt. legitur *gesserat;* utraque lectio eodem redit, ad *cesserat* supplendum est: *ei quid*, ad *gesserat: quid.* — *votiv. tab. Schol. Cruq. Votiva tabula est, quae ex voto posita est in templo aut aliquo loco publico, in qua descripta h. e. depicta est fortuna alicuius. Ita solent naufragi suum naufragium in tabella depictum circumferre.* — *pateat,*

Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Appulus, anceps;
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc, pulsis (vetus est ut fama) Sabellis:
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis;
Sive quod Apula gens, seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
Quenquam animantem; et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus; quem cur destringere coner

conspiciendam praebeat, elegantius pro: *sit*.

v. 34 — 39. *Sequor hunc*, hunc sequor ego, homo ignobilis, cuius patria utrum ad Lucaniam, an ad Apuliam referenda sit, in ambiguo est; nam colonus in patriam meam Venusiam deductus inter Lucaniam et Apuliam agrum colit, *(ad hoc)* ideo, *(Sabellis)* Samnitibus, ut vetus fama est, pulsis, eo missus, (*Quo ne*) ne hostis per loca *vacua* (non obsessa, non defensa) in Romanum agrum incursionem faceret, sive quod ipsa Apulia, sive infesta Lucania bellum inferret. — *hic stilus*, haec carminum ad Lucilii exemplum scribendorum ratio.

v. 41. pro *destringere* legendum esse *distringere* praeter rem ad h. l. contendit *Heindorfius*. — *distringere* enim est: huc illuc vel in diversas partes trahere; unde aliquis *distringi* dicitur, qui uno eodémque tempore variis et pluribus negotiis *distinetur*, huc illuc trahitur. Sed *destringere* est: ex loco aliquo aliquid stringere vel trahere. Hinc recte nunc in Cicerone Off. III, 31. legitur: *confestim gladium destrinxit*, et in Orat. Tog. Cand. *conantur in rempublicam sicas destringere*. In quam quidem rem *Ernestius in Clav. Cic.* s. v. *destringere* notat haec: „*Hodie nemo dubitat in his litteris paulo versatior, in omnibus, in quibus detrahendi vis exprimenda est, destringere rectum esse, non distringere.*“ Viros doctos, qui idem docuerunt, ibidem laudavit *Ernestius*. Itaque supra quoque Od. III, 1, 17. recte legitur: *Destrictus ensis, cui super impia cervice pendet*. Similiter inter se differunt *deripere* et *di-*

Tutus ab infestis latronibus? O pater, et rex
Iupiter, ut pereat positum robigine telum,
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille,
Qui me commôrit, (melius non tangere, clamo),
Flebit, et insignis tota cantabitur urbe.
Cervius iratus leges minitatur et urnam;
Canidia, Albutî, quibus est inimica, venenum;
Grande malum Furius, si quid se iudice certes.
Vt, quo quisque valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc Natura potens, sic collige mecum:
Dente lupus, cornu taurus petit; unde, nisi intus
Monstratum? Scaevae vivacem crede nepoti

ripere, illud enim dicitur de rebus singulis, quae ex loco aliquo detrahuntur et auferuntur, hinc supr. Od. III, 5, 1. *signa, Punicis adfixa delubris, derepta*, (non *direpta*) dicuntur; hoc de rebus pluribus, quae a pluribus *in diversas partes* (haec enim notio inest voculae *di* vel *dis* in verbis compositis) rapiuntur et auferuntur, ut in bello urbes, loca, castra cett. *diripi* solent a militibus.

v. 42. *O pater et rex Iup.* „tractum hoc, ut observat *Vet. Schol. ex Graeco*," scilicet ex Callimachi Frag. p. 378 et 581. edit. *Ernesti*. *Ζεῦ πάτερ, ὡς Χαλύβων πᾶν ἀπόλοιτο γένος.* Quod expressit Catullus de Coma Berenices v. 48. *Iupiter, ut Chalybôn omne genus pereat.* — *ut*, utinam. — *positum*, depositum, sepositum, vel tectum vagina.

v. 45. *me commôrit* sc. ira, me iratum reddiderit, lacessiverit; nam poetae, ut Horatius infr. Epist. II, 2, 102. ait, sunt *genus irritabile;* hinc passim apud Terentium, qui ira fervet, *commotus* dicitur.

v. 46. *flebit*, plorabit, *οἰμώξεται*, h. e. gravi cum dolore poenitebit eum huius stultitiae. *flere* pro: graviter dolere, supr. Epod. V, 74. *O multa fleturum caput.* — *insignis*, insigniter a me notatus.

v. 47 — 56. Ad sententiam exprimendam: „sua quemque habere arma, quibus aut alios petat, aut ab aliis se defendat" quatuor homines, nequitia, improbitate, fraude et malis artibus tanquam armis, quibus infesti reddantur aliis, instructos, in medium producit. — *Cervius. Schol. Cruq. Cervius, Ascanii libertus, calumniator, accusavit Cn. Calvinum lege de Sica*

Matrem; nil faciet sceleris pia dextera: (mirum
Vt neque calce lupus quenquam, neque dente petit bos;)
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.

riis. — *Vrnam*, significanter pro: sententias iudicum, sive quod iudices, nominibus eorum in urnam coniectis, sortitione ad causam aliquam diiudicandam designabantur, sive quod tabellae, in quibus perscriptae erant sententiae iudicum, in urna condebantur, et inde depromebantur. Hinc apud Virgil. Aen. VI, 432. *Quaesitor Minos urnam movere*, et apud Propert. IV, 11, 19. *Aeacus posita urna iudex sedere* dicitur. — *Canidia* (vide de ea in Argum. ad Epod. V.) *minitatur venenum Albuti*, h. e. quali Albutius uxori suae mortem parasse dicitur. *Vet. Schol. hic enim Albutius veneno uxorem suam peremisse dicitur.* — *Grande malum Furius* cett. Furius, si in causa tua iudex sedeat, *grande malum* (tristissimum causae tuae eventum) repete: minitatur. *Schol. Cruq. C. Marcium Furium significat iudicem corruptissimum, qui accepta pecunia pro reis pronuntiare sit solitus.* — *rem aliquam* pro *de re aliqua certare*, ut infr. II, 5, 27. *Magna minorve foro si res certabitur olim.* — Sensus et nexus sequentis et paulo impeditioris loci inde a v. 50. usque ad 57. est fere hic: Quomodo unusquisque iis, quibus valet, viribus suspectos et sibi infestos terreat, et quomodo natura, cuius magna est vis et potentia, *hoc* (se defendere contra suspectos) imperet, de hac re ita mecum cogita: lupus dente et taurus cornu pro armis utitur; *(unde)* ex qua tandem causa alia, nisi quod interna naturae vis lupum et taurum armis illis uti docuit? At Scaeva armis a natura sibi datis, dextera scilicet, ad vim inferendam non utitur; crede enim isti homini nequam et prodigo matrem, diutius, quam optat, viventem, non *pia* (homini scelestissimo per antiphrasin, ut loquuntur Grammatici, *pia dextra* tribuitur) *dextra* scelus faciet, (mirum sane, quomodo aliter agunt animalia, dum neque lupus quemquam calce, sed dente, neque bos dente, sed cornu invadit,) sed veneno anum necabit. — Horatius non elevat scelus Scaevae, quod iste matrem veneno occidit, sed potius illud aeque grave esse, ac si matrem impia dextra occidisset, ostendere vult. — Ceterum quod de naturae potentia affert poeta, id in sequentibus ad se ipsum sive ad satirarum scribendarum impetum, cui resistere nequeat, transfert. Per omnia autem exprimere voluit hoc: natura unumquemque, qui-

Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
Exspectat, seu Mors atris circumvolat alis,
Dives, inops; Romae, seu, Fors ita iusserit, exul:
Quisquis erit vitae, scribam, color. O puer, ut sis
Vitalis, metuo; et, maiorum ne quis amicus
Frigore te feriat. Quid? cum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,

bus se defendat, vel alios aggrediatur, armis instruxit; me satirarum, quibus in vitia hominum invehar, scribendarum facultate instruxit; ergo scribam. — *Scaevae. Schol. Cruq. Scaeva luxuriosus quidam fuit, qui matrem dato veneno necavit, propterea quod ei nimis diu viveret.* — *vivac.; vivax* iam in propria significatione de eo, cui vita longior contingit. verba; *mirum* usque ad *petit bos* parentheseos signis distinxi. — *vitiato melle*, admixto melle, per cicutam vitiato.

v. 58. *Mors atr. circum. alis.* Morti, ut diis plurimis ad celeritatem, qua illi ubique adsunt, designandam tribuuntur alae, et quidem Morti convenienter *atrae*.

v. 59. *Dives* cett. Seu dives sum, seu inops, seu vivo Romae, seu, si fors ita iusserit, exsul sum. ad *iusserit* supplenda est omissa particula *si*, ut in vernacula: „*will es das Schicksal so.*"

v. 60. *vitae color*, vitae conditio, status, fortuna. infr. Epist. I, 17, 23. *Omnis Aristippum decuit color, et status, et res.* — *o puer, ut sis*, cett. Trebatius voluit dicere: vereor, Horati, ne scribendis satiris gratiam amicorum, ut Maecenatis, cett. perdas; pro eo dixit: *metuo, ut sis vitalis puer;* scilicet non medici, ut observat *Baxterus*, sed parentes et alii, qui puerum aliquem pro aetate nimis ingeniosum et acutum animadvertunt, dicere solebant, solentque: *metuo, ut hic puer vitalis sit*, et hanc ipsam ob causam Trebatius Horatium iam *puerum* nimis ingeniosum appellasse videtur. — *frigore*, dum amicorum favor erga te frigere incipit, *hoc frigore te feriet*, percutiet, vitam quasi tibi eripiet. Notum est illud Terent. Eunuch. II, 2, 37. *nimirum hic homines frigent* h. e. *vilipenduntur*. Comparant Horatii imitatorem Pers. I, 109, — *Vide sis, ne maiorum tibi forte Limina frigescant.*

Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Laelius et, qui
Duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen,
Ingenio offensi? aut laeso doluere Metello?
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit, populumque tributim;
Scilicet uni aequus virtuti, atque eius amicis.
Quin ubi se a volgo, et scena in secreta remorant
Virtus Scipiadae, et mitis sapientia Laeli;

v. 64. *detrahere pellem*, tollere externam hominum speciem, aperta reddere, quae occultantur. — *nitidus*, speciem pulchram et honestam prae se ferens, *speciosus pelle decora.* — *per ora*, in conspectu hominum.

v. 65. *cederet* pro incederet, ut probant exempla a *Bentleio* allata, Plaut. Casin. II, 8, 10. et Pseudol. IV, I, 45. *introrsum turpis.* simillime infr. Epist. I, 16, 44. *Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota Introrsus turpem, speciosum pelle decora.*

v. 66. *Duxit ab oppressa Carth. nomen*, sc. Africani; sermo est de P. Scipione Africano minore, qui familiarissime vixit cum Laelio.

v. 67. *ingenio offensi* sc. sunt, ut v. 74. *soliti* pro: soliti sunt. — *ingenio*, sale satirico Lucilii. — *laeso Metello*, h. e. de Metello versibus famosis lacerato. Intelligendus autem est *Metellus Macedonicus*, a Scipione, Lucilii amico, in republica dissentiens.

v. 68. *Lupo*, *Heindorfius* cogitat de *L. Cornelio Lentulo Lupo*, anno Vrb. 597. consule cum Q. Marcio Figulo. — *cooperto*, ut *onerare aliquem maledictis* apud Plautum ac Terentium. — *Atqui*, iam vero non Metellum tantum et Lupum, sed alios quoque *primores*.

v. 69. *arripuit*, insectatus est; *arripere* est fere, quod in v. 77. *illidere dentem*; nos: *anpacken.* — *tributim*, per singulas tribus.

v. 70. *aequus*, favens, placidus. — *eius amicis*, virtutis amantibus.

v. 71. *a scena*, a theatro quasi rerum publicarum, a luce publica, a frequentia hominum, *in secreta*, intra privatos parietes, ubi a frequentia hominum secreti vel seiuncti vivimus; intelligi potest villa.

v. 72. *Scipiadae*, vid. ad v.

Nugari cum illo, et discincti ludere, donec
Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis
Infra Lucilî censum ingeniumque, tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia, et fragili quaerens illidere dentem,
Offendet solido: nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hinc diffindere possum;
Sed tamen, ut monitus caveas, ne forte negoti
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:

17. *virtus Scipiadae*, fortis Scipio; ut supr. Od. III, 21, 11. *virtus Catonis* pro ipso Catone virtutis studioso. — *sapientia Laeli*, sapiens Laelius.

v. 73. *nugari*, pueriles iocos miscere, pueriliter iocari, ut infr. Epist. I, 18, 60. — *discincti*, negligentius vestiti, ut solent, qui ad rês publice gerendas e domo non prodeunt. — *ludere*, (*Schol. Cruq.*) *Scipio Africanus et Laelius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Laelio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens eum obtorta mappa quasi feriturus sequeretur.* cf. Cic. de Orat. II, 6. — *soliti* sc. sunt, ut v. 67. *offensi*. — *Infr. Lucil. cens.* quamvis Lucilius est *me melior*, h. e. nobilior, ut loquitur Noster supr. v. 29.

v. 76. *cum magnis*, Augusto, Maecenate cett.

v. 77. *et fragili quaerens* cett. et dum livor edax quaerit dentem infigere in corpore facile lacerando, inveniet, se nihil efficere posse in corpore *solido*, non facile perfringendo.

v. 79. *nihil hinc diffindere possum*, mira in hoc loco est lectionis varietas; in vett. librr. enim et editt. pro *diffindere* teste *Fea* legitur vel *diffingere*, vel *diffundere*, vel *diffidere*, vel *defingere*, vel *defindere*, vel *diffigere*, vel *defringere*. — *Bentleius* et *Heindorfius* defendunt *diffingere*, ut sit: mutare, immutare; sed hoc parum respondet verbis praecedentibus: *Nisi quid tu — Dissentis:* ego dedi *diffindere*, quod in eodem sensu, quo *secare* supr. Sat. I, 10, 15. et infr. Epist. I, 16, 42. pro: dirimere, positum existimo.

v. 81. *sanct. inscit. leg.* non leges XII. Tabb. poeta respexit, sed quascunque alias, quibus, ne quis maledicis libris vel ignominiosis carminibus aliorum bonae famae noceret, cautum fuit; *leges sanctae*, sancte omnino cuique observandae.

Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
Iudiciumque. Esto, si quis mala: sed bona si quis
Iudice condiderit laudatus Caesare? si quis
Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
Solventur risu tabulae; tu missus abibis.

v. 83. *ius est Iudiciumque*, in ius et iudicium vocatur.

v. 85. *latraverit*, latrando petiverit, allatraverit; cf. supr. Epod. VI. ad v. 1—4. *latrare aliquem* pro *allatrare aliquem* dixit quoque Noster Epod. V, 58. et Epist. I, 2, 66. Ceterum locutio: *latrare* vel *allatrare aliquem* non tantum, ut putat *Bentleius*, de ignavis et timidis, qui vano latratu fortiores petant, sed in universum pro: maledicta alicui ingerere ponitur; conf. Livium a *Gesnero* laudatum XXXVIII. 54. ubi Cato Scipionis magnitudinem *allatrasse* dicitur. Eadem imagine, a canibus acrioribus translata, aliquis *opprobriis mordere* infr. Epist. I, 16, 38. et, qui *mordet* opprobriis, *mordax* dicitur; supr. Sat. I, 4, 93. — Pro *latraverit* in uno tantum codice apud *Feam* reperitur *laceraverit*, quod aperte speciem interpretationis τοῦ *latraverit* prae se fert. Nihilominus tamen lectionem *laceraverit* praetulerunt *Bentleius* et *Heindorfius*.

v. 86. *Solventur risu tabulae. Schol. Acr. Aut, subsellia solventur, i. e. compago lignorum, aut ipsae leges*, unde *Heindorfius* hunc locum ita in notis germanice interpretatus est: *es wird sich ein solches Gelächter erheben, dass davon die Breter aus einander gehn.* At ex qua tandem causa tanti cachinni extollendi erant, ut eorum sonitu et fragore subselliorum tabulae solverentur? Quis tale quid Horatium nunc exprimere voluisse sibi persuadeat? Imo ex mea sententia Trebatius, qui Horatio respondet, exprimere voluit hoc: Sane, si carmina, quae componis, bona sunt, et tu ipse integer opprobriis tantum dignos perstringis, leges in tabulis perscriptae *solventur* illa vi, quam in maledicos et calumniatores habent, *risu*, non sine risu, dum ipsi iudices ridebunt homines, quorum vitia tu deridenda propinasti; et sic *missus* (impune) ex iudicio *abibis*. *Lege* aliquis *solvi* dicitur, in quem lex aliqua non exercenda esse iudicatur; infr. Sat. 6, 69. *Solutus legibus insanis.* Liv. X, 13. *tribunique plebis — aiebant, se ad populum laturos, uti legibus solverentur.* — Iam ipsae leges in tabulis perscriptae *solvi* dicuntur, sc. vi, quam leges in eos tantum habent, qui vere contra eas peccant. At Horatius, qui, ipse

SATIRA II.

Quae virtus, et quanta, boni, sit vivere parvo,
(Nec meus hic sermo est, sed quae praecepit Ofellus
Rusticus, abnormis sapiens, crassaque Minerva)
Discite, non inter lances mensasque nitentes,
Cum stupet insanis acies fulgoribus, et cum
Adclinis falsis animus meliora recusat;
Verum hic impransi mecum disquirite. Cur hoc?

integer, opprobriis tantum dignos sale satirico perfricuit, non peccavit contra leges, in homines malo animo aliorum bonae famae insidiantes latas; ergo Trebatius, leges illas *solutum iri*, h. e. non in Horatium exercitum iri, ait.

SATIRA II.

Eos, qui paucis contenti vitam instituere didicerunt, longe feliciores esse hominibus aut luxuriose viventibus, aut avaris, uberius poeta ad praecepta rustici cuiusdam prudentioris, Ofelli, in hac satira docet.

v. 1. *Quae virtus* cett. Sensus: Quanta sit eorum, qui paucis contenti vivunt, virtus atque felicitas, id a sapiente rustico, Ofello, discite, et in huius rei veritatem non inter laetas epulas, quibus animus facile in fraudem inducitur, sed impransi mecum inquirite. — *virtus*, de sapientia, qua quis ea, quae ad vitae felicitatem pertinent, sequitur; *boni* pro vulgari: *carissimi*; appellat poeta lectores vel amicos, quorum animi eiusmodi praeceptis patent.

v. 2. *sed quae*, sed verba sunt, quae. Pro *quae* alii: *quem*, quam lectionem tuetur *Heind.*

v. 3. *abnormis sapiens*, h. e. philosophus, qui nulli normae, h. e. nulli philosophorum disciplinae unice addictus, ipse, quae vera sunt, investigat, αὐτοδίδακτος. — *crassaque Minerva*, non philosophica subtilitate, sed rustica simplicitate, non ex artis praeceptis, sed sine arte.

v. 4. *nitentes*, poculis, vasis argenteis cett.

v. 5. *insanis* retulerim ad insaniam hominum, qui eiusmodi fulgoribus, vasorum scilicet magnificentia, exsplendescere cupiunt.

v. 7. *impransi*, non inter magnificas epulas. — *Cur hoc?*

Dicam, si potero. Male verum examinat omnis
Corruptus iudex. Leporem sectatus equove
Lassus ab indomito, vel, si Romana fatigat
Militia, adsuetum graecari, seu pila velox,
Molliter austerum studio fallente laborem,

cur non inter magnificas epulas?

v. 8 — 18. Loci sequentis structura et verborum iunctura videtur prima specie paulo molestior, sed si omnem sententiam recte iunxeris et copulaveris, bene ei respondere verba omnia intelliges. Sententia est fere haec: Causam, si potero, afferam: animus scilicet, ciborum copia et iucunditate captus, veluti iudex auro corruptus, male veritatem perscrutatur. (Is tantum, qui sitit et esurit, non contemnit vulgares cibos.) Quodsi igitur aut venando aut equitando, vel, si magis tibi placent pueriles Graecorum exercitationes, aut pilam aut discum iaciendo, fastidia expuleris, tum sitiens esuriensque non spernes vilem cibum, non mulsum, non pisces appetes, sed panis cum sale bene tibi sapiet.

v. 9. *Leporem sectatus equove.* venandi et equorum domandorum studium pertinent ad militiam Romanam, sive ad ea studia et exercitationes, quibus corpora ad labores in bello ferendos corroborarentur; hinc Horat. supr. Od. III, 24, 54. de Romanis a prisca pueros educandi ratione degeneratis: *Nescit equo rudis Haerere ingenuus puer, Venarique timet.* Locus classicus de venationis apud Romanos laude atque honore est infr. Epist I, 18, 49. *Romanis solenne viris opus, utile famae, Vitaeque et membris* cett.

v. 10. *si Romana fatig.* cett. si haec militaris Romanorum vires exercendi ratio molesta est tibi, ludicris Graecorum exercitationibus assueto; — *graecari* (ἑλληνίζειν), Graecorum more pilae et disci iactu exerceri; de *disco* vid. supr. ad Od. I, 8, 11. — *vel, (si-graecari;) seu pila* cett. iunge et explica: vel, (si mavis *graecari,*) sive pilae lusus tibi magis placet, pila lude, sive magis te delectat discus, discum iace, tum, cum hic labor fastidium e stomacho expulerit, sitiens esuriensque sperne, si potes, vilem cibum, h. e. non spernes, non bibere cupies mulsum, tum, si promus, qui cibum tibi suppeditet, non domi est, si piscium capturam in mari tempestas impedit, panis cum sale famem leniet.

v. 12. *Molliter austerum* cett. versus elegantissimus! dum is, quem pilae studium agitat, tam suaviter inter ludendum afficitur, ut ne sentiat quidem graviorem virium intentionem.

Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco!
Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis,
Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum
Defendens pisces hiemat mare; cum sale panis
Latrantem stomachum bene leniet. Vnde putas, aut
Qui partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quaere

v. 13. *cedentem aëra*, dum discus aëra penetrat, aër ei cedit.

v. 14. *extuderit*, tundendo eiecerit, pepulerit; sed *Bentleius*, quia *extundere* ea, qua nunc positum est, significatione alibi non occurrat, pro *extuderit* unici Codicis auctoritate recepit: *expulerit*, quae tamen lectio recte iam aliis interpretatio τοῦ *extuderit* visa est.

v. 15. *nisi Hymett. m. Fal. ne biberis*, bibe tum nihil aliud, nisi *mulsum*; sic enim vocatur potus e vino et melle optimo confectus: sicut autem vinum, in agro Falerno sub monte Massico natum, ad vina praestantiora, ita mel ab apibus in monte Hymetto in Attica collectum (cf. supr. Od. II, 6, 14.) ad mella optima referebatur. Laudant de *mulsi* confectione Macrob. Sat. VII, 12. p. 668. edit. Zeun. *unde est illud proverbium, quo gulones utuntur: Mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio, et vetulo Falerno.* cf. Colum. II, 41.

v. 17. *Defendens pisces*, cum tempestas saevit in mari, pisces capi nequeunt; tempestas igitur pisces defendit ab hominum insidiis. — *hiemat*, (χειμάζει,) tempestate agitatur; sic *hiems* (χειμών) tempestas.

v. 18. *Vnde putas, aut Qui partum?* (ut v. 7. *cur hoc?*) Vnde, aut qua tandem re alia, nisi fame, hanc felicitatem, qua panis cum sale tibi bene sapit, partam esse putas?

v. 19. *in caro nidore*, in multi pretii cibis, quorum odore nares cupedias appetentium *supinantur*, ut loquitur Noster infr. Sat. II, 7, 38.

v. 20. *tu*, de vi pronominis *tu* in formulis, quibus praecepta dantur, exempla ad hunc locum collegit *Heindorfius*. — *pulm. quaer. Sudando*, pro vulgari: labora et suda, ut esurias, suaviter Horatius dixit: sudando quaere pulmentaria;

Sudando; pinguem vitiis albumque neque ostrea
Nec scarus, aut poterit peregrina iuvare lagois.
Vix tamen eripiam, posito pavone, velis quin
Hoc potius, quam gallina tergere palatum,
Corruptus vanis rerum; quia veneat auro

nam cui stomachus post laborem bellum indicit, ei vilis cibus est pro pulmentariis, is pane sicco aeque delectatur ac pulmentariis, et proinde per famem quaerit sibi quodammodo pulmentaria. Sunt, qui in hoc loco Horatio obversatum esse dicant Socratem, qui, cum usque ad vesperam (sunt verba Ciceronis in Quaest. Tusc. V, 34.) contentius ambularet, quaesitumque esset ex eo, quare id faceret, responderit, se, quo melius coenaret, obsonare ambulando famem. — *pulmentaria* sive *pulmenta*, de variis cibis, quibus prisca aetate praeter pultem, et postea praeter panem, fruebantur homines, et proinde de cibis quoque lautioribus et iucundioribus.

v. 21. *pinguem vitiis*, obesum ob vitam mollem, ignavam et luxuriosam; *albumque*, hominum enim lautius et mollius viventium vultus albi fere coloris esse solet. Hinc infr. v. 76. *vides, ut pallidus omnis Coena desurgat dubia.* — *ostrea (Auster)* duabus syllabis, ut supr. Sat. I, 8, 45. *cerea*, pronunciandum. — *scarus*: vide supr. ad Epod. II, 50. — *peregrina lagois. Schol. Porphyr. avis leporini coloris;* — *(Schol. Acr.) Lagois avis, quae carnem leporis habere perhibetur. Aut est genus piscis, quod in mari Italo non invenitur.* De pisce, qui apud nos dicitur *Seehase*, *Cyclopterus Lumpus, Linn.* vix cogitari potest, quia ne esculenta quidem est eius caro.

v. 23—26. *Vix tamen eripiam* cett., nihilominus tamen, si pavo unacum gallina in mensa appositus sit, vix te retineri patieris, quin pavonis potius, quam gallinae carne palatum permulcere cupias, deceptus scilicet vana ob externam rerum speciem opinione, quia rara avis magno pretio veneat, et quia pavo, cum caudam pulcherrimis coloribus distinctam pandit, iucundum spectaculum praebeat. *Vix tamen eripiam* cett., scil. tibi, h. e. ex animo tuo evellam vanam illam opinionem, qua pavonis (quia carior est, et pulchrioribus coloribus distinctus) carnem gallinae carni praeferendam existimas.

v. 25. *vanis rerum*, vanis rebus h. e. externae rerum speciei vanitate; *vana rerum*, ut *vitia rerum*, *ficta rerum*, *abdita rerum*, *amara curarum*, *ardua montium*, *strata viarum* et similia.

Rara avis, et picta pandat spectacula cauda:
Tanquam ad rem adtineat quidquam. Num vesceris ista,
Quam laudas, pluma? cocto num adest honor idem?
Carne tamen, quamvis distat nihil, hac magis illa!
Imparibus formis deceptum te patet. Esto!
Vnde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet? pontesne inter iactatus, an amnis
Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem

v. 26. *pict. pand. spect. cauda*, eleganter pro vulgari: pictam caudam pandat spectaculo.

v. 27. *Tamquam ad r. adtin. quidquam*, tanquam haec pavonis raritas et pulchritudo quidquam *(ad rem)* ad saporem adtineat.

v. 28. *nŭm ădest*, rarum exemplum, ubi littera *m* a sequentis vocis vocali non absorpta corripitur; exempla quaedam ex Ennio et Lucretio attulit *Lambinus*. — *honor*, pictae caudae pulchritudo.

v. 29. hic versus mirum in modum vexavit omnes interpretes, nec quisquam commodum sensum inde elicuit; ego eum ita interpretor: *Carne tamen hac pavonis, quamvis distat nihil, magis* (potius quam) *illa* gallinae carne palatum tergere vis! Iam *Gesnerus* ad carne supplendum esse ex v. 26. *vesceris* suspicatus est; sententia postulat: tamen carnem pavonis gallinae carni praefers! et haec sententia exit, si mecum ex v. 24. suppleveris: *palatum tergere vis;* aliter vix ex hoc loco te expedias. — *vesceris* — *magis* vix fert latinitas.

v. 30. *Imparibus formis*, diversa pavonis et gallinae forma, h. e. externa specie. *esto!* sit ita. — Sed ulterius progrediuntur lautarum epularum aestimatores, dum de interna quoque ciborum bonitate subtiliter iudicant.

v. 31—33. *Vnde datum sentis* cett., unde, quaeso, tibi datus est hic sapor subtilior, ut discernere possis lupum in Tiberi captum ab eo, qui in mari captus sit? *Schol. Cruq.* *unde nosti, quo sensu percipis, quod iste lupus potius est marinus, quam fluviatilis? At, qui palati subtilitate gloriantur, melioris saporis aiunt esse pisces illos, qui rapidiore unda exercentur* (circumaguntur), *quam*

Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video; quo pertinet ergo
Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis
Maiorem natura modum dedit, his breve pondus.
Ieiunus raro stomachus vulgaria temnit.

qui languidiore torpescunt; idcirco dicuntur lupi esse meliores, qui inter duos pontes (pontem Milvium et sublicium): *ubi aqua concitatior est, quam qui in ostiis Tiberis.* — *lupus*, λάβραξ, (nos: *Meerwolf) Perca Labrax. Linn.* — *captus hiet*, significantius pro: captus sit; nam *hiant* fere pisces in patina appositi.

v. 33—38. *laudas, insane, trilibrem Mull.* cett. Poeta transit ad aliud genus insaniae, qua ab hominibus luxuriose et magnifice viventibus ciborum genera, quae rarius proveniunt, rariusque inveniuntur, in magno pretio ponuntur; at alia, licet eiusdem saporis, quia sunt vulgaria, ab iisdem contemnuntur; sic *mullus* (qui piscis apud nos dicitur *Rothbart, mullus barbatus Linn.* vulgo *Heringskönig)* cui natura modicum corpus tribuit, si ad eam usque magnitudinem accreverat, ut esset *trilibris*, immenso pretio a Romanis emi solebat, (vid. *Heindorf.)* at *lupus*, qui natura sua est *procerus* (h. e. longior) et grandioris ponderis, ab iisdem vilipendebatur. — *insane*, Ofellus appellat aliquem insaniae, de qua sermo est, consortem.

v. 34. *singula pulmenta* explicat *Heindorfius* de singulis dissecti mulli partibus, sive frustis, quae cuique convivae offerebantur; sed hanc explicationem non admittit vox *pulmentum:* nam per *pulmenta* intelliguntur obsonia, ex carne assa vel elixa, ex piscibus et aliis ciborum generibus confecta (nos: *Gerichte, Schüsseln)*, cf. supr. ad v. 20. Nec iam sermo esse videtur de convivio aliquo, sed potius de homine aliquo luxurioso, qui comparatum sibi forte magno pretio mullum trilibrem, quia solus eum una coena consumere nequit, in plures coenas sive *in singula pulmenta, (in einzelne Gerichte)* dividere debet. — Alii convivatorem in ipsa coena trilibrem mullum in singulas offas dividentem intelligunt.

v. 35. *ducit*, trahit, capit, inducit, decipit. — *quo pertinet — lupos?* quid igitur in causa est, quod nihil curas grandioris corporis lupos? *Ofellus* ipse respondet: *quia scilicet* cett., quia natura *mullis* modicum tantum, *lupis* vero corpus grandius de-

Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos
Praesentes, Austri, coquite horum obsonia! Quamquam
Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus

dit; haec scilicet est causa, cur stomachus ditiorum, qui *raro ieiunus* fit (raro esurit), vulgaria et proinde vulgaris magnitudinis lupos, contemnit. *Heindorfius* pro: *raro* vel *rare* malebat cum *Schol. Acr. rari*, scilicet, ut *ieiunus rari* iam sit: cupidus rari, allato exemplo ex Iustin. XXXVIII, 6. *animos divitiarum avidos ac ieiunos habere;* modo hoc exemplum non ex scriptore serioris aetatis petitum esset.

v. 39—40. *Porrectum magno* cett. „Equidem vellem, me oculis meis metiri posse mullum magnum in magno catino porrectum" dicere solet homo gulosus, monstrosis istis et rapacibus avibus, Harpyiis, aequiparandus. De foeda Harpyiarum forma, voracitate et rapacitate est locus classicus apud Virg. Aen. III, 219 seqq. ubi confer *Excurs. Heynii*. VII.

v. 41. *At vos praesentes, Austri*, cett. at vos, Austri, adeste, et vi vestra efficacissima horum hominum gulosorum obsonia putrefacite. — *praesentes*, qui, cum adsunt, statim vim exercent, quam exercere possunt. cf. supr. ad Od. I, 35, 2.

v. 42. *quamquam Putet — recens*, quamquam vel recens aper rhombusque *putet*, non proprie quidem, sed, quasi *puteat*, nauseam creat; observa suave ὀξύμωρον in *recens* et *putet*. — pro: *rhombusque* malim: *rhombusve;* saepissime enim in *que* et *ve* peccatum est a librariis; vid. *Drakenb.* ad Liv. XXIV, 10. §. 2. hinc supra quoque. Sat. I, 4, 75. pro: *quique lavantes* tentabam: *quive lavantes*. — de *rhombo (Butte, Schollenfisch.)* cf. supr. Sat. I, 2, 116. et Epod. II, 50.

v. 42. 43. *m. cop. qu. Aegr. sol. stom.* — *quando* (quandoquidem, quia) *mala* (nimia, noxia) *copia* (sc. ciborum) *sollicitat* (commovet, turbat, torquet, tentat) *aegrum* (languentem, marcescentem) *stomachum;* an pro: *mala* Horatius fortasse scripsit *male*? *male sollicitat*, male afficit, male commovet, concitat. — *rapula (Radieschen)*, quae ad excitandum edendi desiderium sumuntur.

Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Galloni praeconis erat acipensere mensa
Infamis. Quid? tum rhombos minus aequora alebant?
Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido;
Donec vos auctor docuit praetorius. Ergo,

v. 44.45. *acidas inulas* (*Alant*). *Schol. Acr.* *Non quod acida est haec herba, sed quod, cum coquitur, aceto conditur.* — *Necdum omnis ab. Paup. ep. reg.* suaviter pro vulgari: necdum omnes cibi, quibus pauperes vescuntur, exclusi sunt ab epulis *regum*, beatiorum, ditiorum, ut supr. Od. I, 4, 14. et Sat. I, 2, 86.

v. 46 — 50. *Nigrisque oleis*, nigri coloris oleas, ut observat *Gesnerus*, ad condiendum commendat Colum. XII, 48, 49. cf. *Voss.* ad Virg. Georg. II, 85. — *Haud ita pridem* cett., non ita pridem praeco *Gallonius*, quod praeter censum et disciplinam, tamquam esset homo dives et nobilior, magni pretii acipenserem in mensa apponi iusserat, notam sibi contraxit infamiae. — *Schol. Cruq.* *Gallonius praeco primus* (inter praecones) *acipenserem piscem suae mensae apposuit, quare eius mensa a Lucilio quoque taxatur.* Versus Lucilii servati sunt apud Cic. de Fin. II, 8. *O Publi, o gurges, Galloni, es homo miser, inquit, Coenasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla atque acipensere cum decumano.* — *Piscis acipenser (Stör)* apud nos quidem non, ut olim, (vid. *Heind.* ad h. l.) ad lautiores epulas refertur. Plinius quoque in Hist. Nat. IX, 26. miratur, quod *piscium apud antiquos nobilissimus* apud suae aetatis homines in parvo sit pretio. Nec Horatius sive Ofellus laudat *acipenserem*, sed potius de mutabili in hac re hominum ingenio agit; nam paulo post in v. 51. dicit: *Si quis nunc mergos suaves edixerit assos, Parebit pravi docilis Romana iuventus.* — *Tutus erat rhombus*, cett., nemo rhombo, nemo ciconiae pullis insidiabatur. — *docuit*, sc. ciconiae pullos comedere, *praetorius.* (*Schol. Cruq.*) *Asinius Sempronius Rufus praetorius instituisse creditur, ut ciconiarum pulli manducarentur; quare, cum in praetura petenda repulsam tulisset, tale epigram*

Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana iuventus.
Sordidus a tenui victu distabit, Ofello
Iudice; nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te alio pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis, ex vero ductum, cognomen adhaeret,
Quinquennes oleas est et silvestria corna,
Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum; et,
Cuius odorem olei nequeas perferre, (licebit

ma meruit: *Ciconiarum Rufus iste conditor Hic est duobus elegantior Plancis; suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.* Salse dicitur *praetorius*, qui in praetura petenda repulsam tulit.

v. 51. *edixerit*, tamquam praetor vel homo praetorius, sicuti Asinius Sempronius Rufus, cum irrisione pro vulgari: docuerit assos mergos suaves esse; — *mergus (Taucher)*, avis macilenta et insipida.

v. 53—55. *Sordidus a tenui* cett., Ofellus, qui adhuc disputavit de hominibus gulosis et luxuriose viventibus, dum commendat victum tenuem, eum a victu sordido diligenter distinguendum esse monet; eum enim frustra vitare *vitium illud*, luxuriam puta, qui perverso animo ad vitium contrarium, ad sordidam avaritiam, transeat, supr. Sat. I, 2, 24. *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.* — *te — pravum*, te ut hominem prava et deteriora sequentem; eodem redit lectio *pravus*, quam defendit *Bentleius*. — *alio*, ad aliud vitium.

v. 55—62. *Avidienus*, nomen, ut videtur, fictum. — *ex vero*, a spurcitia scilicet et impudentia, *ductum*, tractum, vel, ut alii legunt, *dictum* (inditum). *est* (ἐσθίει), edit, infr. Epist. I, 2, 89. *si quid est animum.*

v. 58. *Ac, nisi mut.* cett., ac vinum, nisi est vitio corruptum et in acetum fere mutatum, (cf. infr. Sat. II, 8, 50.). — *parcit defundere*, non defundit, sc. ex dolio in amphoram, vel cadum; *parcere* cum infinitivo eleganter pro: *non*, nolle, cunctari, a se impetrare non posse. Supra Od. III, 28, 7. *Parcis deripere horreo Cessantem Bibuli Consulis amphoram*, ubi vide, quae notavimus. *defundere*, quod nos dicimus: *abziehen*.

v. 59—62. *licebit*, pro: licet, quamvis, ut supr. Epod. XV, 19. *Sic pecore et multa dives tellure*

Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos albatus celebret) cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur, et horum
Vtrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis angit.

licebit. — *repot.* per *repotia* designari videtur *potationis repetitio*, sive die post nuptias proximo, sive septimo. Festus: *Repotia: postridie nuptias apud novum maritum coenatur, quia quasi reficitur potatio.* — Schol. Acr. *Repotia dicuntur septimus dies, quo nova solet nupta redire ad parentes suos.* — *albatus*, indutus alba veste, quam, qui solemnibus epulis intererant, gerere solebant. Cic. in Orat. in Vatin. c. 13. *cum ipse epuli dominus, Q. Arrius, albatus esset.*

v. 62. ad *instillat* elice ex antecedentibus *oleum*, verba enim iungenda sunt sic: et oleum, *cuius odorem perferre nequeas, ipse* sordidus convivator, non servus, *cornu bilibri* (ex gravioris ponderis amphora cornea; elegantiora enim vascula non inveniri solent apud homines sordidos) *instillat caulibus.* — *veteris n. parc. aceti*, quia vetustate corrupto aceto ne avarus quidem facile parcit.

v. 63. *utrum horum*, utrum ex his duobus, quos descripsi, Galloniumne, qui splendide, an Avidienum, qui sordide vivit.

v. 64. *hac urget lupus, hac canis angit*; pro *aiunt* dedi *angit*, quod est in omnibus apud *Feam* codicibus. Sane si legeris: *aiunt*, haberi omnino haec verba debent pro proverbio. Sed, ut nihil dicam, huius proverbii apud nullum alium scriptorem exstare vestigium, ipse sensus, qui ei inesse debet, rei, de qua sermo est, plane non convenit. Nullus enim alius sensus ex hoc proverbio elici potest, nisi hic: ego ab utraque parte premor et in angustias detrudor; inops igitur sum consilii, quid faciam. Sed *sapiens* (h. e. prudens, *der Verständige*) interrogatus, quali victu usurus, utrum luxuriosum, an avarum imitaturus sit, non inops erit consilii, quid faciat, sed statim, se neutrum imitaturum esse respondebit. Et haec responsio expressa est verbis: *Hac urget lupus, hac canis angit;* comparatur scilicet homo luxuriosus (cuius gula in v. 40. dicitur *digna rapacibus Harpyiis*) cum lupi voracitate, et homo sordide avarus (*Avidienus, cui Canis, ex vero ductum, cognomen adhaeret*) cum canis spurcitia et impudentia; sensus igitur: Neutrum imitabitur sapiens, luxuriosus enim

Mundus erit, qui non offendat sordibus; atque
In neutram partem cultûs miser. Hic neque servis,
Albutî senis exemplo, dum munia didit,
Saevus erit, neque, sicut simplex Naevius, unctam
Convivis praebebit aquam: vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc, victus tenuis quae quantaque secum
Afferat. In primis valeas bene; nam variae res

lupo, et avarus cani est similis. — *urget*, imminet, infestus est, molestus est.

v. 65—69. *Mundus erit* cett., transit ad laudes victus tenuis, quo sapiens utitur. Sensus: Sapiens eatenus recte dicetur *mundus*, quatenus convivas non offendat sordibus; idemque, quod ad externum convivii cultum spectat, in neutram partem (*miser erit*) nimius vel reprehendendus erit, h. e. neque in mundiore cultu modum excedet, neque sordibus convivium inquinari patietur; hic igitur neque in servos, dum sua cuique ministeria adsignat, ad Albutii exemplum, si quid peccaverint vel commaculaverint, saeviet, neque, sicut candidus et mitioris animi Naevius, indulgebit servis, si aquam impuram et sorde pollutam convivis praebuerint; haec quoque indulgentia ad vitia pertinet.

v. 65. pro: *qui* — *Bentleius*, secutus *Schol. Acr.* dedit *qua* (quatenus), sed eodem redit *qui* cum coniunctivo.

v. 66. *Heindorfius* iungit *cultus* in genitivo cum *miser*, quod est durissimum; nam exempla, ab eo allata, huc non quadrant; ego *cultus* in genitivo ad *in neutram partem* refero, et *miser* pro: nimius, explico.

v. 67. *Albuti senis.* (*Schol. Porph.*) *Hic est Albutius, qui et avarus et elegans conviviorum apparator saevus est habitus in servos,* (*Schol. Cruq.*) *asper in exigenda a singulis pensi ratione castigandoque, adeo, ut servos nonnunquam castigaret prius, et caederet, quam peccassent, dicens, vereri se, ne, cum peccassent, caedere tunc ei non vacaret.*

v. 68. *unctam*, sorde inquinatam, hinc infr. de servis Sat. II, 4, 78. *Magna movent stomacho fastidia, seu puer unctis Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit.*

Vt noceant homini, credas, memor illius escae,
Quae simplex olim tibi sederit; at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis;
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
Coena desurgat dubia? Quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque praegravat una,
Atque affigit humo divinae particulam aurae.
Alter, ubi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,

v. 71. *variae res*, varia ciborum genera.

v. 72. *escae*, *Quae simplex olim tibi sederit*, in stomachum demissa nihil ibi molestiae et taedii excitaverit; tenuis enim et simplex victus quiete et sine molestia sedet in stomacho; nos: *einfache Speise, die dir sonst wohl bekommen ist.* — *at simul* cett., at si elixa simul assis, conchylia (*Muscheln*) simul turdis miscueris; in *miscueris* ultima syllaba per caesuram producitur.

v. 76. *pituita*, tribus syllabis pronunciandum, ut infr. Epist. I, 1. *vers. ult.*

v. 77. *coena dubia*, ob magnam lautissimarum epularum copiam, ubi conviva, quid potissimum sumat, dubitet; locutio Terentiana Phorm. II, 2, 28.

v. 78. *vitiis*, suaviter de cibis, qui praeter modum sumuntur.

v. 79. *div. partic. aurae*, coelestis originis animum. Iam Pythagoras et post eum Stoici hominum animos divinae mentis et animae mundi σπέρματα quasi et ἀποσπάσματα esse statuebant. Virgil. Aen. VI, 730. *Igneus est ollis vigor et coelestis origo Seminibus*, ubi vid. *Heyn.* et *Lambin.* ad h. l. et quae olim notavimus in Eclog. Vett. Poett. ad Sil. Ital. v. 71. p. 263.

v. 80. *dicto citius*, hae voces non ad vocem *sopori* sed ad *curata membra* referendae sunt; sermo iam est de coena frugali, quae *coenae dubiae* opponitur; post coenam frugalem dicto citius peractam somnus et placida quies capitur.

v. 82—84. *Hic tamen* cett. Verum enim vero hic, qui tenui victu contentus vivit, pot-

Sive diem festum rediens advexerit annus,
Seu recreare volet tenuatum corpus, ubive
Accedent anni et tractari mollius aetas
Imbecilla volet. Tibi quidnam accedet ad istam,
Quam puer et validus praesumis, mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
Illis nullus erat; sed, credo, hac mente, quod hospes
Tardius adveniens vitiatum commodius, quam
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum Tellus me prima tulisset!

erit (*quondam*) nonnunquam *transcurrere ad melius*, transire ad victum meliorem sive lautiorem, poterit nonnunquam lautius vivere.

v. 84. *tenuatum*, attenuatum laboribus et exhaustum viribus. Notum est illud Ovidii (de Art. Am. I, 735.) *Attenuant iuvenum vigilatae corpora noctes.* — pro: *ubique* legendum esse *ubive* conieceram, antequam notas *Bentleii* inspexi; cf. supr. ad v. 42.

v. 86 — 88. *Tibi quidnam cett.* Quomodo ad molliorem vitam, quam iam puer et aetate validiore praecipis, nova tibi in morbo aliquo vel in senectute accedere potest iucunditas? nam iucunditas illa iam praecepta est.

v. 90 — 92. *credo*, ut *puto*, *scilicet*, *videlicet*, de rebus, quas ridemus. — *vitiatum*, vitio mali odoris corruptum, rancidum. — *commodius*, opportunius, praecipue, quod rancidi apri caro ad lautiores epulas referebatur. — *integrum*, recentem.

v. 93. *Hos utinam inter Heroas nat. Tell. m. p. tulisset!* Vtinam vixissem aetate illa Heroica! — Id non serio dicit, sed ridet aetatem stultam hominum rancidum aprum prae recente laudantium. *tellus prima*, antiquissima, supr. Sat. I, 3, 99. *Cum prorepserunt primis animalia terris.* ubi cf. not.

v. 94. *quae carmine gratior aur. occup. Schol. Porph.* *Hoc Antisthenes dixisse traditur. Is enim, cum vidisset adolescentem luxuriosum acroamatibus* (hominibus convivas inter coenam

Das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
Occupet humanam? grandes rhombi patinaeque
Grande ferunt una cum damno dedecus. Adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
As, laquei pretium. Iure, inquit, Trausius istis
Iurgatur verbis; ego vectigalia magna
Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo,
Quod superat, non est melius, quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam te divite? quare

cantu dictisque exhilarantibus) *deditum, ait, miserum te, adolescens, qui nunquam audisti summum acroama, laudem tuam.* Huc pertinet locus Ciceronis a Lambino allatus pro Arch. c. 9. *Themistoclem dixisse aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissime audiret: eius, a quo sua virtus optime praedicaretur.*

v. 95. *rhombi*, vid. supr. ad Epod. II, 50.

v. 96. *cum damno*, cum rei familiaris iactura.

v. 97. *Iratum patruum*, *patruae verbera linguae*, ut Horat. supr. Od. III, 12, 3. de patruo, ut severo morum castigatore, loquitur; ubi cf. not. — *te tibi iniquum*, te tibi ipsi irascentem.

v. 99. *As, laquei pretium*, ad emendum enim laqueum, quo gula frangatur, vel as sufficit. Comparant apposite Plaut. Pseudol. I, 1, 86. *Ps. Sed quid de drachma facere vis? Ca. Restim Mihi emere. P. Quam ob rem? Ca. Qui me faciam pensilem.* — *inquit*, sc. aliquis. *Heindorf.* malit: *inquis*, vid. de utriusque lectionis usu *Bentl.* supr. ad Sat. I, 4, 79. Sensus et nexus: Haec ad me non pertinent, inquit aliquis dives, qui luxuriose vivit; Trausius istis verbis iure obiurgatur, quo ego sum longe ditior; nam ego *vectigalia magna*, h. e. magnos reditus, cett. ut supra Od. III, 16, 40. *parva vectigalia*, de modicis reditibus; ubi vid. notata.

v. 102. *superat*, pro superest; non raro enim *superare* pro superesse. — *non est*, non habes? — *melius*, prudentius, rectius.

v. 103. *indignus*, supple: qui egeat; homo, qui non debebat egestate premi.

Templa ruunt antiqua deûm? cur, improbe, carae
Non aliquid patriae tanto emetiris acervo?
Vni nimirum tibi recte semper erunt res!
O magnus posthac inimicis risus! Vterne
Ad casus dubios fidet sibi certius? hic, qui
Pluribus assuerit mentem corpusque superbum?
An qui, contentus parvo metuensque futuri,
In pace, ut sapiens, aptârit idonea bello?
Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latius usum,
Quam nunc accisis. Videas metato in agello

v. 104. *templa antiqua*, supr. Od. III, 6, 3. vocantur *aedes labentes deorum.*

v. 105. *Non aliquid* cett. Tune a te impetrare non potes, ut ex tantis divitiis conferas aliquid in publicum carae patriae commodum? — suaviter dives, quasi modiis metiatur pecuniam, repraesentatur.

v. 106. *nimirum*, ut *scilicet*, *videlicet*, et vers. 90. *credo*, inservit irrisioni, ubi eius, quod affirmatur, contrarium intelligendum est. — *tibi recte semper erunt res*, res semper tibi salvae erunt, non mutabili fortunae obnoxiae erunt!

v. 107. *posthac*, si expertus fueris fortunae inconstantiam. *magnus risus*, pro vulgari: magno risui eris. Similiter aliquis *ludus iocusque* esse dicitur.

v. 109. *pluribus*, rerum abundantiae. — *superbum*, fastidiosum, ut infr. 6. 86. *dens fastidiosus.*

v. 110—111. *An qui*, an is, qui in rebus secundis prudenter vitae paucis contentae assuefactus, ut sapiens, ad res adversas perferendas se praeparaverit; suaviter paucis contentus comparatur cum eo, qui ad hostem, qui forte contra se exsurgat, repellendum iam in pace idoneis armis se instruit.

v. 112. *his*, quae praecepit Ofellus.

v. 113. *novi* pro: cognovi, vidi. — *latius*, liberius, largius, profusius. Iuvenal. XIV, 234. *adeo indulgent sibi latius ipsi.*

v. 114. *Videas*, videre tibi nunc eum licebit; *metato in agello. Schol. Acr. Iste Ofellus proscriptus est, quia erat in parte Cassii, et possessio eius tradita est militibus Augusti, quam Ofellus postea ab iis con-*

Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum,
Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
Quidquam praeter olus fumosae cum pede pernae;
Ac mihi, seu longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, bene erat, non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque hoedo; tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.
Post hoc ludus erat culpa potare magistra;

duxit. Hinc metato (passive, ut supr. Od. II, 15, 15. et apud Livium XLIV, 7.) *in agello* (agri enim pertica metati sive ad mensuram decempedarum veteranis tradebantur) *nunc opus faciebat miser Ofellus, ab eo, cui cedere debuerat agrum suum, mercede conductus.*

v. 115. *fortem*, gnavum et robustum, infr. Epist. II, 1, 189. *Agricolae prisci, fortes, parvoque beati.* Tibull. II, 2, 14. *Fortis arat valido rusticus arva bove.*

v. 116. *luce profesta*, dies *profesti* (nos: *Werkel-Tage*) opponuntur diebus festis, ut infr. Sat. 3, 144. *Qui Veientanum festis potare diebus Campana solitus trulla, vappamque profestis.* et supr. Od. IV, 15, 25.

v. 119. *operum vacuo*, mihi, cui ob imbrem rusticis laboribus operam dare non licebat. — *vicinus*, diebus enim pluviosis vicini vicinos in agris invisere solent.

v. 120. *bene erat, non piscibus* cett., genio indulgebamus, non quidem ad piscium urbe petitorum, sed ad hoedi atque pulli ferculum; *bene esse aliqua re*, bene se habere alicuius rei fructu.

v. 121. *pensilis uva*, uvae, quas diutius integras servare volumus, nunc quoque filis suspendi solent in aedibus.

v. 122. *cum duplice ficu*, intellige ficus bifidas; ficus enim in duas partes divisae siccabantur, et tunc aridae in mensa secunda apponebantur; vid. Pallad. de Re Rust. IV, 10, 35. et ibi *Schneid.* et Veget. I, 33, 6. et I, 56, 17.

v. 123. *culpa potare magistra*, ita quidem, ut is, qui contra leges convivii magistrae culpam aliquam sibi contraxisset, cyathorum numerum quendam *pro poena potare* iuberetur.

Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractae seria frontis.
Saeviat atque novos moveat Fortuna tumultus:
Quantum hinc imminuet? quanto aut ego parcius, aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriae telluris herum natura neque illum,
Nec me, nec quemquam statuit; nos expulit ille;
Illum aut nequities, aut vafri inscitia iuris,
Postremo expellet certe vivacior heres.
Nunc ager Vmbreni sub nomine, nuper Ofelli
Dictus erat, nulli proprius, sed cedit in usum
Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes,
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

v. 124. *Ac venerata Ceres, ita* cett. *venerata* (passive) sc. libatione, ut *ita* (sc. venerata) *culmo surgeret alto*, segetem alte excrescere iuberet.

v. 128. *nituistis*, suaviter pro: nutriti estis; nam bene nutriti, praecipue rustici, *nitent* vultu et corpore; Tibull. II, 1, 21. *Tunc nitidus, plenis confisus rusticus agris, Ingeret ardenti grandia ligna foco.* Phaedr. III, 7, 4. *unde sic nites?* — *ut*, postquam, ex quo tempore; — *novus incola*, advena, novus agelli nostri possessor, cuius nomen, ut ex versu 133. discimus, fuit Vmbrenus, Virgil. Eclog. IX, 2, 3. *O Lycida, vivi pervenimus*, (sc. ad hanc tristem sortem) *advena nostri (Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agelli Diceret: haec mea sunt, veteres migrate coloni.*

v. 129. *propriae*, ut propria cuique maneat et perpetua quasi possessio. hinc v. 134. *ager nulli proprius.*

v. 131. *nequities*, vita nefaria et flagitiosa, qua quis bona sua perdit. — *vafri*, refer ad vafritiem hominis, qui ius callida interpretatione in rem suam detorquet; hinc supr. Sat. I, 3, 130. iurisconsultus Alfenus, dicitur *vafer*.

v. 132. *vivacior*, longius altero vivens; supr. Sat. II, 1, 85. *vivax mater.*

SATIRA III.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,
Iratus tibi, quod vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas. Quid fiet? At ipsis
Saturnalibus huc fugisti! Sobrius ergo

SATIRA III.

Horatius loquentem secum inducit Damasippum, qui ex mercatore, bonorum naufragium passo, factus est philosophus circumforaneus. Hic igitur, praecepta, quae ex ore Stertinii imbiberat, exponens, cum Horatio de sententia Stoicorum, „*omnes homines, et ipsos Stoicos insanire*,“ disputat.

v. 1 — 4. *sic raro*, raro, et quidem tam raro, *ut* cett. *scribis*, sc. carmina. — *scriptorum quaeque retexens*, omnia, quae scripsisti, retractans, emendans, expoliens, et, quae displicuerint, expungens; quod fiebat in palimpsesto, sive tabula cerata, unde scripta referebantur in *membranam*. — *retexere*, translatum sane est a tela texta, quae resolvitur; num vero poeta de Penelope cogitaverit, nolim equidem contendere cum interpretibus. — *vini somnique benignus*, ad largiores vini haustus et ad vitam desidem propensus. *benignus* cum genitivo, ut *largus lacrimarum* apud Plaut. Asin. III, 1, 30.

v. 4. *dignum sermone*, memoratu dignum (λόγου ἄξιον). *Quid fiet?* quid igitur facies? scribesne tandem, necne?

v. 5. *at ipsis Saturnalibus huc fugisti!* at videris certe ad scribendum appulisse animum, quia *ipsis Saturnalibus* ex strepitu urbis, ubi nunc omnes laetitiae genioque suo indulgent, *(huc)* in otiosam tuam villam Sabinam te recepisti. — De *Saturnalibus*, quae in memoriam aureae aetatis, ubi sub auspiciis Saturni communi libertate et aequalitate fruebantur homines, per aliquot dies inde a d. XIV. Calend. Ianuar. licentius fere et luxuriosius celebrari solebant, nota sunt omnia. — *sobrius ergo*, ergo in villa tua, ubi ab urbana luxuria remotus nunc sobrie vivis, *dic aliq. dign. promissis*, cane carmen, quod respondeat excitatae expectationi; nam Horatius, se aliquid scribere velle, *si* (ut v. 10. dicitur) *vacuum tepido cepisset villula tecto*, promisisse quasi

Dic aliquid dignum promissis: incipe: nil est!
Culpantur frustra calami, immeritusque laborat
Iratis natus paries dis atque poetis.
Atqui vultus erat multa et praeclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?

videtur, certe *vultum multa et praeclara minantis* in villa sua prae se ferebat.

v. 6. *incipe*, et mox, quasi aliquamdiu, sed frustra expectasset, addit: *nil est*, nihil in medium profers.

v. 7. *immeritus paries laborat*, male se habet, male tractatur, sc. a poeta, qui, se nihil versuum proferre posse, indignans, *in parietem innocentem* iram effundit, eumque vel capite, vel pedibus, vel manibus petit pulsatque; *paries immeritus*, ut supr. Od. I, 17, 28. *vestis immerita* scindi dicitur.

v. 8. *Iratis natus paries dis atq. poet.* quod ad tristem sortem natum est, diis iratis natum esse dicitur; paries autem, qui iram poetarum experitur, non tantum *diis iratis*, sed etiam, quod iocose additur, *poetis iratis* natus dicitur.

v. 9. *vultus erat minantis*, pro vulgari: videbaris minari, speciem minantis prae te ferebas; — *minari* neque ad satiras minaces referendum, neque cum ironia de malis versibus dictum; sed simpliciter pro: meditari, promittere, moliri. Simillime infr. Epist. I, 7, 3. *Si quaeret, quid agam, dic multa et pulchra minantem Vivere nec recte nec suaviter.*

v. 10. *Si vacuum tep. cep. vill. tecto* — elegans est huius versus structura et numerus; *vacuum* (pro: te) sc. rerum, quibus adhuc poeta in urbe distentus fuerat; in carmine praecedente Ofellus, rusticus, *vacuus operum* dicebatur. — *tepido. Schol. Cruq. Amavit enim Horatius focum luculentiorem; idcirco sub hiemem solebat se transferre in villam propter lignorum copiam.* Sed nec in urbe, puto, lignum deficiebat Horatium, qui villam suam ideo potius dixisse videtur „*tectum tepidum*," h. e. gratum, iucundum, quia ibi in modico conclavi melius corpus fovere et a frigore tueri poterat.

v. 11. *Quorsum pertinuit* (spectavit) τὸ *stipare*, pro vulgari: in quem finem, quo consilio stipasti. — *stipare* iam est: arctius colligare, compingere et inter se iungere, quod fit, si libros quoquam portandos vel vehendos curamus. — *Menandro*, Atheniensi, Comoediae novae auctori, ad cuius exemplum Afranius (Epist. II, 1, 57.) et

Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras virtute relicta?
Contemnere, miser: vitanda est improba Siren,
Desidia: aut, quicquid vita meliore parâsti,
Ponendum aequo animo. Di te, Damasippe, deaeque,
Verum ob consilium donent tonsore: sed unde
Tam bene me nôsti? Postquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo,

Terentius se composuere. Ceterum hic locus memorabilis est, cum ex eo discamus, quorum praecipue scriptorum lectione Horatius animum pascere solitus sit.

v. 12. *Eupolin*, cf. supr. ad Sat. I, 4, 1. — *Archilochum*, Parium, carminis Iambici principem, cuius imitatorem se ipsum profitetur Horatius infr. Epist. I, 19, 23. — *educere*, ex urbe tecum ducere, *tantos*, tantae famae.

v. 13. *Invidiam — virtute relicta*, tune, intermisso satiras scribendi studio, invidiam, quam eo tibi conflasti, placare studes? Satiras scribendi studium vocatur *virtus*, quia illud in carpendis hominum vitiis, et proinde in virtute commendanda versatur.

v. 15. *quicquid* sc. laudis, *vita meliore*, ubi non diffluebas ignavo otio, sed strenue tempus in deridendis hominum vitiis vel in universum in bonis artibus collocabas.

v. 16. *ponendum*, deponendum, dimittendum.

v. 17. *te — donent tonsore*. Horatius simulat, se nescire, Damasippum, tamquam philosophum, Stoicorum more barbam pascere; (nam Damasippus causam, cur barbam alat, infra demum v. 35. aperit;) optat igitur Horatius, ut Damasippo tonsor contingat, qui eius barbam, squallore sine dubio et sordibus inquinatam, demetat. Et sic Horatius satis acerbe cum Damasippo tamquam cum homine agit, cuius foedus adspectus miserationem moveat.

v. 19. *Omnis res mea — fracta est*, omnis res mea familiaris comminuta et fracta est, ut navis, quae vi tempestatis in mari frangitur; hinc qui bona sua perdiderunt, dicuntur apud Ciceronem in Catilin. I, 12. *naufragi*. sic apud Graecos ναυαγεῖν et ναυαγός; vid. *Iacobsii* doctam notam ad Anthol. Graec. T. II, 1. p. 137 seqq. — *ad Ianum medium*, erat in foro Ro-

Excussus propriis: olim nam quaerere amabam,
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere,
Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset:

mano vicus Iani, (a Iani bifrontis vel templo, vel signo, vel a tribus perviis transitionibus, *Iani* appellatis, ita dictus; de perviis transitionibus sive *Ianis* vid. *Interpretes* in Sueton. Aug. 31.) in cuius *media* parte, (prima huius vici pars *primus* seu *summus Ianus*, media *medius Ianus*, infima *infimus* vel *imus Ianus* dicebatur, cf. inf. Epist. I, 1, 54.) quae fuisse videtur frequentissima, foeneratores, ad mensas vel tabernas argentarias sedentes, (Cic. de Offic. II, 25. *Sed toto hoc de genere, de quaerenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, commodius a quibusdam optimis viris* (foeneratoribus), *ad medium Ianum sedentibus, quam ab ullis philosophis ulla in schola disputatur.* cf. Cic. Philipp. VI, 5.) res suas agebant. Ibi igitur Damasippus in vasis antiquis, ut ipse paulo post narrat, et aliis rebus insano pretio coemendis nimius, versuram apud foeneratores faciendo bonorum naufragium passus est. — *aliena negotia*, quod aliis prosit, res aliorum.

v. 20. 21. *Excussus propriis*, perditis nimirum bonis, nihil, quod ad ipsum spectaret, curandum habebat Damasippus. — *quaerere amabam*, Quo — *aere*, pro vulgari: *quaerere aes* (aerea vasa) *quo* cett. Iam Damasippus, edisserens, quomodo olim antiqua vasa conquisiverit, et sua cuique pretia statuerit, se elegantem veteris artis spectatorem iactat; — *quaerere* paulo latius iam patet; est enim non tantum, sibi aliquid acquirere, comparare, sed etiam in aliquid inquirere, aliquid examinare, diiudicare; Damasippus acquirere sibi olim studuerat aeream pelvem, qua Sisyphus pedes lavasset; tum *quaesiverat*, inquisiverat et diiudicaverat: *Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset.* Ceterum Damasippum veterum statuarum amatorem fuisse, discimus quoque ex Cicerone in Epist. ad Familiares VII, 23. *Sisyphus*, filius Aeoli, rex Ephyrae et Corinthi conditor, astutia inprimis notus, unde ille nunc *vafer*. Apud Homerum Iliad. VI, 53. κέρδιστος ἀνδρῶν vocatur. De poena, ob latrocinia et alia dolose perpetrata facinora apud inferos ei perferenda, locus classicus est apud Homerum. Odyss. XI, 592 seqq.

v. 22. *infabre*, haud ad artis fabrilis scientiam, ineleganter; contrarium est *affabre*. — *durius*, minus purgatum ab asperitate; contrarium est *mollius*. Virgil. Aen. VI, 847. *Excudent alii spirantia mollius aera.*

Callidus huic signo ponebam millia centum:
Hortos egregiasque domos mercarier unus
Cum lucro nôram; unde frequentia Mercuriale
Imposuere mihi cognomen compita. Novi,
Et morbi miror purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
Traiecto lateris miseri, capitisque dolore;
Vt lethargicus hic, cum fit pugil, et medicum urguet.

v. 23. *Callidus*, ut homo veteris artis et veterum monumentorum recte aestimandorum bene peritus, subtilis iudex, ut infr. Epist. I, 7, 101. *Subtilis veterum iudex et callidus audis.* — *huic*, huic et illi, cuidam, ut v. 30. *Vt lethargicus hic*, aliquis, et sic passim *hic.* — *ponebam*, constituebam pro mea in his rebus scientia. — *millia centum*, sc. nummûm.

v. 24. *hortos* — *mercarier unus Cum lucro nôram*, hinc Cicero quoque a Damasippo hortos emere voluit. Epist. ad Attic. XII, 29 et 33.

v. 25—26. *frequentia compita. Schol. Acr. Auctiones fere in compitis fiunt, ex quibus se quaedam emere solitum et vendere significat. Compita dicuntur viae latae, ad quas ex multis regionibus convenitur.* — *Merc. impos. mihi cogn.*, me vocarunt alterum Mercurium, mercaturae praesidem.

v. 27. *morbi illius*, insani illius emendi vendendique studii. *morbus*, ut νόσος apud Graecos, non raro de vitiis et cupiditatibus. — *purgare*, Graece (ἀποκαθαίρειν) cum genitivo, ut apud Livium XXXVII, 28. *Quibus purgantibus civitatem omnis facti dictique hostilis adversus Romanos.*

v. 28. *novus*, novum studium, nempe philosophiae Stoicae; novum igitur insaniae genus; nam Stoici quoque insaniunt.

v. 29. *Traiecto* — *dolore*, Damasippus vult dicere: postquam ex animo meo nimium omnia coemendi studium expuli, novae rei, philosophiae Stoicae, studio me abripi passus sum; pro eo, ut sibi constet in metaphora, dixit: ex pleuritico factus sum cardiacus; *traiecto*, nos etiam in vernacula dicere solemus: *Die Krankheit wirft sich auf einen andern Theil des Körpers.* — *miseri*, misere, h. e. valde, male affecti.

v. 30. *Vt lethargicus hic* cett. Sensus: Vt fere (*hic* vid. ad v. 23.) aliquis, qui lethargia laborat, cum ex lethargico

Dum ne quid simile huic, esto ut libet. O bone, ne te
Frustrere; insanis et tu stultique prope omnes,
Si quid Stertinius veri crepat; unde ego mira
Descripsi docilis praecepta haec, tempore, quo me
Solatus iussit sapientem pascere barbam,
Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam male re gesta, cum vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit, et; Cave faxis

factus est phreneticus, pugilis instar ruit in obstantes et impetum in medicum facere minatur. Vult igitur Damasippus huiusmodi aegroti comparatione ostendere, novum, quo nunc agitetur, studium longe illo vetere esse ferventius.

v. 31. *Dum ne quid*, sis, per me licet, quicunque esse cupis, modo ne quid facias simile (*huic*) phrenetico pugili, h. e. modo ne te furor in me agat. Possis quoque *huic*, dum Horatius digitum in se intendit, pro *mihi* explicare. Sic supr. Sat. I, 9, 47. *Hunc hominem* pro: me.

v. 32. *stultique prope omnes*, excepto sapiente.

v. 33. *Si quid Stertinius veri crepat*, si quid veri profert Stertinius in maxima, quos de Stoicorum philosophia scripsit, librorum copia; nam, ut refert Scholiastes infr. ad Epist. I, 12, 20. *Stertinius philosophus ducentos et viginti libros Stoicorum latine scripsit.* — *crepare*, significanter de hominibus nimis verbosis et loquacibus. — *unde*, a quo, ex cuius ore.

v. 35. *me sapientem*, me futurum philosophum.

v. 36. *a Fabricio ponte. Schol. Cruq. Hic pons Fabricius dictus est a Fabricio consule conditore, qui nunc Lapideus nominatur.* — *non tristem*, bono animo.

v. 37. *male re gesta*, perdita re familiari; qui rem familiarem male eam administrando et collocando perdunt, *rem male gerere* dicuntur. — *mittere operto Me capite in flumen*, sic apud Livium IV, 12. *Multi ex plebe, spe amissa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis se in Tiberim praecipitaverunt.* Scilicet qui se morti offerebant, ex more antiquo caput velare vel obvolvere solebant; vid. *Heind.* ad h. l.

v. 38. *dexter stetit*, tamquam deus aliquis, qui mihi faveret, adfuit. — *Cave* pertinet ad ea secundae coniugationis verba, quorum ultima, praesertim in

Te quidquam indignum: pudor (inquit) te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primum nam inquiram, quid sit furere; hoc si erit in te
Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia, et quemcunque inscitia veri
Caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Haec populos, haec magnos formula reges,
Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes aeque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit;
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit; unus utrique
Error, sed variis illudit partibus: hoc te
Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,

disyllabis in imperativo (ut in *vide*, *vale*), nonnunquam corripitur.

v. 39. *pudor malus*, importunus.

v. 43. *stultitia mala*, perversa, perniciosa.

v. 44. *Chrysippi porticus et grex*. Chrysippus (cf. supr. ad Sat. I, 3, 127.) et alii omnes Stoici; — *porticus*, *στοά*, ubi Zeno eiusque disciplinae addicti docebant. — *Autumat*, habet, declarat.

v. 45. *haec formula*, haec insani hominis definitio; Cicero de Offic. III, 14. *Formulae Aquillii de dolo malo*, definitiones, quibus accurate constitutum erat, qui dolus dicendus esset *malus*. Ibidem sequente capite pergit Cicero: *Quodsi Aquilliana definitio vera est.* — *populos*, civitates; *magnos reges*, potentissimos vel summos quosque, qui civitatibus praesunt. — *tenet*, complectitur.

v. 48—53. *Velut silvis* cett. Sensus et nexus: Quemadmodum fieri solet in silvis, ubi non raro ibi palantes a recta via aberrant, hic sinistrorsum, ille dextrorsum; uterque errat, sed diverso modo; ita (*hoc modo*) te quoque crede insanum,

Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiae nihilum metuenda timentis; ut ignes,
Vt rupes, fluviosque in campo obstare queratur:
Alterum, et huic varum, et nihilo sapientius, ignes
Per medios fluviosque ruentis, clamet amica,
Mater, honesta soror, cum cognatis, pater, uxor:
Hic fossa est ingens! hic rupes maxima! serva!

cum is, qui te deridet, nihilo te sapientior sit, et proinde, pariter ac tu, ut insanus ab aliis derideatur.

v. 53. *caudam trahat*, antiquitus aeque ac nunc pueri vel in lusibus puerilibus vel extra lusus ei, quem ludere et aliorum derisui exponere volebant, clanculum a tergo caudam animalis alicuius adsuisse vel adfixisse videntur, unde is, qui deridetur vel ludibrio habetur, proverbiali fere locutione *caudam trahere* dici videtur. Sic de hac locutione iam sensit *Schol. Porph.* qui notavit haec: *ex consuetudine puerorum sumtum pro: deridetur; solent enim pueri deridentes nescientibus a tergo caudam suspendere, ut velut pecus caudam trahant.*

v. 54. *timentis*, iunge: *unum stultitiae genus est* hominis *timentis; ut ignes*, ita quidem, ut ignes cett.

v. 56. *huic varum* h. e. dispar, dissimile, diversum; translatum ab hominibus *varis*, qui pedes in diversum flexos habent.

v. 57—62. *ruentis*, iunge: *alterum* stultitiae genus est hominis *ruentis*. — *clamet amica*, cett. is, licet amica, mater, cett. clamet: Hic fossa est — cave tibi, tamen non magis audierit, quam olim ebrius Fufius cett.

v. 59. *serva*, vel supple: te a praesente periculo, vel accipe pro: observa, h. e. vide, quo ruas. — Imago hominis, per praecipitia ruentis nec ullam dehortantium vocem auscultantis, Stertinio in memoriam revocat facetam historiam de Fufio histrione, qui, cum ebrius in Tragoedia Iliona personam matris dormientis Ilionae ageret, tam alto in scena sopore oppressus est, ut ab alio histrione, Catieno, qui Vmbram vel Polydori vel Deiphili agens, dormientem Ilionam appellabat, ne intentissima quidem voce e somno excitari posset. Pacuvius scilicet ad exemplum Hecubae Euripideae tragoediam, *Iliona* inscriptam, composuit; at quae ap. Euripidem *Hecuba* vocatur,

Non magis audierit, quam Fufius ebrius olim,
Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,
„*Mater te appello*," clamantibus. Huic ego vulgus
Errori similem cunctum insanire docebo.

ea apud Pacuvium erat *Iliona*. Secundum mythographos autem *Iliona* erat filia Priami, cum Polymnestore matrimonio iuncta; cuius discrepantiae expediendae duplex ab interpretibus proponitur ratio: una, ut Hecuba etiam Iliona appellata fuerit: altera, ut Pacuvius aliam, quam I[illegible]pides secutus sit fabulam. Et haec quidem altera longe probabilior. Narrat enim Hyginus, ex vetere procul dubio, ut solet, tragoedia Fab. CIX. *Priamo Polydorus filius ex Hecuba cum esset natus, Ilionae filiae suae dederunt eum educandum, quae Polymnestori regi Thracum erat nupta, quem illa pro filio suo educavit. Deiphilum autem, quem ex Polymnestore procreaverat, pro suo fratre educavit, ut, si alteri eorum quid foret, parentibus praestaret. Sed cum Achivi, Troia capta, prolem Priami exstirpare vellent, — ad Polymnestorem legatos miserunt, qui ei Agamemnonis filiam, nomine Electram, pollicerentur in coniugium, et auri magnam copiam, si Polydorum, Priami filium, interfecisset; Polymnestor legatorum dicta non repudiavit, Deiphilumque filium suum imprudens occidit, arbitrans, se Polydorum, filium Priami, interfecisse.* — Itaque in Tragoedia Pacuvii non Polydorus matrem Hecubam, ut est apud Euripidem, sed Deiphobus Ilionam per somnium compellabat. — *Ilionam edormit*, Ilionam dormientem agens vere dormit. — *Catienis mill. duc. clamant.*, Catieno histrione, qui Vmbra Deiphili prodibat, tanta vocis intentione clamante, ut mille ducenti Catieni clamare viderentur; clamabat autem: *mater te appello.* Versus Pacuvii, qui huc pertinent, servati leguntur apud Ciceronem Tusc. Quaest. I, 44. *Mater te appello, tu quae curam somno suspensam levas, Neque te miseret: surge, et sepeli natum.*

v. 62—63. *Huic ego vulgus err. — docebo*, iunge: *Ego docebo cunctum vulgus* (omnes homines) errorem *insanire*, *similem huic*, de quo dixi, *errori*, sensus: Ego ostendam, omnes homines non certum modum tenere, sed eum excedere, similesque aut stulte timido, aut cum furore audaci homini alicui, se stultos insanosque praebere; *insanire errorem*, ut infr. Epist. I, 1, 101. *insanire solemnia*, et Senec. de

Insanit veteres statuas Damasippus emendo.
Integer est mentis Damasippi creditor? Esto.
Accipe, quod nunquam reddas mihi, si tibi dicam,
Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors
Reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?
Scribe decem a Nerio: non est satis; adde Cicutae
Nodosi tabulas centum; mille adde catenas:
Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.

Vit. Bant. 12. *insanire insaniam hilarem.*

v. 64—66. Verum esse, quod Stoici contendunt, *omnes homines insanire*, exemplis comprobare Damasippus pergit. Ego, ait, insanio, quod veteres statuas coemo; sed insanit quoque is, qui mihi pecuniam ad emenda ea, quibus delector, credit. — Qui, quod sponte oblatum esset, hac conditione proposita, ut nunquam reddatur, repudiaret, pro insano haberetur. Insaniunt foeneratores, qui pecuniam in foenore ponunt apud homines improbos; ab his enim illi, quamvis summa circumspectione per scriptas tabulas sibi cavent, circumveniuntur. Insanit is, qui immensis usuris foenori dat pecuniam, quam debitor reddere nequit.

v. 65. *esto*, sit ita.

v. 68. *quam praesens Mercurius fert?* quam nunc offert Mercurii favor, h. e. praesens lucrandi occasio.

v. 69. *Scribe decem a Nerio* cett. Alloquitur Damasippus sordidum quendam foeneratorem, quem hortatur, ut in pecunia homini suspectae fidei credenda summa cura, ne decipiatur, sibi prospiciat. — *Scribe* debitori *decem tabulas* (syngraphas, chirographas,) vel a *Nerio*, foeneratore callidissimo, conceptas et contra omnem fraudem munitas, *(non est satis;) adde centum tabulas* foeneratoris *Cicutae nodosi* (verborum laqueis quasi nodisque debitoris fidem constringentis; nos diceremus eiusmodi hominem: *einen, der die Schuldbriefe recht zu verklauseln versteht;* suaviter *nodosum Cicutam* vertit *Vossius, den Knotenstricker.) mille adde catenas,* mille cautionum genera, quibus, tanquam catena, creditori obstringitur debitor. — in versu 71 malae fidei debitor comparatur cum *Proteo*, quia

Cum rapies in ius malis ridentem alienis,
Fiet aper, modo avis, modo saxum, et cum volet arbor.
Si male rem gerere, insani est; contra bene, sani;
Putidius multo cerebrum est (mihi crede) Perilli,
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.

sicut ille, fallendi causa omnes formas induit; eiusmodi hominem Plautus vocat *versipellem*.

v. 72. *malis ridentem alienis*. locutio *malis alienis ridere* multum negotii facessivit interpretibus, nec quisquam eorum commodam eius explicationem attulit. Omnes comparant *γναθμοῖς γελᾷν ἀλλοτρίοις* apud Homerum Odyss. XX, 347. Sed apud Homerum sermo est de risu invito, simulato, Sardonico; sic non ridet malus debitor. Rectam huius locutionis explicationem mihi suppeditare videtur versus tam praecedens, quam subsequens; malus debitor in versu praecedente vocatur *Proteus*, quia, sicút Proteus, modo hanc, modo illam formam assumit; nonnullae autem formae, in quas mutari solet Proteus (cf. Hom. Odyss. IV, 456 seqq.) in versu subsequente commemorantur; quodsi igitur malus debitor Protei more in alienam formam mutatus ridet, non suis genis, non suo ore, sed genis vel ore alienae formae, quam induit, ridet; bene igitur Horatius locutionem *malis alienis ridere* accommodavit tam praecedenti, quam proximo versui; imagine enim sive comparatione mali debitoris cum Proteo sublata *malis ridentem alienis* erit: modo hoc, modo illo callide invento, modo hac, modo illa dolosa arte eludentem. Ceterum *Wielandus*, qui non raro *Bentleios*, *Gesneros* et alios alto supercilio damnat, in hoc quoque loco, ut in pluribus aliis, haud leve commisit vitium; vertit enim: *der über andrer Schaden lacht*; ex metri enim ignorantia *māla* a *mălum* non distinxit; uti alibi ex *hēros* fecit *hĕrus*.

v. 75. *Perilli* — *Perillius*, ut ex sequentibus apparet, foenerator fuit avarissimus, qui pro nummis in foenore positis usuras omnem modum superantes exigebat, vel, quod supr. Sat. I, 2, 14. dicitur, *quinas mercedes capiti exsecabat*.

v. 76. *Dictantis*, pecuniam mutuo sumentem scribere in syngrapha iubentis; — *rescribere* (quod oppositum est τῷ *scribere*, h. e. scripta syngrapha se debitorem profiteri) est: solvere, reddere debitum; vid.

Audire, atque togam iubeo componere, quisquis
Ambitione mala aut argenti pallet amore,
Quisquis luxuria tristive superstitione,
Aut alio mentis morbo calet; huc propius me,
Dum doceo insanire omnes vos, ordine adite.
Danda est hellebori multo pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.

imprimis *Bentl.* infr. ad Epist. II, 1, 105.

v. 77. Narrata adhuc Stertinii praecepta ad ipsius, qui ea narravit, Damasippi insaniam pertinent; nunc Damasippus, quasi diceret, *paulo maiora canamus*, transit ad ea, quae ad omnes homines spectant; itaque omnes attente se audire, et, toga modeste collecta, sibi dicenti adsidere iubet. — *togam componere. Schol. Acr. Nam qui male composita toga sedet, videtur negligenter audire.*

v. 78. *pallet*, eleganter pro: agitatur; avari enim, qui habendi cupiditate curisque de iis, quae possident, cruciantur, *pallere* solent.

v. 80. *calet*, aestuat, ut fere febri correpti, eleganter pro vulgari: laborat.

v. 82. *helleb.* — *helleborum (Nieswurz)*, cuius inprimis ferax fuit insula Anticyra, ad sinum Corinthiacum sita, cerebro purgando adhibebatur.

v. 83. *Nescio an Antic. r. ill. dest. omn.* pro: sine dubio ratio illis destinat omn. Ant. — De locutione *nescio* vel *haud scio an*, qua non sine modestia aliqua, nonnunquam etiam cum aliqua irrisione dubitanter loquimur de rebus, quas nullo modo in dubitationem vocamus, erudite nuper egit in peculiari libello *G. Ph. Schuppius Progr. schol. Hanov.* 1820. — *ratio*, gravioris morbi, quo avari laborant, scientia sive cognitio. *Anticyram omnem*, quicquid hellebori in tota insula Anticyra nascitur.

v. 84 — 102. Iam Damasippus insaniam eorum, qui in magnarum divitiarum possessione et splendore summam felicitatem ponunt, divitis cuiusdam *Staberi* exemplo probat; cui opponit *Aristippum*, quem ut hominem in pecuniae contemtu nimium pariter ad insipientes refert. — Staberus scilicet, ut divitiarum, quas moriens reliquerat, magnitudo hominum sermonibus celebraretur, haeredes in testamento earum summam sepulchro incidendam curare iussit, hac adiecta conditione, ut, nisi hoc fieret, haeredes Arrii cuiusdam, hominis luxuriosi, arbitrio centum paria gladiatorum, epulum et ingentem frumenti copiam po-

Haeredes Staberi summam incidere sepulcro:
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum, arbitrio Arri;
Frumenti quantum metit Africa. Sive ego prave,
Seu recte hoc volui; ne sis patruus mihi. Credo
Hoc Staberi prudentem animum vidisse. Quid ergo
Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo
Haeredes voluit? Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, et cavit nihil acrius; ut, si
Forte minus locuples uno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris

pulo dare tenerentur. Suavior fit haec narratiuncula ipsius Staberi interposito sermone.

v. 84. *summam*, scil. haereditatis.

v. 86. *Damnati*, obstricti. *Arri* — Arrius, homo luxuriosus, sive unus ex duobus fratribus, quorum mentio fit. infr. v. 243, sive pater Q. Arrius.

v. 87. *frument. quant. met. Afr.* supr. Od. I, 1, 10. *Quidquid de Lybicis verritur areis.* — *Sive ego prave* cett., hoc ego sive male sive bene volui, ne sis huius voluntatis meae severus censor. — Loquitur nempe ipse Staberus, sed verba, quibus utitur, sapere mihi videntur antiquam formulam, quam fortasse testamentorum conditores ad monendos haeredes, ut omnia, quae iussa essent, sine omni recusatione exsequerentur, testamentis adiicere solebant. — *patruus*, obiurgator, vituperator; vid. supr. ad Sat. II, 2, 97. et Od. III, 12, 3.

v. 89—92. *Credo, Hoc Stab. prud. an. vidisse*, Staberum hoc arbitror praevidisse, sc. fore, ut haeredes summam patrimonii saxo insculpere recusent, *prave*, id iussum esse iudicantes. — *Quoad* una syllaba pronunciandum. — *ingens Paup. vitium* supr. Od. III, 24, 42. *Magnum pauperies opprobrium.*

v. 94. *videretur*, pro vulgari: visus esset; vid. *Bentl.* ad h. l. — *omnis enim res* cett. locus classicus de divitiarum potentia; *Lambinus* praeter alia comparat Theogn. 519.

Divitiis parent; quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus.— Sapiensne? Etiam! et rex,
Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnae laudi fore. Quid simile isti
Graecus Aristippus, qui servos proiicere aurum
In media iussit Libya, quia tardius irent
Propter onus segnes? Vter est insanior horum?
Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
Si quis emat citharas, emtas comportet in unum,
Nec studio citharae, nec Musae deditus ulli;
Si scalpra et formas non sutor; nautica vela
Aversus mercaturis: delirus et amens
Vndique dicatur merito. Qui discrepat istis,
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum?

v. 98. *Hoc, vel. virt. par.*, has veluti virtute constructas divitias.

v. 99. *Quid simile isti Graec. Arist.*, quid fecit Aristippus, quod simile sit isti Stabero, vel Staberi istius facto? pro vulgari: quam dissimilis est Aristippus Stabero! Damasippus scilicet *frontibus adversis* (ut supr. Sat. I, 1, 103. Horatius loquitur) *secum pugnantia* componit. — *Aristippus*, Cyrenaeus, Socratis discipulus, Cyrenaicae disciplinae auctor.

v. 103. *Nil ag. ex. lit. qu. lite resolvit.* — *litem*, rem in litem vocatam, *lite*, alia re pariter in litem vocata, *resolvit*, dissolutum, diremtum it. Sensus: Ad rem aliquam reprehendendam nihil valet alius rei pariter reprehendendae exemplum. *Staberi* nimius divitiarum amor non carpi debet *Aristippi* nimium pecuniam contemnentis exemplo.

v. 105. *nec Musae deditus ulli*, nec ulli arti musicae vel canendi generi deditus; designatur homo ab artis musicae studio plane alienus, ἄμουσος.

v. 106. *scalpra*, (nos: *Kneif, Schuhahle.*) — *formas*, formulas, καλοπόδια, (nos: *Leisten*).

v. 108. *undique*, ab omni hominum, quibuscum vivit, parte, ab omnibus.

v. 110. *compositis*, comparatis, partis, collectis; Virg.

Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste; neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potius foliis parcus vescatur amaris:
Si, positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis, nihil est, ter centum millibus! acre
Potet acetum: age, si et stramentis incubet unde —
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulae, putrescat in arca:
Nimirum insanus paucis videatur, eo quod
Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
Filius, aut etiam haec libertus ut ebibat haeres,
Dis inimice senex, custodis? ne tibi desit?
Quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
Vnguere si caules oleo meliore, caputque
Coeperis impexa foedum porrigine? Quare,

Aen. VIII, 317. *nec iungere tauros, Aut componere opes norant, aut parcere parto.* Tibull. I, 1, 77. *Ferte et opes; ego composito securus acervo, Despiciam dites, despiciamque famem.* — *velut cont. sacr.* cf. supr. Sat. I, 1, 72.

v. 116. *nihil est*, ut v. 17. *non est satis*, in correctionibus pro: immo; quid dico *mille*, immo *ter centum millibus*.

v. 117. *age*, audi porro. — *undeoctoginta* per tmesin poeta distinxit.

v. 120. *nimirum*, per ironiam, ubi contrarium intelligendum est; cf. supr. ad Sat. II, 2, 106.

v. 121. *iactatur*, de vi morbi, qui aegrotum circumagit, nec eum quiescere sinit; comparatur *morbus* cum tempestate; sic apud Graecos *νόσοις χειμάζεσθαι*.

v. 122. *libert. ut ebib. haeres*, supr. Od. II, 14, 25. *Absumet haeres Caecuba dignior Servata centum clavibus.*

v. 123 — 126. *Dis inimice*, quasi ipsi dii irascantur avaro, exsecrabilis. — *custodis*, significanter pro: servas; nam avari tamquam custodes summa vigilantia bonis suis assident vel incubant; cf. v. 51. *ne tibi desit?* eone consilio, ne quid in posterum ad vitam sustentandam tibi desit? bono sis animo!

Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
Vndique? tun' sanus? Populum si caedere saxis
Incipias servosve, tuo quos aere paràris,
Insanum te omnes pueri clamentque puellae:
Cum laqueo uxorem interimis, matremque veneno,
Incolumi capite es? Quid enim? Neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro, ut demens genitricem occidit Orestes.
An tu reris eum occisa insanisse parente,
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam

nihil tibi deerit; quam pauxillum *enim* divitiarum summae quotidie decurtabitur, si coeperis ungere caules meliore oleo; ergo non rancido et male olente, quale in Satira praecedente v. 59. Avidienus caulibus instillasse dicitur; — *impexa*, sc. crinibus, qui propter porriginem pecti nequeunt.

v. 127. *si quidvis satis est*, si res tenuis et modica ad vitam sustentandam sufficit; — *periuras, surripis, aufers*, en avari descriptionem gravissime tribus verbis expressam!

v. 130. *omnes pueri et puellae*, pro: omnes et singuli, ad unum omnes, ut supr. Sat. I, 1, 85.

v. 131. *matremque*, malim: *matremve*, ut modo v. 129. *populum servosve*, non enim dixisse videtur Hor. *uxorem* et simul vel eodem tempore *matrem*, sed *uxorem* vel *matrem*; cf. ad Sat. praeced. v. 84. ubi pro *ubique* legendum est *ubive*.

v. 132. *Quid enim?* cur enim non sis incolumi capite vel sana mente? Stertinius scilicet simulat, se causam matricidae agere velle, et sic cum irrisione per *quid enim?* concedit, quod pro maximo scelere habet. Pro: *Quid enim* dedit *Bentleius* ex nonnullorum Codd. auctoritate *Quidni?* sed hanc lectionem pro interpretatione τοῦ *Quid enim* habuerim. — *Argis*, ubi Orestes ad patris Agamemnonis caedem ulciscendam matrem suam Clytemnestram occidit.

v. 133. pro *occidit* alii *occidis;* utraque lectio eodem redit.

v. 134. *occisa ins. par.*, caede demum peracta, ut est in fabulis, furere correptum esse?

In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin ex quo habitus male tutae mentis Orestes,
Nil sane fecit quod tu reprêndere possis;
Non Pyladen ferro violare aususve sororem
Electram; tantum maledicit utrique, vocando
Hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla, vappamque profestis,

v. 136. *tepefecit*, epica sublimitate pro: defixit, sic hasta *tepefacta traiecto cerebro haerere* dicitur apud Virg. Aen. IX, 419.

v. 137. *Quin ex quo*, quin Orestes ab eo inde tempore, quo, caede perpetrata, a Furiis agitatus esse dicitur; — *ex quō hăbĭtus*, neglecta elisione, ut supr. I, 9, 38. — *male tutae*, male sanae; vid. *Bentl.*

v. 139. *Pyladen*, amicitia, quae ei cum Oreste intercedebat, nobilissimum.

v. 141. *Hanc Furiam*, cf. Euripid. Orest. v. 259. *hunc aliud, iussit quod splendida bilis*, hunc vocando aliud quidpiam, h. e. in hunc iaciendo aliud convicii genus, quod suppeditavit honestior vel generosioris animi furor. Sic fere *splendide mendax* dicitur Hypermnestra supr. Od. III, 11, 35. Sed *Heindorfius*, nimis argute *splendida* trahit ad naturam *atrae*, vel, ut nunc medici loquuntur, *piceae bilis*, ex qua, habente aliquid *splendidi coloris*, furor proficiscatur.

v. 142. *Opimius*, homo avarus, *argenti et auri intus positi* (in ara reconditi) dicitur *pauper*, quia is, qui pecuniam, tamqnam rem sacram, contingere metuit, et proinde nullum inde usum capit *magnas inter opes*, ut Noster loquitur supr. Od. III, 16, 28. *inops* est. Hinc Auct. ad Herenn. IV, 17. *Egens aeque is, qui non satis habet, et is, cui nihil satis esse potest.*

v. 143. *Veientanum.* Schol. *Porphyr. pessimum vinum in Veiento* (Veientano agro) *nascitur. Martial. I*, 104, 9. pariter de homine avaro: *Et Veientani bibitur faex crassa rubelli.* — *trulla Campana*, non ex auro et argento, sed e terra Campana h. e. *fictili*, ut supr. Sat. I, 6, 118. *Campana supellex.* — *trulla* est vas, vino hauriendo et poculo infundendo inserviens; vid. *Ernest.* in

Quondam lethargo grandi est oppressus, ut haeres
Iam circum loculos et claves laetus ovansque
Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto; mensam poni iubet atque
Effundi saccos nummorum; accedere plures
Ad numerandum: hominem sic erigit: addit et illud:
Ni tua custodis, avidus iam haec auferet haeres.
Men' vivo? Vt vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
Deficient inopem venae te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti.

Clav. Cic. s. v. *trulla*; — *trulla* igitur *potare* est potare vinum, quod e fictili trulla infunditur. — *profestis*, vid. supr. ad Sat. I, 2, 116. — *lethargo*, veterno.

v. 147. *multum celer*, sc. in consilio capiendo vel remedio aliquo excogitando, hinc *celere consilium* apud Terent. Phorm. I, 4, 1.

v. 150. *hominem sic erigit*, hac re efficit, ut homo, e lethargo excitatus, caput e lecto exserat.

v. 151. *custodis*, cf. ad v. 123.

v. 152. *ut vivas igitur, vigila*, respondet medicus: sed in eo, quo nunc es statu, lethargo scilicet oppressus, vix vivere videris; *ut vivas igitur*, ut morbo libereris, *vigila*, cura. — *hoc age*, hoc tibi vel maxime sit curae, sc. ut vivas; possis quoque sic explicare: medicus accedit ad lethargicum, et medicamen, quod commemoratur in v. 155. ef porrigens, dicit: *hoc age*, hoc sume; favent certe huic explicationi sequentia; *Quid vis*, equid me facere iubes? Quid tibi vis cum medicamine? *Tu cessas? agedum, sume hoc* cett.

v. 153. *Defic. inop. ven. te*, vires te miserum et opis egentem deficient, ni cett. Egregie sane poeta expressit sermonem, quo medici apud aegrotos uti solent. — *ingens fultura* de eo, quod stomachum fulcit, sustentat, corroborat. Commode *Bentleius* comparat Lucret. II, 1147. *Et fulcire cibis atque omnia sustentare.* et IV, 865. *Propterea cupitur c i-*

Tu cessas? Agedum, sume hoc ptisanarium oryzae.
Quanti emtae? Parvo. Quanti ergo? Octussibus. Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis pereamve rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus,
Continuo sanus? Minime. Cur, Stoice? Dicam.
Non est cardiacus, (Craterum dixisse putato,)
Hic aeger. Recte est igitur, surgetque? Negabit;
Quod latus aut renes morbo tententur acuto.
Non est periurus, neque sordidus: immolet aequis
Hic porcum Laribus. Verum ambitiosus et audax:

bus, ut suffulciat artus. Columella. VI, 24. *Vinum quoque potentissime reficit et fulcit venas deficientes.* — *ruenti*, sc. ad interitum, in miserum statum, pro: deficienti, infirmo, accommodate ad vocem *fultura*. Silius Ital. XI, 234. *Solusne ruentem Fulcire et revocare paras a funere Romam?*

v. 155. *hoc ptisanarium oryzae*, intellige sorbitionem ex oryza (nos: *Reis*) confectam. Plin. Hist. Nat. XVIII, 13. *Maxime oryza gaudent* (Indi), *ex qua ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo.* — Ex *ptisana* Horatius fecit diminutivum *ptisanarium*, apposite sane ad morem medicorum, mollioribus verbis omnia apud aegrotos elevantium.

v. 158. pro: *Quid avarus?* legitur in vet. libr. apud *Feam Quis avarus?* quod non displicet, quia dixerat modo Horatius: *Quisnam igitur sanus?*

v. 160. *cur, Stoice?* Stertinius se ipsum ut Stoicum appellat.

v. 161. *cardiacus*, qui stomachi, quem veteres Graeci *καρδίαν* appellabant, doloribus affligitur. — *Craterum*, *Schol. Acr. Craterus fuisse dicitur illis temporibus opinatissimus medicus.*

v. 162. *recte est igitur*, recte igitur ille se habet. — *negabit*, sc. Craterus.

v. 163. *morbo acuto*, acuti et acrioris doloris.

Naviget Anticyram: quid enim differt, barathrone
Dones, quicquid habes; an nunquam utare paratis?
Servius Oppidius Canusî duo praedia, dives
Antiquo censu, natis divîsse duobus
Fertur, et haec moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi;
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem:
Extimui, ne vos ageret vesania discors;
Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque penates,

v. 166. *naviget Anticyram*, cf. ad v. 83. — *barathrone Don. quicquid hab.*, utrum opes tuas ambitionis et gratiae captandae causa dones populo, qui barathro h. e. immensae voragini omnia absorbenti et deglutienti est similis, an cett.

v. 169. *dives Antiquo censu*, pro ratione, qua aliquis antiquitus dives censebatur.

v. 171. *talos*, quod de iis, quae ad talorum et tesserarum ludum spectant, scire opus est, breviter et accurate exposuit *Ernest.* in Clav. Cic. s. voce *talus*.

v. 171—175. *postquam te talos*. Sicut hodie, ita olim quoque pueri talis, *nucibus* pro praemio *positis*, *ludere* solebant. Hinc sponsi die nuptiali *spargebant nuces*, (Virg. Eclog. VIII, 30. *sparge*, *marite*, *nuces*.) se puerilia nunc deponere velle, significantes. — *Oppidii* alter filius, *Aulus*, paulo levior et ad liberalitatem propensior, aperte in togae *sinu laxo* (latius extenso) portabat nuces, quas vel obviis sodalibus donabat, vel iis ludebat, ita quidem, ut brevi tempore nihil ei restaret de nucibus; alter, *Tiberius*, paulo ad rem attentior et ad avaritiam proclivior, saepius numerabat nuces, easque *tristis* (severo et sollicito animo) in latebrosis locis abscondebat; hinc extimescebat pater, ne Aulus aliquando prodigus, Tiberius avarus extiturus esset.

v. 173. *cavis*, de locis excavatis sive latebris, ut infr. Sat. II, 6, 81, et Epist. I, 7, 33.

v. 174. *vesania discors*, aliter enim insanit *prodigus*, aliter *avarus*.

v. 175. *Nomentanum*, vappam et nebulonem, Sat. I, 1, 102 et 104. nepotem Sat. II, 1,

Tu cave, ne minuas; tu, ne maius facias id,
Quod satis esse putat pater, et natura coërcet.
Praeterea, ne vos titillet gloria, iure —
Iurando obstringam ambo: uter aedilis, fueritve
Vestrûm praetor, is intestabilis et sacer esto.
In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in circo spatiere; et aëneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis?

22. *Cicutam*, cf. v. 69. et Sat. II, 6, 6.

v. 177. *maius facias*, auctius facere et amplificare studeas.

v. 178. *et natura coërcet*, et naturae legibus, immodica quaeque coercentis et cohibentis, consentaneum est.

v. 181. *intestabilis*, interprete *Vnterholznero* apud *Heindorfium*, dicitur, qui neque testamentum facere, neque ex facto aliquo testamento bona accipere, neque faciendo testamento testis adesse poterat; fuit igitur homo omnium contemtui expositus, homo nefarius et detestabilis; hinc apud Tacitum Annal. XV, 55. *intestabilis* et *consceleratus*, et Histor. IV, 42. *intestabilior* et *saevior* iunguntur. — *sacer*, exsecrabilis, cui diras imprecamur.

v. 182 — 186. *In cicere* cett. Iam pater primum alloquitur Aulum in hunc fere sensum: Nonne tu insanis, Aule, quod ad populi gratiam captandam bona tua perdis largitionibus, ut superbe in Circo incedens digitis a populo monstreris, vel ut in liberalitatis tuae memoriam statua collocetur, dum hac vanitate nudaris omni tuo patrimonio? tum se convertit ad Tiberium: Nonne tu quoque, Tiberi, insanis, quod, ut tibi pariter atque Aedili Agrippae applaudatur, sicuti astuta vulpes, quae ingenuum leonem imitatur, congestam pecuniam in ea, quibus populus delectatur, impendendo pusillus homo magnum et generosioris animi Agrippam imitaris? — *In cic. fab. lup.* (*Schol. Cruq.*) *Antiquis temporibus, ubi pauperiores erant Romani, haec dabantur et spargebantur in vulgus ab his, qui ludos Florales exhibebant, ad plausum et favorem populi captandum.* Posuit largitionis quoddam genus, quamvis antiquius, pro omnibus aliis.

v. 183. *Latus ut in circo spat.* per *latus* (nos: *gross und breit*) lepide hominis superbi et simulatam dignitatem prae se ferentis incessus describitur.

Scilicet, ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Ne quis humâsse velit Aiacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum, Nil ultra quaero plebeius. Et aequam
Rem imperito: at, si cui videor non iustus, inulto
Dicere, quod sentis, permitto, Maxime regum,

Sic supra Epod. IV, 5. *superbus* quidam *ambulare et viam Sacram cum bis trium ulnarum toga emetiri dicitur.*

v. 185. *Scilicet*, ut *nimirum*, *videlicet*, cum irrisione. — *Agrip.* — *M. Vipsanius Agrippa*, cum V. C. 721. sponte aedilis factus, tam ludis Circensibus et spectaculis magnificentissime apparatis, quam publicis aedificiis pulcherrime exstructis, et pluribus aliis operibus omnes alios aediles longe superasset, a toto populo Romano, ubicunque in eius conspectum venerat, ingenti plausu exceptus est; vid. Dio Cass. XLIX, 43. Plin. H. N. XXXVI, 13.

v. 186. ad *astuta vulpes* supple particulam comparationis veluti, saepius ab Horatio omissam; vid. infr. ad Epist. I, 2, 42. Apud Pindarum quoque Od. X, 20. generosioris animi leo astutae vulpi opponitur.

v. 186 — 223. *Ne quis humasse* cett. Iam Stertinius, Oppidium, qui de duplice insaniae genere duobus filiis cautum ivit, excipiens, transit ad aliud genus insaniae, ad insaniam scilicet, qua Agamemnon filiam suam, Iphigeniam, pro vitula Dianae hostiam oblaturus erat in Aulide; sed ita transit, ut, sicut poeta aliquis in Dramate spectatores, ita auditorem in mediam rem rapiat. Inducit hominem quendam plebeium, qui, postquam Agamemnon ab eo interrogatus, cur Aiaci sepulturam denegaverit, responderat: „iustam irae suae in Aiacem causam esse furorem, quo ille correptus mille ovium morti dederit, et se Vlyssem, Menelaum et Agamemnonem occidere clamaverit," ipsum Agamemnonem tum, cum filiam suam, Iphigeniam, Dianae immolandam destinasset, multo Aiace se insaniorem praebuisse, probatum it.

v. 188. *Rex sum*, ego pro regia mea potestate id fieri iussi, neo cuiquam de iis, quae fieri iubeo, reddenda mihi est ratio; satis superbe et regie hoc dictum! Respondet plebeius modeste et breviter: *Nil ultra quaero, plebeius*, ne indigneris mihi de eo, quod ex te quaesivi; scio me esse plebeium, et ego nil ultra sortem meam quaero, sive: ego non pergo ulterius quaerere.

v. 189. *inulto*, impune.

Di tibi dent capta classem reducere Troia!
Ergo consulere, et mox respondere licebit?
Consule. Cur Aiax heros ab Achille secundus
Putescit, toties servatis clarus Achivis?
Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,
Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?
Mille ovium insanus morti dedit, inclytum Vlyssem
Et Menelaum una mecum se occidere clamans.
Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
Ante aras, spargisque mola caput, improbe, salsa,

v. 191. *Di tibi dent. Schol. Cruq. Homericum hoc est* (Iliad. I, 18.): Ὑμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες, Ἐκπέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἴκαδ' ἱκέσθαι. — pro: *reducere* sunt, qui metri suffulciendi causa scribant: *redducere*, ut *relligio* pro *religio*, *rettulit* pro *retulit*, et in similibus, sed recte iam diu missa est haec scribendi ratio, cum syllaba *re* modo producatur, modo corripiatur.

v. 192. *Ergo consulere* cett. ergo licebit, me te consulere, et te mihi respondere; — *consulere*, quaerere de iure, ex quo aliquid fit vel fieri debet; — *respondere*, sc. ad id, de quo quaesitum est; iurisconsulti ab iis, qui eos adeunt, *consuluntur*, et ii consulentibus *respondent*.

v. 194. *Putescit*, de corpore inhumato.

v. 195. *Gaudeat ut popul. Pri.*, Homericum. Iliad. I, 255. Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος, Πριάμοιό τε παῖδες.

v. 197. *Mill. ov. insanus* cett. Aiax, cum arma Achillis, quae iure suo se postulare posse putabat, ab Agamemnone, vel potius secundum Homerum a Troianis iudicibus, Vlyssi adiudicata essent, furere et insanire coepit. In hoc furore in armenta et greges, tamquam Vlyssem, Agamemnonem et Menelaum occisurus (Sophocl. Aiax. v. 235.) ense ruit, donec ense ipsius manu per pectus adacto periit. Sophocl. Aiax. v. 925. Ovid. Met. XIII, 391.

v. 200. *improbe*, lenius pro: impie, sceleste.

Rectum animi servas? Quorsum insanus? Quid enim Aiax
Fecit, cum stravit ferro pecus? Abstinuit vim
Vxore et gnato, mala multa precatus Atridis.
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Vlyssem.
Verum ego, ut haerentes adverso in littore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
Qui species alias veri scelerisque, tumultu

v. 201. *Rectum animi servas?* animi integritatem tueris? sanaeue mentis es? idem quod v. 213. *Stas animo?* et v. 220. *integer est animi?* — *Quorsum insanus?* interrogationis signum, quod exhibetur post *quorsum* plurimis in editt., transtuli post *insanus;* nam si poeta *insanus* retulisset ad sequentia, haud dubie pro *insanus* scripsisset *insani*, Sensus: cuius tandem rei respectu habito, sive, cur tandem Aiax a te appellatur *insanus*? (sic enim Agamemnon Aiacem in v. 197. appellat) ideone, quod pecus ferro stravit? quid enim fecit, dum pecus ferro petiit? prudens sane hoc modo vim abstinuit uxore et gnato — nec inimicis suis vim intulit; — *quorsum* pro: cur; ut apud Ciceronem saepius: *quorsum* (quem in finem) *haec disputo?* — *uxore* — *uxor*, ut passim *coniux*, de femina, quae uxoris loco habetur. *Tecmessa* enim, ex qua Aiax *Eurysacem* procreavit, non sensu proprio eius uxor fuit.

v. 203. *mala multa precatus*, diras imprecatus.

v. 204. *non aut* — *aut* pro: neque — neque. — *Teucrum*, eodem patre, *Telamone*, cum Aiace usum. — *ipsum*, cuius causa Aiax furebat.

v. 205. *haerentes naves*, naves enim ob iram Dianae, quae, ut cervam ipsi sacram ab Agamemnone, percussam ulcisceretur, omnem ventorum flatum comprimendum curaverat, Aulide *haerebant*, h. e. solvi non poterant. — *adverso littore.* (*Schol. Cruq.*) *inimico*, *unde navigare non poterant;* perperam *Heindorfius* exponit: haerebant naves *littore*, quod Troadis littori, quo tendebant Graeci, *adversum*, h. e. ex adverso, e regione, situm fuit; immo Aulidi non Troadis littus, sed littus Euboeae adversum est.

v. 206. *divos*, praeter Dianam intelligo deos, qui in gratiam Dianae, quae rogati ab ea fuerant, faciebant.

v. 208. *Qui species alias veri* cett. Sensus: Qui diversas re-

Permistas, capiet, commotus habebitur; atque,
Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.
Aiax, cum immeritos occidit, desipit, agnos;
Cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
Stas animo? et purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?
Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem ut gnatae paret, ancillas paret, aurum,
Rufam et Pusillam appellet, fortique marito

rum species (ideas, imagines, cogitationes,) *alias veri* (rei aequae atque rectae) alias *sceleris* (rei scelestae) *tumultu* (affectuum vi et impetu) inter se *permistas*, *capiet* (animo concipiet), is *commotus* (affectuum vi correptus et perturbatus, sive insanus) *habebitur* (dicetur); atque unum idemque erit, utrum aliquis stultitia, an ira peccet; scelera enim commissa manent scelera. — *Tumultus* de vehementiore mentis perturbatione; sic supr. Od. II, 16, 9. *miseri mentis tumultus;* refer omnem rem ad Agamemnonem, qui rem bonam et simul scelestam animo conceperat.

v. 212. *ob titulos inanes*, quibus Agamemnon hoc scelestum filiam suam Dianae devovendi consilium, tanquam rem egregiam, apud posteros in annalibus et publicis monumentis celebratum iri sperasse videtur. — *scelus admittere* est: scelus in animum admissum, h. e. animo conceptum committere hinc saepe *admittere* pro: *committere*.

v. 213. *et purum est* cett., et, cum animus *tumidus est*, (inflatur, impellitur, concitatur, sc. inanibus titulis, vana gloria, affectionum vi,) eum vitii (insaniae) expertem esse putas?

v. 214. *Si quis lectica* cett. Vt levius insaniae genus distinguat a graviore sive a scelere, narrat rem, ad ridicula potius insaniae genera, quam ad scelera pertinentem; apposite autem agna in lectica gestata opponitur filiae Agamemnonis, pro agna arae admotae. — *gestare amet*, animi delectandi causa gestet.

v. 215. *aurum*, sc. factum; intellige armillas, fibulas, acus, annulos cett. ex auro conflatos.

v. 216. *Rufam et Pusillam* mirum in modum in his nominibus variant vett. librr. alii *Rufam* et *Posillam;* alii, *Rufam* et *Rufillam;* alii *Pupam* aut

Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
Praetor, et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
Integer est animi! ne dixeris. Ergo, ubi prava
Stultitia, hic est summa insania: qui sceleratus,
Et furiosus erit; quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum.
Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimoni mille talenta,

Pupillam cett. Sed quis in examinandis et constituendis eiusmodi nominibus, blandiendi causa fictis, operam perdat? De appellationibus mollioribus et blandioribus est locus supr. Sat. I, 3, 45 sqq.

v. 217. *Huic* (sic insanienti) *praetor omne ius* (omnem liberum bonorum usum) *adimat interdicto.* — *Interdictum* iam est decretum, certis formulis conceptum, quo praetor aliquid fieri vel iubet vel vetat. vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *interdictum.*

v. 218. *Et ad sanos abeat tutela propinquos;* scilicet ad legem in duodecim Tabb., quam profert Cicero de Invent. II, 50. *Si furiosus est, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto.*

v. 219. *pro muta*, bruta, rationis experte; cf. supr. Sat. I, 3, 100.

v. 220 — 223. *Ergo, ubi* cett. Ergo qui stulte sectatur prava, rectissime insanus; qui perpetrat scelera, non solum sceleratus, sed etiam *furiosus* appellabitur; qui virtutis bellicae gloria exsplendescere cupit, eum Bellona *gaudens* (χαιρέκακος) rebus cruentis furore vel (ut loquitur de Bellona Iuvenal. IV, 123.) oestro percutit.

v. 222. *Et furios.* — *Et* pro: etiam, adeo. — *Vitrea*, splendida; vid. supr. ad Od. I, 17, 20.

v. 223. *circumtonuit*, circumtonare solet; — *cruentis*, sc. rebus vel spectaculis.

v. 224. *Nunc age*, iam *Stertinius*, nepotes et prodigos quoque insanire docturus, redit ad Nomentanum, quem iam v. 175. produxit. — *Arripe*, ad sententiam a nobis iudicibus audiendam tanquam prehensum reum adesse iube. cf. Sat. II, 1, 69.

v. 225. *Vincet*, evincet, argumentis probabit. Cic. pro

Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
Vnguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum,
Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes,
Verba facit leno: quicquid mihi, quicquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum: et vel nunc pete, vel cras.
Accipe, quid contra iuvenis responderit aequus:

Cluent. 44. *Vince, virum bonum fuisse Oppianicum.*

v. 228. *Tusci turb. imp. vic. Schol. Cruq. Tusci aliquando ab Aricinis pulsi contulere se Romam et vicum — insederunt, cui nomen suum dederunt;* cf. Liv. II, 14. s. fin. — *Impia turba,* Plaut. Curcul. IV, 1, 21. *In Tusco vico sunt homines, qui ipsi sese venditant*, h. e. quaestum corpore faciunt. — *Fartor*, vel farciminum confector (nos: *Wurstmacher)*, vel avium saginandarum curator (nos: *Hühner-Stopfer).*

v. 229. *Cum Velabro*, cum omnibus, qui in vico Velabro (ubi olim paludes erant, per quas ex urbe in montem Aventinum ituri navicula vehebantur, vel ut Propertius IV, 9, 6. de Velabro loquitur *velificabant,)* varia escarum genera venalia habebant.

v. 230. *Quid tum?* Quid tum factum est? Paruerunt edicto, et, quod expectari poterat, *Venere frequentes.* Vividiore igitur oratione pro vulgari: Et hi quidem frequentes venerunt. Commemoranda tamen est elegans lectio, quam *Bentleius* in textum recepit: *qui cum venere frequentes, Verba facit leno.* Hanc lectionem secutus quoque est Vir Acutissimus *Vossius: Da nun sie gekommen in Heerschaar, führt der Kuppler das Wort.*

v. 231 — 232. Lenoni non sine causa facundi oratoris, qui et suas, et omnium, qui aderant, merces officiosissime commendaret, partes demandatae sunt; — *Quicquid mihi* cett. quicquid ego, quicquid et hi, quos tibi adesse vides, domi venale servant, *id crede tuum,* nos: *steht dir ganz zu Befehl.* Respondet Nomentanus, primum ad venatorem, deinde ad piscatorem, denique ad lenonem conversus.

In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
Coenem ego; tu pisces hiberno ex aequore verris;
Segnís ego, indignus, qui tantum possideam: aufer!
Sume tibi decies; tibi tantundem; tibi triplex,
Vnde uxor media currit de nocte vocata.
Filius Aesopi detractam ex aure Metellae,

v. 234. *In nive Lucana*, in Lucania enim capiebantur apri praestantiores; hinc infr. Sat. II, 8, 6. *Inprimis Lucanus aper.* Nomentanus singulos separatim alloquitur; aptissima igitur orationis est emendatio *Bentleii: Tu nive* vel *Tu in nive* pro: *In nive;* nam sic mox quoque: *Tu pisces — verris; — pisces verrere*, pisces capere reti, quo mare quasi *verritur;* nos: *die Fische mit dem Streich-Netz fangen;* hinc retia quoque piscatoria dicuntur: *verricula, everricula.* — *Hiberno ex aequore*, ubi non sine magna opera pisces capi possunt; hinc supr. Sat. II, 2, 17. *mare*, cum *hiemat*, *pisces* a captura *defendere* dicitur.

v. 236. *Aufer*, superbe et cum pecuniae contemtu.

v. 237. *Tibi decies*, Nomentanus decies centum millia sestertiûm venatori, tantundem piscatori, lenoni autem, primas partes apud se agenti, triplicem summam destinat.

v. 238. *Vnde*, e cuius (lenonis) domo.—*Currit*, gressus geminat prae quaestus faciendi cupiditate.

v. 239—242. *Filius Aesopi* cett. Plinius in Hist. Nat. IX, 59. post narrationem de insania, qua Cleopatra, ut ostenderet, ingentem pecuniae summam brevissimo temporis spatio in ventrem demitti posse, immensi pretii margaritam, aceto dilutam, (h. e. maceratam, liquefactam,) sorbuisse dicitur, agit quoque de re, quae ad hunc locum Horatii spectat: *Prius* (ante Cleopatram) *id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius, tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, — ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritae; atque, ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit.* — *Metellae. Schol. Acr. Hic* (Clodius) *Metellae, quae eum deperibat, ablatum unionem et aceto dilutum sorbuit.* — *Metellam* mulierem admodum divitem fuisse, ex hac ipsa de illa narratione sa-

Scilicet ut decies solidum absorberet, aceto
Diluit insignem baccam; qui sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen, iaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum,
Nequitia et nugis pravorum et amore gemellum,
Luscinias soliti impenso prandere coemtas.
Quorsum abeant? Sani ut creta, an carbone notandi?
Aedificare casas, plostello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa,
Si quem delectet barbatum, amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,

tis apparet. Sed, cum plures huius nominis fuerint mulieres vel matronae, quam potissimum iam designaverit poeta, manet in ambiguo. Sunt, qui de *Metella*, (cuius mentio fit apud Cic. Epist. ad Attic. XI, 23.) Dolabellae et Aesopi pellice, cogitent.

v. 240. *solidum*, totum, integrum, non in partes quasdam divisum, sed in unum coniunctum; ergo integram decies centenorum millium HS summam uno haustu absumsit.

v. 241. *Qui sanior*, quomodo, cum hoc decies solidum absorberet, sanior fuit, ac si idem in rapidum flumen cloacamve iaceret?

v. 243. *Quinti progenies Arri*, cf. supr. ad v. 86.

v. 244. *Nequitia*, luxurie; — *nugis*, dementia, insipientia. — *gemellum*, simillimum.

v. 245. *impenso*, h. e. immenso, sc. pretio. — *Prandere*, comedere, ut infr. Epist. I, 17, 13. *prandere olus*.

v. 246. *Quorsum abeant*? scil. *isti nepotes*. — *Sani ut creta* cett., cretane ut sani, an carbone ut insani notandi sunt? fausta *albo*, infausta nigro colore notantur; hinc nota illa locutio: diem faustum *albo*, infaustum *nigro lapillo insignire*. Hoc iam ad homines aut bonae aut malae notae transfertur. Horatium imitatus est Persius V, 108. *Quaeque sequenda forent, quaeque evitanda vicissim, Illa prius creta, mox haec carbone notasti?*

v. 249. *amentia verset*, sc. barbatum, hunc amentia vexari et agitari dicas.

v. 250 seqq. Stertinius transit ad insaniam eorum, qui delicias faciunt in amoribus. — Sententia, quam pulchre exornavit et amplificavit poeta, est fere

Nec quidquam differre, utrumne in pulvere, trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores: quaero, faciasne, quod olim
Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,

haec: Si ratio evincit, eos, qui amoribus indulgent, ludos ludere pueriliores iis, de quibus modo dixi, nonne satius fuerit, illos imitari Polemonem, et, mutato animo, prudentius vivere? Locus imprimis de vario et mutabili animo eorum, qui amant, comparato cum puerorum mutabilitate et inconstantia, est longe suavissimus. — *Amare*, amandi sive meretrices sectandi studium.

v. 251. *Vtrumne*, pro simplice *utrum*, ut supr. Epod. I, 7. et infr. Sat. II, 6, 73. et passim alibi. — *Trimus Quale prius*, quale olim lusisti trium annorum puerulus.

v. 254. *Mutatus Polemon.* *Schol. Cruq. Polemon vel Polemo iuvenis fuit Atheniensis perditae luxuriae. Is cum ebrius incederet per urbem, fertur audisse Xenocratis vocem disputantis; deinde introiisse coronatus et unguentatus ad eum deridendum. Senex autem perseveravit, et invectus in luxuriam coegit Polemonem poenitere sui et coronas abiicere: qui postea tantus in philosophia (Academica) extitit, ut dignus existimatus sit, qui Xenocrati succederet.* Cf. Diog. Laert. IV, 16. Lucian. Bis Accus. 17. Val. Max. VI, 9, 1. — *Mutatus*, factus ex homine luxurioso probus et temperans. — *Ponas insignia morbi*, deponas et abiicias externa signa mollioris vitae, ut infr. Epist. I, 1, 35. *magnam partem morbi deponere.* — *Morbus* saepe, ut νόσος apud Graecos, de vitiis, cf. supr. V, 27. iam est insanus, quo quis, tamquam morbo, laborat, amor. — *Fasciolas*, *cubital*, *focalia*, hominum molliorum et mulierum ornamenta. — *Fasciolae*, vincula et ligamina, quae placendi studio a delicatis adolescentibus brachiis vel pedum cruribus circumvolvebantur. Sic *purpureae fasciolae*, ut muliebria ornamenta, apud Ciceronem Harusp. 21. Clodio exprobrantur. — *Cubital*, pulvillus cubito coenantium suppositus; hinc in Sat. seq. v. 39. *convivae in cubitum se reponere* dicuntur. — *Focalia*, colli tegumenta. *Schol. Cruq. Collaria, a collis dependentia, ad fovendum collum et fauces contra frigus muniendas.*

v. 256. *ex collo*, in laetiori-

Postquam est impransi correptus voce magistri?
Porrigis irato puero cum poma, recusat:
Sume, Catelle! negat: si non des, optat. Amator
Exclusus quî distat, agit ubi secum, eat, an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, et haeret
Invisis foribus? Ne nunc, cum me vocat ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, revocat: redeam? non, si obsecret. Ecce

bus conviviis vel comissationibus convivae duas coronas gestabant, alteram in capite, alteram in collo. Cic. in Verr. III, 27. *coronam habebat unam in capite, alteram in collo.*

v. 257. *Impransi*, sobrii.

v. 258. *Porrigis irato* cett. redit ad pueros, quibuscum amore insanientes contenduntur.

v. 259. *Sume, Catelle*, suaviter vertit has pueris blandientium voces *Vossius: Nimm, mein Wieselchen.*

v. 260. *Amator Exclusus* cett. Perfectissimum misere amantis exemplum proposuit Terentius, Phaedriam scilicet *in Eunucho. Act.* 1. *Sc.* 1. In Phaedria enim (uti fere in Alexi apud Virgilium in Ecloga secunda,) egregie expressa est summa vis et summus animi impetus, quo huc illuc agitentur et ad insaniam paene adigantur perdite amantes. Hunc igitur locum Terentianum (qui, quod ad descriptionem hominis *cum ratione* in amore, ut ait Parmeno apud Terentium, *insanientis* attinet, ad consummatissima antiquitatis loca referendus videtur,) Horatius dignum habuit, quem paene totum in hexametros transferret. Comparent hunc locum tirones cum Terentio, animumque ad artem, qua numeri in eiusmodi locis mutari possint, advertant. Ceterum Horatium imitatus est Pers. V, 161 seqq. — *Agit secum*, secum deliberat, reputat.

v. 261. *Haeret Invisis foribus*, apud fores, quas invisas sibi esse videri vult, tanquam terrae adfixus stat.

v. 262. *Ne nunc* pro: *ne nunc quidem*, quod dixit Terentius; nec desunt loca, ubi simplex *ne* pro: *ne — quidem* ponitur; vid. *Ernest.* Clav. Cic. s. v. *ne. Drakenb.* ad Liv. XXXIII, 49. §. 3. *Burm.* ad Sueton. Aug. 87. et quem *Heindorfius* laudavit *Ruhnk.* ad *Rutil. Lup.* p. 129.

v. 263. *Dolores*, significanter pro: amores cum doloribus coniunctos; nam, ut canit Ovidius Art. Am. II, 519. *Littore*

Servus, non paulo sapientior; O here, quae res
Nec modum habet, neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult: in amore haec sunt mala; bellum,
Pax rursum, haec si quis tempestatis prope ritu
Mobilia, et caeca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione modoque.
Quid? cum Picenis excerpens semina pomis,
Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
Quid? cum balba feris annoso verba palato,

quot conchae, tot sunt in amore dolores.

v. 266. *Neque consilium*, neque consilio se regi patitur.

v. 268 — 270. *haec si quis* cett., si quis haec natura sua in amore tempestatis prope more mutabilia, incerta, et caecae sorti obnoxia, ad certam rationem regere et compescere laboret, *is nihilo plus explicet*, expediat, proficiat, *ac si* cett.

v. 272 — 273. *Quid? cum Picenis* cett. Pergit Stertinius ad aliud in amore insaniae genus, scilicet ad superstitionem, qua, qui amant, se aut faustum aut infaustum amoris sui eventum exquirere posse opinantur. Huc refert morem, ex quo amantes pomorum semina vel nucleos duorum primorum digitorum compressione et impulsu ideo in altum agebant, ut inde, si semina illa ad conclavis laquear usque exsiluissent illudque percussissent, faustum amoris sui augurium caperent. Rem narrat Pollux Onom. IX, 128. — *Picenis* epitheton ornans, quia in agro Piceno praestantiora poma nascebantur. — *Penes te es?* sanaene mentis es? *penes se esse*, ut apud Terent. V, I, 47 *apud se esse*, mentis suae esse compotem.

v. 274. *cum balb. fer. ann. verb. palato*, inversa constructio (cuius multa, praecipue apud Virgilium, exempla reperiuntur,) pro vulgari: *verbis balbis annosum palatum feris*; non palato enim verba feriuntur, sed verba, cum pronunciantur, *feriunt*, percutiunt, *palatum*. Simplicior sane esset oratio, si Horatius pro: *feris* scripsisset: *seris*; nam *bal-*

Aedificante casas qui sanior? Adde cruorem
Stultitiae, atque ignem gladio scrutare modo, inquam.
Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
Cerritus fuit? an commotae crimine mentis
Absolves hominem, et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus

ba verba serere est: balbutire, h. e. *lenes susurros*, ut Horatius loquitur supr. Od. I, 9, 19. (ὀαρισμοὺς, ψιθυρίσματα) edere. Apposite cum Horatio comparant Tibull. I, 2, 91. *Et sibi blanditias tremula componere voce, Et manibus canas fingere velle comas.*

v. 275. *Qui sanior?* (ut v. 241.) quomodo is sanior puero, qui casas aedificat?

v. 275. 276. *adde cruor. Stult.*, adde, quod illa stultitia interdum ad caedem rapit.

v. 276. *atque ignem*, pectus amoris igne accensum; nisi quis ob sequens statim exemplum *Helladis* per *ignem* intelligere malit *puellam*, quae amoris ignem immittit. Parmeno quoque apud Terentium in loco, ei, quem Horatius hexametris expressit, vicino, Thaidem *ignem* vocat, *Act.* 1. *Sc.* 2. 5. *Accede ad ignem hunc (Thaidem), iam calesces plus satis.* Virg. Eclog. III, 66. *meus ignis Amyntas.* — *Gladio scrutare*, ense percute, transfige. Lucan. VIII, 557. *Quid viscera nostra scrutaris gladio?* — *modo* refer ad *adde.* — *Adde modo* (insuper) ad hanc in amore stultitiam multo magis cognoscendam caedis atrocitatem, vel scelus.

v. 277. *Hellade percussa Marius. Schol. Acr. Marius quidam ob amorem Helladem quandam puellam occidit, cum ab ea contemneretur, et se postea praecipitavit.*

v. 278. *mentis commotae*, furore percitae, ut v. 209. *commotus.*

v. 279. *Sceleris damnabis eundem.* Nam ut v. 210. dicitur: *Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.*

v. 280. *cognata vocabula*, cognationem aliquam inter se habentia. *Schol. Acr. diversa quidem, sed non multum distantia.*

v. 281 — 287. Stertinius denique hominum insaniam per ea, quae praeter sortem suam appetunt, et per vota, quae animo concipiunt, exemplis probat.

v. 281. *circum compita*, ubi dii domestici publice colebantur. *Schol. Acr. Iusserat Au-*

Lautis mane senex manibus currebat: et, Vnum,
Quiddam magnum addens, unum me surpite morti,
Diis etenim facile est, orabat; sanus utrisque
Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus cum venderet: hoc quoque vulgus
Chrysippus ponit foecunda in gente Meneni.
Iupiter, ingentes qui das adimisque dolores,
Mater ait pueri menses iam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus

gustus in compitis deos Penates constitui, ut studiosius colerentur. — *Siccus*, sobrius, qui mane nihildum cibi potusve sumsit. Supr. Od. IV, 5, 39. *Dicimus integro Sicci mane die.*

v. 282. *Lautis manibus*, *Schol. Cruq. quia solebant precaturi deos manus et pedes abluere.* Interpretes in hanc rem laudant Hesiod. Op. et D. 724. Hom. Iliad. I, 449. VI, 266. Odyss. III, 440.

v. 283. *Quiddam magnum addens*, quid illud *magnum* fuerit, quod libertinus ad deos sibi conciliandos precibus addiderit, divinationi relictum est; fortasse solemni exsecratione se totum diis devovit, vel aliquid, quod *magnum* esse putabat, pronunciavit. *Fea* ad fidem nonnullorum Codd. edidit: *(Quid tam magnum? addens)* sed id per verba, quae sequuntur: *Diis etenim facile est* exprimitur. — *surpite* pro: surripite.

v. 285.286. *ment. nis. lit. Exc. dom. cum venderet*, dominus, nisi is est litigiosus et fraudulentus, cum eiusmodi hominem venderet, *mentem exciperet* h. e. libere, eum non sanae mentis esse, diceret. *Schol. Porph. Qui vendunt mancipia, solent hoc adiicere: Sanus corpore et animo.* Cic. de Offic. III, 17. *In mancipiorum venditione venditoris fraus omnis excipitur.*

v. 287. *Hoc quoque vulg. Chrysipp.* — *Meneni*, hos quoque, qualis libertinus ille erat, e vulgo homines ad foecundam Menenii gentem Chrysippus refert; vixit enim tum temporis tam stultae mentis homo, *Menenius*, ut stultorum esset quasi paterfamilias, vel stultae stirpis princeps.

v. 289. *cubantis*, aegrotantis; cf. supr. ad Sat. I, 9, 18.

v. 291. *illo Mane die, quo. Schol. Porphyr. die Iovis;* hic

In Tiberi stabit: casus medicusve levârit
Aegrum ex praecipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? timore deorum.
Haec mihi Stertinius sapientum octavus amico

dies enim sacer fuit deo, a quo nomen accepit. — *Tu indicis ieiunia*, te iubente indicuntur ieiunia; apud Livium XXXVI, 37. *ieiunia*, Cereri instituenda, ex libris Sibyllinis a Decemviris indicuntur. De *ieiuniis apud veteres* copiose disputavit *Spanhemius* ad Callim. H. in Cer. v. 6. *De ieiuniis die Iovis a Iudaeis institutis* laudat *Gesnerus Selden.* de I. N. III, 15. Obiter fortasse Horatius iam risit stultitiam eorum, qui Iudaeorum ritus imitarentur.

v. 292 — 94. *In Tiberi stabit* expiationis causa immersus. *Heindorfius*, qui hunc expiandi ritum orientalis originis esse ait, comparat Iuvenal. VI, 522. — *cas. med. lev. Aegr.* Si forte levaverit aegrotum *casus;* casum, quem ponere videtur in naturae viribus, praeponit *medicis; ex praecipiti*, ex vitae periculo; Celsus quoque II, 6. gravi morbo laborantem in *praecipiti esse* dicit. — *Necabit*, vix in sensu proprio accipi potest; sequitur enim *febrimque reducet;* erit igitur: *paene necabit*, dum corpus pueri, qui modo convaluerat, tam graviter gelida aqua afficietur, ut fixus in ripa pedem inde promovere nequeat; *febrimque* simul *reducet.* Sic *occidere* passim pro: *paene occidere;* supr. Epod. XIV, 5. inf. Epist. II, 2, 138. Si *necabit* in sensu proprio accipiendum sit, tum (nisi hysteron proteron esse statuas) pro: *febrimque* legendum mihi videtur: *febrimve;* mater puerum necabit, aut certe febrim reducet.

v. 295. *concussa*, insania, quae mentem concuteret, abrepta; sensus: Quidnam fuit illud, quod matrem ad hanc insaniam adigeret? Respondetur: *timor deorum*, h. e. votum stulta mente susceptum, quod mater commota *timore*, ne, re, quam promiserat, intermissa, deorum iram moveret, nunc exsolvendum putabat. Stoicus igitur de hac quoque re ridet hominum insaniam.

v. 296. *Haec mihi Stertinius* cett. Damasippus, postquam praecepta Stoica ex ore Stertinii sublecta et descripta (v. 34.) enarravit, nunc sermonem cum Horatio inchoatum continuat.

Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet; atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris:
Qua me stultitia (quoniam non est genus unum)
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid? caput abscissum manibus cum portat Agave
Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
Stultum me fateor (liceat concedere veris)

v. 297. *Arma dedit*, per *arma* intellige praecepta Stoica, quibus Damasippus ad se defendendum ab illis, qui se impugnaturi h. e. insanum compellaturi (carpturi, vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *compellare)* sint, se tanquam armis uti velle ait. Stoici enim docent, omnes insanire, ideoque eos ipsos insanire, qui alios insanire dicant. Hinc pergit Damasippus: *Dixerit insanum qui me, totidem audiet*, h. e. qui me insanum dixerit, is, quoties id dicet, toties idem a me audiet, h. e. toties vicissim eum insanum compellabo.

v. 299. *atque Respic. ign. disc. pen. tergo.* atque discet respicere ad ea, quae in ipsius tergo pendere ignorat; — *tergum ignotum*, sc. ei, qui, quod in tergo suo gerat, non videt. Supr. Sat. I, 3, 22. *Heus tu, Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis Verba putas?* Catull. XXII, 21. *Suus cuique attributus est error: sed non videmus manticae quod in tergo est.* Nota est fabula Aesopi de duabus peris, quam tractavit Phaedrus IV, 9. cf. Pers. IV. 24.

v. 300—302. *Stoice*, cett. Sensus: Dic mihi, quaeso, Stoice, quo stultitiae genere tu me insanire putas? *(sic)* quod si mihi dixeris, optabo, ut post bona tua olim perdita omnia in posterum maiore pretio vendas. — *Post damnum*, Damasippus enim olim mercator res suas male gesserat, ut ipse profitetur supr. v. 19. *Postquam omnis res mea Ianum Ad medium fracta est.* De particula *sic*, sive de hac optandi formula cum conditione, cf. supr. ad Od. I, 3, 1.

v. 303—304. Damasippus respondet: Nec Agave furiosa sibi videtur, cum concitata furore, a Baccho sibi iniecto, filio Pentheo, quem pro leone habebat, caput abscinderet. cf. Euripid. Bacch. 1236. vid. Ovid. Met. III, 712 sqq. Hygin. Fab. 184. — Pro: *abscissum demens* dedi cum *Fea* ad fidem plurium Codd. *abscissum manibus*, nam de-

Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
Aegrotare putes animi vitio? Accipe; primum
Aedificas, hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis; et idem
Corpore maiorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum: quî ridiculus minus illo?
An quodcunque facit Maecenas, te quoque verum est,
Tanto dissimilem, et tanto certare minorem?
Absentis ranae pullis vituli pede pressis,
Vnus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Bellua cognatos eliserit: illa rogare,
Quantane? num tantum, sufflans se, magna fuisset?
Maior dimidio. Num tanto? Quum magis atque

mens ob sequens *furiosa* putide abundat.

v. 308. *Aedificas*, videtur tum Horatius in villa sua amplificanda occupatus fuisse. — *Long.*, ditiores et beatiores, ad quos praecipue pertinebat Maecenas; iocose Damasippus *longos*, Horatium vero, pauperem et in re tenui natum, (vid. infr. Epist. I, 20, 20.) *bipedalis corporis* hominem appellat. Et vere fuit Horatius *exigui corporis* homo, ut ipse profitetur loc. laud. v. 24.

v. 310. *Turbonis.* (*Schol. Porphyr.*) *Turbo, gladiator, fuit parvo corpore, sed animosus pugna.*

v. 311. *qui ridic. min. illo?* Si Turbo est ridiculus, num tu minus es?

v. 312. *Te quoque* (facere) *verum est*, aequum et rectum est; sic *verum* infr. Epist. I, 7. vers. ult. et I, 12, 23. *Nil Grosphus nisi verum orabit et aequum*, et sic *verum* saepissime apud Livium, ubi haec vox ab iis interpretibus, qui eius notionem ignorarent, perperam in *aequum* mutata est; vid. ad Liv. II, 48. §. III, 40. §. 11 et ad XXIII, 11. §. 12.

v. 313. *Tanto minorem*, inferiorem, tam imparem, *certare*, quod attinet ad *certare cum Maecenate* pro: in certamine; infr. Epist. I, 10, 35. *donec minor in certamine longo.*

v. 316. *cognatos*, iam pro: una secum natos, suaviter pro: ceteros pullos.

v. 317. *num tantum — magna fuisset*, — *Tantum* pro: *tam* explicant, quod latinita-

Se magis inflaret; non, si te ruperis, inquit,
Par eris. Haec a te non multum abludit imago.
Adde poemata nunc (hoc est, oleum adde camino)
Quae si quis sanus fecit, sanus facis et tu.
Non dico horrendam rabiem. Iam desine. Cultum
Maiorem censu. Teneas, Damasippe, tuis te.
Mille puellarum, puerorum mille furores.
O maior tandem parcas, insane, minori.

tem ferre negat *Fea*, qui pro *tantum* exhibuit: *tandem;* sed nec haec particula primae statim quaestioni matris convenit; equidem levi emendatione difficultati succurri posse puto, si pro: *tantum* legeris: *in tantum;* mater quaerit, num bellua illa *magna fuisset in tantum*, h. e. tantae magnitudinis, quantam nunc, postquam se efflaverat, ostendebat; de locutione *in tantum* non pauca exempla collegit *Forcellinus* in *Lexic.* s. v. *tantus.* Nisi placet *in tantum,* explicari certe debet *tantum* pro: *in tantum,* ut simplex *tantum* explicat *I. Fr. Gronovius* apud Livium XXXVII, 57. *Id quum aegre paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum praeferri.*

v. 321. *Adde poem.* ad hanc insaniam adiunge aliam: fac versus, hoc est: igni oleum adde (insaniae nova alimenta praebe).

v. 322. *Quae si quis sanus* cett, nam, ut Horatius infra dicit in Epist. ad Pisones v. 290. *excludit sanos Helicone poetas Democritus.*

v. 323. *Non dico* (praetereo) *horrendam rabiem;* ipse Horatius vim rabidi furoris, quo ad scribendos criminosos iambos se abripi passus sit, gravissime descripsit supr. Od. I. 16. — *cultum maiorem censu,* non dico sumtus, quos ultra rei tuae familiaris modulum in externo cultu facis.

v. 324. *Teneas, Dam. tuis te,* contineas te intra tua, h. e. intra ea, quae ad te ipsum spectant, nosce te ipsum. Nos: *kehre nur vor deiner Thür.*

v. 326. *O parcas* cett., o tu, insane, cuius insania maior est mea, parcas tandem mihi, cuius insania minor est tua; sive: o insane, parcas tandem mihi minus te insanienti.

SATIRA IV.

Vnde, et quo Catius? Non est mihi tempus aventi
Ponere signa novis praeceptis, qualia vincunt
Pythagoram, Anytique reum doctumque Platona.
Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo

SATIRA IV.

Ad deridendos eos, qui felicitatis partem stulte in lautis epulis ponunt, artis coquinariae praecepta, quae Catius quidam se ex ore magni in arte coquinaria magistri hausisse fingit, mira diligentia refert.

Catius sine dubio est nomen fictum. Horatius, qui saepius inter coenandum apud Maecenatem non sine magna molestia audivisse videtur convivam aliquem vel plures multa verba facientes de lautarum epularum sapore, natura, raritate, confectione cett. eorum iam in hac Satira vanitatem et importunitatem derisurus, inducere omnino debebat aliquem, qui stultos illos sermones accurate exponeret. Hunc Horatius appellavit *Catium*, sed cur eum ita appellare poetae placuerit, id nunc nescimus, nec id scire cuiusquam, puto, Horatii lectoris multum interest. Horatius enim hanc satiram scripsit, non ut Catium, sed ut homines Catio similes rideret. Amicissimus *Manso* in libro inscripto: *Schriften und Abhandlungen* p. 59. in *Catio* fortasse *Malium*, equitem Romanum et re coquinaria nobilem latere suspicatur; certe haec suspicio ceteris, quae ab interpretibus allatae sunt, praeferenda videtur.

v. 1. 2. *Vnde et quo Catius?* vulgaris obvios alloquendi formula. supr. Sat. 1, 9, 62. *Vnde venis, et quo tendis?* Similiter fere Virgilius exorditur Eclogam nonam: *Quo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?* — *Non est m. t. aventi P. s. nov. pr.*, iam tecum confabulandi deest mihi tempus, festinanti scilicet nova, quae modo audivi, praecepta consignare litteris; — *ponere signa*, cum delectu, ut videtur, pro vulgari: litteris mandare; — *nova praecepta* versabantur in designando rerum, e quibus lautae epulae pararentur, modo, vel mensura, pondere cett. ita quidem, ut plura fortasse brevius, *signo* tantummodo aliquo *posito*, notarentur, uti fere medici nostri componendis miscendisque medicaminibus *signa* tantum *ponere* solent; — *nova*, qualia a nemine adhuc proposita sunt.

v. 3. *Anytique reum*, Socratem; *Anytus* enim unus Socratis accusatorum fuit.

v. 4. *laevo*, importuno.

Interpellarim: sed des veniam bonus, oro.
Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox;
Sive est naturae hoc, sive artis, mirus utroque.
Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,
Vtpote res tenues, tenui sermone peractas.
Ede hominis nomen, simul et, Romanus an hospes.
Ipsa memor praecepta canam; celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,

v. 6. *interciderit*, animo exciderit, effluxerit.

v. 7. *Sive est nat.* cett., sive haec in memoriam audita revocandi facultas est res insiti tibi ingenii, *sive artis*, exercitationis, studii, tu sane in utroque excellis; cogitasse videtur poeta de arte memoriae, cuius inventor Simonides fuisse traditur. (Cic. de Invent. II, 86.)

v. 8. 9. *Quin id erat curae, quo* cett. Quin hoc ipsum iam agebam, ut omnia mihi tradita praecepta memori animo reponerem; — *res tenues*, subtiles, subtiliter excogitatas; sic v. 36. *tenuis ratio saporum;* exempla Ciceroniana, ubi *tenuis* pro: subtilis ponitur, vide in *Ernest.* Clav. Cic. s. v. *tenuis.* — *peractas*, traditas, expositas.

v. 10. *hominis*, sc. apud quem res illae subtiles tractatae sunt.

v. 11. *celabitur auctor*, quis fuerit ille, cuius nomen poeta reticet, vix eos, qui tum vivebant, latere potuit. Fuit fortasse vir quidam nobilior, cuius iram contra se irritare noluit. Ceterum hic ipse subtilis saporum iudex et experientissimus praestantiorum epularum aestimator atque magister huic scribendae satirae omnem materiem suppeditasse videtur.

v. 12. 13. *Longa quibus fac. ov.* cett. Satis constat, in coenis apud Romanos primum *ova* et postremum *mala* apposita esse, unde natum est illud proverbium: *ab ovis usque ad mala.* (supr. Sat. I, 37.) Itaque, qui nunc de epulis subtiliter aestimandis atque diiudicandis verba facit, servato, quo illae in coena se excipere solebant, ordine, primum sententiam suam fert de *ovis.* — *Ova longae faciei* putabantur et adhuc putantur *vitellum marem* continere, (vid. Plin. H. N. X, 74. et Columell. VIII, 5, 11. ibique *Gesner.*) et quia vitellum marem circumfluit resina callosior, vel liquor spissior et crassior (nos: *ein galligter, steiferer Schleim*), ova

Vt succi melioris et ut magis alma rotundis,
Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano, qui siccis crevit in agris,
Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus eris vivam musto mersare Falerno;
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis

longa, ut melioris saporis et ut plus alimenti praebentia rotundis praeferebantur. — *magis alma*, nos: *mehr nährend, nahrhaft;* veterem lectionem *magis alba* defendit *Fea*, addita explicatione: „magis abundantia albumine" sed hanc explicationem vix fert latinitas.

v. 14. *Ponere*, apponere. — *cohibent*, dum *callosa* vitellum quasi in aequilibrio continent, eleganter dicuntur eum *cohibere*, sc. a vaga mobilitate.

v. 15 — 16. Iam transit ad olera sive caules (nos: *Kohl oder Gemüse, was einen Stängel hat); iunge: Caulis, qui in siccis agris crevit, est dulcior caule suburbano*, h. e. in horto suburbano nato; hinc addit: *irriguo nihil est elutius horto*, h. e. terra nullibi magis per aquam est eluta (nullibi magis est humida), quam in hortis suburbanis, sive quod siti illi erant in locis humidis, sive quod rivuli in eos deducebantur; Ovid. Fast. II, 703. *Hortus odoratis suberat cultissimus herbis, Sectus humum rivo lene fluentis aquae;* olera autem in locis humidis nata fatui saporis esse credebantur.

v. 18 — 19. *Ne gall. malum* cett. *gallina dura*, gallina, quae, postquam sub improviso hospitis adventu caesa est, statim coquitur, manet *dura*, ideoque parum respondere potest exspectationi hospitis, non duram, sed teneram carnem edere cupientis. — *malum* explicari omnino debet pro: male, sed exemplum, ubi *malum* pro: male, positum sit, frustra investigavi; suspicor igitur Horatium pro: *malum* scripsisse *parum*. — *palato*, eleganter et significanter pro: *expectationi*, et hinc *parum responset*, parum grata, ingrata, insipida sit. — *Doctus eris mersare* pro: praeceptis meis edoctus mersabis; — *mersare* iam pro: mersando suffocare. — *musto Falerno*, pro vulgari lectione *misto* vel *mulso* egregie ad rem *Bentleius* in textum recepit *musto*. — *Mustum* enim apud Romanos ita condebatur, ut per integrum ferme annum recens et dulce servaretur, va-

Natura est: aliis male creditur. Ille salubres
Aestates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.
Aufidius forti miscebat mella Falerno;
Mendose; quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet: leni praecordia mulso
Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchae,
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes implent conchylia lunae;

rioque culinae usui adhiberetur. Laudant in hanc rem Cat. de R. R. CXX. Colum. XII, 29. Plin. XIV, 11.

v. 21. *aliis male creditur*, non ideo tantum, quod fungi, qui in silvis nascuntur, natura sua deteriores sunt pratensibus, sed etiam, quod in silvis simul inveniuntur fungi mali et valetudini admodum infesti, qui ob similitudinem, quam cum bonis habent, facile fraudi esse possunt.

v. 22. *qui nigr. prand. mor.*, iam adsperguntur quaedam praecepta, ad illa, quae ante solemnem coenam sumenda sint, spectantia.

v. 24. *forti — Falerno*, Aufidius, homo gulosus, cuius gentem nosse nihil attinet, reprehenditur, quod *mulsum* (nos: *Meth*) ex melle et *Falerno forti*, (h. e. fervido, ut infr. Sat. II, 8, 38. *vina fervida*,) nos: *aus starkem und feurigem Falerner Weine*, miscebat; hinc paulo post v. 26. commendatur *mulsum lene*.

v. 25. *Mendose*, male sane hoc fecit, *quoniam* cett. — *vacuis — venis*, ergo ante coenam.

v. 27. *dura alvus* (nos: *Hartleibigkeit*) *morabitur*, obstaculo erit emittendis excrementis.

v. 28. *Mitulus* vel *Mytilus*, concharum esculentarum genus, τελλίνα, vid. *Heindorf*.

v. 29. *lapathi* (ex genere *Ampfer* — *Rumex scutatus* vel *R. Patientia. Linn.*) *brevis herba*, supr. Epod. II, 57. *Aut herba lapathi prata amantis, et gravi Malvae salubres corpori.* — *brevis*, (*Schol. Cruq.*) *parva*, *non excrescens in altum* — *albo non sine Coo*, cui admiscebatur aqua marina. vid. Athen. I, 35. et *Heind.* ad h. locum.

v. 30. *conchylia*, nos: *die Schalthiere, Schalfische*, — *lubrica*, mucoso liquore obducta vel madentia; epitheton ornans; *nascentes lunae implent*, carnosiora reddunt. Plin. H. N. II, 41. *Lunari potestate ostrearum*

Sed non omne mare est generosae fertile testae.
Murice Baiano melior Lucrina peloris:
Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini;
Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.
Nec sibi coenarum quivis temere arroget artem,
Non prius exacta tenui ratione saporum.
Nec satis est, cara pisces averrere mensa

conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri et rursus minui — exquisivere diligentiores.

v. 31. *generosae testae* — *generosa* vocantur animalia testacea, quae esculenta sunt.

v. 32. *Muric. Bai. mel. Lucr. pel.* — *peloris*, concharum, in sinu Lucrensi inter Puteolos et Baias captarum, genus praeferebatur muricibus in sinu ad Baias in Campania captis.

v. 33. *Ostrea Circeiis.* Plin. H. N. XXII, 21. *Circeiensibus ostreis neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est.* — *Circeii*, oppidum in Latio et promontorium in mare Tyrrhenum procurrens. — *Miseno* promontorio, et eiusdem nominis oppido, in Campania. — *echini*, testaceorum genus, ubique spinis munitum, nos: *Seeigel.*

v. 34. *Pectin.* — *pecten*, κτείς, (nos: *Kamm-Muschel*) vide, quos laudant: Athen. III. p. 88. B. Aristot. H. N. IV, 4, 3. Plin. Hist. N. IX, 51. XXXII, 53. — *patulis*, refer ad pectinum formam concavam. — *molle Tarentum*, ab ingenio hominum, mollius et luxuriosius ibi viventium; hinc infr. Epist. I, 7, 45. *Tarentum imbelle*, vid. *Interpretes.*

v. 36. *Non prius exacta* cett. qui non antea subtiliter exploraverit saporum rationem. — *tenui*, subtili, ut v. 9.

v. 37—39. *Nec satis est* cett. Sensus: Non satis est pisces caros emere, sed opus quoque est scire, qui eorum elixi quive assi melius et iucundius sapiant. — pro: *averrere* nonnulli Codd. apud *Feam* offerunt *avertere*, plurimi tamen tuentur *averrere*, et hoc mihi ut aptius et elegantius praeferendum videtur; *averrere* iam est: manum alicui rei cupide iniicere eamque auferre, nos: *wegschnappen*, *wegfischen*, *wegkapern.* — *caram mensam* accipio de mensa in macello, in quo *cari* vel magni pretii *pisces* venales expositi sunt; ex hac igitur mensa cupidi lautiorum epularum emtores, dum alter alteri mercem quasi ex manibus eripit, *pisces averrunt;* egregie autem *averrere* respondet τῷ *verrere;* quod pro: pisces capere dicitur supr. Sat. II, 3, 235. *tu pisces hiberno ex aequore ver-*

Ignarum, quibus est ius aptius, et quibus assis
Languidus in cubitum iam se conviva reponet.
Vmber et iligna nutritus glande rotundas
Curvet aper lances carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
Vinea submittit capreas non semper edules.
Fecundae leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quae natura et foret aetas,
Ante meum nulli patuit quaesita palatum.
Sunt, quorum ingenium nova tantum crustula promit.
Nequaquam satis in re una consumere curam:

ris, h. e. captos aufers. Hanc explicationem amplexus quoque est *Vossius*, qui hunc locum vertit sic: *dass Fische von theuerer Bank du hinwegrafst.* At *avertere* adiunctam notionem furti vel violentiae habet. — *ignarum*, eum, qui ignorat; — *et quibus assis Languidus in cub. i. s. conv. repon.* versus elegantissimus: et assorum piscium adspectu conviva iam fere satur de integro ad edendum allicietur; — *se reponere in cubitum*, laevo cubito in pulvinari posito ad edendum se componere.

v. 40. *iligna* (ilignea) *glande*, ilicis, *(der Stecheiche.)*

v. 41. *curvet*, pondere gravet et deprimat, pro: impleat, — *vitantis*, eius, qui recusat, — *inertem*, insipidam, nihil, quod palatum suaviter afficiat, habentem.

v. 42. *pinguis*, saginatus.

v. 43. *submittit*, capiendas offert, suggerit.

v. 44. *sapiens*, subtilioris palati homo, boni saporis probe gnarus. — *sectabitur*, appetet. — *armos*, intellige carnem, quam lepus inde a dorso vel spina usque ad lumbos habet.

v. 45 — 46. *Piscibus atque avibus* cett. Qualis esset piscium aviumque natura et bonitas, et qua aetate cuiusque caro optime saperet, id nullius ante me palato exploratum est, sive, id pro palati mei subtilitate primus docui. — *ante meum palatum*, lepide pro: ante me.

v. 47. *Sunt, quorum ingenium — promit* pro: promat, post *sunt;* vid. *Heind.* supr. ad Sat. I, 4, 24.

v. 48. *Bentleius* in hoc versu vocem *est* excidisse suspicatur, quia *satis* simpliciter pro: suf-

Vt si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo.
Massica si coelo supponas vina sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura,
Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet faece Falerna
Vina, columbino limum bene colligit ovo;
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri

ficit, nusquam dicatur. Sane, si haec vox omnino opus sit, ei vel ante *satis*, vel post *una*, vel in fine versus locus adsignari potest.

v. 50. *securus*, nihil laborans.

v. 51. *Massica vina*, cf. supr. Od. I, 1, 19.

v. 54. *vitiata*, significanter pro: liquata, destillata, percolata, quia vina, dum liquantur per lineum sacculum, *vitium* trahunt.

v. 55. *Surrentina — vina*, nata in iugis prope oppidum *Surrentum* in Campania. *Schol. Cruq. Surrentina debilia sunt, Falerna acria et robusta* (fortia potius ut v. 24.) *itaque ex faece* (Weinsteinsalz vel potius *Weinmutter*) *Falerni Surrentina fiunt gratiora et mollia.* — *vafer*, prudens, providus.

v. 56 — 57. *columbino limum* cett., ovo columbino iniecto *(limum)* sordem faecis *(bene)* bono eventu *colligit* et contrahit, *(Quatenus)* quandoquidem *vitellus* ovi columbini, *(volvens aliena)* ea, quae vinum turbidum reddunt, secum trahens, *(ima petit)* ad ima defertur.

v. 58. *marcentem potorem*, vino cibisque confectum; sive: languentem potoris stomachum — *squillis*, exilis sed longioris corporis cancris marinis (*cancer squilla* Linn. nos: *Garneele*, vel *Granate*).

v. 59. oratio cohaeret sic: squillis et cochleis recreabis marcentem stomachum, non lactuca; lactuca igitur tibi abstinendum erit, *nam lactuca* (nos: *Lattich*) *innatat post vinum acri stomacho;* nempe stomachus, in quo esca *natat*, male se habet, at bene, in quo esca (ut Horatius loquitur supr. Sat. II. 2, 73.) *sedet*. — *acri*, vini fervore acriter quasi affecto.

Post vinum stomacho: perna magis ac magis hillis
Flagitat immorsus refici; quin omnia malit,
Quaecunque immundis fervent allata popinis.
Est operae pretium duplicis pernoscere iuris
Naturam. Simplex e dulci constat olivo,

v. 60. *hillis* — *Schol. Cruq. hilla significat intestinum salsum, vel, ut alii dicunt, fartum salsitium.* Intelligendum est haud dubie genus quoddam farciminum fumo duratorum. Rectissime, ut videtur, vertit *Vossius: Knackwurst.*

v. 61. *Flagitat immorsus refici*, stomachus, fortioribus potius cibis, perna et hillis, vellicatus et incitatus, languore refici cupit; — *immorsus* significanter pro: mordendo incitatus; salsamenta enim vel cibi sale macerati mordent, urunt et pungunt stomachum, et sic novum incitamentum ei immittunt; qui pro: *immorsus* malunt legi: *in morsus*, elegantiam huius loci non percepisse videntur.

v. 62. *quin omnia malit, Quaecunque* cett., h. e. imo marcens stomachus *omnia* fercula, *quaecunque ex immundis popinis allata fervent*, *malit*, quam lactucam; — *allata fervent*, elegantius *fervent* pro vulgari: afferuntur ferventia, h. e. vaporantia.

v. 63 — 69. *Est operae pret. dupl. pern. iur. Nat.* iam sapiens rei coquinariae doctor noster ad praecepta, quae de iure duplice daturus est, tamquam ad rem gravioris momenti animum advertere iubet discipulum, dicens: *Est operae pretium — pernoscere;* Horatium in hac loquendi formula: *est operae pret. pern.* imitatum esse Ennium, cum *Heindorfio* contendere nolim; sponte Horatius in hanc vulgarem locutionem incidere poterat, uti post Horatium Iuvenal. VI, 474. et Pers. VI, 9. Aliter se habet supr. I, 2, 37. *Audire est operae pretium, procedere recte,* nam totus hic versus est Ennii, ut ibi ex *Schol. Acr.* et *Porph.* discimus. — Quod attinet ad descriptionem *iuris duplicis et simplicis*, ego maneo in sententia, quam, nondum inspectis aliorum interpretationibus, de hoc loco susceperam. — *Ius* (quod apud nos appellatur *Brühe*, et voce Francogallica *Sauce*) *simplex* est, quod constat e dulci oliva, pingui mero, muriaque Byzantina. At *hoc ius simplex*, ubi sectis et admixtis quibusdam herbis inferbuit, et, postquam croco conspersum aliquamdiu stetit, et insuper additum est oleum Venafranum, non amplius *ius simplex*, sed *duplex* vocatur.

v. 64. *e dulci*, h. e. recente, non rancido.

Quod pingui miscere mero muriaque decebit
Non alia, quam qua Byzantia putuit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
Pressa Venafranae quod bacca remisit olivae.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo;

v. 65. *pingui mero*, nos quoque vinum crassius et tenacius in vernacula vocamus: *fetten, klebrichten Wein;* vinum igitur *pingue et plenum*, cui opponitur *tenue* Cels. I, 6. *nunquam vinum salsum bibere expedit, ne tenue quidem aut dulce, sed austerum et plenius.* — *muriaque*, et liquamine ex piscibus, nominatim ex thynnis; (*Lake von Thunfischen*) hinc additur:

v. 66. *Non alia, quam qua Byz. put. orca*, pro vulgari et simplice: sed muria Byzantina; *orca* (testa), in qua muria servabatur, a thynnis ad Byzanzantium captis dicitur *Byzantia*, — *quam qua putuit*, quam muria, cuius graviore odore testa Byzantia oluit.

v. 67. *Hoc ubi* cett., *ubi hoc* ius simplex *sectis herbis confusum* (permixtum et compositum) *inferbuit* (ad ignem fervere et aestuare coepit).

v. 68. *Corycio*, epitheton ornans, ab oppido et eiusdem nominis promontorio *Coryco* in Cilicia, ubi optimus *crocus* nascebatur. Plin. H. N. XXI, 17. — *stetit*, scilicet aliquamdiu, dum deferbuit; sed fortasse explicari quoque potest: stando coagulatum vel coactum est. In hanc explicationem *Gesnerus:* „*Stetit*, videtur indicare consistentiam, quam vocant, et crassitudinem iuris a coctura et admixtis rebus siccis" et *Turnebus* in *Advers.* I, 28. „*Stetit eleganter dixit; nam quae liquidiora erant et humidiora, ubi aliquam adepta sunt coquendo concretionem, stare dicuntur.*" apud nos quoque conficiuntur cibi, quos appellant: *Gestandenes.* Fuit fortasse *ius duplex* simile fere cibo, qui voce Francogallica dicitur: *Crême.*

v. 69. *Pressa Venafr. quod bac. remis. olivae*, elegante periphrasi pro: oleum Venafranum; optimum enim oleum exprimebatur in agro Venafrano in Campania; cf. supr. ad Od. II, 6, 16. Plin. H. N. XV, 3. *remisit*, emisit, submisit. Infr. Sat. II, 8, 45, *His mixtum ius est: oleo, quod prima Venafri Pressit cella.*

v. 70. *Picenis pomis*, cf. supr. Sat. II, 3, 272. — *Tiburtia*, Tibure (nunc *Tivoli*) nata.

Nam facie praestant. Venucula convenit ollis;
Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
Hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,
Primus et invenior piper album, cum sale nigro
Incretum, puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium, dare millia terna macello,

v. 71. *Nam facie praestant*, nam Tiburtia externa tantum specie, non succo, praestant. — *Venucula*, uva, quae in ollis condi solebat, nos: *Topfrosinen.* conf. Plin: H. N. XIV, 14, 6. hinc eiusmodi *uvae* dicuntur *ollares* Colum. III, 2, Martial. VII, 19. in scriptura huius vocis vett. librr. variant: *venucula*, *venuncula*, *vennucula*, *venicula*, *vernucula*.

v. 72. *Rect. Albanam — uvam*, cf. infr. Epist. II, 8, 26. — *duraveris*, durabiles reddideris, h. e. servaveris.

v. 73 — 75. *Hanc ego* cett. egregie Horatius iam expressit ingenium et sermonem eorum, qui se primos alicuius rei inventores esse iactant crepantque. Ego, ait, sapiens ille lautarum epularum instructor, *ego primus hanc* (uvam Albanam) cum pomis, *ego primus* faecem et allec, et primus piper album cum sale nigro per cribrum adspersum puris catillis in mensa circumposuisse invenior, sive inventor circumposuisse laudor. — *faec.* — *faex*, idem quod infr. Sat. II, 8, 9. *faecula Coa*, h. e. faex usta (*gebrannter Weinstein*) vid. quos laudat *Heind.* fuit autem condimenti genus, quod addebatur *alleci.* — *alec*, *halec*, *allex* vel *alex* (libri variant, ut infr. Sat. II, 8, 9.) vilioris pretii genus quoddam gari, ex visceribus scombrorum praecipue, fortasse halecum quoque et aliorum piscium marinorum confecti, vid. Plin. H. N. XXXI, 44. — *incretum*, (*Schol. Acr.*) *admixtum*, sc. cribro; nam *incernere* est, aliquid per cribrum alicui rei adspergere. — *puris catillis*, bene doctrinae, ad coenam instruendam spectantis, professor noster commendat munditiem, quia immundities stomacho fastidia movet, de qua mox agit inde a vers. 78. — *circumposuisse*, apud nos quoque *catilli* (*les assiettes*) in mensa convivali huc illuc circumponi solent. Quod putat *Lambinus*, singulos catillos singulis convivis appositos fuisse, non probabile videtur.

v. 76—77. *Immane est vitium*, at pisces magno pretio emere eosque in angusto catino apponere, ad maxima coenae vitia pertinet, ut v. 82. *ingens flagitium*, rem ridicule exagge-

Angustoque vagos pisces urguere catino.
Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit;
Sive gravis veteri craterae limus adhaesit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus
Consistit sumtus? neglectis, flagitium ingens.
Ten' lapides varios lutulenta radere palma,
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes,

rat praeceptor, dum ea, quae inepte fiunt, ad immania vitia et ingentia flagitia refert. — *vagos*, suaviter de piscibus, qui ante in amplo mari liberius circumvagantur, nunc in angusto catino coarctati et compressi iacent. — *urguere*, ita condensare et constipare, ut alter alterum premat, alter alteri impositus sit.

v. 78. *unctis*, sorde pollutis et inquinatis, ut supr. Sat. II, 2, 68. *uncta aqua*.

v. 79. *dum furta ligurrit*, dum aliquid escae furtim e patina manibus surreptae deglutit, et sic manus inquinat.

v. 80. *gravis limus*, sermo est de vetere et obsoleta cratera, quae longa annorum serie multum limi, sordis vel robiginis contraxerat; nisi fortasse *gravis* ad graveolentiam contractae sordis referendum sit, ita, ut *gravis* iam sit: foedus.

v. 81. *scopis* ad pavimentum purgandum; — *mappis*, ad os vel manus in coena detergendas, hinc *mappa* ab eius usu infr. I, 5, 8. dicitur *sordida*. Virgilius *has mappas* vocat Aen. I, 702. *mantelia*. — *in scobe*, *scobs* vel *scobis* de partibus minutissimis, quae vel e ferro, quod limatur, vel e ligno, quod serratur dolabrave perforatur, decidunt (nos: *Hammerschlag*, *Eisenfeil*, *Sägspäne*); spargebatur autem *scobs*, ut, dum pavimenta scopis purgabantur, vel sordem secum traheret, vel loca humida exsiccaret, vel lacunas pavimenti expleret. — *quantus*, quam parvus et modicus, quantillus.

v. 83. *Tene* — *radere* cett. elegans loquendi ratio, Terentio praecipue familiaris; infinitivus pendet ab eiusmodi fere verbis omissis: decetne, licetne, estne fas, probarine potest, estne credibile cett. *te radere*, supr. I, 9, 72. *Hunccine solem Tam nigrum surrexe mihi!* — *varios*, variis coloribus distinctos.

v. 84. *Et Tyr.* cett. iunge: *et illota toralia dare circum vestes Tyrias*. — *toralia* sunt externa integumenta, vestem stragulam tori vel lecti tricliniaris a sorde munientia; — *illota*, quorum adspectus fasti-

Oblitum; quanto curam sumtumque minorem
Haec habeant, tanto reprendi iustius illis,
Quae nisi divitibus nequeant contingere mensis?
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocunque, memento:
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantundem iuveris; adde
Vultum habitumque hominis; quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit: at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos
Atque haurire queam vitae praecepta beatae.

SATIRA V.

Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti
Responde: quibus amissas reparare queam res

dium movet; hinc infr. Epist. I, 5, 21. *turpe* dicitur illotum toral.

v. 85—87. *oblitum, quanto* cett. Sensus: non cogitantem, ea, quae ad munditiem spectant, quo minorem curam sumtumque requirant, in eo maiorem, si negligantur, reprehensionem incurrere, quam si desint illa pretiosissima epularum genera, quae non nisi in divitum mensis apponi queant.

v. 89. *auditum*, scil. praecepta, quae iam enarrasti. *perges quocunque*, quacunque tandem via ad eum, cuius nomen celas, perges.

v. 91—92. *interpres*, qui refert, quod audivit. — *habitumque*, scil. corporis, ad dignitatem et gravitatem praecepta dantis compositi.

SATIRA V.

Horatius Vlyssem cum Tiresia apud inferos colloquentem, et ex eo, quibus artibus perditas opes recuperare possit, quaerentem inducit. Tiresias, id optime per haereditates callidis artibus captandas fieri posse, respondens, Romanorum misere depravatos mores carpit et ante oculos ponit.

v. 1. *Hoc quoque, Tiresia,*

Artibus atque modis. Quid rides? Iamne doloso
Non satis est Ithacam revehi, patriosque penates
Adspicere? O nulli quidquam mentite, vides ut
Nudus inopsque domum redeam, te vate, neque illic
Aut apotheca procis intacta est, aut pecus; atqui
Et genus, et virtus, nisi cum re, vilior alga est.
Quando pauperiem, missis ambagibus, horres,
Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus,
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,

cett. Horatius lectorem in rem mediam rapit, nimirum in colloquium Vlyssis cum caeco illo vate Thebano, Tiresia, de arte ditescendi habitum. Ante oculos habuit Homerum in Odyss. XI, 137. ubi Tiresias apud inferos sciscitanti Vlyssi futuram eius sortem aperit. *Hoc quoque — praeter narrata*, Vlysses iam de aliis rebus consuluerat Tiresiam, vid. Hom. l. c. v. 90 seqq. et nunc transit ad novam rem ab illo exquirendam.

v. 3. *Quid rides?* risisse videtur Tiresias de hominum, nunquam sorte sua contentorum, ingenio. Vlysses enim, qui in dulcissima spe, se brevi ad suos rediturum esse, acquiescere debebat, nunc artes et modos, quibus amissas res reparare possit, discere cupit, ipse omnium fallaciarum peritissimus. — *doloso* eleganter et graviter pro: tibi. Sic enim designatur Vlysses talis, qualis erat, πολύτροπος, ut ab Homero in primo statim versu Odysseae vocatur.

v. 6. *Te vate*, ut tu ipse vaticinatus es. Hom. Odyss. XI. v. 110 seqq.

v. 7. *apotheca*, cella vinaria, in superiore aedium parte, fumo, quo contraheretur vino maturitas, pervia; hinc cadi *fumosi Falerni* apud Tibull. II, 1, 27.

v. 8. *cum re*, sc. familiari. *vil. alga est.* — *alga* proverbiali locutione de re vilissima. Virg. Eclog. VII, 42. *proiecta vilior alga.*

v. 11. *privum*, peculiare, singulare, de eo, quod alicui est proprium, quod aliquis prae aliis habet; ergo aliquid rari, (nos in vita communi dicere solemus: *etwas delikates*, *besondres*,) quale pro munusculo amicis mitti solet, ut *turdus*, qui ad rariores escas pertinet, et, quae sequuntur, fructuum in hortis fundisque primitiae. Eodem redit a *Gesnero* defensa lectio *privum*, quae nostrae lectionis videtur esse interpreta-

Res ubi magna nitet, domino sene; dulcia poma,
Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
Qui, quamvis periurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
Vtne tegam spurco Damae latus? haud ita Troiae
Me gessi, certans semper melioribus. Ergo
Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare iubebo:
Et quondam maiora tuli. Tu protinus, unde
Divitias aerisque ruam, dic augur, acervos.

tio. — *dabitur tibi*, tibi continget. — *devolet*, accommodate ad alatum quasi munus *turdi*.

v. 13. *honores*, fructus insigniores, scilicet primitias, quae offerri solebant Laribus.

v. 16. *fugitivus*, servus nequam, qui clam e domo heri aufugit.

v. 17. *illi exterior*, a sinistro illius latere; *exterior*, quasi adsit ad defendendum interiorem, cuius sinistrum latus *tegit* vel *claudit*, *interiore* est inferior; sive, is, qui it *exterior*, *interiorem* sibi vel auctoritate, vel dignitate, vel honore anteire, ostendit. (*Schol. Acr.*) *exterior*, *sinisterior*, *in sinistra parte positus*.

v. 18. *Vtne tegam* cett. tune me (*exteriorem*) sinistrum latus spurci alicuius hominis, cui servo ante nomen *Damae* fuit, claudere iubes?

v. 19. *melioribus*, me praestantioribus, fortioribus, ut Achille, Aiace.

v. 21. *Et quondam maiora tuli*, Hom. Odyss. V, 223. ubi Vlysses: Ἤδη γὰρ μάλα πόλλ' ἔπαθον καὶ πόλλ' ἐμόγησα Κύμασι καὶ πολέμῳ.

v. 22. *Ruam*, eruam, effodiam, respectu habito loci, ubi aurum, argentum, aera latent, sub terra scilicet, unde debent *erui*, effodi; itaque *ruam* iam significanter pro vulgari: mihi parem, colligam, *aeris acervos ruam*, aes (pecuniam) coacervem; *ruere* pro: *eruere* passim. Lucil. apud Non. IV, 389. *ruis haec et colligis omnia furtim*. Lucret. I, 293. et VI, 726. ubi est: *arenam ruere*.

Dixi equidem, et dico. Captes astutus ubique
Testamenta senum: neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem praeroso fugerit hamo,
Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro
Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto
Defensor: fama civem causaque priorem
Sperne, domi si gnatus erit foecundave coniux.
Quinte, puta, aut Publi (gaudent praenomine molles

Virgil. Aen. I, 35. et XI, 211. ubi moerentes *cinerem et ossa ruere* (colligere) dicuntur.

v. 24. *unus et alter*, sc. senum ditiorum.

v. 25. *Insid. praeros. fug. ham.*, artem, qua insidiantes divitiis suis eluserit; nota imago, ducta a piscibus, qui escam hamo affixam praerodunt quidem, sed illa praerosa aufugiunt, nec se capi patiuntur. Munera, ab haereditatum captatoribus missa, comparantur cum esca, qua capiuntur pisces. Hinc Martial. VI, 63, 4. *Munera magna quidem misit, sed misit in hamo*, sed misit tamquam escam ad te, tamquam piscem in hamo, capiendum.

v. 27. *si olim*, si quando, si quo forte tempore; nos: *wenn irgend einmal.* Sic infr. Epist. ad Pison. 386. *Si quid tamen scripseris olim.*

v. 28—29. *Vivet uter* — uter certantium *locuples vivet sine natis*, homo ceterum *improbus*, qui *audax meliorem* (probiorem) *in ius vocet ultro*, non iniuria aliqua provocatus, sine ulla causa.

v. 30—31. *fama civ.* cett. At civem, si ei filius aut foecunda coniux erit, licet is tam bona fama quam causa, ex qua litem alicui intendit, sit potior, *sperne*, h. e. defensor ei adesse noli.

v. 32—38. *Quinte, puta, aut Publi* cett. Nexus: Divitem senem autem, quem officiis tuis capere et tibi devincire cupis, eiusmodi verbis blandioribus alloquere: Existima, mi Quinte, aut mi Publi cett. — *gaud. praenomine moll. auric.*, mollius et suavius ad aures accidere videtur *praenomen*, quo familiariter se invicem appellare solent amici atque propinqui. Commode in hanc rem *Gesnerus* attulit locum Ciceronis Epist. ad Fam. I, 9. — *quoniamque illi haberent suum Publium* (Clodium), *darent mihi ipsi*

Auriculae) tibi me virtus tua fecit amicum:
Ius anceps novi, causas defendere possum:
Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te
Contemtum cassa nuce pauperet: haec mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis iocus: ire domum atque
Pelliculam curare iube; fi cognitor ipse.
Persta, atque obdura, seu rubra canicula findet
Infantes statuas; seu pingui tentus omaso
Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.

alium Publium (Vatinium), *in quo possem illorum animos — repungere* (vicissim pungere).

v. 34. *Ius anceps*, e quo duplicem sensum elicit callida interpretatio, sive de quo in utramque partem disputatur; hinc ius supr. Sat. II, 2, 131. dicitur *vafrum*.

v. 37 — 38. *ire domum* cett. Nexus: Postquam eiusmodi oratione propensum tibi reddidisti divitis senis animum, iube eum domum ire et ibi corpori molliter tractando atque recreando securo animo operam dare. — *fi cognitor ipse*, ipse partes eius, qui praesens coram iudicibus causam suam perorare debet, suscipe. *Ascon. Pedian. Qui defendit alterum in iudicio — cognitor est, si praesentis causam novit ac sic tuetur ut suam.* vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *cognitor* et *Heind.* ad. h. l.

v. 39—41. *Persta, atque obdura*, Ovidius Am. III, 11, 7. molliore numero: *Perfer et obdura*, — *seu rubra canicula* cett. Sensus: Sive solis ardor, sive hiemis frigus tibi perferendum est; ad hanc sententiam exprimendam, ut obiter rideret tumidum poetam, *Furium Bibaculum*, duas ineptas locutiones ex Furii carminibus depromtas risui exposuit; *statuae* enim recens ex ligno, quod solis aestu findi solet, factae ridicule dicuntur: *infantes;* et in versu illo Furii, a *Schol. Acr.* ex *Pragmatia belli Gallici* producto, *Iupiter hibernas cana nive conspuit Alpes*, Iovi aliquid tribuitur, quod a dei maiestate abhorret. Confer Quinctil. VIII, 6, 17. Alios quosdam Bibaculi versus putidi tumoris plenos servavit Aul. Gellius. XVIII, 11. — *Infantes statuas* non disertis quidem verbis Horatius tribuit Furio, sed cum ne una quidem vocula aliquid de hac inepta locutione monuerit, eam pariter ad poetam, quem nominavit, *Furium*,

Nonne vides (aliquis cubito stantem prope tangens
Inquiet), ut patiens! ut amicis aptus! ut acer!
Plures annabunt thunni, et cetaria crescent.
Si cui praeterea validus male filius in re
Praeclara sublatus aletur, ne manifestum
Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem
Adrepe officiosus, ut et scribare secundus
Haeres, et, si quis casus puerum egerit Orco,

referendam esse, non sine veritatis specie colligi posse videtur. Nec tamen eos, qui Horatium alium quendam tumidum poetam, tum satis cuique notum, in animo habuisse contendant, errare dixerim. — *Pingui tentus omaso*, ipsam Furii, adipem prae se ferentis, corporis figuram ridiculam exhibet Horatius. *Sch. Acr. Furius poeta immanis ventris, qui nivem spumam* (sputum) *Iovis dixit. Ideo hoc eius personae dedit, tamquam ipse spuat.* — Sane, quod Horatius in sequente Furii versu ex *Iupiter* fecit *Furius*, in hac Furii irrisione videtur lepidissimum.

v. 42. *Plures annabunt thunni* cett. Pro vulgari: Hac arte plures ditiorum senum capies, et sic res tuae crescent; divites senes comparantur cum thunnis, accommodate ad vers. 25., ubi divitiarum insidiatores comparantur cum piscium insidiatoribus. — *cetaria*, stagna, piscinae marinae, in quibus capti pisces aluntur; unde etiam dicuntur *vivaria*. cf. supr. ad Od. II, 15, 4. et III, 1, 33.

v. 45. *validus male*, imbecillioris valetudinis, *male validus* pro: invalidus, ut *male sanus* pro: insanus.

v. 46—50. *sublatus aletur*, susceptus educabitur, *ne manif. Caelib. obs. nud. te.*, ne nimis apertum, quo vidui senis gratiam captas, obsequium *(nudet te)* artem tuam prodat; — *caelebs* tam de eo, qui semper uxoris expers vixit, quam de eo, qui nunc uxore caret; — *leniter*, leni et molli ratione, qua consilium tegitur, suspenso quasi pede *adrepe in spem* *(adrepere in spem* significanter de haeredipetis, unde illi apud nos dicuntur: *Erbschleicher)*, et assequi stude hoc, ut *(et)* non solum secundus haeres scribaris, *(et)* sed etiam, si forte accidat, ut filius prius patre moriatur, vacuefactum primi haeredis locum occupes; *primus haeres (Vniversal-Erbe)*, in primo testamenti versu; *secundus haeres*, cohaeres, cui certa tantum haereditatis summa legatur, in secundo testamenti versu scribitur. Sic non

In vacuum venias: perraro haec alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cunque legendum,
Abnuere, et tabulas a te removere memento:
Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
Cera velit versu; solus, multisne cohaeres,
Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.

opus est, ut in v. 48. pro: *ut et scribare* cum *Heindorfio* legatur: *uti scribaris.* — *haec alea*, haec ars, hoc ditescendi periculum; — qui alea ludunt, periculum faciunt, an possint lucrum facere.

v. 53—54. *limis rapias*, obliquis oculis raptim legas. — *quid prim. sec. Cera vel. versu*, quid in secundo versu primae tabulae ceratae (ubi tam primus quam secundus haeres scriptus est) scriptum sit. *Schol. Cruq.* — *prima cera*, *prima tabula; nam in primae tabulae secundo versu haeredis* (immo cohaeredis) *nomen continetur.* — *solus, multisne cohaeres*, utrum solus, an cum multis cohaeres sis. *Vossius* vertit: *Nur dass du schnell hinschielst, was die Anfangsseit' in dem zweiten Absatz eigentlich woll'; ob allein, ob mit mehreren theilend?*

v. 55—57. *Plerumque recoctus* cett. Sensus: Non raro enim fieri solet, ut senex callidus, sicuti Coranus, ex quinqueviro scriba factus, haereditati inhiantem deludat, et sic eum, ut Coranus socerum suum, Nasicam, derideat. — Res de Corano et Nasica narratur in sequentibus inde a vers. 62. — *Plerumque*, non raro, nonnunquam, ut supr. Sat. I, 10, 15. et infr. in Epist. ad Pis. v. 14. — *recoctus*, vafer, astutus, callidus, experientia prudentior factus, ut apud Catull. LIV, 5. *senex recoctus Fuffitius.* Similiter in Phaedr. Fab. IV, 1, 27. *mus retorridus* non simpliciter est macilentus, pelle corrugata obsitus, sed simul callidus, experientia cautior factus, nam additur: *Qui saepe laqueos, et muscipula effugerat, Proculque insidias cernens hostis callidi;* in voce igitur sive adiecto *recoctus* latet causa, ex qua senex a corvo hiante se non deludi patiatur; at haec causa tollitur, si *recoctus* pro: *factus* vel *refectus* contra omnem loquendi usum cum *Heindorfio* et aliis explicueris; immo *factus* commode ad *scriba ex quinqueviro* suppleri potest. — *quinqueviro*, — *quinqueviri*

Num furis? an prudens ludis me, obscura canendo?
O Láertiade, quicquid dicam, aut erit aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
Tempore quo iuvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Aenea, tellure marique

vel coloniis deducendis, vel agris dividendis vel aliis rebus curandis atque administrandis ex civibus Romanis deligi solebant. — *corvum hiantem*, similiter haeredipeta apud Catullum LXVIII. 124. *vulturius* vocatur.

v. 58. *Num furis?* cett. Num te, ut vatem, furor agit, an, dum canis obscura, consulto me ludis?

v. 59 — 60. *O Laertiade* cett. Sensus: Non ego te, Ulysse, ludo; quicquid dicam, futurum esse, id fiet; at quicquid dicam, non futurum esse, id non fiet; nam divinandi facultatem magnus Apollo mihi donat. — Elegantissima quidem huius loci est emendatio, quam ab *Illustrissimo Eichstadio* profectam proposuit *Haberfeldtus* in Editis Horatii Carm. Tom. III. p. 413. *O Laertiade, quicquid dicam, aut erit, aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo.* sed cum vox *etenim* deleta et in deletae vocis sedem vox *mihi* transposita, denique vox *donat* in *donavit* mutata sit, nimiam vim Horatio adhibitam esse existimans, in ea, quam dedi, explicatione acquiesco.

v. 61. *tamen*, haec particula inservit transitioni ad aliam rem, ut fere sit: attamen his missis, vel ante omnia nunc *ede, quid sibi velit ista fabula;* Virg. Eclog. I. 19. *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.* — *fab.* rem, quam Tiresias obscure attigerat, Vlysses vocat *fabulam.*

v. 62. *iuvenis*, Octavianus; si haec satira, ut putat *Heindorfius*, V. C. DCCXIX — DCCXXI. scripta est, Octavius tum undetriginta ferme annos natus fuit, in qua quidem aetate recte ille dici poterat *iuvenis* adhuc. — Ceterum mira arte Horatius iam breviter inserit Augusti laudes, quibus vix locum praebitura videbatur haec satira.

v. 63. *ab alto Demiss. gen. Aen.*, qui originem suam ab augusta stirpe Aeneae repetit. Octavianus enim, a Iulio Caesare adoptatus, factus est consors *gentis Iuliae*, cuius auctor *Iulius* vel *Ascanius*, Aeneae filius, esse dicitur. —

Magnus erit, forti nubet procera Corano
Filia Nasicae, metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit, atque
Vt legat, orabit: multum Nasica negatas
Accipiet tandem et tacitus leget; invenietque
Nil sibi legatum praeter plorare suisque.
Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis
Accedas socius: laudes, lauderis ut absens:
Adiuvat hoc quoque; sed vincit longe prius ipsum
Expugnare caput: scribet mala carmina vecors?
Laudato: scortator erit? cave te roget: ultro
Penelopen facilis potiori trade. Putasne

v.63. *metuentis reddere soldum*, non sine anxia cura de reddendo soldo cogitantis, sive ex avaritia, sive ob rei pecuniariae difficultatem; magis probabile posterius ob vers. 69. — *metuere* aliquid non simpliciter pro: nolle dicitur, sed adiuncta notione horroris, quo aliquid refugimus, nos: *ein Grauen vor etwas empfinden.* — *reddere soldum*, (pro: solidum) integram alicuius sortis summam solvere.

v. 69. *praeter plorare*, praeter sortem miseram et deplorandam; hinc supr. Sat. I. 10. 91. *iubere aliquem plorare*, οἰμώζειν. Simplicissimum fortasse: praeter ploratus in funere ciendos.

v. 71. *temperet*, regat, et in manu sua habeat.

v. 73. *vincit*, omnes Interpretes explicant: praestat, κρατεῖ, et *prius* ad *expugnare* referunt; ego *prius* in accusativo accipio, et hunc locum ita explico: *sed*, *ipsum caput expugnare* (ipsum senem vel herum blandis artibus capere, captumque temperare), id *longe vincit* et superat *prius*, priorem rationem, qua te socium dolosae mulieri libertove accedere iussi.

v. 76. *facilis*, commodus, officiosus. — *potiori*, tanquam ei, qui tibi praeferendus sit; supr. Od. III. 9. 2. *Nec quisquam potior brachia candidae cervici iuvenis dabat;* ubi cf. not.

Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?
Venit enim magnum donandi parca iuventus,
Nec tantum Veneris, quantum studiosa culinae;
Sic tibi Penelope frugi est: quae, si semel uno
De sene gustârit tecum partita lucellum,
Vt canis a corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene quod, dicam, factum est: Anus improba Thebis

v. 77. *perduci* — *perducere*, quod alias de lenone, meretrices ad libidinosos perducente, nunc de marito, diviti seni uxoris suae copiam faciente; unde, qui hoc faciunt, dicuntur *perductores;* vid. *Graev.* ad Cic. in Verr. I. 12. — *tam frugi*, tam proba et casta.

v. 79. *Venit enim* cett. hic versus, licentius a *Bentleio* tractatus, commode, puto, explicari potest sic: Noli mirari de eo, quod a recta via non abducta sit Penelope tua; nam, qui ad eam ventitabant, non erant divites senes, sed iuvenes, qui nondum bona possidentes, tam parce vivere debebant, ut magna munera, quibus Penelopen tuam a recto cursu depellerent, dare non possent; *iuventus parca donandi magnum* iam non est vere vel studiose parca, sed quae necessitate ad vitam parcam adacta, quibus dona faciat, non habet.

v. 81. *Sic tibi Penelope frugi est*, sic Penelope, quia iuvenes eius castitatem non labefactare poterant magnis donis, proba adhuc et casta mansit.

v. 83. *Vt canis* cett. nunquam a sene illo absterrebitur, sicuti canis ab uncto corio semel gustato se nunquam absterreri patitur. Veteres igitur iam usi sunt proverbio, quod nunc quoque in Germania non raro repeti solet: *an Riemen lernt der Hund Leder kauen;* scilicet canes, *cupiditates semel incitatas crescere*, exemplo suo nos docere debent. — *uncto*, quod madet oleo vel adipe.

v. 84. *improba*, non ad vetulae mores, sed ad festivum eius ingenium, sive ad mandatum, ingeniose in testamento ab ea excogitatum, re-

Ex testamento sic est elata: cadaver
Vnctum oleo largo nudis humeris tulit haeres:
Scilicet elabi si posset mortua; credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
Neu desis operae, neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendes garrulus. Vltro
Non etiam sileas. Davus sis comicus, atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare: mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput: extrahe turba
Oppositis humeris: aurem substringe loquaci.

ferendum; apud nos quoque non sensu proprio, sed iocose nonnunquam aliquis vocatur: *gottlos*.

v. 87. *Scilicet si posset*, eo scilicet consilio, num forte posset.

v. 88. *Cautus adito*, idem, quod v. 48. *leniter adrepe*.

v. 89. *neve immod. abundes*, sc. opera, neve sis in hac opera nimius, (ut ille, qui viventi vetulae nimium institerat,) nos: *aber übertreibe es nicht*.

v. 90. *difficilem*, fastidiosum.

v. 91. *Vltro non etiam sileas*, nec tamen sileas data opera, sive consulto. — *comicus*, in comoedia adumbratus.

v. 92. *capite obstipo*, ad terram inclinato; expressum est σχῆμα hominis servili verecundia adstantis, et, quid iubeatur, expectantis. — *multum metuenti*, multam verecundiam prae se ferenti; — *metuere* passim pro: vereri, praecipue de servis. Cic. de Senect. c. 11. *metuebant servi, verebantur liberi, carum omnes habebant*.

v. 93. *Obsequio grassare*, dum quovis obsequii genere placere studes, procede et perge ad metam propositam, sc. ad divitis senis animum tibi conciliandum.

v. 95. *aurem substringe loquaci*, si est loquax, *substrictas*, h. e. arrectas aures loquaci accommoda; *aures substringere* iam est: aures ad aliquid accuratius percipiendum canum et aliorum animalium more sursum trahere, h. e. arrigere, vel, quod supr. Od. II, 19. 4. dicitur *aures acuere*, nos: *die Ohren spitzen*.

Importunus amat laudari? donec, Ohe iam!
Ad coelum manibus sublatis, dixerit, urge, et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cum te servitio longo curaque levârit,
Et certum vigilans, Quartae esto partis Ulysses,
Audieris, haeres: ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? unde mihi tam fortem, tamque fidelem?
Sparge subinde: et, si paulum potes illacrimare,
Est

v. 96—98. Sensus: si, ut homo importunus, (molestus enim et ineptus est, qui praesens laudes suas audire cupit,) a te laudari avet, cumula et obrue eum tam diu laudibus, donec, sublatis in coelum manibus, *ohe iam* satis est, dixerit; — *manus ad coelum tollere* solemus, cum insignis alicuius rei admiratione percellimur. Dives senex, qui inducitur, quamvis, dum laudes suas audit, virtutum suarum admiratione ita percellitur, ut manus ad coelum tollat, tamen laudatorem, tamquam in celebrandis ipsius laudibus nimium, tacere (non serio, sed simulanter) iubet. — en egregie adumbratam eiusmodi vani hominis imaginem! — *ohe iam!* ut supr. Sat. I. 5. 12. *Ohe iam satis est!* — *urge et* cett. eleganter pro vulgari: persequere et imple vanum hominem ventosis laudibus; — lepide laudator, qui vanas laudes spargit vel adflat, cum vento, laudatus, qui vanas laudes recipit et iis intumescit, cum utre, cui ventus immittitur, comparatur.

v. 99—103. *Cum te servitio levarit.* Sensus et nexus: Quodsi vero senex mortuus fuerit, et tu, non somnians de haereditate, sed re vera vigilans audieris haec: *Vlysses quartae partis haeres esto*, tum sparge subinde eiusmodi sermones: „Ergo sodalis meus Dama nusquam in hac terra amplius reperitur? unde alium mihi tam fortem et fidelem parabo? — et, si paulum potes illacrimare, illacrima. — *Audieris*, non ex ore moribundi (statim enim subiungitur: *sparge subinde*: *Ergo nunc Dama sodalis Nusquam est?*) sed aperto testamento. — un-

Gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum
Permissum arbitrio, sine sordibus exstrue: funus
Egregie factum laudet vicinia. Si quis
Forte cohaeredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
Emtor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina: vive valeque.

de mihi, supple: sumam, exquiram, parabo, inveniam. — *Heindorfius*, posita post *potes* distinctione, *illacrimare* pro imperativo accipit, laudato exemplo Ciceronis, (de Nat. D. III. 33.) *illacrimari* in forma deponentis usi. Equidem vero post *illacrimare* recte imperativum *illacrima* suppleri posse existimo. Nam in sermonibus, qui familiariter miscentur, verbum aliquod, ut saepe apud Terentium, data opera nec sine vi aliqua reticeri solet, quod a quovis facile suppleri potest, uti modo in versu praecedente verbum aliquod, a quo pendent accusativi *fortem* et *fidelem*, supplendum erat.

v. 104. *Est gaud. prod. vult. celare*, (*est*, *ἔστι*) licebit lacrimando (tu poteris lacrimando) animi laetitiam de haereditate in vultu expressam occultare.

v. 105. *sine sordibus*, sine sordida avaritia; splendide igitur et magnifice.

v. 107. *male tussiet*, mala tussis enim non raro propinquae mortis index est; *mala tussis* apud Catull. XLIV. 7. nos quoque: *ein böser Husten*.

v. 105—109. *huic tu Dic— addicere*. Sensus: huic tu dic, te, sive ille fundi, sive domus ex tua haereditatis portione emtor esse velit, (*gaudentem*) promto paratoque animo (nos: *mit Vergnügen*) ei vilissimo pretio addicere velle. Eiusmodi emtio, quae reapse erat donatio, oblato *nummo* (sestertio) rata et firma fiebat. vid. *Bentl.* supr. ad Sat. I. 4. 14.

v. 110. *Imperiosa Proserpina*, Vmbrae scilicet ex Orco in lucem emissae ex imperio saevae Proserpinae dicta hora in Orcum redire debebant.

SATIRA VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
Et paulum silvae super his foret: auctius atque
Dî melius fecere. Bene est! nihil amplius oro,
Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.
Si neque maiorem feci ratione mala rem,
Nec sum facturus vitio culpave minorem;

SATIRA VI.

Horatius, cum ei contigisset, quod maxime in votis habuerat, modicus ager, hortus et paulum silvae, se nunc, quae ad vitae iucunditatem spectent, habere omnia, grato animo profitetur. Decantat igitur in hoc carmine laudes vitae rusticae, et causas, ex quibus vita rustica longe urbana sit iucundior, ante oculos ponit.

v. 1—3. *modus agri non ita magnus*, cuius ambitus non magnae, sed exiguae mensurae est. — *iugis aquae*, iugiter fluentis, perennis aquae, ut infr. Epist. I, 15. 17. sic *iugis aqua* de aqua fontana, apud Sall. in Iug. cap. 90.— *Super his*, (*Schol. Cruq.*) *insuper, praeterea*; sed fortasse: super horto, tecto et fonte; villa enim Horatii in agro Sabino sita fuit in valle montibus cincta; hinc v. 16. *Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi*, et infr. Epist. I. 16. 5. *Continui montes, nisi dissocientur opaca Valle.*

v. 5. *Maia nate*, Mercurius enim (*parens lyrae curvae* supr. Od. I. 10. 6.) praesidio suo poetas fovet, unde poetae supr. Od. II. 17. 30. *viri Mercuriales* vocantur. Idem ut *dator bonorum insperatorum* (*δώτωρ ἑάων, κερδῷος*) colitur. — *propria* de iis, quorum usus et fructus nunquam imminuitur, quae manent et durant, quae sunt perpetua. Virg. Aen. VI. 872. *propria haec si dona fuissent*, ubi plura de hac vocis *proprius* significatione exempla dabit *Cerda*.

v. 6—7. *Si neque* cett. si neque foedo lucrandi genere rem meam augere et amplificare studui, neque eam vitii h. e. turpis luxuriae culpa imminuam atque profundam.

Si veneror stultus nihil horum; "O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors quae mihi monstret, ut illi,
Thesauro invento qui mercenarius agrum,
Illum ipsum mercatus, aravit, dives amico
Hercule; "si, quod adest, gratum iuvat, hac prece te oro,
Pingue pecus domino facias, et cetera, praeter
Ingenium, utque soles custos mihi maximus adsis.

v. 8—15. *Si veneror* cett. Sensus: si non sum unus horum hominum, stulte ita precantium: „O si angulus ille vicini agri ad meum accedat, quem nunc angulus ille contra normam aequalis longitudinis deformat! O si qua sors urnam argenti mihi monstret, ut illi mercenario, qui thesauro, Hercule favente, invento dives factus illum ipsum agrum, quem mercenarius aravit, mercatus est," si grato animo iis, quae possideo, contentus vivo; oro te hac prece, ut mihi domino pecus quidem pingue facias, et cetera, quae in agris pinguescere debent, sed non meum ingenium, quod *pingue* esse nolo; et ut maximus mihi, ut soles, Mercuri, custos adsis. *veneror*, precor, Livius VIII. 9. *Iane, Iupiter,* cett. *vos precor, veneror, veniam peto feroque, uti populo Romano prosperetis.* cf. *Brison.* de Formul. I. p. 71.

v. 10. *o si fors quae*, pro: si qua fors; exempla vid. apud *Heind.*

v. 13. *amico Hercule*, dum ei favebat Hercules, divitiarum dator, πλουτοδοτήρ, *Schol. Acr.* — *Ideo, quia* (Hercules) *thesauris praeest, et sunt, qui eundem incubonem* (qui thesauro, quem custodit, incubat) *esse velint, unde putant, quod et res rustica in tutela sit eius* (rem rusticam quoque in eius tutela esse). — *gratum*, me, grati animi hominem, eleganter pro simplici: me.

v. 15. *praeter ingenium*, ludit in voce *pingue*, primum proprie de corpore, deinde per translationem de *ingenio* posita; ingenium *pingue* est tardum, hebes et ineptum, quia corpus quoque *pingue* tardum et rebus

Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
(Quid prius illustrem satiris Musaque pedestri?)
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster
Auctumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.
Matutine pater, seu Iane libentius audis,
Vnde homines operum primos vitaeque labores
Instituunt, sic dîs placitum, tu carminis esto

agendis ineptum est. Similiter fere *homo obesae naris.*

v. 16. *Ergo ubi* cett., quodsi igitur votorum meorum compos et sorte mea contentus cett. *et in arcem*, per *arcem* designavit Horatius villam suam, tamquam *locum perfugii*, ubi poeta a vitae urbanae molestiis, curis et negotiis remotus in tuto vivebat.

v. 17. *Quid prius* cett. recte hunc versum parentheseos signis inclusit *Gesnerus*; Horatius sensu memoratae felicitatis, qua sibi ex urbe in villam suam secedere liceat, percussus, sibi temperare non potest, quin media in oratione hanc sententiam interponat: „Quam tandem rem hac rusticationis meae felicitate prius carmine celebrem! „ *Satiris Musaque pedestri*, pedestri sermonum meorum Musa. — Musa *lyrica* curru vehitur; *tragica* cothurno nixa incedit; *satirica* nudis pedibus ambulat.

v. 18. *mala ambitio*, molestum gratiae captandae studium. — *plumbeus*, quia *Auster*, omnia exsiccans (*Sirocco*) homines reddit *plumbeos* h. e. inertes.

v. 19. *Auctumnusque gravis*, valetudini ob aëris gravitatem infestus. supr. Od. III. 23. 8. *auctumni grave tempus*, ubi cf. not. — *Libitinae quaest. acerbae*, quia auctumnus ob multa hoc anni tempore funera Libitinae, in cuius templo ad mortuorum sepulturam necessaria aut vendebantur, aut locabantur, quaestus, sive quaestuosus (*einträglich*) fuit.

v. 20—22. Nexus orationis: In urbe a prima diei luce infinita officiorum negotiorumque genera modo huc modo illuc me rapiunt truduntque. — Horatius igitur iam matutina in urbe negotia narraturus, in rei narrandae principio, uti fere poeta epicus Calliopen vel aliam Musam, significanter *Matutinum Patrem*, *Ianum*, invocat; — Ianus *Matutinus* dicitur, quia eius favori non uniuscuiusque

Principium. Romae sponsorem me rapis. Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge!
Sive aquilo radit terras, seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo, quod mi obsit, clare certumque locuto
Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.
Quid tibi vis, insane, et quam rem agis improbus? urget
Iratis precibus. Tu pulses omne, quod obstat,

anni tantum, sed etiam uniuscunque diei principium et incepta commendabantur; *pater*, ut infr. Epist. I. 16. 59. — *seu Iane lubentius audis*, cumulant poetae dei, quem laudant, nomina, supr. Carm. Saec. v. 15. *Sive tu Lucina probas vocari, sive Genitalis.* — *Unde*, cuius favore.

v. 23. *Rom. sp. me rapis*, Ianum dispertientem quasi et assignantem cuique diurnos labores appellare pergit: Si in urbe versor, mane statim me sponsorem in forum properare iubes; *eia*, ais, *urge*, ne quis te prior huic officio satisfaciat; *eia — urge*, idem est, quod Virgilius Aen. IV. 569. dicit: *Eia age, rumpe moras.*

v. 25—26. *radit*, significanter pro vulgari: perflat; nam dum Auster terras perflat, sordes abradendo eas quasi polit, purgat et exsiccat. Supr. Epod. XVI. 55. *ut neque largis Aquosus arva radat* (inundatione abradat, deterat) *imbribus.* — *brum. Int. d. gyr. trahit*, bruma dies, quibus terra nive contegitur, contrahit, contractiores et breviores reddit; — *gyro interiore*, minimo, brevissimo. Aratus apud Ciceronem de Nat. D. II. 41. de Cynosura: *Nam cursu interiore brevi convertitur orbe.* Et sic *gyrus* in circo, metae proximus, dicitur *interior.*

v. 27—28. Sensus: Postmodo, ubi clara voce et certa fide promisi, quod mihi damno esse possit, (sponsio enim damno est sponsori, si ei vere praestandum est, quod se pro aliquo praestare velle promisit,) redeunti mihi e foro luctandum est in turba hominum, vi submovendo eos, qui tarde procedunt.

v. 29—30. Iam unus ex iis, per quos cubito viam mihi feceram, (*urget iratis precibus*)

Ad Maecenatem memori si mente recurras.
Hoc iuvat, et melli est, non mentiar. At simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi scribae magna atque nova te

irato pectore eiusmodi opprobriis me insectatur: *Quid vis, insane* cett. — *improbus*, significatio huius vocis, quae late patet, accommodanda est rei, de qua sermo est; iam *improbus* est *importunus*. — *tu pulses* cett., tu velis vel ausis omnes in via tibi obstantes pulsare, (nos: *du möchtest wohl gern alles aus dem Wege stossen*) quoties tibi domus Maecenatis, semper animo tuo obversantis, celeri cursu repetenda sit.

v. 32—34. *Hoc iuvat* cett. nihil sane, fateor, contingere mihi potest hoc ad Maecenatem reditu iucundius, nihil dulcius. — *atras Esquilias*, in Maecenatis aedes, sitas in *atris Esquiliis*. — *Esquiliae* dicuntur *atrae*, quia antea *commune sepulchrum plebi*, ut Noster loquitur supr. Sat. I. 8. 10. ibi *steterat*; — *aliena*, pro aliis suscipienda. — *Per cap. et circ. sal. latus*, me obruunt et premunt, vel, ut Terentius loquitur, *circumvallant*. — *per caput salire* est, quod nos dicimus, *durch den Kopf laufen*.

v. 35—39. *Ante secundam*, apud nos: *gegen sieben Uhr*. *Roscius orabat*—cogita, servum aliquem Horatio sub eius in domum Maecenatis adventu iam referre, qui adfuerint in eius absentia, et quid precibus ab eo impetrare voluerint. — *Puteal* (proprie putei operculum), murus, qui puteum cinxisse videtur, in formam quadrati, vel in formam altaris exstructus, uti *puteal Libonis* in nummis expressum conspicitur apud *Lambinum*. Fuerunt autem Romae in foro duo putealia, ut docet *Salmas.* ad Solin. p. 802., alterum in *Comitio*, ubi ius dicebat Praetor, alterum ad *arcum Fabianum*, a Scribonio Libone iussu senatus excitatum, ubi foeneratores convenire, et foenus exercere solebant; Ovid. de Rem. Am. 561. vid. quos laudat *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *puteal:* ad posterius, quod infr. Epist. I. 19. 18. plenius *puteal Libonis* dicitur, respexit iam Horatius, ubi Roscio in re pecuniaria adesse debebat.

v. 36. *de re communi*, ad omnes scribas pertinente; — *reverti*, sc. in decurias scribarum, ut commune cum iis *de re ma-*

Orabant hodie meminisses, Quincte, reverti.
Imprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.
Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero, duntaxat ad hoc, quem tollere rheda
Vellet iter faciens, et cui concredere nugas
Hoc genus: Hora quota est? Threx est Gallina Syro par?
Matutina parum cautos iam frigora mordent:

gna et nova consilium caperes. Horatius enim ipse fuit *scriba*, et quidem *Quaestorius*; de honestate *scribarum publicorum*, in decurias descriptorum, et mercedem ex aerario accipientium vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *scriba.*

v. 38. *Imprimat his* cett. porrigit alius Horatio tabellas, rogans, ut eas a Maecenate consignandas curet. — Maecenas enim nomine Augusti, a quo annulum signatorium acceperat, (vid. *Heind.*) tabellis sigillum imprimere, sive eas consignare solebat.

v. 39. *Dixeris*, pro: si dixeris, et hoc pro: si ego dixerim: *experiar*, periculum faciam, num satisfieri possit tuis precibus; nos: *ich will zusehen, ob es geht.*

v. 40. *Septimus octavo* cett. elegans versus pro vulgari: Iam octo ferme anni praeterlapsi sunt; *fugerit*, nisi fallor, fugit; nos: *es werden nun wohl beinahe acht Jahre verflossen seyn.*

v. 42. *duntaxat ad hoc, quem* cett. eo tantum consilio, ut essem, quem iter faciens, *rheda* secum *tolleret*, sive quem, cum rheda vectus iter faceret, comitem sibi adiungeret; sic apud Livium XLI. 3. *equites* dicuntur *pedites in equos secum tollere.*

v. 44. *Hoc genus*, eiusmodi, exempli causa. — *Threx est Gallina Syro par?* num gladiator Gallina corporis viribus et agilitate *par est* gladiatori *Syro?* Plura fuerunt gladiatorum genera; — *Threces*, (Θρῆκες) ab armis Thraciis ita dicti; *Samnites*, ab armatura Samnitica; *Mirmillones*, ab insigni piscis cuiusdam, (cui nomen fuit *μόρμυρος* vel *μορμυρίων*,) cuius imaginem gerebant in galea. Iam vero cum *Threces* praecipue componi solerent cum *Mirmillonibus*, *Syrus* fuisse videtur *Mirmillo.*

v. 45. *parum cautos*, qui

Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
Invidiae. Noster ludos spectaverat una,
Luserat in campo; Fortunae filius! omnes.
Frigidus a Rostris manat per compita rumor;
Quicunque obvius est, me consulit: O bone, (nam te
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet,)
Numquid de Dacis audisti? Nil equidem. Vt tu

contra frigus non veste crassiore se munit, is parum sibi cavet. — *mordent* — *mordere*, non tantum, ut *urere*, *adurere*, de vehementiore frigore, sed etiam de vehementiore solis aestu, ut infr. Epist. I. 8. 5.

v. 46. *bene*, secure; sermo est de rebus nullius momenti, quae securo animo et sine omni cura deponi possunt in *aure rimosa*, h. e. pervia, quae tribuitur homini, qui, quae audivit, temere effutit; in animo habuit Horatius notissimum illud Terentii (Eunuch. I. 2. 25.) *Plenus rimarum sum, huc atque illuc perfluo.* — *auribus rimosis* opponuntur *aures tutae* supr. Od. I. 27. 18.

v. 47—49. *Per totum hoc* cett. hunc locum ego interpretor sic: Ab eo inde tempore in diem et horam magis magisque expositus fui invidiae; si Maecenas una mecum ludos spectaverat, vel una mecum in Campo Martio luserat, et sic singularem mihi favorem probaverat, tum omnes: *Horatius Fortunae est filius*, clamabant. — Recte Maecenas ab Horatio simpliciter vocari poterat *Noster*, non ideo tantum, quod Maecenas Horatium *in numero suorum habere coeperat*, (v. 41.) sed etiam, quod is, qui nobis favet, simpliciter *Noster* appellari solet; ut ipsi dii *nostri*, qui nobis, *tui*, qui tibi, *mei*, qui mihi favent, dicuntur; vid. *Burmannus* ad Ovid. Trist. IV. 4, 23. — Ad *spectaverat* et *luserat* suppleri debet particula *si*, ut mox versu sequente ad *manat*, et sexcenties alibi.

v. 50. *Frigidus*, qui frigus et horrorem incutit, h. e. tristior, v. c. de Dacis rebellantibus, de funesto proelio aliquo cett. — *a Rostris*, ob maximam hominum ibi convenientium frequentiam.

v. 52. *deos*, Maecenatem et Augustum.

Semper eris derisor! At omnes dî exagitent me,
Si quicquam. Quid? militibus promissa Triquetra
Praedia Caesar an est Itala tellure daturus?
Iurantem me scire nihil, mirantur, ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silentî.
Perditur haec inter misero lux, non sine votis:
O rus, quando ego te adspiciam? quandoque licebit,
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?

v. 54. *derisor*, qui, quod scit, se nescire ait, et hac dissimulatione alios ludit, (εἴρων,) ut infr. Epist. ad Pis. v. [illegible] — *At omnes dî exagitent me*, formula iurandi, *me exagitent*, me insectentur, persequantur, vexent, pro vulgari: perdant.

v. 55. *si quicquam*, sc. audivi. — *Quid? militibus* cett. Caesarne praedia militibus promissa in Sicilia an in Italia daturus est? Respicitur, ut probatum ivit *Bentleius* in *Praef.* ad Horat. s. fin., agrorum divisio, quae, Sexto Pompeio in freto Siculo victo V. C. DCCVIII. et Lepido ad deditionem adacto, DCCXXI facta est. — *Triquetra.* (*Schol. Cruq.*) *Sicilia, quod in tres partes seu promontoria diducta est, Graece Trinacria, a tribus promontoriis, Pachyno, Lilybaeo et Peloro.*

v. 57. *unum*, prae aliis omnibus; vid. *Bentl.* infr. ad *Epist. ad Pis.* v. 82.

v. 59. *misero*, elegantius pro: mihi. — *non sine votis*, iis scilicet, quae sequuntur.

v. 61. *somno*, sc. securo, qui non officiis in urbe subeundis interrumpitur; — *inertibus horis*, noli *horas inertes* referre ad ignavum otium et desidiam, cui Horatius in agro indulgere voluerit, sed ad vitam, qua Horatius in villa sua non aliis, sed sibi tantum vivebat. Tibull. I. 1, 5. *Me mea paupertas vitae traducat inerti.*

v. 62. *ducere*, imbibere, et quidem pleno haustu. cf. supr. ad Od. I. 17. 22. — *oblivia*, Horatius cogitasse videtur de *Lethe*, e quo advenientes Umbrae apud Virg. Aen. VI. 714. *securos latices et longa oblivia potare* dicuntur; supr. Epod.

O quando faba Pythagorae cognata, simulque
Vncta satis pingui ponentur oluscula lardo?
O noctes coenaeque deûm, quibus ipse meique
Ante Larem proprium vescor, vernasque procaces
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inaequales calices conviva solutus
Legibus insanis, seu quis capit acria fortis
Pocula, seu modicis uvescit laetius. Ergo
Sermo oritur non de villis domibusve alienis,
Nec, male necne Lepos saltet; sed, quod magis ad nos

II. 38. post enarratas vitae rusticae iucunditates: *Quis non malarum, quas amor curas habet, Haec inter obliviscitur?*

v. 63. *faba Pythagorae cognata*, inter causas, e quibus Pythagorae disciplinae addicti *fabis* abstinere debebant, affertur quoque haec, quod Pythagoras *fabas* ad animarum mortuorum receptacula retulerit. *Schol. Cruq.* — *dubitabat enim Pythagoras, an in eo corpore* (faba) *lateret anima patris sui, an alterius propinqui, qua de re ridet eum Horatius et eius sequaces* (discipulos); iocose certe huius rei respectu habito Horatius *fabas* vocat *Pythagorae cognatas.*

v. 65. *meique*, familiares, vicini, vernae.

v. 66. *procaces*, lascivientes, verniles iocos miscentes. Supra quoque Epod. II. 66. ad iucundos in agro adspectus referuntur *positi vernae circum renidentes Lares.*

v. 67. *libatis dapibus*, adesis a domino, quarum reliquias vernae inter coenam et post coenam comedebant. — *Prout* una syllaba pronunciandum.

v. 68. *inaequales*, sive grandiores, sive minores.

v. 69. *Legibus insanis*, quibus compotationis rex sive modimperator (vid. supr. ad Od. I. 4. 18.) compotores praescriptum cyathorum numerum uno tenore exhaurire iubebat; cf. supr. ad Sat. II. 2. 123., — *acria pocula*, proprie, qui fortiter potant, dicuntur *acres potores*, ut infr. Sat. II. 8. 36. nos: *starke Trinker*, idem igitur nunc *poculis*, quod potoribus, tribuitur.

v. 70. *uvescit*, uvidus (ὑγρός) est, madet, cf. supr. ad Od. II. 19. 18.

v. 72. *Lepos*, *(Schol. Cruq.)* *nomen insignis saltatoris*, *Cae-*

Pertinet et nescire malum est, agitamus: utrumne
Divitiis homines, an sint virtute beati?
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos?
Et quae sit natura boni, summumque quid eius?
Cervius haec inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Si quis nam laudat Arelli
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper et attentus quaesitis, ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque ille
Sepositi ciceris nec longae invidit avenae,
Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia coena

sari grati, *Archimimi*, *qui sic appellatus est*, *quod iucunde et molliter saltaret.*

v. 75. *usus*, utilitas; *rectum*, virtus, honestas.

v. 77 — 79. *Cervius haec inter* cett. Et dum haec de rebus ad nos pertinentibus familiariter disputamus, Cervius, vicinus, aniles fabellas (*ex re*) rei, de qua loquimur, accommodatas, interserit. Nam si quis exempli causa Arelli opes laudat, ignorans, quanta cum divitiarum possessione coniuncta sit sollicitudo, sequentem fabulam narrat. — *Arellus* in vicinitate fuisse videtur homo dives, et, ut omnes fere divites, de secura opum suarum possessione admodum *sollicitus*; tota enim fabula referenda est ad sollicitudinem, qua misere cruciantur divites.

v. 81. *paupere cavo*, — *cavus*, vel *cavum* de latibulo muris, ut infr. Epist. I, 7, 33. de latibulo nitedulae. *paupere*, ut infr. Epist. I, 10, 32. *sub paupere tecto.*

v. 82. *Asper*, vitae asperae et durae adsuetus. — *ut tamen arct. Solv. hosp. an.*, hactenus tamen, ut animum arctis rebus intentum hospitii officiis aperiret.

v. 84. *neque ille Sep. cic. n. l. invid. avenae*, plenius ad vulgarem loquendi rationem dixisset: „neque ille hospiti invidit ciceris et avenae fructum,“ sed usus est forma Graeca: φθονεῖν τινί τινος, vid. *Heind.*

Vincere tangentis male singula dente superbo:
Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc: Quid te iuvat, inquit, amice,
Praerupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris praeponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes, terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo leti fuga. Quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus iucundis vive beatus;

v. 87. *male* referunt ad *tangentis*, ut sit: vix tangentis; equidem iunxerim: *male superbo*, h. e. admodum superbo, ut Sat. praeced. v. 107. *male tussire*, et Sat. I, 3, 45. *male parvus*, ubi cf. *not.*

v. 88. *pater ipse domus*, lepide mus rusticus iam ut hospes muris urbani *pater domus* (paterfamilias, herus) vocatur; *palea in horna*, nuper demum in huius anni messe collecta, recente.

v. 89. *Esset*, comederet; *ador*, nos: *Dinkel*, *Spelt*; — *lolium* (bromus), nos: *Lolch.* — *relinquens*, reservans hospiti.

v. 91. *patientem*, (καρτεροῦντα) sc. vitae asperae et durae sortem; *pati*, non raro omissa re, quam quis patitur, vel de qua sermo est. Ovid. Amor. I, 14, 13. *At, si passa fores*, sc. crines a natura tibi datos; ubi vid. *Burm.* et ad Lucan. V. 313.

v. 93. *mihi crede*, *ego* suppleo: te, ut sit: trade te meae fidei meoque praesidio. — *terrestr. quando Mort. an. viv. sort.*, quandoquidem ii, qui in terris vivunt, mortales animas sortiti sunt. Lepide mus urbanus, proposita Epicureorum opinione, *animum cum homine mori et interire*, murem rusticum ad arripiendos iucundioris vitae fructus exhortatur; sic *Voluptas* apud Sil. Ital. XV. 45. ad animum P. Corn. Scipionis Africani sibi conciliandum, *Umbram non sensuram esse, quid gesserit*, ait.

v. 95. *aut magno aut parvo*, Propert. III, 20, 25. *Sed tamen huc omnes, huc primus et ultimus ordo.* cf. supr. ad Od. I, 4, 13.

Vive memor, quam sis aevi brevis. Haec ubi dicta
Agrestem pepulere, domo levis exsilit; inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat
Nox medium coeli spatium, cum ponit uterque
In locuplete domo vestigia; rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magna superessent fercula coena,
Quae procul exstructis inerant hesterna canistris.

v. 98. *pepulere*, moverunt; Cicero de Fin. II, 10. *At ille pellit, permulcet sensum voluptate;* sic passim simplex verbum *pellere;* vide inprimis *I. Fr. Gronov.* ad Liv. III, 30. §. 4. p. 660. in edit. *Drakenb.*

v. 99—101. *Vrbis av. Moen. subrepere*, itinere peracto cum mures urbem adeundi subiret cupiditas, latenter noctu subter moenia arrepere coeperunt. — *nocturni*, nocturno tempore; ut *nocturnus lupus* apud Virgil. Georg. III. 537., et *vespertinus ursus* supr. Epod. XVI, 51. — *Iamque tenebat Nox med. spat.* lepide Horatius in re levi ad epici poetae sublimitatem exsurgit. Nox apud poetas post Solis occasum ab oriente surgit et curru vecta per coelum Solis vestigia legit; vid. *Heynii* ad Virgil. Aen. II. Excurs. II.

v. 102. *In locuplet. dom.* — *domus locuples* opponitur *pauperi cavo* in v. 80. — *vestigia*, pedes; Catull. LXIV, 162. *Candida permulcens liquidis vestigia lymphis*, ubi vid. notata. — *cocco* — *coccum*, est ex opinione veterum granum, reapse autem vermiculus (*Coccus Ilicis* L.) inhaerens cortici arboris e genere quercus (*quercus coccifera*, *Q. Ilex. L.*). Hos vermes conglomeratos (qui Francogallis *vermillon*, nobis *Kermes*, *Scharlachbeere* vocantur,) ramis abradunt, et inde parant colorem coccineum, qui quidem, quia propius accedit ad colorem purpureum, poni fere solet pro *purpureo;* certe eadem vestis stragula, quae iam *cocco tincta* dicitur, paulo post in v. 106 est *purpurea.*

v. 103. *canderet*, fulgeret, splenderet; — *candere* proprie de fulgore, quo rutilat *ignis*, vel de candore, quo lucet *ebur*. Catull. LXIV. 45. *candet ebur soliis.*

v. 105. *procul exstructis*, explicant: in altum exstructis; sed exemplum, ubi *procul* pro: *in altum* dictum sit, de-

Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem: veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatque dapes, nec non verniliter ipsis
Fungitur officiis, praelambens omne, quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte, bonisque
Rebus agit laetum convivam: cum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus: Haud mihi vita
Est opus hac, ait, et valeas: me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

est. Immo *procul* iam est: non ita procul, scilicet a mensa, ubi coenatum fuerat, ideoque pro: in propinquo; plane ita *procul* apud Virgil. Eclog. VI. 16. *Serta procul tantum capiti delapsa iacebant.* Aen. X. 835. *Procul* (iuxta, in propinquo) *aerea ramis Dependet galea.* — *exstructis*, ob magnam reliquorum ferculorum, quae servantur in canistris, copiam, ut *mensa exstructa*, in qua splendide disposita est magna epularum copia.

v. 106. mus rusticus, qui ante porrectus iacuerat in horna palea, cubat nunc in veste purpurea. Sane in hac vitae urbanae, qua nunc gaudebat mus rusticus, descriptione non sine animi voluptate contendes singula cum singulis, quibus antea vita eius rustica adumbrata est.

v. 108—109. *Continuatque dapes*, continenter, uno tenore alias atque alias dapes apportat. — *verniliter ips. Fung. offic.*, *ipsis*, ipsis, quibus vernae fungi solent, fungitur officiis; — *praelambens*, non raro enim vernae cibos, quos apponunt, praelambere solent. Pro *praelambens* duorum Codd. auctoritate *Bentleius* dedit: *praelibans;* cibi certe a convivatore *praelibari* solebant in urbanis conviviis.

v. 110—111. *cubans*, cubando pelliculam curans. — *bonisque rebus*, et rerum bonarum fructu, constitutus quippe in rebus prosperis. — *agit laetum conviuam*, partes laeti convivae agit, laetum convivam se praebet.

v. 114. *Molossis canibus*, cf. supr. ad Epod. VI. 5.

v. 117. *ervo*, leguminis quodam genere; *tenui ervo*, ad tenuem victum ervi.

SATIRA VII.

Iamdudum ausculto, et cupiens tibi dicere servus
Pauca, reformido. Davusne? Ita. Davus, amicum
Mancipium domino, et frugi, quod sit satis; hoc est,
Vt vitale putes. Age, libertate Decembri,
Quando ita maiores voluerunt, utere: narra.

SATIRA VII.

Davus, servus, quem Horatius pro libertate, die Saturnalium servis concessa, paulo audacius secum loquentem inducit, sapientiae praecepta ad levem et instabilem hominum animum spectantia, quae Crispini philosophi ianitorem secum communicasse ait, in hac Satira exponit, simulque in herum eiusque vitia liberius invehitur.

v. 1 — 4. *Iamdudum ausculto*, cett. Finge tibi Horatium ad se vocasse servum suum Davum; — audit Davus, respondens: Iamdudum aures ad vocem domini me vocantis arrigo; nam cupio pauca (sc. rectioris vitae praecepta) tibi referre, sed, quia servus sum, id facere reformido. Tune Davus, servus meus? Sane ego Davus, servus tuus; nam ego dominum meum amo, et, quantum satis est, bonae frugis servus sum, ita quidem, (*ut vitale putes*) ut credere possis, me non ante diem moriturum esse. (Ante diem enim mori putabantur optimi quique et praestantissimi; Ovid. Amor. II. 6, 39. *Optima prima fere manibus rapiuntur avaris;* Iocosa igitur modestia Davus bonus tantum servus, non optimus, videri vult.) — Sic mihi in huius satirae principio, de quo a *Bentleio*, qui hanc cum praecedente satira in unam conglutinare volebat, et ab aliis interpretibus multum disputatum est, omnia bene sibi respondere videntur.

v. 4 — 6. *Libert. Decemb.* — *utere*, utere, quae servis mense Decembri, Saturnalibus, dari solet, libertate; *Schol. Acr.* — *Habeas licentiam et libertatem dicendi, quae velis, quia Saturnalibus libertas servis concedebatur, et omnes exaequabantur, ut saeculi aurei,*

Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum: pars multa natat, modo recta capessens,
Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
Cum tribus annellis, modo laeva Priscus inani.
Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas;
Aedibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste:
Iam moechus Romae, iam mallet doctor Athenis
Vivere; Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.

quo Saturnus regnavit, esset imitatio. Decembri autem mense (a. d. XIV. Calend. Ian.) *celebrantur, et immutatio fit conditionis; nam et liberi ex servis et servi ex liberis fiunt.*

v. 6. *Constanter*, eadem semper pertinacia.

v. 7. *Propositum*, rem semel propositam, licet inhonestam. — *Natat*, huc illuc agitatur, fluctuat, mutabilis est. Cic. de Nat. D. III. 14. *In quo tu mihi magis natare visus es.*

v. 8. *Notatus*, sc. est; posui igitur post *inani* distinctionem maiorem; nam *vixit inaequalis* ad sequentia tantum referenda videntur; iunge: *Priscus (saepe)* modo *(notatus)* observatus et conspectus est *cum tribus annellis, modo (laeva inani)* ita, ut vacua plane et inanis esset laeva manus annulis, pro vulgari: Priscus modo tres annulos, modo nullum laeva manu gerere solebat. De vario apud Romanos annulorum usu vid. *Kirchmann de Annul.* et quae huc spectant, cap. 15. seqq.

v. 10 — 12. *Vixit inaequalis* cett. Idem fuit homo tam varii ingenii, ut in horas modo tunica laticlavia, modo angusticlavia prodiret, modo ex magnis aedibus *(se conderet)* se reciperet et abderet parvis et humilioribus aedibus, unde vix libertinus paulo cultior decenter exiret. — *Inaequalis*, inconstans; supr. Sat. I. 3, 9. *Nil aequali homini fuit illi.*

v. 14. *Vertumnis* — *Vertumnus*, antiquissimus Tuscorum deus, in omnes formas, ut Proteus apud Graecos, se *vertens*, unde Tibull. IV. 2, 14. *Mille habet ornatus, mille decenter habet.* Sed cf. inprimis Elegiam in Vertumnum Propertii IV, 2. Pro vulgari igitur: *diis iratis*, accommodate ad naturam *Vertumni* dixit *iniquis Vertumnis*, quasi nato Prisco ex ira Vertumni data sit mutabilitas.

Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra
Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit: quanto constantior idem
In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,
Qui iam contento, iam laxo fune, laborat.
Non dices hodie, quorsum haec tam putida tendant,
Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
Fortunam, et mores antiquae plebis, et idem,

v. 15. *Iusta*, quam Volanerius culpa sua sibi contraxerat, ut *poena iusta.*

v. 16. *Contudit articulos*, labefactavit, confregit, infirmos et inutiles reddidit.

v. 17. *in phimum*, fritillum, in quo tali vel tesserae concutiebantur, et inde per pyrgum sive turriculam mittebantur in tabulam lusoriam.

v. 18. *Pavit*, aluit.

v. 19 — 20. *levius*, paulo minus. — *prior illo*, potior illo, melioris fere conditionis, quam ille, *Qui iam cont. i. lax. fun. labor.*, qui inconstantia laborat, dum modo vires intendit, modo languori indulget, modo severus, modo levis est. Virium *contentio*, vel acre studium, cum *fune contento*, virium *remissio*, vel incuria, negligentia, levitas, cum *fune laxo* comparatur.

v. 21. *Hodie* — *Heindorfius* cum aliis pro: *statim* accipit; equidem accipio pro: hoc die Saturnalium, quo tibi omnia libere dicere licet, vel pro: tandem hoc die, quia Davus diem perdere videbatur ambagibus, quas morae impatiens Horatius ferre amplius nolebat; hinc ea, quae adhuc dixit Davus, vocat *tam putida*, tam molesta et fastidiosa, scilicet ob longam rei, quam relaturus erat Davus, circuitionem. — *Furcifer*, notum dominorum in servos convicium. Terent. And. III. 5, 12. *Tibi ut ego credam, furcifer?* ubi Donatus: *Furciferi dicebantur, qui ob leve delictum cogebantur a domino ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus;* hinc v. 66. *Ibis sub furcam.*

Si quis ad illa Deus subito te agat, usque recuses:
Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse,
Aut quia non firmus rectum defendis, et haeres,
Nequidquam coeno cupiens evellere plantam.
Romae rus optas; absentem rusticus Vrbem
Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad coenam, laudas securum olus; ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
Maecenas serum sub lumina prima venire

v. 24. *Ad illa*, sc. quae laudas, *te agat*, te auferat, transferat.

v. 25. *Aut quia non sentis, quod* cett. Aut quia, quod rectum esse ore clamas, non animi sensu complecteris; vana enim sunt praecepta, quae non sentiuntur, h. e. quorum veritas non percipitur.

v. 26. *non firmus*, non firmo pectore, non severo studio. — *defendis*, tueri studes, exerces; — *haeres*, sc. in vitio, quod comparatur cum coeno, e quo pedes, qui in eo haerent, non facile expediri possunt.

v. 28. *Absentem*, a rure remotam. — *levis*, inconstans et varius.

v. 30. *Securum*, quo quis in securo otio vescitur. — *velut usquam vinctus eas*, quasi obtorto collo ad coenam rapiaris, quasi non in arbitrio tuo positum sit, utrum tibi coenare placeat, an minus placeat.

v. 31. *ita*, si non vocatus es, — *amasque*, et, ut ais, tibi gratum est, quod cett.

v. 32 — 42. *Iusserit ad se Maecenas* cett. Nexus et sensus: Sed vide, quam parum tibi in hac quoque re constes! Quodsi enim Maecenas te apud se coenare iusserit, alta statim voce servos convocas, res necessarias afferri iubes, et celeri pede ad coenam properas. Id cum vident scurrae, nunc a te discedere iussi, te, licet vitium decoris verbis tegas, ut hominem, nequitia sibi haud cedentem, rident carpuntque. — *Serum convi-*

Convivam: nemon' oleum fert ocius? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisque
Mulvius, et scurrae, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim, fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem; nasum nidore supinor:
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.

vam, qui sero, h. e. vespertino tempore venit; *ut vespertinus hospes*. Sat. II, 4, 17. *Sub lumina prima*, ut infr. Epist. II. 2, 98. *ad prima tempora*, de primis tenebris, ubi lumina in domibus accendi solent.

v. 34. *oleum*, lucernae scilicet, quae tempore noctis euntibus viam illustret, infundendum.

v. 35. *blateras*, — *blaterare* de iis, qui incondita verba *iaciunt*, modo hoc, modo illud fieri iubent, ut solent heri festinanter e domo abituri. — Pro *furisque* in pluribus Codd. *fugisque*, sed in lectione *furisque* imago hominis prae festinatione huc illuc discurrentis et tumultuantis vividius expressa est.

v. 36. *Mulvius, et scurrae*, Mulvius et praeter eum alii scurrae. — *tibi non referenda precati*, scurrae, quia, discedente ad Maecenatem Horatio, ipsi, nunc coena apud eum delusi, discedere debebant, de hac re indignantes conviciis persequebantur Horatium, non quidem palam et coram ipso, sed clam et inter se; et hinc *non referenda* (non audienda Horatio) *precati* (imprecati) dicuntur.

v. 37. *Etenim — dixerit ille*, iam sequuntur verba illa *non referenda*, quibus scurrae coenatum euntem Horatium insectati dicuntur; — *Dixerit ille*, illum (Mulvium) his fere verbis usum esse puta: fateor, me esse scurram et hominem inertem, qui humili arte aliorum coenas appetit, sed tu, Horati, qui tanquam melior me tractas insolentius, idem, quod ego, sed sub specie honestiore, facis, et fortasse me es nequior. — *me Duci ventre levem*, me esse hominem levem, qui ventre se duci patitur ad humilem artem, qua scurra ego mensis ditiorum adhibear; — *nasum nidore supinor*, Graece pro: nasus nidore (nidorem h. e. suavem ciborum odorem captando) supinatur, sursum trahitur.

v. 39. *Si quid vis, adde*, potes quoque addere; pro vulgari: praeterea; commode de hac loquendi formula laudant Cic. ad Attic. VII, 2. *Tironem Patris aegrum reliqui, adolescentem, ut nosti, et adde, si quid vis, probum: nihil vidi*

Tu, quum sis, quod ego, et fortassis nequior, ultro
Insectere; velut melior? verbisque decoris
Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso
Quingentis emto drachmis deprenderis? Aufer
Me vultu terrere; manum, stomachumque teneto;
Dum, quae Crispini docuit me ianitor, edo.
Te coniux aliena capit; meretricula Davum:

melius. — *popino*, quem venter in popinas ducit.

v. 40. *Vltro*, insuper, vid. *Drakenb.* ad Liv. XL. 12. §. 4. et *Graev.* ad Cic. pro Quinct. 23. Sed possis quoque *ultro* explicare: sponte, pro lubitu, sine causa, ut: *ultro accusare*, *ultro iniuriam facere*, Terent. Adelph. IV, 3, 3. — *Insectere*, sc. me.

v. 41. *Verbisque decor. obvolv. vit.* et, quod tibi ipsi vitio verti possit, ingens scilicet apud Maecenatem coenandi desiderium, decora amicitiae, quae tibi cum Maecenate intercedat, specie excuses et occultes?

v. 42—45. *Quid*, *si me stultior* cett. Iam Davus, oratione, quam contra Horatium habuisse fingitur Mulvius scurra, finita, in iis, quae liberius se Horatio dicere velle professus est, pergit. Sed nimiam primorum verborum acerbitatem *Quid*, *si me stultior deprenderis?* non aequo animo ferre poterat Horatius. Vultum igitur torvum et minacem ostendit. Quod cum animadvertit Davus, *aufer*, inquit, *me vultu terrere*; *aufer* h. e. parce, noli vel omitte me vultu tuo terrere velle. — *Man. stom. teneto*, manum et iram a vi mihi inferenda cohibeto.

v. 45. *Crispini ianitor*, ut eo maior Crispino paretur gravitas, facete ianitor adeo eius praecepta cupide imbibisse et propagasse fingitur.

v. 46. *Te coniux aliena capit* cett. Noli ex animo dimittere, Davum iam referre praecepta, in scholis Crispini ab eius ianitore subleota; sed haec praecepta callide et data opera ita proponit, quasi ad se ipsum et dominum suum Horatium spectent; quod tamen aliter se habere, aperte docet versus 58. Horatius enim non *annulum equestrem*, neque *insignia* magistratus gerebat; Davus igitur ex more, qui nunc quoque valet in orationibus, appellat aliquem in sin-

Peccat uter nostrûm cruce dignius? Acris ubi me
Natura incendit, sub clara nuda lucerna
Quaecumque excepit turgentis verbera caudae
Clunibus, aut agitavit equum lasciva supinum;
Dimittit neque famosum, neque sollicitum, ne
Ditior, aut formae melioris, meiat eodem.
Tu, quum proiectis insignibus, annulo equestri
Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacerna;
Non es, quod simulas? Metuens induceris, atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri virgis, ferroque necari

gulari, dum omnes alios, qui ita, ut ait, agunt et sentiunt, intelligit.

v. 51. *Dimittit*, ea me dimittit.

v. 54. *Romanoque habitu*, togatus. — *prodis ex iudice Dama Turpis*, a dignitate iudicis descendis ad servilem humilitatem; facis, quod abiectioris conditionis servus facere solet; — pro: *servus* posuit servile nomen, *Dama*.

v. 55. *odoratum*, unguentis bene olentibus delibutum; capita enim sive crines hominum elegantiorum unguentis nitere et odores spargere solebant. — *obscurante*, obtegente, occultante *lacerna*, crassioris pallii genere, quo tempore frigido vel pluvioso se involvere solebant servi; vid. *Ferrar. de Re Vest.* P. II. L. I. c. 1. 6 seqq. *Ruben.* I, 6.

v. 56. *Non es, quod simulas?* nonne tum revera es id, quod simulas? servus scilicet, ἀνδράποδον. — *induceris*, in domum matronae.

v. 57. *Altercante libidinibus*, pugnante cum libidinibus; — *pavor*, retinet, deterret; *libido*, impellit, incitat.

v. 58—67. *Quid refert* cett. Sensus: Quid tandem est discriminis, utrum incedas vel sis *auctoratus*, (homo, certo pretio, *auctoramento*, domino alicui vel lanistae in servitutem, vel ad gladium addictus,) ut pro domini vel lanistae arbitrio virgis uraris et ferro neceris, an adulter, ut in adulterio deprehensus rem omnem, vitam et famam, cum corpore perdas? — *Auctoratus*, (*Schol. Acr.*) *qui se vendunt ludo* (gladiatorio), *auctorati vocantur; aucto-*

Auctoratus eas; an turpi clausus in arca,
Quo te demisit peccati conscia herilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronae peccantis in ambo iusta potestas,
In corruptorem vel iustior? Illa tamen se
Non habitu, mutatve loco, peccatve superne,
Quum te formidet mulier, neque credat amanti.
Ibis sub furcam prudens; dominoque furenti

ratio enim dicitur *venditio gladiatorum.* — *Uri virgis*, ut infr. Epist. I, 16, 47. *loris uri*; de formula, qua, qui se auctorabant, emebantur, laudat Petron. c. 117. *In verba Eumolpi sacramentum iuravimus, uri, vinciri, verberari, ferroque necari; et quicquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus.*

v. 60. *conscia peccati herilis*, ancilla, ut Supr. Sat. I, 2, 130.

v. 61. *Contr. gen. tang. caput?* genibus contingas caput contractum et deflexum? caput enim eorum, qui in arca aliqua absconduntur, ad genua deflecti et detorqueri debet. — *Estne*, nonne est?

v. 62–64. *In ambo*, in adulterum et in adulteram. — *Iusta potestas*, non tantum apud Athenienses, sed etiam antiquiore tempore apud Romanos maritis deprehensos adulteros occidere licebat; vid. Gell. X, 23. Sed in *lege Iulia de adulteriis* poenae, quam mariti ab adulteris sumerent, modus praescriptus est. — Posui post *iustior* signum interrogationis, ut verba: *In corruptorem vel iustior* cum praecedentibus cohaereant sic: *Nonne peccantis matronae marito in ambo iusta, iustior vel* (adeo) *in corruptorem* (adulterum) *potestas est?* — *Illa tamen* cett., licet enim matrona quoque peccet, *illa tamen se non mutat habitu*, (non, sicut tu, caput lacerna obvolvit,) *mutatve loco*, (neque e domo sua in tuam se confert,) *peccatve superne* (neque eo modo peccat, quo mares peccant).

v. 65. *Quum te formidet* cett., cum te timore aliquo refugiat, nec sine cura tibi amanti se tradat.

v. 66. *Ibis sub furc. pr.* dum matronas sectaris, *(prudens)* sciens volensque servi, servilibus poenis *(furcae*, cf. ad V. 22.) obnoxii, personam indues; *dominoque furenti*, apposite ad servilem conditionem, quam subit libidinosus, matronae maritus nunc *dominus* vocatur.

Committes rem omnem, et vitam, et cum corpore famam.
Evasti? credo, metues, doctusque cavebis.
Quaeres, quando iterum paveas, iterumque perire
Possis, o toties servus! quae bellua ruptis,
Quum semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum moechus, ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa
Praetereo sapiens argentea. Tolle periclum:
Iam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis, hominumque,
Tot tantisque minor? quem ter vindicta quaterque

v. 67. *cum corpore*, supr. Sat. I, 2, 43. *Dedit hic pro corpore nummos*, cf. ibid. vers. 45.

v. 68—71. *Evasti?* an forte tibi contigit periculum evadere? — *credo, metues* cett., metues igitur, puto, in posterum, quod effugisti, periculum, et prudentior factus evitabis! — *Quaeres, quando* cett. Non ita, immo opportunum tempus, (*quando*) quo iterum contremiscas, et iterum te miserum reddere possis, quaeres! — *quae bellua* cett., explicant: quae bellua est tam (*prava*) stolida, ut, cum semel effugit, ruptis catenis se reddat? Sed vix *pravus* in hac significatione apud bonos scriptores occurrit; equidem malim iungere: *quae prava* (fera, saeva, ob pravitatem et feritatem vincta) *bellua* — *se reddit rupt. cat.*

v. 72. *Non sum moechus, ais*, Davus alium in singulari alloquitur, per quem designat omnes, qui non virtute, sed poenae vel periculi metu a flagitiis absterrentur. Egregia sane, quam Crispinus docuisse fingitur, sententia!

v. 73. *sapiens*, ex poenae metu.

v. 75—77. *Tune mihi dominus* cett. Sensus: Tune, qui ipse (*minor*) subiectus sis tot tantisque rebus atque hominibus, quorum imperio serviliter pares, qui, licet ter quaterque manumissus sis, tamen a misera formidine h. e. servili conditione et sentiendi ratione nunquam libereris, tune, inquam, mihi dominus esse potes? —

Imposita haud umquam misera formidine privet?
Adde super dictis, quod non levius valeat: nam,
Sive vicarius est, qui servo paret (uti mos
Vester ait) seu conservus: tibi quid sum ego? nempe
Tu, mihi qui imperitas, aliis servis miser; atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.

Vindicta, (*Schol. Cruq.*) *virga praetoris*, *qua percutiebantur servi*, *dum liberi fiebant*, *manumittebanturque capiti imposita: tribus namque rebus fit manumissio*, *Vindicta*, *Censu*, *Testamento*. — *Privet*, liberet; *privari dolore*, *exilio*, *iniuria*, *molestia* apud Ciceronem; exempla dabit *Forcellinus* in Lex.

v. 78—82. *Adde super*, distinctione post *super* posita explicant: adde insuper, quod iis, quae modo dixi, non levius valeat; nos post *dictis* posuimus distinctionem, ut sit: Superadde iis, quae dixi, — *nam Sive* cett. Sensus: Nam sive is, qui alius servi, cui paret, vices obit, *vicarius*, ut vos domini eum appellare soletis, sive *conservus* (alterius in servitio sodalis) est, quid ego tibi sum? vel, quomodo ego appellandus sum? Scilicet tu, qui dominus mihi imperas, (*miser*) ut miserae conditionis homo servitium praestas aliis, atque te regi pateris, uti fere mobilis ex ligno contexta figura non vi propria, sed alienis nervis sive fidiculis regitur. — *Qui servo paret*, servus paret servo, qui ad eius vices suscipiendas mercede conducitur.

v. 82. Per *lignum mobile* intellige signum vel simulacrum ad imaginem hominis vel animalis cuiusdam e ligno exsculptum et conformatum, cuius membra movebantur nervis sive funiculis. Eiusmodi figuras, *νευρόσπαστα*, (apud nos: *Marionetten*,) lucri faciendi causa circumferebant et conspiciendas expediebant homines, qui apud Graecos dicuntur *νευροσπάσται*. Vide ad h. l. *Heindorf.* qui in hanc rem attulit locum ex Apul. de Mundo p. 70. ed. *Elmenhorst.* *Illi*, *qui in ligneolis hominum figuris gestus movent*, *quando filum membri*, *quod agitari solet*, *traxerint*, *torquebitur cervix*, *nutabit caput*, *oculi vibrabunt*, *manus ad ministerium praesto erunt*, *nec invenuste totus* (sc. qui repraesentatur) *videbitur vivere.* vid. imprimis *Ruhnk.* ad Timaei Lex. Plat. p. 140 et 141. sub voce *θαύματα*.

Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus;
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent;
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis; et in se ipso totus, teres, atque rotundus,
Externi ne quid valeat per leve morari,
In quem manca ruit semper Fortuna. Potesne,
Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
Poscit te mulier, vexat, foribusque repulsum

v. 83. *sibi qui imperiosus*, qui in se ipsum imperium exercet, se ipsum temperat et moderatur, se ipsum in manu sua habet.

v. 85. *Responsare cupidinibus — Fortis*, ex noto graecismo: fortis in responsando. *Responsare* non est, ut explicat *Gesnerus*: detrectare imperium; sed *responsare* vel *respondere cupidinibus* dicuntur ii, qui cupidinibus coercendis pares sunt; sic infr. in hac satira v. 103. *virtus — coenis responsat opimis*, opimis coenis contemnendis par est; Epist. I, 1, 68. *Fortunae superbae responsare*; Epist. II, 2, 48. *arma Caesaris Augusti non responsura* (non paria futura) *lacertis*.

v. 86–87. *in se ipso totus*, unice defixus in se ipso explorando, omnia ad internum animi cultum referens; Cicero Paradox. II. *Nemo potest non beatissimus esse, qui totus aptus est ex sese, qui in se uno ponit omnia.* — *teres atque rotundus* — *Vossius* vertit: *gerundet und kuglicht*; causa, cur is, qui *totus est* in interno animi cultu, aequiparari possit *tereti* et *rotundo* globo vel sphaerae, statim subiicitur, *ne quid externi* (externae sordis vel labis, pravitatis) *valeat per leve* (per teres et rotundum corpus levigatum) *morari*, sedem invenire, residere, adhaerere; Horatium imitatus est Ausonius Idyll. XVI.

v. 88. *In quem manca ruit semper Fortuna*, in qualem semper fortuna *manca* (imbecillis, impotens, irrito conatu) impetum facit.

v. 89. *Potesne Ex his, ut propr. qu. nosc.*, potesne ex his, quae dicta sunt de sapientis virtutibus, animadvertere aliquid, quod tibi proprium sit, vel quod in te cadat?

v. 90. *vexat*, contumeliose te

Perfundit gelida; rursus vocat: eripe turpi
Colla iugo. Liber, liber sum, dic age. Non quis:
Vrget enim dominus mentem non lenis, et acres
Subiectat lasso stimulos, versatque negantem.
Vel quum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Qui peccas minus atque ego, quum Fulvi Rutubaeque,
Aut Placideiani contento poplite miror
Proelia, rubrica picta aut carbone; velut si

tractat; *probris et maledictis vexare aliquem* dixit Cic. p. Flacc. c. 20.

v. 91. *gelida*, sc. aqua.

v. 92. *Non quis*, non potes ut servus, qui paret domino, h. e. animo, qui libidine se regi et corripi patitur.

v. 94. *lasso*, languere in amore incipienti, — *versatque negantem*, et repugnantem commovet, incitat.

v. 95–98. *Vel*, ut aliud exemplum de hominum insania afferam; de hoc usu particulae *vel* vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *vel.* — *Quum Pausiaca* cett. Sensus: Quomodo tu, insane, cum in contemplatione tabellae Pausiacae stupore torpes, minus peccas, quam ego, cum nobilium gladiatorum statum vel gradum, et proelia, rubrica aut carbone picta, miror. — *Pausiaca tabella*, de nobilissimo pictore *Pausia*, Sicyonio, vid. Pausan. Corinth. 27. p. 173. Plin. H. N. XXXV, 11. Interpretes commode cum Horatio comparant Cic. Parad. V, 2. *Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti. Mitto, unde susiuleris, et quando habeas. Intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse ineptiarum omnium iudico.* — *torpes*, stupidus detineris, ut Cicero in l. c. loquitur. — *Fulvius*, *Rutuba* et *Placideianus*, gladiatorum tum insignium nomina. — *contento poplite*, exprimitur status vel gradus, quo gladiatores invicem se petunt; dum gladiator altero pede firmiter insistit, alterius pedis poples contenditur. — *Proelia picta*, Plin. XXXV, 33. *Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi coepta a C. Terentio Lucano. Is avo suo — triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianae posuit.* — *rubrica* (nos: *Röthel*) *aut carbone;* levi igitur opera et negligenter; cum his tabulis, quae

Re vera pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? Nequam, et cessator Davus; at ipse
Subtilis veterum iudex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante; tibi ingens
Virtus, atque animus coenis responsat opimis?
Obsequium ventris mihi perniciosius est: cur?
Tergo plector enim; qui tu impunitior illa,
Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae,
Illusique pedes vitiosum ferre recusant

ad indicendos ludos gladiatorios publicari solebant, comparari quodammodo nostra aetate possunt illae, quas e. g. equorum domitores Anglicani ad indicenda artis equestris spectacula una cum sua et equorum effigie satis inepte vel crassa Minerva adumbrata in vicis affixas proponunt.

v. 100—101. *Nequam, et cess.* cett. Si talibus mirandis tempus impendo, vocor ego homo nequam et *cessator* (qui ultra tempus cessat, nec iusto tempore redit,); at tu subtilis et bene peritus *(callidus)* veterum iudex celebraris; in eodem sensu *callidus* supr. Sat. II, 3, 23.

v. 102—103. *Nil ego, si* cett. Si ego libum fumans appeto, nullius pretii homo (nos: *Taugenichts)* dicor; tune pro ingente tua virtute et animo par es contemnendis coenis opimis? tune coenis opimis abstines? De voce *responsare* cf. ad v. 85.

v. 104—108. *Obsequium ventris* cett. Sensus: Quod ego ventri satisfacturus fumanti libo cupide manus iniicio, mihi perniciosius est: cur? quia tergo poenas luo; quomodo tu epulas illas, quae parvo pretio parari non possunt, captas *impunitior?* Sed ne tu quidem impune inde abis! Epulae scilicet sine fine petitae *inamarescunt* (quia, ut Horatius supr. Sat. II, 2, 43. loquitur, *mala copia aegrum stomachum sollicitat,* vel quia, ut ibidem v. 75. *dulcia se in bilem vertunt stomachoque tumultum* movent) *pedesque illusi* (quibus una cum corpore crebrae epulae fraudi sunt) *vitiosum corpus* (supr. Sat. II, 2, 78. *corpus onustum hesternis vitiis) ferre recusant,* h. e. officio suo fungi nolunt.

v. 106. *obsonia,* (ὀψώνια,) praecipue de magni pretii piscibus; cf. supr. Sat. II, 2, 41. deinde de quibusvis epulis aliis.

v. 108. *Illusique pedes,* non male *Landinus:* „qui, cum stare se posse credunt, vacillant.“

Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtiva mutat strigili? qui praedia vendit,
Nil servile, gulae parens, habet? Adde, quod idem
Non horam tecum esse potes; non otia recte
Ponere: teque ipsum vitas fugitivus, et erro,
Iam vino quaerens, iam somno fallere curam:
Frustra: nam comes atra premit, sequiturque fugacem.
Vnde mihi lapidem? Quorsum est opus? Vnde sagittas?

v. 109—111. *An hic peccat* cett. An hic (*puer*) servus, qui sub noctis tenebras (ne deprehendatur) oblata furtiva strigili uvam accipit, peccat? ille vero, qui, (*gulae parens*) ut luxuriose vivat, praedia vendit, non pravae suae cupiditati tamquam servus subiectus est? — *Puer uvam mutat strigili; mutare vel permutare aliquid aliqua re* pro: cum aliqua re, saepius; iam de mutandis mercibus (*Tauschhandel*); *mercem merce mutare* est, tam vendere, quam emere; supr. Sat. I, 4, 29. *Hic mutat merces.* — *strigilis*, στλεγγίς, (*Schol. Cruq.*) *instrumentum est aeneum, quo sudorem solent in balneis homines detergere deradereque.* vid. *Boettiger Archaeolog. der Malerei* p. 219.

v. 112. *Tecum esse*, ad te redire, et qualis sis, tecum reputare, tibi vivere.

v. 113. *teque ipsum vitas*, te ipsum explorare, in te ipsum descendere refugis; supr. Od. II, 16, 20. *Quis exsul Se quoque fugit.* — *Fugitivus, et erro*, — *Fugitivum* et *erronem* ita distinguunt, ut ille sit, qui nunquam rediturus aufugit, hic, qui circumvagatur, tempus in vanis rebus terit, nec iusto tempore redit, ita quidem, ut *fugitivus* sit, qui apud milites *desertor*, *erro* vero *emansor.* — Sed Horatius exprimere tantum voluit hoc: qui te ipsum fugis, et in hac fuga et errore tuo modo huc modo illuc ageris. Hinc admodum arridet lectio, quam ex auctoritate Codd. quorundam in textum recepit *Fea: teque ipsum vitas fugitivus et erras;* nam *vitas fugitivus* dictum est pro simplice *fugis.* — *Cruqius* ex Codd. protulit: *fugitivus*, *ut erro.*

v. 115. *nam com. atr. prem. seq. fugacem*, supr. Od. III, 1, 40. *Post equitem sedet atra cura.*

v. 116—118. *Vnde mihi lapidem*, tamquam iratus non addit ver-

Aut insanit homo, aut versus facit. Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

SATIRA VIII.

Vt Nasidieni iuvit te coena beati?
Nam mihi quaerenti convivam dictus here illic
De medio potare die. Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius. Da, si grave non est,

bum: petam, sumam, rapiam. — *Opera*, operarius, opus servile faciens; — *nona*, ergo familia Horatii constiterat adhuc ex octo servis.

SATIRA VIII.

Lautioris coenae apud hominem quendam divitem Nasidienum descriptione ante oculos ponit ingenium eorum, qui medias inter opes sordida avaritia ridiculi fiunt. Agit autem de hac re cum amico Fundanio, iam supr. Sat. I, 10, 42. commemorato, qui superiore die apud Nasidienum coenaverat.

v. 1. *Vt te Nasidieni*, in pluribus editt. ut metro consuleretur, *te* post *Vt* exhibitum est; sed in nomine *Nasidienus* *i* post *d* ut consonans vel ut *j* pronunciandum est, ut Năsĭdienī iam non quinque, sed quatuor syllabarum vox sit, ad exemplum ărĭĕtĕ, ăbĭĕtĭbŭs, părĭĕtĕ cett., vid. *Bentl.* Quis sordidus iste homo, *Nasidienus Rufus* (ut v. 58. dicitur) fuerit, vel quis alius sub eius nomine lateat, malo equidem cum ignorantibus ignorare, quam vanae divinationi indulgere. — *Vt*, quomodo, *te* sc. Fundani, qui versu 19. demum nominatur. — *beati*, divitis, ut saepissime apud Horatium.

v. 2—3. *Nam mihi quaerenti* cett., nam mihi te heri ad coenam vocanti tu apud Nasidienum de medio die potare dictus es; — *here*, antiquius pro: *heri*. — *de medio die*, a medio statim die, ut *de nocte surgere* pro: statim a media nocte, apud Cic. pro Muren. 33. eiusmodi convivia, quae de die incipiebant, et in multam noctem producebantur, vocantur *tempestiva*, cf. *Ernest.* in Clav. Cic. sub vocibus *de* et *tempestivus*. An post *die* excidit fortasse *es*? Nam finalis littera *e* et initialis s facile vocem *es* absorbere poterant. — *Sic*, sc. me iuvit coena Nasidieni.

v. 4. *Da*, narra, notum est illud Virgilii Eclog. I, 19. *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre nobis.* Terent. Heaut. Prol. 10. *paucis dabo.* Lectio-

Quae prima iratum ventrem placaverit esca.
In primis Lucanus aper (leni fuit Austro
Captus, ut aiebat coenae pater); acria circum
Rapula, lactucae, radices, qualia lassum
Pervellunt stomachum, siser, halec, faecula Coa.
His ubi sublatis puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, et alter

nem *da* confirmant optimae notae Codd. apud *Feam;* altera lectio *dic* glossam sapit.

v. 5. *placaverit,* accommodate ad *iratum* pro: esurientem, vel (ut supr. Sat. II, 2, 17.) *latrantem;* hinc supr. Sat. I, 5, 8. Horatius, non habens, quod edat, se *ventri bellum indicere* ait.

v. 6. *Lucanus aper*, quia apri in Lucania ob pastum in quercetis sunt admodum opimi, hinc supr. Sat. II, 3, 234. *In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum Coenem ego.* In eadem laude est *aper Umber* supr. Sat. II, 4, 40. — *leni fuit* cett., en *patrem coenae* (convivatorem, herum, parochum) escarum, quae apponuntur, praestantiam superbo vultu commendantem; ridicula certe est eiusmodi commendatio ex ore hominis avari profecta; — *leni Austro captus*, quia caro aprorum, qui Austro nimis fervente capiuntur, brevi fit rancida putetque, *leni Austro* contra caro fit mollior.

v. 7. *circum*, sc. posita; in mensa aliquid *catillis circumponere,* supr. Sat. II, 4, 75. — *acria*, quae, ut mox sequitur, *lassum,* (languentem, cibos fastidire incipientem,) *stomachum pervellunt* (pungunt, vellicant, acuunt).

v. 8. *Rapula (Radieschen),* cf. supr. Sat. II, 2, 43. *lactucae (Lattich)*, supr. Sat. II, 4, 59. *radices*, raphani *(Rettig).*

v. 9. *siser (Sium sisarum* Linn. nos: *Zuckerwurzel),* Plin. XX, 17. *Siser — stomachum excitat, fastidium abstergit — halec, faecula Coa,* cf. supr. ad Sat. II, 4, 73.

v. 10. *puer alte cinctus,* scilicet ut ipsi servi externo habitu ministerii sui in convivio tam splendido gravitatem ostenderent. — *acernam. Schol. Cruq. Et hoc notat Nasidieni sorditiem, quod pro divitiis non habuerit mensam citream aut verniculatam.*

v. 11. *Gausape purp.* — *gausape, is* et *es, gausapa, ae,* et *gausapum, i,* linteum ab altera parte villosum; apud ditiores ex lana molliore et colore splendido; quo in hoc loco servus ad mensam pertergendam utitur. vid. *Boettiger. Sabin.* Tom. II. p. 102.

Sublegit, quodcunque iaceret inutile, quodque
Posset coenantes offendere; ut Attica virgo
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
Caecuba vina ferens, Alcon Chium maris expers.
Hic herus: Albanum, Maecenas, sive Falernum
Te magis appositis delectat: habemus utrumque.
(Divitias miseras!) Sed quis coenantibus una,
Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
Summus ego et prope me Viscus Thurinus et infra,
Si memini, Varius; cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Maecenas adduxerat umbras.

v. 12. *Sublegit*, servus, qui *sublegit*, (*Schol. Cruq.* *ἀνελέξατο*) *quodcunque iaceret inutile, quodque Posset coenantes offendere*, (intellige ciborum adesorum reliquias, frustula, micas, ossa cett.) dicebatur *analectes* vel *analecta.*

v. 13—15. *ut Attica Virgo cum sacris Cereris*, sacerdos Cereris. (*Schol. Cruq.*) *Illas vult, quas Tullius in Verrinis* (IV, 3.) *canephoras ait* (vocat), *quae sacra Cereris sublatis supra caput manibus in sportulis* (canistris) *portare solebant. Ridet nimiam pompam in tenui apparatu;* de *canephoris* vid. *Spanhem.* ad Callim. H. in Cerer. 127. — *fuscus*, fusci ex India coloris. — *Chium maris expers*, cui nihil aquae marinae admixtum est. *Schol. Acr. id est sine aqua marina. In Graecia enim solet vino aqua marina admisceri, ut non facile corrumpatur.* Fortasse vinum Chium aquae marinae expers, h. e. purum et integrum, in maiore laude fuit.

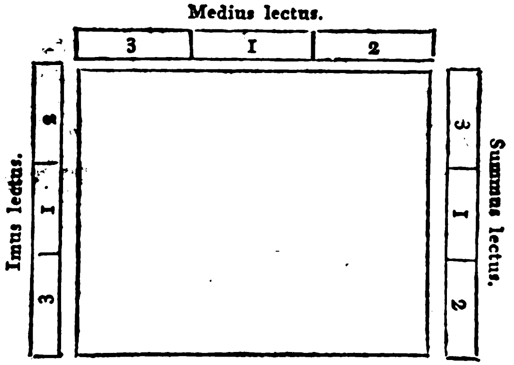
v. 18. (*Divitias miseras!*) hae voces, quas parentheseos signo inclusi, per appositionem referendae videntur ad *utrumque.* Poeta, qui Fundanii orationem excipit, vini Albani et Falerni possessionem *miseràs divitias* appellat, quia Nasidienus iactat quidem, se habere vina generosiora, sed ut ea apponat, non impetrare potest ab avaritia. Hinc ille v. 35. expallescit, cum convivae maiores calices poscunt. — *una*, sc. tecum.

v. 19. *nosse laboro*, scire vehementer cupio.

v. 20—23. Iam Fundanius describit ordinem, quo quisque mensae accubuerit. Tres lecti, ut satis constat, ad mensam collocabantur, unde locus, ubi coenabatur, nomen accepit *tri-*

Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
Ridiculus totas simul obsorbere placentas.
Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret,
Indice monstraret digito: nam cetera turba,

clinium; in unoquoque lecto tres, ad summum quatuor discumbebant; unus lectus *summus*, secundus *medius*, tertius *imus* vocabatur; unum mensae latus cibis per servos subministrandis vacuum relinquebatur. Totus hic locus Horatii facilius, puto, perspicietur, si hanc fere mensae et in lectis accumbentium ordinis ob oculos tibi posueris figuram:

In *medio lecto primum* et ceteris omnibus in tota mensa honoratiorem locum occupabat *Maecenas*, *secundum* et *tertium* adducti a Maecenate Vmbrae *Servilius Balatro* et *Vibidius*, scurrae, ut se gerunt in convivio; in *summo lecto (Summus ego*, h. e. primus in summo lecto) *primum* locum *Fundanius*, *secundum Viscus Thurinus*, *tertium Varius;* in *imo lecto primum* locum (nam medius locus in unoquoque lecto erat primus) coenae pater *Nasidienus* (super *ipsum*, *αὐτόν*, dominum), secundum *Nomentanus*, tertium *Porcius*, Nasidieni parasiti. Ceterum de *tricliniis* accurate et erudite egit *Wüstemannus* noster in *Pallast des Scaurus* p. 229 sqq.

v. 24. *Ridiculus totas*, qui ridiculus fuit eo, quod totas placentas uno haustu deglutiebat.

v. 25—30. *Nomentanus ad hoc* cett. Hunc locum paullo obscuriorem ita interpretor: Nomentanus ad id negotii aderat, *(qui)* ut, si quid forte lateret

Nos, inquam, coenamus aves, conchylia, pisces,
Longe dissimilem noto celantia succum,
Vt vel continuo patuit, cum passeris assi et
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.
Post hoc me docuit, melimela rubere minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso
Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
Nos, nisi damnose bibimus, moriemur inulti;
Et calices poscit maiores. Vertere pallor
Tum parochi faciem, nil sic metuentis, ut acres

convivas, vel si quid ciborum convivae non animadverterent, indice digito monstraret; nam cetera turba, nos, inquam, coenamus aves, conchylia, pisces, succum, ut docebat Nomentanus, noto longe dissimilem celantia; ut vel continuo patuit cett. — Sed fortasse tam oratio, quam sententia aptius cohaeret, si verba: *nam cetera turba, nos, inquam, coenamus,* parentheseos signo distinxeris, ut sensus sit: Nomentanus agebat id, ut, si quid epularum convivae non observarent, (nos ceteri enim omnes, dum Nomentanus nomenclatoris partes sustinet, coenamus) indice digito monstraret exempli causa aves, conchylia, pisces, tamquam continentia succum longe a vulgari succo differentem, ut vel continuo apparuit, cum passeris atque rhombi ilia nondum mihi gustata porrexerat; — *indice digito, (Schol. Porph.) hoc ideo, quia certis nominibus digiti nominantur. Et sunt haec nomina, pollex, index, famosus (medius), medicus (medicinalis,* Macrob. Sat. VII, 13. vel *annularis* apud Gell. X, 10.), *minimus.*

v. 29. *passeris*, piscis parum a rhombo discrepantis, (nos: *Stachelflunder).*

v. 31. *melimela* (μελίμηλα), propter saporis dulcedinem, nos: *Honigäpfel.* — *minorem Ad lunam,* ad decrescentem lunam.

v. 32. *quid hoc intersit,* utrum melimela decrescente, an crescente luna sint lecta.

v. 34. *damnose*, facete pro: fortiter, immodice, *in damnum* scilicet et ultionem Nasidieni, stolida vanitate, sordida avaritia et ridicula iactantia convivas occidentis. — *moriemur inulti,* quod Aeneas apud Virg. Aen. II, 670. fortissimi animi sensu dicit, *Nunquam omnes hodie moriemur inulti*, lepide Horatius ad rem iocosam transfert.

v. 35. *maiores*, capaciores.

v. 36. *parochi*, nos quoque tam eum, qui pro mercede ci-

Potores, vel quod maledicunt liberius, vel
Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi
Convivae lecti nihilum nocuere lagenis.
Adfertur squillas inter muraena natantes
In patina porrecta. Sub hoc herus: Haec gravida, inquit,
Capta est, deterior post partum carne futura.
His mistum ius est: oleo, quod prima Venafri

bos *suppeditat*, quam convivatorem vocamus, *Wirth*. — *acres potores*, acri cupiditate potantes, largius vino se ingurgitantes; hinc supr. Sat. II, 6, 69. *acria pocula*.

v. 38. *subtile exsurdant palatum*, subtilioris palati sensum obtusum et hebetem reddunt; vanus enim iste homo Nasidienus de appositis epulis exquisitioribus, subtili palato diiudicandis, laudari cupiebat.

v. 39. *Invert. Allif.* cett. Vibidius et Balatro totos vini cados invertunt ad implendos calices capaciores Allifanos, pro vulgari: totos vini cados exsiccant. — *Allifanis, (Schol. Cruq.) calicibus et poculis maioribus. Est autem Allifanum dictum ab Allife, oppido Samnii, ubi maiores calices fiebant.* — pro: *invertere* (inclinare lagenam ad infundendum) supr. Od. III, 29, 2. dixit *vertere* — *non ante verso cado.*

v. 41. *imi Convivae lecti*, Nomentanus et Porcius, *nihilum nocuere lagenis*, scilicet, ut abstinentia sua placerent avaro coenae patri, pepercerunt lagenis; *vino non nocere*, ut nos in vernacula: *dem Wein keinen Schaden thun.*

v. 42. *muraena*, nos: *Meeraal*. — *squillas (Seekrebse, Seegarnele)*, cf. supr. Sat. II, 4, 58. — *natantes*, in liquamine muraenae addito.

v. 43. *porrecta*, ad designandam eius longitudinem. — *sub hoc*, iam allata muraena.

v. 44. *deterior carne*, quae, quod attinet ad eius carnem, pro: cuius caro, si illa, antequam caperetur, peperisset, futura fuisset deterior, pro vulgari: cuius caro ante partum melius sapit.

v. 45—50. *His mist. ius est:* pergit loqui herus: liquamen muraenae commixtum est rebus his: primum oleo praestantiore Venafrano, *quod prima Venafri Pressit cella*, quod primum, h. e. praestantius Venafri expressum est, in *cella*,

Pressit cella; garo de succis piscis Iberi;
Vino quinquenni, verum citra mare nato,
Dum coquitur; (cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud) pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnaeam vitio mutaverit uvam.
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monstravi incoquere, illotos Curtillus echinos,
Vt melius muria, quam testa marina remittit.
Interea suspensa graves aulaea ruinas

h. e. in loco, ubi oleum exprimitur, vel, quod Venafri expressum est in *cella prima*, in loco ubi optimum oleum exprimitur, supr. Sat. II, 4, 69. de vulgari oleo Venafrano: *Pressa Venafranae quod bacca remisit olivae.*

v. 46. deinde *ius mistum* est *garo de succis piscis Iberi*, scombri (*Makrele, Scomber-scomber Linn.*) prope Hispaniam capti; de *garo*, liquoris exquisiti genere, quod ex piscium intestinis sale maceratis miscebatur, Plinius H. N. XXXI, 43. *garum olim conficiebatur ex pisce, quem Graeci garon vocabant. — Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariae* (Hispanicae) *cetariis.*

v. 47. *citra mare nato*, Italo, cf. supr. ad Sat. I, 10, 31.

v. 50. *Quod Methymn. vitio mutaverit*, (vitiaverit, corruperit) *uvam*, quod ex vino Methymnaeo corruptione mutatum sit in acetum; sic *vinum mutatum* supr. Sat. II, 2, 58. *Methymna* oppidum in insula Lesbo, melioris notae vino nobili; per *uvam Methymnaeam* igitur intellige vinum Lesbium.

v. 51. *Erucas*, apud nos: *Kresse — inulas*, nos: *Alant*: cf. supr. ad Sat. II, 2, 44. — *ego primus monstravi*, Nasidienus se iactat, ut supra rei culinariae magistrum. Sat. II, 4, 74. *ego faecem primus et allec, Primus et invenior piper album* cett.

v. 52. *illotos*, non ablutos, non salsugine sua purgatos; *echinos*, vid. ad Sat. II, 4, 33. — *Curtillus*, heluo.

v. 53. *Vt melius*, ut id, quod sit melius muria (*Lake*), cf. supr. Sat. II, 4, 65. — *testa marina*, intellige pisces testaceos, ostreas cett.

v. 54. *suspensa aulaea*, cf. supr. ad Od. III, 29, 15. *Vossius* pulchre vertit: *der wölbende Baldachin.*

In patinam fecere, trahentia pulveris atri,
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos maius veriti, postquam nihil esse pericli
Sensimus, erigimur. Rufus, posito capite, ut si
Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret: Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
Te deus? Vt semper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappa compescere risum
Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso:
Haec est conditio vivendi, aiebat; eoque
Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
Sollicitudine districtum? ne panis adustus,
Ne male conditum ius apponatur? ut omnes

v. 55. *pulveris atri*, supple: tantum; ut Sat. II, 3, 87. *Frumenti quantum metit Africa.*

v. 57. *maius*, maiorem ruinam.

v. 58. *erigimur*, animum recipimus. — *posito*, demisso, inclinato, ex more lugentium.

v. 59. *immaturus*, praematura morte. — *quis esset* pro: fuisset, et *tolleret* pro: sustulisset, ut supra Sat. I, 3, 5—7. *Caesar, qui cogere posset* (potuisset), *Si peteret* (petiisset) *per amicitiam patris atque suam, non Quisquam proficeret* (profecturus fuisset).

v. 60. *sapiens Nomentanus*, sapientia Nomentani iam posita fuit in calliditate et simulatione, qua de subita aulaeorum ruina, quasi ad se ipsum, ut herum, pertinente, Fortunae crudelitatem incusat.

v. 63. *mappa (Serviette).*

v. 64. *suspendens omnia naso*, omnia ridicula reddere studens; cf. supr. ad Sat. I, 6, 5.

v. 65. *Haec est conditio vivendi*, haec sunt mala, quibus hominum vita est exposita! hae sunt miseriae, quae premunt homines! — *eoque*, ideoque.

v. 66. *tuo — labori*, tuis, Nasidiene, studiis, curis et molestiis, quibus de aliis, uti iam de nobis, quos splendido convivio accepisti, bene meres.

v. 68. *Tene — torquerier*, num aequum est cett.; cf. de

Praecincti recte pueri comtique ministrent?
Adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
Vt modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversae nudare solent, celare secundae.
Nasidienus ad haec: Tibi dî, quaecunque preceris,
Commoda dent: ita vir bonus es convivaque comis:
Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros.

hac constructione supr. ad Sat. I, 9, 72.

v. 70. *Praecincti*, supr. v. 10. *puer alte cinctus.* vid. *Boettigeri Sabin.* Tom. II. p. 25.

v. 71—72. *Adde hos praet. casus*, adde porro *(hos)* eiusmodi casus, qui te sollicitudine torqueant, si, ut modo factum est, aulaea ruant; — *agaso*, qui iumenta curat et agit, nos: *Stallknecht*, et quoniam agasones aliis rebus cum dexteritate quadam agendis minus apti esse solent, *agaso*, convicii quodam genere de homine plumbeo vel stupido (nos: *Tölpel)* iam positus videtur.

v. 74. *nudare*, detegere, aperire; sane res adversa, h. e. fracta per aulaea delapsa patina aperuit Nasidieni convivatoris animum, dum ob hunc casum in tristissimas effundebatur lacrimas.

v. 77. *Et soleas poscit*, et surgit de mensa, eo, ut videtur, consilio, ut tam aulaea in locum suum restituenda, quam ceteras epulas a servis ex ordine adferendas curaret; hinc paulo post redeuntem ad coenam herum servi secuti esse dicuntur. — *Soleas*, calceamenti genus, quo plantae tantum pedum tegebantur, tam feminae, quam viri, praecipue domi et in conviviis gestare, mensae autem accubituri, ne strata lecti commacularent, deponere, et eas servis custodiendas tradere solebant; vid. Martial. LXII, 98. Hinc *soleas poscere* pro: a coena surgere dictum est. — *videres*, videre licebat, cf. supr. ad Sat. I, 8, 50.

v. 78. *Stridere secreta divisos aure susurros*, versus ornatissimus pro: alterum in alterius aurem secreto aliquid insusurrare. — *auris* eleganter dicitur *secreta*, in qua res quaedam secreta vel clandestina deponitur; — *susurri* autem dicuntur *divisi*, qui modo huic, mo-

Nullos his mallem ludos spectasse; sed illa
Redde, age, quae deinceps risisti. Vibidius dum
Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula; dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo:
Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte
Emendaturus fortunam; deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis, sparsi sale multo non sine farre;
Pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae;
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit; tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes;
Suaves res, si non causas narraret earum et

do alii auri, sive diversis auribus committuntur; similitudinem quandam habet locutio supr. Od. I, 36, 6. *oscula dividere*, modo huic, modo alii osculum dare, et *aures dividere* apud Catull. LXII, 15. *Nos alio mentes, alio divisimus aures.*

v. 83. *Ridetur fictis rerum*, pro: rebus fictis; dum convivae de avaro et inepto convivatore risus tollunt, alias causas, ex quibus rideant, fingunt. *Balatrone secundo*, adspirante, adiuvante.

v. 85. *arte Emendaturus fortunam*, sic apud Terentium, a *Gesnero* laudatum, Adelph. IV, 7, 23. *arte corrigere, quod cecidit forte*, sc. male.

v. 86. *Mazonomo*, lance grandiore, in qua non tantum μάζα, sed etiam aliae escae tostae elixaeve, ut in hoc loco, afferebantur.

v. 87. *non sine farre*, per *far* equidem non farinam, sed minutas panis ex farre cocti particulas (nos: *geriebenes Brod oder Semmel)* intellexerim.

v. 88. *ficis pastum*, ἧπαρ συκωτόν, cum iam olim anseris iecur ad lautissimas epulas referretur, olim quoque anseres, ut nunc, varii generis cibis, quibus eorum iecora tam grandiora, quam pinguiora redderentur, pasci solebant. vid. *Niclas.* ad Geopon. XIV. 22. p. 1023.

v. 89. *leporum — armos*, cf. supr. ad Sat. II, 4, 44.

v. 92. *si non causas* cett.

Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
Vt nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia afflasset peior serpentibus Afris.

nihil enim eiusmodi vano et avaro convivatore, ciborum originem, pretium et naturam identidem explicante, molestius atque intolerabilius.

v. 94. 95. *illis*, appositis cibis. *Canidia*, satis nota ex Sat. I, 8. et Epod. V. et XVII. — *afflasset*, sc. venenum; — *peior*, venenatior.

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLARVM
LIBER PRIMVS.

EPISTOLA I.
AD MAECENATEM.

Prima dicte mihi, summa dicende Camoena,
Spectatum satis, et donatum iam rude, quaeris,

EPISTOLA I.

Ad Maecenatem.

Horatius a lusibus, quibus adhuc indulserat, ad seria transit; dum ad verae sapientiae praecepta se vitam in posterum dirigere velle profitetur. (*Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum.* v. 11.)

v. 1—3. *Prima dicte mihi* cett. Sensus: Tu, Maecenas, quem ego in primo cuiusque generis (odarum, epodôn et satirarum) carmine ante omnes alios ut patronum meum celebravi, et qui mihi in extremo, quod scripturus sum, carmine celebrandus es, (sive: Tu, Maecenas, cui, quae scripsi, dedicavi carmina, et, quae porro scripturus sum, dedicabo) ad ludum, in quo iam satis vires meas periclitatus sum, h. e. ad carmina, quibus iam satis me exercui, de integro scribenda me impellis. — *Camoena*, ut saepius Musa, pro carmine; *prima*, non primum tantum carmen Odarum, sed etiam Epodôn et Satirarum respexisse videtur; in his tribus enim carminibus poeta pariter Maecenatem, ut summum suum patronum, appellavit. — *summa*, extrema, ut *summum carmen* supr. Od. III, 28, 13. — *spectatum satis*, Horatius se comparat cum gladiatore, qui, postquam in ludo gladiatorio

Maecenas, iterum antiquo me includere ludo?
Non eadem est aetas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.
Est mihi, purgatam crebro qui personet aurem:

iam satis spectante et favente populo artem suam probaverat, *rude*, sive baculo, libertatis signo, donatus, non amplius pugnae periculum subire tenebatur. Horatius igitur, non *rude* quidem, sed *lauro* donatus, se ut militem in castris Musarum emeritum vel exauctoratum declarat. — *spectatum*, gladiator *spectatur*, cum in conspectu populi pugnat; poeta *spectatur*, cum ars et ingenium in eius carminibus cognoscitur. — *quaeris iterum antiquo me includere ludo*, locutione gladiatori, cui Horatius se aequiparat, accommodata viro: cupis me repellere ad poeseos, cui olim operam dedi, exercitium, revocas me ad scribenda carmina; gladiatores pugnabant in ludo, muro vel cancellis incluso. Post *ludo* posui cum *Fea* signum interrogationis; sic certe oratio fit vividior, habetque aliquid speciosae exprobrationis.

v. 4—6. *mens*, sentiendi ratio; aliter enim in iuvenili, aliter in virili, aliter in senili aetate sentimus. — Ceterum hic locus, Horatium tum, cum hanc epistolam primam scriberet, iam aetate provectum fuisse, aperte docet, licet annus, quo illa scripta sit, certo constitui nequeat. — *Veianius, armis* cett. Iam nominatim inducit gladiatorem Veianium, qui, postquam arte gladiatoria se nobilitaverat, ut per reliquam vitam securus esset ab omni rei gladiatoriae periculo, agro abditus latuerit. Ille igitur arma sua in foribus templi Herculis, in cuius praesidio erant gladiatores, fixisse dicitur, uti milites post peractam militiam arma sua, tanquam ἀναθήματα Marti consecrare solebant. Iam vero, cum Veianio, relicto ludo, rusticari licuerit, eum iam rude donatum, sive gladiatorem rudiarium fuisse, sponte apparet. Sed libertate quoque donati pro lubitu porro intererant pugnis gladiatoriis. Hi igitur non tantum victi vitae veniam, sed etiam, dum in arenam descendebant, favorem populi sibi expetiisse videntur. Hinc *Ne populum* cett. *extrema arena*, extrema parte vel ora loci, ubi gladiatores pugnabant; *arena* pro loco arena tecto vel consperso.

v. 7—9. *Est mihi* cett. Nexus et sensus: Vt ego faciam,

Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono:
Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum:
Condo et compono, quae mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,

quod fecit Veianius, non deest mihi monitor, scilicet animus meus, aurem meam crebro his implens vocibus: Tibi senescenti exemplo sit senescens equus, qui, nisi mature eum curru et laboribus solveris, turpiter se dabit, et spiritus trahendi difficultate laborabit. — *est mihi, qui*, ἔστιν ὅς. — *purgatam*, sc. sorde, et proinde melius et clarius audientem, elegantius pro: meam. — *aurem personare* iam est: aurem sonis, vocibus clarisonis, implere; sic apud Virgil. Aen. VI, 417. Cerberus *regna latratu personare* dicitur. — *senescentem*, *Lambinus* comparat Enn. Fragm. apud Cic. de Senect. c. 5. *Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.* — *sanus*, prudentior. — *ilia ducat*, anhelet et lumbos trahat macie et senio confectus.

v. 10. *Nunc itaque*, nunc igitur, dum monitori, animo meo, pareo. — *vers. et cet. lud. p.*, scribendis versibus et ceteris lusibus, quibus iuveniliter indulsi, abstineo; *versus* ad carmina lyrica et *ludicra* ad satiras equidem cum interpretibus referre nolim.

v. 11. *omnis*, totus, toto animo (πᾶς καὶ ὅλος).

v. 12. *Condo et compono*, recondo animo praecepta philosophiae, et recondita (*compono*) in ordinem redigo.

v. 13. *quo me duce, quo lare tuter*, quem ducem in philosophia sequar, cuius sectae auctoritate me tuear; — *lar* iam est secta, ut *familia;* Cic. de Divin. II, 1. *familia Peripateticorum*, et *domus;* supr. Od. I, 29, 14. *domus Socratica.*

v. 14. *Null. add. iur. in verb. mag.*, scito, me ita addictum (deditum) esse philosophiae, ut in nullius magistri verba iurem, h. e. nullius philosophi auctoritate me decipi et in errorem induci patiar, sed ea tantum, quae mihi vera esse videntur, amplectar: — *addictus — iurare*, graeca (qua saepius Horatius praecipue in carminibus Lyricis usus est) constructio, pro: addictus, ut iurem.

Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis verae custos rigidusque satelles:
Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor,
Et mihi res, non me rebus subiungere conor.
Vt nox longa, quibus mentitur amica, diesque

v. 15. *Quo me cumque rap. t. cett.* eleganter Horatius imagine a navigatione translata exprimit hoc: ad quemcunque philosophum me rapit impetus, apud eum sum hospes, et hospes maneo, non eius scholae vel sectae me addico, sed ea tantum, quae mihi probantur, deligo. Voluit igitur Horatius philosophum agere, quem dicunt eclecticum.

v. 16—19. *Nunc agilis fio,* sensus: Nunc, Stoicae disciplinae praecepta sequens, gnavam operam do *(agilis fio)* rebus gerendis civilibus, et earum mole obruor, dum veram virtutem severa cura custodire et defendere studeo; nunc furtim ad Aristippi, voluptate summum bonum metientis, disciplinam retro feror, et res mihi, non me rebus subiicio, h. e. et facio, quod lubet, non quod facere iubeor. — *Nunc agilis fio,* diligens scilicet rerum gerendarum et virium exercendarum studium iubebat Stoicorum sapientia; *Lambinus* comparat locum Ciceronis, qui de Fin. III, 20. Catonem Stoicum ita loquentem inducit: *Cum autem ad tuendos conservandosque homines hominem natum esse videamus, consentaneum est huic naturae, ut sapiens velit gerere et administrare rempublicam.* — *et mersor civilibus undis*, et obruor rerum civilium undis; paulo sublimius *curae*, quibus pectus quasi undat et aestuat, vocantur *undae;* Catull. LXIV, 62. *et magnis curarum fluctuat undis.* Virg. Aen. IX, 19. *magno curarum fluctuat aestu;* et sic *Aesonides* apud Val. Flacc. V, 303. *undans curis* dicitur. Oppian. Hal. 505. νόος δὲ οἱ ἠΰτε κῦμα εἰλεῖται. vid. *Drakenb.* ad Sil. Ital. IX, 527. Qui lectionem *versor* nostrae lectioni *mersor* praeferunt, elegantiam huius loci parum perspectam habent. Nec τὸ *versor* fert latinitas; notissima enim locutio *versari in aliqua re* nomini *undis* (quod postulat omnino *mersor*) accommodari nequit. *Aristippi* — Aristippus, Cyrenaeus, Cyrenaicae disciplinae auctor, summum bonum in voluptate ponendum esse statuens.

v. 20. — 26. Cum Horatius

Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis:
Non possis oculo quantum contendere Lynceus,

qui, celeres progressus in virtutis exercitio facere cupiebat, rem parum procedere et nimis longum tempus in ea consumendum esse intelligeret, iam comparat se cum iis, quibus prae cupiditate aliquid adipiscendi vel perficiendi interiectum tempus longissimum videtur. — *diesque longa*, pro: *longa Bentleius* auctore *Barthio* in Advers. XXXVII, 19. ideo in textum recepit *lenta*, ut variatis epithetis maior conciliaretur elegantia: *longa nox*, *lenta dies*, *piger annus*. — *opus debentibus*, iis, qui pensum sive opus diurnum vel pro mercede vel ex officio perficere debent. — *custodia matrum*, cum pupilli non essent sub tutela matrum, per *custodiam* intellige severam curam, qua bonae matres filios a luxuriosa vita cohibitos ad parsimoniam adigere studebant; eiusmodi autem *matrum custodia dura* erat filiis luxuriose et licentius vivere cupientibus.

v. 24. *morantur*, impediunt, extrahunt.

v. 27—31. *Restat*, *ut* cett. Sensus: Rebus sic se habentibus, haec quasi philosophiae initia et vitae praecepta me regant et animum meum confirment: „Noli aliquid assequi velle, quod pro facultatibus a natura tibi datis assequi non potes, sed ea, quae habes, diligenter cura et tuere.[a] Hanc sententiam duobus exemplis illustravit: „Quis est tam demens, ut, quia oculorum acie non penetrare potest eo, quo penetrasse dicitur Lynceus, oculorum, quibus gaudet, curam negligat, vel, quia ei non contigit Glyconis corpus robustissimum, ab eo, quo instructus est, corpore morbos avertere non studeat?"

v. 28. *oculo contendere*, — *contendere* (συντείνειν) *aliquid* est: contentis vel intentis viribus aliquid assequi et perficere studere; *iter contendere* apud Cic. pro Rosc. Am. 34. intentis viribus

Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem

iter facere; *labore aliquid contendere* apud Cic. Offic. III, 2. *Quare, quantum conniti animo potes, quantum labore contendere* (assequi) — *tantum fac, ut efficias;* itaque *oculo contendere* — *quantum* erit: intentis oculis assequi tantum, quantum Lynceus assecutus esse dicitur; vox *tantum* ante *quantum* non raro omittitur.

v. 29. *Non tamen idcirco*, non tamen ideo, quia Lynceus te visu longe vincit, oculorum tuorum, minus acutorum, curam abiicies. De *Lynceo*, acutissima oculorum acie celebratissimo, vid. supr. ad Sat. I, 2, 90. — *inungi*, sc. collyriis. — per *lippum* non intelligo proprie ita ab oculorum morbo dictum, sed minus tantum acute cernentem; *lippus* enim iam opponitur *Lynceo*. — Scilicet Horatius, ut iam supr. ad Sat. I, 1, 120. et Sat. I, 5, 30. suspicati sumus, ex nulla alia causa tam saepe *lipporum* mentionem fecisse videtur, quam ut adversarios, lippitudinis vitium ipsi exprobrantes, de hoc absurdo convicii genere rideret.

v. 30. *inv. Glyc.*, videtur *Glyco* fuisse nobilis athleta, ob corporis robur et vastitatem invictus.

v. 31. *Nodosa*, tuberosa, sic apud Ovid. Ex Pont. I, 3, 23. *podagra* dicitur *nodosa.*

v. 32. *Est quad. prodire* cett., licet (*Est*, ἔστι pro: ἔξεστι) ad certum usque finem progredi, si ulterius progredi non licet; — lectionem *quadam tenus* pro vulgari lectione *quodam* vel *quoddam* — *tenus* recte defendit *Bentleius; tenus* enim, ubi pronominibus iungitur, ablativum in genere feminino exigit, ut in *hactenus eatenus*, *quatenus*, *aliquatenus;* — de *quadamtenus* affert *Bentl.* exemplum Plin. XIII, 7. *Huic similis quadamtenus, quae vocatur Cypria ficus.*

v. 34. *verba et voces*, philosophiae praecepta, quibus homines avaritiam ex animo pellere iubentur, iam vocantur *verba et voces*, respectu, ut observant Interpretes, habito *carminum* et *cantationum*, quibus morbi ex corporibus abigi atque emoveri posse putabantur; vid. *Lambinum*, qui comparavit quoque cum Horatio Euripidem Hippol. 491. *Εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ, καὶ λόγοι θελκτήριοι· Φανήσεταί τε τῆςδε φάρμακον νόσου.*

Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator?
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore:
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:

v. 35. *morbi*, avaritiae; *morbus*, ut *νόσος*, de vitiis hominum; cf. supr. Sat. II, 3, 27. et 254.

v. 36—37. *tumes?* pro vulgari: plenus es? agitaris? et sic *tumor* de quavis graviore affectione et cupiditate, qua totus animus *intumescit;* vid. *Bentl.* infr. ad Epist. ad Pis. v. 197. — *sunt certa piacula, quae te* cett., sunt certa remedia, quibus laudis cupiditatem, qua pectus tuum turget, compescere et comprimere potes, saepius scilicet et puro animo legendo libellos philosophorum, quorum praeceptis aeque ac piaculis purgari atque expiari potes.

v. 38. *amator*, qui mulieres sectatur, homo libidinosus.

v. 40. *culturae*, praeceptis, quibus animus excolatur.

v. 43. *exiguum censum*, exiguum rei familiaris modum. *census brevis* supr. Od. II, 15, 13. *census longus*, infr. Epist. I, 7, 56.

v. 44. *capitis*, vitae; hinc apud Liv. II, 12. *capite dimicare* pro: de vita dimicare; *labore*, discrimine, periculo; et sic apud Livium passim *labores* et *pericula* iungi solent; Lib. IV, 35. *pericula ac labores exhaurire;* Lib. XXIX, 27. *terra marique laboribus periculisque interesse.*

v. 46. *per ignes*, per summa quaeque vitae pericula; ex proverbiali locutione, qua iam apud Graecos is, qui summum quodque periculum subire audet, *διὰ πυρὸς βαίνειν* dicitur;

Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis circum pagos et circum compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit conditio, dulcis sine pulvere palmae?
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

cf. supr. ad Od. IV, 14, 24. et ad Sat. I, 1, 38.

v. 47. *Ne cures ea* cett., ut contemnas ea, quae stulte magni facis, et possidere cupis, id tu non vis, vel philosophorum libros legendo, vel philosophos docentes audiendo discere et *(meliori)* prudentiori fidem habere? — *melior*, doctior, prudentior; in Epist. seq. v. 68. *Nunc adbibe puro Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.*

v. 49—51. *Quis circum pagos* cett. Quis est, qui non malit coronari in ludis Olympicis, praecipue, si palmam in illis ludis *(sine pulvere)* sine pugna consequi possit, quam athletae circumforanei more circum pagos et compita pugnare? Expressit autem Horatius hac adumbrata imagine sententiam hanc: Quis est, qui humilia, qualia sunt divitiarum et honorum studia, quam virtutem, quae sine vitae discrimine, sine curis et laboribus exerceri potest, curare malit?

v. 50. *Magna coronari Olympia*, graeca constructione (στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια) pro: coronari in *magnis* (celebratissimis) *Olympiis*; in hunc loquendi modum ab Hephaestione profertur Simonidis versus hic: Ἴσθμια, δὶς Νέμεα, δὶς Ὀλύμπια ἐστεφανώθην. Sic *vincere Olympia* pro: vincere in Olympiis, dixit Ennius apud Cic. de Senect. 5. *Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.* vid. *Hemsterh.* ad Lucian. Tom. I. p. 338.

v. 51. *Cui sit conditio palmae*, cui sit propositum dulce palmae praemium, *sine pulvere*, (Plin. H. N. XXXV, 11. *citra pulveris tactum, quod vocant* ἀκονιτί. Gell. V, 6. *sine pulvere, ut dici solet, incruentaque victoria)* h. e. sine pugna; a pugnantibus enim colligebatur excitatus pulvis; hinc supr. Od. I, 1, 3. *pulverem Olympicum colligere.* Fieri autem poterat, ut aliquis in ludis Olympicis victor coronaretur sine pulvere, sine pugna, si nemo adesset, qui cum eo certamen inire auderet. Hoc transfer ad expressam sententiam: virtutem exercenti non, ut divitiarum congerendarum cupido, pugnandum esse cum laboribus et periculis.

v. 52. *Vilius argentum* cett.

Nullos his mallem ludos spectasse; sed illa
Redde, age, quae deinceps risisti. Vibidius dum
Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula; dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo:
Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte
Emendaturus fortunam; deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis, sparsi sale multo non sine farre;
Pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae;
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit; tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes;
Suaves res, si non causas narraret earum et

do alii auri, sive diversis auribus committuntur; similitudinem quandam habet locutio supr. Od. I, 36, 6. *oscula dividere*, modo huic, modo alii osculum dare, et *aures dividere* apud Catull. LXII, 15. *Nos alio mentes, alio divisimus aures.*

v. 83. *Ridetur fictis rerum*, pro: rebus fictis; dum convivae de avaro et inepto convivatore risus tollunt, alias causas, ex quibus rideant, fingunt. *Balatrone secundo*, adspirante, adiuvante.

v. 85. *arte Emendaturus fortunam*, sic apud Terentium, a *Gesnero* laudatum, Adelph. IV, 7, 23. *arte corrigere*, *quod cecidit forte*, sc. male.

v. 86. *Mazonomo*, lance grandiore, in qua non tantum μάζα, sed etiam aliae escae tostae elixaeve, ut in hoc loco, afferebantur.

v. 87. *non sine farre*, per *far* equidem non farinam, sed minutas panis ex farre cocti particulas (nos: *geriebenes Brod oder Semmel*) intellexerim.

v. 88. *ficis pastum*, ἧπαρ συκωτόν, cum iam olim anseris iecur ad lautissimas epulas referretur, olim quoque anseres, ut nunc, varii generis cibis, quibus eorum iecora tam grandiora, quam pinguiora redderentur, pasci solebant. vid. *Niclas.* ad Geopon. XIV. 22. p. 1023.

v. 89. *leporum — armos*, cf. supr. ad Sat. II, 4, 44.

v. 92. *si non causas* cett.,

Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
Vt nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia afflasset peior serpentibus Afris.

nihil enim eiusmodi vano et avaro convivatore, ciborum originem, pretium et naturam identidem explicante, molestius atque intolerabilius.

v. 94. 95. *illis*, appositis cibis. *Canidia*, satis nota ex Sat. I, 8. et Epod. V. et XVII. — *afflasset*, sc. venenum; — *peior*, venenatior.

Q. HORATII FLACCI EPISTOLARVM LIBER PRIMVS.

EPISTOLA I.

AD MAECENATEM.

Prima dicte mihi, summa dicende Camoena,
Spectatum satis, et donatum iam rude, quaeris,

EPISTOLA I.

Ad Maecenatem.

Horatius a lusibus, quibus adhuc indulserat, ad seria transit; dum ad verae sapientiae praecepta se vitam in posterum dirigere velle profitetur. *(Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum.* v. 11.)

v. 1—3. *Prima dicte mihi* cett. Sensus: Tu, Maecenas, quem ego in primo cuiusque generis (odarum, epodôn et satirarum) carmine ante omnes alios ut patronum meum celebravi, et qui mihi in extremo, quod scripturus sum, carmine celebrandus es, (sive: Tu, Maecenas, cui, quae scripsi, dedicavi carmina, et, quae porro scripturus sum, dedicabo) ad ludum, in quo iam satis vires meas periclitatus sum, h. e. ad carmina, quibus iam satis me exercui, de integro scribenda me impellis. — *Camoena*, ut saepius Musa, pro carmine; *prima*, non primum tantum carmen Odarum, sed etiam Epodôn et Satirarum respexisse videtur; in his tribus enim carminibus poeta pariter Maecenatem, ut summum suum patronum, appellavit. — *summa*, extrema, ut *summum carmen* supr. Od. III, 28, 13. — *spectatum satis*, Horatius se comparat cum gladiatore, qui, postquam in ludo gladiatorio

Maecenas, iterum antiquo me includere ludo?
Non eadem est aetas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.
Est mihi, purgatam crebro qui personet aurem:

iam satis spectante et favente populo artem suam probaverat, *rude*, sive baculo, libertatis signo, donatus, non amplius pugnae periculum subire tenebatur. Horatius igitur, non *rude* quidem, sed *lauro* donatus, se ut militem in castris Musarum emeritum vel exauctoratum declarat. — *spectatum*, gladiator *spectatur*, cum in conspectu populi pugnat; poeta *spectatur*, cum ars et ingenium in eius carminibus cognoscitur. — *quaeris iterum antiquo me includere ludo*, locutione gladiatori, cui Horatius se aequiparat, accommodata pro: cupis me repellere ad poeseos, cui olim operam dedi, exercitium, revocas me ad scribenda carmina; gladiatores pugnabant in ludo, muro vel cancellis incluso. Post *ludo* posui cum *Fea* signum interrogationis; sic certe oratio fit viridior, habetque aliquid speciosae exprobrationis.

v. 4—6. *mens*, sentiendi ratio; aliter enim in iuvenili, aliter in virili, aliter in senili aetate sentimus. — Ceterum hic locus, Horatium tum, cum hanc epistolam primam scriberet, iam aetate provectum fuisse, aperte docet, licet annus, quo illa scripta sit, certo constitui nequeat. — *Veianius, armis* cett. Iam nominatim inducit gladiatorem Veianium, qui, postquam arte gladiatoria se nobilitaverat, ut per reliquam vitam securus esset ab omni rei gladiatoriae periculo, agro abditus latuerit. Ille igitur arma sua in foribus templi Herculis, in cuius praesidio erant gladiatores, fixisse dicitur, uti milites post peractam militiam arma sua, tanquam ἀναθήματα Marti consecrare solebant. Iam vero, cum Veianio, relicto ludo, rusticari licuerit, eum iam rude donatum, sive gladiatorem rudiarium fuisse, sponte apparet. Sed libertate quoque donati pro lubitu porro intererant pugnis gladiatoriis. Hi igitur non tantum victi vitae veniam, sed etiam, dum in arenam descendebant, favorem populi sibi expetiisse videntur. Hinc *Ne populum* cett. *extrema arena*, extrema parte vel ora loci, ubi gladiatores pugnabant; *arena* pro loco arena tecto vel consperso.

v. 7—9. *Est mihi* cett. Nexus et sensus: Vt ego faciam,

Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono:
Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum:
Condo et compono, quae mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,

quod fecit Veianius, non deest mihi monitor, scilicet animus meus, aurem meam crebro his implens vocibus: Tibi senescenti exemplo sit senescens equus, qui, nisi mature eum curru et laboribus solveris, turpiter se dabit, et spiritus trahendi difficultate laborabit. — *est mihi, qui*, ἔστιν ὅς. — *purgatam*, sc. sorde, et proinde melius et clarius audientem, elegantius pro: meam. — *aurem personare* iam est: aurem sonis, vocibus clarisonis, implere; sic apud Virgil. Aen. VI, 417. Cerberus *regna latratu personare* dicitur. — *senescentem*, *Lambinus* comparat Enn. Fragm. apud Cic. de Senect. c. 5. *Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.* — *sanus*, prudentior. — *ilia ducat*, anhelet et lumbos trahat macie et senio confectus.

v. 10. *Nunc itaque*, nunc igitur, dum monitori, animo meo, pareo. — *vers. et cet. lud. p.*, scribendis versibus et ceteris lusibus, quibus iuveniliter indulsi, abstineo; *versus* ad carmina lyrica et *ludicra* ad satiras equidem cum interpretibus referre nolim.

v. 11. *omnis*, totus, toto animo (πᾶς καὶ ὅλος).

v. 12. *Condo et compono*, recondo animo praecepta philosophiae, et recondita (*compono*) in ordinem redigo.

v. 13. *quo me duce, quo lare tuter*, quem ducem in philosophia sequar, cuius sectae auctoritate me tuear; — *lar* iam est secta, ut *familia;* Cic. de Divin. II, 1. *familia Peripateticorum*, et *domus;* supr. Od. I, 29, 14. *domus Socratica*.

v. 14. *Null. add. iur. in verb. mag.*, scito, me ita addictum (deditum) esse philosophiae, ut in nullius magistri verba iurem, h. e. nullius philosophi auctoritate me decipi et in errorem induci patiar, sed ea tantum, quae mihi vera esse videntur, amplectar: — *addictus — iurare*, graeca (qua saepius Horatius praecipue in carminibus Lyricis usus est) constructio, pro: addictus, ut iurem.

Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis verae custos rigidusque satelles:
Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor,
Et mihi res, non me rebus subiungere conor.
Vt nox longa, quibus mentitur amica, diesque

v. 15. *Quo me cumque rap. t. cett.* eleganter Horatius imagine a navigatione translata exprimit hoc: ad quemcunque philosophum me rapit impetus, apud eum sum hospes, et hospes maneo, non eius scholae vel sectae me addico, sed ea tantum, quae mihi probantur, deligo. Voluit igitur Horatius philosophum agere, quem dicunt eclecticum.

v. 16—19. *Nunc agilis fio*, sensus: Nunc, Stoicae disciplinae praecepta sequens, gnavam operam do *(agilis fio)* rebus gerendis civilibus, et earum mole obruor, dum veram virtutem severa cura custodire et defendere studeo; nunc furtim ad Aristippi, voluptate summum bonum metientis, disciplinam retro feror, et res mihi, non me rebus subiicio, h. e. et facio, quod lubet, non quod facere iubeor. — *Nunc agilis fio*, diligens scilicet rerum gerendarum et virium exercendarum studium iubebat Stoicorum sapientia; *Lambinus* comparat locum Ciceronis, qui de Fin. III, 20. Catonem Stoicum ita loquentem inducit: *Cum autem ad tuendos conservandosque homines hominem natum esse videamus, consentaneum est huic naturae, ut sapiens velit gerere et administrare rempublicam.* — *et mersor civilibus undis*, et obruor rerum civilium undis; paulo sublimius *curae*, quibus pectus quasi undat et aestuat, vocantur *undae;* Catull. LXIV, 62. *et magnis curarum fluctuat undis.* Virg. Aen. IX, 19. *magno curarum fluctuat aestu;* et sic *Aesonides* apud Val. Flacc. V, 303. *undans curis* dicitur. Oppian. Hal. 505. *νόος δὲ οἱ ἠΰτε κῦμα εἰλεῖται.* vid. *Drakenb.* ad Sil. Ital. IX, 527. Qui lectionem *versor* nostrae lectioni *mersor* praeferunt, elegantiam huius loci parum perspectam habent. Nec τὸ *versor* fert latinitas; notissima enim locutio *versari in aliqua re* nomini *undis* (quod postulat omnino *mersor*) accommodari nequit. *Aristippi* — Aristippus, Cyrenaeus, Cyrenaicae disciplinae auctor, summum bonum in voluptate ponendum esse statuens.

v. 20. — 26. Cum Horatius

Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis:
Non possis oculo quantum contendere Lynceus,

qui, celeres progressus in virtutis exercitio facere cupiebat, rem parum procedere et nimis longum tempus in ea consumendum esse intelligeret, iam comparat se cum iis, quibus prae cupiditate aliquid adipiscendi vel perficiendi interiectum tempus longissimum videtur. — *diesque longa*, pro: *longa Bentleius* auctore *Barthio* in Advers. XXXVII, 19. ideo in textum recepit *lenta*, ut variatis epithetis maior conciliaretur elegantia: *longa nox*, *lenta dies*, *piger annus*. — *opus debentibus*, iis, qui pensum sive opus diurnum vel pro mercede vel ex officio perficere debent. — *custodia matrum*, cum pupilli non essent sub tutela matrum, per *custodiam* intellige severam curam, qua bonae matres filios a luxuriosa vita cohibitos ad parsimoniam adigere studebant; eiusmodi autem *matrum custodia dura* erat filiis luxuriose et licentius vivere cupientibus.

v. 24. *morantur*, impediunt, extrahunt.

v. 27—31. *Restat*, *ut* cett. Sensus: Rebus sic se habentibus, haec quasi philosophiae initia et vitae praecepta me regant et animum meum confirment: „Noli aliquid assequi velle, quod pro facultatibus a natura tibi datis assequi non potes, sed ea, quae habes, diligenter cura et tuere." Hanc sententiam duobus exemplis illustravit: „Quis est tam demens, ut, quia oculorum acie non penetrare potest eo, quo penetrasse dicitur Lynceus, oculorum, quibus gaudet, curam negligat, vel, quia ei non contigit Glyconis corpus robustissimum, ab eo, quo instructus est, corpore morbos avertere non studeat?"

v. 28. *oculo contendere*, — *contendere* (συντείνειν) *aliquid* est: contentis vel intentis viribus aliquid assequi et perficere studere; *iter contendere* apud Cic. pro Rosc. Am. 34. intentis viribus

Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem

iter facere; *labore aliquid contendere* apud Cic. Offic. III, 2. *Quare, quantum conniti animo potes, quantum labore contendere* (assequi) — *tantum fac, ut efficias;* itaque *oculo contendere* — *quantum* erit: intentis oculis assequi tantum, quantum Lynceus assecutus esse dicitur; vox *tantum* ante *quantum* non raro omittitur.

v. 29. *Non tamen idcirco*, non tamen ideo, quia Lynceus te visu longe vincit, oculorum tuorum, minus acutorum, curam abiicies. De *Lynceo*, acutissima oculorum acie celebratissimo, vid. supr. ad Sat. I, 2, 90. — *inungi*, sc. collyriis. — per *lippum* non intelligo proprie ita ab oculorum morbo dictum, sed minus tantum acute cernentem; *lippus* enim iam opponitur *Lynceo*. — Scilicet Horatius, ut iam supr. ad Sat. I, 1, 120. et Sat. I, 5, 30. suspicati sumus, ex nulla alia causa tam saepe *lipporum* mentionem fecisse videtur, quam ut adversarios, lippitudinis vitium ipsi exprobrantes, de hoc absurdo convicii genere rideret.

v. 30. *inv. Glyc.*, videtur *Glyco* fuisse nobilis athleta, ob corporis robur et vastitatem invictus.

v. 31. *Nodosa*, tuberosa, sic apud Ovid. Ex Pont. I, 3, 23. *podagra* dicitur *nodosa*.

v. 32. *Est quad. prodire* cett., licet (*Est*, ἔστι pro: ἔξεστι) ad certum usque finem progredi, si ulterius progredi non licet; — lectionem *quadam tenus* pro vulgari lectione *quodam* vel *quoddam* — *tenus* recte defendit *Bentleius; tenus* enim, ubi pronominibus iungitur, ablativum in genere feminino exigit, ut in *hactenus eatenus, quatenus, aliquatenus;* — de *quadamtenus* affert *Bentl.* exemplum Plin. XIII, 7. *Huic similis quadamtenus, quae vocatur Cypria ficus.*

v. 34. *verba et voces*, philosophiae praecepta, quibus homines avaritiam ex animo pellere iubentur, iam vocantur *verba et voces*, respectu, ut observant Interpretes, habito *carminum* et *cantationum*, quibus morbi ex corporibus abigi atque emoveri posse putabantur; vid. *Lambinum*, qui comparavit quoque cum Horatio Euripidem Hippol. 491. *Εἰσὶν δ' ἐπῳδαί, καὶ λόγοι θελκτήριοι· Φανήσεταί τε τῆςδε φάρμακον νόσου.*

Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator?
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore:
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:

v. 35. *morbi*, avaritiae; *morbus*, ut νόσος, de vitiis hominum; cf. supr. Sat. II, 3, 27. et 254.

v. 36—37. *tumes?* pro vulgari: plenus es? agitaris? et sic *tumor* de quavis graviore affectione et cupiditate, qua totus animus *intumescit;* vid. *Bentl.* infr. ad Epist. ad Pis. v. 197. — *sunt certa piacula, quae te* cett., sunt certa remedia, quibus laudis cupiditatem, qua pectus tuum turget, compescere et comprimere potes, saepius scilicet et puro animo legendo libellos philosophorum, quorum praeceptis aeque ac piaculis purgari atque expiari potes.

v. 38. *amator*, qui mulieres sectatur, homo libidinosus.

v. 40. *culturae*, praeceptis, quibus animus excolatur.

v. 43. *exiguum censum*, exiguum rei familiaris modum. *census brevis* supr. Od. II, 15, 13. *census longus*, infr. Epist. I, 7, 56.

v. 44. *capitis*, vitae; hinc apud Liv. II, 12. *capite dimicare* pro: de vita dimicare; *labore*, discrimine, periculo; et sic apud Livium passim *labores* et *pericula* iungi solent; Lib. IV, 35. *pericula ac labores exhaurire;* Lib. XXIX, 27. *terra marique laboribus periculisque interesse.*

v. 46. *per ignes*, per summa quaeque vitae pericula; ex proverbiali locutione, qua iam apud Graecos is, qui summum quodque periculum subire audet, διὰ πυρὸς βαίνειν dicitur;

Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis circum pagos et circum compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmae?
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

cf. supr. ad Od. IV, 14, 24. et ad Sat. I, 1, 38.

v. 47. *Ne cures ea* cett., ut contemnas ea, quae stulte magni facis, et possidere cupis, id tu non vis, vel philosophorum libros legendo, vel philosophos docentes audiendo discere et *(meliori)* prudentiori fidem habere? — *melior*, doctior, prudentior; in Epist. seq. v. 68. *Nunc adbibe puro Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.*

v. 49—51. *Quis circum pagos* cett. Quis est, qui non malit coronari in ludis Olympicis, praecipue, si palmam in illis ludis *(sine pulvere)* sine pugna consequi possit, quam athletae circumforanei more circum pagos et compita pugnare? Expressit autem Horatius hac adumbrata imagine sententiam hanc: Quis est, qui humilia, qualia sunt divitiarum et honorum studia, quam virtutem, quae sine vitae discrimine, sine curis et laboribus exerceri potest, curare malit?

v. 50. *Magna coronari Olympia*, graeca constructione (στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια) pro: coronari in *magnis* (celebratissimis) *Olympiis*; in hunc loquendi modum ab Hephaestione profertur Simonidis versus hic: Ἴσθμια, δὶς Νέμεα, δὶς Ὀλύμπια ἐστεφανώθην. Sic *vincere Olympia* pro: vincere in Olympiis, dixit Ennius apud Cic. de Senect. 5. *Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.* vid. *Hemsterh.* ad Lucian. Tom. I. p. 338.

v. 51. *Cui sit conditio palmae*, cui sit propositum dulce palmae praemium, *sine pulvere*, (Plin. H. N. XXXV, 11. *citra pulveris tactum, quod vocant* ἀκονιτί. Gell. V, 6. *sine pulvere, ut dici solet, incruentaque victoria)* h. e. sine pugna; a pugnantibus enim colligebatur excitatus pulvis; hinc supr. Od. I, 1, 3. *pulverem Olympicum colligere.* Fieri autem poterat, ut aliquis in ludis Olympicis victor coronaretur sine pulvere, sine pugna, si nemo adesset, qui cum eo certamen inire auderet. Hoc transfer ad expressam sententiam: virtutem exercenti non, ut divitiarum congerendarum cupido, pugnandum esse cum laboribus et periculis.

v. 52. *Vilius argentum* cett.

O cives, cives! quaerenda pecunia primum est,
Virtus post nummos! haec Ianus summus ab imo
Prodocet: haec recinunt iuvenes dictata senesque,
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.
Si quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus tibi, sunt mores, et lingua fidesque,

si viliori praeferendum est melius, auro et divitiis praeferri debet virtus.

v. 53—56. *O cives, cives!* cett. At nostra aetate morum magistri clamant et praecipiunt: o cives, cives, ante omnia quaerenda est pecunia, et post quaesitam pecuniam demum virtus; haec *(dictata)* praecepta in Iano summo et imo, ubi foeneratores sedent, publice docentur; eadem iuvenes senesque repetunt, dum, sicut pueri in scholam euntes, tabulam et loculos secum portant. — De *Iano summo et imo* vid. supr. ad Sat. II, 3, 19. — in lectione *Perdocet* variant vett. librr. alii *perdocet*, alii *praedocet*. Sed recte *Lambin. Cruq. Bentl. Baxt. Gesn.* et *Fea* defendunt *Prodocet (ἐκδιδάσκει)* h. e. publice, palam docet, nam particula *pro* in compositis notat fere: palam, foris, publice, aperte, ut *producere, proferre, prodire* cett.

v. 56. *Laev. suspensi — lacerto*, hunc versum elegantissimum, quo supra Sat. I, 6, 74. pueros cum tabula et loculis in scholam, ubi numeros subducere discant, euntes descripsit, Homeri et aliorum poetarum exemplo Horatius opportune nunc repetit. Non video igitur, quomodo hic versus a *Cunninghamo* et ab iis, qui eum secuti sunt, pro panno assuto haberi potuerit. Vt meliore nexu hic versus cum praecedente cohaereret, *Marklandus* (in *Explicatt. aliquot vett. auct. locorum ad Euripid. Supplices* p. 255) post *senesque* copulam *et* adiiciendam esse suspicatus est, suffragantibus *Wakefieldio*, *Eichstadio*, *Fea* et aliis. Sed quis pueros, a divitiarum coacervandarum cupiditate adhuc alienos, foeneratorum illam in Iano cantilenam: *quaerenda pecunia primum est, virtus post nummos*, una cum iuvenibus et senibus repetiisse sibi persuadeat? Imo, Horatius iuvenes et senes in subducendis numeris et rationibus plane defixos, lepide per appositionem v. 56. designat ut pueros, cum in scholam se conferunt, loculos cum tabula et calculis gestantes.

v. 57—59. *Si quadring.* cett. sensus: si quadringentis milli-

Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si recte facies. Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia (dic sodes) melior lex, an puerorum est

bus HS. (quam summam possidere debebat in ordinem Equestrem recipiendus) sex vel septem millia desunt, quamvis es vir bonus, honestus, disertus et probus, tamen ad ordinem plebeium relatus, non frui potes honore, quo equites fruuntur. Sic profecto non opus est, ut v. 55. 57. 58. mutato ordine cum *Bentleio* et aliis legantur sic: *Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque, Sed quadringentis sex septem millia desunt.* — De pretio *sestertiûm*, et de ratione, qua eorum summa designatur, vide, quae observavimus ad Ciceronis *Auserlesene Reden* p. 17. et 18. — *At pueri ludentes*, pueri contra, cum ludunt, non ditiori, sed ei, *qui recte facit*, qui alios arte superat, summos in ludo honores deferunt, *regem* eum appellantes. Quod ludorum puerilium genus poeta respexerit, vix certo constitui potest. Apud nos quoque in pluribus puerorum ludis et in aliis certaminibus (praecipue in iis, ubi alter alterum iaculando vel globulos ad certam metam mittendo vincere studet) viget hic mos, ut is, qui ceteris palmam praeripit, *regis* titulo insigniatur.

v. 60—61. *Hic murus* cett., dum poeta de pretio, non divitiis, sed recte factis statuendo loquitur, inserit gravissimam sententiam hanc: „Nullius rei male factae sibi conscium esse, de nullo flagitio pudore suffundi, hoc firmissime pectus munire, et ab iis, quae turpia sunt, defendere debet.“

v. 62—64. *Roscia (dic sodes)* cett., sensus: dic, quaeso, num lex Roscia (secundum quam Equiti, ut quingentorum HS. possessori, sedem in spectaculis honoratiorem in quatuordecim gradibus sive cuneis, orchestrae, in qua senatores sedebant, proximis, occupare licebat) praeferenda sit puerorum cantilenae: *Rex eris, si recte facies?* h. e. utrum auro an virtuti maius tribuendum sit pretium? — de lege theatrali Roscii Othonis cf. supr. ad Epod. IV, 16. — *Naenia*, proprie de cantu lugubri, nunc de cantu laetiore, sive de laeta, qua victori in ludo puerili palma adiudicatur, acclamatione. — *Et maribus Cur. et dec. Cam.*, qua cantilena Curius quoque et Camillus non aetate tantum puerili, sed etiam *(mares)* aetate virili usi sunt, non divitias possidentibus, sed *recte facientibus* applaudentes; — *mares* iam de generosioris animi et masculae virtutis vi-

Naenia, quae regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem,
Si possis recte; si non quocunque modo rem,
Vt propius spectes lacrimosa poemata Pupî:
An, qui fortunae te responsare superbae
Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
Quodsi me populus Romanus forte roget, cur
Non, ut porticibus, sic iudiciis fruar îsdem,
Nec sequar, aut fugiam, quae diligit ipse, vel odit:

ris; infr. Epist. ad Pis. 402. *mares animi*, fortiter et viriliter sentientes; — de Curio Cic. de Senect. cap. 16. *Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati ab eo sunt; non enim aurum habere praeclarum sibi videri dixit, sed iis, qui haberent aurum, imperare.* — de rebus a Camillo gestis vid. Liv. V, 44 seqq.

v. 65—69. *Isne tibi* cett. Sensus: Meliusne suadet tibi is, qui tibi suadet, ut opes colligas, aut bono modo, aut, si bono modo fieri non possit, quocunque demum modo, donec tantum divitiarum tibi collegeris, ut tibi Equiti in sede propiore et honoratiore spectare liceat Pupii tragoedias? An melius tibi consulit is, qui *(praesens)* gravi voce te ut hominem liberioris et erectioris indolis fortunae superbius contra te insurgenti non cedere iubet, et ad illam sustinendam te *(aptat)* aptum reddit et confirmat? — *rem facere*, rei familiari augendae operam dare; vox *res* ter repetita egregie exprimit ingenium suasoris, qui, quod suadet, iterum iterumque id repetendo graviter inculcare vult. — *Lacrimosa poemata Pupî*, *(Vet. Schol.) Pupius, Tragoediographus ita affectus spectantium movit, ut eos flere compelleret. Inde istum versum fecit: Flebunt amici et bene noti mortem meam: Nam populus in me vivo lacrymatu' est satis.* — *fort. responsare superbae*, ut supr. Sat. II, 7, 85. *responsare cupidinibus*, ubi vid. not. — *praesens*, praecepta scilicet, quae viva voce a doctore praesente dantur, gravius auditoris vel discipuli animum impellere solent.

v. 70—75. *Quodsi me populus* cett. Sensus: Quodsi forte me roget populus, cur ego, sicuti communibus ambulacris sub porticibus, non ita quoque communi cum populo sentiendi et de rebus iudicandi ratione

Olim quod vulpes aegroto cauta leoni
Respondit, referam: *Quia me vestigia terrent*
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Bellua multorum es capitum: nam quid sequar? aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica: sunt, qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras,
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant:
Multis occulto crescit res foenore. Verum

utar, cur ego non sequar, quod populus sequitur, non fugiam, quod populus fugit, respondebo, quod cauta vulpes aegroto leoni (vulpem ad se in cavernam invitanti) respondisse dicitur: *Quia me vestigia terrent Omnia te adv. spect. nulla retrorsum.* Vulpes leonis insidias extimescit, poeta populi Romani pravitatem corruptosque mores exhorrescit.

v. 76. *Bellua multuorum es capitum*, populum Romanum, modo hoc, modo illud vitiorum genus sectantem alloquitur ut monstrum multorum capitum, (*θηρίον πολυκέφαλον,*) quale fere fuit hydra Lernaea, cui in unius ab eius corpore desecti capitis locum duo alia vel plura subnascebantur.

v. 77. *conducere publica*, intellige inprimis vectigalia, unde, qui ea conducebant, praecipue Equites, dicti sunt *publicani;* erudite et copiose omnem hanc rem tractavit *Petr. Burm.* de *Vectig. Pop. Rom.* Sed multa alia, quae ad *publica* pertinebant, conducebantur a mancipibus et redemtoribus; hinc Iuv. Sat. III, 31 seqq. *Quis facile est aedem conducere, flumina, portus, Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver;* Huc refer *parochos*, de quibus supr. ad Sat. I, 5, 46.

v. 78. *Crustis*, per *crustum* intellige particulam vel frustum placentae; nos: *ein Stückchen Kuchen.*

v. 79. *Excipiantque senes*, et insidiose capiant senes; *excipere* (*ἐκδέχεσθαι*), verbum venaticum. — *vivaria* sunt loca, ubi in futurum usum *viva* animalia, quadrupedes, aves, pisces, cochleae cett. servabantur. Lepide igitur capti senes, ut haeredipeta post eorum mortem captatae haereditatis fructus capiat, *mitti* ab eo dicuntur *in vivaria.*

v. 80. *occulto*, quod avari

Esto, aliis alios rebus studiisque teneri;
Iidem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amoenis,
Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
Festinantis heri; cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est:
Nil ait esse prius, melius nil coelibe vita;

occulta fraude et clandestinis artibus faciunt.

v. 82. *Iidem eadem — probantes*, num iidem in iisdem, quae modo probabant, per unam horam perstare vel sibi constare possunt? — *durare aliquid* dicuntur, qui firmo animo, quod susceperunt, sustinent, firmo animo in re suscepta perstant; vel refer *eadem* ad *probantes*, ut sit: num vel unam horam patienter transigere possunt probantes eadem?

v. 83 — 87. *Nullus in urbe sinus* cett. Horatius iam exempla levitatis et mutabilis hominum animi affert; sensus: Simulac homo aliquis dives dixit: „Nullus in toto terrarum orbe sinus Baiis amoenis pulchrius exsplendescit," statim ille amorem, quo Baiarum amoenitate captus est, declarat festinatione, qua iam (*herus*) dominus et locator in littore domum in mare procurrentem fundare et exstruere incipit; at si hoc repentinum consilium ortum sit ex sola libidine, cui inconsideranter indulgebat, tum mutato consilio iam postero die fabrilia instrumenta (in alium locum) Teanum (ut ibi potius domum aedificet) transportari iubebit. Huc pertinet locus supr. Od. II, 18, 19 seqq. *Tu — struis domos, Marisque Baiis obstrepentis urges Submovere littora, Parum locuples continente ripa*, et Od. III, 1, 34 seqq. *Contracta pisces aequora sentiunt, Iactis in altum molibus; huc frequens Caementa demittit redemtor Cum famulis, dominusque terrae Fastidiosus.* — *Baiis praelucet amoenis*, amoenitate anteponendus est Baiis.

v. 84. *amorem*, iniectam subito cupiditatem exstruendi amoenis Baiis aedificium; *amor* simpliciter non raro eam, de qua sermo est, cupiditatem designat, sic supr. Epod. II, 37. *Quis non malarum, quas amor curas habet, Haec inter obliviscitur*, cf. Epist. seq. 37.

v. 86. *Teanum*, Sidicinum, oppidum Campaniae, non confundendum cum Teano, oppido Apuliae.

v. 87. *Lect. gen. in aula est*, si lectus coniugalis collocatus

Si non est, iurat bene solis esse maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?
Quid pauper? ride: mutat coenacula, lectos,
Balnea, tonsores; conducto navigio aeque
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.

est in atrio; pro vulgari: si quis est maritus. — *lectus genialis* (Festus), *qui nuptiis sternitur in honorem Genii, unde appellatur.*

v. 89. *Si non est*, si lectus genialis non in aula est positus, si ei non est uxor.

v. 90. *Quo teneam* cett. Quo vinculo divitem, formas, quas induit, Protei instar mutantem, constrictum teneam? h. e. quomodo compescam mutabilem divitis animum? supr. Sat. II. 3, 71. malus debitor sub variis formis, h. e. callidis artibus creditorem eludens, *Proteus* vocatur, ubi vid. notata; cf. quoque de fabula Protei Virg. Georg. IV. 387. seqq. et quae ibi disputat *Heynius*. Apud Virgil. v. 369. Cyrene filium suum Aristaeum alloquitur sic: *Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus* (sc. Proteus) et v. 405. *Verum, ubi correptum manibus vinclisque tenebis;* hanc igitur fabulam de Cyrene et Aristaeo, ut iam observavit *Gesnerus*, respexisse videtur Horatius.

v. 91. *Quid pauper? ride:* cett. Quomodo autem se gerit pauper? ride mecum Maecenas; pauper enim ridiculo modo aeque inconstans est, ac dives; *mutat* enim *coenacula*, cett. *coenaculum* (ὑπερῷον), superior aedium pars (*oberc Etage in einem Hause*), ubi habitabant coenabantque inquilini sive pauperes; Liv. XXXIX, 14. *Coenaculum super aedes est datum.* Cicero Agr. II, 35. *Roma coenaculis suspensa atque sublata;* pauperes igitur, aeque mutabiles ac divites, *mutant coenacula*, modo hoc, modo illud conducunt. vid. Varr. de L. L. IV. pag. 65. — *lectos*, quibus discumbitur.

v. 92. 93. *Balnea*, intellige publica, quibus utebantur pauperes; nam divites in suis quisque domibus exstructa habebant balnea; — *tonsores*, cum plures in foro paterent tonstrinae tonderi cupientibus, aliam cum alia illi pro lubitu mutare poterant. — *conduct. navig. aeque Naus. ac l.*, pauper aeque ac locuples, rerum, quibus utitur, oppletur fastidio; quemadmodum enim divitem triremis, quam sibi ipsi paratam possidet, ita pauperem navigii, quod sibi conduxit tantum, capere solet satietas; — *Nauseat*, hinc supr. Od. III, 1, 37. *dominusque terrae Fastidiosus;* et Od. III, 29, 9. *Fastidiosam desere copiam.* — *privus* de rebus, quarum propria est alicui possessio; vid. *Lamb.*

Si curatus inaequali tonsore capillos
Occurro, rides: si forte subucula pexae
Trita subest tunicae, vel si toga dissidet impar,
Rides. Quid? mea cum pugnat sententia secum,
Quod petiit, spernit, repetit, quod nuper omisit;
Aestuat, et vitae disconvenit ordine toto,
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis;
Insanire putas solemnia me, neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere
A praetore dati, rerum tutela mearum

v. 94—105. Sententia, quam poeta in sequentibus amplificavit, est haec: Si quid apud me animadvertis, Maecenas, quod externae vivendi rationi repugnet, rides; at, si ego homo sum varius et inconstans, dum me ad solemnes hominum errores agere putas, non rides. — Horatius iam, ut passim alias, ad se refert, quod non proprie ad ipsum, sed ad unumquemque, qui ita, ut scribit, in publicum prodeat, vel inconstantiae, qualem describit, culpam sibi contrahat, referendum est. Pro vulgari lectione *curtatus* v. 94. ad auctoritatem plurimorum Codd. apud *Feam* dedi *curatus*, et vers. seq. *Occurro*, pro: *Occurri;* utraque enim lectio orationi est aptior. — *Si curatus capillos*, ex noto graecismo pro vulgari: si capillis a tonsore curatis; — *inaequalis* est tonsor, qui inaequaliter capillos tondet.

v. 95. *subucula*, vestis interior, quae geritur subter tunica; — *Trita*, detrita, nihil amplius lanae habens, (*abgeschabt*,) opponitur tunicae *pexae*, lana comta adhuc obtectae, adhuc villosae.

v. 96. 97. *vel si toga dissidet impar*, altera parte togae demissa, altera sursum tracta. — *mea cum pugn. sent. sec.* cett., cum mihimet ipsi, modo hoc, modo illud appetenti, repugno, cum sperno, quod petii, repeto, quod modo omisi, cum animi impetu et fervore huc illuc agitor, cum totum vitae ordinem disturbo cett.

v. 101. *insanire solemnia*, ad solemnem hominum morem insanire. *insanire aliquid*, ut supr. Sat. II. 3, 63. *insanire errorem.*

v. 103. *curatoris a praetore dati*, mente captis, nisi eorum curam gererent agnati et gentiles, rei familiaris curator a praetore dari solebat; cf. supr. ad Sat. II, 9, 218.

Cum sis, et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici?
Ad summam, sapiens uno minor est Iove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

v. 104. *prave*, male, inepte, negligenter. *pr. sect. ob unguem*, ob rem levissimam, quae recedit ab externa elegantia; in versu 94. Maecenas ob capillos inaequaliter resectos *ridere*, nunc ob male sectum unguem *stomachari* dicitur.

v. 105. *De te pendentis, te resp. am.*, amici a nutu tuo plane pendentis, te in oculis gestantis vel gratiam tuam sequentis; sic certe *respicere* apud Iul. Caes. B. C. I, 1. *Sin Caesarem respiciant atque eius gratiam sequantur.*

v. 106. 107. *Ad summam*, ut rem in pauca conferam, similiter supr. Sat. I. 3, 137. *Ne longum faciam.* — iam videtur poeta subiicere fere voluisse hoc: „Solus is, qui ad sapientiae praecepta vitam componit, felix et beatus est," pro eo posuit verba, quibus philosophiae suae praeconia decantare solebant Stoici: *sapiens uno minor est Iove*, h. e. sapiens uni Iovi dignitate cedit: de locutione *minor est aliquis aliquo* exempla dedit *Lamb.* — *rex denique regum*, cf. supr. Sat. 1, 3, 125. et 136.

v. 108. *Praecipue sanus*, ergo corporis quoque sanitatem referebant Stoici ad bona, quae disciplinae suae *praecipue* deberent; sed addit salse: *nisi cum pituita molesta est*, nam, qui pituita laborant, rebus subtilius examinandis et perpendendis haud apti sunt; hinc, ut observavit *Gesnerus*, *hebetiores*, apud Graecos κορυζῶντες; *sanus* igitur iam sensu ambiguo tam de mente, quam de corpore dictus videtur. Ceterum vox *pituita* tribus syllabis, ut supr. Sat. II, 2, 76. pronuncianda est.

EPISTOLA II.

AD LOLLIVM.

Troiani belli scriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi;
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem

EPISTOLA II.
A d L o l l i u m.

Postquam poeta vitae praecepta, quae in Homero continentur, planiora et meliora iis, quae philosophi tradunt, esse docuit, ipse aurea praecepta, ad quae vita dirigenda sit, pueris praecipue proponit.

v. 1—4. *max. Loll.* — *Lollius*, M. Lollii Palicani, ut videtur, consulis cum Q. Aemilio Lepido, filius. — *maxime*, sc. natu, ut recte *Gesnerus* observat; nam infra in Epistola 18. ad eundem Lollium scripta v. 63. fratris alicuius fit mentio.

v. 2. *declamas*, dicendi arte exerceris. — *Praeneste*, eo enim Horatius secedere ibique sibi Musisque vivere solebat; vid. supr. Od. III, 4, 23.

v. 3. *quid sit pulchrum (καλόν)*, honestum; — *turpe*, *utile*, de quibus disputant philosophi.

v. 4. *Planius*, maiore perspicuitate. — *Chrysippo*, de eo vide supra ad Sat. I, 3, 127. — *Crantore*, Xenocratis discipulo, nobili philosopho Academico.

v. 6 cett. Iis, quae nunc sequuntur, pulchre Horatius exornavit sententiam hanc: Homerus exemplis tam stultitiae, sceleris, libidinis et irae, quam prudentiae, pietatis, virtutis et continentiae egregie adumbratis, et ante oculos positis, planius et melius, quam philosophi, *quid sit pulchrum*, *quid turpe*, *quid utile*, docuit.

v. 6 — 8. *Fabula*, *qua* cett. Homeri Ilias, ubi insertis fabulis enarratur bellum propter Paridis amorem sive propter Helenae raptum inter Graecos et Troianos exortum et in decem annos extractum, tam principum, quam populorum stulta consilia et insaniam ante oculos ponit. — *Barbaria* a Graecis quaevis regio extra Graeciam, et a Romanis quaevis regio extra Italiam sita, nominatim Phrygia, appellatur. — *collisa* gravius et signifi-

Graecia Barbariae lento collisa duello,
Stultorum regum et populorum continet aestus.
Antenor censet belli praecidere causam:
Quid Paris? ut salvus regnet vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi;
Seditione, dolis, scelere, atque libidine et ira,
Iliacos intra muros peccatur, et extra.
Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,

cantius pro: commixta; qui invicem se petunt, *colliduntur*; ceterum hic versus tam ob hanc locutionem, quam ob priscam vocem *duellum* prodere videtur Ennium.

v. 8. per *aestum* intellige vehementiores animi affectiones et vitia in v. 15. commemorata.

v. 9. *Antenor censet* cett. Antenor, senex Troianorum prudentissimus, censet causam, ex qua bello a Graecis petantur Troiani, e medio tollendam esse; censebat scilicet Antenor, Helenam reddendam esse, Hom. Il. VII, 348 seqq. — ad *praecidere* supple: Troianos debere.

v. 10. 11. *Quid Paris?* Quid Paris ad hanc Antenoris sententiam? repugnat, et ut, reddita Helena, salvus regnet et beatus vivat, persuaderi omnino nequit. — *Cogi posse negat*, non dixit quidem Paris, se cogi non posse, sed convenienter his dictis egit; itaque *cogi posse negat* iam est: adduci et permoveri non potest.

v. 13. *Hunc* (Achillem) *amor* (Briseidos) — *urit*, accendit, inflammat.

v. 14 — 16. *Quicquid delirant* cett. Omnium stulte et insipienter ab Agamemnone, Menelao, Achille cett. captorum consiliorum poenam Achivi exsolvunt; insaniunt autem peccantque tam Graeci Troianos obsidentes, quam Troiani a Graecis obsessi.

v. 17. *Rursus*, at idem Homerus in Odyssea, quam in v. 21. designat; pro: *rursus* ad sibilum repetitae syllabae finalis *us* in sequente voce *virtus* evitandum, *Bentleius* ad unius Codicis fidem dedit *rursum*. Sed tam religiosus in molliore versuum numero non fuit Horatius.

Vtile proposuit nobis exemplar Vlyssem;
Qui domitor Troiae, multorum providus urbes
Et mores hominum inspexit; latumque per aequor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circae pocula nôsti;
Quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis et excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,

v. 19. *providus*, nam qui hominum mores et ingenia diligentius cognoscere studet, is hac cognitione sibi providet et fit prudentior. — *mult. urb. Et mor. hom. insp.* expressit tertium versum Odysseae: *Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω*; similiter infr. in Epist. ad Pis. 142. *Qui mores hominum multorum vidit et urbes.*

v. 22. *immersabilis* (*ἀβάπτιστος*, Pind. Pyth. II, 145.), elegante imagine pro vulgari: adversae fortunae impetu se vinci et deprimi non passus; violentiae alicui exprimendae passim adhibetur undarum vel fluctuum impetus; in praecedente Epist. v. 16. *mersor civilibus undis.*

v. 23. *Siren. voces*, Hom. Odyss. XII, 39—54 et 182—200. *et Circae*, Hom. Odyss. X.—XII.

v. 25. *turpis*, pudendae conditionis, homo abiectus; — *excors*, sanae mentis expers.

v. 26. *can. imm.*, sicuti canis immundus.

v. 27—31. *Nos numerus sumus* cett. Sensus et nexus: nos igitur, qui non virtutis et sapientiae exemplum, quod Vlysses dedit, sequimur, nos, qui in iuventute vitae molliori nimis indulgemus, qui ad multam usque lucem dormire, et curas ex animo ad citharae cantum pellere pulchrum esse opinamur, nos, inquam, non ad res gerendas, sed ad fruges consumendas et ad numerum tantum hominum explendum nati videmur, similes procorum Penelopae, nepotes et luxuriosi, qualis describitur Alcinous apud Homerum. *Nos numerus sumus* (*ἡμεῖς ἐσμὲν πλῆθος ἄχρειον*), nos enim inertes, luxuriosi et libidinosi, praeterquam quod in numerum hominum referimur, nihil

Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique,
In cute curanda plus aequo operata iuventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, et
Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.
Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones;
Vt te ipsum serves, non expergisceris? atqui

omnino pretii habemus; loca in hanc loquendi formulam a *Lambino* e scriptoribus Graecis allata huc non pertinent; ibi enim sermo est de hominibus, qui in numerum aliquem recipiantur, indignis, (οὐκ ἀριθμητοῖς). — *nati fruges consumere*, graece pro: nati ad fruges consumendas; — *Sponsi Penelopae*, proci, amoris causa Penelopen sectantes. — *Alcinoique*, Alcinous, rex Phaeacum, animi oblectationibus et corporis voluptatibus a puerili inde aetate deditissimus; ipse apud Hom. Odyss. VIII, 248. profitetur: *Αἰὲν ἡμῖν δαίς τε φίλη, κίθαρίς τε, χοροί τε.* — *operata iuventus*, nos iuvenes, qui solemus operari, operam ponere in cute curanda, in corpore mollius tractando.

v. 30. *fuit*, esse solet.

v. 31. *Ad strepitum*, ad sonos, modos, supr. Od. IV. 3, 18. *O testudinis aureae Dulcem quae strepitum, Pieri, temperas.* — *cessatum ducere curam*, eo quasi ducere curam, quo illa vexare cesset; eleganter pro vulgari: curam abigere, pellere, compescere.

v. 32 — 37. Ab eiusmodi vita desidiosa, quam Penelopes procos et Alcinoum vixisse refert Homerus, iam Horatius iuvenes, nominatim Lollium, ad quem scripsit hanc epistolam, avocat, eumque, ut, lecto ante diem relicto, strenue animum studiis et rebus honestis intendat, nec tempus animi cultui impendendum in annum differat, exhortatur.

v. 32. *homines*, sic legitur in optimae notae Codd. apud *Feam;* at *Bentleius* et eum secuti exhibuerunt: *hominem*, homoeoteleuti, ut addit *Gesnerus*, evitandi gratia; sed ad hanc normam non exigendi sunt hexametri Horatiani.

v. 33. 34. *Vt te ipsum serves*, ut te tutum praestes ab iis, quae tibi infesta sunt, ut vites improbam Sirenen, desidiam. — *atqui*, *Si noles sanus*, *curr. hydrop.*, atqui, si nunc, cum bene vales, noles currere, h. e. vires tuas exercere, in posterum, cum tibi male erit, sicuti hydropicus, (vel: si desidiosa et luxuriosa vita factus fueris hydropicus,) curres; medici enim hydropicos *multum ambulando et nonnunquam currendo*, h. e. vires corporis exercendo valetudini

Si noles sanus, curres hydropicus: et, ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis, et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quae laedunt oculum, festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui coepit, habet: sapere aude;
Incipe: qui recte vivendi prorogat horam,
Rusticus expectat, dum defluat amnis; at ille
Labitur, et labetur in omne volubilis aevum.

succurrere iubent; vide, quem laudat *Gesnerus*, Cels. III. 21.

v. 37. *vigil*, sc. postquam in medios dies dormisti; — *Invid. vel am. torqu.*, gravioribus animi affectionibus, invidia, amore cett. cruciaberis.

v. 39. *Est animum* (ἐσθίει), exedit, absumit, — *curandi*, animi a vitiis liberandi.

v. 40. *Dimid. f. qui coepit, habet*, ad proverbium Graecorum: Ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός, cuius auctorem Pythagoram esse censet *Hemsterh.* ad Lucian. Somn. c. 3.

v. 41. *prorogat horam*, tempus differt.

v. 42—43. *Rusticus expectat, dum* cett., is, sicut stultus ille rusticus in fabulis, dum defluat amnis, expectat. Rusticus scilicet quidam ad amnem stetisse, et, ut sicco pede eum transiret, donec amnis defluxisset, expectare voluisse fingitur, pro vulgari: sed *frustra* expectat; — accommodate ad rem addit: *at ille* (amnis) *volubilis* (celeri cursu) *labitur, et in omne aevum labetur.* Spectavit autem Horatius in comparatione instituta potissimum hoc: Qui tempus, quo animo emendando operam daturus est, expectat, id frustra expectat, sicut rusticus ille ad amnem, quem stulte defluxurum esse putabat; tempus enim celeri cursu, sicut amnis, labitur, lapsumque nunquam redit. Ceterum ad *rusticus* supplenda est particula comparandi *ut* vel *sicuti*, quam Horatius in hac una Epistola quater omisit, v. 26. ad *canis immundus*, v. 28. ad *sponsi Penelopae*, v. 34. ad *hydropicus*, et h. l. et sic supr. Sat. I. 7, 29. ad *durus vindemiator.* Sat. II. 3, 186. ad *astuta vulpes*; cf. infr. Epist. I. 3, 18. Epist. I. 6, 63. Epist. I. 10, 5. Epist. I. 16, 22. Epist. ad Pison. versu ultimo.

Quaeritur argentum, puerisque beata creandis
Vxor, et incultae pacantur vomere silvae.
Quod satis est, cui contigit, hic nihil amplius optet.
Non domus et fundus, non aeris acervus et auri
Aegroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas. Valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit, aut metuit, iuvat illum sic domus et res,

v. 44—48. *Quaeritur argent.* cett. Sed plurimi homines non animo excolendo et ad virtutem atque sapientiam conformando, sed divitiis colligendis augendisque unice intenti sunt. — *beata*, dives, ut saepe; — *et incultae pac. vomere silvae*, et loca inculta et vepribus obsita aratro purgantur et mitiora redduntur; — *pacare* (ἡμεροῦν) est: reddere aliquid mitius, domare; Claud. Epigr. LI. *de Mulabus Gallicis* v. 19. *Miraris, si voce feras pacaverit* (mites reddiderit) *Orpheus?* et sic plane *domare*, ut in hoc loco *pacare*, apud Virg. Aen. IX. 608. *At patiens operum parvoque adsueta iuventus Aut rastris terram domat* cett. attamen sunt, qui lectioni nostrae, *pacantur*, praeferant, quod coniecit *Wakefieldius: placantur.*

v. 48. *deduxit*, deducere, h. e. depellere valet; in hanc sententiam cf. supr. Od. III. 1, 41. sqq. Obversatus Horatio videtur Lucretius II. 34. seqq. *Nec calidae citius decedunt corpore febres, Textilibus si in picturis ostroque rubenti, Iactaris, quam si plebeia in veste cubandum est.*

v. 49. *Valeat*, tam corpore, quam animo.

v. 51—53. *Qui cupit* cett. avarus, qui plura appetit, aut id, quod possidet, velut sacrum, contingere metuit (supr. Sat. II. 3, 110.), is, perturbatus his affectionibus, non magis domo et opibus suis iuvari et deliniri potest, quam lippus pictis tabulis, podagricus fomentis, surdus citharae sonis; pro simplice: avarus nullum plane ex divitiis fructum capit. — *aut metuit*, potest quoque cogitari de malis furibus, quos avarus (ut supra loquitur Hor. Sat. I, 1, 78.) *noctesque diesque formidat.* — *fomenta*, nunc quoque podagrici calidis tegumentis pedum tam tumorem, quam dolorem lenire solent, sed, ut docet experien-

Vt lippum pictae tabulae, fomenta podagrum,
Auriculas citharae collecta sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis, acescit.
Sperne voluptates: nocet emta dolore voluptas.
Semper avarus eget: certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis:
Invidia Siculi non invenere tyranni
Maius tormentum. Qui non moderabitur irae,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum poenas odio per vim festinat inulto.

tia, sine omni fere effectu; rectissime igitur *fomenta*, quae alias aegrotos iuvant, iam nihil omnino podagrum iuvare dicuntur. *Buherius* igitur, qui in Anthol. Lat. (Burm.) T. II. p. 485. pro: *fomenta* legendum coniiciebat *tomenta*, applaudente *Wakefieldio*, non fuisse videtur podagricus. Quid enim *tomenta* cum podagricis? — *Auriculas dolentes*, male se habentes, — *sorde collecta*, quae audiendi facultatem impedit.

v. 54. *Sincerum est nisi vas* cett. hoc transfer ad animum; nisi animus vitiorum est purus, ea, quae animum intrant, vitium trahunt.

v. 55. *emta dolore*, ita parta et percepta, ut dolor eam sequatur.

v. 56. *certum voto pete finem*, certum finem ante oculos tibi pone assequendum, ad notissimum illud praeceptum, supr. Sat. I, 1, 106—7. *Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos ultra citraque nequit consistere rectum*, in eadem Sat. v. 92. *Denique sit finis quaerendi.*

v. 57. 58. *macrescere, μαραίνεσθαι*, invidia, ut alias *tabescere*; sed *macrescere* iam pulchre respondet voci *opimis*. — *Siculi tyranni*, nominatim *Phalaridis*, cuius, ut Cicero Off. II. 26. narrat, *praeter ceteros nobilitata crudelitas*. — *Crudelissimus omnium taurum habuisse dicitur, quo vivos supplicii caussa homines demittere, ac subiicere flammam solebat.* cf. Val. Max. III. 8. Ext. 2.: IX. 2. Ext. 9.

v. 61. *Dum poenas od. p. v. festinat inulto*, dum irae expiandae vel explendae caussa festinanter vim infert.

Ira furor brevis est: animum rege; qui, nisi paret,
Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.
Fingit equum tenera docilem cervice magister
Ire viam, qua monstret eques. Venaticus, ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu. Quodsi cessas, aut strenuus anteis,
Nec tardum opperior, nec praecedentibus insto.

v. 62. *qui, nisi paret, imp.* nisi tuo subiectus est imperio, ipse imperat.

v. 64—67. *Fingit equum* cett. Sed puerili aetate, ubi pectus adhuc purum et integrum est, virtuti opera danda est; equi quoque et canes venatici tenera aetate finguntur. — *magister* (domitor) *equum* (iuvenem) *fingit* (docet) *viam ire, qua eques* (eum ire) *monstret* (iubeat), h. e. eo ire, quo eques eum flectat. — *Venaticus — catulus, ex quo Tempore cerv. p. l. in aula,* postquam adsimulatum cervum (*einen ausgestopften Hirsch*) in aula allatravit, h. e. postquam ei adhuc iuveni iniecta est venandi cupiditas; — cervus a venatoribus adsimulatur, cum pellis cervina stramine, musco etc. impletur atque intenditur.

v. 67. *Nunc adbibe* pro vulgari: imbibe.

v. 68. *melioribus*, prudentioribus, doctioribus, in praecedente Epist. v. 48. *Discere et audire et meliori credere non vis?*

v. 70—71. *Quodsi cessas* cett. Finit Horatius Epistolam hoc fere, ut mihi videtur, praecepto: Sed certum modum tene; quodsi enim in re suscepta aut cessas, aut nimis et festinantius eam urges, scias, me neque cum cessantibus, neque cum nimis festinantibus facere.

EPISTOLA III.

AD IVLIVM FLORVM.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius, Augusti privignus, scire laboro.
Thracane vos, Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,
An pingues Asiae campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? haec quoque curo;
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis et paces longum diffundit in aevum?

EPISTOLA III.

Ad Iulium Florum.

Haec epistola ingenium et rationem familiariter ad amicum scribentis egregie exprimit. Erat *Iulius Florus* in cohorte sive in comitatu Claudii Tiberii Neronis, tum Syriae ab Augusto praefecti. Rogat igitur poeta Florum, ut sibi perscribat, in qua regione nunc versetur exercitus, et quid rerum tam ipse, quam ceteri gerant. Ad eundem Florum scripta est Epistola Secunda libri Secundi.

v. 1 — 2. *Claud.* Tiberius Claudius Nero, Liviae filius, *Augusti privignus*, quod non opus erat addere; sed Horatius hic quoque Augusti nominis cum verecundia appellandi occasionem arripit. — *laboro*, significantius pro: cupio, aveo.

v. 3. *Hebrusque nivali comp. vinct.* paulo sublimius pro: glacie concretus.

v. 4. *vicinas turres*, Seston et Abydon, urbes munitas Hellesponti, Leandri et Herus amore satis notas.

v. 5. *morantur?* vos tenent, retinent? an vos iam commoramini in pinguibus Asiae campis et collibus?

v. 6. *Quid studiosa* cett. Quid (*operum*) rerum scribendarum nunc moliuntur viri docti, qui sunt in cohorte vestra sive in comitatu Tiberii? — *studiosa* refer ad comites bonarum litterarum studiosos; ad hos pertinent, quos in sequentibus commemorat: Titius, Celsus, Munatius.

v. 8. *longum diff. in aevum?* ad posteritatem propagat? aeternitati consecrat?

Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus, et rivos ausus apertos?
Vt valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet, auspice Musa?
An tragica desaevit et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
Privatas ut quaerat opes, et tangere vitet

v. 9. *Titius* — *Titius Septimius*, eques Romanus (ut docet Porphyrius), idem est, quem Horatius supr. Od. II, 6. ut spectatae fidei amicum celebrat; h. l. eum ut poetam haud vulgarem laudat, et infr. Epist. 9, 4. ut *dignum mente domoque honesta Neronis* commendat.

v. 10. *Pind. f. qui non expall. haust.*, qui a rei magnae conatu, ab haustu fontis Pindarici, se non deterreri passus est, h. e. qui ausus est imitari Pindarum; — *expalluit*, expavit, exhorruit, extimuit.

v. 11. *Fastidire lacus* cett. qui ausus est vulgares lacus et rivos cuique patentes contemnere, h. e. a vulgarium poetarum grege se secernere.

v. 13. *fid. Lat. Theb. apt. mod.* — *Thebanos modos Latinis fidibus aptare* est: Thebanos modos transferre et moderari ad fides Latinas, h. e. carmen Pindaricum latino carmine imitari; supr. Od. II. 12, 4. *molles modos citharae aptare* et Od. IV. 9, 4. *verba loqui socianda chordis.* — *auspice Musa*, adspirante vel favente Musa.

v. 14. 15. *An tragica* cett. an in scribendis tragoediis versans poetico furore corripitur, et altiore spiritu inflatus sublimiora affectat? — Dum laudat Horatius amicum suum Titium, eundem simul ut poetam turgidum notare videtur. Eiusmodi enim reprehensio latet in vocibus *desaevire* et *ampullari.* — *Quid mihi agit* — *mihi*, *tibi*, *sibi*, *nobis*, *vobis* saepius cum vi quadam in salse aut iocose dictis abundant; vide quos in hanc rem laudavimus ad Catull. XXIV. 4. — *Celsus*, poeta, qui aliorum scrinia compilabat; fortasse idem *Celsus Albinovanus*, scriba Tiberii, ad quem scripta est Epistola Octava.

v. 16. *Privatas ut quaerat opes*, cett. ut doctrinae copias ex se ipso hauriat, non ex aliorum scriptis, quae in bi-

Scripta, Palatinus quaecunque recepit Apollo;
Ne, si ſorte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quae circum volitas agilis thyma? non tibi parvum
Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis, seu civica iura
Respondere paras, seu condis amabile carmen;
Prima ſeres hederae victricis praemia: quodsi
Frigida curarum ſomenta relinquere posses,

bliotheca templi Apollinis Palatini servantur.

v. 18 — 21. *Ne, si forte* cett., ne, si forte aliena, quibus se exornavit, repetantur, risum moveat, sicut in Fabula Aesopi (Phaedr. I, 3.) cornicula vel graculus, — *cornicula*, sicut cornicula, cf. ad praeced. Epist. v. 42. — *Furtivis nudata coloribus*, exuta pulchris pavonis pennis, quas suas fecerat cornicula. — *Ipse quid audes?* tibi tractandum perficiendumque sumsisti? *agilis*, sicut *agilis* (h. e. sedula) apis. Horatius supr. Od. IV. 2, 27. de se ipso: *ego, apis Matinae More modoque, Grata carpentis thyma per laborem Plurimum, — Carmina fingo*, ubi vide, quae de comparatione poetarum cum apibus flores carpentibus notavimus.

v. 22. *Ing. hirtum*, ingenium non excultum comparatur cum agro, qui, si non colitur, vepribus et spinis hirtus et hispidus est.

v. 23. 24. *Seu ling. caus. acuis*, seu te ad causas acute et diserte in iudiciis dicendas te praeparas; causam in iudiciis dicturi apud Ciceronem quoque Orat. III. 30. eleganter *linguam ad dicendum acuere et procudere* dicuntur; et sic apud eundem ad Attic. II. 7. *se acuere ad aliquid.* Pindaro Pyth. I, 86. hoc dicitur *χαλκεύειν γλῶσσαν πρός τινι.* vid. eruditam *Boekhii* notam Tom. II. P. II. pag. 238. — *civic. iura Respond.* — *ius respondere* pro: de iure respondere, vid. *Ernest.* in Clav. Cic. *s. v. respondere.*

v. 25. *hederae victr. praemia*, supr. Od. I, 1, 29. *Me doctarum hederae praemia frontium;* ubi vid. not.

v. 26 — 27. *quodsi Frigida curarum fomenta rel. posses*, cett. sensus: quodsi curas, quas foves, eiicere posses ex animo, ad altiora, quo te duceret divinae originis sapientia, eveheteris, h. e. virtutis et doctrinae gloria conspicuus

Quo te coelestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriae volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, si tibi curae,
Quantae conveniat, Munatius: an male sarta
Gratia nequicquam coit, et rescinditur? At vos,
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros, ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere foedus.
Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

exsplendesceres. — Videtur Horatius Floro mollius exprobrare divitiarum cupiditatem, quae neque parantur, neque possidentur sine curis; ha igitur curas, quas alunt et *fovent* avari, eleganter vocat *curarum fomenta*, et quidem *frigida*, quia pectus, quod virtutis amore accendi vel poetico spiritu incalescere debet, reddunt *frigidum*.

v. 28. *Hoc opus, hoc studium* cett. sensus: Nos omnes igitur superiores aeque atque infimi summo studio agere debemus id, ut, si et patriae et nobis cari evadere volumus, curis ex animo pulsis virtuti exercendae adsuescamus.

v. 30—35. *si tibi curae* cett. *si* (num) *Munatius tibi* sit tantae *curae*, *quantae* is tibi curae esse *conveniat* (par sit), h. e. num studiose ita erga veterem amicum Munatium te geras, uti erga illum te gerere fas sit; discordia scilicet inter Florum et Munatium gliscere coeperat. — *an male sarta Gratia* cett., an *(male)* simulanter tantum reconciliata inter vos est gratia, et renovatum amicitiae foedus de integro rescinditur? — *sarta* — *coit* — *rescinditur*, translata haec sunt a vulneribus, quae, ut *coeant*, consuuntur et colligantur, aut, postquam coierunt, *rescinduntur*. — *At vos* cett. At vos, sive animi fervor, seu rerum inscitia (nos: *Missverständniss)* vos feros et indomitos agitat, ubicunque nunc vivitis, *indigni estis rumpere*, graece pro: qui rumpatis, non decet vos rumpere foedus, fraterno amore iunctum. — Intimus amicorum amor cum fratrum amore comparari solet. Infr. Epist. 10, 4. *ad cetera paene gemelli Fraternis animis.*

v. 36. *Pascitur in vestr. red.*, sospites atque incolumes, amici, ad nos redeatis, iam

EPISTOLA IV.

AD ALBIVM TIBVLLVM.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere, quod Cassî Parmensis opuscula vincat?
An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem, quicquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore. Dî tibi formam,
Dî tibi divitias dederant, artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula maius alumno,

ad felicem vestrum reditum celebrandum iuvenca ex voto pascitur: Sic supr. Od. I. 36, 2. prosper Numidae ex Hispania reditus *vituli sanguine debito* celebratur.

EPISTOLA IV.
Ad Albium Tibullum.

Familiariter poeta ex Tibullo quaerit, utrum nunc vacet scribendis carminibus, an in villa sua circumvagetur et sapienter ibi dulci otio et genio suo indulgeat. — de *Tibullo* cf. supr. Argum. ad Od. I, 33.

v. 1. *sermonum*, satirarum, humili et vulgari oratione conscriptarum; cf. supr. Sat. I. 1, 42.

v. 2. *reg. Pedana*, prope Pedum, Latii oppidum, inter Praeneste, Tibur, et Tusculum.

v. 3. *Cassî Parm.* de Cassio Parmensi, distinguendo a Cassio Etrusco, vid. supr. ad Sat. I. 10, 62.

v. 4. *tacitum*, non scribentem, non carmina canentem; *reptare* de iis, qui in agris non certam viam sequuntur, sed animi causa modo in hanc, modo in aliam partem declinant atque evagantur; nos: *umher kriechen.*

v. 5. *Curantem, quicquid* cett. cogitantem de eo, quo modo vir bonus et sapiens recte vivere et deorum muneribus prudenter frui debeat.

v. 6. *Non tu corp. er. sine pect.*, tibi nato non deerant ingenii animique facultates.

v. 7. *artem fruendi*, scientiam prudenter acceptis fruendi.

v. 8. *voveat*, optet. Ovid. Met. XII. 200. *Elige, quid vo-*

Qui sapere et fari possit, quae sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde,
Et mundus victus, non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
Grata superveniet, quae non sperabitur, hora.
Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

veas, XIV. 35. *Vt tua sim*, *voveo*. — *alumno*, tali scilicet, qualis tu es, *Qui* cett.

v. 9. *fari*, effari, verbis exponere.

v. 10. *Gratia*, passive et active, tam favor potentiorum, quam ea vivendi ratio, qua quis aliorum animos sibi conciliat, vel aliis gratus atque iucundus est.

v. 12—14. *Inter spem curamque* cett. unumquemque diem, sive meliora speras et assequenda curas, sive mala imminentia times et animo perturbaris, vitae tuae ultimum illuxisse existima, et, si non est ultimus, quod praeter spem evenit, lucro appone.

v. 15. *pinguem*, obesum, saginatum. — *nitidum*, obesi enim ore, corpore *nitent*, cf. supr. ad Sat. II, 2, 128.

v. 16. *Cum ridere voles*, cum offerri tibi cupies aliquem, qui tibi ridendi praebeat materiem. — *Epicuri de grege porcum*, hoc refer per appositionem ad *pinguem et nitidum;* Epicurei scilicet, qui summam voluptatem in corpore lautioribus et largioribus cibis curando ponebant, contemtim *Epicuri de grege porci* vocabantur; hinc Cicero L. Pisonem (in orat. in Pis. c. 16.) hominem luxuriosum, Epicureum, *non ex schola, sed ex hara* (porcorum stabulo) *productum* appellat.

EPISTOLA V.

AD TORQVATVM.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis,
Nec modica coenare times olus omne patella;
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.
Sin melius quid habes, arcesse, vel imperium fer.

EPISTOLA V.

Ad Torquatum.

Poeta amicum suum, Torquatum, ad laetum convivium, quo natalem Caesaris celebraturus erat, familiariter invitat. De *Torquato* cf. supr. Arg. ad Od. IV. 7.

v. 1—3. *Si potes*, si potes a te impetrare hoc, ut — recumbas, Virg. Aen. XI. 307. *Nec victi possunt absistere ferro*, nec victi a se impetrare possunt, ut absistant ferro. — *lectis Archiacis*, lectis brevioribus, a fabro Archia contextis; designat lectos vulgares, quibus conficiendis tum notus fuisse videtur faber quidam Archias; Horatius enim Torquatum non ad splendidum, sed ad tenue et modicum convivium vocat; hinc versu sequente Torquatum apud se coenaturum esse ait *patella modica*, modicae formae, ut supr. Od. I, 20, 1. *modici canthari.* — *times* pro vulgari: recusas; qui cibum aliquem sibi ingratum aversatur, is iocose eum *timere* dicitur. — *olus omne*, cuiusvis generis. — *Supremo sole*, sole ad occasum vergente, extrema diei parte. — *manebo*, opperiar.

v. 4. *iterum Tauro*, scil. consule; incidit secundus consulatus Tauri in annum V. C. 727., unde *Bentleius* temporis, quo haec epistola scripta sit, ratione habita, dictum vinum sex ferme vel septem annorum fuisse efficit. — *diffusa*, vinum, quod e maiori vase in plura minora transfunditur, *diffundi*, quod vero ex dolio in amphoras transmittitur, *defundi* dicitur.

v. 5. *Minturnas*, Auruncorum oppidum ad fines Latii et Campaniae situm; — *Petrinum*, vicum in agro Sinuessano, Campaniae vicinum.

v. 6. *Sin melius quid habes*, sin tu habes meliora iis, quae dixi; — intellige non vinum tantummodo commemoratum, sed etiam *omne olus*.

Iamdudum splendet focus, et tibi munda suppellex.
Mitte leves spes, et certamina divitiarum,
Et Moschi causam: cras nato Caesare festus
Dat veniam somnumque dies; impune licebit
Aestivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi, fortuna si non conceditur uti?
Parcus ob haeredis curam nimiumque severus

— *arcesse*, ea afferri iube; sic supr. Horatius Od. IV, 12, 16. Virgilium ad laetam compotationem afferre iubet *nardum*. Sunt, qui ad *arcesse* suppleant: *me*, ut sit: me ad te voca; sed hoc mihi alienum videtur ab Horatii urbanitate atque ingenio; — *vel imperium fer*, vel, quod ego apponi iussero, aequo animo accipe.

v. 7. *Iamdudum splendet;* hunc versum *Fea* unius libri auctoritate ante versum praecedentem posuit, quod commodum sententiarum nexum plane turbat.

v. 8. *Mitte leves spes*, rerum levium et vanarum; respexit Horatius aliquid, quod nescimus; aluit fortasse Torquatus spem honorum adipiscendorum. — *certamina divitiarum*, breviter et eleganter pro: studia, quibus in divitiarum possessione *hunc atque hunc* (ut loquitur Hor. supr. Sat. I, 1, 112.) *superare* certas, sive quibus dies noctesque divitiis colligendis atque augendis insudas atque invigilas.

v. 9. *Et Moschi causam*, sc. quam defendendam suscepisti; — *Moschus*, ut tradit vetus Scholiastes, Pergamenus rhetor clarissimus, cum veneficii accusatus esset, patronos, qui eius causam dicerent, Torquatum et Asinium Pollionem nactus est. — *dies festus nato Caesare* pro vulgari: dies natalis Caesaris (*divi Caesaris*), qui, ut refert Macrob. Sat. I, 12., a. IV. Id. Iul. a Romanis celebratus est.

v. 10. *veniam*, sc. otiandi, bibendi; — *somnumque*, et post noctem inter suaves confabulationes exactam edormiendi.

v. 11. *tendere*, extendere, producere.

v. 12. pro: *fortuna* malebat *Muretus*: *fortunas*, — *Bentleio* placuit: *fortunam*, et *Fea* dedit *fortunae*. Ego, posita post *mihi* distinctione minore, servavi plurimorum Codd. lectionem *fortuna;* iunge: *si non conceditur uti fortuna* (opportuna laetandi occasione), *quo* (quid) *mihi*, scil. illa prodest?

v. 13. *Parcus*, qui parce vivit, *ob haeredis curam*, ut

Assidet insano. Potare et spargere flores
Incipiam, patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat? operta recludit;
Spes iubet esse ratas; in proelia trudit inertem;
Sollicitis animis onus eximit; addocet artes:
Fecundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?
Haec ego procurare et idoneus imperor, et non
Invitus: ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares, ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te; ne fidos inter amicos

haeredi collectis divitiis prospiciat, *nimiumque severus*, nimiaque severitate ab iis, quae iucunda sunt, abstinet, *assidet insano*, is proxime accedit ad insanum.

v. 15. *Inconsultus*, qui liberius et dissolutius se laetitiae tradunt, ipsi se *furere* (Od. II, 7, 28.), *desipere* (Od. IV, 12, 28.) velle (μανῆναι, Anacr. XIII, 12.) aiunt.

v. 16. *designat*, profert, efficit. — *operta recludit*, arcana loco promovet, ut loquitur Horat. supr. Epod. XI. 14., ubi vide *not.*

v. 17. *Spes iubet esse ratas*, cf. in hanc sententiam supr. ad Od. III. 21, 17.

v. 18. *Sollic. an. on. eximit*, curas abigit, infr. Epist. I, 15, 19. — *addocet artes*, calore ad res tentandas animum implet.

v. 19. *Fecundi*, largi, uberes, pleni, sed haud scio, an rectius explicueris: bibentis ingenium fecundum reddentes; non vini enim copia, sed vis disertos reddit, et sic *Nilus fecundus*, agros fecundos reddens apud Plin. V. c. 9.

v. 20. *Contracta*, qua res admodum tenues in angustum quasi spatium contractae sunt, pro: angusta; — *solutum*, sc. curis, hilarem.

v. 21. *Haec*, quae sequuntur: *ne turpe toral* cett. — *idoneus*, qui haec procuret.

v. 22. *turpe*, illotum, ut supr. ad Sat. II, 4, 84. *illota toralia*, ubi vid. not. — *mappa*, cf. supr. ad Sat. II. 4, 81.

v. 23. 24. *Corruget nares*; nares, cum malum odorem trahunt, in rugas quasi contrahi, distorqueri et diduci solent. — *ne non et canth. et l. Ost. tibi te*, ut tam canthari, quam lancis bene detersae et politae splendor imaginem tuam inde repercussam tibi repraesentet; de *cantharo*, poculi genere, vid. supr. ad Od. I, 20, 2.

Sit, qui dicta foras eliminet; ut coëat par
Iungaturque pari. Butram tibi, Septiciumque,
Et nisi coena prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam: locus est et pluribus umbris;
Sed nimis arcta premunt olidae convivia caprae.
Tu, quotus esse velis, rescribe; et rebus omissis
Atria servantem postico falle clientem.

EPISTOLA VI.

AD NVMICIVM.

Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque, quae possit facere et servare beatum.

v. 25—27. *eliminet*, eleganter pro: evulget, effutiat; quae amici inter se colloquuntur, ea extra limen, ubi convenerant, non emanare, h. e. cum aliis communicari et patefieri, debent. — *par*, qui alteri et aetate et sentiendi agendique ratione par est, qui eadem cum altero studia sectatur. — *Septiciumque*, ante *Bentleium* legebatur: *Septimiumque*, ut intelligeretur *Titius Septimius*, cuius supr. Epist. 3. v. 9. mentio facta est. — *coena prior*, ad quam iam ab alio vocatus es, *potior*, coenae apud me praeferenda; pro: *potiorque*, malim: *potiorve*.

v. 29. *olidae caprae*, caprinus vel hircinus foetor sub alis hominum; *gravis hircus*, supr. Epod. XII. 5. *Trux caper*, apud Catull. LXIX. 6. haud dubie Horatius respexit aliquem, quem, hoc malo laborantem, umbram adduci nolebat, addita causa, ne, si Torquatus plures secum adduceret umbras, alarum iste odor conviviis arctius accumbentibus eo gravior et molestior esset.

v. 30. *Tu, quotus esse velis*, scilicet cum umbris, pro vulgari: rescribe, quot umbras tecum adducturus sis, vel, quot apud me coenare tibi placeat. — *rebus*, causis, quas defendendas susceperat Torquatus.

v. 31. *Atria servantem*, in atrio te opperientem.

EPISTOLA VI.

Ad Numicium.

Humanam felicitatem ab animo nil admirante, h. e. ne-

Hunc solem, et stellas, et decedentia certis
Tempora momentis, sunt, qui formidine nulla
Imbuti spectent: quid censes munera terrae?
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos?
Ludicra quid, plausus, et amici dona Quiritis?
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
Qui timet his adversa, fere miratur eodem,
Quo cupiens, pacto; pavor est utrobique molestus,
Improvisa simul species exterret utrumque.
Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatne; quid ad rem,
Si, quicquid vidit melius peiusve sua spe,
Defixis oculis, animoque et corpore torpet?

que nimium appetente, neque nimium timente quidquam, repetendam, et omnem operam in virtutis studio ponendam esse, philosophica gravitate docet.

v. 1. *Nil admirari* cett., nulla omnino re, sive laeta sive tristi, graviter affici, sed aequam in rebus arduis pariter (Od. II, 3, 1.) atque in bonis mentem servare, hoc unum nos beatos reddere et praestare potest. — *admirari* iam de quavis graviore animi affectione; — *Numicius*, nisi est nomen fictum, homo fuisse videtur tam in divitiis, quam in honoribus appetendis nimius.

v. 3. *et deced. cert. Temp. moment.*, et quatuor anni tempora ad solis cursum praestituto momento decedentia.

v. 4. *formid. nulla Imb. spect.*, sine ulla formidine contemplentur.

v. 5—11. Sensus: at quid iudicas de muneribus, quae terra profert? quid de muneribus maris (unionibus cett.), quibus Arabes et Indi ditantur? quid de spectaculis, de plausu populi et de honoribus, qui debentur Quiritium favori? quo iudicio, quo animi sensu, et quibus oculis illa tibi spectanda videntur? Qui timet, quae contraria et adversa sunt his, haec eodem pacto miratur, quo is, qui illa cupit; pavor autem, simulac res quaedam improvisa utrumque opprimit, ab utraque parte cum dolore et molestia coniunctus est.

v. 13. 14. *Si — Defixis oculis* cett., significanter pro: si,

Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui,
Vltra quam satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum et marmor vetus, aeraque et artes
Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores:
Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem:
Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum;
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mutus, et, indignum! quod sit peioribus ortus,

quantus quantus est, percutitur? qui re aliqua totus abripitur, is oculos in ea defigit, et animo atque corpore torpere et deficere incipit.

v. 16. *Vltra quam satis est*, pro: ultra modum; qui in virtutis studio usque eo progredi tentat, quo nemo progredi potest, is operam perdit.

v. 17 — 27. Distinxi hunc locum ita, ut *ἀπόδοσις* a versu 24. incipiat, et usque ad v. 27. producatur; nexus sententiarum fere hic: Quod autem ad admirationem rerum, quibus beatiores exsplendescunt, attinet, admirare modo argentum cett. supera divitiis alios; quicquid sub terra latet, aetas in lucem proferet, at ea, quae super terra nitent, sub terram defodientur atque condentur; licet enim divitiis et honoribus conspicuus oculos aliorum in te converteris, ibis tamen eo, quo Numa et Ancus delati sunt.

v. 17. *I nunc*, formula, qua cum irrisione iubemus aliquem frustra aliquid tentare; infr. Epist. II. 2, 76. *I nunc, et versus tecum meditare canoros.* — *argentum*, sc. factum, h. e. vasa argentea. — *marmor vetus*, veteres statuas, veterum Graecorum artificum opera ex marmore confecta. — *aeraque*, intellige vasa, lebetes et alia affabre ex aere facta; supr. Od. IV. 8, 2. *grata aera.* — *et artes*, artis opera; vid. supr. I, 1. ad v. 5. et ad Sat. I, 4, 28.

v. 19. *loquentem*, verba facientem coram populo.

v. 20. *Gnav. man. forum*, ad foenus, ut videtur, exercendum, vel (ut supr. Sat. II. 6, 28.) ad fidem sponsione praestandam.

v. 21. *dotalibus*, non patriis, sed uxoris dote acceptis.

v. 22. *Mutus*, homo ignobilis, uxoris dote dives factus, quicunque demum ille fuerit; *et, indignum! quod sit* cett., et hic, indignum sane et vix

Hic tibi sit potius, quam tu mirabilis illi; ;
Quicquid sub terra est, in apricum proferet aetas,
Defodiet condetque nitentia; cum bene notum
Porticus Agrippae, et via te conspexerit Appi,
Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quaere fugam morbi. Vis recte vivere? quis non?
Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis

ferendum! cum ignobiliore loco natus sit, animum tuum potius ad se, quam tu animum ejus ad te advertas.

v. 24. *Quicquid sub terra est* cett. iam *Lambinus* comparat ex Sophoclis Aiace v. 639. *Χρόνος φύει τ' ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται.*

v. 24—26. *cum bene notum* cett., quamvis te (*bene notum*) et honoribus et magnificentia nobilem in Agrippae porticu et via Appia conspiciendum praebueris. — Ad pretiosissima opera, quae M. Vipsanii Agrippae munificentiae debebat populus Romanus, pertinebat quoque *porticus* prope Pantheon, ab eodem Agrippa exstructum; in hac beatiores deambulare, in *via Appia* autem curru maxime vecti volitare et se ostendere solebant; hinc supr. Epod. IV, 14. superbus quidam homo *Appiam mannis terere* dicitur; de *via Appia*, Roma Capuam, et inde Brundusium ducente, ab *Appio Caeco*, Censore, magnifice strata, vid. Liv. IX, 29.

v. 27. *Numa quo devenit et Ancus*, ut supr. Od. IV, 7, 15. *Nos, ubi decidimus, Quo pius Aeneas, quo dives Tullus et Ancus, Pulvis et umbra sumus.*

v. 28—38. *Si latus* cett. Nexus et sensus: Si aegrotas, morbum pelle remediis; si vis recte vivere, age, spretis voluptatis illecebris, virtutem, quae sola te docere potest rectiora, sequere. Quodsi vero existimas, virtutem verbis tantum, non ipso virtutis exercitio, ut lucum arboribus tantum, non pio deorum cultu, constare, i, praefer virtuti divitias, intende cursum, ne alter citius portus occupet; cave, ne quid iacturae facias in negotiis tuis; mille talenta rotunda; accipe ex manibus Reginae Pecuniae quaevis dona, et iis exsplendesce.

v. 28. *tentantur*, affliguntur; sic *tentare* saepe de morbo.

v. 29. *Quaere fugam morbi*, quaere remedia, quibus

Hoc age deliciis. Virtutem verba putes, ut
Lucum ligna? cave ne portus occupet alter;
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
Mille talenta rotundentur; totidem altera porro, et
Tertia succedant; et quae pars quadret acervum.
Scilicet uxorem cum dote, fidemque, et amicos,
Et genus et formam regina Pecunia donat:
Ac bene nummatum decorat Suadela, Venusque.

in fugam compellatur morbus.

v. 31. *fortis — Hoc age*, fortiter aggredere virtutis opus, *omissis deliciis*, reiecto corporis voluptatis et mollioris vitae fructu.

v. 32. *portus occupet — portus occupare* iam est: portus prius altero occupare, (φθάνειν) h. e. praeoccupare. supr. Od. II. 12, 28. *Interdum rapere* (oscula) *occupat. Liv.* I. 14. *bellum facere occupant.* Idem I. 3. *Occupat Tullus in agrum Sabinum transire* — Mercator, qui prior altero in portu adveniebat, advectas merces maiore pretio vendere poterat.

v. 33. *Cibyratica — Bithyna neg.*, mercatores enim Romani ex urbe Phrygiae, Cibyra, et e Bithynia (cf. supr. Od. I. 35, 7.) merces suas petere solebant; quas quidem qui non maturius advehendas curabant, *negotia sua*, h. e. quaestum *perdebant.*

v. 34. *rotundentur*, corradantur, ut summa rotundi numeri efficiatur; — *altera*, sc. mille talenta; Virg. Eclog. III. 71. *Aurea mala decem misi; cras altera* (sc. decem) *mittam.* Terent. Heaut. IV. 4, 3. *Minas quidem iam decem habet a me filia — Hasce — consequentur alterae*, sc. decem minae.

v. 35. *et quae pars quadr. acerv.*, et quae pars efficit, ut quatuor talentorum acervus fiat.

v. 36. 37. *fidemque*, nos: *Credit.* — *genus*, nobilitatem; — *formam*, pulchritudinem.

v. 37. *reg. Pec.*, pecunia, cui, ut dominae, (ut Horatius loquitur supr. Sat. II. 3, 96.) *omnia parent*, apposite appellatur *regina;* comparant Hesiod. 686. χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

v. 38. *Ac bene numm. dec. Suad. Venusque*, qui dives est, in eius comitatu Suadela et Venus conspiciuntur, h. e. ei divitiae speciem facundiae et amabilis gratiae obtendunt; is, qui dives est, ab iis, qui di-

Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scenae praebere rogatus,
Qui possum tot? ait: tamen et quaeram, et, quod habebo,
Mittam: post paulo scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum; partem, vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt,
Et dominum fallunt, et prosunt furibus. Ergo
Si res sola potest facere et servare beatum,

vitias admirantur, facundus et amabilis habetur; de templo Veneri et Suadelae, ut deabus παρέδροις, a Graecis exstructo vid. *Torrent.*

v. 39—46. Nexus et sensus: coacerva divitias, non quales sunt regis Cappadociae, quem, nil nisi servos habentem, deficit pecunia, sed quales possedisse dicitur Lucullus, qui tam dives fuit, ut, quae possideret, ipse nesciret. Hinc ille, rogatus aliquando, ut spectaculo edendo centum paludamenta suppeditaret, cum primum dubitasset, se tot habere, rebus suis inspectis, non centum, sed quinque millia paludamentorum invenit. Illa enim domus, quae non ita omnibus rebus abundat, ut, quantae illae sint, ipse dominus ignoret, tenuis et *exilis* est.

v. 39. *Mancip. loc. eget aer. Cappad. rex*, plurima incolarum Cappadociae pars fuerunt servi, iique abiectissimi, vid. Cic. in Orat. P. Red. in Sen. c. 6., rex igitur Cappadocum dicitur: *locuples mancipiis, sed egens aeris;* unde Cicero ad Atticum VI. 1. de *Cappadocia* (Asiae minoris provincia): *nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius.*

v. 40. *Ne fueris hic tu*, ne tu, ut rex Cappadociae, pecunia egueris, sive, hanc pecuniae penuriam tu fugeris! ultima in *fueris* per arsin producitur. — *Chlamydes*, quae fere fuerunt purpureae.

v. 44. *tolleret*, sc. rei scenicae curator, vel aedilis, a quo Lucullus rogatus fuerat.

v. 45. 46. *Exilis*, inops, tenuis, ut supr. Od. I. 4, 17. *domus exilis Plutonia.* — *Et dominum fallunt*, et ea, quae supersunt, ipsi domino ignota sunt.

v. 47. *Ergo Si res sola* cett., *ergo*, si virtutem verba, sive nomen inane putas, et

Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia praestat;
Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum
Qui fodicet latus, et cogat trans pondera dextram
Porrigere: Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
Cui libet, is fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur: Frater, Pater, adde;

res sola, solae divitiae, te beatum reddere et praestare possunt.

v. 48. *opus*, sc. divitiarum colligendarum.

v. 49. *species* iam, ut ex sequentibus apparet, externus splendor, externa dignitas, honoris amplitudo. Cicero in Pis. cap. 11. *magnum nomen est*, *magna* s p e c i e s, *magna dignitas*, *magna maiestas consulis*. — *gratia*, favor populi. — *praestat* pro: (quod modo dictum est) *facit* et *servat*.

v. 50—55. *Mercemur servum*, age mercare servum, qui, cum prodis in publicum, praetereuntium, quorum favorem ad consequendos honores tam salutando, quam prensando tibi concilies, nomina suggerat; hinc eiusmodi servus vocabatur *nomenclator*.

v. 51. *fodicet*, iterum iterumque impellat — *et cogat*, et te incitet, *trans pondera dextram porrigere*, dextram trans ea, quae obstant, extensam porrigere transeuntibus, pro simplice: prensare. Quid per *pondera* intelligendum sit, relictum est divinationibus. Hinc variae in hoc loco explicando allatae sunt ab interpretibus opiniones. *Ferrarius de Re Vest. III. 2.* cuius explicationem acriter defendit *Fea*, intelligebat *pondera togae*, sive infimum togae limbum, quo manus tegebatur. Sed si hoc voluisset Horatius, eum vix vocem *togae* omissurum fuisse existimes. Equidem per *pondera* intelligo quaevis molesta obstacula, viam intersepientia, trans quae dextra inclinato corpore porrigi debebat praetereuntibus.

v. 52. *Hic multum* cett. sunt verba nomenclatoris; *Hic*, digitum scilicet in praetereuntem intendit nomenclator. — *in Fabia — Velina*, nomina tribuum.

v. 53—55. *Cui libet*, *is fasc.* cett., hic dabit (*fasces*) consulatum ei, cui illum dare libet, et eripiet (*ebur*) sellam eburneam, h. e. curulem ei, cui illam eripere volet; designat igitur iam nomenclator viros, quorum in suffragiis ineundis multum valebat potentia et auctoritas — *importu-*

Vt cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.
Si, bene qui coenat, bene vivit, lucet, eamus,
Quo ducit gula: piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
Differtum transire forum populumque iubebat,
Vnus ut e multis populo spectante referret
Emtum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,

nus iam dicitur, qui honores petenti importune adversatur. — *Frater, Pater adde; Vt cuique est aetas* cett., eiusmodi virum appella, et pro cuiusque aetate adde vel familiariter *Frater* vel verecunde *Pater;* si in tua aetate constitutus est, dic *Frater,* si est senex, dic *Pater.* — *frater,* sic de intimis amicis. supr. Epist. I. 3, 35. *fraternum foedus* et inf. I, 10, 4. *fraterni amici.* — *adopta,* tamquam adoptatum, tamquam in gentem tuam transierit, appella.

v. 56. *lucet,* age, iam dies illucescit: *piscemur, venemur,* pro vulgari: ut lautas nobis comparemus epulas, ideo iam poeta dixit: *piscemur, venemur,* ut captaret occasionem obiter carpendi *Gargilium,* ridiculum venatorem. Is enim, cum venatum iret, ut oculos hominum in se converteret, mane frequens forum transire solebat, retia, iacula, servos, mulos cett. secum ducens, quasi magnam e venatione praedam reportaturus esset. Sed ecce! e multis mulis unus tantum nil nisi aprum, nec eum quidem captum vel fixum, sed emtum reportat. Nos quoque non raro e venatione videre solemus redeuntes, qui gestant manticam, non lepore ab ipsis percusso, sed emto turgentem.

v. 60. *Vnus ut,* eo eventu, ut unus mulus cett. — *populo spectante,* et simul ridente.

v. 61. *Crudi,* ita dicuntur, qui tam largiter se ingurgitarunt, ut cruditate laborent, asoti. — *tumidique,* sc. epulis, ut apud Persium III. 98. *turgidus hic epulis.* — *lavemur,* quamquam enim iis, qui cibos nondum concoxerunt, perniciosa est lavatio, ea tamen non abstinebant homines gulosi. Huc pertinet locus Iuvenal. Sat. I. 142—3. *Poena tamen praesens, cum tu deponis* (in balneo) *amictus T u r g i d u s, et crudum pavonem in balnea portas.* — *Caerite cera digni,* digni, qui iure suffragii privati fiant aerarii, h. e. tributi loco aera pendentes. *Caerites* scilicet, incolae urbis *Caere* in Etruria, donati quidem sunt a Romanis civitate, sed sine iure suffragii. Vid. Gell. N. A. XVI. 13. Hinc cives, qui notati a cen-

Quid deceat, quid non, obliti, Caerite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Vlyssei,
Cui potior patria fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque
Nil est iucundum; vivas in amore iocisque.
Vive, vale: si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

EPISTOLA VII.

AD MAECENATEM.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui,

soribus perdebant ius suffragii, in tabulam referebantur, sive classi adscribebantur, cui adscripti quoque fuerunt Caerites.

v. 63. *remigium vitiosum*, sicuti *remigium vitiosum Ithac. Vlyssei*, h. e. sicut vitiosi et corporis sensuumque voluptati dediti socii Vlyssis, qui interdictae voluptatis fructum praetulerunt patriae. — *interdicta*, monuerat Vlysses socios, ne Circes poculis et Sirenum cantibus se capi paterentur, sed frustra. Ad *remigium vitiosum* Horatius, ut saepe alibi, (vid. supr. ad Epist. I. 2, 42.) particulam comparationis *sicuti*, *veluti*, omisit.

v. 65. *Mimnermus*, poeta Colophonius vel Smyrnaeus, qui scripsit carmina elegiaca in re amatoria versantia. *Mimnermi* laudes Propertius I. 9, 11. 12. complexus est his duobus versibus: *Plus in amore valet Mimnermi versus Homero; carmina mansuetus lenia quaerit Amor.* — *Mimnermi* versus autem, quos respexit Horatius, *Cruqius* e Plutarcho et *Muretus* e Stobaeo attulit: *τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσῆς Ἀφροδίτης; Τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι.*

v. 67. *istis*, sc. quae dixi de felicitate, quam una virtus dare potest.

EPISTOLA VII.

Ad Maecenatem.

Poeta longiorem in villa, ubi corporis reficiendi causa commorabatur, absentiam apud Maecenatem excusat, dum, se ibi quoque beneficiorum ab eo acceptorum memorem vivere, fidem facit. Tum addit narratiunculam de nobili causarum patrono Philippo et praecone

Si me vivere vis recteque videre valentem,
Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
Maecenas, veniam; dum ficus prima calorque
Designatorem decorat lictoribus atris;
Dum pueris omnis pater et matercula pallet;
Officiosaque sedulitas, et opella forensis
Adducit febres, et testamenta resignat.

Mena, qua, quantum saepe (v. 96.) *dimissa petitis praestent*, h. e. quam longe praesens rerum nostrarum conditio praeferenda saepe sit ei, quam petimus, docere studet.

v. 1. 2. *Quinque dies* cett. cum a te, Maecenas, in villam meam secederem, me quinque tantum dies ibi commoraturum esse tibi promisi, sed (*mendax*) non steti his promissis, nam tu iam totum Sextilem expectas meum reditum; — mensis *Augustus* vocatur *Sextilis*, quia ille ex prisca mensium numerandorum ratione et ordine, qui a mense Martio incipit, *sextus* est. — *Atqui*, verum enimvero, attamen, nihilominus tamen.

v. 5. *dabis — veniam*, sc. diutius in villa mea delitescendi (*dum*) hoc anni tempore, quod, grave valetudini, et morbos et mortem adducere solet. Scripsisse videtur hanc epistolam sub initio mensis Septembris, appropinquante iamiam autumno, qui supra quoque Sat. II, 6, 19. *gravis et Libitinae quaestus acerbae* vocatur. Breviter autem et eleganter Horatius descripsit tempus autumni, (*dum prima ficus et calor decorat*) quo fici maturitatem trahunt, et solis fervor perniciosam in corpora vim habet.

v. 6. *Design. — designator*, qui ordinem in funere servandum moderatur, et suum cuique, qui funus sequitur, locum *designat*; nos: *Ceremonien-Meister*, *Marschall*, *Leichenbitter*. — *decorat designatorem*, facit, efficit, ut designator funerum *decoretur* (honorifice cingatur) *atris lictoribus; lictores atri* (atra veste induti) erant administri, qui, sicut lictores consulibus, ita praesto adessent designatori ad populum submovendum et ad alia in funere subeunda officia. vid. *Kirchm. de Fun. Rom.* IV. 9.

v. 8. *Offic. sed. et op. for.* varia officiorum genera et varia negotia, quae in urbe viventi a primo mane usque ad noctem *per caput et circa saliunt latus*, suaviter Horatius supr. Sat. II, 6. inde a v. 20. enarravit.

v. 9. *testamenta resignat*,

Quodsi bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcet,
Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
Non, quo more piris vesci Calaber iubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.

qui moriuntur, eorum post mortem testamenta aperiuntur; facete igitur autumnale tempus, quo maxime mori solent homines, *resignare testamenta* dicitur.

v. 10—13. *Quodsi bruma* cett. redeunte vere demum ad te redibo; hiemem enim valetudinis confirmandae causa in oris maritimis transigam. — *Quodsi* iam de tempore pro: cum, quando; exempla dedit ad h. l. *Lambinus*. — *nives illinet*, adsperget, immittet; *Albanis* (*Schol. Cruq. Latinis*) *agris*, montes certe Latini nive obtecti conspiciebantur hieme.

v. 11. *Ad mare*, sc. inferum. *Lambinus* sinum Tarentinum intelligendum esse suspicatur, cui suspicioni favet v. 45. et locus supr. Od. II. 6, 10. seqq. — *sibi parcet*, sibi cavebit ab iis, quae valetudini nocent, diligentem valetudinis curam habebit; sic supr. Sat. I, 4, 127. *mortis metu sibi parcere;* nos quoque hoc sensu dicere solemus: *sich schonen*.

v. 12. *Contractusque leget;* — *contractus*, scil. in locum angustum. Horatius ait, se, cum ex agris late patentibus se recepisset in tectum vel cubiculum angustius, *contractum* (συνεσταλμένον) ibi tempus legendo fallere velle. Similiter Horatius supr. Sat. II. 3, 11. *tectum tepidum*, ut locum carminibus scribendis aptum, laudat.

v. 14—19. *Tu me fecisti locupletem* cett., tu me beasti donis, non levioribus, non piris, quae, nihil fere pretii habentia, obtrudit rusticus se adeuntibus, non donis, quae prodigus et stultus, quia nihil pretii iis statuit, largiri solet, sed talibus, qualia vir bonus et sapiens iis, quos illis dignos censet, dare paratus est. — *Calaber hospes*, pro quovis rustico.

v. 15. *Vesc. sod.* Lepide Horatius rusticum quendam ad rusticorum ingenium colloquentem inducit cum homine, qui illum salutatum venerat; rusticus hospes offert hospiti pira, *vescere sodes*, inquiens; hospes sumit quaedam, addens: *iam satis est;* at sume tibi, ait rusticus, quotquot sumere tibi placet; hospes, plura pira sumere nolens, respondet: *benigne*; utuntur hac voce, qui urbane aliquid recusant, plane ut v. 62, ubi additur explica-

Iam satis est. At tu quantumvis tolle. Benigne.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
Vt libet: haec porcis hodie comedenda relinquis.
Prodigus et stultus donat, quae spernit et odit.
Haec seges ingratos tulit, et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus;
Nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis.
Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.
Quodsi me noles usquam discedere, reddes

tio: *Neget ille mihi?* nos: *sehr gütig, aber ich danke dafür;* sic *καλῶς* apud Graecos.

v. 18. *Tam teneor dono* cett. egregie in hoc quoque versu vulgaris hominum in dono aliquo recusando sermo exprimitur: donum tuum aeque mihi gratum est, ac si illud accepissem; nos: *ich nehme es für empfangen an.*

v. 19. *haec porcis hod. com. rel.*, en rusticum vel hominem inurbanum!

v. 21. *Haec seges* cett. Eiusmodi sparsa a stultis et prodigis dona nunquam gratos animi sensus protulerunt, nec unquam proferent.

v. 22. *Vir bonus et sapiens,* qualis tu es, Maecenas, *dignis ait esse paratus*, (ὁ καλὸς κἀγαθὸς τοῖς ἀξίοις φησὶν εἶναι πρόθυμος), graeca constructio pro: *se paratum esse dignis*, h. e. iis, qui donis et beneficiis digni sint. Catull. IV. 2. *Phaselus ille, quem videtis, hospites, Ait fuisse navium celerrimus.*

v. 23. *Nec tamen* cett., idem tamen probe scit, quid intersit inter vera et falsa, inter proba et improba, inter sincera et assimulata, h. e. idem tamen probe scit, qui donis digni, quive donis indigni sint; *lupinus,* leguminis genus (*Lupine, Feigbohne*); *lupinos* autem non tantum pueri in ludis puerilibus pro nummis, sed etiam histriones in comoediis pro auro annumerare solebant; hinc apud Plaut. Poenul. III. 2, 20. *lupini* vocantur *aurum Comicum.*

v. 24. *Dignum praest. me et. pro l. merentis,* ego quoque, (*pro laude merentis,* h. e. secundum vel iuxta laudem merentis) ut laus patroni de me bene merentis postulat, dignum me praestabo acceptis beneficiis, sive: ego quoque respondebo donis, quae ab insigni meo patrono accepi.

v. 25. *Quodsi me nol. usq. disc.*, quodsi cupies, me nunquam a te abire, sed semper tibi Romae adesse et lateri tuo

Forte latus, nigros angusta fronte capillos;
Reddes dulce loqui; reddes ridere decorum, et
Inter vina fugam Cinarae moerere protervae.
Forte per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti; pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra:
Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.

adhaerere, pristinam corporis firmitatem et pristinum animi vigorem mihi reddas necesse est.

v. 26. *Forte latus* — *latus* vel *latera* passim de corporis viribus, quia tam virium robur, quam earum defectus in lateribus praecipue sentitur; Horatius igitur, quia corporis vires eum deficere coeperant, reddi sibi optat *forte latus.* — *nigr. ang. fr. capillos,* ergo niger olim capillus, frontis angustae decor, iamiam coepit albescere.

v. 28. *Int. vin. fug. Cin. moer. prot.* respexit Horatius rem, quam ignoramus. Fortasse Cinara *proterva* (nos: *schelmisch, schalkhaft*), cum aliquando post amatoriam, ut videtur, altercationem fugisset Horatium, hac fuga eius animum oppleverat moerore, quem ille ne inter pocula quidem dissimulare potuit. Ceterum *Cinara,* ut ex hoc loco apparet, et supr. Od. IV. 1, 3—4. *Non sum, qualis eram bonae Sub regno Cinarae*: cf. infr. Ep. I. 14, 33. prae aliis omnibus puellis placuisse videtur Horatio.

v. 29—39. *Forte per angustam* cett. Nexus sententiarum: Non sum homo, qui apud te, Maecenas, pasci et pinguescere volui; non in domum tuam, ut nitedula in cumeram frumenti, irrepsi; nam si comparor cum nitedula in fabulis, qui unice spectaverim hoc, ut apud te pinguescerem, omnia a te accepta reddere paratus sum. — *nitedula* et *nitela,* murium agrestium genus; formata haec vox videtur a *nitendo, enitendo,* quia mures saltu enituntur in loca superiora; sunt, qui putent, *nitelam* seu *nitedulam* esse bestiolam, quam Graeci dicunt *δενδροβάτην;* sed *δενδροβάτης* mihi videtur potius esse sciurus *(das Eichhorn),* qui non repere solet in *cumeram frumenti;* de *cumera,* vid. supr. ad Sat. I, 1, 53.

v. 31. *pleno,* impleto frumenti granis. — *tendebat,* contendebat, significantius, quam tentabat.

Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno:
Nec somnum plebis laudo, satur altilium, nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Saepe verecundum laudâsti; rexque paterque
Audisti coram; nec verbo parcius absens:
Inspice, si possum donata reponere laetus.
Haud male Telemachus, proles patientis Vlyssei:
Non est aptus equis Ithace locus; ut neque planis

v. 34. *Hac ego si compellor imagine*, si ad me transfertur haec fabula, quasi ego quoque hoc consilio, ut muneribus a te accipiendis fruerer, in tuam, Maecenas, amicitiam adrepserim, *cuncta resigno*, reddo; supr. Od. III, 29, 54. *si celeres quatit* (Fortuna) *Pennas*, *resigno*, *quae dedit.*

v. 35—36. *Nec somnum pleb.* cett. Sensum hi duo versus mihi fundere videntur hunc: Quemadmodum autem ego non is sum, qui post coenam plebis more somno et inertiae indulgere cupiam, ita illud otium, ubi libere mihi vivere et studiis meis vacare possum, summis quibusque divitiis praefero. Horatius igitur Maecenati, se neutiquam lautioris vitae causa eius amicitiam petiisse, satis aperte dicit. — *altilium*, ad laetas epulas pertinent *altiles*, h. e. aves (anseres, gallinae cett.), quae *aluntur* et saginantur in aviario. — *divit. Arab.* supr. Od. I, 29, 1. *beatae Arabum gazae.*

v. 37—38. *Saepe verec.* cett., tu ipse saepe me ut hominem verecundum laudasti, et ego te non tantum coram, sed etiam absens *regem* et *patrem* celebravi et veneratus sum; *audit* aliquis *rex*, qui nomine regis insignitur, pro rege habetur.

v. 39. *Inspice*, *si* cett., dixi modo, me, si forte ego tibi videar similis nitedulae ex fabulis, *cuncta resignare velle*; vide igitur, (*si*) an ea, quae mihi donasti, (*laetus*) promto paratoque animo (*reponere*) reddere possim. — *reponere*, pro: reddere, Plaut. in Pers. I, 1, 38. *Vt mihi des nummos sexcentos* — *Quos continuo tibi reponam in hoc triduo*, *aut quatriduo.* Senec. de Benef. IV, 32. *Quid cuique debeam*, *scio*, *aliis post longum diem repono*, *aliis in antecessum.*

v. 40—43. Telemachus quoque equos, dono sibi a Menelao oblatos, generoso animo recusavit. — *patientis*, (πολυτλήμονος, πολύτλαντος,) eodem sensu Vlysses supr. Epod. XVII, 16. dicitur *laboriosus.* — *Non est aptus equis Ithace lo-*

Porrectus spatiis, neque multae prodigus herbae:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis, causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque, foro nimium distare Carinas,

cus cett., non possum equos mihi oblatos accipere, nam patria mea Ithaca non apta est alendis equis; aptiores alendis equis sunt lati campi, quibus tu imperas. Expressit Horatius Homerum Odyss. IV, 601. seqq. *Ἵππους δ᾽ εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξομαι, ἀλλά σοι αὐτῷ Ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα· σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις εὐρέος. — Ἐν δ᾽ Ἰθάκῃ οὔτ᾽ ἂρ δρόμοι εὐρέες, οὔτε τι λειμών.* — *ut* — *Porrectus*, utpote, vel quippe porrectus, porrectus nempe; sic *ut* apud Plaut. Curcul. II, 1, 2. *Vt qui*, cett. quippe qui.

v. 44. *regia Roma*, ut supr. Od. IV, 14, 44. *domina Roma* et Od. IV, 3, 13. *Roma princeps urbium.*

v. 45. *vacuum*, ut infr. Epist. II, 2, 81. *vacuae Athenae;* loca dicuntur *vacua*, ubi a rebus negotium facessentibus remoti in bono otio nobis vivere et studiis nostris vacare possumus; similiter supr. Epod. V, 43. *Neapolis* dicitur *otiosa.* — *imbelle Tarentum*, ubi tranquilla et pacata erant omnia (*das friedliche, stille Tarent*).

v. 46. seqq. *Strenuus* cett. Iam Horatius, ut ostendat, quam stulte agant, qui, non acquiescentes in ea, qua utuntur, sorte, lautiora et ampliora appetunt, suavem narrationem adspergit de praecone quodam, Vulteio Mena, qui, cum a Philippo, nobili Iurisconsulto, se adduci passus esset, ut, agellum sibi mercatus, ex praecone fieret rusticus, stultum, quod ceperat, fuisse consilium, experientia edoctus est. — *Philippus*, si spectes laudes, quas Cicero passim *L. Philippo Q. F.* e *Marciis* (vid. *Ernest.* Clav. Cic. s. v. *L. Philippus*) tribuit, iure meritoque iam vocatur *strenuus* et *fortis.*

v. 47. 48. *ab officiis*, quae Philippus in foro causas pro clientibus dicendo obierat; — *Carinas*, intellige urbis regionem, ubi habitabat Philippus; ibidem fuerunt aedes Ciceronis, a maioribus haereditate acceptae, et Pompeii. (*Vet. Schol.*)

Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
Abrasum quendam vacua tonsoris in umbra,
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
Demetri, (puer hic non laeve iussa Philippi
Accipiebat) abi, quaere, et refer: unde domo, quis,
Cuius fortunae, quo sit patre, quove patrono.
It, redit et narrat: Vulteium, nomine Menam,
Praeconem, tenui censu, sine crimine notum;

Carinae locus apud Tellurem, ubi est Pompeiana domus.

v. 49—50. *conspexit, ut aiunt* cett. hunc locum ita intelligo: Philippus, dum queritur de molestia, quam sibi grandaevo domum redeunti creet via longior, conspicit aliquem otiose in tonstrina sedentem, unguesque sibi (*leniter*) placido tranquilloque animo purgantem. Invidia tactus huius felicioris hominis adspectu servum, qui, quis sit ille, percontetur, in tonstrinam mittit cett. — Ipsa haec narratio eo, quod personae tam loquentes, quam agentes inducuntur, multo, ut alibi, fit suavior et vividior; rem omnem autem, ut probaret sententiam, eos tantum recte felices dici posse, „qui sorte sua contenti vivant," finxisse videtur Horatius. — *Abrasum* (alii *adrasum*, sed lectionem *abrasum* confirmat plurimorum Codd. auctoritas) *Fea* post *Marcilium* et alios explicat: libertinum, quia capitis crines abrasi fuerint manumissis; sed libertinus, praecipue iam in tonstrina sedens, vix dictus est simpliciter *abrasus*. Equidem puto, Menam, postquam eius barba abrasa fuit a tonsore, otiandi causa in *vacua tonsoris umbra* (h. e. in otiosa tonstrina; de voce *vacuus* vide supr. ad v. 45.) remansisse, et in hoc otio ipsum sibi *leniter* (nos: *mit Wohlbehagen*) ungues purgasse.

v. 51. *proprios*, non aliorum, ut tonsor, sed suos ipsius ungues.

v. 52. *non laeve*, ergo dextre, h. e. recte, scite, prudenter.

v. 53. *unde domo, quis* cett. Obversatus videtur Horatio modus, quo apud Homerum exquiruntur ignoti et peregrini: sic Telemachus ad Minervam. Odyss. I, 170. *Τίς; πόθεν εἷς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες;* — *quo sit patre*, si Philippus in *abraso* agnoscere potuisset *libertum*, non servum de eius patre quaerere iussurus fuisset.

v. 56. *tenui censu*, in tenui re constitutum, cuius res secun-

Et properare loco, et cessare, et quaerere, et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, et lare certo,
Et ludis, et, post decisa negotia, Campo.
Scitari libet ex ipso, quaecunque refers: dic
Ad coenam veniat. Non sane credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
Respondet. Neget ille mihi? Negat improbus, et te
Negligit aut horret. Vulteium mane Philippus

dum censum erat tenuis; similiter supr. Od. II, 15, 13. *census brevis.* — *sine crimine notum*, nullo crimine iis, quibuscum vivit, notum; innocentis igitur vitae laudem Menae tribuebant ii, quibus ille notus erat.

v. 57. *Et proper. l. et cess.*, rem aliquam suo tempore aut intentius, aut remissius agere; *loco*, quae opportuno tempore fiunt, *loco* fieri dicuntur; cf. supr. Od. IV, 12, 28. *Dulce est, desipere in loco.* — *quaerere* simpliciter pro: rem quaerere, colligere; supr. Sat. I, 1, 92. *Denique sit finis quaerendi.* infr. Ep. I, 15, 32. *Quicquid quaesierat, ventri donabat avaro.* Terent. Adelph. V, 4, 15. *Contrivi in quaerundo vitam atque aetatem meam.* — *uti*, scil. re quaesita.

v. 58. *parv. sodal.* — parvi sodales, qui humilioris conditionis, vel in parvo pretio atque honore sunt; dixerat Horatius de se ipso. v. 24. *Parvum parva decent;* — *et lare certo*, intellige domum propriam et peculiarem, e qua a nemine pelli poterat Vulteius.

v. 59. *ludis*, sc. scenicis. — *post decisa negotia*, postquam Mena ut praeco vel scrutarius (v. 65.) negotia sua transegit. — *Campo*, sc. Martio, ubi animi recreandi causa iuvenes virique convenire, ambulare, natare et aliis gymnasticis exercitationibus detineri solebant.

v. 60. *quaecunque*, omnia illa, quae.

v. 62. *Benigne*, apte vertit *Vossius: Dank für die Ehre*, vid. ad v. 16.

v. 63. 64. *improbus*, illepidus, inficetus, ineptus, qui, quod honori sibi ducere debebat, repudiat. — *horret*, te, ut virum nobilem, adire non audet, sive prae verecundia te exhorrescit; verecundia enim nonnunquam cum timore vel horrore quodam coniuncta est.

Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat, et salvere iubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem, et mercenaria vincla,
Quod non mane domum venisset; denique quod non
Providisset eum. Sic ignovisse putato
Me tibi, si coenas hodie mecum. Vt libet. Ergo
Post nonam venies: nunc i, rem strenuus auge.
Vt ventum ad coenam est, dicenda tacenda locutus,
Tandem dormitum dimittitur. Hic, ubi saepe
Occultum visus piscis decurrere ad hamum,

v. 65. *vilia scruta*, intellige detritas vestes, vasa, instrumenta et multa alia, tempore et usu viliora facta. Eiusmodi merces (nos: *Trödelwaare*) venales habebant *scrutarii*. Iam vero cum Menae in auctionibus, ubi ille praeco pretia licitantium pronunciabat, commoda rerum obsoletarum coemendarum suppeditaretur occasio, quomodo factum sit, ut praeco simul esset scrutarius, facile apparet. — *tunicato popello*, intellige homines de plebe, opifices, tabernarios cett., qui non toga, sed tunica utebantur.

v. 66. *occupat*, opprimit (nos: *er überrascht*). — *salvere*, sc. eum.

v. 67. *Philippo Excus. lab. et merc. vinc.*, se excusare apud Philippum labore et mercenariis vinculis; — per *vincula mercenaria* intellige officia praeconi pro constituta mercede obeunda.

v. 68. *domum*, in aedes Philippi, *venisset*, salutandi causa.

v. 69. *Providisset eum*, eum venientem vidisset, observasset; Plaut. Asin. II, 4. *optume: quamdudum tu advenisti? Non hercle te provideram; quaeso, ne vitio vertas, Ita iracundia obstitit oculis.*

v. 71. *Post nonam*, apud nos post tertiam horam pomeridianam.

v. 72. *dicenda, tacenda* (*ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα*), digna et indigna auditu, apta et inepta.

v. 73. *dimittitur*, sc. domum.

v. 73—76. *Hic, ubi saepe* cett., hunc locum ita interpretor: *Hic* (Mena), *ubi* (postquam) *saepe* sicut *piscis ad hamum occultum* ad aedes Philippi *decurrere visus* est, *Mane* (scili-

Mane cliens et iam certus conviva, iubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis, agrum coelumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus:
Et, sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet, uti mercetur agellum.
Mercatur: ne te longis ambagibus ultra,
Quam satis est, morer; ex nitido fit rusticus, atque
Sulcos et vineta crepat mera, praeparat ulmos,
Immoritur studiis, et amore senescit habendi.
Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
Spem mentita seges, bos est enectus arando;
Offensus damnis, media de nocte caballum
Arripit, iratusque Philippi tendit ad aedes.

cet Philippi salutandi gratia) *cliens et iam certus conviva, iubetur*, cett. — de particula comparandi *sicut*, ad *piscis* omissa, cf. supr. ad Epist. I, 2, 42. — *indictis*, sc. a consule, *Latinis*, sc. feriis.

v. 77—79. *mannis*, cf. supr. ad Epod. IV, 14. — *sibi dum requiem quaerit*, dum sedem sibi quaerit, ubi, remotus ab hominum turba et negotiorum molestiis, quiete frui possit; — *risus*, intellige omnia, quae vitam exhilarant.

v. 80. *septem sest.*, septem millia sestertiûm.

v. 82. *ultra*, *quam satis est*, nimis, praeter modum.

v. 83. *ex nitido*, ex elegantioris cultus homine urbano.

v. 84. *crepat*, vid. supr. ad Od. I, 18, 5. — *praeparat ulmos*, aptas reddit ulmos applicandis vitibus.

v. 85. *Immoritur studiis*, qui totus est in aliqua re, vel se totum alicui rei tractandae devovet, is *studio* huius rei *immori*, et is, qui in colligendis divitiis ita se macerat et conficit, ut ante diem senescere videatur, eleganter *habendi amore senescere* dicitur; sic γηράσκειν apud Graecos.

v. 87. *mentita* est, elusit, fefellit; sic supr. Od. III, 1, 30. *fundus mendax*.

v. 89. *iratusque*, sibi ipsi, quod passus fuerat se impelli, ut vitam quietam et iucundam

Quem simul aspexit scabrum intonsumque Philippus,
Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris
Esse mihi. Pol, me miserum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen.
Quod te per Genium, dextramque deosque Penates
Obsecro et obtestor, vitae me redde priori.
Qui semel aspexit, quantum dimissa petitis
Praestent, mature redeat, repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede, verum est.

mutaret cum vita inquieta et iniucunda.

v. 90. *scabrum*, plenum squaloris et sordis, horridum; nam postquam Mena *ex nitido* (v. 83.) factus erat *rusticus*, externum corporis cultum neglexit.

v. 91. *Durus*, duri laboris patiens, ut infr. Epist. I, 16, 70. *sine pascat durus aretque.* — *attentusque*, sc. ad rem, h. e. avarus.

v. 93. *ponere nomen*, imponere, dare; supr. Sat. II, 3, 48. *qui tibi nomen Insano posuere.*

v. 96–98. *Qui semel aspexit*, vidit, animadvertit, intellexit. — *quantum dimissa pet. Praestent*, eam vitae conditionem, quam reliquit, multo meliorem esse illa, quam appetiit. — *verum est*, aequum, rectum, fas est, decet; hinc infr. Epist. I, 12, 23. iunguntur *verum* et *aequum*, et supr. Epist. I, 1, 11. *verum* et *decens;* multa exempla de hac significatione vocis *verum* dederunt *Gronov.* et *Drakenb.* ad Liv. II, 48. §. 2.

EPISTOLA VIII.

AD CELSVM ALBINOVANVM.

Celso gaudere, et bene rem gerere, Albinovano,
Musa rogata, refer, comiti scribaeque Neronis.
Si quaeret, quid agam, dic, multa et pulchra minantem,
Vivere nec recte, nec suaviter: haud quia grando
Contuderit vites, oleamve momorderit aestus,

EPISTOLA VIII.

Ad Celsum Albinovanum.

Horatius semet ipsum ut hominem, minus mente, quam corpore validum, sive ut hominem, *malo*, quod vocant, *hypochondriaco* laborantem, et tam amicorum, quam medicorum consiliis obnitentem, describit. — Celsus Albinovanus, ad quem scripta est haec epistola, idem esse videtur, quem supr. Epist. I, 3, 15. seqq. ut poetam, aliorum scrinia compilantem, commemorat. Nec spirat haec epistola illum amorem et molliores illos animi sensus, quos passim Horatius erga alios amicos in carminibus suis expressit.

v. 1—3. Pro simplice epistolarum apud Latinos inscriptione *salutem*, utitur iam Horatius formula, quam Graeci praefigere solent epistolis: *χαίρειν καὶ εὖ πράττειν*. — *comiti scribaeque Neronis*, in comitatu sive in cohorte Tiberii Claudii Neronis, tum in terris orientalibus cum exercitu versantis (vid. *Wetzel* supr. in Argum. ad Epist. I, 3.), erat scriba (nos: *Secretair*) *Celsus Albinovanus* — *minantem*, molientem et me perficere velle profitentem. Quae fuerint *multa* illa et *pulchra*, (grata, iucunda, praeclara,) quibus valetudinis causa operam dare Hor. non potuit, quis divinet? Locutio *minari aliquid* supr. Sat. II, 3, 9. *(Atqui vultus erat multa et praeclara minantis)* ad carmina ab Horatio exspectata referenda est.

v. 4—6. *haud quia grando* cett., ego crucior autem, non ut cruciari solent homines divites et avari, ubi vel grando vites perdidit, vel solis aestus oleas exussit, vel morbus armenta tentavit, sed mens mea male se habet et malo torpore deprimitur. — *grando (χαλαζοκοπία) Contuderit*, verberave-

Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris;
Sed quia, mente minus validus, quam corpore toto,
Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno;
Quae nocuere, sequar, fugiam, quae profore credam:
Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se;
Vt placeat Iuveni, percontare, utque cohorti.
Si dicet, Recte; primum gaudere; subinde

rit. Supr. Od. III, 1, 29. *Non verberatae* (sollicitant) *grandine vineae.* — *momord. aestus,* — *mordere,* pro: *urere,* tam de frigore (supr. Sat. II, 6, 45. *Matutina parum cautos iam frigora mordent.*), quam de nimio solis calore.

v. 6. *longinq. in agris,* Romanorum enim beatiores armenta in remotis regionibus, praecipue in Calabria et Lucania, ubi erant bona pascua, alere solebant; supr. Epod. I, 27, 28. *Pecusve Calabris ante sidus fervidum Lucana mutet pascua,* cf. Od: I, 31, 5.

v. 7. *mente min. valid. q. corp.,* morbus enim, qui nunc vocatur *hypochondria,* non tam in toto corpore, quam potius in mente sedem suam habet.

v. 7. *Nil audire velim* cett., quae sequuntur egregie ingenium et naturam hominis *hypochondriaci* ante oculos ponunt.

v. 9. seqq. — ad *offendar, irascar, sequar, fugiam, amem* repete: *quia.*

v. 10. *Cur,* ideo, quod. Plin. Epist. III, 5. *Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem.* Alia exempla ex Cicerone et Livio collegit *Lambinus.* — *funesto veterno,* pernicioso mentis torpore, languore.

v. 12. *ventosus,* venti instar mutabilis, inconstans, varius. Sic infr. Epist. I, 9, 37. *plebs ventosa.*

v. 13. *rem gerat,* ut scriba apud Neronem, *et se,* et quid rerum ipse gerat.

v. 14. *Iuveni,* Tib. Cl. Neroni.

Praeceptum auriculis hoc instillare memento:
Vt tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

EPISTOLA IX.

AD CLAVDIVM NERONEM.

Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus,
Quanti me facias: nam, cum rogat, et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis;

v. 17. *Vt tu fort.* cett., Qualem tu, Celse, in fortuna, quae tibi nunc arridet, erga nos praebebis, tales erga te nos praebebimus; si me, veterem tuum amicum, praesente tua fortuna, ut antea, amabis, vicissim ego te amabo.

EPISTOLA IX.
Ad Claudium Neronem.

Horatius, dum amicum suum, Septimium, ut virum fortem bonumque Tib. Claud. Neronis favori et benevolentiae commendat, singularem, qua ipse apud hunc principem fruatur, gratiam gloriose extollit. — Quam carus autem Horatio fuerit Titius Septimius, poeta tragicus, (vid. supr. ad Epist. 3, 9.) luculenter ex Oda Sexta Libri Secundi apparet.

v. 1—6. Hic locus, mutatis distinctionibus, mihi ita cohaerere videtur; *Quanti me facias, Claudi, unus nimirum* (profecto) *intelligit Septimius;* (additur ratio, cur id unus intelligat Sept.) *nam, cum rogat,* — *cum censet* — *quid ego possim* apud te, *me ipso valdius* (clarius) *videt ac novit.* — *nimirum*, profecto, sine dubio. Cicero de Orat. c. 4. *Sed nimirum maius est hoc quiddam, quam homines opinantur.* Idem ad Attic. IX, 9. *Itaque nimirum hoc illud est, quod Caesar scribit in ea epistola, cuius exemplum ad te misi.* — *prece cogit*, precibus me expugnat. — *Scilicet ut*, eo nomine, *ut coner, se* (Septimium) *tibi laudare et tradere*, commendare.

v. 4. *Dignum m. dom. l. hon. Ner.*, tanquam hominem, qui Neronis, cui nil, nisi quod pulchrum et honestum est, placet, *menti* (sentiendi iudicandique rationi) respondeat, di-

Munere cum fungi propioris censet amici,
Quid possim, videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer;
Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
Sic ego, maioris fugiens opprobria culpae,
Frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi
Depositam laudas ob amici iussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

gnusque sit, quem ille ad eos, quibuscum in domo sua versatur, (ad amicos suos) recipiat.

v. 5. 6. *Mun. cum f. prop. c. amici*, et cum porro *censet*, me aqud te *fungi propioris amici munere*, h. e. me arctiore tecum coniunctum esse amicitiae vinculo. — *valdius*, rectius, melius, magis; observa Horatii modestiam et urbanitatem; infr. in Epist. ad Pis. 321. *Valdius delectat.*

v. 8. *Sed timui*, *ne* cett., sed timui, ne in suspicionem venirem, me consulto elevasse meam apud te auctoritatem.

v. 9. *Diss. op. propr.* — *ops* vel *opis*, ut *potentia*, passim de gratia, qua quis multum pollet, multum efficere potest; vocat autem hanc *propriam*, quasi ea *(mihi commodus uni)* unice in suum ipsius commodum utatur.

v. 10. *maioris culpae*, nam qui alium, quem pro gratia sua commendare potest, commendare refugit, hac inhumanitate *maiorem culpam* sibi contrahit, quam is, qui perfricta fronte in aliis commendandis laudem captat.

v. 11. *Frontis urbanae*, facete frontem duram (impudentiam) vocat *urbanam*, quia non raro in urbe inveniuntur, qui, ut versu sequente dicitur, *pudorem deponant.* — *descendi*, eleganter ad aliquid *descendere* dicuntur, qui perpelluntur tandem ad rem aliquam faciendam, quam primum facere nolebant.

v. 13. *Scribe tui gregis hunc*, unum cohortis tuae iube esse Septimium;. — *grex*, iam in bonam partem de honesta hominum societate; sic apud Ciceronem Orat. II, 62. et ad Div. VII, 33. *sodales* et *aequales* dicuntur *gregales*.

EPISTOLA X.

AD FVSCVM ARISTIVM.

Vrbis amatorem Fuscum salvere iubemus
Ruris amatores, hac in re scilicet una
Multum dissimiles, ad caetera paene gemelli,
Fraternis animis, quicquid negat alter, et alter;
Annuimus pariter vetuli notique columbi,

EPISTOLA X.

Ad Fuscum Aristium.

Dum Horatius in hac epistola, se vitam rusticam vitae urbanae, sive vitae simplicitatem externo splendori longe praeferre, profitetur, in hac una re ab amico suo Fusco, urbis amatore, se discrepare scribit. — Ad *Aristium Fuscum*, grammaticum, poetam et oratorem, scripta quoque est libri primi Oda vigesima secunda.

v. 1—2. *Vrbis amatorem — Ruris amatores*, pulchre sibi respondent contraria, in primo loco duorum primorum versuum posita.

v. 3. pro: *ad caetera* Codd. quorundam auctoritate *Bentleius* recepit: *at cetera*, quod vero ad cetera attinet; non raro certe, ut exempla a *Bentleio* allata docent, *cetera* simpliciter pro: quod ad cetera attinet, poni solet. — *gemelli*, simillimi, ut supr. Sat. I, 3, 44. *par nobile fratrum, Nequitia et nugis pravorum et amore gemellum.*

v. 4. *Fraternis animis*, amicis, qui intimo amore se invicem complectuntur, *fraterni animi* tribuuntur; et hinc intimae amicitiae foedus supr. Epist. 3. v. 35. *fraternum foedus* dicitur. — *et alter*, sc. negat.

v. 5. *Annuimus pariter*, si alter ait, alter quoque ait, alter alteri in omni re pari modo annuit; sponte succurrit illud Gnathonis apud Terent. Eunuch. II, 2, 21. quamvis in dissimili re: *Negat quis, nego, ait, aio.* — *vetuli notique columbi;* omisit Horatius, ut saepe, particulam comparandi: *veluti, sicuti*, vid. supr. ad Epist. I, 2, 42. sensus igitur: veluti *vetuli notique columbi* (intellige columbarum par) invicem sibi annuere solent; — *noti*, consuetudine invicem sibi facti noti, et mutuo amore inter se iuncti; *notissimi inter se* apud Livium VIII, 8.

Tu nidum servas, ego laudo ruris amoeni
Rivos, et musco circumlita saxa, nemusque.
Quid quaeris? vivo et regno, simul ista reliqui,
Quae vos ad coelum effertis rumore secundo,
Vtque sacerdotis fugitivus liba, recuso:
Pane egeo, iam mellitis potiore placentis.
Vivere naturae si convenienter oportet,
Ponendaeque domo quaerenda est area primum,
Novistine locum potiorem rure beato?

v. 6. *Tu nidum servas*, accommodate ad institutam comparationem *nidum* posuit pro: urbe, ubi Fuscus, sicut columba in nido ovis incubans, haerebat.

v. 7. *Rivos et musco* cett., versus elegantissimus; cf. supr. ad Sat. I, 1, 114.

v. 8—10. *Quid quaeris?* ne multa! — *vivo et regno* cett., simulac ista vitae urbanae commoda, quae vos urbis amatores ad coelum usque extollitis, et quae ego, ut servus fugitivus sacerdotis liba, contemno, *reliqui*, (simulac ex urbe rus secessi) mihi in villa mea vivo ibique regno, pro animi mei arbitrio omnia facio; similiter fere Menalcas apud Virgil. Eclog. I, 70. agros, quos possederat, *regna sua* vocat. — *rumore secundo*, Virg. Aen. V, 491. *clamore secundo*. Cic. Fusc. Quaest. II, 1. *populo secundo*, h. e. probante et favente populo.

v. 10. *Vtque sacerd. f. liba*, — *liba* ex farre, melle, et oleo confecta, quae in sacris offerebantur diis, Baccho (Ovid. Fast. III, 735.), Cereri, Pani cett., cum ad se transferrent sacerdotes, tanta in eorum domibus fuit liborum copia, ut illa servis comedenda praeberentur. Sed servi sacerdotum, cum eos caperet huius quotidiani cibi taedium, *recusabant liba*, h. e. malebant fugere, et pane potius, quam libis vesci.

v. 11. *Pane egeo* cett., sunt verba fugitivi: mihi opus est pane, quem placentis mellitis praefero.

v. 12. *si oportet* cett., si oportet ad praecepta philosophorum *vivere naturae convenienter* (*ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν*), ea tantum petere, quae natura postulat, vitae simplicitatem sequi.

v. 13. *Ponendaeque* — *ponere*, ut passim templa, moenia, urbes, pro: exstruere.

v. 14. *rure beato?* reddente beatos, qui rure vivunt; sponte succurrit dulcissimum illud

Est ubi plus tepeant hiemes? ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis, et momenta Leonis,
Cum semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi depellat somnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?

Horatii carmen (Epod. II.) *Beatus ille* cett.

v. 15. *Est ubi*, estne locus, ubi hiemes mitiores sint, vel frigus minus sentiatur? ad loca, ubi hiemes tepeant et mitiores sint, agrum Tarentinum refert supra Od. II, 6, 18. *Ver ubi longum tepidasque praebet Iupiter brumas.*

v. 16—17. *et mom. Leon. Cum semel* cett., et aestum solis semel accepti in furibundi Leonis sidus, vid. supr. ad Od. III, 29, 19. — *momenta*, iam de momentis temporis, quo mense Augusto Sol in sidus Leonis transit; supr. Epist. I, 6, 4. *Hunc solem, et stellas, et decedentia certis Tempora momentis.* — *Cum semel accepit* cett., in toto hoc versu vox simplex *furibundus* elegantissime amplificata est; similiter supr. Od. III, 29, 19. *Leo* dicitur *vesanus.* — *acutum*, acrem; *acutus* de vehementiore tam calore, quam frigore; supr. Od. I, 9, 4. *gelu acutum;* ut *urere* de calore aeque ac de frigore.

v. 18. *depellat*, sic in plurimis Codd. apud *Feam* legitur; in quibusdam *divellat*, sed hoc de somno insolentius; *minus depellat*, pellat, fuget, abigat. — *invida cura*, qua crucientur, qui alios vel honoratiores, vel ditiores vident. Hoc praecipue fit in urbe.

v. 19. *Deter. Libyc. ol. a. nit. herb. lap.*, num odor aut nitor florum in agris postponendus est nitori marmoris Numidici? respexit Hor. pavimenta lapillis marmoreis distincta *(Mosaik).*

v. 20. *in vicis*, pro: in urbe. — *tendit rumpere plumbum*, per *tendit* pulchre exprimitur intenta quasi vis, qua aqua nonnunquam fistulas plumbeas, quibus in urbem deducitur, rumpit; sic supr. I, 7, 31. nitedula, frustra pleno corpore e cumera frumenti prorepere annitens, *tendere foras ire* dicitur.

v. 21. *trepidat* (κελαρύζει), decurrit, festinat, ut supr. Od. II, 4, 23. et III, 27, 17.

Nempe inter varias nutritur silva columnas,
Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
Naturam expelles furca, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.

v. 22—25. *Nempe inter varias* cett. Nexus et sensus: arte quidem, qui in urbe vivunt, parare sibi student ruris dotes atque munera; in domibus nempe nemora inter columnas consita nutriunt, laudantque eam domum, unde in procul sitos agros prospici potest; sed natura, quam nunc contemtim repellunt, redibit, et (*furtim*) occulta vi mala ditiorum vitae rusticae fastidia vincet, fugabitque. — *inter var. silv. col.*, habebant ditiores in aedium impluvio iuxta porticus (*varias columnas*) viridaria, quae ad rem augendam vocantur *silvae* vel *nemora*, ut supr. Od. III, 10, 5. *nemus Inter pulchra satum tecta*, et apud Tibull. III, 3, 15. *Et nemora in domibus sacros imitantia lucos?* ubi vide, quae in hanc rem observavit *Heynius*. — *varias*, ex marmore versicolore exstructas; sic lapides marmorei supr. Sat. II, 4, 83. appellantur *varii*.

v. 23. 24. per *naturam* intelligo sensum a natura nobis insitum, et nunc quidem eum, qui animum vitae rusticae dulcedine perfundit. — *furca expellere*, locutio proverbialis de rebus, quas vi a nobis avertimus et pellimus. *furca* est instrumentum rusticum, quo stramenta et alia ex uno loco in alium protruduntur.

v. 25. *Et mala perrumpet* cett., et natura victrix rumpet per *mala fastidia*, h. e. mala ista fastidia ditiorum, qui a naturae muneribus in agris abhorrent, extundet atque abiget.

v. 26—29. *Non, qui* cett. Sensus: qui adulterinum purpurae colorem, quali Aquinates decipere solent imperitos, non discernere didicit contendendo cum genuino purpurae colore, is haud certiores et graviores erroris et imperitiae poenas dabit, quam ille, qui non falsum a vero distinguere poterit. — *vellera potantia fucum Aquinatem*, h. e. apud Aquinates (incolas Aquini, oppidi Volscorum,) fuco (vide supr. ad Od. III, 5, 28.) tincta. — *contendere Sidonio ostro*, comparare cum velleri-

Quem res plus nimio delectavere secundae,
Mutatae quatient: si quid mirabere, pones
Invitus: fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges et regum vita praecurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, fraenumque recepit:
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non fraenum depulit ore.
Sic, qui pauperiem veritus, potiore metallis

bus (ut loquitur Hor. infr. Epist. 12, 20.) *lanae Tyriis muricibus iteratae*, — *callidus*, bene alicuius rei peritus; sic supr. Sat. II, 7, 101. *subtilis et callidus iudex*, cf. Sat. II, 3, 23. — *propiusve medullis*, et quod penitius sentitur.

v. 31. *Mutatae*, sc. in adversas, pro: adversae *quatient*, concutient, gravissime afficient; *mente quati*, supr. Od. III, 3, 4. — *si quid mirabere, pones Invitus*, si quid totum animum tuum ceperit, non facile ab eo dissolvi poteris; *Ponere difficile est, quae placuere diu*, ut canit poeta suavissimus, Lotichius I, 2, 64. Hinc supr. Epist. 6. *Nil admirari*, ubi vid. *not.*

v. 33. *Reges*, potentiores, ditiores. — *vita*, sapienter scilicet instituta, *praecurrere*, (*παρελθεῖν*, *παραδραμεῖν*), praevertere, superare.

v. 34 — 38. Cum Himeraei vel Himerenses Phalaridi, Agrigentinorum in Sicilia tyranno, quem in auxilium vocatum summum ducem praefecerant suo exercitui, custodiam corporis quoque dare constituissent, Stesichorus, ut refert Aristot. Rhet. II, 39. Himerenses de imprudentia, qua se traderent potentiori, fabula de cervo et equo, quam hic narrat Horatius, monuisse dicitur. Eodem redit fabula *de Equo et Apro* apud Phaedr. IV, 4. — *melior* (*κρείττων*), superior; *minor* (*ἥττων*), inferior.

v. 37. *violens*, hominis ope factus violentior, ferocior.

v. 38. *non* — *depulit*, non depellere potuit, sed ab eo inde tempore equitem dorso portare et fraenum ore mordere coactus est.

v. 39 — 41. Sensus: Sic, qui, non paucis contentus, divitiarum colligendarum cupiditati rem pretiosissimam, libertatem, postponit, pecuniae experietur imperium aeternumque serviet. — *pauperiem veritus*, avarus. — *metallis*, cum

Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede maior erit, subvertet; si minor, uret.
Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi:
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura
Cogere, quam satis est, ac non cessare videbor.
Imperat, haud servit, collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.

contemtu pro: pecunia, ut supr. Od. II, 2, 3. *lamina* — *inimice lamnae Crispe Sallusti.* — *dominum vehet*, accommodate ad fabulam: Pecuniam, sicut equus equitem, dominum suum portabit, h. e. pecuniam sibi imperare patietur; pro: *vehet* ad Codd. quorundam auctoritatem *Bentleius* dedit *vehit*, quia, qui libertate caret, iam nunc vehat; sed nostram lectionem confirmat *nesciet*, in v. seq. — *improbus*, designatur avarus, qui malo et improbo studio divitias congerit; hinc supr. Od. III, 24, 62. ipsae *divitiae* dicuntur *improbae*.

v. 42—46. *Cui non conveniet sua res* cett. Sensus: cui res sua non conveniet, ea, si erit nimis ampla, ut calceus, qui pede maior est, illum subvertet et prosternet; at, si est arctior, ut calceus angustior, uret eum atque vexabit; — *olim*, nos: *etwa*, *manchmal*, vid. supr. ad Sat. I, 1, 25. — *Cogere*, congerere. — *non cessare*, qui sine ulla intermissione in cuinsdam rei studio intentus est, *non cessare* dicitur.

v. 47—48. *Imperat, haud servit*, res ipsa pro vulgari lectione: *aut*, postulat omnino *haud*; pecunia avaro, sicut eques equo, (ut v. 40. dicitur) imperat, non servit, sed is, qui pecuniam habet, *aeternum servit*; sensus igitur: pecunia cuique collecta, quae servire potius possessori suo, quam imperare debebat, *imperat*, *haud servit*. — *Tortum funem sequi et ducere*; haec locutio translata est ab animalibus, quae fune ducta ductorem sequuntur: qui *funem ducit*, imperat, qui *funem sequitur*, paret sive servit. Iam vero cum in Codd. Livii quoque, ut observat *Drakenborchius* ad Liv. XXVIII, 2. §. 11. p. 152. centies *aut* et *haud* confuderint librarii, in re, ut mihi videtur, certissima pro: *aut* ex coniectura dedi: *haud*. Occasionem harum particularum confusioni dedit fortasse prisca scriptura *haut*.

Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
Excepto, quod non simul esses, caetera laetus.

EPISTOLA XI.

AD BVLLATIVM.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos?
Quid concinna Samos? quid Croesi regia Sardis?
Smyrna quid, et Colophon? maiora minorave fama?

v. 49. *Haec t. dict.* Haec tibi scribenda et ad te perferenda servo vel scribae meo dictabam; — *post fanum putre Vacunae*, — *Vacuna*, dea Sabinorum, Romanis Victoria, ut docet Varro apud Acronem. Hoc Vacunae templum in agro Sabino prope lucum Vacunae sacrum (Plin. H. N. III, 12.), non procul a villa Horatii abfuisse videtur. Post illud templum igitur Horatius, qui in locis villae suae vicinis circumvagari solebat, in toro fortasse gramineo prostratus dictavit hanc epistolam; refecit hoc templum *Vacunae putre* (vetustate obsoletum), ut docet *Fea* ex reperta aliqua Inscriptione, Vespasianus.

v. 50. *Excepto*, hac una re excepta. — *caetera*, quod ad caetera attinet; vid. *Bentl.* supr. in hac Epistola ad v. 3.

EPISTOLA XI.
Ad Bullatium.

Curas non peregrinationibus, quibus coelum tantum, non animus mutetur, sed prudentia et ratione pelli posse, amico suo, Bullatio, Asiam et Graeciam curarum abigendarum causa peragranti, scribit.

v. 1—4. *Quid*, cuiusnam pretii, qualis. — *Chios, Lesbos, Samos*, insulae maris Aegaei; *Lesbum* vocat *notam*, non tam vini praestantioris, quod ibi nascitur (cf. supr. ad Od. I, 19, 21.), quam Sapphus et Alcaei ibi natorum, ut videtur, ratione habita. *Samos*, urbs princeps insulae, dicitur *concinna*, sine dubio ob aedificiorum concinnitatem et alias huius urbis opportunitates; nos: *niedlich, nett.* — *Sardis*, urbs princeps Lydiae.

v. 3. *Smyrna*, Ioniae urbs maritima; *Colophon*, urbs Ioniae clarissima. — *maiora minorave fama?* num illae urbes famam, qua celebrantur, superant, an minus ei respondent?

Cunctane prae campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una?
An Lebedum laudas, odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem,
Oblitusque meorum obliviscendus et illis,
Neptunum procul e terra spectare furentem.
Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque

v. 4. *campo*, scil. Martio. — *sordent*, displicent.

v. 5. *An venit in vot. Att. ex urb. un.*, an in una urbium Attalicarum vivere optas? Ad urbes nobiliores, quibus imperabat Attalus, rex Pergami, praeter *Pergamum* pertinent *Myndus*, *Apollonia*, *Tralles*, *Thyatira* cett.

v. 6. *Lebedum*, Ioniae urbem maritimam. — *odio maris atque viarum*, simillime supr. Od. II, 6, 7. itinerum maritimorum et pedestrium pertaesus dicitur *lassus maris et viarum*.

v. 7. *Scis, Lebedus quid sit*, nunc quidem, nam olim *Lebedus* urbs fuit celeberrima, sed inde a Lysimacho, qui eam evertit et incolas eius deduxit Ephesum, deserta; hinc vocatur *vicus desertior*, (sc. ab incolis, infrequentior,) *Gabiis* (parvo oppido inter Romam et Praeneste) *atque Fidenis*, oppido Sabinorum.

v. 10. *Nept. pr. e terra spect. furentem*, — *Lambinus* comparavit Lucretii primos versus Lib. Sec. *Suave, mari magno turbantibus aequora ventis, E terra magnum alterius spectare laborem.*

v. 11. seqq. Inde ab hoc versu usque ad finem expressit Horatius hanc fere sententiam: „Sed, quaecunque tibi placuerit urbs vel regio, fac, quaeso, redeas Romam; nam, quemadmodum is, qui Capua Romam petit, non ideo in caupona volet vivere, quoniam ibi corpus imbre adspersum siccare, reficere et a luto purgare potuit, vel is, qui nunc frigore collecto furnos et balnea laudat, non ideo illa ad summam felicitatem referet; ita tu quoque non in locis, quae te nunc delectant, haerebis, nec, in alto iactatus, vendita nave a reditu in patriam te abstrahi patieris. — Rhodos et pulchra Mitylene ei, qui non valetudinis causa eo se confert (*incolumi*), idem

Aspersus, volet in caupona vivere; nec, qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat,
Vt fortunatam plene praestantia vitam.
Nec, si te validus iactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Aegaeum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod
Penula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet, et vultum servat Fortuna benignum,
Romae laudetur Samos, et Chios, et Rhodos absens.
Tu, quamcunque deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu; nec dulcia differ in annum;
Vt, quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas; nam si ratio et prudentia curas,

sunt, quod aliae res, quae, per se bonae, nisi opportuno tempore adhibentur, nocent magis, quam prosunt. Redi, et extera loca remotus (*absens*) ab iis Romae lauda. Fruere bonis, quae fortuna sereno vultu tibi nunc arridens offert, ut, ubicunque fueris, te iucunde vixisse dicere possis. Nam si non loci alicuius amoenitas, sed rationis usus et considerantia curas evellit ex animo, profecto ii, qui trans mare currunt, non animum, sed coelum tantum mutant. Sed sic sumus homines, navibus et quadrigis vecti procul petimus, quod in propinquo est et ante pedes iacet."

v. 14. *Vt fort. pl. praest. vit.* tanquam ea, in quibus perfecta posita sit vitae felicitas.

v. 17. *Rhodos et Mitylene*, cf. supr. ad Od. I, 7, 1.

v. 18. *Penula*, vestis crassior, qua iter facientes se muniebant contra frigus et pluviam; vid. *Ernest.* Clav. Cic. s. v. *penula.* — *campestre*, velamentum, quo, qui aestate nudi in Campo Martio certabant, ad obtegenda pudenda succingebantur.

v. 20. *vult. serv. Fort. ben.*, vanae igitur fuisse videntur curae, quarum deponendarum causa peregrinabatur Bullatius.

v. 24. *libenter*, suaviter, iucunde.

Non locus effusi late maris arbiter, aufert;
Coelum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere: quod petis, hic est;
Est Vlubris, animus si te non deficit aequus.

EPISTOLA XII.

AD ICCIVM.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est, ut copia maior,

v. 26. *Non loc. eff. l. maris arbiter*, locus, e quo libere prospici potest in late patens mare, dicitur *maris arbiter*, h. e. dominus, in mare quasi dominans; locus autem, qui late effusi maris prospectum praebet, est amoenissimus.

v. 28. *Strenua nos exercet inertia* — *inertia* ex suavi oxymoro iam dicitur *strenua;* non raro enim homines inertes in iis, quae non suscipere et exsequi debebant, gnavos se praebent atque strenuos.

v. 29. *petimus bene vivere*, petimus locum, ubi bene vivamus.

v. 30. *Est Vlubr.* — *Vlubrae*, oppidum exiguum in agro Pomtino. — *animus aequus*, qui sibi constat, non varius et mutabilis est; Horatius igitur Bullatio paulo lenius exprobrasse videtur inconstantiam.

EPISTOLA XII.

Ad Iccium.

Iccium, hominem querulum, et divitiis suis nondum contentum, a plura habendi cupiditate dehortatur, et in copia, quam iam habeat, acquiescere iubet. Iccium divitiarum colligendarum flagrasse studio, iam ex Carmine ad eum scripto supr. Od. I, 29., ubi Horatius Iccium ditescendi causa animum ad militiam appulisse ait, colligi potest. Ex iis autem, quae in hac Epistola passim adsperguntur, v. 8. 14. 21. eundem fuisse hominem sordidissimum, haud obscure intelligitur.

v. 1. *Fruct. Agrippae Sicul.* cett., postquam Iccius spe divitiarum in bello (vid. supr. Carmen modo laudatum) sibi comparandarum exciderat, alia,

Ab Iove donari possit tibi; tolle querelas;
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil
Divitiae poterunt regales addere maius.
Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis et urtica, sic vives protenus, ut te
Confestim liquidus fortunae rivus inauret:

quibus voti sui compos fieret, circumspexit. Neque id frustra. Agrippa enim Iccium latifundiorum suorum in Sicilia administrationi praefecerat; hinc *Agrippae fructus Siculos colligere* dicitur.

v. 2. 3. *non est, ut possit* (Graece: οὐκ ἔστιν ὡς vel ὅπως), pro: non potest; cf. supr. Od. III, 1, 9. — *tolle querelas*, ergo iam saepe Iccius, ut solent avari, de rerum suarum conditione querelas fuderat.

v. 4. *cui rerum suppetit usus*, cui suppetunt res necessariae in usum, vel qui tantum habet, quantum ad vitam sustentandam opus est; *rerum usus*, res, quibus in vita utimur; sic apud Livium XXII, 2. *necessaria ad usus*, sunt res, quibus vita carere non potest, vitae necessaria (τὰ δέοντα), cf. supr. ad Od. II, 11, 5.

v. 5. *Si vent. b. si l. est ped.* pro vulgari: si vales, si bona valetudine uteris. — *lateri*, pulmoni. Expressit, ut observat *Lambinus*, Horatius haec ex Theogn. Sent. 724. *Ἰσόν τι πλουτοῦσιν, ὅσοις πολὺς ἄργυρος ἔστι, καὶ χρυσὸς, καὶ γῆς πυροφόρου πεδία, Ἵπποι θ' ἡμίονοί τε, Καὶ ᾧ τὰ δέοντα πάρεστι, Γαστρί τε καὶ πλευραῖς καὶ ποσὶν ἁβρὰ παθεῖν.*

v. 7 — 8. Sensus: si tu forte, repudiatis melioribus, quae in medio posita sunt, h. e. quorum data tibi est copia, vilissimis cibis, herbis et urtica, vesceris, profecto hoc vili victu, dum nullos plane sumtus facis, *sic vives*, h. e. id assequeris, ut mox, quantus quantus es, aurum fias, h. e. ut auro obruaris. *Si forte — Vivis*, sine dubio *vere* ita vixit Iccius, sed opprobrii molliendi gratia dixit *forte*. — pro: *protinus* rectius iam *Bentleius* dedit *protenus*, hoc enim (pro: *porro tenus*) de rebus, quae deinceps, h. e. continuo more vel ordine fiunt; cf. supr. ad Od. III, 3, 30.

v. 9. *inauret*, proverbiali locutione *inaurari* dicuntur, quibus tanta est auri vis, ut eo obrui videantur. — *liquid. fort. riv.*, de Pactolo et Mida cogi-

Vel quia naturam mutare pecunia nescit;
Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;
Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri
Nil parvum sapias, et adhuc sublimia cures:
Quae mare compescant causae; quid temperet annum;

tasse Horatium suspicatur *Baxterus*.

v. 10—11. *Vel quia* cett., duas Horatius affert rationes, ex quibus cumulus pecuniae apud Iccium crescere debeat, vel quia pecunia naturam suam non exuat, (pecunia scilicet, ut supr. Epist. 10, 47—48. Horatius loquitur, *imperat*, et subiectos sibi et quasi fune a se ductos quovis modo opes augere iubet) vel quia Iccius, ut philosophus, prae virtute omnia alia, et proinde pecuniam quoque contemnat, et hoc contemtu, dum omnem pecuniae usum repudiet, ditior usque evadat; prior ratio est vera, posterior Iccii ludendi causa ficta.

v. 12—15. *Miramur, si* cett. Sensus: Quodsi miramur, Democritum toto animo ita philosophiae studio defixum fuisse, ut ille, nulla rerum domesticarum cura habita, vicinorum pecora agros suos depasci sineret, multo magis mirari debemus, te, Icci, (*inter tantam scabiem et contagia lucri*) inter tam foedam et contagiosam ditescendi cupiditatem ultra ea, quae parva sunt, sapere, et in rerum sublimium, h. e. coelestium et physicarum causas atque origines, ut olim, inquirere. *Democriti (Schol. Cruq.), hic dum philosophiae intentus erat, neglexit agros suos adeo, ut vicinorum pecora ibi libere pascerentur.* De Democriti ingenio et rerum suarum neglegentia *Gesnerus* laudat *Menag.* ad Diog. Laert. IX, 39.

v. 13. *animus sine corpore velox*, praeclare de animo, qui, seiunctus a corpore, per se viget, cogitat, ratiocinatur.

v. 15. *adhuc*, nunc quoque; nos: *noch immer.*

v. 16—19. *Quae mare* cett. hic locus, in quo philosophorum de rerum physicarum causis quaestiones tanguntur, comparandus est cum Manil. I, 99. seqq. Virgil. Georg. II, 477. seqq. Propert. III, 5, 25.

Stellae sponte sua, iussaene vagentur et errent;
Quid premat obscurum Lunae, quid proferat orbem;
Quid velit et possit rerum concordia discors;
Empedocles, an Stertinium deliret acumen.
Verum seu pisces seu porrum et caepe trucidas,
Vtere Pompeio Grospho; et, si quid petet ultro,
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et aequum:

seqq. — *mare compescant*, intra terminos suos cohibeant, Propert. l. l. v. 37. *Curve suos fines altum non exeat aequor.* — *temperet annum*, moderetur annum vicissitudinibus ad certas leges constitutis; Propert. l. l. v. 38. *Plenus et in partes quatuor annus eat.*

v. 17. *iussaene vagentur et errent*, planetas intellige.

v. 18. 19. *Quid premat obsc.*, quid lunam obscuret, quid eandem ex obscuritate proferat, et lucentem sistat; per lunam obscuratam intellige lunae defectum, sive (ut Virgil. dicit l. l. v. 478.) *lunae labores.* — *rerum concordia discors*, ad philosophorum scilicet mentem ea, quae in rerum natura inter se pugnant, mirifice ad mundum conservandum consentiunt; hanc *concordiam discordem* Manilius l. l. v. 141. vocat *discordiam concordem.* Ovid. Met. I, 430. seqq. *Quippe ubi temperiem sumsere humorque calorque, Concipiunt, et ab his oriuntur cuncta duobus; Cumque sit ignis aquae pugnax, vapor humidus omnes Res creat, et discors concordia foetibus apta est.*

v. 20. *Empedocles*, Agrigentinus, poeta et philosophus, qui de rebus physicis scripsit, (Cic. Orat. I, 50, 3.) quatuor elementis addidit concordiam (*φιλίαν*) et discordiam (*νεῖκος*). — *Stert.*, de Stertinio vid. supr. ad Sat. II, 3, 33.

v. 21. *seu pisc.*, intelligit poeta per *pisces* epulas lautiores; — *trucidas*, per zeugma refer tantum ad *pisces*, ad *porrum* et *caepe* supple fere: contundis; *contundere* enim est, quod nos dicimus: *zusammenschneiden*, ut apud Virg. Eclog. II, 11. *alia serpyllumque contundere.*

v. 22. *Vtere Pompeio Grospho*, adhibe coenae tuae; de *Pompeio Grospho* cf. supr. ad Od. II, 7. in Argum. — *ultro*, si mavis referre ad *Defer*, erit: promto paratoque animo.

v. 23. *verum*, quod rectum et fas est, cf. supr. ad Epist. I, 7, 98.

Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest:
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:
Cantaber Agrippae, Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit: ius imperiumque Phraates

v. 24. *Vilis amic. annona est, bonis* cett., respondet hic versus sententiae: Grosphum nil, nisi quod rectum et aequum sit, petiturum esse; sensus igitur: si vir bonus, qualis est Grosphus, re aliqua, qua ille indiget, a te iuvabitur, vili pretio eum tibi amicum parare poteris, quia ea tantum, quae vilioris pretii sunt, a te petet; — *vilis annona* proverbiali locutione de iis, quae, sicut annona, vili pretio acquiruntur. — *deest*, una syllaba pronunciandum, ut supra Sat. II, 2, 98. *deerit* duabus syllabis.

v. 26—28. Ad res novas cum Iccio communicandas tria potissimum refert, 1) quod Cantabri Agrippae, 2) Armenii Tiberii Claudii Neronis virtute divicti sint, 3) quod Phraates, fracta tandem ipsius superbia, ius et imperium Augusti agnoverit et nunc formam supplicantis induerit. De *Cantabris*, ab Agrippa tandem perdomitis, vid. Dio LIII, 25.; hinc supr. Od. III, 8, 22. *Cantaber sera domitus catena*, quod ad verba *Cl. virt. Ner. Armenius cecidit* attinet, tenendum est, Horatium non eos sequi, qui caedem Artaxiae, Armeniorum regis, dolo propinquorum tribuunt, sed in Tiberii gratiam vulgarem famam, qua caedes quoque Artaxiae ad res a Tiberio gestas referebatur; Tacitus quoque, Annal. II, 3., post verba: *Occiso Artaxia per dolum propinquorum* addit: *datus a Caesare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone;* et Suetonius de Tiberio cap. 9. *Ducto ad Orientem exercitu, regnum Armeniae Tigrani restituit.* — verba: *ius imperiumque Phraates accepit genibus minor* interpretor, ut modo indicavi, de tempore, quo Phraates, cum imminens Romanorum bellum extimesceret, maiorem Romanorum potentiam agnovit, et quodammodo iuri et imperio Caesaris sese subiecit. Iustin. XLII, 5. *Finito Hispanico bello, cum Caesar* (Augustus) *in Syriam ad componendum Orientis statum venisset, metum Phraati incussit, ne bellum Parthiae inferre vellet. Itaque tota Parthia recollecti captivi ex Crassiano sive Antonii exercitu signaque cum his militaria Augusto remissa. Sed et filii nepotesque Phraatis obsides Augusto dati* cett., cf. Sueton.

Caesaris accepit genibus minor: aurea fruges
Italiae pleno defudit Copia cornu.

EPISTOLA XIII.

AD VINIVM ASELLAM.

Vt proficiscentem docui te saepe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vini,

Octav. 21. — *imperium accepit*, hinc supr. Od. III, 5, 4. *praesens divus habebitur Augustus, adiectis Britannis Imperio, gravibusque Persis.* — Od. IV, 14, 41. *Te Cantaber non ante domabilis, Medusque miratur* — et Carm. Saec. v. 54. *Iam mari terraque manus potentes Medus Albanasque timet secures,* — *genibus minor*, nil nisi supplicantis adumbratio; qui *minor* alicuius genibus est, is infra eius genua collocatus, sive ad eius genua prostratus est. — Ad hanc, quam inii, explicandi rationem neque emendatio *Bentleii*: *Tigranes* pro: *Phraates*, neque motae de hoc loco a duumviris, *Ruhnkenio* ad Vellei. P. II, 94. et *Eichstadio*, (*Kritischer Nachtrag zum ersten Buch der Episteln* p. 225.) dubitationes momentum facere videntur.

v. 28. 29. *aurea fruges Italiae*, cett., cf. supr. Od. I, 17, 14. sqq. et Carm. Saec. v. 59. — *defudit*, pro vulgari igitur: messis hoc anno fuit largissima, sed librr. vett. variant; alii offerunt *defundit*, alii *diffudit*, alii *diffundit*; posterius equidem praetulerim.

EPISTOLA XIII.

Ad Vinium Asellam.

Dum Horatius signata carminum volumina Vinio Asellae ad Augustum perferenda tradit, mandata et praecepta, quomodo illa portanda et Augusto porrigenda sint, iocose addit. Ceterum hoc carmen retulerim ad ea, quae subito chartae illevisse videtur Horatius.

v. 1. *Vt proficisc. d. t. s. diuque*, — *ut*, ad eam rationem, quam docui; fuit igitur Vinius Asella tabellarius, servilis conditionis homo, quem cum litteris proficiscentem iam saepe multumque, quomodo dextre obiret tabellarii officium, Horatius docuerat.

v. 2. *signata*, sigillo impresso obsignata.

Si validus, si laetus erit, si denique poscet;
Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes opera vehemente minister.
Si te forte meae gravis uret sarcina chartae,
Abiicito potius, quam, quo perferre iuberis
Clitellas, ferus impingas, Asinaeque paternum
Cognomen vertas in risum, et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas:
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;
Vt vinosa glomos furtivae Pyrrhia lanae;

v. 3. *Si validus — erit*, si prospera valetudine utetur; sic *validus* de eo, qui bene valet et salvus est, supr. Od. I, 31, 17. *male validus*, male corpore affectus, imbecillis, supr. Sat. II, 5, 45. — *poscet*, sc. tradi sibi volumina.

v. 4. 5. *Ne stud. nostri pecces*, ne, dum meis rationibus inservire studes, rem tuam sinistre agas, — *odiumque* cett., et, dum praecipitantius et nimia sedulitate libellos tradis, Augustum offendas; — *minister*, tabellarius, — *vehemente opera sedulus*, male vel nimis sedulus.

v. 6. *te uret*, te premet et vexabit.

v. 8. *Clitellas*, apposite iam Horatius ad lusum, cui in tabellarii nomine *Asella* indulsit, librorum sarcinam vocat *clitellas*, (nos: *Saumsattel*), quae asinis ad onera portanda imponi solent; — *ferus* iam de asino, ut de equo apud Virgil. Aen. II, 51.

v. 8. 9. *Asinaeque pat. Cog. v. in ris.*, hoc lusu, in nomine *Asella* sive *Asina* captato, Horatium abstinuisse, plures, puto, mecum velint. — *et fabula fias*, et per ora hominum traducaris; vid. supr. ad Epod. IX, 8.

v. 10. *lamas*, locos palustres, paludosos, lutosos.

v. 11. *Victor propositi*, propositam viam emensus. — *illuc*, in aedes Augusti.

v. 12. *Sic positum servabis onus*, librorum fasciculum tenebis; *sic*, hunc in modum, h. e. apte et decenter positum; sed fortasse quoque Horatius, dum aiebat *sic*, ipse simul monstrabat et praeibat σχῆμα, quo tradenda essent carmina.

v. 14. *vinosa* (bibax); *Pyrrhia* (*Schol. Cruq.*) *nomen est*

Vt cum pileolo soleas conviva tribulis.
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quae possint oculos auresque morari
Caesaris: oratus multa prece, nitere porro.
Vade, vale, cave ne titubes, mandataque frangas.

EPISTOLA XIV.

AD VILLICVM SVVM.

Villice silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, et

ancillae in quadam fabula Titinnii, quae, furata lanae glomos; ita se gestavit, ut deprehensa sit. — *glomos,* — *glomus, eris* et *glomus,* i. e. lana in formam globi convoluta.

v. 15. *Vt cum pileolo* cett., sicuti tribulis ex plebe vel rure a superiore vel ditiore eiusdem tribus ad coenam vocatus soleas cum pileolo sub ala portare solet; de *solearum* usu in conviviis vid. supr. ad Sat. II, 8, 77. Rusticos autem mores, ut ex hoc loco discimus, ostendebat *tribulis,* qui, cum coenatum iret, soleas cum pileolo sub ala gestabat. — *pileolo,* quo extrema tantum capitis pars obtegebatur. Videntur autem *pileoli* ad externum convivarum cultum pertinuisse.

v. 16. 17. *sudavisse ferendo,* quasi nihil sudoris exprimere possit onus tam gratum, carmina scilicet, quae possint Caesaris oculos et aures *morari,* advertere et oblectare. Infr. in Epist. ad Pis. 321. *Fabula nullius veneris, sine pondere et arte, Valdius oblectat populum meliusque moratur.*

v. 19. *mandataque,* sc. carmina *frangas,* corrumpas, disperdas; accommodate ad *titubes,* quia non raro, qui titubant, pedes frangere solent.

EPISTOLA XIV.

Ad villicum suum.

Dum ridet carpitque Horatius mutabilem animum villici sui, cui vita rustica, quam modo vitae urbanae praetulerat, sordere coepit, versus quosdam (v. 37 — 39.) de vitae rusticae iucunditate et commodis inserit dulcissimos.

v. 1 — 5. *Villice,* rerum in villa administrandarum curator, nos: *Meier, Verwalter.* — *mihi me reddentis,* ubi liber et solutus invisis negotiis ad me redire et mihi soli vi-

Quinque bonos solitum Variam dimittere patres;
Certemus, spinas animone ego fortius, an tu
Evellas agro; et melior sit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur,
Fratrem moerentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter; tamen istuc mens animusque
Fert, et amat spatiis obstantia rumpere claustra.

vere soleo. — *quinque focis*, per *quinque focos* intelligo quinque domos vel aediculas, in quibus habitaverant adhuc quinque familiae, quarum *boni patres* (nos: *wackere Hausväter*) negotiorum causa se inde conferre soliti fuerant *Variam*, oppidulum ad Anienis ripam dextram. — Non sine causa autem Horatius iam ab hac parte commendat villam suam; nam quo amplior illa fuit et frequentior, eo iucundius ibi vivere poterat villicus.

v. 4. *spinas* — *spinas evellere agro*, sensu proprio, *evellere animo*, sensu metaphorico de curis, quae animum pungunt et lacerant, vel de vitiis, quae animum corrumpunt; infr. Epist. II, 2, 212. *Quid te exemta iuvat spinis de pluribus una?* hinc *spinosae curae* apud. Catull. LXIV, 72.

v. 5. *et melior sit Horatius, an res*, et utrum plus valeat virtus Horatii in repellendis vincendisque iis, quae animum turbant, an vis illa, quam rerum habendarum cupiditates curaeque in animum habent.

v. 6. *Lamiae* — de Q. *Aemilio Lamia*, quem, ut ex hoc quoque loco apparet, intimo amore complexus est Horatius, vid. supr. Od. I, 26. in *Argum.* — *Lamiae pietas et cura*, pius erga amicum meum Lamiam amor et de eo, graviter fratris morte affiicto, cura atque sollicitudo; nisi quis *pietatem* ad fraternum amorem, et *curam* ad luctum referre malit. — *me moratur*, me Romae retinet, me in urbe manere iubet, sc. ut in Lamiae mei doloris societatem veniam.

v. 8. *mens animusque*, totus meus animus; — *istuc fert*, in villam me trahit rapitque.

v. 9. *et am. sp. obst. r. cl.*, et cupiditate impedimenta itineri in villam obiecta e medio tollendi impellitur; — *amat*, cupit, φιλεῖ, cf. supr. ad Od. III, 16, 10. — *spatiis obstantia claustra*, locutio a ludis Circensibus translata; *claustra* sunt carceres sive repagula, quibus quadrigae in ludis Circensibus, donec signum ad certamen dabatur, a *spatio* (h. e. curriculo sive stadio) cohibebantur.

Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum:
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique;
In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas;
Nunc urbem et ludos et balnea villicus optas;
Me constare mihi scis, et discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur; eo disconvenit inter
Meque et te: nam, quae deserta et inhospita tesqua
Credis, amoena vocat, mecum qui sentit, et odit,
Quae tu pulchra putas: fornix tibi et uncta popina

v. 11. *sua nim. est od. sors*, is sane sorte sua non contentus est.

v. 12. *locum*, sc. in quo collocatus est vel vivit.

v. 13. *qui se non effugit unquam;* supr. Od. II, 16, 20. *quis exsul Se quoque fugit* — pro: *unquam*, quia sermo est de loco, malim *usquam; non — usquam*, in nullo usquam loco.

v. 14. *mediastinus*, videtur ita dictus esse servus urbanus, qui mediis in aedibus ad quaevis obeunda servitia praesto adstabat; nos: *Hausknecht*.

v. 18. *Non eadem miramur*, non eodem sensu de iisdem rebus afficimur.

v. 19. *tesqua*, (*Vet. Schol.*) *lingua Sabinorum loca difficilia et repleta sentibus sic nominantur*. vid. *Festus* s. v. *Varro* de L. L. VI. 2.

v. 21. *uncta popina*, posset quidem explicari *immunda*, uti vocatur *popina* supr. Sat. II, 4, 62., sed *immunda* popina non potest urbis desiderium incutere; *uncta* igitur iam popina, ubi unctae sive lautiores epulae administrantur; sic infr. Epist. I, 17, 12. *unctus*, qui lautius vivit; *accedes siccus ad unctum*. Epist. I, 15, 44. *Verum ubi quid melius contingit et unctius*. Apud Catull. XXIX, 8. *patrimonia uncta*, opima, lautiora.

Incutiunt urbis desiderium, video; et quod
Angulus iste feret piper et thus ocius uva;
Nec vicina subest, vinum praebere, taberna,
Quae possit tibi: nec meretrix tibicina, cuius
Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urges
Iampridem non tacta ligonibus arva, bovemque
Disiunctum curas, et strictis frondibus exples:
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multa mole docendus aprico parcere prato.
Nunc, age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
Quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,

v. 22. seqq. *et quod* cett., porro ideo in urbem redire cupis, quod (*angulus iste*) hic ager, ab urbe remotus, piper et thus (*ocius*) potius quam uvas feret; denique, quod nec in vicinitate est taberna, quae tibi vinum praebere possit, nec praesto adest meretrix cett.

v. 26—28. *terrae gravis*, rustici enim, praecipue vino graves, cum saltant, gravius pulsant terram pedibus. — *et tamen urges* cett., sensus et nexus: et tamen non diffluis ignavo otio, quod excitare possit urbis desiderium, imo iam pridem vel insudas agro ligonibus fodiendo, vel bovem in stabulo curas, et strictas frondes ei suppeditas; — *Disiunctum*, in stabulo enim bos a iugo disiunctus est.

v. 29—30. *Addit opus pigro rivus* cett., huc accedit labor, quo te otiosum occupat rivus, qui, si imber decidit, *multa mole*, a pratis apricis cohibendus est; per *multam molem* intellige aggerem, obices, stipites cett. — *docendus parcere*, eleganter pro: coercendus; infr. in Epist. ad Pis. 68. *amnis — doctus iter melius; — aprico parcere prato*, ne in pratum apricum se immittat.

v. 31. *quid nostrum concentum dividat*, quid illud sit, quo inter me et te disconveniat, ut locutus est v. 18.

v. 32—36. *tenues* (e tenui et subtili panno confectae) *togae* opponuntur *togis crassis*. supr. Sat. I, 3, 15. — *capilli nitidi*, sc. unguentis supr. Od. II, 7, 7. *capilli Malobathro Syrio nitentes* — *immunem*, nullo oblato munere; hinc supr. Od. IV, 1, 3. —

Quem, bibulum liquidi media de luce Falerni,
Coena brevis iuvat, et prope rivum somnus in herba:
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat; non odio obscuro morsuque venenat:
Rident vicini glebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis?
Horum tu in numerum voto ruis? Invidet usum
Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
Optat ephippia bos piger; optat arare caballus:
Quam scit uterque, libens (censebo) exerceat artem.

qualis eram bonae sub regno Cinarae. — *rapaci*, munerum apud alios appetentissimae; sic *rapax domina* apud Tibull. II, 4, 25.

v. 34. *bibulum*, infr. Epist. I, 18, 91. *Potores bibuli media de nocte Falerni.*

v. 35. *Coena brevis*, modica, quae brevi tempore sumitur; similiter infr. in Epist. ad Pis. 198. *mensa brevis.*

v. 36. *lusisse*, amoribus et genio indulsisse; — *sed non incidere ludum*, sed non intermittere ludum illum, non finem facere iuvenili proterviae, id pudori et dedecori est.

v. 37. *istic*, in villa mea, in agro.

v. 38. *obliquo oculo* (invidia) *Limat*, deterit, invidis limisque oculis insidiatur meis commodis; — *morsuque venenat*, sicut anguis.

v. 39. *glebas et saxa moventem*, me fodientem et saxa emoventem.

v. 40—41. Post *mavis* et *ruis* signum interrogationis posui. Tune in urbe cum servis *(diaria)* cibos in singulos dies iis destinatos dentibus rodere mavis?

v. 42. *usum Lignorum*, quorum in agris largior est copia, *pecoris*, lactis, *calo*, vid. supr. ad Sat. I, 2, 44. — *argutus*, callidus, astutus, catus; ut supr. Sat. I, 10, 40. *arguta meretrix.*

v. 43. *bos piger*, quamvis bos pro tarditate sua non currere, ut equus, potest.

v. 44. *Quam scit uterque, lib. ex. art.* Proverbium ex Aristophane Vesp. 1422. notum: Ἔρδοι τις, ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην. — *uterque*, villicus et calo.

EPISTOLA XV.

AD NVMONIVM VALAM.

Quae sit hiems Veliae, quod coelum, Vala, Salerni,
Quorum hominum regio, et qualis via; (nam mihi Baias
Musa supervacuas Antonius, et tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda

EPISTOLA XV.

Ad Numonium Valam.

Poeta, suadente medico Musa Antonio, lavandi causa non Baias, sed Veliam et Salernum profecturus, Numonium Valam de aëris in his duobus oppidis temperie, de hominum, qui ibi vivant, moribus et ingenio, denique de via eo ducente percontatur. — In hac paulo incuriosius scripta epistola cum expressa solutioris animi hilaritas atque levitas, tum adspersi sales et nativus iocose dictorum lepor egregie ante oculos ponunt Horatii indolem atque ingenium. — Numonium Valam Horatii familiarium non fuisse ultimum, satis docet haec epistola. Vtrum vero idem, quod nonnulli contendunt, legatus Vari a Germanis caesi (Vellei. Pat. II, 119.) fuerit, nec ne, parum equidem curo.

v. 1 — 25. *Quae sit hiems* cett. Oratio, duabus longioribus parenthesibus interrupta, usque ad v. 25. progreditur. Exemplum eiusmodi longioris parentheseos iam supr. Sat. I, 7, 10. seqq. occurrebat; — *quae*, qualis, mitisne an immitis? — *coelum*, aëris temperies (*Clima*); — *Velia*, Lucaniae oppidum. — *Salernum*, agri Picentini oppidum maritimum in Magna Graecia. — (*nam mihi Baias* — — *Per medium frigus*, sensus orationis paulo molestius iunctae est fere hic: nam Baias sive thermas valetudini meae non convenire, me docuit medicus, Antonius Musa, et quamvis non mea, sed medici auctoritate utor balneis frigidis, tamen id aegre ferunt Baiarum incolae. (*Schol. Cruq.*) *Antonius Musa aegritudine Augusti artem suam illustravit: nam cum dolore Arthritico laboraret, et ad summam maciem perductus esset, curante Aemilio medico, qui eum adeo calidis curabat, ut tectum cubiculi eius velleribus muniret: hic postea, in contrarium versis omnibus, non solum profusionibus frigi-*

Per medium frigus. Sane murteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulphura contemni, vicus gemit, invidus aegris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt, et frigida rura.
Mutandus locus est, et diversoria nota
Praeteragendus equus: quo tendis! non mihi Cumas
Est iter, aut Baias, laeva stomachosus habena

dis, sed etiam Gargarismis Cicerninae aquae, quae est Atellae, in domo Caesaris et potionibus usus est, ita, ut intra breve tempus eum curaret. Ob quam causam ab Augusto usque ad Sestertiûm quadringenties ex Senatusconsulto accepit. Hic autem Musa Horatio iusserat, ut lavacro frigido uteretur propter oculorum dolorem. —

v. 5—9. *Sane murteta* cett. post *frigus* posui distinctionem maiorem; sensus: *(Sane)* Profecto *(vicus)* Baiarum incolae, *murteta* sua (myrteta, loca myrtis consita) *relinqui* et *sulphura* (intellige vapores sulphureos), quae ibi dicuntur *morbum cessantem* (inhaerentem) *nervis elidere* (depellere), *(gemit)* vere dolent, *(invidus aegris)* indignantes aegris, balnea frigida alibi petentibus. — Rem illustrat Celsus III, 17. *Est et quarundam naturalium sudationum,* (sc. calor) *ubi e terra profusus calidus vapor aedificio includitur, sicut super Baias in murtetis habemus;* et cap. 21. *siccae sudationes —, quales super Baias habemus in murtetis.*

v. 8. 9. *caput et stomachum supponere fontibus*, cogitari potest de balneis, ubi aqua in lavantes guttatim destillat; — *Clusinis*, Clusii, oppidi in media Etruria. — *Gabiosque*, cf. supr. ad Epist. I, 11, 7. — *frigida rura*, loca montana.

v. 10 — 13. *Mutandus locus est*, parendum est medico; mutanda sunt balnea, non ad balnea Cumana aut Baiana, sed ad balnea Gabina iter dirigendum est. — Facete autem Horatius iam animo sibi fingit instans iter. Si forte equus, inquit, viam dextrorsum Baias aut Cumas ducentem ob nota sibi in hac via diversoria (ut facere apud nos solent equi mercede conducti,) transire nolet, *(eques)* ego: *Quo tendis! Non mihi Cumas Est iter, aut Baias! stomachosus*, non verbis, sed *habena* sinistrorsum equum fle-

Dicet eques: sed equi fraenato est auris in ore.)
Maior utrum populum frumenti copia pascat;
Collectosne bibant imbres, puteosne perennes
Iugis aquae; (nam vina nihil moror illius orae.
Rure meo possum quidvis perferre patique;
Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae:)
Tractus uter plures lepores, uter educet apros:
Vtra magis pisces et echinos aequora celent,
Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti;
Scribere te nobis, tibi nos accredere, par est.
Maenius, ut, rebus maternis atque paternis

ctente dicam; non audit enim equus; — *sed equi auris in ore fraenato est*, h. e. equus non verbis, sed fraeno paret.

v. 14. *Maior utrum populum* cett., pergit quaestiones proponere, ad quas Valam Horatio respondere par sit; *utrum populum*, incolas Veliae et Salerni.

v. 16. *iugis aquae;* cf. Sat. II, 6, 2.

v. 17. *Rure meo possum quidvis perferre patique*, in villa mea didici tolerare vitam vino et quibusvis aliis rebus carentem; modo mihi e perennibus iugis aquae fontibus bibere liceat. Per *quidvis* intelligit quidem Horatius omnem victum viliorem, quem non recuset rure vivens, nominatim tamen, ut docent sequentia, regionis illius vinum, quo se haud invitum abstinere ait.

v. 18. *mare*, sc. inferum; in animo habuit Lucaniam, ut apparet ex v. 21. — *lene*, ut supr. Od. I, 7, 19. *merum molle*, nos: *milde*, *sanft*.

v. 21. *iuvenem*, iuveniliter ardentem.

v. 22. *Tractus uter*, utra regio, Veliaene an Salerni?

v. 23—26. *echinos*, cf. supr. ad Sat. II, 4, 33. — *Phaeaxque*, et similis Phaeacum regi Alcinoo, luxuriosa vita nobili, cf. supr. ad Epist. I, 2, 28. — *Maenius*, iam supra Horatius *Maenium* ut vappam et nebulonem produxit, Sat. I, 1, 101. et Sat. I, 3, 2. — *rebus maternis atque paternis*, patrimonio.

Fortiter absumtis, urbanus coepit haberi,
Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret,
Impransus non qui civem dignosceret hoste,
Quaelibet in quemvis opprobria fingere saevus,
Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
Quicquid quaesierat, ventri donabat avaro.
Hic ubi nequitiae fautoribus et timidis nil,
Aut paulum abstulerat, patinas coenabat omasi,
Vilis et agninae, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos, corrector Bestius. Idem

v. 27. *urbanus*, dicax, loquax, urbanae elegantiae laudem facete dictis captans; huc pertinet imprimis locus Plauti Trinum. I, 2, 162. seqq. *Nihil est profecto stultius, neque stolidius, Neque mendaciloquius, neque argutum magis, Neque confidentiloquius, neque periurius, Quam urbani assidui* (semper se obtrudentes) *cives, quos scurras vocant.*

v. 28. *non cert. praesepe teneret*, tanquam vorax bellua, ut in sequentibus describitur.

v. 29. *Impransus non qui* cett. iunge: *qui, impransus*, (impastus, fame exstimulatus,) *non civem hoste* (non amicum ab inimico) *dignosceret.* cfr. Theocr. XV. 147.

v. 30. 31. *saevus*, accommodate ad bestiam, quae impasta saevit; — *Pernicies*, (φϑόρος, vid. *Valcken.* ad Theocr. Adoniaz. p. 310. C.) sic fere Thais *fundi calamitas* apud Terent, Eunuch. I, 1, 34. vocatur. — *barathrumque*, et vorago quasi, omnia in macello venalia absorbens et deglutiens, cf. Sat. II, 3, 167.

v. 32. *quaesierat*, hinc illinc dicacitate sua collegerat, conquisiverat; de voce *quaerere* cf. supr. ad Epist. I, 7, 57.

v. 33. *nequitiae*, sc. scurrilitatis; nam scurra est homo nequam. — *timidis*, timentibus sibi a scurrae dicacitate.

v. 34. *omasi*, nos: *Kaldaunen.*

v. 35. *Vilis et agninae*, nos: *schlechtes, oder elendes Schaffleisch.*

v. 36. 37. *Scilicet ut* cett., hac sorte famelica Maenius *(corrector)* morum censor exstitit, tanquam alter Bestius, scilicet ut diceret, hominum luxuriosorum ventribus candente lamna notam vel stigma inurendum esse. — *Bestius* videtur fuisse homo avarus, qui nepo-

Quicquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror,
Aiebat, si qui comedunt bona; cum sit obeso
Nil melius turdo, nil vulva pulchrius ampla.
Nimirum hic ego sum; nam tuta et parvula laudo,
Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis:
Verum ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

tes et prodigos acerbissime tractandos censeret. Persius quoque Sat. VI, 87. severum morum censorem *Bestii* nomine insignit.

v. 38. 39. *omne Verterat in fum. et cinerem*, omnia abligurierat, ad nihilum redegerat.

v. 42—46. *Nimirum hic ego sum* cett. Sensus: Talis *(hic)* ego sum, ait Horatius, Maenio nimirum, quod ad animum utrique sorti sese accommodantem attinet, similis; nam cum res deficiunt, pauperis sortem ut tutiorem divitis sorte laudo, dum *(inter vilia)* in vili et tenui victu me virum fortem et sapientem praesto; sed idem ego, si quid melius et lautius contingit, solos eos felices praedico, quibus in villa pulchre exstructa vitam transigere licet.

v. 44. *unctius*, lautius, optabilius; vid. ad praecedentem Epist. v. 21.

v. 46. *fundata*, bene et tuto collocata in *villis nitidis*, pulchritudine et nitore conspicuis.

EPISTOLA XVI.

AD QVINCTIVM.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti,
Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivae,
Pomisne, an pratis, an amicta vitibus ulmo:
Scribetur tibi forma loquaciter, et situs agri.
Continui montes, nisi dissocientur opaca
Valle; sed ut veniens dextrum latus adspiciat sol,
Laevum decedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid? si rubicunda benigne

EPISTOLA XVI.

Ad Quinctium.

Horatius, postquam in principio huius Epistolae ad Quinctium villae suae Sabinae situm coloribus descripsit pulcherrimis, quomodo is, qui vere bonus haberi et vere beatus esse cupit, sentire et agere debeat, more suo docet. Ad eundem Quinctium Hirpinum scripta est Oda Libri Secundi undecima.

v. 1. 2. *fundus meus Arvo pascat*, utrum villa mea frumento in agris collecto dominum alat.

v. 3. *an amicta vitibus ulmo*, elegantissime pro vulgari: an vino; in arbustis enim nascuntur uvae in vitibus, arborum, praecipue ulmorum, trunco applicatis; ulmus igitur *amicitur vitibus*, et hinc suaviter vites *ulmos* (Columell. V, 6.), vel *populos* (Epod. II, 10.) *maritare* dicuntur.

v. 4. *loquaciter*, ut loquaces et verbosi esse solemus in descriptione rei animo nostro inprimis carae.

v. 5. 6. *nisi dissoc. op. Valle*, praeterquam quod perpetua eorum series valle opaca interiecta dirimitur. — *sed ut veniens* cett., ita tamen, ut sol (*veniens*) oriens in dextrum eorum latus radios demittat.

v. 7. *Laev. deced.* cett., celeri vero curru ad occasum ruens, h. e. sol vero occidens laevum montium latus adspiciat; sed pro: *adspiciat* iam significantissime posuit *vaporet;* sub solis enim occasu aer secum trahere solet vapores, quibus silvae et montes obducuntur.

v. 8. *Temperiem*, sc. aeris, *coelum*, ut in versu primo praecedentis Epistolae dicitur.

Corna vepres et pruna ferunt? si quercus et ilex
Multa fruge pecus, multa dominum iuvat umbra?
Dicas adductum propius frondere Tarentum.
Fons etiam, rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam, nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hae latebrae dulces, et iam, si credis, amoenae,
Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.

— *Quid si rubic. ben.* cett., ergo Horatius in villa sua, ubi vepres rubicunda corna et pruna ferebant, aureae aetatis vestigia deprehendisse videtur; Virg. Eclog. IV, 29. de aurea aetate: *Incultisque rubens pendebit sentibus uva.*

v. 10. *Multa fruge*, glandibus. — *pecus*, sues.

v. 11. *Dicas adduct.* cett. quodsi spectes huius regionis amoenitates, situm, aeris temperiem et fertilitatem, Tarentum huc translatum esse, vel te alterum Tarentum hic videre existimes; ad amoenissimas Italiae regiones Horatius alibi quoque Tarentinam refert; cf. Od. II, 6, 10. seqq. III, 5, 56. et quia in hac amoena regione homines vivebant mollius, *Tarentum* supr. Sat. II, 4, 34. vocatur *molle.* *adductum frondere*, elegantius pro: adductum esse.

v. 12—14. *Fons etiam* cett. Fons etiam Bandusius, quem celebravit Horatius supr. Od. III, 13., (*idoneus dare*, graece: qui det,) tam largiter fluens, ut aqua sua rivum faciat, eique nomen *Digentia* det, et ita comparatus, ut nec purior, nec frigidior Hebrus Thraciam ambiat, infirmo capiti et alvo salubris fluit; — *utilis* pro: salubris, ut apud Ovid. Trist. III, 3, 9. *cibus utilis aegro*, et Met. XIII, 630. *venti utiles.*

v. 15. 16. *Hae latebrae*, hic angulus, ut Horatius supr. Od. II, 6, 10. de Tarento; *Bentleius*, cui tam lectio *etiam, si credis, amoenae*, quam *et iam, si credis, amoenae* frigebat, proposuit: *et, (iam si credis) amoenae;* sed nec hoc mihi placet; an scripsit fortasse Horatius: *Hae latebrae dulces, et tam, si credis, amoenae?* — *Incol. tibi me* cett., mense Septembri me salvum atque incolumem tibi sistunt, h. e. e villa mea, ubi nunc delitesco, tam dulci, si credis, atque amoena, salvus atque in-

Tu recte vivis, si curas esse, quod audis:
Iactamus iampridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor, ne cui de te plus, quam tibi credas;
Neve putes alium sapiente bonoque beatum;
Neu, si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis;
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
Si quis bella tibi terra pugnata marique
Dicat, et his verbis vacuas permulceat aures:

columis mense Septembri ad te redibo.

v. 17. *si curas esse, quod audis*, si studes te talem praebere, qualis tu esse (*audis*) diceris.

v. 18. *omnis Roma*, nos omnes Romani.

v. 19—23. *Sed vereor, ne* cett. Sed vereor, ne aliorum de te plus, quam tuo ipsius iudicio credas; (quia probe scis, te non esse eum, qui esse diceris,) vereor porro, ne alium, quam eum, qui sapiens et bonus sit, beatum habeas; vereor denique, ne, licet omnes, te sanum esse et bene valere dictitent, reapse tamen aegrotes, sed similis sis ei aegroto, qui febrem sub edendi tempus, ne cibi sibi denegentur, occultat, donec febris, cum manus tremere incipiunt, prodatur. — Ex hoc loco, haud vulgarem Horatio cum Quinctio intercessisse amicitiam, satis certe colligi potest. Quis enim sumat sibi cuiquam, nisi intimo amico, dicere vel scribere: „tu non es is, qui esse videris, vel esse diceris; tu vitia tua, sicut aegrotus febrem, dissimulas.“ — *ne cui de te plus* cett., *Baxterus* commode affert versum Catonis I, 14. *Plus aliis de te, quam tu tibi credere noli.* — *alium sapiente*, (graece: *ἄλλον τοῦ σοφοῦ*,) diversum a sapiente, alium, (v. c. divitem) quam sapientem; sic infr. Epist. I, 2, 240. *alius Lysippo*, alius, quam Lysippus.

v. 23. *manibus unctis*, significanter *manus* iam dicuntur *unctae;* nam, qui inter edendum tremunt, cibis tremore excussis, manus commaculare solent; *unctas* iam: pollutas, contaminatas, vid. supr. ad Epod. V, 19.

v. 24. *pudor malus*, importunus, ut supr. Sat. II, 3, 39.

v. 26—28. *Dicat*, canat; — *vacuas*, patentes canenti; ele-

„*Tene magis salvum populus velit, an populum tu,*
Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
Iuppiter;" Augusti laudes agnoscere possis?
Cum pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine? — Nempe
Vir bonus et prudens dici delector. Ego ac tu.
Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet; ut, si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone, meum est, inquit; pono, tristisque recedo.
Idem, si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;

gantius pro vulgari: tuas. Ad verba, quae sequuntur: *Tene magis* cett. vetus Schol. observat: *Haec enim Varius de Augusto scripserat; sunt autem ex nobilissimo Panegyrico Augusti.* Horatius igitur, qui quavis arrepta occasione Augusti laudes carminibus suis inserit, nunc de una fidelia, quod in proverbio dicitur, duos dealbat parietes; nam Varii simul, ut magni poetae, versus celebrat. — *Servet in ambiguo*, sinat esse in ambiguo, ne scilicet alterum ab altero in amore superari appareat.

v. 29. *Augusti laud. agnosc. possis?* num possis esse tam stolidus, ut laudes, non tibi, sed uni Augusto convenientes, ad te transferas?

v. 30. *Cum pat. sap. emend. voc.*, graece pro: cum pateris te sapientem emendatumque vocari.

v. 31. *Respondesne tuo, dic sodes, nomine?* sunt, qui *nomine* antique pro: *nomini* positum esse opinentur, quia *respondere alicui rei* dicitur; sed vide, an hic locus explicari possit sic: dic, quaeso, respondesne sapienti emendatoque vel sapientis emendatique virtutibus, sive, facisne, quod sapiens emendatusque facere debet, *tuo nomine*, hoc, quo te vocari pateris, nomine, dum sapientis emendatique nomen geris?

v. 33. *auferet*, sc. nomen boni et prudentis. — *ut, si* — ut, si quis.

v. 36. 37. *Idem, si clamet*, me esse *furem*, me *pudicum*

Mordear opprobriis falsis, mutemque colores?
Falsus honor iuvat, et mendax infamia terret,
Quem, nisi mendosum et medicandum? vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat;
Quo multae magnaeque secantur iudice lites;
Quo res sponsore, et quo causae teste tenentur?
Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
Introrsus turpem, speciosum pelle decora.
Nec furtum feci, nec fugi: si mihi dicat
Servus: Habes pretium, loris non ureris, aio.
Non hominem occidi: Non pasces in cruce corvos.
Sum bonus et frugi: Renuit negitatque Sabellus.
Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, et opertum milvius hamum.

esse negét, me *collum paternum laqueo pressisse* (fregisse, me parricidam esse) *contendat.*

v. 39. *Falsus*, immeritus.

v. 40. *medicandum*, insanum, stultum, helleboro curandum.

v. 42. *secantur*, dirimuntur, ut supr. Sat. I, 10, 15. *Ridiculum acri fortius et melius magnas plerumque secat res.*

v. 43. *tenentur*, obtinentur, ab iniuria vindicantur; exempla Ciceroniana vid. in *Ernest.* Clav. Cic. s. v. *tenere.*

v. 45. *Introrв. turp. spec. pelle decora*, supr. Sat. II, 1, 65. *Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora Cederet, introrsum turpis.*

v. 47. *loris non ureris*, sic supr. Sat. II, 7, 58. *virgis uri.*

v. 49. *Renuit negitatque;* vulgo legebatur: *renuit negat atque.* Sed *Bentleius*, quem secutus sum, durissima copulae *atque* post *negat* collocatione iure offensus ad duorum optimae notae Codd. fidem recepit: *renuit negitatque;* vox *negitare* apud optimos quosque scriptores obvia; exempla collegit *Fea.* Nec displicet, quam Cod. *Bersmanni* offert, lectio: *renuitque negatque.* — Suavissime autem Horatius se vocat *Sabellum*, quasi, qui rure vivunt, liberius et apertius loquantur.

v. 51. *milvius*, non rapax tantum avis e genere accipi-

Oderunt peccare boni virtutis amore:
Tu nihil admittes in te formidine poenae:
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis:
Nam de mille fabae modiis cum surripis unum,
Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
Iane pater, clare, clare cum dixit Apollo,
Labra movet, metuens audiri: Pulchra Laverna,

trum, sed rapax quoque piscis nomen gerit *milvii*, qui volanti similis praedae captandae causa supra mare se attollere dicitur; vid. Plin. H. N. VIII, 26. Ovid. Halieut. v. 95. *Nam gaudent pelago, quales Scombrique Bovesque, Hippuri celeres, et nigro tergore Milvi. Milvius* ad piscium genus Coryphaenarum (*Doraden*) pertinere videtur. — *opertum*, esca obductum; similiter supr. Epist. I, 7, 74. *hamus occultus.*

v. 54. *Sit spes fallendi*, at si tibi forte spes sit malefacti poenam dolo et fraude effugiendi; — *miscebis sacra profanis*, sacra et profana in nullo apud te erunt discrimine, quidquid suadet libido, facies. Infr. in Epist. ad Pis. 397. *fuit haec sapientia quondam, Publica privatis secernere, sacra profanis.*

v. 56. *Damn. est, n. f. m. p. lenius isto*, damnum quidem, quod mihi hoc furto paratur, est lenius, sed facinus non est lenius, est et manet furtum. Dicit autem haec Horatius ad paradoxon Stoicorum, qui *omnia peccata paria esse* statuebant.

v. 57. *Vir bonus*, non vere bonus, sed ex vulgari opinione, ut sequentia docent. — *quem spectat*, cum verecundia quadam observat.

v. 59. *Iane pater*, Ianus, ut deus, tam toto anno, quam unoquoque die rebus suscipiendis favens, invocabatur; hinc supr. Sat. II, 6, 20. *pater matutinus* vocatur.

v. 60. *Labra movet*, mussitat. — *Pulchra Laverna, (vetus Schol.) Laverna in via Salaria lucum habet; est autem dea furum* (hominum fraudulentorum), *dicta Laverna a*

Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus obiice nubem.
Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
In triviis fixum cum se demittit ob assem,
Non video: nam qui cupiet, metuet quoque; porro
Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.
Vendere cum possis captivum, occidere noli:

lavando; nam fures lavatores dicuntur. Haec dea plane ad ingenium hominum, eius praesidium sibi expetentium, vocatur iam *pulchra.*

v. 61. *fallere*, vid. ad v. 54. pro: *iusto sanctoque* vulgo legebatur *iustum sanctumque*, sed haec lectio prodit emendatorem, graeci loquendi generis, quo saepe usus est Horatius (vid. supr. ad Sat. I, 1, 19.) imperitum; confirmatur autem nostra lectio optimorum Codd. auctoritate apud *Cruquium*, *Torrentium* et *Lambinum.*

v. 63 — 65. *Qui melior servo* cett. Quomodo avarus, cum se ob assem in triviis fixum demittit, servo melior et liberior sit, non video; repetit igitur poeta sententiam supr. Epist. X, 47. et passim propositam, *pecuniam avaris, ut servis suis, imperare.* Ex hoc loco discimus, pueros apud Romanos nummos in solo lutove vinculo quodam fixisse, ut, cum praetereuntes frustra affixos nummos tollere velle viderent, ridendi haberent materiem, Pers. V, 111. *Inque luto fixum possis transcendere nummum.*

v. 67. *Perdidit arma*, abiecit arma, quibus contra vitia, nominatim contra avaritiam, pugnari debet; per *arma* intellige virtutis praecepta, — *locum virtutis deseruit*, locum, ubi virtus exerceri debet, deseruit homo avarus, qui divitiis semper augendis insudat, et rei pecuniariae negotiis, vel pecuniae acervo obruitur. Locutiones *arma perdere*, *deserere locum*, h. e. *aciem*, *stationem* vel *signa* (apud Graecos λειποτακτεῖν,) eleganter translatae sunt a militia.

v. 69. *captivum*, facete *avarus*, ut desertor virtutis et servus pecuniae vocatur *captivus;* captivi autem tam vendi, quam occidi poterant.

Serviet utiliter: sine pascat durus, aretque;
Naviget, ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonae prosit; portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere: Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum: tollas licet. In manicis et
Compedibus saevo te sub custode tenebo.
Ipse deus, simulatque volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit; Moriar; mors ultima linea rerum est.

v. 70. *Serviet utiliter* cett., iam affert rationes quasdam, ex quibus captivo nostro parcendum sit, ostendens scilicet, fieri posse, ut avarus utiliter serviat, et intentissimis laboribus vario modo publicis commodis prosit. — *durus*, duri laboris patiens; ut supr. Epist. I, 7, 91. *Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris Esse mihi.*

v. 72. *Annonae*, rei frumentariae.

v. 73—79. *Vir bonus et sap.* Respondet hic versus et seqq. versui 57. et seq., ubi sermo est de viro bono ex opinione vulgi. Longe aliter res se habet, ait Horatius, cum viro vere bono et sapiente; is enim vim sibi allaturo sine omni timore audebit dicere, quod captivus vinctusque Bacchus Pentheo, Cadmi in regno Thebarum successori, apud Euripidem in Bacch. dixit v. 492. (edit. *Beck.*) *Εἴφ᾽ ὅ τι παθεῖν δεῖ· τί με τὸ δεινὸν* (atrox, Horat. indignum) *ἐργάσῃ;* v. 494. Penth. *πρῶτον μὲν ἁβρὸν βόστρυχον τεμῶ σέθεν.* Horatius pro *cincinnis* in rem suam posuit *bona.* — v. 497. Penth. *Εἱρκταῖσί τ᾽ ἔνδον σῶμα σὸν φυλάξομεν.* v. 498. Bacch. *Λύσει μ᾽ ὁ δαίμων αὐτὸς, ὅταν ἐγὼ θέλω·* Hoc ultimum a Baccho, Penthei potentiam ridente, ambigue dictum iam transfertur ad mortem, sive *(simulatquc volam)* ad Stoicorum *αὐτοχειρίαν.* — *ultima linea rerum*, ultimus peracti cursus terminus, meta, calx, rerum humanarum finis.

EPISTOLA XVII.

AD SCAEVAM.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis, et scis,
Quo tandem pacto deceat maioribus uti;
Disce, docendus adhuc quae censet amiculus, ut, si
Caecus iter monstrare velit; tamen adspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.
Si te grata quies et primam somnus in horam

EPISTOLA XVII.

Ad Scaevam.

Horatius, scribens ad Scaevam de ratione, qua ditiorum et potentiorum gratia colligi et parari debeat, eum, qui rem aliquam strenue et prudenter peragat, multo potiorem esse illo, qui molestiam alicuius rei suscipiendae et tentandae fugiat, docet et probatum it. Horatii amicus, Scaeva, videtur quibusdam filius eius Cassii Scaevae, quem virum fortem laudat Iul. Caes. B. C. III, 53.

v. 1. *per te*, tua ipsius prudentia.

v. 2. *maioribus uti*, se gerere erga potentiores, versari cum potentioribus.

v. 3. *ut*, *si*, ac si, quasi ego velut caecus (τυφλὸς ὁδηγός,) iter tibi monstrare velim.

v. 4. *tamen adspice*, nihilominus tamen considera.

v. 5. *proprium fecisse*, in usum tuum convertisse.

v. 6. *Si te grata quies* cett., si sectari vis ea, quae animo tuo grata et iucunda sunt, quietem et dulce otium, vitare autem ea, quae tibi ingrata et molesta sunt, vehiculorum in urbe strepitum, excitatum pulverem, clamores in cauponis, age, secede Ferentinum; non solis enim divitibus concessa est voluptas, quae in locis amoenis percipitur; at si familiae tuae rationibus consulere, et tuum ipsius simul corpus mollius curare voles, age, concilia tibi divitem, ubi lautius vivitur. — *primam in horam*, apud nos: ad septimam

Delectat; si te pulvis strepitusque rotarum,
Si laedit caupona; Ferentinum ire iubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis;
Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.
Si prodesse tuis, pauloque benignius ipsum
Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat. Vtrius horum
Verba probes et facta, doce; vel iunior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia; namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
Scurror ego ipse mihi, populo tu: rectius hoc et

usque horam. — *Ferentinum*, parvum et infrequens apud Hernicos oppidum.

v. 10. *fefellit*, sc. lucem publicam, h. e. latuit in obscuro; *fallere* simpliciter pro: latere, apud Tacitum inprimis, saepius. Caeterum notum est illud Epicureorum: λάθε βιώσας.

v. 11. *benignius*, refer inprimis ad largiorem epularum copiam.

v. 12. *siccus*, qui adhuc vixisti parce, frugaliter, sobrie. Supr. Od. IV, 5, 39. *siccis* (sobriis) opponuntur *uvidi*, et apud Cic. Agr. I, 1. *vinolenti*. — *ad unctum*, ad divitem, qui lautius et luxuriosius vivit; de voce *unctus*, cf. supr. ad Epist. I, 15, 44.

v. 13—14. *Si pranderet cett.* Diogenes Cynicus, cum aliquando olus lavaret, Aristippo se praetereunti lautioris vitae genus exprobrasse dicitur sermone, qui sequitur; vid. Diog. Laert. II, 68. — *pranderet*, comederet, ut supr. Sat. II, 3, 245. *prandere luscinias*. — *patienter*, ea, quae decet philosophum, continentia et patientia. — *regibus*, diu enim Aristippus (Cyrenaeus, summum bonum voluptate metiens,) in aula Dionysii Syracusani versatus est.

v. 15. *qui me notat*, Diogenes.

v. 18. *Mordacem Cynicum sic eludebat*, maledicum Cynici dentem sic effugiebat, h. e. ad maledica Cynici verba respondebat hoc.

v. 19. *Scurror ego ipse mihi, populo tu*, ego artibus meis scurrilibus in commodum

Splendidius multo est: equus ut me portet, alat rex.
Officium facio: tu poscis vilia rerum
Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.
Omnis Aristippum decuit color, et status et res,
Tentantem maiora fere, praesentibus aequum.
Contra, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitae via si conversa decebit.
Alter purpureum non expectabit amictum,
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personamque feret non inconcinnus utramque:

meum placere studeo potentioribus, tu philosophica scurrilitate placere studes populo; false autem philosophum *scurrari dicit*; *Vossius* egregie vertit: *ich hofschranze mir selber, dem Volk du.*

v. 22. *Dante minor*, inferior eo, qui dat, danti quodammodo subiectus; philosophi enim mendicabant fere nonnunquam; at scurrae mensis ditiorum adhibebantur.

v. 23—26. *Omnis Aristippum* cett. Aristippus ad omnem fortunam et rerum conditionem decenter se composuit, maiora vero assequi tentavit et praesentia aequo animo tulit; at Cynicus, qui philosophica patientia pallio, e crassiore panno confecto, sese involvit, vix decenter, puto, ad fortunae quandam mutationem sese accommodabit. — *color*, externa fortunae species et conditio; supr. Sat. II, 1, 60. *Quisquis erit vitae color.*

v. 25. *dupl. panno — pannus duplex*, (*δίπλαξ*, *δέμιτον* apud Homer. Il. III, 126. opponuntur ἁπλοΐδες. *Boettiger. Vasen. Gem.* Tom. I. Il. 3. p. 39.) crassior, densior, ut *amiculum duplex* apud Corn. Nep. Datam. c. 3.; alii *duplicem pannum* accipiunt de pallio, quod super alterum humerum reiectum quasi duplicetur; sed adiecta vox *patientia* satis ostendit, sermonem esse de pallio corpori admodum gravi atque molesto.

v. 26. *vitae via conversa*, mutata fortuna, mutata vitae ratio.

v. 27 — 32. *Alter purpur.* cett. Aristippus, iter facturus, non desiderabit amictum splendidum, sed qualibet vel vilissima veste indutus loca celeberrima peragrabit, et in utraque sorte, sive amictus pulcher et tenuis, sive vilis et crassus ei gestandus sit, partes suas apte sustinebit; at Cynicus chlamydem e lana

Alter Mileti textam cane peius et angue
Vitabit chlamydem; morietur frigore, si non
Rettuleris pannum; refer, et sine vivat ineptus.
Res gerere et captos ostendere civibus hostes,
Attingit solium Iovis, et coelestia tentat.
Principibus placuisse viris, non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.
Sedit, qui timuit, ne non succederet: esto:
Quid, qui pervenit, fecitne viriliter? Atqui
Hic est, aut nusquam, quod quaerimus: hic onus horret,

pretiosa contextam, ut rem perniciosam et abominabilem, fugiet; — *morietur frigore, si non* cett., ad hunc locum *vetus Schol.* affert haec: *aiunt Aristippum, invitato Diogene ad balneas, dedisse operam, ut omnes prius egrederentur, ipsiusque pallium induisse, illique purpureum reliquisse; quod Diogenes cum induere noluisset, suum repetiit. Tunc Aristippus increpuit Cynicum, famae servientem, qui algere mallet, quam conspici in veste purpurea.* — *Mileti*, urbis in Ionia, ubi lana nascebatur praestantissima. Diodor. Sic. IV, 26. Hinc celebrantur *στρώματα Μιλήσια, τάπητες Μιλήσιοι. Valcken.* ad Adoniaz. p. 406. C.

v. 33—35. *Res gerere*, domi militiaeque praeclare res gerere, sive rebus gestis bene mereri de republica, — *et capt. ost. civ. hostes*, et victo hoste triumphum agere; in triumpho enim capti et ante currum triumphantis incedentes hostes civibus ostendebantur.

v. 34. *Attingit sol. Iovis*, id (ut supr. Od. I, 1, 6. Hor. loquitur) *evehit ad terrarum dominos, deos.*

v. 35. *Principibus*, in latiore significatione, de primoribus, potentioribus, nobilioribus, ditioribus.

v. 36. *Non cuiv. hom. cont. ad. Corinthum*, expressit notum Graecorum proverbium: *Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθόν ἐσθ' ὁ πλοῦς*, non cuivis homini, sed ditioribus tantum vel maiora strenue et gnaviter tentantibus. Nemo enim urbem illam opulentissimam sine magnis sumtibus adire et frequentare poterat.

v. 37—38. *Sedit, qui timuit* cett., qui de successu huius itineris anxius atque sollicitus fuit, deses domi mansit. Sit ita! Quid vero? nonne is, qui eo pervenit, virum se praestitit?

v. 39—41. *Atqui Hic est,*

Vt parvis animis et parvo corpore maius:
Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium recte petit experiens vir.
Coram rege sua de paupertate tacentes
Plus poscente ferent: distat, sumasne pudenter,
An rapias; atqui rerum caput hoc erat, et fons.
Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis, nec pascere firmus,
Qui dicit, clamat: Victum date: succinit alter,
Et mihi dividuo findetur munere quadra.

aut nusquam cett., atqui ea, quae quaerimus et assequi studemus, unice hoc ipso viriliter tentandi omnia studio, aut nusquam, reperiuntur et impetrantur: *(hic)* alius rei alicuius suscipiendae molestiam refugit, tanquam ei perferendae exiguae animi corporisque vires impares sint, (*hic*) alius rem strenue aggreditur et peragit. — His omnibus autem Horatius Scaevae commendat gnavum studium, quo potentiorum colligenda sit gratia.

v. 42. *recte*, bono cum successu, recta via. — *experiens vir*, qui vires suas periclitando omnia tentat.

v. 43. *Coram rege*, potentiore patrono. Horatius supr. Epist. I, 7, 37. de Maecenate: *rexque paterque Audisti coram.*

v. 45. *rapias*, avide manus donis iniicias; — *atqui rer. cap. h. er. et fons*, atqui ante omnia ab eo, qui aliquid recte petit, ostendi debet pudor et modestia. Vulgo enim homines precum et querelarum, quas fundunt, formulis molestiam iis, a quibus petunt, creant. Eiusmodi formula, egregie ab Horatio ad vulgarem precantium morem composita, statim sequitur.

v. 47. *fundus nec vendibilis*, sine dubio, quia emtor huius agelli reperiri non poterat; nam de *fidei commisso*, ut loquuntur Iurisconsulti, equidem accipere nolim. — *nec pascere firmus* (δεινός), nec satis amplus, ut me alere possit.

v. 48. *clamat*, nempe immodeste.

v. 49. *Et mihi* cett., elegantissimo versu expressit Horatius vulgarem mendicorum cantilenam: *mihi quoque frustum placentae!* nos: *mir auch ein Stück!* — non male *Lambinus* pro: *findetur* in notis scripsit: *findatur;* — *quadra*, frustum panis vel placentae in formam quadri decisum.

Sed tacitus pasci si corvus posset, haberet
Plus dapis, et rixae multo minus invidiaeque.
Brundusium comes aut Surrentum ductus amoenum,
Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,
Aut cistam effractam, aut subducta viatica plorat;
Nota refert meretricis acumina, saepe catellam,
Saepe periscelidem raptam sibi flentis; uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum; licet illi plurima manet
Lacrima: per sanctum iuratus dicat Osirim:

v. 50—52. *Sed tacitus pasci* cett., altos clamores, quos corvi, quibus esca contigit, excitant, comparat cum importuna precantium vociferatione; id enim unice in hac comparatione spectandum est. — *Brundusium*, Apuliae oppidum maritimum. — *Surrentum*, Campaniae oppidum ad sinum Puteolanum.

v. 55. *Nota refert meretricis acumina*, facit idem, quod meretrices astutas facere constat; locum Plauti, qui huc pertinet, iam comparavit *vetus Schol.;* est in Trucul. I, 1, 32. seqq. *Aut aurum periit, aut conscissa pallula est, Aut armariola Graeca, aut aliquid semper est, Quod pereat, debeatque amans scorto suo.* Easdem artes meretricias tangit Ovid. in Art. A. I. 431. *Quid? cum mendaci damno moestissima plorat, Elapsusque cava fingitur aure lapis.* — *catellam*, parvam catenam.

v. 56. *periscelidem* (περισκελίδα), ornamentum pedis circum crura, sandaliorum fortasse vincula; *periscelides resolvere* est apud Petron. c. 67.

v. 58. *Nec semel irrisus*, nec is, qui iam semel habitus est ludibrio.

v. 59. *Fracto crure*, vere nempe fracto, sed homini iam fraude noto non fides habetur, — *planum*, circumvagum, circumforaneum, impostorem; apud Ciceronem quoque haec vox occurrit, pro Cluent. c. 26.

v. 60. *Osirim*, a plebe inprimis hic deus Aegyptiorum apud Romanos colebatur; unde quoque *planus* per Osirim iurare dicitur.

Credite; non ludo; crudeles, tollite claudum,
Quaere peregrinum, vicinia rauca reclamat.

EPISTOLA XVIII.

AD LOLLIVM.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem praebere, professus amicum.
Vt matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurrae distabit amicus.

v. 62. *Quaere peregrinum*, nos enim iam bene te novimus. — *rauca*, scil. clamore.

EPISTOLA XVIII.

Ad Lollium.

Vti in praecedente Epistola Scaevae, ita in hac Lollio praecepta dat, ad quae is, qui gratus et iucundus esse cupit potentioribus, se gerere debeat. — In prima huius Epistolae parte mirifice placet egregie adumbrata *scurrae* et *hominis asperi* imago; ultimam autem eius partem nemo erectioris indolis legere potest, quin tam iis, quibus ad verae felicitatis sibi parandae studium excitatur Lollius, quam voto, quo hanc Epistolam Horatius finit, sensu percutiatur suavissimo. — Ceterum *Lollius*, ut recte iudicat Cl. *Wetzelius*, idem esse videtur, ad quem scripta est Epistola huius libri secunda; scilicet *Maximus Lollius*, *M. Lollii Palicani*, ad quem scriptum est carmen lyricum supr. Od. IV, 9., filius.

v. 1—2. *liberrime* — *liber* dicitur, qui alienus ab omni simulatione, quae sentit et iudicat, libere et ingenue profert et aperit.

v. 2. *Scurrantis*, cf. Epist. praeced. v. 19. — *professus amicum*, si semel te alicuius amicum professus es.

v. 4. eleganter matrona, cuius honesta species diversa est a meretricis specie inhonesta, vocatur meretrici *discolor*, pro vulgari: dissimilis; sic *color* quoque de externa specie vel de externo habitu et se gerendi ratione, supr. Sat. II, 1, 30. *Omnis Aristippum decuit color et status et res.* — *infid. sc. dist. amicus*, ita amicus a malae fidei scurra discrepabit; particula *ita* post *ut*, vel *sicut*, non raro omitti solet; vid. *Dra-*

Est huic diversum vitio vitium prope maius,
Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris;
Dum vult libertas dici mera, veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum.
Alter in obsequium plus aequo pronus, et imi
Derisor lecti, sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces, et verba cadentia tollit,
Vt puerum saevo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas:

kenb. ad Liv. IX, 17. §. 4. ad XXXIV, 9. §. 10. et ad XXXIX, 41. §. 1.

v. 5. *huic vitio*, scurrili dicacitati et facetiis placendi studio.

v. 6—7. *inconcinna*, infiaceta, *gravisque*, et molesta, — *Quae se commendat*, se conspiciendam praebet; *asperitas* enim profecto se non commendat sensu proprio; — *tonsa cute*, ergo, qui ad cutem usque tondebantur, faciebant aliquid, quod ad morum asperitatem pertinebat.

v. 8. *Dum vult lib.*, dum asperis moribus homines videri volunt tam candidi, qui omnia libere dicant, quam verae virtutis studiosi.

v. 9. *Virtus est medium* cett. Sed virtus mediam quasi sedem inter duo dicta vitia tenet, pari spatio ab utroque reducta sive remota.

v. 10—11. *Alter*, scurra; *imi Derisor lecti* — *Derisor*, qui alios illudendo risum captat, scurra; scurrae enim una cum convivatore in *imo lecto* triclinii accumbere solebant; hinc supr. Sat. I, 8, 40. scurrae Vibidius Balatroque *imi lecti convivae* appellantur. — *horret*, plenus horroris et verecundiae observat.

v. 14. *Reddere*, recitare; *reddere* dicuntur, qui, quod edidicerunt, recitant; sic supr. Od. IV, 6, 43. *reddere carmen.* — *vel part. mim. tract. secundas*, vel, dum primas quasi partes agit patronus, eum agere secundas; cum mimi prodirent in scenam, alius *primas*, alius *secundas*, alius *tertias*, et sic porro, partes agebat, ita quidem, ut histrio is, qui primas agebat, ceteros tam re et dictis, quam actione superaret. Rem illustrat iam a *Lambino* allatus locus Ciceronis, Div. Verr. c. 15. *Vt in*

Alter rixatur de lana saepe caprina,
Propugnat nugis armatus; scilicet, ut non
Sit mihi prima fides, et, vere quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium aetas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat, an Dolichos plus?
Brundusium Minucî melius via ducat, an Appî?
Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,

actoribus Graecis fieri videmus; saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat. Boettigeri singularis de ea re exstat libellus *de prim. secund. et tertiarum part. actoribus. Vinar.* 1798.

v. 15. *Alter*, homo asper et difficilis; — *de lana caprina*, ex vetere proverbio: de re vilissima.

v. 16 — 18. *scilicet*, *ut* cett. Sensus: Scilicet, ut non mihi potissimum fides habeatur, et ut ego, quod vere placet, non acriter, sicut ille, vociferando defendam, id tanti apud eum est, ut licet (*altera*) de integro repetenda vita tanquam pretium ei proponatur, h. e. licet vitam decursam iterum decurrendi sibi potestas detur, scilicet si a coepta disputatione absistat, tamen, contemto illo pretio, in re, quam sibi defendendam sumsit, persistere malit.

v. 18. *elatrem*, qui summa pulmonis intentione vociferantur, non loqui, sed, sicut canes, *latrare* (ὑλακτεῖν, βοᾷν,) dicuntur; Cic. de Clar. Orat. c. 15. *Latrant enim iam quidam oratores, non loquuntur.* Supr. Sat. I, 3, 136. *Rumperis et latras, magnorum maxime regum*, hinc *elatrare*, latrando, h. e. intentissimo nisu voces emittere.

v. 19. *Cast. sciat, an Dol. plus?* utrum Castor, an Dolichos artis gladiatoriae peritior sit; — *plus scire*, plane ut in vernacula: *mehr wissen, als ein andrer, geschickter, als ein andrer in einer Sache seyn. Castor* et *Dolichos (Vet. Schol.)*, erant illius temporis nobiles gladiatores.

v. 20. *Minucî via*, via, a L. Minucio strata, quae a porta urbis Minucia per Sabinos Brundusium ducebat. — *via Appî*, cf. supr. Epod. IV, 14.

v. 21 — 31. Iam enumerat vitia, a quibus is, qui ditioris gratia frui cupit, sibi cavere debeat. *Lambinus* et alii perperam hunc locum inter-

Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus,
Saepe decem vitiis instructior, odit et horret:
Aut, si non odit, regit; ac, veluti pia mater,
Plus quam se sapere, et virtutibus esse priorem
Vult; et ait prope vera: Meae (contendere noli)
Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:
Arcta decet sanum comitem toga; desine mecum

pretati sunt; iunge: *dives amicus* eum, *quem* cett. *odit et horret.* — *damnosa*, non raro enim Venus *fundi*, ut Terentius loquitur, *est calamitas.* — *praeceps alea nudat*, tria tantum, sed gravissimi ponderis verba, iuvenibus praecipue alta mente reponenda; *alea* aleatores, dum eos *nudat* (bonis exuit), praecipites agit in perniciem!

v. 22–23. *Gloria*, vana ostentatio, iactantia; — *supra vires*, supra modulum, quo quisque se metiri debet; Iuvenal. III, 180. *Heic ultra vires habitus nitor: heic aliquid plus, Quam satis est;* nos similiter: *über Vermögen*, *über die Kräfte.* — *importuna*, quia, qui divitis patroni venatur gratiam, *importuno tempore* habendi cupiditatem ostendit.

v. 24. *Quem paup. pud. et fuga*, sc. tenet, h. e. eum, qui prae paupertatis pudore nomen pauperis fugit.

v. 25. *decem vitiis instructior*, decies vitiosior; loquendi genus e vita communi petitum, et apud nos quoque usitatum.

v. 26 — 30. *regit*, moderatur eum, rationem se gerendi ei praescribit. — *ac, veluti pia mater* cett., ac, veluti pia mater optare solet, ut liberi se ipsa meliores evadant, ita dives patronus eum, quem alit et patrocinio suo fovet, plus quam se sapere et virtutibus se ipso potiorem esse vult. — *Meae (contend. noli) Stult. pat. opes*, noli mecum contendere, nam ego sum dives, cuius opes stultitiam admittunt, vel stultitiae praesidio sunt. Verissimum sane, ut quotidiana docet experientia, sed tale quid ex ipso divitis ore audire, rarissimum. Per *stultitiam* intelligo omnia, quae divitiarum ostentandarum causa stulte faciunt divites.

v. 30. *Arcta toga*, quam pauperiores gestabant, (*exiguam togam* gestasse dicitur Cato, vid. Epist. sequ. v. 30.) opponitur *togae laxae*, quae

Certare. Eutrapelus, cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia; et spes;
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officium, nummos alienos pascet; ad imum
Threx erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam;
Commissumque teges, et vino tortus et ira.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprêndes:
Nec, cum venari volet ille, poëmata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque

erat ditiorum; vid. supr. ad Epod. IV, 8.

v. 31 — 36. *Eutrapelus* cett. Laudi, quam homo dives opibus suis tanquam stultitiae clypeo tribuit, statim Horatius in divitiarum contemtum subnectit narrationem de *Eutrapelo*, qui iis, quibus nocere volebat, pretiosa vestimenta dedisse et his corruptelarum illecebris a virtutis via illos abducere tentasse dicitur. De *P. Volumnio Eutrapelo*, Antonii triumviri amico, vid. *Ernest.* Clav. Cic. Ind. Hist. s. v. *Volumnius*, et in Ind. Graec. s. v. *εὐτραπελία*.

v. 32. *beatus enim iam*, sic ad vulgare hominum ingenium callide iudicabat Eutrapelus.

v. 34. 35. *scorto postp. hon. Officium*, libidinibus potius, quam rerum honestarum administrationi, operam dabit. — *nummos alienos pascet*, nummos mutuo sumtos absumet et abliguriet; — *ad imum*, ad extremum.

v. 36. *Threx*, cf. de hoc gladiatorum genere supr. Sat. II. 6, 44. — *aut olitor. ag. merc. caballum*, eleganter pro vulgari: aut erit auriga (*Fahrknecht*) apud olitorem.

v. 38. *Commissumque teg. et v. tort. et ira*, et, quod fidei tuae et taciturnitati creditum est, occultabis tam vino, quam ira accensus, h. e. neque inter pocula, neque ira abreptus reteges. Horat. supr. Od. III, 21. ad *Amphoram*, v. 16. *tu sapientium Curas, et arcanum iocoso Consilium retegis Lyaeo.* — *vino tortus*, infr. in Epist. ad Pis. v. 435. *Reges dicuntur multis urgere culullis, Et torquere mero, quem perspexisse laborant.*

v. 41—44. *Gratia sic fratr. gem.* cett., iam, ut doceat,

Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion; tu cede potentis amici
Lenibus imperiis; quotiesque educet in agros
Aetolis onerata plagis iumenta canesque:
Surge et inhumanae senium depone Camoenae,
Coenes ut pariter pulmenta laboribus emta.
Romanis solemne viris opus, utile famae
Vitaeque et membris; praesertim cum valeas et
Vel cursu superare canem vel viribus aprum
Possis; adde, virilia quod speciosius arma

inter duos diversa studia sectantes non constare posse amicitiam, *Amphionis et Zethi*, Iovis ex Antiopa filiorum, exemplum affert. *Amphion*, celebratissimus fidicen, erat homo mitioris et mollioris ingenii; *Zethus*, pastor et rerum agrestium studiosus, *homo durus* (Propert. III, 15, 20.) et *ferus* (Stat. Theb. X. 443.). Fuit igitur inter hos duos fratres discordia, donec Amphion, lyram tacere iubens, fraternis moribus cessit. — *gratia*, concordia, mutuus amor.

v. 42. *suspecta severo*, invisa fratri Zetho, non mitioribus studiis (arti musicae), sed severioribus (operi rustico) adsueto; apud Lucretium quoque V. 1356. agricolae dicuntur *severi*.

v. 46. *Aetolis*, epitheton ornans, respectu habito *Meleagri*, regis Aetoliae, quem ingentem aprum Calydonium cepisse constat. Ovid. Met. VIII. 270. seqq.

v. 47. *et inhum. sen. depone Camoenae*, et depone morositatem, qua versaris in studiis a comitate et facilitate alienis; — *senium*, de senili morositate, et tetrica severitate, ut *triste senium morum* apud Senec. Hippol. v. 917.

v. 48. *pulmenta*, ex carne ferina confecta, cf. supr. ad Sat. II. 2, 34. — *emta*, parata; supr. Epist. I, 2, 55. *Sperne voluptates, nocet emta dolore voluptas.*

v. 49. *opus*, scil. venari, venatio.

v. 52. *adde, virilia quod* cett. iunge: *adde, quod non est, qui arma virilia tractet speciosius*, scil. te; eleganter autem dixit *speciosius*, quia species, status, ars et dexteritas armorum tractandorum in spectantium oculos incurrit.

Non est, qui tractet (scis, quo clamore coronae
Proelia sustineas campestria); denique saevam
Militiam puer et Cantabrica bella tulisti,
Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
Nunc, et, si quid abest, Italis adiudicat armis.
Ac, (ne te retrahas et inexcusabilis abstes,)
Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
Curas, interdum nugaris rure paterno:

v. 53. *quo clamore*, qua acclamatione, quo applausu, *coronae*, sc. spectatorum te cingentium.

v. 54. *campestria*, exercitationis causa in Campo Martio pugnata. — *saeva militia*, iam opponitur incruentis in Campo exercitationibus.

v. 55. *Cantabrica bella*, vid. ad Epist. I, 12, 26.

v. 56. *Sub duce*, Augusto, — *qui templis Parth. sign. refigit, Nunc;* supr. Od. IV, 15, 6. *Et signa nostro restituit* (Augustus) *Iovi, Derepta Parthorum superbis Postibus.*

v. 57. *si quid abest*, si qua terra restat, nondum ditioni Romanorum subiecta; Horatius innuisse videtur *Bentleio* Armeniam, eodem anno, quo signa a Parthis recepta sunt, expugnatam. — *Italis adiudicat armis*, armorum vi parere iubet (*Italis*) Romano imperio, vel parere (*Italis armis*) Romani imperii potentiae.

v. 58—64. *ne te retrahas* cett. Sensus huius loci, ut mihi videtur, est hic: ac, ne te a venatione cum potentiore amico retineri patiaris, et ratione, quae, neutiquam te excuset, inductus ab ea absis, cogita, quaeso, te ipsum, quamvis ab eo, quod decet et rectum est, haud facile recedas, nonnunquam ludicra rure paterno tractare. — *se retrahere*, rem aliquam a se avertere, rei alicui se subducere, re aliqua abstinere, plane ut nos: *sich von einer Sache zurück ziehn.* Catull. XXX. 9. *Idem nunc retrahis te.*

v. 59. *extra numerum modumque* — *numerus et modus* sunt proprie rhythmus et certi pedes, quibus versus componitur; *extra numerum modumque*, extra normam, ad quam aliquid exigi debet; et in hoc quidem loco, praeter decorum, praeter ea, quae decent, et tibi conveniunt; — *fecisse* — *Curas*, facere soles.

v. 60. *nugari*, ut supr. Sat. II, 1, 73. pueriliter ludere. Sic *graecari*, supr. Sat. II, 2, 11.

Partitur lintres exercitus; Actia pugna
Te duce per pueros hostili more refertur;
Adversarius est frater; lacus, Adria; donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protenus ut moneam (si quid monitoris eges tu),
Quid de quoque viro, et cui dicas, saepe videto:
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est,
Nec retinent patulae commissa fideliter aures;

v. 61—64. *Partitur lintres* seqq. Quemadmodum puer Ascanius in honorem avi Anchisae cum puerili agmine equestre certamen, sive *ludum Troianum*, apud Virgil. Aen. V. 548—604. instituit, ita nunc iuvenis *Lollius* in honorem Augusti simulacrum navalis pugnae Actiacae in villa sua paterna repraesentat. — Quis in hoc loco non admiretur summam artem, qua Horatius in hac Epistola ad Lollium παρὰ προσδοκίαν rem tangit, cuius memoria et narratione nihil quicquam Augusto poterat esse dulcius atque iucundius. — *Partitur lintres*, apud Virgilium, l. 1. v. 562. *Agmine partito fulgent* — *exercitus*, ex pueris conscriptus; sequitur enim *per pueros*. — *Actia pugna* — *refertur*, geritur, uti gesta esse dicitur; imago pugnae Actiacae editur; de pugna Actiaca cf. supr. Od. I, 37. et Epod. carm. IX. — *lacus* quidam in villa paterna est iam *Adria*, mari Adriatico adsimulatus.

v. 64. *velox*, est enim victoria dea alata; — *fronde*, sc. laurea.

v. 65. 66. *suis studiis*, exempli causa venationi. — *tuum ludum*, puerilem ludum in villa paterna. — *utroque pollice*, summo favore, — *pollex pressus*, signum favoris et gratiae, *pollex versus*, *conversus*, *subrectus*, signum infesti animi. Iuvenal. III, 35. *Munera* (ludos gladiatorios) *nunc edunt, et verso pollice vulgus, Quum libet, occidunt populariter.*

v. 67. *Protenus ut moneam*, ut ulterius progrediar in te monendo.

v. 70. *aures patulae*, patentes audiendis narrationibus, quas illae, quia simul sunt *rimosae*, ut garrulorum aures Horatius vocat supr. Sat. II, 6, 46., retinere non possunt.

Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum iecur ulceret ulla, puerve,
Inter marmoreum venerandi limen amici;
Ne dominus pulchri pueri caraeve puellae
Munere te parvo beet, aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam adspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur, et quondam non dignum tradimus: ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri;
Vt penitus notum, si tentent crimina, serves,

v. 71. *Et semel emiss. volat irrev. verbum*, eandem sententiam expressit Hor. infr. in Epist. ad Pis. 390. *nescit vox missa reverti.* — *volat verbum*, ἔπεα πτερόεντα apud Homerum.

v. 72. *iec. ulc.* — *iecur* pro sede libidinis habebatur; paulo foedius igitur *iecur*, quod occupat libido, *ulcerari* dicitur; hinc supr. Od. I, 25, 15. *libido* — *Saeviet circa iecur ulcerosum.* — *puerve*, verna.

v. 74—75. *Ne dominus pueri* cett. Sensus: ne pueri puellaeve dominus pro munere ampliore, quod exspectare apud eum poteras, hoc leviore te beare velle videatur, aut huius muneris recusatione, vel iocis, quibus de hoc amore te cruciat, tibi molestus fiat.

v. 76. *adspice*, considera, tecum reputa, ut v. 4. in praecedente Epistola.

v. 77. *aliena*, sc. commendati hominis.

v. 78. 79. *quondam* (πότε), nonnunquam, quandoque, interdum. Supr. Od. II, 10, 18. *quondam cithara suscitat Musam*, et Sat. II, 2, 82. *Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam.* — *non dignum*, sc. qui tradatur, commendetur; quoties enim *dignus* absolute ponitur, toties aliquid ex orationis vicinitate supplendum est. — *deceptus*, sc. culpa, qua ille premitur; — *tueri*, sc. eum.

v. 80—85. *Vt penitus notum*, pro: *Vt* malim cum *Bentleio*: *At.* — noli, ait, eum tueri, qui vere culpam sibi contraxit, at eum, qui tibi penitus notus et spectatus est, si tentetur vel petatur criminationibus, fidentem tuo praesidio serves et tuteris; nam si ille impune mordetur dente

Tuterisque tuo fidentem praesidio: qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet;
Et neglecta solent incendia sumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici:
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi;
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi:
Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula; quamvis

maledico, nonne tibi verendum est, ne idem paulo post tibi accidat?

v. 82. *Dente Theonino*, — *Theon*, ut ex hoc loco apparet, homo fuit maledicentissimus, sive iste fuerit libertinus, ut tradit *Schol. Cruq.*, sive, quod multo probabilius, ignobilis quidam poeta.

v. 86. *Dulcis inexpert. cult. amici*, studium, quod in colendo potentiore amico ponitur, *dulce* videtur iis, qui nondum eius fecerunt periculum, at ii, qui illud experientia cognoverunt, non sine timore et circumspectione ei operam dant.

v. 87 — 88. *Tu, dum tua navis* cett., cum in cultu potentioris prospero successu usus es, id age, et hoc tibi sit curae, ne de loco, quo progressus es, reiiciaris, h. e. ne secunda fortuna in adversam mutetur. Imagine a vento secundo aut adverso, vel a fausta aut infausta navigatione, ad felicem aut infelicem vitae cursum translata nihil frequentius.

v. 89 — 95. *Oderunt hilarem tristes* seqq., expressit Horatius sententiam: diversi ingenii homines non inter se conveniunt; ad ingenium igitur patroni tui te accommodare et in eius agendi sentiendique rationem amice conspirare debes.

v. 90. *Sedatum*, quietioris et lentioris animi hominem; — *celeres*, vividioris et alacrioris ingenii homines, — *remissi*, qui vires non intendunt, arcui laxato et remisso sunt similes.

v. 91 — 93. *Potores bibuli — Falerni*, bibaces vini Falerni, vino Falerno ad mediam usque noctem sese ingurgitantes; sic supr. Epist. I, 14, 34. *Quem bibulum liquidi media de luce Falerni, Coena brevis iuvat.* — *Oderunt porr. neg. po-*

Nocturnos iures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem: plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges et percontabere doctos;
Qua ratione queas traducere leniter aevum:
Ne te semper inops agitet vexetque cupido,
Ne pavor et rerum mediocriter utilium spes:
Virtutem doctrina paret, naturane donet:
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum:
Quid pure tranquillet, honos, an dulce lucellum,

cul. cett., te non ferre possunt, si oblata tibi pocula recusaveris, quamvis tibi a nocturnis vaporibus cavendum esse iures; per *nocturnos vapores* intellige aestum, quo in somno agitantur, qui sera nocte se largius fervidiore vino invitarunt. Supr. Epod. III, 15. *Nec tantus unquam siderum insedit vapor* (aestus) *Siticulosae Apuliae.*

v. 94. *Deme superc. nubem*, pelle contractam in supercilio nubem (τὸ τῶν ὀφρύων νέφος), h. e. tristitiam; frontem exporrige; — *plerumque*, non raro, saepius, nonnunquam, ut Od. I, 34, 7. Od. III. 21, 14. Sat. I, 10, 15. Sat. II, 5, 55. Epist. ad Pis. v. 14. et 95. et passim alibi.

v. 95. *Occupat obscuri speciem*, speciem prae se fert hominis, quae sentiat, tegentis et dissimulantis; nos: *verschlossen.* — *acerbi*, acerba minantis.

v. 96. *Inter cuncta*, praecipue, ante omnia.

v. 98. *semper inops cupido*, scilicet cupido, quae nunquam exsatiari potest, est et manet semper inops; uti *dives inter opes inops;* nisi quis *semper* ad *agitet* et *vexet* referre malit, *semper inops* una voce pronunciari potest, ut *semper lenibus* apud Terent. Andr. I, 2, 4.

v. 100. *Virtutem doctrina paret* cett., utrum virtus praeceptis et disciplina parari possit, an naturae debeatur. Respexit Horatius quaestionem εἰ διδακτὸν ἡ ἀρετή a Socrate agitatam et ab Aeschine Dial. I., ut iam observavit *Gesnerus*, et Platon. in Menon. copiosius tractatam. — *doctrina*, disciplina, institutio, supr. Od. IV, 4, 33. *Doctrina sed vim promovet insitam.*

v. 101. *quid te tibi reddat amicum*, quid ita te agere et sentire sinat, ut tibi ipsi placeas, tibi ipsi carus sis; supr. Epist. I, 14, 1. Horatius *agellum suum se sibi reddere* ait.

v. 102. *Quid pure tranquillet*, quid pura et liquida tranquillitate animum tuum perfundat.

An secretum iter, et fallentis semita vitae.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus,
Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
Sit mihi, quod nunc est; etiam minus: et mihi vivam,
Quod superest aevi, si quid superesse volunt Dì:
Sit bona librorum et provisae frugis in annum
Copia; neu fluitem dubiae spe pendulus horae.
Sed satis est orare Iovem, quae donat et aufert:
Det vitam, det opes, aequum mi animum ipse parabo.

v. 103. *secretum iter*, vita secreta et remota a publica luce. — *fallentis*, sc. oculos hominum, h. e. latentis, obscurae. Supr. Epist. I, 17, 10. *Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.*

v. 104. *Digentia rivus*, ortus ex fonte Bandusio; cf. supr. ad Od. III, 13. et ad Epist. I, 16, 12.

v. 105. *Mandela*, pagus, haud procul a villa Horatii. — *rugosus frigore*, quasi frigus rugas inducat pagi incolis.

v. 106. ad *sentire* et *precari* supple: me.

v. 109. *provisae*, quantum frugis opus est iis, qui sibi in unum annum provident; *providere frugis copiam in annum*, dictum est, ut apud Plin. H. N. VIII, 38. *providere pabulum in hiemem.*

v. 110. *neu fluit. dub. spe pend. horae*, neu suspensus inter spem metumque de dubia futuri temporis sorte perturber. Horat. supr. Od. I. 11, 8. ad *Leuconoen: Carpe diem, quam minimum credula postero.*

v. 111. 112. *quae donat et aufert*, ea, quae Iupiter et dat, et aufert, vitam scilicet et opes; — *aequum mi an. ipse par.*, quod attinet ad animi tranquillitatem, quam deus non dat, eam mihi ipse parabo.

EPISTOLA XIX.

AD MAECENATEM.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,
Quae scribuntur aquae potoribus. Vt male sanos
Adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas,

EPISTOLA XIX.

Ad Maecenatem.

In hac ad Maecenatem Epistola primum Horatius in aevi sui poetas, stolide canendis carminibus, modo vini potu accenderent ingenium, se aptos atque idoneos esse opinantes, acerbe invehitur; deinde, qualem ipse, a servili pecore, imitatoribus, alienissimus, se praestiterit poetam, modeste exponit.

v. 1—5. *Prisc.* — *Crat.* — Cratinus, priscus poeta (vid. supr. ad Sat. I, 4, 1.), iam ut vini amantissimus celebratur. Hinc lepide Aristophanes in Pace v. 701 Cratinum prae dolore fractae aliquando vini amphorae animam efflasse ait. Cf. inprimis in Anthol. Graec. (edit. *Iacobs.*) Nicaeneti Sam. Epigr. IV. T. I. p. 106.

v. 2. *vivere*, durare, propagari ad posteros; supr. Od. I, 32, 3. — *si quid* — *Lusimus* — *quod et hunc in annum V i v a t et plures*, ubi vid. not.

v. 3. 4. *aquae potoribus*, calore quasi, quo agitari debent poetae, carentibus; Nicaenetus in laudato Epigr. v. 2. *Ὕδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοι σοφόν*, ad quem locum vide, quae notavit *Iacobs* in *Animadv.* Vol. I. Part. Post. p. 431. — *Vt male sanos* cett. Sensus: postquam scilicet Bacchus poetas, poetico furore correptos (*male sanos*), in Satyrorum et Faunorum societatem recepit, redolent illi vino, quo a primo mane ora proluunt. — *Vt* pro: postquam, ex quo tempore, accipio; posui igitur post *potoribus* distinctionem maiorem. Alii *ut* explicant: tanquam; *male sanos*, *ἐνθουσιάζοντας*, hinc infr. in Epist. ad Pis. 296. *excludit sanos Helicone poetas Democritus;* hinc Bacchus poetis furentibus sive dithyrambicis praecipue favere et in eorum pectora descendere dicitur; cf. supr. Od. II, 19, 15. seqq.; hinc chorus poetarum infr. Epist. II, 2, 18. *Bacchi cliens* dicitur; hinc *hederae doctarum frontium praemia* supr.

Vina fere dulces oluerunt mane Camoenae.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus,
Ennius ipse pater nunquam, nisi potus, ad arma
Prosiluit dicenda. Forum putealque Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare severis.
Hoc simul edixi, non cessavere poetae
Nocturno certare mero, putere diurno.

Od. I, 1, 29. et Virgil. Eclog. VII, 25. — *Sat. Faun.*, Satyri enim et Fauni, lascivientes et insanientes, sunt in comitatu Bacchi.

v. 5. 6. *fere*, plerumque, ut supr. Sat. I, 10, 15. et infr. Epist. II, 1, 236. — *Camoenae*, iam pro Musarum alumnis, h. e. poetis; — *dulces*, ut supr. Od. I, 26, 9. et Od. II, 12, 13., pro libatione matutina in Musarum honorem equidem accipere nolim. — *Laudibus arguitur* cett. Homerus ob laudes, quas vino tribuit, *vinosus* fuisse arguitur. Ad loca, ubi vini virtutes laudantur ab Homero, quamvis breviter, referenda: Iliad. VI, 261. et Odyss. XIV, 463. seqq.

v. 7. *Ennius — pater*, antiquissimus Romanorum poeta cum verecundia quadam vocatur *pater*, sicuti philosophi, quorum maxima est auctoritas, verecunde *patres* vocari solent, sic supr. Sat. I, 3, 126. *pater — Chrysippus.* — *ad arma dicenda*, h. e. ad bellum Punicum secundum carmine epico describendum; cui non succurrit: *arma* (bella) *virumque cano?*

v. 8. *Prosiluit*, accommodate ad vim vini. — *Forum putealque Lib.*, ubi tractantur res seriae; de *Libonis puteali* vid. supr. ad Sat. II, 6, 35.

v. 9. *sicc.* — *sicci*, qui non vinum bibunt, ut supr. Od. I, 18, 3. Od. IV, 5, 39. et Sat. II, 3, 281., opponuntur: *vino madentibus*, *uvidis*. — *adim. cant. sev.*, severos a canendi carminibus prohibebo. — *severi* iidem, qui *sicci*.

v. 10 — 11. *Hoc simul edixi* cett. Sensus: simulac hanc sententiam de vi, quam vin' potus in poetarum ingenia habeat, publice professus sum, statim mali poetae et imitatores, quasi edicto aliquo proposito, (hoc latet in verbo *edicere*,) dies noctesque vino indulgere coeperunt. — Ridet igitur Horatius stultitiam eorum, qui, modo vino se ingurgitaverint, se poetae partes explere posse existimarent. — *Nocturno certare mero, putere d.*, ad eandem orationis formam compositus est notissimus versus in Epist. ad Pis.

Quid? si quis vultu torvo ferus, et pede nudo,
Exiguaeque togae simulet textore Catonem,
Virtutemne repraesentet moresque Catonis?
Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.

v. 269. *Vos exemplaria Graeca Nocturna versate manu, versate diurna.*

v. 12—14. *Quid? si quis* cett. Quemadmodum nemo poetae laudem solo vini potu, ita nemo Catonis virtutem assequi potest solo ad externum eius habitum se componendi studio. Sed vulgo homines vitia potius, quae alicui adhaerent, quam ipsas virtutes imitantur; — *vultu torvo ferus, (Vet. Schol. Cruq.) Cato, senator Romanus* (sermo est de Catone Vticensi), *ut severior appareret, intonsa barba capillisque prodibat in publicum, duroque calceamento et saepe nullo, togaque exigua.* Plutarch. in Vita Cat. Vtic. — *Exiguaeque togae textore*, et usus exiguae togae textore, h. e. indutus exigua toga, pro simplice: *in toga exigua;* textor panni, e quo exigua Catonem simulans toga confecta est, iam *ipsius togae exiguae textor* vocatur. Comparant cum hoc loquendi genere supr. Epist. I, 1, 94. *Si curatus inaequali tonsore capillus;* sed res ibi paulo aliter se habet, nam additur vox *curatus*, vel *curtatus;* ceterum *exiguam*, vel *arctam* (in Epist. praeced. v. 30.) *togam* gestabant ii, qui cum elegantioribus *togam laxam* aut gestare nolebant, ut Cato, priscos mores sectans, aut pro re tenui non poterant.

v. 15—16. *Timagenis lingua*, facundia et ars, *aemula*, aemulationem excitans, *Rupit Iarbitam*, fecit, ut Iarbitae ilia rumperentur, *Dum* ille *urbanus* (elegans) *et disertus haberi studet, tenditque* (omnes vires intendit). — *Iarbitam,* — *(Vet. Schol.) Facete posuit Iarbitam pro: Maurum, nam et Iarbas aemulus erat Aeneae. Hic Iarbita Maurus fuit Cordus, qui, dum Timagenem imitabatur, post convivium et inter pocula declamantem, propter insolentiam faciendi, quod conabatur, paene disruptus est.* — *Timagenes*, Alexandrinus, celeberrimus Rhetor, a Gabinio Romam abductus, ibi usque ad Augusti tempora rhetoricam docuisse dicitur. — *Rupit*, notum est illud Virgilii: *rumpantur ut ilia Codro.* — *urbanus*, Cordus erat Maurus, Romanam elegantiam orationis tam venustate, quam pronunciatione imitaturus.

Decipit exemplar vitiis imitabile: quod si
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.
O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe
Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps:
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,
Dux regit examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus
Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.

v. 17. 18. *exemplar vitiis imitabile*, exemplum, cui adhaerent vitia, quae simul aliquis imitari possit, facile decipit imitatores, magis ad vitiorum, quam ad virtutis imitationem propensos. — *biberent*, scil. imitatores; — *cuminum exsangue*, quod sanguine represso pallorem inducit; Pers. V. 55. — *pallentis grana cumini*, de vi, quam in oris colorem *cuminum* habere dicitur, vid. Dioscorid. III, 68.

v. 19. *ut saepe*, quam saepe.

v. 20. *tumultus*, una voce egregie exprimitur vanitas, qua stulti imitatores non sine magno strepitu studia sua iactant, et, quod in proverbio dicitur, fluctus in simpulo excitant.

v. 21. *Libera vestigia* opponuntur servorum, imitatorum, vestigiis. — *per vacuum*, per campos, nullius adhuc pede tactos; *per avia Pieridum loca*, (ut loquitur Lucretius IV, 1.) *nullius ante trita solo*; hinc Horatius supra (Od. III, 30, 13.) de se: *Dicar* — *Princeps Aeolium carmen ad Italos Deduxisse modos*. cf. Propert. III, 1, 3—4.

v. 23. *Dux*, ut regina apum. — *Parios iambos*, ab eorum inventore, Archilocho, cuius patria fuit *Paros*, una e Cycladibus insulis in mari Aegaeo.

v. 24. *Ostendi Latio*, Horatius, cum primus Romanorum poetarum usus esset in Libro Epodôn iambis ab Archilocho inventis, iamborum usum *Latio ostendit*, palam fecit, h. e. iamborum usum Romanos docuit. — *animosque*, animi acerbitatem in perstringendis vitiis; infr. in Epist. ad Pis. v. 279. *Archilochum proprio rabies armavit iambo*.

v. 25. *non res*, argumenta, quae tractavit Archilochus. — *agentia verba Lycamben*, maledicta, quae Lycamben agebant, (impellebant, adigebant) sc. ad restim.

Ac, ne me foliis ideo brevioribus ornes;
Quod timui mutare modos et carminis artem;
Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcaeus; sed rebus et ordine dispar,
Nec socerum quaerit, quem versibus oblinat atris,
Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinus
Vulgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.

v. 26—31. *Ac, ne* cett. Ac, ne ideo carmina mea minore laude ornanda esse existimes, quod ab Archilochi numeris et ab arte, qua ille versus ad certas leges composuit, recedere nolui, Sappho quoque et Alcaeus *(Musam)* carmina sua *(pede Archilochi)* ad Archilochi numeros *(temperat)* moderantur et componunt. — *foliis* (lauri) *brevioribus*, mox flaccescentibus; corolla igitur, non diu durans, pro exiguo poetae praemio ponitur.

v. 28. *mascula*, masculae virtutis vel masculi ingenii mulier.

v. 29. *rebus*, argumentis, — *et ordine*, sc. pedum invicem se excipientium. — *dispar*, Alcaeus.

v. 30—31. *Nec socerum* cett., neque socerum, ut Archilochus Lycamben, maledicis versibus sibi perstringendum sumit, neque sponsam, ut Archilochus Neobulen, contumelioso carmine ad suspendium adigit. — *oblinat* — *oblinere*, eleganter et accommodate ad versus atri coloris vel nigrae loliginis plenos pro vulgari: perstringere. — *laqueum* alicui *famoso carmine nectere*, elegantissima locutio pro vulgari: carmine ignominioso consilium alicui vitam laqueo finiendi iniicere.

v. 32—34. *Hunc ego* cett. Sensus: Ad huius Alcaei exemplum, quod nemo adhuc secutus est, ego primus inter Latinos poeta lyricus exstiti; — *iuvat immemorata ferentem*, iuvat me, qui protuli carmina, qualia ante me nullus Latinorum memoravit. — *Ingen. oc. l., man. ten.*, carmina mea lyrica manibus cultiorum teri atque ab iis legi. — *Vulgavi*, supr. Od. IV, 9, 3—4. *Non ante vulgatas per artes Verba loquor socianda chordis.* — *fidicen*, poeta lyricus, plenius supr. Od. IV, 3, 23. *Romanae fidicen lyrae.*

Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosae plebis suffragia venor,
Impensis coenarum, et tritae munere vestis;
Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor:
Hinc illae lacrimae! Spissis indigna theatris

v. 35. *ingratus*, qui carmina privatim laudat et iis delectatur, at eadem publice malevole carpit, is sane est *lector ingratus*.

v. 36. *premat*, sc. invidia, vel simpliciter pro: contemnat; Cic. Qu. Tusc. IV, 28. *humana omnia premens*.

v. 37. *ventosae*, mobilis, variae, ut supr. Epist. I, 8, 12. — *suffragia*, gratiam, plausum.

v. 39—40. *Non ego* cett. Hunc locum ita interpretor: quia ego infra dignitatem meam positum esse existimo, me immiscere Grammaticis, et, quae a nobilibus scriptoribus apud illos e pulpitis recitantur, audire, factamque scriptoribus iniuriam ulcisci. — Erant tum Romae plures, qui altioris doctrinae laudem, vel potius speciem prae se ferentes, auditoria quasi aperirent, in quibus recitata a scriptoribus aut probarentur, et a reprehensionibus defenderentur, aut improbarentur et damnarentur. Horum, quos salse vocat *Grammaticos*, impudentius in rebus doctis auctoritatem aliquam sibi arrogantium, societatem et consuetudinem cum fugeret Horatius, iniqua illorum de carminibus suis expertus est iudicia, quae tamen Horatius parum curavit; uti fere nostra aetate *iniquas* eorum, qui *recensentes* audiunt, parum curamus sententias. — *nobilium*, per ironiam, ut videtur. — *ultor*, qui aliquem a reprehensione, criminatione vel iniuria aliqua defendit, is eius est quasi *ultor*, vindex, patronus.

v. 40. 41. *ambire*, qui studiose aliquid sectantur et appetunt, id *ambire* dicuntur. — *Gramm. trib.*, Grammaticorum, ut ita dicam, collegia facete nominat *tribus Grammaticas*, quasi penes eas ius suffragiorum sive laudis distribuendae potestas sit. — *Hinc illae lacrimae!* hinc repetenda est Grammaticorum iniquitas et malevolentia! Hoc dictum Terentii And. I, 1, 99. iam tum de querelis, quarum causa tandem aperitur, in proverbium abiit.

Scripta pudet recitare, et nugis addere pondus,
Si dixi; rides, ait, et Iovis auribus ista
Servas; fidis enim manare poetica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad haec ego naribus uti
Formido: et, luctantis acuto ne secer ungui,

v. 41—42. *Spissis indigna theatris* cett., pudet me carmina, haud digna, quae in loco, ubi magna hominum frequentia convenit, audiantur, recitare et (*nugis addere pondus*) levia reddere velle gravia. — *Spissis theatris*, infr. Epist. II, 1, 60. *Roma — arcto stipata theatro*, et infr. in Epist. ad Pis. 205. *spissa sedilia.*

v. 43—45. *rides, ait*, cett., ait aliquis e tribu Grammatica: tu nos ludis, et carmina tua Augusti auribus servas; persuasum enim tibi habes (*fidis*), te esse solum, a cuius ore manare possint carmina mellitissima; tu tibi ipsi mirifice places! — *ait*, ut passim *inquit*, absolute, ubi incertus quidam loquens vel respondens inducitur; vid. *Bentl.* ad Sat. I, 4, 79. — *manare* cum accusativo, pro: emittere, edere, exsudare, Ovid. Met. VI, 312. — *et lacrimas etiamnum marmora manant*, ubi plura exempla de hoc huius verbi usu collegit *N. Heinsius*; similiter infr. in Epist. ad Pis. 429. *rorem aliquis ex oculis stillare* dicitur. Sic ῥέειν τί apud Graecos.

v. 45. seqq. Sententiarum nexus huius totius loci mihi videtur esse hic: Horatius, qui a se impetrare non potuit, ut carmina sua recitaret coram tribunali hominum istorum, qui artem criticam exercebant in scriptores, v. 42. se excusat apud illos pudore, quo a praelectione nugarum suarum retineatur; — critici respondent: Superbia potius tu a carminibus tuis recitandis retineris; tu enim tamquam omnium poetarum primus Augusti tantum auribus digna canere tibi videris. — Ad haec, quasi vere dicta, consulto Horatius nihil respondet, sed addit tantum: Nolo dicteriis vobiscum pugnare; nam vobiscum pugnanti timendi sunt vestri ungues; nolo versari in loco, ubi huic pugnae expositus sum; veniam ex hoc ludo abeundi peto; ex ludo enim non raro oritur certamen et ira, ex ira inimicitiae et bellum.

v. 45—47. *naribus uti* (μυκτηρίζειν) dicuntur, qui naso sursum tracto aliquem rident, vel (ut Horatius supr. Sat. I, 6, 5. loquitur) *naso adunco aliquem*

Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
Ira truces inimicitias et funebre bellum.

EPISTOLA XX.

AD LIBRVM SVVM.

Vertumnum Ianumque, liber, spectare videris;
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.

suspendunt. — *diludia (Schol. Cruq.) dicuntur tempora, quae gladiatoribus conceduntur inter dies munerum, quibus pugnatur;* ergo iam accommodate ad rem de tempore, quo ludentibus cessare vel ludum intermittere licet.

v. 48. *genuit*, gignere solet. — *trepidum*, tumultuosum.

EPISTOLA XX.

Ad Librum suum.

Horatius, simulans, hunc primum Epistolarum librum ipso invito viam ex penetralibus affectare in publicum, fata, quae illum in hoc temerario consilio persistentem maneant, tanquam vates canit. — At, si legimus versus inde a v. 17. (*Hoc quoque te manet*) additos, Horatium spem, de carminum suorum immortalitate praeceptam, et supra in Od. II, 20. III, 30. et IV, 9. magnifice expositam, in hac quoque Epistola haud dissimulare, facile intelligimus. — Ceterum haec Libri Primi Epistolarum ultima, ut supra ultima Oda Libri Secundi et Libri Tertii haberi debet pro Epilogo.

v. 1—2. *Vertumn.* — de deo *Vertumno* cf. supr. ad Sat. II, 7, 14. Non procul a templo Vertumni et Iani erant porticus, ad quarum columnas vel pilas bibliopolae in tabernis vel in armariis libros venales habebant. Supr. Sat. I, 4, 17. *Nulla taberna meos habeat, neque pila, libellos,* ubi cf. not. Liber igitur, qui vendi et publicari cupit, lepide dicitur *spectare* ad locum, ubi libri venduntur. — *Sosiorum* — *(Vet. Schol.) Sosii illo tempore fratres erant bibliopolae celeberrimi.* Infr. in Epist. ad Pis. 345. *Hic meret aera liber Sosiis.* — *pumice mundus*, pumice laevigatus et expolitus; nam quae in membranis erant hirta, et aspera, abradebantur

Odisti claves, et grata sigilla pudico:
Paucis ostendi gemis, et communia laudas.
Non ita nutritus! Fuge, quo descendere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui? dices, ubi quis te laeserit; et scis,
In breve te cogi, plenus cum languet amator.
Quod si non odio peccantis desipit augur,
Carus eris Romae, donec te deseret aetas.

pumice; vid. ad Catull. 1, 2. ubi est *libellus pumice expolitus.*

v. 3—5. *Odisti claves* cett., displicet tibi, quo adhuc clausus latebas, locus angustior; ex umbra prodire gestis in solem atque pulverem. Plures interpretes Horatium respexisse putant gynaecea, quorum foribus tam claustra adfigebantur, quam sigilla imprimebantur. De *his sigillis* laudant *Kirchm. de Annulis* cap. X. p. 84. Quemadmodum *pudicis* ad pudicitiam suam muniendam *grata* sunt *sigilla*, ita *modesto Libro* gratum esse debebat, quo latebat, scrinium. Respondent certe huic imagini tam verbum *prostare* de impudicis, quam sequentia in v. 5. *Non ita nutritus*, non ita a me educatus es; hac sentiendi agendique ratione a me non imbutus es; talem te non finxi. — *descendere*, scilicet in loca, quae liber *laudabat*, *communia*, h. e. publica, ubi multis *ostendi*, h. e. a multis legi cupiebat.

v. 6. *miser*, ego temeritate mea miser factus.

v. 8. *In breve te cogi*, te coarctari, in angustum statum redigi, pro vulgari: ex manibus seponi; membranae evolutae latiorem, convolutae et ex manibus sepositae angustiorem locum occupant. — *plenus*, legendo lassus et exsatiatus; *plenus* simpliciter pro: satur; apud Ovid. Amor. II, 6, 29. de mortuo psittaco: *Plenus eras minimo*, satur eras minimo cibo. *Bentleius* commode attulit locum Ovidii Ex Pont. III, 4, 55. ubi pariter *lector* exsatiatus simpliciter dicitur *plenus*. — *amator*, accommodate ad imaginem a gynaeceo ductam pro lectore.

v. 9. 10. *Quod si non odio pecc.* cett., quod si non odium erga te peccantem (in publicum scilicet descensurum invito Horatio) vaticinantis mentem pervertit. — *donec te deseret aetas*, donec aetate, qua florebas, exacta consenescas. Pro lectione *deserit*, vel *deserat* ad fidem plurium Codd. apud *Feam* exhibui *deseret*.

Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Vticam, aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus; ut ille,
Qui male parentem in rupes protrusit asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem

v. 11. *manibus sord. vulg.*, similiter supr. Sat. I, 4, 72. *manus vulgi libellis insudare* dicuntur.

v. 12. 13. *taciturnus*, eleganter de libro, qui, non habens lectorem, quocum quasi sermocinetur, tacet. — *tineae*, de iis quoque vermiculis, qui chartas et libros corrodunt; Ovid. Ep. ex Pont. I, 1, 72. *Conditus ut tineae carpitur ore liber;* vocantur tineae *inertes*, quia, praeterquam quod rodunt, nihil agunt; sunt enim, ut loquitur Virgilius de fucis, *ignavum pecus;* nisi tineas *inertes* explicare malis: artibus infestas. — *Aut fug. Vtic. aut* cett., aut ex urbe, ubi contemneris, in terras longe remotas fugies. Pro terris longe remotis ideo, ut bene *Gesnerus* monet, *Vticam* (nobilem illam urbem in Africa extrema) et *Ilerdam* (urbem in Hispania) posuit, quia tum in his locis Romanarum literarum studia tractari et fervere incipiebant. In Epist. ad Pis. v. 345. de bonae frugis libro: *Hic meret aera liber Sosiis, hic et mare transit.* — *vinctus*, scil. funiculis, quibus nunc quoque colligantur et constringuntur libri in terras remotas mittendi. Alii legunt *unctus*, h. e. sorde pollutus; sed magis placet *vinctus*. Ceterum, quod Horatius vel maxime in votis habuit, scilicet ut carmina sua in loca remotissima propagarentur, et quod in gloriam suam futurum esse supr. in Odis (vid. Arg. hui. Epist.) vaticinatus est, id nunc ad mala, quae liber in publicum emissus experturus sit, simulanter refert.

v. 14—16. *Ridebit monitor* cett. Sensus: Tum ego te, qui non exaudisti, quae monui, ridebo, sicut ille in fabulis risit asellum, qui, cum parere nollet, ab eo irato in rupem protrusus se inde praecipitem dedit; quis enim curet servare repugnantem?

v. 17—18. *Hoc quoque* cett. Sensus: haec quoque tibi destinata est sors, ut pueros in extremis vicis elementa docendo consenescas. — Cum esset apud Romanos hic mos, ut

Occupet extremis in vicis balba senectus.
Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,
Me libertino natum patre, et in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loqueris;
Vt quantum generi demas, virtutibus addas.
Me primis urbis belli placuisse domique,
Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,

pueris, quibus in ludis, qui erant in extremis vicis vel compitis, prima elementa tradebantur, nobilium poetarum carmina, quae illi ediscerent, a ludimagistris *dictarentur*; iam Horatius sua quoque carmina in ludis dictatum iri vaticinatur. Nec hic carminum suorum in scholis minoribus usus dedecori esse potuit Horatio. Scribit quidem ille Sat. I, 10, 75. *An tua demens Vilibus in ludis dictari carmina malis?* sed idem Sat. II, 1, 71. plagosum Orbilium antiquissimi poetae Livii Andronici carmina sibi *dictasse* ait. — *senectus balba*, non raro enim vox grandaevorum blaesa et balba esse solet; — *occupet*, sc. te, te opprimat, tibi obrepat; supr. v. 10. dixit: *donec te deseret aetas.*

v. 19. *sol tepidus*, iis horis pomeridianis, quibus solis calor est mitior; — videntur scilicet hoc tempore (apud nos circa horam ferme nonam,) parentes vel alii ludos adiisse, et, quae ibi docerentur pueri, audivisse. Hinc supra Sat. I, 6, 82. Horatius de patre suo: *Ipse mihi custos incorruptissimus omnes Circum doctores aderat.* — *aures*, auditores.

v. 20. *libertino patre*, cf. supr. Sat. I, 6, 45. fuit autem pater Horatii *coactor*. vid. l. l. v. 86.

v. 21. *Maiores pennas nido* cett., me, in re tenui natum, maiora et altiora assequi studuisse; expressit hoc imagine, ab avium pullis ducta, qui maiores pennas nacti, cum evolarunt e nido, ad altiora tendunt.

v. 22. *Vt quantum* cett., ita quidem, ut gentis meae ignobilitatem compenses virtutum mearum nobilitate; ad *addas* supple *tantum*, quod vel post vel ante *quantum* saepius omitti solet; vid. *Drakenb.* ad Liv. II, 10. §. 12. T. I. p. 281.

v. 23. *primis urbis*, nominatim Maecenati; supr. Sat. II, 1, 76. dicit: *tamen me Cum magnis vixisse invita fatebitur usque Invidia.* — *belli*, Horatius militavit tribunus *Bruto militiae duce*, Od. II, 7, 2. sed, ut ipse ibidem v. 10. fatetur, *relicta non bene parmula.* cf. supr. Sat. I, 6, 25.

v. 24. *Corporis exigui*, supr.

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Forte meum si quis te percontabitur aevum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo dixit Lollius anno.

Sat. II, 3, 309. — *ab imo Ad summum totus moduli bipedalis.* — *solibus aptum*, apricationes sectantem, hominem corpus mollius curantem.

v. 25. *Irasci celerem*, (ὀξύθυμον, ὀξύχολον,) *praecipitem ingenio in iram*, ut loquitur Livius XXIII, 7.

v. 27—28. *Me quater* cett. Horatius natus est, ut ipse ait supr. Od. III, 21, 1., (V. C. 688.) L. Aurelio Cotta et L. Manlio Torquato Coss. Ab horum igitur consulatu usque ad consulatnm M. Lollii et A. Aemilii Lepidi (V. C. 732) quadraginta quatuor annorum intervallum fuit. — *quo dixit*, nullum plane interpretem in vetere lectione *duxit* haesisse, mireris. Ponamus, *ducere* explicari posse pro: accipere, ut apud Ovid. Met. X, 680. *duxit sua praemia victor;* sed quis unquam dixit *collegam ducere?* Lollius unus consulatum acceperat, (Dio LIV. 6.) et is nunc, sive comitia habendo, (Liv. XXII. 35. *Terentius consul unus creatur, ut in manu eius essent comitia rogando collegae,)* sive alio modo, ex usu loquendi collegam sibi non *ducere*, sed *dicere* poterat. Livius VII. 24. *Ipse,* (Camillus) *ob id meritum ingenti studio Patrum erectus consul collegam Ap. Claudium Crassum dixit*, et XXXVII. 47. *Fulvius consul unus creatur, quum ceteri centurias non explessent; isque postero die Cn. Manlium collegam dixit.* Ex coniectura igitur *dixit* pro: *duxit* exhibui, et quidem eo confidentius, quia in duobus verbis *dicere* et *ducere* scribendis sexcenties peccarunt librarii; vid. *Drakenb.* ad Liv. XXXVIII. 43. §. 1. T. V. p. 250.

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLARVM
LIBER SECVNDVS.

EPISTOLA I.
AD AVGVSTVM.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes; in publica commoda peccem,

EPISTOLA I.

Ad Augustum.

Postquam poeta in prima huius Epistolae parte laudavit populi Romani sapientiam, qua ille, cum vulgo post mortem demum virtutes hominum agnoscantur et recte aestimentur, iam nunc Augustum ut praesentem deum veneretur; summis Augusti laudibus praemissis, de iusto pretio tam antiquioribus, quam recentioribus, poetis statuendo agit.

v. 1—4. *Cum tot sustineas* cett. Vulgaris, sed elegans, inferioris ad superiorem scribentis excusatio: Si ausim te, Caesar, longo sermone detinere et avocare a gravissimis negotiis, quibus tu unus tam armorum potentia Italiae securitatem praestas, quam legibus salutaribus populi mores emendandos curas, profecto commoda, quae tu paras populo, ego turbare et intercipere videar.

v. 1. *solus*, antea enim penes plures fuerat rerum publicarum administratio.

v. 2—3. *moribus ornes, Legibus emendes* — pro: *moribus*

Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
Romulus, et Liber pater, et cum Castore Pollux,

tentabat *Bentleius: moenibus;* sed *res Italas ornare moenibus* vix fert latinitas. Supple ad *ornes* et *emendes:* populum Romanum, et haec per ὕστερον πρότερον dicta esse puta: leges vitia emendant et emendatos moribus ornant. Egregie huic loco respondent, quae Horatius de emendatis ab Augusto moribus canit supra Od. IV, 5, 21. 22. *Nullis polluitur casta domus stupris; Mos et lex mendosum edomuit nefas.* Respexisse autem videtur Horatius legem *Iuliam de adulteriis* et legem *Papiam Poppaeam de maritandis ordinibus.* Scripta est haec Epistola, postquam Augustus, ut refert Sueton. Octav. 27. *morum legumque regimen perpetuum receperat.*

v. 4. *longo sermone*, et tamen haec Epistola, si Epistolam ad Pisones exceperis, omnium Horatii Epistolarum est longissima. Scilicet non raro rei alicuius, quam paucis expedire volumus, gravitas vel iucunditas nos disertos et verbosos reddit. — *tua*, negotiis tuis destinata.

v. 5—10. *Romulus* cett. Romulus, Bacchus, Pollux cum Castore et Hercules, postquam rebus gestis immortalem gloriam sibi comparaverunt, inter deos relati, dum bene merent, dum terrarum hominumque cultum curant, dum agros assignant colonis, dum aspera bella componunt, dum oppida condunt, meritis suis non speratum favorem contingere (*ploravere*) doluerunt. — *heroas*, Horatius supra quoque Od. III, 3. commemoratos, h. l. heroes, ut divinitatem nactos, coniunctim celebrat, sed ibi addit *Augustum.* (v. 10—11. *Quos inter Augustus recumbens, Purpureo bibit ore nectar.*) Horatius, si diligentius animum advertis, idem facit hoc loco, sed tecte; nam verba: *agros assignant*, scil. colonis deducendis, ad solum Augustum referri possunt. Huc accedit, quod in *Romuli* nomine *Augusti* simul nomen quodammodo latere potest, quia fuere, qui Augusto Romuli nomen tribuendum esse censerent. Sueton. Octav. 7. *Postquam C. Caesaris et deinde Augusti nomen assumsit; alterum testamento maioris avunculi: alterum Munatii Planci sententia: cum, quibusdam censentibus Romulum appellari oportere, quasi et ipsum conditorem urbis, praevaluisset, ut Augustus potius vocaretur* cett.

v. 5. *Bacchus*, ut supr. l. l. vers. 5. vocatur *pater*, ad verecundiam, quae ei debetur, designandam.

Post ingentia facta deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt;
Ploravere suis non respondere favorem
Speratum meritis: diram qui contudit hydram,
Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari;
Vrit enim fulgore suo, qui praegravat artes
Infra se positas: extinctus amabitur idem.

v. 6. *deorum in templa*, in coelum; Terent. Eunuch. III, 5, 42. *At quem deum! qui templa coeli summa sonitu concutit.* Supr. l. 1. v. 10. coelum vocat *arces igneas.*

v. 7. *colunt*, cultius reddunt.

v. 8. *oppida condunt*, Augustus quoque, ut narrat Sueton. Aug. 28. *urbem — excoluit adeo, ut iure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset.*

v. 10. *dir. qui cont. hydr.* Hercules, qui clava sua capita hydrae Lernaeae comminuit et decussit; cf. supr. Od. IV, 4, 61.

v. 11. *port.* — *portenta* et *monstra* dicuntur, quae contra leges naturae apparent. Eo pertinent horrendae illae hominum et bestiarum formae, contra quas pugnare debebat Hercules; — *nota*, nihil enim Herculis laboribus notius. Duodecim labores Herculis totidem hexametris complexus est Ausonius Idyll. XIX. — *fatali*, fatali necessitate Herculi imposita ab Eurystheo, quia ille, rem ita moderante Iunone, prior Hercule natus fuerat.

v. 12. *Comp. invid. s. fin. dom.*, invidiam *(supremo fine)* post mortem demum compesci suo ipsius exemplo edoctus est.

v. 13 — 14. Hic locus, ut nunc legitur, difficultates habet vix expediendas. *Fea* ad duorum Codicum fidem pro: *positas* in textum recepit: *positos;* hoc placet; sed quomodo *qui praegravat artes* explices? — *praegravare* est: gravius pondus habere, graviore pondere vincere (nos: *überwiegen,*) et proinde: superare; sed quid est vincere vel superare *artes?* accipiunt quidem nonnulli interpretes *artes* pro artificibus; sed hic non sermo est de artificibus. Res, puto, expedita est, si pro: *positas* cum *Fea positos* et pro *artes* mecum legeris *arte*, hoc sensu: Nam qui alios *(arte)* virtuti-

Praesenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
Caetera nequaquam simili ratione modoque
Aestimat, et, nisi quae terris semota suisque

bus *(praegravat)* superat, et iis exsplendescit, is *fulgore suo (infra se positos)* a se superatos, se inferiores *(urit)* pungit et invidia inflammat. — *arte*, in latiore significatione ut supr. Od. III, 3, 9. *Hac arte Pollux et vagus Hercules Enisus arces attigit igneas.* et v. 13. *Hac te merentem, Bacche pater, tuae Vexere tigres.* — *Vossius*, acutissime difficiliorum Horatii locorum sensum rimans, huius loci emendationem, a me propositam, in animo habuisse videtur; vertit enim: *Denn mit blendendem Glanze beleidiget, wer vor den andern Raget durch höhere Kunst.* — *extinctus*, mortuus.

v. 15 — 17. *Praesenti tibi maturos* cett. At tibi, Auguste, multo maior, quam heroibus illis, Romulo, Baccho cett., contigit felicitas; illi enim post mortem demum inserti sunt deorum ordinibus, tu vero adhuc vivens et praesens deus a populo coleris. Supr. Od. III, 5, 2. — *praesens Divus habebitur Augustus.* — *maturos*, tempestivos in vita, non seros post mortem. — *Iurandasque tuum per nom. pon. ar.*, qui iurabant, manum arae admoverent (ut Hannibal apud Corn. Nep. c. 2.) et deum, cui ara sacra erat, iurisiurandi testem et vindicem appellare solebant; eodem igitur redit, utrum cum *Bentleio* legas: *tuum per numen*, an *tuum per nomen*; de permutatione duarum vocum, *numen* et *nomen*, vid. *Gronov.* ad Liv. VII, 30. §. 20.

v. 18 — 22. *Sed tuus hic populus* cett. Sensus et nexus: *(Sed)* Idem tamen hic populus tuus, qui in te uno, dum te adhuc viventem tam nostris, quam Graiis ducibus anteponit, sapiens et iustus est, nunquam simili ratione modoque caeteros aestimat, sed eos, donec vivunt, fastidit et odit. — Sic non opus est, ut in v. 18. pro: *hic* cum *Bentleio* legatur: *hoc*. — *Te* in v. 19. tam ad *ducibus*, quam ad *uno* referendum videtur.

v. 20. *caetera*, pro: caeteros, ut passim *omnia*, pro: omnes.

v. 21 — 24. *nisi quae* cett., eleganter pro: nisi eos post fata terra tegit. — Caeterum spon-

Temporibus defuncta videt, fastidit et odit:
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
Vel Gabiis, vel cum rigidis aequata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum,
Dictitet Albano Musas in monte locutas.
Si, quia Graecorum sunt antiquissima quaeque

te hic succurrit notus ille Horatii locus Od. III, 24, 30. cett. seqq. *Clarus postgenitis, quatenus, heu nefas, Virtutem incolumem odimus, Sublatam ex oculis quaerimus invidi.* — *Sic fautor veterum*, populus, qui vetusta tanti aestimat, — *ut tabulas peccare vetantes*, duodecim legum tabulas, — *Quas bis qu. viri sanxerunt*, conscripserunt et probatas a populo sanctas esse iusserunt; vid. Liv. III, 34. et Dionys. Hal. X, 57, 58. T. IV. p. 2142—2149. edit. *Reiske*. — *foedera regum*, a Romulo quidem cum Sabinis, Liv. I, 13. a Tarquinio Superbo cum Gabiis facta, Liv. I, 54.

v. 25. 26. *cum*, tam ad *Gabiis*, quam ad *Sabinis* referendum. — *Sabini* vocantur *rigidi*, non tantum, quia severa disciplina apud eos vigebat, (cf. supr. Od. III, 6, 37. seqq. et Epod. II, 41.) sed etiam, quia fortes et bellicosi erant. Sic apud Ovidium *rigidus Mars*, *rigidus leo*, *rigidae ferae*. — *aequata*, iuncta, vel inita, latis ab utraque parte aequis conditionibus. — *Pontificum libros*, apposite in hanc rem faciunt verba Ciceronis de Orat. II, 12. *Ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium res omnes singulorum annorum mandabat litteris, referebatque in album, et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, hique etiam nunc Annales Maximi nominantur.* — *annos. vol. vatum*, carmina Sibyllina et alia antiquitus a vatibus edita.

v. 27. *Dictitet Albano* cett., in monte Albano ex ipso Musarum ore fluxisse dictitet; per *Musas* Horatius respexisse videtur Nympham Egeriam, quacum Numa Pompilius, ut miraculosis commentis fidem faceret, sibi in monte Albano nocturnos congressus esse simulabat; vid. Liv. I, 19. Dixit Horatius *Musas*, quia Egeria in Musarum choro et consortio fuisse dicitur; vid. Dionys. Hal. II, 60. Tom. I. p. 364. edit. *Reiske*.

v. 28—31. *Si, quia Graecorum* cett. Sensus huius loci paulo obscurioris est fere hic: Quod si, quia antiquissima quaeque Graecorum scripta iure

Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
Scriptores trutina; non est, quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.
Venimus ad summum fortunae; pingimus, atque
Psallimus, et luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit,
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus:
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet? an inter
Viles atque novos? excludat iurgia finis.

meritoque optima iudicantur, Romanorum quoque antiquissimi scriptores, ad eandem trutinam examinati et ponderati, habentur optimi, (*non est, quod multa loquamur*) nihil profecto dicere attinet; hoc enim aeque absurdum et ridiculum est, ac si quis, quod in proverbio dicitur, contendere velit, nil duri esse intra oleam (in oleae nucleo); nil duri extra in nuce (in nucis putamine); quod qui contendat, sensu communi caret.

v. 32 — 35. Horatius Romanos stulte artium scientiam, tanquam a veteribus Romanis traditam, iactantes inducit: Summam, vos dicitis, quae nobis contingere poterat, perfectionem assecuti sumus; pingendo, psallendo, et luctando superamus Graecos! — *unctis*, luctaturi enim in palaestra vel in Campo Martio oleo ungi solebant.

v. 35. *chartis*, carminibus, quae scripta sunt in tabulis chartaceis; infr. in hac Epist. v. 161. *Graecae chartae*, carmina Graeca; apud Catullum LXVIII. 46. *charta anus aliquid loqui*, h. e. carmina, quae longam aetatem tulerunt, aliquid narrare dicuntur. — *pretium arroget*, vetustatis pretium attribuat, vindicet.

v. 36. *decidit*, mortuus est; morientes, ut flaccida folia arborum, *decidere* dicuntur, vel simpliciter ad *decidit* supple: ad orcum. Supr. Od. IV, 7, 14 *Nos, ubi decidimus, Quo pius Aeneas* cett.

v. 38. *excludat iurgia finis*, definitus sive praestitutus annorum, quibus vetustas efficitur, numerus tollat et removeat omnem de hac re litem atque controversiam.

Est vetus atque probus, centum qui perficit annos,
Quid? qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit? veteresne poetas?
An quos et praesens et postera respuat aetas? —
Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno. —
Vtor permisso, caudaeque pilos ut equinae,
Paulatim vello, et demo unum, demo etiam unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit ad fastos, et virtutem aestimat annis,

v. 39. *probus*, idem, qui modo v. 37. dictus est *perfectus.*

v. 40. *minor*, sc. natu; iunior.

v. 42. *An*, scil. inter eos, quos cett. Pro vulgari *respuet* dedi cum *Bentl.* et *Fea respuat*, suffragantibus omnibus fere Codd.

v. 43. *honeste*, non immerito, recte.

v. 45—49. *Vtor permisso*, cett., utor venia, ulterius quaerendi, et, sicut unum pilum post alterum ex cauda equina, ita de numero annorum, quibus vetustas scriptorum constituatur, paulatim vello et demo unum numerum post alterum, *(dum)* donec is, *(Qui redit ad fastos)* qui scriptorum praestantiam numero dierum et annorum in fastis signatorum aestimat, et nil nisi scripta iam diu mortuorum miratur, *(cadat)* victus concidat ratione corruentis acervi elusus, h. e. donec ei, ratione numeri sensim sensimque minuti decepto, aqua haereat. — Habes hic egregium exemplum *Soritae*, quem Cicero (de Divin. II, 4.) latine appellat *argumentationem acervalem*, a graeca voce *σωρός*, *acervus.* Quemadmodum scilicet acervus, v. c. tritici, e quo perpetuo unum granum post alterum tollitur, tandem corruit, ita magnus numerus, e quo unum post alterum demis, ita minuitur, ut, ubi ille magnus esse desinat, nescias.

v. 47. *cadat*, cum acervo concidat, h. e. se ad incitas redactum esse intelligat.

Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius, et sapiens et fortis, et alter Homerus,
Vt critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Naevius in manibus non est, et mentibus haeret
Paene recens, adeo sanctum est vetus omne poëma.
Ambigitur quoties uter utro sit prior; aufert

v. 49. *nisi quod Libitina sacravit*, nisi quod olim scripserunt Libitinae sacrati, h. e. sepulti; de *Libitina*, vid. supr. ad Od. III, 30, 7. et ad Sat. II, 6, 19.

v. 50. seq. Iam Horatius affert veterum poetarum celebratissimos, *Ennium*, *Naevium* cett., profecto non, ut plures Interpretes contendunt, ut manes illorum vellicet, et de pretio, quod iis tribuebatur, aliquid detrahat, sed ut ostendat, *quam sanctum sit* (v. 54.) *vetus omne poëma*. Laudat, quod laudandum est, et reprehendit, quod in reprehensionem incurrere videtur. Hinc v. 63. *Interdum vulgus rectum videt; est ubi peccat.* — Si Horatius Ennii laudem imminuere voluisset, leviter certe ceterorum quoque, qui sequuntur, tetigisset vitia. In eo tantum homines errare ait, quod ita mirentur veteres (v. 65.), ut nihil iis anteferant, nihil iis comparent.

v. 50. *sapiens*, doctus, eruditus; eodem sensu poetae apud Graecos dicuntur σοφοί. — *fortis*, altiore spiritu exsurgens.

v. 51. 52. *critici*, rerum ad doctrinam spectantium aestimatores, grammatici. — *leviter curare videtur*, Ennius parum curat, (*Quo — cadant*) quem eventum habeant ea, quae de animorum migratione promiserit et somniaverit Pythagoras, persuasus scilicet, se post mortem non in animali quodam, sed in hominum animis sedem habiturum esse, h. e. nomen suum post mortem apud posteros celebratum iri.

v. 53. *Naevius in manibus non est*, Naevius quidem non manibus teritur, sed eius, ut paene recentis poetae, carmina dictantur et a pueris ediscuntur; cf. supr. ad Epist. I, 20, 17. — *mentibus haerere* dicuntur, quae ediscuntur; carmina igitur, quae ediscuntur, opponuntur iis, *quae in manibus sunt*, h. e. leguntur; hinc pro: *et mentibus* cum Dacerio legendum videtur *at mentibus*. Ceterum Naevius non tantum comoedias et tragoedias, sed etiam carmen epicum de Bello Punico Primo scripsit.

v. 55 — 61. Iam Horatius sententias, quae a vulgo di-

Pacuvius docti famam senis, Accius alti;
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro;
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi;

veterum poetarum pretio feruntur, referens, eos, qui in veterum, tanquam perfectissimorum scriptorum et recentioribus longe praeferendorum, laude sint nimii, errare, illos vero, qui ea, quae vitio vertenda sint veteribus, agnoscant, rectius secum de iis iudicare ait. — *Ambigitur quoties* cett. Quoties quaeritur, num Pacuvius Accio, an hic illi anteponendus sit, Pacuvio laus docti senis, Accio poetae sublimioris spiritus tribuitur. — *M. Pacuvius*, Brundisinus, Ennii ex sorore nepos, Laelii Sapientis amicus et hospes, poeta Latinus fuit Tragicus. Mortuus est octoginta annos natus; hinc *senex*, et quidem *doctus*, quia poetae, qui non tantum ingenio valent, sed etiam larga bonarum litterarum copia instructi sunt, dicuntur *docti* (*σοφοί*, *sapientes* v. 50.). Cicero ad Qu. Fr. de Orat. I, 58. de *Pacuvio: Nec quisquam est eorum, qui, si iam ediscendum sit sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam Manlianas venalium vendendorum leges ediscere.* — *Accius*, (*Actius*, *Attius*) Latinus poeta Tragicus, Pacuvii aemulus. Cic. Brut. 64. *Accius — ait, se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octoginta, ipse triginta annos natus esset.* — *Accii* et caeterorum fragmenta a *Stephanis*, *Detrione* et *Scriverio* collecta sunt. *Accius* iam dicitur laudem accepisse *alti*, h. e. sublimioris poetae; vix enim *alti* ad *senis* quoque referri potest, cum Accius non fuerit *senex*, ut ex laudato loco Ciceronis apparet; nec facile assentiaris iis, qui Horatium per *doctum senem* Euripidem et per *altum senem* Sophoclem designare voluisse existimant; immo ad *docti* quoque supplendum videtur: *poetae.* — *altus* est: sublimis; sic *oratio alta* (sublimis) apud Ciceronem in Orat. cap. 57. *orationi humili* opponitur; *spiritus altior* apud Ovid. Trist. IV, 1, 44.

v. 57. *Dicitur Afrani* cett. Sensus: Afranius ad exemplum Menandri (qui, ut Graecus, comoedias scripsit *palliatas*) composuisse dicitur comoedias *togatas*, (h. e. ab actoribus, non pallio, ut apud Graecos, sed toga indutis, actas.) — *Afranium*, qui ferme vixit V. C. 660., Quinctilianus quoque X, 1, 100. ad fabularum *togatarum* scriptores principes refert. De *Menandro* vid. ad Sat. II, 3, 11.

v. 58. *Plaut. ad exemp.* cett., cum Plautus in scribendis Comoediis Epicharmi virtutes as-

Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.
Hos ediscit, et hos arcto stipata theatro,
Spectat Roma potens; habet hos numeratque poetas
Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.
Interdum vulgus rectum videt; est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poetas,
Vt nihil anteferat, nihil illis comparet, errat:
Si quaedam nimis antique, si pleraque dure
Dicere cedit eos, ignave multa fatetur,
Et sapit, et mecum facit, et Iove iudicat aequo.
Non equidem insector, delendave carmina Livi
Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo

sequi studuisse dicatur, Epicharmum (discipulum Pythagorae; Diog. Laert. VIII, 78.) egregium fuisse poetam Comicum sponte sequitur. — *Siculi*, nati quidem in insula Coo, sed in Sicilia educati. — *properare*, intentiore nisu imitandi studium dirigere; nisi fortasse *properanti Plauto* festinationis simul vitium exprobratur.

v. 59. *Caecilii*, Insubris Galli, poetae Comici, quem Horatius h. l. sententiarum gravitate Plautum superasse ait, mentio quoque fit infr. in Epist. ad Pis. v. 54.

v. 60. 61. *arct. stip. theatro, Spect. R. p.*, hinc supr. Epist. I, 19, 41. *spissa sedilia*.

v. 62. *Livi* — *Livius Andronicus*, poeta Comicus, Livii Salinatoris, cuius filias erudiverat, libertus, V. C. 514. M. Claudio (Caeci filio) et M. Sempronio Tuditano Coss. primus Romae fabulam dedisse dicitur; vid. Liv. VI, 1. et Gell. XVII, 21.

v. 66. *nimis antique*, qui nimis sectatur priscae aetatis verba, eius oratio est horrida atque inculta.

v. 67. *cedit* (sc. vulgus) pro: concedit. Stat. Theb. I, 704. *cui aetherii dono cessere parentes Aeternum florere genus.* — Recte *Bentleius* ad fidem Reg. Soc. Cod. pro: *credit*, quod vett. editt. obsidet, recepit *cedit*. — *ignave multa fatetur*, si fatetur, multa veteres dicere *ignave*, frigide, languide, inepte.

v. 68. *Iove aequo*, favente, secundo, ut vers. 94. *fortuna aequa*.

Orbilium dictare, sed emendata videri,
Pulchraque, et exactis minimum distantia, miror.
Inter quae verbum emicuit si forte decorum,
Si versus paulo concinnior unus et alter,
Iniuste totum ducit venditque poëma.
Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse

v. 71. *Orbil.*, — de *Orbilio*, qui a tenera inde aetate non leviter bonarum litterarum studiis imbutus et ex milite factus est ludimagister, adi Sueton. de Illustr. Grammaticis cap. 9. Cum esset Orbilius, ut scribit Sueton. l. l., homo *acerbae naturae*, et proinde pueros erudiendos sibi traditos acerbe tractaret, Horatius, iam plagarum ab eo acceptarum memoriam refricans, eum *plagosum* vocat.

v. 72. *exactis minimum distantia*, proxime accedentia ad ea, quae ad normam recti exacta sunt, ergo ad perfecta.

v. 73 — 75. *Inter quae* cett. In hoc loco tam explicando, quam emendando frustra se torserunt plures interpretes, *Bentleius*, *Gesnerus* cett, ideo, puto, quia *ducere* et *vendere* non ea, qua debebant, significatione acceperunt. Sensus: si forte in carminibus, quae scripsit Livius, elegans verbum, vel unus et alter versus concinnior enituit, vulgus *iniuste* (praeter rem) totum poëma pulchrum et concinnum esse censet, et hoc nomine laudat. — *Inter quae* refer ad *carmina Livi* in v. 69. — *emicuit*, pro vulgari: placuit; *emicare* dicuntur res, quae prae ceteris pulchritudinis suae splendore oculos ad se advertunt, placentque. — *ducit*, aestimat, iudicat, censet; sic saepe *ducere*, ut docent Lexica. infr. v. 83. *aliquid rectum ducere*, et supr. Sat. I, 6, 62. *Magnum hoc ego duco;* supplendum autem est omnino ad *ducit: vulgus*, ut supr. v. 67. ad *cedit*, et v. 68. ad *sapit*, *facit*, *iudicat*. — *vendit*, laudat, commendat; sic passim *vendere* et *venditare;* est enim translatum a mercatoribus, qui laudant et commendant merces, quas vendere cupiunt. Cic. ad Att. XIII, 12. *Ligarianam* (orationem) *praeclare vendidisti*, h. e., ut bene explicat *Ernestius:* „laudando, ut legeretur ab hominibus, fecisti.“

v. 76 — 78. *Indignor* cett., indigne fero, quod carmina non ideo, quod crasse et illepide, sed quia recentiore aetate composita sunt, reprehenduntur, et quia antiquis poetis, quasi illi nihil omnino

Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.
Recte, necne, crocum floresque perambulet Attae
Fabula, si dubitem, clament periisse pudorem
Cuncti paene patres; ea cum reprehendere coner,
Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
Vel, quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt;

peccaverint, non venia, sed honor et praemia poscuntur.

v. 76. *crasse*, ut supr. Sat. II, 2, 3. *crassa Minerva*, et alibi *pingui Minerva*, h. e. ineleganter, indocte, inscite.

v. 79 — 85. *Recte, nec ne* cett. Si ego dubitem, utrum recte, an minus recte Attae fabula in scenam croco et floribus stratam producatur, clament cett. — *croc. flor. peramb. A. Fabula*, non fabula, sed qui fabulam agunt, histriones, perambulent pulpita, croco odorifero perfusa et floribus conspersa. Commode in hanc rem *Lambinus* attulit locum Lucretii II, 416. *Et cum scena croco Cilici perfusa recens est.* Ovid. Art. Am. v. 104. *Tum non marmoreo pendebant vela theatro, Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.* — Fabulas, quas scripsit poeta Latinus *Atta*, magnum apud Romanos plausum tulisse, ex hoc loco colligi potest.

v. 81. *patres*, seniores; *patribus* vel *senibus* in v. 85. opponuntur in v. 84. *minores.*

v. 82. *Aesopus*, nobilis tragoediarum actor, vocatur *gravis* ob gravium personarum partes in tragoediis suscipiendas et sustinendas; Cicero huius Aesopi, quem ut familiarem suum laudat, (Offic. I, 31.) passim mentionem facit; vid. *Ernest.* in Clav. Cic. Hist. s. v. *Aesopus.* De Aesopi filio homine flagitioso et prodigo, cf. supr. ad Sat. II, 3, 39. — *Roscius*, loca, in quibus Cicero *Q. Roscium*, quem in peculiari oratione contra criminationem aliquam defendit, ut summum rei scenicae artificem sive histrionem perfectissimum ad coelum usque extollit, vide apud *Lambinum.* Vnum tantum afferam ex Orat. pro Arch. Poet. cap. 8. *Quis nostrum animo tam agresti et duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur? Qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem*, (quam osten-

Vel, quia turpe putant parere minoribus, et quae
Imberbi didicere, senes perdenda fateri.
Iam Saliare Numae carmen qui laudat, et illud,
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri:
Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
Quod si tam Graiis novitas invisa fuisset,
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?
Vt primum positis nugari Graecia bellis

debat toto corporis habitu et gestibus) *videbatur omnino mori non debuisse.* Roscium egregium plane histrionem fuisse, inde quoque patet, quod, si quis artificio aliquo excelleret, proverbiali fere locutione *in suo genere Roscius* dicebatur. Cic. de Orat. I. cap. 28. hinc ab Horatio h. l. *doctus* vocatur.

v. 84—85. *Vel, quia* cett. Vel quia turpe putant, si senes ad iuniorum sententiam sese accommodent, et ea, quae pueri olim a ludimagistro ex Attae comoediis dictata didicerint, *(perdenda)* tanquam vana et falsa e memoria delenda esse, fateantur.

v. 86—89. *Iam Saliare Numae carmen* cett., carmina, quae Numa Pompilius Martis sacerdotes, *Salios* (a *saliendo*) cum tripudiis solemnique saltatione per urbem euntes canere iubebat, (vid. Liv. I, 20.) tam obscuris, reconditis et perplexis formulis fuerunt concepta, ut a nemine facile possent intelligi; vid. Quinctil. I, 6, 40.

v. 87. *scire*, intelligere.

v. 88. *non ille favet* cett., quomodo enim aliquis favere potest Numae carmini, quod non intelligit? non favet igitur vere et reapse, sed, caeco veterum studio et amore abreptus, recentiores contemnit.

v. 91. *quid nunc esset vetus?* nam si tum, cum scriberent Graeci, propter novitatem contemti fuissent, non legere, non manibus terere et imitari nunc possemus veteres Graecos.

v. 93. *nugari*, ludicra tractare, rebus ad animi oblectationem spectantibus vacare; ut supr. Sat. II, 1, 73. et Epist. I, 18, 60. pro: *nugari* supr. Sat. II, 2, 11. apposite ad hunc locum dixit: *graecari.* — *positis armis*, finito bello Persico; ab eo enim tempore magis magisque efflorescere coe-

Coepit, et in vitium fortuna labier aequa,
Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum;
Marmoris aut eboris fabros, aut aeris amavit;
Suspendit picta vultum mentemque tabella;
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragoedis;
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit.
Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuere bonae, ventique secundi.

perunt bonarum litterarum studia.

v. 94. *et in vit. fort. lab. aequa*, et, cum nunc meliore fortuna uteretur, *labier in vitium*, h. e. molliore vita corrumpi, dum ab antiqua morum disciplina recedebat Graecia; — *aequa*, favens, secunda, ut supr. v. 68. *Iupiter aequus.*

v. 95. *equorum*, ludorum equestrium.

v. 97. *Suspendit picta* cett., eleganter, pro vulgari: Graeci nunc toti fuerunt in pictarum tabularum admiratione. Qui rem aliquam cum admiratione et animi intentione contemplantur, eleganter dicuntur: *vultum et mentem aliqua re suspendere*, h. e. oculos et animum in aliqua re defigere.

v. 98. *Nunc tibicinibus*, tibiae cantu in comoediis histrionum orationi adspirantibus; infr. in Epist. ad Pis. v. 215. *Sic priscae motumque et luxuriem addidit arti Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.* cf. Phaedr. V, 7, 4, 5.

v. 99—100. *Sub nutrice puella* cett. Graecia, post bella modo hoc, modo aliud rei ludicrae studium amplexa, lepide comparatur cum infante puella sub nutrice ludente, quam rei modo petitae mature capit satietas; *nutrix* dicitur non tantum ea, quae infantem lactat, sed etiam quaevis alia, sub cuius custodia infantes educantur. Si quis tamen h. l. *nutricem* sensu proprio accipere malit, tum *ludere* erit: ludendo lac sugere, lactere. — *mature plena*, ἀψίκορος. — *reliquit*, ἀορίστως, relinquere solet, infr. in Epist. ad Pis. v. 165. de imberbo iuvene: *amata relinquere pernix.*

v. 102. *Hoc*, hanc mutabilitatem et inconstantiam. — *paces bonae*, bene compositae, salutares.

Romae dulce diu fuit et solenne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere iura,
Cautos nominibus rectis expendere nummos,
Maiores audire, minori dicere, per quae
Crescere res posset, minui damnosa libido.
Mutavit mentem populus levis et calet uno
Scribendi studio: puerique patresque severi

v. 103—110. *Romae dulce diu* cett. Nexus et sensus: Haec studiorum mutabilitas apud Romanos quoque locum habuit. Olim Romani primo mane lectum relinquere, et, reseratis domi foribus clientes, quibus consulerent, et iura exponerent, admittere, nummos iusta cautione in tuto positos debitori (*expendere*) adnumerare, et iuniores senioribus, quomodo res familiaris crescere et perniciosa libido domari possit, docentibus faciles aures praebere et obedientiam praestare solebant; nunc levis populus mutavit illam mentem; nunc unum scribendi studium fervet; nunc seniores aeque ac iuniores corollis redimiti convivia sectantur et dictant carmina.

v, 103. *dulce fuit* cett., ubi enim homines ita, ut h. l. describuntur, agunt, ibi suaviter et iucunde vivitur.

v. 104. *Mane;* hinc supr. Sat. I, 1, 10. *Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.*

v. 105. *Caut. nom. r. exp. n.* — *nummi rectis nominibus cauti* sunt nummi, quibus certa syngrapha debitoris et testium nominibus consignata a fraude cautum est. Respexit autem Horatius aetatis suae homines avaros, qui non modo honesto et legitimo, ut olim, sed inhonesto et illegitimo enormibus usuris pecuniam foenori dabant. Lectio *autor* doctior est lectione *scriptor*, quam defendit *Bentl.;* pro: *rectis* magis placet *certis*, quod est in plurimis editt. vett.; de locutione *aes alienum debere certis nominibus*, plura exempla attulit *Bentl.*

v. 107. *damnosa libido*, ut supr. Epist. I, 18, 21. *damnosa Venus.* Supr. Epist. I, 3, 55. *Sperne voluptates, nocet emta dolore voluptas.*

v. 108. 109. *calet uno Scribendi studio*, respexit indoctorum (cf. infr. v. 117.), qui tum caput efferebant, poetarum gregem. — *patresque severi*, non quod fuerunt patres illi *severi*, sed quod pro aetate sua *severi* esse debuerant.

Fronde comas vincti coenant, et carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior; et prius orto
Sole, vigil calamum et chartas et scrinia posco.
Navem agere ignarus navis timet; abrotonum aegro
Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum est,
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
Scribimus indocti doctique poëmata passim.

v. 110. *dictant*, pueris, scribis privatis, ut supr. Epist. I, 10, 49.

v. 112. *Parthis mendacior*, Parthi dicuntur *mendaces*, quia falsa specie, quam prae se ferebant, alios decipere solebant. Sic Parthi fugam simulantes, non raro hosti, dum vel equos repente circumagebant, vel tela aversis ab hoste equis multa arte retro iaciebant, admodum infesti fuere; vid. supr. Od. I, 19, 11.

v. 113. *scrin.* — *scrinium*, capsa vel arcula, in qua charta, litterae, et res ad scribendum necessariae servantur; hinc supr. Sat. I, 1, 120. *scrinia compilare*, pro: carmina, quae in scrinio servantur, compilare; *scrinium* igitur fere est, quod nos dicimus: *Schreib-Apparat.*

v. 114. *ignarus navis*, sc. agendae, rei nauticae imperitus. — *abrotonum* (rarius: *abrotonus*,) est frutex suavissimi odoris, qui in meridionalibus Europae terris sponte nascitur, et in nostris quoque hortis passim conspicitur et, antequam *Chamomillae*, quas vulgo dicunt, in usum venerunt, inter medicorum remedia non ultimum locum tenebat, quod iam discimus e Plinio, H. N. XXI. 10. Vinum *abrotono* mixtum, *οἶνος ἀβροτονίτης*, salutare credebatur. *artemisia abrotonum*, Linn. *Stabwurz*, *Eberraute*, *Eberreis.*

v. 116. *Promittunt*, profitentur: medici faciunt, quod ars medica eos facere docuit; *Bentleii* emendatio: — *quod melicorum est, Promittunt melici*, paucis, puto, probabitur.

v. 117. *Scribimus indocti* cett., quod autem ad nos attinet, non docti solum, sed etiam indocti scribendis carminibus vacamus; sumus igitur iis, qui tractant

Hic error tamen et levis haec insania, quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
Non temere est animus; versus amat, hoc studet unum;
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
Non fraudem socio puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit siliquis et pane secundo:
Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi;
Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari,

tantum, quae didicerunt, dissimiles. Observa autem, poetam, dum ridet indoctos poetas, lepide se quoque eorum gregi immiscere.

v. 118. 119. *Hic error tamen*, attamen haec fraus, qua indocti ad carmina scribenda se induci patiuntur; — qui mala carmina scribunt, infra quoque Epist. ad Pis. 457. *Hic, dum sublimes versus ructatur et errat.* — *quantas Virtutes habeat*, cum quantis commodis et opportunitatibus coniuncta sit; — *sic collige*, ex sequentibus argumentare:

v. 120. *Non temere*, non facile, ut infr. in Epist. ad Pis. 160. — *hoc studet unum*, hoc unum facere vel tractare studet; ubi enim *studere* accusativo iungitur, eiusmodi aliquid supplendum est.

v. 121. *ridet*, tanquam res nihil ad se pertinentes; nam qui nihil habet, nihil perdere potest.

v. 122. *incogitat*, (ἐπινοεῖ, ἐπιβουλεύει,) excogitando struit, parat.

v. 123. *viv. siliq.* — *siliquae*, cibus pauperum, nascuntur in arbore, quae a fructu suo, ad formam cornu in superiore parte flexo, Graecis dicitur κερατωνία, κερωνία, κερατεία, et ipse fructus κεράτιον. Frequens est illa arbor non solum in terris orientalibus, sed etiam in Graecia, Sicilia, et in Hispania, Columella VII, 9. de *Arbor.* vocat *siliquas Graecas* et porcis saginandis utiles. Apud nos arbor illa vocatur *Johannis - Brotbaum*, quia *siliquae* Ioanni Baptistae in deserto viventi victum praebuisse dicuntur. *Ceratonia Siliqua* apud *Linnaeum.* — *pane secundo*, secundario, h. e. nigro. Facete Horatius designat poetam famelicum.

v. 124. *malus*, (κακός,) ignavus, timidus.

v. 125. *Si das hoc* cett., si concedis, parvis rebus magnas

Os tenerum pueri balbumque poeta figurat;
Torquet ab obscoenis iam nunc sermonibus aurem;
Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
Asperitatis et invidiae corrector et irae;
Recte facta refert; orientia tempora notis
Instruit exemplis; inopem solatur et aegrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti

iuvari posse, hoc quoque concedas necesse est, quod paradoxon videri posset, poetas reipublicae magna commoda afferre.

v. 126. *Os tenerum* cett. Nunc Horatius varias docti poetae virtutes breviter adumbrat. — *figurat*, fingit, dum facundum et disertum reddit os balbum.

v. 127. *iam nunc*, iam in tenera aetate. — *obscoen. serm.*, at ipse Horatius passim carmina sua obscoenis sermonibus polluit.

v. 128. *pectus format*, pro: *format* malim: *firmat*, h. e. confirmat, munit; est hoc certe significantius. Tacitus Annal. XVI, 34. s. fin. *Caeterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.* — *praeceptis amicis*, benevolis, commodis, salutaribus.

v. 129. *Asperitatis*, incultioris et asperioris vitae. Ovid. ex Pont. I, 6, 7. *Artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura est, Pectora mollescunt asperitasque fugit.*

v. 130. 131. *orient. temp. n. Instr. ex*, ante oculos ponit nota exempla, quae futurae aetatis homines virtutem sequi et vitia fugere doceant. — *aegrum*, sc. curis (nos: *den bekümmerten, schwermüthigen*); sic simpliciter *aeger* apud Virg. Eclog. I, 13. *En, ipse capellas Protenus aeger ago*, ubi *Heynius* et alii perperam *aeger*, vel pro: *aegre* (h. e. vix) positum, vel de homine male affecti corporis dictum esse existimant. Sic apud Val. Flacc. III, 571. de Hercule: *Sed neque apud socios, structasque in littore mensas Vnanimum videt aeger Hylan.* vox *cura* additur apud Virg. Aen. I, 207. ubi Aeneas *curis ingentibus aeger* dicitur.

v. 132. *Cast. c. p. ign. pu. mariti*, eleganter pro vulgari: chorus castorum puerorum et castarum virginum. — *ignara puella mariti* (ἄγαμος), *expers* (ut supr. Od. III, 11, 11. loquitur,) *nuptiarum*, adhuc integra.

Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus et praesentia numina sentit;
Coelestes implorat aquas docta prece blandus;
Avertit morbos, metuenda pericula pellit;
Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum;
Carmine dì superi placantur, carmine Manes.
Agricolae prisci, fortes parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium, memorem brevis aevi.

v. 133. 134. *Disceret unde preces*, ad Apollinem et Dianam solemni die fundendas. Carm. Saec. v. 3. *date, quae precamur Tempore sacro.* — *vat. n. Mus. ded.*, nisi chorus haberet vatem, qui chorum carmen dicendum (ut Horatius Carmen Saeculare) doceret. Carm. Saec. s. fin. *Doctus et Phoebi chorus et Dianae Dicere laudes.* — *praesentia*, ope et favore praesentiam suam quasi declarantia, propitia; *praesentes divos cognoscere*, apud Virg. Eclog. I, 42.

v. 135. *Coelestes impl. aquas*, in Carm. Saec. v. 31. precatur chorus: *Nutriant fetus et aquae salubres Et Iovis aurae.* — *docta*, quam docuit poeta χοροῦ διδάσκαλος.

v. 136. *Avertit* cett. Phoebus enim, cuius favorem chorus puerorum implorat, est deus averuncus, ἀποτρόπαιος. Carm. Saec. v. 64. *Qui salutari levat arte fessos Corporis artus.*

v. 137. *pacem*, otium, securitatem.

v. 139. 140. *fortes*, robusti; Tibull. II, 2, 14. *Fortis arat valido rusticus arva bove.* — *levantes*, recreantes, reficientes, curantes.

v. 141. *spe finis dura ferentem*, sperans, duros, quos uunc fert, labores finem habituros esse; infr. Epist. ad Pis. v. 406. *ludusque repertus, Et longorum operum finis.*

v. 143. *Tellur. porco*, videatur, quem laudavit *Gesnerus*, Cato de Re Rust. cap. 34. — *Sylvan. lacte*, vide eundem Catonem cap. 83.

v. 144. *Genium, memorem brevis aevi*, aevi brevitatem in memoriam revocantem, de aevi brevitate monentem; sic supr. Od. I, 13, 12. *nota memor*, de

Fescennina per hunc invecta licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter: donec iam saevus apertam
In rabiem verti coepit iocus, et per honestas
Ire domos impune minax. Doluere cruento
Dente lacessiti; fuit intactis quoque cura
Conditione super communi; quin etiam lex
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam
Describi. Vertere modum, formidine fustis

nota, dente labris impressa, quae, quid factum sit, in memoriam revocat; Od. III, 11, 51. *et nostri memorem* (nos in memoriam revocantem,) *sepulchro scalpe quod etiam.*

v. 145. *Fescenn. licent.*, intellige carmina incomposita, in quibus licentius et petulantius spargebantur dicteria; nomen traxerunt a *Fescennia*, oppido Etruriae, ubi carmina nuptialia inventa esse dicuntur; vid. *Serv.* ad Virg. Aen. VII, 695. Catullus LXI, 27. hanc licentiam vocat *Fescenninam locutionem*, cf. Liv. VII, 2.

v. 147. *decurrentes per annos*, pro vulgari: quotannis. — *accepta*, grata et iucunda.

v. 148. 149. *saevus iocus*, acerba maledicendi libido. Sic, qui in quemvis opprobria fingit, supr. Epist. I, 15, 30. *saevus*, et Venus Od. I, 33, 12. *formas atque animos sub iuga aenea Saevo mittere cum ioco* dicitur.

v. 150. *cruento dente.* — *dens* accommodate ad tropum dicitur *cruentus*, quia dentis morsus vulneratos cruentat; supra Epod. VI, 15. maledicentes *atro dente aliquem petere* dicuntur.

v. 151 – 153. *intactis*, nondum dente cruento laesis, h. e. nondum petitis a maledicis. — *cura Cond. sup. comm.*, sollicitudo de hoc omnibus ac singulis imminente periculo. Supr. Sat. II, 1, 23. *Cum sibi quisque cavet, quamquam est intactus.* — *quin et. l. Poenaque*, cf. supr. Sat. II, 1, 82. seqq.

v. 154. *Vertere modum* cett., poetae modos, quibus adhuc carmina contumeliosa decantaverant, mutarunt, cum metu poenae ad scribenda carmina, quae benedicendo placerent et delectarent, redigerentur. — *formidine fustis*, (*vetus Schol.*)

Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Graecia capta ferum victorem cepit, et artes
Intulit agresti Latio. Sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, et grave virus
Munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum
Manserunt hodieque manent vestigia ruris:
Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus quaerere coepit,

quia fustuarium supplicium constitutum erat in autorem carminum infamium. Cum poetae maledici comparari soleant cum canibus mordacibus (vid. supr. Epod. VI.), quos fuste abigimus et repellimus, profecto huic comparationi bene respondet constituta in poetas maledicos poena fustuaria.

v. 156. *ferum* (rudem) *victorem cepit*, sc. voluptate illa, quam parant bonae litterae. Ludit in duplice significatione verbi *capere;* primum (*Graecia capta*) pro: vincere, et deinde pro: voluptate rei, quae animum capit et occupat, perfundi; Epist. ad Pis. v. 362. *Vt pictura, poesis erit, quae, si propius stes, Te capiet* (delectabit) *magis.*

v. 157. *agresti*, rudi, inculto.

v. 158. 159. *defluxit*, fluere desiit. — *Saturnius*, de horridis et inconditis priscae aetatis versibus, qui vocantur *Saturnii*, Festus in *Saturno* tradit haec: *Versus antiquissimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnii appellantur, quibus et a Naevio bellum Punicum primum conscriptum, et a multis aliis plura composita sunt.* — *et grave virus Mund. pepul.*, *mundities* pepulit spurcitiem, h. e. purum, elegans et concinnum scribendi genus fugavit scribendi genus incultum, rude et inconcinnum. — *virus grave* (gravis odoris), transfertur ad ea, quae foeda et abominabilia sunt. — *munditia* vel *mundities* apud Ciceronem quoque Orator. c. 23. transfertur ad orationis puritatem et elegantiam: *elegantia modo et munditia remanebit.* Et sic *munda verba* apud Ovid. Art. Am. III, 478., ubi plura dedit *Burmannus.*

v. 160. *ruris*, orationis rusticae, h. e. incomtae, inficetae et asperae.

v. 161. *Serus enim*, scilicet Latinus. — *admovit acumina*, ingenii facultates, legendo acuendas; elegantius et significantius pro vulgari: admovit manus, operam dedit, vacavit.

Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
Tentavit quoque rem, si digne vertere posset;
Et placuit sibi, natura sublimis et acer;
Nam spirat tragicum satis, et feliciter audet;
Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum, sed habet Comoedia tanto
Plus oneris, quanto veniae minus. Adspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi!
Vt patris attenti, lenonis ut insidiosi!
Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis!

v. 163. *Thespis*, cf. infr. Epist. ad Pis. 276. — *ferrent*, proferrent, suppeditarent.

v. 164. *rem*, graeca carmina, tractata a Graecis poetis argumenta.

v. 166. *Nam spirat trag. sat.*, nam sublimiore tragicorum spiritu satis agitatur.

v. 167. *Sed turpem putat* cett. Sed curam, quam in iis, quae minus recte scripsit, emendandis atque delendis ponere debebat, ut rem turpem, stulte refugit; Caecina in Epist. ad Ciceronem VI, 7. *mendum scripturae litura tollitur.* Quod in tabula cerata inverso stylo complanatur et deletur, *litura* vocatur. Hinc infr. Epist. ad Pis. v. 293. carmen, *quod non multa dies et multa litura coercuit*, h. e. quod non diu multumque elaboratum et per lituram a vitiis cohibitum et purgatum est, reprehenditur.

v. 168—170. *Creditur* cett. Comoediarum confectio minimum laboris habere putatur, quia materia, in medio quasi posita, e vita communi petitur; sed quanto minus veniae datur comoediarum scriptori in re communi peccanti, tanto plus operae huic rei impendendum est.

v. 170—176. *Adspice, Plautus* cett. Iam Horatius Plautum et ignobilem quendam poetam Comicum, Dossennum de productis in scenam personis, parum naturae convenienter partes suas sustinentibus, notat. — *Quo pacto* — *Vt* — *ut*, quam male.

v. 172. *attenti*, sc. ad rem, h. e. avari, ut supr. Epist. I, 7, 91.

v. 173. *Quantus sit Dossen-*

Quam non adstricto percurrat pulpita socco!
Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc
Securus, cadat, an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scenam ventoso Gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit ac reficit! Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.

nus cett., videtur Dossennus risus captandi causa in exprimenda parasitorum edacitate nimius fuisse; hinc *Quantus*, sc. poeta.

v. 174. *Quam non adstricto* cett., histriones, qui *socco non* arctius *adstricto* (h. e. laxo) *per pulpita* incedebant, externae negligentiae culpam sibi contrahebant; hac imagine igitur iam Dossenni in scriptis comoediis incuria atque negligentia designatur.

v. 175—176. *Gestit enim* cett. Lucri et mercedis tantum causa comoedias scribit Dossennus, nihil plane curans, utrum illae exsibilentur, an plausum ferant. Fabula, quae displicet spectatoribus, *cadere*, quae placet, *stare*, (cf. supr. ad Sat. I, 10, 17.) dicitur; — *recto talo*, firmo quasi pede.

v. 177. *ad scenam*, ad fabulas scribendas; — *Gloriae curru*, qui supr. Sat. I, 6, 23. dicitur *fulgens*, significantius h. l. dicitur *ventosus*.

v. 178. *lentus*, ἀναίσθητος, cuius animus ne minimum quidem commovetur fabulae actione. — *exanimat*, fabulae auctori animum quasi eripit, pro vulgari: eum, quem gloria ad scribendas comoedias aufert, gravissimo dolore afficit. — *sedulus*, qui animo attento commotoque spectat. — *inflat*, inspirat animum, eumque extollit.

v. 179—181. *Sic leve*, cett. A re tam levi, tam parva, a spectatorum scilicet, fabulae aut applaudentium aut eam exsibilantium, arbitrio pendet poetarum gloriae cupidorum tam dolor, quam voluptas animi; — *animum Subruit*, subvertit, evertit, pervertit. — *Valeat res ludicra*, longe a me absit rei ludicrae sive fabularum scribendarum studium, si poetae vita tam inops et macra, quam opulenta, in populi aut non faventis, aut faventis posita est arbitrio. — *reducit*,

Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,
Quod numero plures, virtute et honore minores,
Indocti stolidique et depugnare parati,
Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum, aut pugiles: his nam plebecula gaudet.
Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
Quatuor aut plures aulaea premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae;

accommodate ad verba ab Olympionicis translata: — *palma negata* — *donata.* Supr. Od. IV, 2, 17. *Sive quos Elea domum reducit Palma coelestis.*

182—186. *Saepe etiam* cett. Sensus: saepe audacioris adeo et sublimioris ingenii poetam a re ludicra repellit et deterret hoc, quod *plebs*, (egregie plane duobus versibus 184 et 185 describitur *plebs*) *(Si discordet eques)* si secus sentiant cultioris animi homines, inter mediam fabulae (quae plebi displicet) actionem ad vim inferendam parata, aut ursi, aut pugilum spectaculum poscit; eiusmodi enim spectaculo magis delectatur plebecula.

v. 183. *virt. et hon. minores*, sed quod ad vitae honestatem et honoris dignitatem attinet, ceteris inferiores.

v. 185. *eques*, ut vir cultioris animi opponitur *plebi*, cf. v. 187. Supr. Sat. I, 10, 76. *Nam satis est equitem mihi plaudere, ut audax, Contemtis aliis, explosa Arbuscula dixit.*

v. 186. *Aut urs. aut pugil.* *(Vet. Schol.) Recte, quia ad huc Amphitheatri usus non* (adhuc *non* satis barbare pro nondum,) *erat, et in eadem cavea etiam ferarum gladiatorumque munera spectabantur.*

v. 187. 188. *Verum equitis* cett. Sed nunc cultiores quoque non amplius graviores sententias audiendo, sed res inanes, oculos tantum pascentes, spectando (nos: *Schaugepränge*) delectantur.

v. 188. *oculi incerti* iam sunt dubii, quo se vertant, quod fit, ubi oculi magna rerum contemplandarum varietate modo huc, modo illuc trahuntur.

v. 189. 190. *aulea premuntur,*

Mox trahitur manibus regum fortuna retortis;
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves;
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.

per quatuor et plures horas depressis et demissis aulaeis scena aperta est, h. e. spectaculum: „*Dum fugiunt turmae equitum* cett." quatuor aut plures horas durat. — Aulaea apud veteres non, sicut nunc, cum ludus incipit, sursum trahebantur (*tollebantur*), sed ex summo ad imum deprimebantur; depressis igitur aulaeis, scena aperta, sursum tractis, (*sublatis*) operta fuit. — Iam Horatius, ut carpat aevi sui ingenium, recenset quaedam, quibus spectandis plebecula inprimis inhiabat: eo pertinebant pugnarum simulacra, splendidi triumphi repraesentatio, et rariores in scenam productae bestiae. — Cicero quoque in Epistola ad M. Marium, quid sentiat de eiusmodi ludis, haud dissimulat: *Omnino, si quaeris, ludi apparatissimi; sed non tui stomachi; coniecturam enim facio de meo. — Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytaemnestra — aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent.*

v. 191. *Mox trahitur* cett., elegans versus pro vulgari: Mox vincti reges in triumpho per scenam traducuntur; — *regum fortuna;* significanter *fortuna* inservit regum captorum periphrasi; supr. Od. I, 34, 12. seqq. *Valet ima summis Mutare et insignem attenuat deus.* — *manibus retortis*, *brachiis*, ut supr. Od. III, 5, 22. loquitur, *tergo retortis.*

v. 192. *Essed. pilenta*, *petorr.*, Gallica et Belgica vehiculorum genera, quibus in pompa triumphali capti reges reginaeque vel spolia vehebantur; de *essedis* vid. *Scheff.* de *Re Veh.* II, 23. de *pilentis* Eundem de *Re Veh.* II, 17, 25. de *petorritis* cf. supr. ad Sat. I, 6, 104. — *naves*, rostra certe captarum navium vehiculis imposita.

v. 193. *Capt. ebur*, intellige variam supellectilem affabre ex ebore factam, nisi mavis intelligere *dentes eburneos;* apud Livium certe XXXVII, 49. in triumpho de Antiocho *eburnei dentes mille ducenti triginta unus* portati esse dicuntur. — *captiva Corinthus*, de more, quo simulacra captarum urbium in triumpho praeferri et ostendi solebant, vix accipiendum videtur; posuit fortasse Horatius iam Corinthum ut urbem opulentissimam, non praestantiore aere tantum et statuis inde effictis nobilem, sed multarum rerum copia abundantem; itaque per *captivam Co-*

Si foret in terris, rideret Democritus; seu
Diversum confusa genus panthera camelo,
Sive elephas albus vulgi converteret ora:
Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Vt sibi praebentem mimo spectacula plura;
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo: nam quae pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Tu-
scum:
Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes,

rinthum splendidissima et pretiosissima quaeque intellexerim.

v. 194. 195. *Democritus*, hic notissimus philosophus, Abderae natus, supr. Epist. I, 12, 12. toto animo ita in philosophiae studio defixus fuisse dicitur, ut omnem rerum suarum curam ex animo dimitteret; — *seu Divers.* cett., sive panthera, confusa camelo; diversum a panthera, proprie sic dicta, genus, *Cameloparda-lis;* (Varr. L. IV, 20. *Alexandria camelopardalis nuper adducta, quae erat figura, ut camelus, maculis, ut panthera,* cf. Plin. H. N. VIII, 18.) sive albus elephas vulgi oculos ad se verteret. Cicero l. l. *Extremus elephantorum dies fuit, in quo admiratio magni vulgi atque turbae, delectatio nulla exstitit.*

v. 197 — 198. *Spectaret populum* cett. Democritus attentius, quam ipsos ludos, spectaret populum, stupore, quo ille ferarum bestiarum contemplationi inhiare solet, maius sibi, quam mimus aliquis, spectaculum praebentem.

v. 200 — 201. *nam quae* cett. Sensus: nam quis histrio ita vocem intendere potest, ut pervincat populi in theatris nostris tumultuantis strepitum et clamores, h. e. quis prae ingenti in theatris nostris strepitu histrionum verba auribus percipere potest?

v. 202. *Garganum m. p.* — *Garganus*, mons Apuliae silvosus, ubi ventorum fremitus et arborum stridor est vehementior; hinc supr. Od. II, 9. 8. *Aquilonibus Querceta Gargani laborant.*

v. 203. *artes*, sc. histrionum et mimorum, qui simpliciter dici solent *artifices*, vid. *Duker.* ad Liv. XXXIX, 22. ut τεχνῖται apud Graecos; vid. *Wesseling.* ad Diod. Sic. IV,

Divitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
Cum stetit in scena, concurrit dextera laevae.
Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem,
Cum recte tractent alii, laudare maligne;
Ille per extentum funem mihi posse videtur

5. nisi quis *artes*, ad ornamenta arte elaborata, quae vel in scena, vel in vestitu histrionum conspiciuntur, referre malit.

v. 204. *Divitiaeque peregrinae*, purpura, gemmae, margaritae, aurum cett. — *oblitus*, pro: obtectus, indutus, obsitus, cum contemtu nimiae magnificentiae.

v. 205. *Cum stetit in scena*, simulac in scena apparet. — *concurrit dextera laevae*, statim plauditur; eleganter! manus enim, cum plaudimus, concurrunt et colliduntur.

v. 206. *Dixit adhuc aliquid?* cett., plebecula scilicet plaudit, antequam loqui coepit actor, solo pretiosarum, quas ille gerit, vestium adspectu percussa atque abrepta.

v. 207. *Lana Tarentino* cett., vestis confecta e lana, quae Tarenti tincta est purpurae colore praestantissimo, violaceum fere sive ianthinum colorem referente. Nepos Cornelius apud Plinium H. N. IX, 63. *Purpuram Tarentinam vocat rubram. Me, inquit, iuvene, violacea purpura vigebat, nec multo post rubra Tarentina.* — *venenum* (φάρμακον), iam de medicamento, sive liquore, succo, fuco, quo lanae color inducitur. Virg. Georg. II, 465. *Alba neque Assyrio fucatur lana colore;* similiter *medicare* (φαρμάσσειν) pro: tingere supr. Od. III, 5, 28. *Neque amissos colores Lana refert medicata fuco.*

v. 208.—213. *Ac ne forte putes* cett. Hunc locum, varias interpretum sententias expertum, ita interpretor: Ne forte putes, Auguste, me non sine invidia aliqua parce (*maligne*) laudare poetas comicos et tragicos, quia non facere possum (*recuso*), quod alii recte faciunt, iam dicam, quod sentio: ille poeta, qui pectus meum (*inaniter*) in re ficta, tanquam vera, angore opplet; qui animum ad iram incitat, aut eum suaviter (*mulcet*) delinit (θέλγει); qui, ut praestigiator (*magus*), non veris, sed falsis terroribus ludit; qui me ita afficit, ut Thebis, si res agitur Thebis, Athenis, si

Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Vt magus, et modo me Thebis, modo ponit
Athenis.

Verum age et his, qui se lectori credere malunt,
Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem, si munus Apolline dignum

res agitur Athenis, mihi versari videar, ille, inquam, poeta *mihi per extentum funem ire posse videtur;* ex proverbiali locutione pro: ille mihi rem difficillimam perficere posse videtur; nam qui ire potest per funem extentum, artis, qua id fieri potest aeque atque is, qui comoediam scribere vult, peritus esse debet; brevius: poeta, qui spectatores in rem, quam tractat, ita rapit, ut ipsi ei interesse videantur, et, quidquid agitur, toto animo sentiant, is poetae comici vel tragici artem tenet. — *maligne*, non, ut fas est, parum, parce.

v. 211. *inaniter*, angor, quo aliquis de re, non ad se ipsum pertinente, cruciatur, *inanis* est; sic mox *falsi terrores* de iis, quos magi incantando, vaticinando cett. in fraudem inducunt; hinc *portenta magorum* apud Cic. Nat. I, 43.

v. 214—218. *Verum age* cett. Verum age, o Auguste, his quoque poetis (Horatius semet ipsum intelligit), qui legi, quam spectari malunt, breve tempus consecra, si bibliotheeam in templo Palatini Apollinis novis libris augere, et poetas, ut maiore studio carminibus scribendis vacent, favore tuo impellere et excitare vis.

v. 215. *fastidia*, reprehensiones, ut supra in versibus Satirae decimae Lib. pr. praefixis, et quidem v. 7. — *superbi*, arrogantioris.

v. 216. *Curam redde brevem*, Horatius Augustum, qui unice adhuc spectandis comoediis et tragoediis deditus fuisse videtur, monet, ut legendis poetis *brevem curam reddat*, h. e. sicut olim, de integro breve tempus legendis carminibus dicet et destinet; similime supr. Od. I, 19, 4. *Finitis animum reddere amoribus*, et Od. I, 16, 28. *animumque reddas*, de integro me ames; nisi placet haec explicatio, *reddere* iam insolentius pro: adhibere, impendere, tribuere, positum est. Pro: *redde* unius Codicis auctoritate *Bentleius* in textum recepit *impende;* sed haec lectio manifesta est vocis *redde* interpretatio. Quis enim librarios

Vis complere libris et vatibus addere calcar,
Vt studio maiore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala saepe Poetae,
(Vt vineta egomet caedam mea,) cum tibi librum
Sollicito damus, aut fesso; cum laedimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprêndere versum;
Cum loca iam recitata revolvimus irrevocati;
Cum lamentamur, non apparere labores
Nostros et tenui deducta poëmata filo;
Cum speramus, eo rem venturam, ut, simulatque
Carmina rescieris, nos fingere, commodus ultro
Arcessas, et egere vetes et scribere cogas.

lectionem *impende* in *redde* mutasse fingere sibi potest animo?

v. 219. *Multa mala*, intellige ea, quae poetae importune, inepte et praepostere faciunt; haec nunc enarrat.

v. 220. 221. *Vt vin. eg. caed. mea*, ut contra me ipsum disputem; nam qui sua ipsius vineta caedit, sibimet ipsi nocet. — *cum tibi libr. Sollic. d. a. fesso*, hinc Horatius supr. Epist. I, 13, 4. tabellarium suum, Vinium Asellam, signata volumina Augusto tradere iubet: *Si validus, si laetus erit, si denique poscet; Ne studio nostri pecces odiumque libellis Sedulus importes opera vehemente minister.*

v. 223. *revolvimus irrevocati*, non iussi, sed sponte iterum recitamus; *revocari* dicuntur actores, qui actas cum applausu partes denuo agere iubentur; idem valet de poetis, qui recitata carmina, quia placuerunt, iterum recitare iubentur.

v. 224. 225. *non apparere lab. N.*, opera nostra non in lucem produci et celebrari, non iusto pretio aestimari; sic *apparere* infr. v. 250. — *ten. ded. p. filo*, carmina non sublimi, sed tenui oratione composita; intelligere videtur Satiras et Epistolas suas.

v. 227. *commodus* dicitur, qui facit, quod nobis gratum et acceptum est; supr. Od. IV. 8, 1. *Donarem pateras grataque c o m m o d u s.*

v. 228. *et egere vetes*, qui poetam *egere* vetat, ei dat et donat, unde vivat. — *cogas*, Augusti fuit haec vis non ingrata poetis.

Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
Aedituos habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non committenda poetae.
Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
Choerilus, incultis qui versibus et male natis
Retulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine foedo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma

v. 230. *Aedituos*, curatores, h. e. poetas, qui res belli domique praeclare gestas carminibus celebrandas curant. *Aeditui* (νεωκόροι) proprie sunt curatores et custodes aedis vel templi alicuius; suaviter igitur poetae vocantur aeditui templi vel Apollinis, vel Musarum.

v. 232—234. *Gratus Alexandro* cett. Malus ille poeta, Choerilus, qui in Alexandri Magni, cui gratus erat, comitatu fuit, (Cic. pro Arch. P. c. 10. *Quam multos scriptores rerum suarum Magnus ille Alexander secum habuisse dicitur?*) pro versibus rudibus et sinistro Apolline, vel crassa Minerva factis Philippos, nummos aureos, regis Philippi imagine insignitos, accepit. — *acceptum aliquid referre alicui rei* est debere aliquid alicui rei; nos: *etwas einer Sache verdanken. Choerilus verdankte die Goldmünzen seinen schlechten Versen.* — Si verum est, quod narrat *Acron.* ad Epist. ad Pis. v. 357., Alexandrum M. Choerilo dixisse, se malle Thersiten esse Homeri, quam Choerili Achillem, profecto Alexander, oblatis pro malis versibus Philippis, idem fecisse videtur, quod Sulla, qui, ut refert Cicero Pro Arch. c. 10. malo cuidam poetae praemium dari iussit hac conditione, *ne quid postea scriberet.*

v. 235. *tractata*, sc. manibus, usui alicui adhibita.

v. 236. *fere*, non raro, plerumque, ut supr. Sat. I, 10, 15. Epist. I, 19, 5.

v. 237. *linunt*, polluunt, contaminant, obscurant. — *Idem rex ille*, in *idem* latet admiratio, quomodo fieri potuerit, ut unus idemque rex, qui a nemine, nisi a perfectissimo pictore Apelle, Coo, et a nullo alio, nisi a praestantissimo statuario, Lysippo, Sicyonio, aere effingi voluit, ineptos et ridiculos Choerili versus regali munificentia ornaret. Mira autem arte Horatius hoc Alexandri exemplo viam sibi munit

Qui tam ridiculum, tam care prodigus emit,
Edicto vetuit, ne quis se praeter Apellen
Pingeret, aut alius Lysippo duceret aera
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quod si
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
Boeotûm in crasso iurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia, atque
Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt,

ad celebrandum Augustum, ut virum, rectius de pretio bonis poetis statuendo iudicantem.

v. 240. *Alius Lysippo*, (ἄλλος Λυσίππου) diversus a Lysippo, alius, quam Lysippus; sic supr. Epist. I, 16, 10. *Neve putes alium sapiente bonoque beatum.* — *duceret aera*, — *aes ducere* (ἐλαύνειν) est aes fabrili arte, tundendo et cudendo, ita tractare, ut proposita imago exprimatur; vid. *Broukhus.* ad Tibull. I, 3, 48.

v. 241. *simulantia*, adsimulantia, exprimentia, repraesentantia; sic supr. Epist. I, 19, 13. *simulare Catonem* et infr. Epist. ad Pis. v. 20. *simulare cupressum.*

v. 241—244. *Quod si* cett. Sensus: Quod si iudicium illud Alexandri, acutum sane et subtile, quod attinet ad inspicienda et diiudicanda artificum opera, transferres ad virorum doctorum scripta et poetarum carmina, iurares, iudicium illud in crasso aere Boeotiorum prolatum esse, h. e. diceres, iudicium illud esse durissimum. Nam quale de poetis iudicium expectari potest ab eo, qui ineptos Choerili versus tam caro pretio emit! Quamquam mihi, ut iam monui, illa Alexandri liberalitas haud ab eius de Choerili versuum bonitate repetenda videtur iudicio. Sed scite Horatius hoc Alexandri exemplum, ut eo magis Augusti de poetis extolleret iudicium, in rem suam detorsit.

v. 244. *Boeotûm in crasso aëre;* hinc Corn. Nep. Alcib. 11. *omnes enim Boeotii magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inserviunt.*

v. 245—247. *At neque dedecorant* cett. At tu, Auguste, probe tenes, quid distent aera lupinis; tu enim non malos, sed delectos tibi poetas optimos, Virgilium, Variumque, gratia et muneribus tuis dignos iudicas, nec hi tuo de se iudicio sunt dedecori.

v. 246. *multa dantis cum laude*, haec verba duplici mo-

Dilecti tibi Virgilius Variusque poetae;
Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quam per vatis opus, mores animique virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quam res componere gestas,
Terrarumque situs et flumina dicere et arces
Montibus impositas et barbara regna, tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum,
Et formidatam Parthis te principe Romam,
Si, quantum cuperem, possem quoque; sed neque parvum

do explicari possunt, aut: dum illi te, qui munera das, multa laude celebrant; aut: dum tu muneribus, quibus illos ornas, multam simul laudem addis, et sic *dantis* eleganter pro: *tua* est positum. — *tulerunt*, *(Vet. Schol. Cruq.) acceperunt*, *quia iam his singulis donaverat Augustus decies sestertiûm.* — de *Vario* cf. supr. ad Od. I, 6, 1.

v. 248 — 250. *Nec magis expressi* cett., in eandem sententiam canit Horatius supr. Od. IV, 8, 13 — 20. *Non incisa notis marmora publicis, (Per quae spiritus et vita redit bonis Post mortem ducibus,) — clarius indicant laudes, quam Calabrae Pierides.*

v. 250. *apparent*, in lucem producuntur, exsplendescunt; cf. supr. v. 224.

v. 251. *sermones*, — *per humum repentes*, humiles, tenues; intelligit Satiras et Epistolas; — *res componere gestas*, carmine epico res gestas celebrare.

v. 252. 253. *arces Montibus impositas*, ab Augusto scilicet ad fines imperii muniendos. — *barbara regna*, victorias de regibus et populis barbaris.

v. 255. *Claustraque custod.* cett., de *Iani templo*, pacis tempore *clauso*, est locus classicus apud Liv. I, 19. De *Deo Iano* docte disputat *Heyn.* ad Virg. Aen. VII, Excurs. V. Horatius supr. Od. IV, 15, 9. de Augusto: *et vacuum duellis Ianum Quirinum clausit.*

v. 256. *Et formid. Parth. te pr. Romam*, similiter in laudem Augusti Carm. Saec. v. 54. *Medus*, h. e. Parthus, *manus potentes et Albanas secures timere dicitur.*

Carmen maiestas recipit tua, nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem, stulte, quem diligit, urget,
Praecipue cum se numeris commendat et arte:
Discit enim citius meminitque libentius illud,
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium, quod me gravat, ac neque ficto
In peius vultu proponi cereus usquam,
Nec prave factis decorari versibus opto:
Ne rubeam pingui donatus munere, et una
Cum scriptore meo capsa porrectus aperta

v. 258. *recipit*, admittit, tradi tibi patitur.

v. 259. *recusent*, non possint, cui ferendae vires impares sint, ut supr. v. 208. et infr. in Epist. ad Pis. 39. *et versate diu, quid ferre recusent, Quid valeant humeri.*

v. 260—270. *Sedulitas autem*, cett. Sensus: Stulta autem est officiosa ista sedulitas, (nos: *Zudringlichkeit*,) qua quis ei, *quem diligit*, (patrono suo) se obtrudit, praecipue cum se carminum componendorum arte commendat; patronus enim, quae sunt ridicula in eiusmodi carmine, citius *(discit)* arripit, et lubentius in memoria tenet, quam ea, quae probat et laudat. (Iam Horatius Maecenatem vel alium patronum, cui molesta est ista carminibus se commendantium sedulitas, loquentem inducit:) Apage sedulitatem istam, quae mihi molesta est; uti ego non vultu depravato in cera effingi et proponi, ita nec prave factis versibus celebrari volo, ne donatus *(pingui munere)* carmine pingui Minerva facto, rem pudendam experiar, et in arca aperta porrectus una cum poeta meo deferar in vicum, ubi in tabernis *(Kramläden)* venduntur thus et res odoriferae, et piper, et quidquid mercium chartis inutilibus involvitur.

v. 260. *stulte*, non ad *diligit*, sed ad *urget* referendum videtur; posui igitur post *stulte* distinctionem minorem.

v. 268. *porrectus*, non male *Vet. Schol.*: „*quasi mortuus in feretro*,“ sed mihi in voce *porrectus* lepida imago latere videtur; laudatus a malo poeta una cum laudatore suo in

Deferar in vicum, vendentem thus et odores,
Et piper, et quidquid chartis amicitur ineptis.

EPISTOLA II.

AD IVLIVM FLORVM.

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum
Tibure vel Gabiis, et tecum sic agat: „Hic et

aperta arca iacet *porrectus*, h. e. omnium conspectui, quantus quantus est, expositus; et hinc pro: *operta*, quod in pluribus editt. exhibetur, rectius legitur *aperta*, ut est in plurimis Codd. apud *Feam;* res enim inutiles et nullius fere momenti poni et portari solent in *capsis apertis*.

v. 270. *chart. inept.*, significanter *chartae* dicuntur *ineptae*, quae, quia ineptias suas iis mandavit malus poeta, mercibus amiciendis inserviunt. Sunt igitur *chartae ineptae*, quod nos vocamus: *Maculatur*.

EPISTOLA II.

Ad Iulium Florum.

Postquam poeta a reprehensione Iulii Flori, quod nihil adhuc litterarum ad eum scripserit, se purgavit, et causas, ex quibus, relicto plane poeseos studio, unice in posterum philosophiae operam dare velit, exposuit, praecepta, quae nos sapienter et feliciter vivere doceant, adspergit saluberrima. — Haec Epistola, in qua egregie expressa est ratio, qua ad se invicem scribere solent familiarissimi, non sine summa voluptate legi potest. Mirifice inprimis delectat descriptio mangonis, servum, quem venditurus est, mercatorum more verbosius emtori commendantis; tum narratio de milite quodam, qui, cum noctu omni pecunia privatus de integro sibi parasset, unde viveret, nulla deinde adhortatione, nullaque largissimorum praemiorum promissione ad nova virtutis bellicae edenda specimina se adduci passus est.

v. 1. *Flore*, ad eundem *Iulium Florum*, qui tum in Tiberii Neronis cohorte peregre aberat, scripta est Libri Primi Epistola tertia, eandem, quam haec, Horatii cum Floro familiaritatem spirans.

v. 3. *tecum sic agat*, tibi

Candidus et talos a vertice pulcher ad imos,
Fiet eritque tuus nummorum millibus octo,
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
Cuilibet: argilla quidvis imitaberis uda;
Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo
Laudat venales, qui vult extrudere, merces;
Res urget me nulla; meo sum pauper in aere.
Nemo hoc mangonum faceret tibi; non temere a me
Quivis ferret idem; semel hic cessavit, et, ut fit,

vernam his verbis et hac commendatione mercandum offerat.

v. 4. *Candidus*, non ad animum, sed ad candidum corporis colorem referendum, (nos: *ein hübscher, schöner Kerl.*)

v. 5. *Fiet eritque tuus*, servus tuus manibus tuis tradetur; audi formulam mangonis, simillimam ei, qua apud nos mercatores utuntur: *Für — sollst du es haben, soll es dein seyn.*

v. 6. *Vern. m. ad n. apt. her.*, refer *aptus* ad *ministeriis;* aptus ministeriis ad heri nutum obeundis.

v. 7. *Litterulis Graecis imbutus*, diminutivo *litterulis* expressit, quod in vernacula voce: *etwas*, exprimimus; *versteht etwas griechisch.*

v. 8. *argilla quidv. imit. uda*, ex eo, tanquam ex argilla, quodcunque tibi placuerit, effinges. Comparatur puer cum *argilla*, ex qua figulus pro lubitu fingit vasculum. Omisit Hor. hic quoque, ut saepe alibi (vid. supr. ad Epist. I, 2, 42.), particulam comparationis: *veluti, sicuti;* sic apud nos in vernacula comparationibus simpliciter positis nihil frequentius.

v. 9. *canet indoctum, sed dulce bibenti*, non quidem, ut canunt artis canendi periti, ita tamen, ut cum voluptate eum canentem audiant compotores. Nam ad compotationum hilaritatem alendam et sustentandam pertinebat etiam cantus.

v. 12. *Res urget me nulla* cett., non difficultas, non aes alienum me cogit ad merces extrudendas; non quidem dives sum, sed, quod meum est, habeo.

v. 13. 14. *non tem. a me Qu. ferr. idem*, plane ad formulam, quam saepe audimus in nundinis: *Das thue ich nicht*

In scalis latuit metuens pendentis habenae.
Des nummos, excepta nihil te si fuga laedit:
Ille ferat pretium poenae securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum: dicta tibi est lex;
Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum: ne mea saevus

leicht einem andern, aber weil du es bist. — *cessavit*, rei elevandae causa pro: aufugit; *cessare* enim dicitur, qui, non faciens, quod facere debet, negligentiae tantum culpam sibi contrahit; cf. Epist. ad Pis. 357.

v. 15. *In scal. lat. m. p. h.* — *Vet. Scholiastes*, et plures interpretes iungunt: *metuens habenae pendentis in scalis latuit;* cf. Celeberr. *Iacobs* ad Anthol. Gr. Vol. II. P. III. p. 172. equidem malim: *metuens pendentis* (in quocunque demum loco) *habenae latuit* (se occultavit) *in* (sub) *scalis;* tenebricosus enim sub scalis locus opportunus est sese occultaturis. *Gesnerus* in hanc rem affert locum Ciceronis ex Orat. p. Mil. c. 15. de Clodio, qui *fugiens in scalarum tenebras se abdidit.* — *habenae*, scuticae, lori. Ovid. Heroid. IX, 81. *scuticae tremefactus habenis.*

v. 17. 18. *Ille ferat pretium* cett., iam sequitur apodosis; oratio enim cohaeret sic: Si quis tibi vendat puerum, et, si qua ei adhaerent vitia, ea te haud celet; equidem, te ei de emtionis pretio haud litem intendere posse, existimo, nam tu sciens volensque emisti puerum vitiosum. Num tu nihilominus mangonem in ius vocabis? Par ratio est mihi tecum; ego tibi proficiscenti aperte dixi, me esse lentum epistolarum scriptorem; et tu nihilominus mecum de eo, quod tibi non scripsi, expostulas? — *poenae securus*, omnis curae de commissae fraudis poena expers; nos: *ohne alle Besorgniſs einer Verantwortlichkeit wegen dieses Verkaufs.* — *dicta tibi est lex*, proposita tibi est emtionis conditio, fugae scilicet, quam venalis tentaverat, indicium.

v. 19. *lite moraris iniqua?* breviter et eleganter pro: nihilominus praeter ius et aequitatem litem de solvenda pecunia movendo et sic moras nectendo eum vexas eique facessis negotium?

v. 21. *Talibus off. pr. mancum*, dixi, me esse hominem manibus quasi ad obeunda talia officia (ad scribendas litteras) destitutum; obversabatur fortasse Horatio locus Plauti in Mercat. III, 4, 45. *ad man-*

Iurgares, ad te quod epistola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia iura
Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
Expectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat; post hoc vehemens lupus, et sibi et hosti
Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,

data claudus, coecus, mutus, mancus, debilis. — *ne mea* cett., iunge: *ne saevus iurgares, quod nulla mea epistola ad te veniret.* — *saevus*, ira saeviens, h. e. nimium irascens.

v. 22. *ad te quod ep. n. veniret*, quod nullam a me acciperes epistolam; epistolae, quae accipiuntur, saepius, praecipue apud Ovidium, *venire* dicuntur. — Pro: *veniret* in quibusdam Edd. vett. legitur *rediret*, quod defendit *Gesnerus*, ut sit: „quod nihil ad missam a te epistolam responderem;" sed primum epistolae, a Floro ad Horatium missae, ad quam hic non responderit, nulla facta est mentio; deinde ea tantum epistola dici potest *redire*, quae in locum, unde missa est, redit.

v. 23—24. *Quid tum — Si tam. attentas?* quid mihi profuit libera pigritiae meae in scribendis litteris professio, si nihilominus de iis, quae tecum depactus sum, me impugnas? — *super hoc*, praeter hoc, insuper.

v. 25. *mendax*, significantius pro: ego.

v. 26. 27. *viatica*, bona, quibus sustentatus reliquae vitae spatium decurreret; — *collecta*, tam ex acceptis stipendiis, quam ex praeda facta. — *multis Aerumnis*, quae militi in bello exantlandae sunt. — *ad assem*, omnia ac singula; uti *omnes ad unum* de omnibus ac singulis.

v. 28. *post hoc*, post perdita viatica. — *vehem. lupus* (ὡς λύκος), velut lupus, vehementiore ira percitus; *canis vehemens* apud Phaedr. II, 3, 1. de omissa comparationis particula vid. supr. ad v. 8.

v. 29. *ieiunis dentibus acer*, iam dentibus tribuitur, quod proprie pertinet ad stomachum; apposite autem haec ad lupum *vehementem*, quem fames inprimis acrem atque vehementem reddit.

Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt,
Summe munito et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum donis ornatur honestis;
Accipit et bis dena super sestertia nummûm.
Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
Nescio quod cupiens, hortari coepit eundem
Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:
„I, bone, quo virtus tua te vocat; i pede fausto,
Grandia laturus meritorum praemia! Quid stas?"
Post haec ille catus, quantumvis rusticus: „Ibit,
Ibit eo, quo vis, qui zonam perdidit," inquit.

v. 30. *regale*, regis Mithridatis; — *loco*, e loco munito, quem defendere debebat praesidium. — *deiecit*, depulit; *deiicere* est verbum rei militaris; *propugnaculum deiicere* apud Cic. Verr. III, 16. Liv. IV, 53. *deiectis, qui in praesidio erant;* plura exempla dedit *Drakenb.* ad Liv. XXII, 24. §. 7.

v. 31. *Summe*, summopere, summa cura; locum illum *Tigranocertam* fuisse, e Dione probatum ivit *Cruquius.* — *mult. div. rer.*, abundante multarum rerum copia.

v. 32. *donis honestis*, honorificis, splendidis; ad ea refer coronas murales, obsidiales, vallares, civicas cett.

v. 33. *super*, insuper, praeterea.

v. 34. *praetor*, dux exercitus; unde ducis tabernaculum dicebatur *praetorium*; vid. *Perizon. Diss.* de *Praetorio* p. 8.

v. 36. *timido quoque*, vel timido.

v. 39. *catus*, acutus et emunctae naris homo.

v. 40. *qui zonam perdidit*, ut ego olim, cum zonam perdidissem, ad nova viatica colligenda ibam; at nunc, cum habeam, unde vivam, labores et pericula de integro subire nolo. — Hoc militis Luculli exemplum imitari voluit Horatius. Quemadmodum enim catus ille Luculli miles, cum de integro comparasset sibi, unde vitam sustentaret, non amplius militiae plenum periculosae aleae opus tractare, ita Horatius, cum curam de vitae necessariis deponere posset, non amplius versibus scribendis operam dare vult.

Romae nutriri mihi contigit, atque doceri,
Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.
Adiecere bonae paulo plus artis Athenae,
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Academi quaerere verum.
Dura sed emovere loco me tempora grato,

v. 41. seqq. Iam Horatius disciplinae rationem, qua educatus et institutus vir doctus et poeta evaserit, breviter enarrat. Comparandus est hic locus cum Satira sexta Libri primi, ubi Hor. inde a v. 71. summam curam, quam pater in se educando atque erudiendo posuerit, pio gratoque pectore commemorat atque extollit. — *Romae nutriri mihi contigit*, supr. l. 1. v. 76. *Sed puerum est ausus* (pater) *Romam portare docendum Artes, quas doceat quivis eques atque senator Semet prognatos.* — *atque doceri, Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles*, pro vulgari: atque lectione Homeri imbui; nam per Achillis iram (*Μῆνιν — Πηληϊάδεω Ἀχιλλῆος*) Iliadis argumentum designatur. — *bonae Athenae*, percipe vim, qua Horatius urbem celebratissimam, cui animi cultum in philosophiae studio debebat, mollissimo gratissimoque animi sensu simpliciter et per λειότητα *bonam* vocat. — *artis*, intellige philosophiam, cuius ars sive scientia in distinguendo vero a falso versatur, quod duobus versibus sequentibus exprimitur: *Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum;* non enim Horatius per *curvum* et *rectum* geometriam, cuius elementa sine dubio iam Romae imbiberat, respexisse, sed translate a geometria, quod ad virtutis praecepta recte fit, *rectum (ὀρθόν)*, quod a virtutis praeceptis recedit, *curvum* dixisse videtur. Qui virtutem sequuntur, *recta*, qui virtutem deserunt, *curva* via incedunt.

v. 45. *inter silvas Academi* — *Academia* enim, (dicta ita ab heroe quodam *Academo*, ut tradit Laert. III, 7.) sive *Gymnasium*, in quo scholas habuit Plato, fuit in amoeno nemore urbi vicino.

v. 46. *Dura sed* cett. Sed infausta tempora me *(locum gratum)* Athenas, ubi suaviter delitescebam, relinquere coegerunt; in verbo *emovere* exprimitur vis, qua quis e loco aliquo in alium depellitur; Liv. VI, 38. *tum percitus ira Camillus lictores, qui de medio plebem emoverent, misit.* Frequens huius verbi usus apud Livium; exempla collegit *Drakenb.* ad Lib. XLII. 49. §. 6.

Civilisque rudem belli tulit aestus in arma,
Caesaris Augusti non responsura lacertis.
Vnde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris et fundi, paupertas impulit audax,

v. 47 — 49. *Civilisque rudem* cett., et *(civilis aestus)* civium furor et impetus *(rudem belli)* me, artis bellicae adhuc imperitum, *(tulit)* abstulit et protrusit in arma, *(non responsura)* non paria futura Caesaris Augusti *(lacertis)* robori et viribus. — *aestus*, maris tumultus et fervor saepius ad animi fervorem et tumultum, et proinde ad furorem quoque, quo bella civilia moveri dicuntur, transfertur. — *in arma*, a Bruto et Cassio contra Antonium et Octavianum capta; delatum autem est Horatio munus tribuni; vid. supr. Sat. I, 6, 48. *Quod mihi pareret legio Romana tribuno.* — *responsura*, qui alicui rei par est, vel resistere potest, ei *respondere* vel *responsare* dicitur; vid. supr. ad Sat. II, 7, 85. Cic. in Catil. II, 11. *Iam vero urbes provinciarum et municipiorum respondebunt Catilinae tumulis silvestribus.* — *Vnde*, a qua quidem militia; — *simul primum*, simulac; — *me dimisere Philippi*, cum Horatius post funestam ad Philippos pugnam in celeri fuga quaesivisset salutem, (supr. Od. II, 7, 10. *Tecum Philippos et celerem fugam Sensi, relicta non bene parmula,)* lepide iam Philippos se dimisisse ait.

v. 50. *Decisis humilem pennis* — qui ex loco altiore deiectus est in humiliorem, vel ex sorte laetiore depressus est ad tristiorem, ei proverbiali locutione, in vernacula quoque apud nos usitata, *pennae* vel *alae decisae esse* dicuntur; — *humilis*, accommodate ad rem, qui, decisis pennis, non amplius ex humo in altum volare, h. e. ad paupertatem redactus non amplius se extollere et laute vivere potest.

v. 51. *paupertas audax*, pauperes enim ad famem pellendam tentant *audentque* omnia. In hanc fere sententiam Persius in Prologo v. 87. seqq. *Quis expedivit psittaco suum Χαῖρε, Picasque docuit verba nostra conari? Magister artis, ingenique largitor, Venter, negatas artifex sequi voces.* Ceterum Horatius paupertatis, qua ad versus scribendos se adactum esse simulat, professione poetas famelicos notare et deridere voluisse videtur.

Vt versus facerem. Sed, quod non desit, habentem,
Quae poterunt unquam satis expurgare cicutae,
Ni melius dormire putem, quam scribere versus?
Singula de nobis anni praedantur euntes;

v. 52—54. *Sed, quod non desit,* cett. hunc locum, qui plures interpretes misere torsit, ita interpretor: Sed nunc me possidentem, *(quod non desit)* quantum satis sit, nisi in hac rerum mearum conditione *(dormire, εὕδειν,* vid. *Stanlei.* ad Aeschyl. Agam. 345.*)* quieti indulgere, quam versus scribere malim, quae tandem unquam cicutae ab insania poetica me satis purgare poterunt? brevius: sed cum nunc habeam, quantum opus est, *(satis* enim *superque,* ut supr. Epod. I, 31. ait, *ditaverat* eum Maecenatis *benignitas)* nisi vitam otiosam et inertem poeseos studio praeferam, nunquam ab insania poetica curari potero. — *Quae* — *cicut.* — *cicuta* est herba caule laevi et binis cubitis nonnunquam altiore, nos: *Schierling*, cui inest vis frigoris, quo calor sanguinis, h. e. poetarum fervor, aestus, furor extinguitur; hinc Persius Sat. V, 144. *Quid tibi vis? calido sub pectore mascula bilis* (bilis tumor, insania, *μελαγχολία,*) *Intumuit, quam non extinxerit urna cicutae. Cicuta*, largiore haustu sumta, est venenum, ut Socratis morte satis constat. — *expurgare*, liberare calore, cicutae frigore in pectore extincto.

v. 55. seqq. Postquam Horatius Floro suo, qui frustra adhuc promissa ab eo carmina expectaverat, se, cum sibi nunc suppetat, unde vivat, omne carminum scribendorum abiecisse studium significavit, (quamquam Horatius, dum, se carmina in posterum scribere velle, negat, hoc ipsum carmen scripsit,) nunc alias subnectit causas, ex quibus poesis apud se nunc frigeat; primum quidem, quod cum aetate mutetur animus; non placent enim aetate provectiore, quae puerili et iuvenili placuere; deinde, quod pro diversis hominum ingeniis non cuique probentur poetarum diversi generis carmina; alius hoc, alius illo carminum genere delectatur; tum, quod sibi in urbe viventi tot curae et negotia per caput et circa latus saliant, tantusque in platea sit strepitus atque tumultus, ut libero animo carminibus scribendis vacare non possit.

v. 55. *Singula*, unum post alterum. — *nobis anni praed. euntes;* hinc supr. Epist. I, 1, 4. *Non aetas eadem, non*

Eripuere iocos, Venerem, convivia, ludum;
Tendunt extorquere poëmata. Quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantque:
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis;
Ille Bioneis sermonibus et sale nigro.
Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.
Quid dem? quid non dem? Renuis tu, quod iubet alter;
Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
Praeter caetera me Romaene poëmata censes
Scribere posse, inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, relictis

mens. Od. IV, 1, 3. *Non sum, qualis eram bonae sub regno Cinarae.* Virg. Ecl. IX, 51. *Omnia fert* (aufert) *aetas*, Platon. Epigram. XIX. Anthol. Graec. T. I. p. 106. ed. *Iacobs.* *Αἰὼν πάντα φέρει.* — *euntes*, sine mora transeuntes; Tibull. I, 4, 28. *Non stat remeatque dies.*

v. 57. *Tendunt ext. poem.*, poëmata scribendi facultatibus me privatum eunt. — *Quid faciam vis?* Quid me suscipere, vel quale carminum genus me tractare iubes? hinc v. 63. *Quid dem, quid non dem?*

v. 59. *Carmine*, Lyrico vel Epico.

v. 60. *Bioneis sermonibus*, intellige satiras acerbissimas, quas scripsisse dicitur *Bion Borysthenes*, philosophus Cyrenaicus, vid. Laert. IV, 46-58. — *nigro*, refer ad satirae, qua quis perfricatur, acerbitatem; eodem sensu Archilochi versus supr. Epist. I, 19, 3. dicuntur *atri*.

v. 61. *Tres mihi convivae* cett. Illi quidem, qui diversis carminum generibus delectantur, prope mihi dissentire videntur, veluti tres convivae cett. — de omissa particula comparationis vid. supr. ad v. 8.

v. 64. *invisum*, iniucundi saporis.

v. 65. *Praeter caetera*, prae ceteris aliis, ante omnia, praecipue; sic *inter cuncta*, supr. Epist. I, 18, 96.

v. 67—70. *Hic sponsum vocat* cett., alius me vocat, ut

Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino, visendus uterque;
Intervalla vides humane commoda. — Verum
Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet.
Festinat calidus mulis gerulisque redemtor;
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum;

relictis rebus omnibus, pro eo sponsum, (*spondet*, qui vadimonium suscipit,) alius, ut scripta, quae recitaturus est, auditum veniam.

v. 68. *cubat*, aegrotat; vid. supr. ad Sat. I, 9, 18.

v. 70. 71. *Interv. vid. humane commoda*. haec verba, quae multum negotii facessiverunt interpretibus, explicanda videntur sic: „vides intervalla commoda videlicet humanis viribus!“ contrarium igitur per ironiam intelligendum est; Horatius enim sine dubio exprimere voluit hoc: vides intervalla, molesta sane et incommoda homini viam inter collem Quirinum et Aventinum emetienti; — *humane*, per ironiam; *Vossius* vertit: *von hübscher Gemächlichkeit*. Restat tamen in voce *humane* aliquid insolentiae, quam vix tribuas Horatio. Dixit ille v. 65. *me Romaene poëmata censes scribere posse, inter tot curas totque labores?* In mentem igitur mihi veniebat, Horatium fortasse scripsisse: *Intervalla vides Romano* (Romae viventi) *incommoda;* vel cum interrogatione: *Intervalla vides Romano commoda?* videsne intervalla Romae viventi commoda? — *Verum Purae sunt plateae* cett., iam vel Florum, vel quemcunque alium respondentem inducit: Verum via in plateis libere patet, ut nunquam praetereuntium meditationes interrumpantur: *plateae purae*, purgatae vel liberae ab iis, quae viam praetereuntibus intersepiunt; *purus et patens campus*, Liv. XXIV, 14.

v. 72. Non sunt liberae, Horatius respondet, ab impedimentis: *Festinat calidus* cett., *calidus redemtor*, manceps (ἐργόλαβος), qui fervido studio insistit laboribus aedificii, quod certo pretio exstruendum conduxit; supr. Od. III, 1, 35. *huc frequens Caementa demittit redemtor cum famulis* cett. — *mul. ger.*, pro: cum *mulis* et *gerulis*. — *geruli* sunt famuli vel baiuli, qui necessaria ad aedificandum comportant.

v. 73. *ingens machina*, eiusmodi machina (trochlea), qua lapides, trabes et alia pondera torquendo in altum tollebantur, instructa fuisse vide-

Tristia robustis luctantur funera plaustris;
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus:
I nunc, et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbes,
Rite cliens Bacchi, somno gaudentis et umbra:
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere et contracta sequi vestigia vatum?

tur rota, ut colligas ex loco Horatii supr. Od. III, 10, 10. *Ne currente rota funis eat retro.*

v. 74. *Tristia robustis* cett., pompa funerum, cum in plaustra viam intercludentia incidit, e via cedendo et declinando cum illis luctatur. — *robusta*, grandiora, firmiora, nos: *Lastwagen.*

v. 75. *Hac rabiosa fugit canis*, pro *fugit* Codicum quorundam auctoritate *Fea* in textum recepit *furit*, quod canis rabie correptus non *fugiat*, sed *furat*; sed vix sermo iam esse potest de cane *rabioso* proprie sic dicto, cuius pestifero morsui raro tantum in via et plateis expositi sunt homines; imo Horatius per *canem rabiosum* non alium, nisi acrem et mordacem, qui cum latratu in praetereuntes ruit, et ab iisdem fuste repulsus refugit, designasse videtur. Sic leones irati infr. 393. dicuntur *rabidi*. Quemadmodum autem *rabies* saepius translate de vehementiore ira, impetu, furore cett., (de mordacissima dicacitate infr. in Epist. ad Pis. v. 79. *Archilochum proprio rabies armavit iambo,*) ita quoque *rabiosus* de eo, quem vehementior ira in furorem agit, dicitur; *rabiosa fortitudo* apud Cic. in Quaest. Tusc. IV, 22. *rabiosa iurgia* apud Senec. in Herc. Fur. v. 172.

v. 76—78. *I nunc*, cf. supr. ad Epist. I, 6, 17. — *canoros*, suaviter sonantes, suavi cantu demulcentes; sic cycnus supr. Od. II, 20, 15. *ales canorus.* Od. I, 12, 11. *fides canorae.* — *Rite cliens Bacchi*, solemniter inter Bacchi asseclas receptus.

v. 80. *contracta sequi vestigia vatum?* varias mirasque lectiones, pro male intellecta lectione *contracta* inventas prolatasque, commemorare nihil attinet; bene enim se habet lectio *contracta*, eleganter poetae mentem exprimens. Vestigia scilicet poetarum, qui, ut modo dictum est, urbis strepitum fugientes, in nemoribus et locis umbrosis, ubi carmina meditentur, sese absconde-

Ingenium, sibi quod vacuas desumsit Athenas,
Et studiis annos septem dedit, insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque, et risu populum quatit; hic ego rerum
Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
Verba lyrae motura sonum connectere digner?
Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter

re solent, in sola, remota et angusta loca contrahuntur. (Ovid. Trist. I, 1, 41. *Carmina secessum scribentis et otia quaerunt;* Propert. III, 1, 14. *Non datur ad Musas currere lata via.*) Verba igitur: *et contracta sequi vestigia vatum*, explico: et facere, quod poetae in loca sola et arcta contracti faciunt. Vsum vocis *contractus* egregie illustrat alius locus Horatii supr. Epist. I, 7, 12. *Ad mare descendet, et sibi parcet, Contractusque leget.*

v. 81. *vacuas*, opportunas otio bene et recte frui cupientibus. Sic supr. Epist. I, 7, 45. *Tibur vacuum*, ubi vid. not.

v. 82. 83. *insenuitque Libris et curis*, eleganter pro: et tempus consumsit vel aetatem transegit in legendis libris et meditationibus. Similiter supr. Epist. I, 7, 85. *Immoritur studiis et amore senescit habendi.* — *exit*, fit, evadit, efficitur, de formis, quae effinguntur; infr. Epist. ad Pis. 22. *currente rota cur urceus exit?* non enim *exire* iam est: *ausgehn*, ut vertit *Vossius*.

v. 84. 85. *et risu populum quatit*, fortius pro vulgari: populo est risui et ludibrio. — *rerum Fluct. in med. et temp. urb.*, in medio rerum, fluctuum instar se invicem trudentium, impetu et urbis tumultu; — *fluctus* et *undae* de rebus, quae animum perturbant, et huc illuc impellunt; supr. Epist. I, 1, 16. — *et mersor civilibus undis.*

v. 86. *Verba lyrae mot. son. connectere*, similiter supr. Od. IV, 9. 4. *Verba loqui chordis socianda*, et Od. II, 12, 4. *Verba aptare citharae modis.* — *digner?* ut rem tractatu dignam habeam?

v. 87—90. *Frater erat Romae* cett. Subito Horatius, ut solet, sine orationis vinculo aliquo transit ad aliud, quod se a versibus componendis avertat atque reprimat, ad vanam scilicet illam laudem, qua alter alterum certatim ornare et extollere studeat. Erant, ait, Romae duo viri, alter iuris-

Alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poetas?
Carmina compono, hic elegos, mirabile visu
Caelatumque novem Musis opus! Adspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuam Romanis vatibus aedem!

consultus, alter rhetor; iurisconsultus rhetorem *Graccho*, rhetor iurisconsultum *Mucio* aequiparabat; idem fit apud poetas. — *frater*, eo sensu, quo apud nos quoque vocatur intimae amicitiae vinculo cum aliquo coniunctus; cf. supr. ad Epist. I, 10, 4. De laude, quam Cicero *Tiberio Graccho*, ut insigni oratori, tribuit, vid. Brut. c. 27. — Q. *Mucius Scaevola* celebre inter Iurisconsultos fuit nomen; de *Iuris Prud. Muciana* singularem libellum scripsit *Balduinus*.

v. 90—92. *Qui minus* cett. Nonne pariter poetas agitat furor iste, quo alter alterum ad coelum usque tollit laudibus? Si ego carmen lyricum compono, (Horatius, ut eo liberius rideat insanam malorum poetarum vanitatem, consulto et scite se ipsum talem fingit, et eorum gregi se immiscet,) alter Elegiam, tum alter in alterius laudem exclamat: En admirabile, ab ipsis novem Musis affabre exsculptum opus! — *argutos*, canoros, ut *olor argutus* apud Virg. Eclog. IX, 36. opinantur certe eiusmodi poetae, se suaviter canere; nam (v. 107.) *Gaudent scribentes et se venerantur, et ultro Si taceas, laudant, quidquid scripsere, beati.*

v. 92—96. *Caelatum opus*, caelo vel torno exsculptum (ἔπος γλυπτὸν καὶ τορευτόν); simili imagine infr. in Epist. ad Pis. v. 442. versus summa cura expoliti dicuntur *tornati*. — *Adspice primum, Quanto cum fastu* cett. Iam sequitur faceta descriptio superbi incessus, quo vani isti poetae ad carmina tam recitanda, quam audienda in templum Apollinis Palatini se ferant. — *quanto molimine*, egregie *molimen* designat ridiculum studium, quo quis vel gressu ad certam mensuram directo, vel alto supercilio, vel quocunque alio corporis habitu dignitatis et gravitatis speciem affectat et induit.

v. 94. *vacuam Rom. vatibus*, patentem poetis Romanis; de

Mox etiam, si forte vacas, sequere, et procul audi,
Quid ferat, et quare sibi nectat uterque coronam.
Caedimur, et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcaeus puncto illius: ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? si plus adposcere visus,
Fit Mimnermus, et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,

Apollinis templo, ubi poetae carmina sua recitabant, vid. supr. ad Sat. 1, 10, 38.

v. 95. *sequere*, sc. nos in templum.

v. 96. *ferat*, proferat, recitet.

v. 97. *Caedimur*, *et totidem* cett., proverbiali locutione pro: ictus ictum sequitur, nos: *Schlag auf Schlag*, par pari referimus, qui nos laude cumulat, eundem vicissim laude cumulamus.

v. 98—101. *Lento Samnites* cett., certamus et pugnamus, veluti gladiatores Samnites ad prima lumina; pugna enim illa non est fervida, sed lenta; si alter me, ut poetam lyricum, Alcaei cognomine ornat, ego illum, ut poetam elegiacum, Callimachi, et si id non satis est, Mimnermi, quod optat, cognomine orno. *Samnites* fuerunt genus quoddam gladiatorum, ab armatura Samnitica (de qua vid. Liv. IX, 40.) ita dictorum, qui inter convivia ad *prima lumina* (tempore vespertino, quo prima lumina accenduntur, cf. supr. Sat. II, 7, 33.) convivas non pugna cruenta, sed *lenta* (in longum producta) delectare solebant; de omissa particula comparationis *sicut*, vid. supr. ad v. 8.

v. 99. *Discedo Alcaeus*, de *Alcaeo* vid. supr. ad Od. I, 32, 5. — *puncto*, suffragio, h. e. sententia; lata in comitiis a singulis suffragia notabantur in tabulis *puncto*, unde *punctum* pro suffragio; notissimus ille versus Horatii in Epist. ad Pis. v. 343. *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.*

v. 101. *Fit Mimn.*, de *Mimnermo* vid. supr. ad Epist. I, 6, 65. — *optivo*, quod sibi dari optaverit.

v. 102. *Multa fero*, debebat enim Horatius malis poetis, ne eos irritaret, *patientes* aures praebere carmina sua recitantibus.

Cum scribo, et supplex populi suffragia capto:
Idem, finitis studiis, et mente recepta,
Obturem patulas impune legentibus aures.
Ridentur, mala qui componunt carmina: verum
Gaudent scribentes, et se venerantur, et ultro,
Si taceas, laudant, quicquid scripsere, beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti;
Audebit, quaecunque parum splendoris habebunt,

v. 104—105. *Idem, finitis* cett. At nunc ego, carminum scribendorum studio deposito, et furore poetico ex mente excusso, aures (*patulas*) meas carmina praelegentibus (*obturem*) obturare ausim, (*darf ich es wohl wagen, meine Ohren zu verstopfen*) quia id nunc fieri potest *impune*, adversariis nihil amplius, quod dente maligno carpant, habentibus.

v. 106. seqq. Iam sequitur locus praestantissimus, quem non scriptores tantum, qui ea, quae scribunt, ad rectam normam exigere volunt, sed etiam tirones, qui in iis, quae in scholis scribunt et elaborant, recte et prudenter versari cupiunt, ante oculos habere, imo ediscere debent. Postquam scilicet Horatius breviter, sed vivis coloribus malorum scriptorum φιλαυτίαν adumbravit, futuris scriptoribus vel poetis tanquam in tabula proponit leges, quibus salubriores et sapientiores vix cogitari possunt.

v. 106. *Ridentur, mala qui* cett. Ridentur quidem mali poetae; sed id non curant, imo mirifice sibi placent scribentes, cett.

v. 108. *quicquid scripsere, beati*, quicquid beato quasi et dulci animi sensu scripserunt. Obversata Horatio in hoc loco videtur descriptio Suffeni apud Catull. XXII, 14. seqq. *Idem inficeto est inficetior rure, Simul poëmata attigit; neque idem unquam Aeque est beatus, ac poëma cum scribit: Tam gaudet in se, tamque se ipse miratur.*

v. 109. *legitimum*, ad leges, quas in seqq. dedit, compositum, bonum.

v. 110. *Cum tabulis* cett. bonus scriptor tabulas ceratas, in quibus scribat, eo animo sumet, quo severus et honestus censor sumit tabulas censorias; quemadmodum enim bonus censor notanda in tabulis censoriis notabit, ita bonus scriptor corrigenda in tabulis ceratis corriget.

v. 111. *Audebit*, non dubitabit. — *parum splendoris hab.*,

Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,
Et versentur adhuc intra penetralia Vestae.
Obscurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quae, priscis memorata Catonibus atque Cethegis,
Nunc situs informis premit et deserta vetustas:
Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.
Vehemens et liquidus puroque simillimus amni

parum elegantiae habebunt; refer hanc locutionem ad *censorem*, qui Equiti Romano, *parum splendoris habenti*, (splendori, qui Equiti ob eius divitias tribuebatur, non respondenti,) *equum adimebat.*

v. 112. *Et sine pondere erunt*, supr. Sat. I, 10, 54. *Versus gravitate minores.* — *et honore indigna ferentur*, et parum apta et concinna iudicabuntur.

v. 113. *movere loco*, eiicere, delere; accommodate ad censorem, qui *honore indignos* e senatu *movebat* vel eiiciebat.

v. 114. *Et vers. adhuc int. penet. Vestae*, et adhuc, tanquam in Vestae sacrario, quod erat in aedium penetralibus, intacta et inviolabilia lateant, h. e. et adhuc intacta in scriptoris scrinio serventur.

v. 115—118. *Obscurata diu* cett., iunge: *Bonus* (poeta vel scriptor) *speciosa* (splendida, rerum speciem luculenter exprimentia) *rerum vocabula*, *quae*, *priscis Catonibus atque Cethegis memorata* (usurpata), *informis situs et deserta vetustas nunc premit*, *populo*, cui illa *diu obscurata* sunt, *eruet atque in lucem proferet.*

v. 117. *prisc. Cat.* — *M. Cato Censorius* (nat. V. C. 519. mort. 603.) dicitur *priscus*, quia priscorum morum fuit observantissimus; vid. supr. Od. III, 21, 11. *prisci Catonis virtus.* — *Cetheg.* — *Cethegus* consul fuit V. C. 548. Cic. de Senect. 14. *M. vero Cethegum*, *quem recte Suadelae medullam dixit Ennius*, *quanto studio exerceri in dicendo videbamus etiam senem?* cf. eundem Brut. 15.

v. 119. *quae gen. prod. usus*, quae usus et progenuerit et publicaverit. Infr. in Epist. ad Pis. 71, 72. *Quae nunc sunt in honore vocabula*, *si volet usus*, *Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.*

v. 120.—21. Idem bonus poeta dicitur *vehemens*, largi-

Fundet opes, Latiumque beabit divite lingua.
Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
Levabit cultu, virtute carentia tollet:
Ludentis speciem dabit, et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.
Praetulerim scriptor delirus inersque videri,

ter fluens fervensque; accommodate ad amnem, qui est vehemens, cum largiter fluit. — *Vehemens*, duabus syllabis pronunciandum. — *liquidus*, non lutulentus, ut Lucilius Sat. I, 4, 11.

v. 121. *Fundet opes*, per *opes* intellige verborum sententiarumque copiam atque ubertatem; infr. in Epist. ad Pis. 307. *nil scribens ipse, docebo, Vnde parentur o p e s; quid alat formetque poetam.*

v. 122. *Luxuriantia compescet*, quae in nimiam abundantiam excreverunt, recidet ut abundantes ramos in arboribus *luxuriantibus*.

v. 123. *Levabit*, levigabit et expoliet, ut artifices et statuarii asperam materiem. — *cultu sano*, prudente, apto, scito. — *virtute carentia*, inelegantia, invenusta, — *tollet*, delebit; vid. ad Sat. I, 4, 11.

v. 124 — 125. *Ludent. sp. dabit*, cett. poeta lascivius exsultantis speciem habebit, et circumagetur, sicut is, qui Satyrum vel Cyclopa saltat. — *moveri* iam est: saltare, ut infr. in Epist. ad Pis. 232. *Vt festis matrona m o v e r i* (saltando circumagi, saltare) *iussa diebus.* Supr. Sat. I, 5, 63. *Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;* ubi vid. not. Virgil. Eclog. V, 73. *Saltantes Satyros imitabitur Alphesiboeus.* Videtur autem saltatio, quae vocabatur *Satyrus* et *Cyclops*, tam pedum iactatione, quam membrorum agitatione et mobilitate fuisse concitatior et petulantior. Poeta igitur hac saltationis imagine expressit fere hoc: Quemadmodum is, qui Satyrum vel Cyclopa saltat, corporis membra modo huc, modo illuc iactat et agitat, ita is, qui versus pangit, verba modo huc, modo illuc transponere, flectere, variare, promovere et removere debet.

v. 126 — 140. Iam stultus quidam et ineptus scriptor, se nihil curare, qualis habeatur, modo stultitia sua delectetur, respondet, et in hanc rem exemplum Argivi cuiusdam hominis affert. Ille enim, cum ab insania, qua laeto animo in vacuo theatro sedere, et, opinans, se egregios tragoedos audire, plaudere solebat, co-

Dum mea delectent mala me, vel denique fallant,
Quam sapere, et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragoedos,
In vacuo laetus sessor plausorque theatro;
Caetera qui vitae servaret munia recto
More; bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxórem, posset qui ignoscere servis,
Et signo laeso non insanire lagenae;
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus

gnatorum cura refectus rediisset ad sese, pessimo consilio gratissimum mentis errorem sibi demtum esse, questus esse dicitur.

v. 126. *Praetulerim*, malim, ut v. 184. *praeferat*, malit. — *iners*, ineptus.

v. 127. *mea mala*, ea, in quibus ego deliro; — *vel denique fallant*, vel ad summum me ludant et decipiant (*täuschen*).

v. 128. *ringi*, acerbius in vitia hominum invehi, satiras scribere; *ringi* proprie de canibus, qui, cum irascuntur et impetum minantur, rictu diducto dentes nudant; nos: *die Zähne fletschen*, *knurren*. — *Fuit haud ignobilis Argis*, unde hauserit hanc narratiunculam Horatius, non constat. Fortasse rem, quae circumferebatur, pro lubitu transtulit ad civem Argivum; idem enim de cive Abydeno refert Aristoteles de *Mirabilibus*. De aliis eiusmodi insaniae exemplis vid. *Lambin.* et *Gesn.*

v. 131. *servaret*, observaret, exsequeretur; de verbo *servare* pro: observare vid. *N. Heins.* ad Sil. Ital. III, 330. hinc apud Virg. Aen. II, 427. *servantissimus aequi.*

v. 134. *Et signo laeso* cett., nec furtivos vini haustus ex laeso lagenae sigillo animadvertens furere et insanire in servos, sed iis, ut modo dictum est, ignoscere.

v. 135. *Posset qui rup. et put. vit. pat.*, ergo homo ille Argivus, praeterquam quod in vacuo theatro spectator et plausor tragoediarum, quae non agebantur, fuit, non fecit ea, quae alias facere solent mente capti, non praecipitem ex rupe se dedit, non se immisit in patentem puteum.

Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: „Pol, me occidistis, amici,
Non servâstis, ait, cui sic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratissimus error.“
Nimirum sapere est abiectis utile nugis,
Et tempestivum pueris concedere ludum;
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.
Quocirca mecum loquor haec, tacitusque recordor;
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
Narrares medicis: quod, quanto plura parâsti,

v. 137. *morbum*, insaniam, quam designat adiecta vox *bilis*; insani enim atra bile laborare dicuntur. — *helleboro meraco*, puro, mero, cui, ut vis eius esset efficacior, nihil quidquam admixtum fuit. Similiter fere supr. Sat. II, 3, 82. avaris, quia modica hellebori parte nihil apud eos efficitur, *pars maxima* destinatur.

v. 141. *Nimirum sapere est* cett. Iam Horatius transit ad huius Epistolae partem gravissimam. Ex poeta enim factus philosophus pectus ostendit sapientiae praeceptis praeparatissimum. — *Nimirum*, rebus sic se habentibus, — *utile est*, satius est, — *sapere*, ad sapientiae praecepta vitam componere, — *abiectis nugis*, modeste Horatius carmina sua vocat *nugas*, ut Catullus in primo Carmine ad Cornelium Nepotem v. 4. *namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas.*

v. 142. *tempestivum pueris*, accommodatum puerili aetati.

v. 143—144. *Ac non verba sequi* cett., ac non versuum ad fides Latinas temperandorum studium sequi, sed eos *numeros modosque*, (*numeri* et *modi* proprie de metro, quo versuum pedes ad certum rhythmum et certas cuiusque versus leges inter se iuncti suaviter decurrunt) h. e. eam normam, ad quam, qui *vere* felices esse cupiunt, vitam dirigere debent, cognoscere atque ediscere.

v. 145. *tacitusque recordor*, tacite mecum repeto vel animo revolvo.

v. 146. *finiret*, compesceret, tolleret, placaret.

v. 147—148. *Narrares medicis* cett., de hac siti inexplebili tu sine dubio consuleres

Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
Si vulnus tibi monstrata radice vel herba
Non fieret levius, fugeres radice vel herba,
Proficiente nihil, curarier. Audieras, cui
Rem dî donârint, illi decedere pravam
Stultitiam; et, cum sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus ìsdem?
At si divitiae prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minus te; nempe ruberes,
Viveret in terris te si quis avarior uno.
Si proprium est, quod quis libra mercatus et aere est,
Quaedam, si credis consultis, mancipat usus:
Qui te pascit ager, tuus est; et villicus Orbî,

medicos; at, quaeso, neminine eam sitim, qua, quo plura habes, eo plura appetis, fateri audes?

v. 149. *monstrata*, sumi iussa, praescripta a medico.

v. 150. 151. *fugeres*, nolles, recusares, *curarier;* supr. Od. I, 9, 13. *Quid sit futurum cras, fuge quaerere*, et sic *fugere* pro: nolle, passim apud poetas. — *Audieras, cui* cett., nec raro apud nos ad vim divitiarum notandam auditur.

v. 152. *illi decedere*, ab eo fugere et recedere.

v. 153. *cum sis*, quamvis sis.

v. 154. *monitoribus ìsdem?* qui divites stultitiae expertes esse aiunt.

v. 156. *nempe*, tum sane.

v. 158—159. *Si proprium est*, cett. Sensus: Si id, quod quis per aes et libram mercatus est, propria eius fit possessio, quaedam, ut contendunt iurisconsulti, *(mancipat usus)* usucapione fiunt propria. Res, quae solemni emtionis confirmandae ritu quinque testibus et libripende (libram tenente) praesentibus venduntur, fiunt *res mancipi* (pro: mancipii), h. e. ceduntur a venditore emtoris *mancipio*, h. e. propriae possessioni, vel, ut iurisconsulti loquuntur, *dominio;* — *mancipat usus*, qui fructum ex aliqua re capit, is hoc fructus inde capiendi usu (usucapione) rem suam et propriam facit.

v. 160. *tuus est*, tanquam tuo agro frueris; — *villicus Orbî*, Orbius, homo dives et dominus, ut videtur, praedii,

Cum segetes occat, tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit; das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis,
Aut etiam supra, nummorum millibus emtum.
Quid refert, vivas numerato nuper, an olim?
Emtor Aricini quondam Veientis et arvi

habebat villicum, qui fruges in praedio natas et alia ibi provenientia vendebat.

v. 161. *segetes*, intellige agrum vel terram, quae ad semina accipienda occa subigitur; Cic. in Fragm. apud Non. c. 4. p. 421. *Segetes agricolae subigunt, multo ante, quam serant; — daturas*, suppeditaturas, oblaturas, diffusuras. Lectionem *daturus*, recte a *Bentleio* et aliis repudiatam, *Fea* ex rationibus parum idoneis revocavit; nam quis *daturus* pro: venditurus ferat?

v. 162. *Te dominum sentit*, tibi fruges agri, tanquam eius domino nasci intelligit, sive, te, dum accipis agri fruges, eius quasi dominum cognoscit.

v. 163. 164. *cad. temeti — temetum* est quoddam potus genus, sive ex vino, sive ex aliis liquoribus comparatum, quo facile incalescunt potores. — *nempe modo isto Paulatim mercaris agrum*, est quidem *Orbius* dominus totius agri, quem, magna pecuniae summa emtum, sibi proprium fecit, sed tu quoque es dominus eorum, quae, quoties opus est, ex illo agro emta tibi propria facis, et sic non coniunctim quidem et una emtione totum agrum, sed eius quasi particulas parvo pretio paulatim mercaris.

v. 166—174. *Quid refert*, cett. Sensus et nexus: Quid refert, utrum pro frugibus, quibus vesceris, nuper, an olim pecuniam numeraveris? Is enim, qui non nuper, sed *(quondam)* olim agrum, vel prope Ariciam (oppidum trans montem Albanum), vel prope Veios (Etruriae oppidum) situm, emit, pariter ac tu emtum olus, quamvis rem aliter sibi fingit, coenat, et emto ligno ahenum calefactat; at idem tamen, in agrum suum usque ad arborem terminalem prospiciens, *haec mea sunt*, ait, tanquam quidquam proprium et perpetuum sit cett.

v. 167. perperam plures particulam *quondam* ad agrum Aricinum et Veientinum referunt; iam enim ei, qui *nuper* vel quotidie fruges agri alicuius emit, opponitur agri dominus, qui olim *(quondam)*, ante plures annos, agrum mercatus est.

Emtum coenat olus, quamvis aliter putat; emtis
Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum;
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis
Limitibus vicina refugit iurgia; tanquam
Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horae,
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte suprema,
Permutet dominos, et cedat in altera iura.
Sic, quia perpetuus nulli datur usus, et haeres
Haeredem alterius, velut unda supervenit undam,
Quid vici prosunt, aut horrea? Quidve Calabris

v. 169. *ahenum*, aqua, ut videtur, impletum.

v. 170. *usque*, vel est: subnde, identidem, vel referenlum ad *qua*, usque eo, quo. — *populus adsita*, non raro pro lapidibus terminalibus arbores terminos agri definire et constituere solebant; Virgil. Eclog. IX, 9. *Vsque ad aquam et veteris iam fracta cacumina quercus.* cf. Varro de Re Rust. I, 15.

v. 171. *refugit*, observa usum praeteriti; adhuc refūgit, et porro refŭgit, adhuc amovit et porro amovet. — *iurgia vicina* pro: vicinorum, ut v. 174. *altera iura* pro: iura alterius.

v. 172. *proprium*, firmum, stabile, perpetuum, vid. *Lambin.*

v. 175. 176. *haeres Haeredem alterius supervenit* (trudit, propellit), *velut unda undam;* in voce *alterius* offenderunt *Bentleius* et *Cuninghamus;* ille igitur emendavit *alternis*, hic *ulterior;* sed neutrum opus est; haeres a praecedente possessore accipit haereditatem, quam ille pariter ab *altero* acceperat; non sermo est de duobus tantum haeredibus, sed de longa haeredum, invicem se excipientium, serie.

v. 177. 178. *vici*, plures inter se iunctae domus rusticanae cum stabulis, nos: *Vorwerke, einzelne Landgüter;* eiusmodi *vicum* se vendere velle Terentia ad Ciceronem scribit Epist. ad Fam. XIV, 1. — *vicus* a *pago* differt sic, ut *pagus* tantum de rure, *vicus* de rure et urbe simul dicatur. — *Quidve Calabris* cett., quidve prosunt Lucani saltus ad Ca-

Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes, Gaetulo murice tinctas,
Sunt, qui non habeant, est, qui non curat habere.
Cur alter fratrum cessare, et ludere, et ungui,

labros usque saltus procurrentes; — *adiecti*, h. e. *porrecti, continuati*, ut loquitur Hor. supr. Od. III, 16, 40-43. — per *saltus* intellige pascua; vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *saltus.* — *Vet. Schol.* ad h. l. *latifundiis porrectis per plurimos montes. Est autem Calabria praeter ceteros reditus etiam rei pecuariae et lanarum mollium ferax.* — *metit*, eleganter *metere* ab iis, qui segetes demetunt, transfertur ad eos, qui vi, cui resisti non potest, sine discrimine obvios quosque caedunt atque prosternunt, et nunc ad Orcum, *grandia cum parvis* sine miseratione rapientem atque auferentem; cf. supr. ad Od. IV, 14, 31. Cic. Tusc. Quaest. III, 25. *vita metenda, ut fruges.*

v. 179. *Grandia cum parvis*, saepius hanc sententiam variavit Horatius, vid. supr. ad Od. I, 4, 13. — *non exorabilis*, similiter supr. Od. II, 3, 4. *Orcus* dicitur *nil miserans* et Pluto supr. Od. II, 14, 6. *illacrimabilis.*

v. 180. *marmor, ebur*, artis opera e marmore et ebore facta, — *Tyrrhena sigilla*, vasa Etrusca. — *tabellas*, picturas.

v. 181. *Argentum*, vasa argentea cett.; — *vestes, Gaetulo murice tinctas*, vestes stragulas, peripetasmata, tincta colore purpureo. — *murice Gaetulo*, capto ad littora Africae; *Gaetulia*, pars Lybiae interioris, pro tota Africa; supr. Od. II, 16, 35. *murex*, e cuius succo eliciebatur color purpureus, dicitur *Afer* — *te bis Afro tinctae Vestiunt lanae.*

v. 182. *Sunt, qui non habeant*, quamvis habere cupiunt, — *est, qui non curet hab.*, ad vulgarem loquendi normam debebat post *est*, *qui* sequi: *curet*; sed Horatius ad Graecae linguae indolem post *est, qui*, vel *sunt, qui*, (ut in primo statim Odarum Carmine v. 4. *sunt, quos iuvat*) passim subiungit indicativum; vide, quae de hoc loquendi usu disputat *Heindorf* ad Sat. I, 4, 24.

v. 183—189. *Cur alter fratrum* cett. Sensus et nexus:

Praeferat Herodis palmetis pinguibus; alter,
Dives et importunus, ad umbram lucis ab ortu
Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturae deus humanae, mortalis in unum-
Quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.

Diversa plane sunt hominum ngenia; et haec diversitas in ratribus adeo locum habet; ion raro enim accidere solet, it alter sit mollis et prodigus, lter laboris patiens et avarus; inde repetenda sit haec naturarum diversitas, vitae nostrae omes et naturae humanae moerator perspectum habet Geius.

v. 183. *alter fratrum*, cogiavit fortasse Horatius de duous illis fratribus, Micione et lemea, apud Terentium in leaut., sed accipi quoque potst de quibusvis aliis fratribus. — *cur cessare* cett., cur otiai, delicias facere et unguens delibui malit, quam possiere pinguia Herodis palmeta. — *ungui*, unguentis, ut satis onstat, nitere solebant eleantiores et venustiores.

v. 184. *Herod. palm. ping.* — *palmeta*, loca palmis conta, (ut *myrteta*, *querceta*) uae Herodes, rex Iudaeae, in egione ad Hierichuntem haebat, ad pretiosissimas praeantissimasque possessiones pernuisse, ex hoc ipso loco aparet; dicuntur *pinguia*, vel b opobalsami, quod magno pretio vendebatur, copiam, vel ob pinguis agri foecunditatem, ut *horti pingues* apud Virg. Georg. IV, 118. *pinguis Phrygia*, supr. Od. II, 12, 22.

v. 185. *importunus*, molestus, morosus, difficilis. — *ad umbr. luc. ab ort.*, ab solis ortu usque ad eius occasum, per diem solidum.

v. 186. *agrum silvestrem*, sentibus et vepribus obsitum. — *flammis*, comburendo ea, quae fertilitatem impediunt. — *ferro*, rastro. — *mitiget*, molliat, domet, (ut *rastris terram domare* apud Virg. Aen. IX, 608.) foecundum reddat. Cic. de Nat. Deor. II, 52. *Indus vero, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solum agros laetificat et mitigat, sed etiam eos conserit.*

v. 187—189. *Scit Genius*, cett. locus classicus de *Genio;* nam quid senserint statuerintque veteres de hoc deo, tribus versibus complexus est Horatius: 1) Genius hominem, cui additus est comes, ubique sequitur; 2) (*astrum natale temperat*) mala, quae portendit astrum, sub quo quis natus est, amolitur et procurat; bona, quae afful-

Vtar, et ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam; nec metuam, quid de me iudicet haeres,
Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet, et quantum discordet parcus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumtum
Invitus facias, neque plura parare labores;
Ac potius, puer ut festis quinquatribus olim,

gent, promovet et adiuvat; 3) *Naturae deus humanae*, mire haec verba explicant; simplicissimum puto: deus quidem, sed humanae naturae, h. e. morti, aeque atque homo, obnoxius; hinc additur *mortalis in unumquodque caput*, h. e. mortalis est, cum unoquoque, quem in vita comitatus est, redit eo, unde missus est; 4) (*mutabilis, albus et ater*) iratus est, si homo repugnat, mitis, si homo se regi patitur.

v. 190. *Vtar*, fruar sc. quaesitis.

v. 191. *nec metuam*, nec curabo.

v. 192. 193. *non plura datis*, vel: non plura iis, quae mihi data, nec a me aucta sunt, (plurimam bonorum, quae possidebat Horatius, partem *dederat* Maecenas, supr. Epod. I, 31. *Satis superque me benignitas tua Ditavit*) vel: non plura iis, quae a me *data* sunt, cum viverem. — *et tamen idem Scire volam*, et tamen idem ego probatum ibo, me scire et didicisse, quantum homo in vitae simplicitate et hilaritate acquiescens a prodigo et luxurioso, et avarus ab homine parce vivente differat. Horatius igitur medium inter utrumque vel auream mediocritatem sequi vult. Similiter supr. Epod. I, 32. sqq. *haud paravero, Quod aut, avarus ut Chremes, terra premam, Discinctus aut perdam ut nepos.*

v. 197. *quinquatribus*, — *quinquatria* (um, orum), dies festi et laeti in Minervae natalis honorem celebrati, et, quia id fiebat per quinque dies, vel post diem quintum Iduum Martiarum, *quinquatria* dicti; vid. Ovid. Fast. III, 809. seqq. fuerunt hi dies pueris gratissimi iucundissimique, quia, donec *quinquatria* durabant, feriae in scholis erant; copiose de *quinquatribus* disputavit *Marc. Donatus* ad Liv. XLIV, 20. — *olim*, exempli causa, nos: *etwa*; supr. Sat. I, 1, 25.

Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies, immunda domus, procul absit: ego, utrum
Nave ferar magna, an parva, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis aquilone secundo;
Non tamen adversis aetatem ducimus austris;
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid? caetera iam simul isto
Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine, et ira?

ut pueris olim dant crustula blandi Doctores.

v. 198. *raptim*, supr. Epod. XIII, 3. 4. *rapiamus amici Occasionem de die.*

v. 199 — 204. Horatius, vitae felicitatem mediocritate metiens, uti non exsplendescere divitiarum copia, ita non saeva paupertate premi, sed, ut pulchre v. 204. dicit, *primorum extremus, et prior extremis esse voluit.*

v. 200. *ferar*, vehar.

v. 201. *tumidis velis*, felix est navigatio, cum ventis secundis adspirantibus vela tument; cum hac apte comparatur felix vitae cursus eorum, quibus omni rerum copia abundantibus omnia nunc ex voto cedunt; sed quemadmodum navigantibus venti secundi, ita divitibus timenda est fortunae secundae mutatio; hinc supr. Od. II, 10, 24. *sapienter idem Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.*

v. 202. *Non tamen advers.*, non tamen rebus adversis vel fortunae iniquitate premimur; — *aetatem ducere*, pro: agere; sic Virgil. Aen. II, 641. *Me si coelicolae voluissent ducere vitam.*

v. 203. *specie*, externo rerum in oculos cadentium habitu; — *loco*, dignitate; — *re*, sc. familiari.

v. 204. *Extremi primor.*, translatum a ludis gymnicis; cf. supr. Sat. I, 1, 116.

v. 205 — 207. *Non es avarus: abi*, si ita agis et sentis, haud avarum te iudico, sed te, ut absolutum huius vitii, abire et porro res tuas ita agere iubeo. — *isto Cum vitio*, sc. avaritiae; *fugere?* e pectore tuo pulsa cessere? — *caret t. p. in. Ambit.*, nemo, puto, cui inest animus erectior, locum

Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?
Natales grate numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exemta iuvat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis, atque bibisti;
Tempus abire tibi est; ne potum largius aequo
Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

sequentem legere potest, quin Horatium ut sapientissimum virtutum, quae in morum doctrina tractantur, magistrum et admiretur et veneretur!

v. 208—209. *Somnia* cett., pro superstitione in universum nominat superstitionis quaedam genera, *Somnia* cett. *miracula*, portenta, ostenta.

v. 209. *Nocturnos lemures*, Ovid. Fast. V, 483. *animas dixere silentum.* — intellige spectra et alia, quae quis se in tenebris videre opinatur; quorum avertendorum causa a Romanis instituta sunt *Lemuria*, per tres dies celebrata, vid. Ovid. l. l. a vers. 421. — *portentaque Thessala*, in Thessalia fuit quasi officina venenorum et herbarum, quibus utebantur venefici ad ludendos homines superstitiosos.

v. 210. *grate*, dum grato animo in memoriam revocas, quae divinitus tibi contigerunt munera.

v. 212. *spinis de pluribus,* — *spinae* translate de vitiis, quae animum lacerant et pungunt.

v. 213. *decede peritis*, de via excede peritioribus, h. e. locum relinque iis, qui te rectius et sapientius vivunt.

v. 214. *Ludere*, *edere*, *bibere*, coniunctim de iis, qui corporis voluptates sectantur; *ludere*, genio suo indulgere in quibusvis rerum ludicrarum generibus; ad poesin referri nequit, nam sermo est de hominibus, qui *recte vivere nesciunt.* Antiquiora exempla de hac expressa sententia vid. apud *Lambinum.*

v. 215. 216. *Tempus abire* (*decedere* v. 213.) *tibi*, ut conviva saturi, (cf. supr. Sat. I, 119.) ne, si nimis largiter te invitaveris potu, pueris te ebrium et temulentum petulantius tractantibus sis ludibrio. — *potus*, active, qui potavit. — *lasciva decentius aetas*, pueri, quos magis, quam senes, decet lascivia.

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLA AD PISONES.

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit, et varias inducere plumas

EPISTOLA AD PISONES.

Si quis vel leviter et strictim tantum attingere et repetere velit, quae super huius Epistolae consilio, dispositione et tractatione iudicata, agitata et disputata sunt, ei profecto singularis et quidem haud exiguae molis liber scribendus sit; quod quidem iam ex iis, quae in Edit. *Haberfeldtii* huic carmini praemissa sunt, intelligi potest. Scilicet, cum hoc carmen ob ea, quae in illo docentur et enarrantur, omnium, quae tulit antiquitas, iure meritoque et olim habitum sit et nunc habeatur praestantissimum gravissimumque, Viros Doctos ad illud diiudicandum, recte aestimandum et ad certas adhibitae artis leges exigendum ambitiose concurrisse, non est, quod miremur. Hinc repetenda est latarum de hoc carmine sententiarum diversitas. — Iam quid mihi de consilio, quo Horatius hoc carmen scripserit, videatur, paucis complectar. Cum magna tum temporis malorum poetarum turba vesparum more circumvolitare et oblatos sibi quosque venenato aculeo laedere vel quovis alio modo Musarum honorem contaminare coepisset, Horatius, non tam eorum ictus, quibus iam saepius petitus fuerat, curans, quam timens potius, ne pravo istorum exemplo alii quoque depravarentur, tam virtutes ad poeseos studium afferendas describere, easque illis, qui poetae nomine se dignos praestare cuperent, propinare, quam vitia et errores poetis fugiendos ante oculos ponere voluit. Noluit autem praecepta, quae de poeseos et de omnis doctrinae

Vndique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,

studio daturus erat, ad certum ordinem redacta, accuratius, subtilius et doctius exponere, vel libellum *artis poeticae* titulo insignitum scribere, sed, quae sibi de virtutibus et vitiis poeseos succurrerent, *sine arte*, h. e. haud ad certam normam exacta, in epistola cum amico quodam communicare. Ad familiares Horatii *L. Calpurnium Pisonem*, ex nobilissima gente ortum, pertinuisse, ex hac ipsa ad eum scripta Epistola patet. Iam vero cum *L. Calp. Piso* non ipse solum poeseos et bonarum litterarum amans et studiosus esset, sed etiam filii natu maioris (duos habuit filios, quibus simul dicata est haec epistola,) studia poetica moderaretur; (v. 366. *O maior iuvenum, quamvis et voce paterna Fingeris ad rectum, et per te sapis, hoc tibi dictum Tolle memor*); causa, cur Horatius Pisonibus potissimum praecepta ad poeseos studium spectantia impertire voluerit, satis apparet. Fortasse autem Hor. his praeceptis praecipue filio Pisonis natu maiori, ne is vano malorum poetarum strepitu in fraudem se induci pateretur, cautum ivit. — Caeterum eidem L. Calpurnio Pisoni, ut poetarum fautori, aliquot Epigrammata misit Antipater, poeta Thessalonicensis, Anthol. Graec. Tom. II. p. 97. num. X. sqq. edit. *Iacobs.* —

Argumentum huius Epistolae ipse Horatius constituit his tribus versibus (v. 306—308.) *Munus et officium, nil scribens ipse, docebo: Vnde parentur opes, quid alat firmetque poetam, Quid deceat, quid non, quo virtus, quo ferat error.* — Recte igitur, puto, dici potest haec Epistola *didactico-satirica.* In scribendis autem epistolis non certum quendam ordinem sequi, sed, quae succurrunt, liberius et incuriosius addere et inter se iungere solemus. Quod si reputassent secum nonnulli interpretes, non operam in huius carminis sententiis praeceptisque ad certum ordinem artificiose et severa grammaticorum subtilitate inter se conciliandis perdidissent. Titulus, qui vulgo huic carmini praefigitur, *Ars Poetica*, est Grammaticorum inventum. Separatim sine dubio hanc Epist. edidit Horatius; potest igitur illa vel ad *Librum Secundum Epistolarum* referri, vel simpliciter *Epistola ad Pisones* vocari. Primum ego laudavi eam ut *Epist. tert. Libr. Sec.*, sed deinde constanter ut *Epistolam ad Pisones.*

Praecepta, futuris poetis et scriptoribus in hac Epistola ab Horatio proposita, V. Cl. *Wetzelius* in gratiam eorum qui illa uno obtutu cognoscere et lustrare cupiant, paucis verbis

Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum

expressa huius carminis fronti praeponenda curavit. Equidem ipse de praeceptis, quae dedit Hor. suo loco agam.

v. 1. *Humano capiti* cett. Poeta, qui aliquid fingit, cuius partes rei fictae non conveniunt, similis est pictori, qui formam aliquam ex hominum et variorum animalium membris ridicule componit et effingit. *Primum* igitur, quod dat, *Praeceptum* est hoc: *Rei, quam describit poeta, omnes ac singulae partes respondere et accommodatae esse debent.*

Humano capiti, quale caput Hor. intellexerit, per *mulierem formosam* v. 4. designatur.

v. 2—4. *et varias inducere plumas*, haec, deleta distinctione post *plumas*, non ad praecedentia, sed ad sequentia refero, ut sit; et varii coloris pennas membris undique collatis appingere; — *inducere* de pictoribus, qui penicillo colorem picturae alicui illinunt vel immittunt; Plin. H. N. XXXV. 16. *colorem inducere picturae.* — *varias*, versicolores; sic saepe *varius* (ποικίλος). — *Vndique collatis membris*, h. e. membris a quovis animali translatis et ridiculae speciei repraesentandae adhibitis; sic plane *undique* supr. Od. I, 16, 14. *Fertur Prometheus addere principi Limo coactus particulam undique Desectam, et insani leonis Vim stomacho apposuisse nostro.* — *ut*, ita quidem, ut cett. — *atrum*, foedum, turpem, ut *phocae turpes* apud Virg. Georg. IV, 395. — *Desinat in piscem*, Virg. Aen. X, 211. de Tritone: *Frons hominem praefert, in pristin desinit alvus.*

v. 5. *Spect. admissi* cett., num, quaeso, amici, (Pisones, ad quos scripta est haec epistola, appellat) si pictor copiam vobis fecisset eiusmodi monstrosam speciem contemplandi, num, inquam, a risu vobis temperare possetis?

v. 6—9. *Credite, Pisones*, Iam Horatius, quid sibi voluerit cum tabula, in qua monstrosa forma a pictore aliquo exhibita sit, ipse explicat. Turbant sententiam, qui distinctione maiore post *amici* sublata, *amici* et *Pisones* iungunt. L. Calp. Pisonem ex gente nobilissima ortum fuisse, iam in Arg. monui. *Pisones* scilicet a *Calpo*, filio Numae Pompilii, originem suam repetebant, unde infr. v. 292. *Pompilius sanguis* vocantur. Iam post scriptam hanc Epistolam *L. Calp. Piso V.* C. 738. cum M. Livio Druso Libone consul fuit; vid. *Freinsh.* Suppl. Liv. CXXXVI. 51. Idem postea urbi praefectus est a Tiberio; vid. Sueton. Tib. 42. Vell. Pat. II. 98. — *isti tabulae*, in qua picta est monstrosa, quam dixi, species. — *librum* — cu-

Persimilem, cuius, velut aegri somnia, vanae
Fingentur species, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formae. Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.
Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim.

Sed non, ut placidis coeant immitia; non, ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis

ius Fing. spec., ut nec pes — Redd. formae, h. e. poetam, a quo formae, veluti somnia febri laborantis, tam vanae et ridiculae fingentur, ut uni formae nec pes, nec caput, quod ei conveniat, tribuatur; pro *fingentur* in pluribus Codd. apud *Feam* et in omnibus antiquis Editt. male legitur *finguntur;* nam primum *fingentur* respondet futuro *fore* in v. 6.; deinde iam monet Horatius futuros demum poetas, et proinde Pisonis filium quoque natu maiorem, ad poesin adspirantem. — *ut*, sicut v. 3. pro: ita quidem, ut. — *Reddatur*, detur, quod debebat dari. — *Pictoribus atque poetis* cett. At poetis atque pictoribus, opponat mihi aliquis, semper audacius aliquid fingendi data est licentia.

v. 12 — 23. *Secundum Praeceptum: poeta non debet secum repugnantia coniungere, non liberius evagari, et pannos purpureos, aliunde petitos, carmini suo assuere, sed id tantum, quod simplex et unum est, sectari.*

v. 12 — 13. *Sed non, ut* cett. Sensus: Verum enim vero non haec poetis datur licentia, ut fingant, quae natura sibi repugnant, ut mitia animalia cum immitibus (*coire*) Venerem iungere, et aves atque serpentes, tigrides et agnos (*geminari*) paria fieri iubeant. — De serpente, animali, avibus inprimis infesto, supr. Epod. I. v. 19 — 20. *Vt assidens implumibus pullis, avis Serpentum allapsus timet.*

v. 14. sqq. *Inceptis gravibus* cett. Non raro accidere solet, ut poetae gravitatis et sublimitatis ostentandae gratia cupide arripiant externa ornamenta, quibus splendorem parent suis carminibus; arripiunt scilicet res (locos communes), quae poeticam descriptionem admittunt, utrum illae argumento, quod tractant, conveniant, necne, parum solliciti. — *plerum-*

Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Assuitur pannus, cum lucus et ara Dianae,
Et properantis aquae per amoenos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus,
Sed nunc non erat his locus; et fortasse cupressum
Scis simulare; quid hoc, si fractis enatat exspes

que, ut infr. v. 95. pro: non raro; et sic passim apud Horatium; exempla vide supr. ad Epist. I, 18, 94.

v. 15—16. *Purpureus pannus*, iam de pigmentis, veneribus, fuco, et quibusvis externis ornamentis, orationem speciosam reddentibus. — *cum lucus* cett., iam Horatius aetatis suae poetas carpit, quos, externa ornamenta carminibus suis quaerentes, poetica luci Dianae et obliqui rivi, aut Rheni, aut pluvii arcus descriptione, aliena plane a scripti carminis argumento, sese iactare ait; — *lucus et ara Dianae*, cum plures luci cum aris Dianae sacri fuerint, (v. *Spanh.* ad Callimachum H. in Dian. v. 104. et *Heyn.* Excurs. VIII. ad Virg. Aen. VII. 761.) quem potissimum describendum sibi sumserit vanus quidam poeta, divinationi relinquitur.

v. 17. *Et properantis aquae* cett., obliqui rivi descriptionem ingenio poetico admodum opportunam esse, iam ipse Horatius ostendit; est enim hic versus elegantissimus, et ad eos, quos supr. ad Sat. I, 1, 114. delectos laudavi, referendus. — *ambitus*, eleganter de obliquo et tortuoso rivi cursu, sive de rivi anfractibus; eadem elegantia supr. Od. II, 3. II, 12. *et obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.*

v. 18. *Aut flumen Rhen.*, respexit fortasse Horatius turgidum Alpinum, qui supr. Sat. I, 10, 37. *luteum caput Rheni definxisse* dicitur.

v. 19—20. *simulare*, exprimere, ut supr. Epist. II, 1, 241. *aera Alexandri vultum simulantia.* — *fortasse cupressum Scis simulare;* hunc locum ita interpretor: Horatius iam comparat notatos poetas cum pictore quodam, qui in arte pictoria nil nisi cupressum pingere didicerat: quemadmodum igitur pictor ille picturam a se postulantibus depictam cupressum obtrudere solebat, ita poetae illi, cum toti alicui rei iusto carmine celebrandae impares essent, ad rerum singularum (ut Rheni, rivi, arcus pluvii) descriptiones sive ad locos communes,

Navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
Institui; currente rota cur urceus exit?
Denique sit quodvis simplex duntaxat et unum.
Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,
Decipimur specie recti. Brevis esse laboro:
Obscurus fio; sectantem levia nervi
Deficiunt animique; professus grandia turget;

quibus tractandis se poetas iactarent, decurrebant. Itaque per verba: *et fortasse cupressum Scis simulare* Horatius exprimere voluit: at tu fortasse rerum singularum describendarum, sicut pictor ille exprimendae cupressi, haud imperitus es. — *quid hoc* cett., quid *hoc* (sc. cupressum pingere posse) naufragum iuvare potest, qui pro mercede sortem naufragi in tabula adumbratam a pictore accipere cupit. Scilicet naufragus quidam, ut refert *Henricus Stephanus* ex vetere Scholiaste, dicitur pictorem adiisse, eumque rogasse, ut naufragii, quod passus sit, sortem in tabula depingeret; cui ille: „Visne me cupressum quoque appingere? *Μή τι καὶ κυπάρισσον θέλεις;* — Qui omnibus bonis exuti fuerant naufragio, portantes tabulam, in qua expressa fuit infortunii imago, mendicare solebant. Sic socii Simonidis apud Phaedr. IV, 21, 24. *Ceteri tabulam suam Portant, rogantes victum.*

v. 21 — 22. *Amphora coepit Instit.* cett., sententiam „esse poetas, qui magna crepent et promittant, sed parva proferant, et extricent" expressit imagine, a formandis vasis fictilibus ducta; peccat figulus, qui pro amphora, quam meditabatur, urceum effingit; peccat poeta, qui, ad sublimiora exsurgens, ad humiliora se deprimi patitur; *coepit instituti* pro: coepta est institui, vel pro: instituta (h. e. incepta) est. Iustin. XIV, 5. *cum prohiberi finibus coepisset*, pro: prohiberetur. — *currente rota*, sc. figuli. — *exit*, evadit, prodit, fit; ut supr. Epist. II, 2.

v. 23. *quodvis*, quod esse et fieri cupis.

v. 24 – 37. *Tertium Praeceptum: Poetae, ne, dum vitium aliquod vitare student, decepti specie recti in aliud vitium incidant, virtutum, quas sequantur, naturam perspectam habere debent. Huc accedat necesse est studium non in singulis alicuius rei partibus, sed in tota re ponendum.*

v. 25. *specie*, opinione.

v. 26 — 27. *sectantem levia*

Serpit humi tutus nimium timidusque procellae.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum silvis adpingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.
Aemilium circa ludum faber unus et ungues

nervi Defic. an., sectantem me ornatum et orationis venustatem vires deficiunt; — *levia*, (vel *laevia*) levigata, expolita, limata; supr. Epist. II, 2, 123. *nimis aspera sano Levabit cultu.* — *nervi et animi*, pro: vires, animi; — pro: *levia* ex Cod. *Achill. Stat. Bentleius* in textum recepit *lenia*, de oratione molliter et leniter fluente; sed *orationis lenitas* quoque non languere, sed vi quadam et spiritu agitata incedere debet; hinc bene voci *lenia* respondent *nervi et animi;* supr. Sat. II, 1, 2. *sine nervis*, sine vi et gravitate.

v. 23. *Serpit humi tutus* cett., qui (ut Horat. loquitur supr. Od. II, 10, 3.) nimium littus premendo cautus in alto mari procellas horrescit, h. e. qui non audet altiora et sublimiora tangere, humo vel humilitati affixus manet. Supr. Epist. II, 1, 250. *sermones humi serpentes.*

v. 29—31. *Qui variare cupit* cett. Sensus: Qui unam eandemque rem, admirationis movendae causa, prodigiosis imaginibus variare et distinguere cupit, praeter naturam delphinum e mari in silvas et aprum e silvis in mare transponit, et sic, dum vitium humilitatis fugit, absurda captat pro sublimibus. — Sine dubio Hor. hic quoque poetam, eiusmodi absurda sectantem, respexit. — *In vit. d. culp. fug.*, supr. Sat. I. 2, 24. *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.* Sat. II, 2, 54–55. *nam frustra vitium vitaveris illud, Si te alio pravum detorseris.* — *si caret arte*, si est iners, et stultus, qui sibi a vitio contrario cavere non didicit.

v. 32—37. *Aemilium circa ludum* cett. Inter fabros, qui circa ludum Aemilium habitant, erit fortasse aliquis, qui (*unus*) prae caeteris omnibus ungues et molles capillos mira arte in statua aliqua exprimat et imitetur, sed idem, quia non omnia ac singula ad artem exprimere didicit, de operis summa haud approbabitur; huic quidem fabro, fabrilis artis parte tantum conspicuo, non magis velim me esse similem, quam me esse hominem, nigris quidem oculis nigroque capillo exsplendescentem, sed nasum depravatum et distortum prae se ferentem.

v. 32–33. *Aemilium ludum*, gladiatorium scilicet, ut observat *Vet. Schol.* ab Aemilio Le-

Exprimet et molles imitabitur aere capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse velim, quam naso vivere pravo,
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
Ordinis haec virtus erit et Venus, aut ego fallor,

pido ita dictum. — *unus*, scil. prae omnibus aliis, prae caeteris; supr. Epod. XII, 4. *Namque sagacius* ***unus*** *odoror*. Sic ***unus*** *iudex* apud Cic. pro Rosc. Comoed. c. 5. Apud eundem pro Flacco 37. *Nam iste* ***unus*** *totam Asiam magnitudine poculorum bibendoque superavit.* Qui in re aliqua omnes alios superat, in ea est *unus;* cf. *Bentl.* et *Fea;* pro: *unus* plures librr. vett. offerunt *imus*, ut sit in imo loco habitans; sed si Horatius certum quendam fabrum in imo circa lud. Aem. loco habitantem designare voluisset, verbis *exprimere* et *imitari* non futuri, sed praesentis formam induisset; nec ii, qui in *imo* aliquo loco habitant, *circa* eum habitare dicuntur.

v. 34. *ponere*, de artificibus; cf. supr. ad Od. IV, 88.

v. 38–44. ***Quartum Praeceptum:*** *Carmina, quae tam facundia, quam lucido ordine se commendent, scripturus, rem, virium modulo accommodatam, deligere debet.*

v. 38. *aequam*, convenientem.

v. 39. *versate*, perpendite, explorate; accommodate ad onera, quae, antequam humeris imponantur, manibus versari et ponderari solent, an vires iis ferendis sufficiant.

v. 40. *Cui lect. pot. e. r.*, rem sive materiam *potenter* legit, cuius vires lectae materiae pares sunt, qui eam, ut par est, *potenter* moderari et ad artis normam dirigere potest; nos: *der seines gewählten Gegenstandes mächtig und Herr ist.*

v. 42—44. *Ordinis haec* cett. Ordinis autem (*virtus*) praecipua dos et (*Venus*) amabilis pulchritudo (*haec erit*) in eo cernetur, ut in principio statim (*iam nunc*) dicat, quae

Vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici,
Pleraque differat et praesens in tempus omittat.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
Dixeris egregie, notum si callida verbum
Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est

(*iam nunc*) in principio dici debent, scilicet ut lector vel spectator in mediam rem rapiatur, pleraque (*differat*) postea demum enarret, et nunc quidem (*praesens in tempus*) reticeat.

v. 45 — 72. *Quintum Praeceptum: In vocabulis et locutionibus tam deligendis, quam repudiandis, prudenter loquendi usus, penes quem et ius et norma et arbitrium est, in consilium vocetur: verba nota apta iunctura noventur; verba ad nova inventa designanda efficta recipiantur; verba ex fonte graeco hausta et paululum ad latinae linguae formam inflexa probentur; et, cum verba modo floreant, modo flaccescant, modo nascantur, modo, ut regum splendidissima opera, intereant, suus cuique verbo honor tribuatur.*

v. 45 — 46. *In verbis etiam* cett., hi duo versus olim inverso ordine legebantur. Rectissime igitur *Bentleius*, ut res ipsa docet, posteriorem versum in locum prioris transire iussit. Ad quam quidem versuum transpositionem defendendam bene observat *Gesnerus*, librarios, si quid in ordine peccatum esset, ne librum deformarent liturae, minutis notis appositis verum ordinem demonstrasse, notulis autem illis tenuioribus tempore exesis, versus in turbato ordine mansisse; cf. *Bast. Commentat. Palaeogr.* p. 858. Iunge: *Auctor promissi carminis* (poeta, qui carmen promittit) *etiam in verbis serendis tenuis* (subtilis) *cautusque, hoc amet* (aliud verbum amplectatur), *hoc spernat* (aliud verbum reiiciat). — *verbis — serendis*, proferendis, spargendis, disponendis, adhibendis; *verba serere*, ut: *sermonem, colloquia serere*; — *tenuis*, subtilis, acutus. Cic. Qu. Acad. IV, 14. *tenuis et acuta distinctio.*

v. 47. *callida — iunctura*, acute, sollerter, et apte instituta; non raro *callidus* in bonam partem pro: sollers, acutus; Cic. Quaest. Tusc. I, 20. *callidissimum artificium naturae*, et Nat. D. II. 57. *natura nihil est callidius.*

v. 48 — 51. *Si forte necesse est* cett., si forte necesse est, res inventas recens factis vocabulis insignire, licebit sane verba fingere inaudita priscis Romanis, et haec licentia, mo-

Indiciis monstrare recentibus abdita rerum;
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget, dabiturque licentia sumta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadant, parce detorta. Quid autem?
Caecilio Plautoque dabit Romanus, ademtum
Virgilio Varioque? ego cur, acquirere pauca
Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit,
Signatum praesente nota procudere nomen.

deste et verecunde usurpata, concedetur; — *monstrare*, designare, — *abdita rerum*, res, adhuc abditas, in lucem protractas, h. e. res inventas; nam quae inveniuntur, fuerunt antea abdita. — *Cethegis*, pro: priscis Romanis; cf. supr. ad Epist. II, 2, 117. — *cinctutis*, cinctu quasi cinctis, succinctis; vel quod prisci Romani tunicae loco corpus ab umbilico usque ad pedes cinctu, campestri subligaculo, tegebant, vel quod tunicam cinctu coustringebant; bene autem prisca vox *cinctutus* respondet sermoni de priscis moribus. — *Continget*, licebit. Supr. Epist. I, 17, 36. *Non cuivis homini Contingit* (licet) *adire Corinthum*.

v. 52. *habebunt fidem*, habebunt auctoritatem, ferent assensum, probabuntur.

v. 53. seqq., signo interrogationis post *autem* posito hunc locum ita interpretor: Quid vero? Romanusne licentiam nova verba faciendi, quae nostra aetate Virgilio Varioque ademta est, Caecilio Plautoque concedet? quod licuit Plauto atque Caecilio, Virgilio et Vario non licebit? de *Caecilio* vid. supr. ad Epist. II, 1, 59. de *Vario* supr. ad Od. I, 6, 1.

v. 55—56. *acquirere pauca Si possum*, si pauca parare et invenire possum ad linguam ditandam; — *invideor*, dente livido petor.

v. 59. *Signatum praes. nota procudere nomen*, elegantissime pro vulgari: novum nomen invenire et in medium producere; verba, quibus utitur Horatius, translata sunt a nummo, qui cuditur; eleganter igitur et accommodate ad hanc metaphoram pro: producere, dixit: *procudere*, et pro simplice: novum: *signatum praesente nota*; quemadmodum enim

Vt silvae foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
Debemur morti nos nostraque. Sive receptus
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
Regis opus, sterilisque diu palus aptaque remis,

nummus vel principis imagine, vel aetatis indicio cett. signatus, notam aetatis prae se fert, ita novo vel invento rei alicuius nomini praesentis aetatis nota, vel hoc, vel alio modo impressa est; optimo iure igitur *Bentleius* pro vulgari: *producere* lectionem plurimm. Codd. auctoritate confirmatam *procudere* in textum recepit.

v. 60. *Vt silvae foliis*, Hom. Il. VI, 146. *Οἵη περ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν.* — *pronos*, prono et celeri cursu labentes, ut *proni menses* Od. IV, 6, 39.; alii *pronus* ad anni tempus, ad autumnum, quo annus ad finem properet, (ut supr. Od. IV, 27, 18. *pronus Orion*) referunt; *pronos in annos*, simpliciter capio pro: quotannis.

v. 63—72. *nostraque*, et quae a nobis exstructa sunt, debentur morti, h. e. ad interitum vocantur, ut opera, quae statim commemorantur, splendidissima; 1) Exstructus portus, et quidem, lacu Lucrino et Averno marique inter se iunctis, celeberrimus ille Portus Iulius. Sueton. Octav. c. 16. — 2) Exsiccata loca paludosa, et quidem, ut observat Vet. Schol., Paludes Pontinae. 3) Mutatus ab Augusto, et ab inundationibus derivatus Tiberis cursus. Sueton. Octav. c. 30. — *Sive receptus* cett. nam, *sive receptus Terra Neptunus* (mare in sinum terrae receptum) *classes Aquilonibus arcet*, (inversa constructio, ut saepe apud Virgilium, pro: aquilones a classibus arcet.) *Regis opus*, (opus splendidissimum) *sterilisque diu palus*, *aptaque remis* (navigabilis), *Vicinas* (nunc) *urbes alit*, *et grave aratrum sentit* (aratro proscinditur); *Seu amnis* (Tiberis) *cursum iniquum frugibus* (agrorum cultui) *mutavit*, *Doctus iter melius*; (delabi scilicet itinere, haud amplius agrorum cultui infesto.) haec omnia sunt opera mortalia, quae peribunt; quomodo igitur *sermonum honor* (splendor) *et gratia* (elegantia) *vivax stet?* (non pereat?)

v. 65. *Regis opus*, *regia* et *regalia* dicuntur, quae summa magnificentia exsplendescunt; sic aedificia ingentibus sumtibus exstructa supr. Od. II, 15, 1. dicuntur *regiae moles*. —

Vicinas urbes alit et grave sentit aratrum;
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque,
Quae nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.

Res gestae regumque ducumque et tristia bella,
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus, impariter iunctis, querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

pro: *sterilisque* bene *Bentleius* malebat *sterilisve;* in particulis enim *que* et *ve* non apud Horatium tantum, ut pluribus locis observavimus, sed etiam apud alios scriptores saepissime peccatum est a librariis. — In voce *palus* ultima contra leges metricas correpta est; sed idem, ut *Servius* et *Priscianus* observant, nonnunquam in *tellus* et *senectus* factum est. Satius igitur videtur, in hac Grammaticorum observatione acquiescere, quam loco, omnium Codd. auctoritate confirmato, vel transponendo, vel immutando, vim inferre.

v. 73—85. *Sextum Praeceptum: Res diversae diversa postulant versuum genera. Res gestae et bella, praeeunte Homero, celebrantur hexametris; carmine Elegiaco non dolor tantum, ut prima elegiarum origine, de rebus tristibus, sed etiam sensus laetior de iis, quae ex voto cesserunt, exprimitur; versus vel pes iambicus, quo Archilochus primus composuit carmina maledica, cum aptus esset sermonibus miscendis et rebus agendis, locum, ubi se moveret, in comoediis et tragoediis invenit; carmina lyrica tam in hymnis deorum heroumque et in Epiniciis Hieronicarum, quam in rebus, ad amores et laeta compotationes spectantibus, versantur.*

v. 74. *Quo numero,* quo metri genere.

v. 75. *impariter iunctis,* elegiacis, Hexametris Pentametrisque alternantibus.

v. 76. *voti sententia compos.*

Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo.
Hunc socci cepere pedem, grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus, et populares
Vincentem strepitus, et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos puerosque deorum,
Et pugilem victorem et equum certamine primum,
Et iuvenum curas, et libera vina referre.

sensus voluptatis et laetitiae; laetatur enim, qui voti cuiusdam compos fit.

v. 77. *exiguos elegos*, tam ob versus impares, quam quod carmina elegiaca breviora esse solent.

v. 79. *proprio - iambo*, iure *iambus res propria* dicitur eius, qui eum invenit. — *rabies*, de canibus acrioribus, quibuscum comparari solet maledicentium impetus et acerbitas.

v. 80. *Hunc socci cepere pedem* cett., hoc pede fabulas incedere iusserunt poetae tam comici, quam tragici; — *soccus*, calceamenti genus humilius, quo comoedi, et *cothurni*, calceamenti genus grandius et altius, quo tragoedi in scena uti solebant, iam pro comoedia et tragoedia, et quidem pulcherrime et accommodatissime ad *iambum*, quem, ut *pedem*, iam *socci* et *cothurni cepisse* dicuntur.

v. 81 — 82. *Alternis aptum serm.* cett., quam vim iambus in sermocinationibus scenicis habeat, et quomodo iambi usu spectatorum strepitus fortius pervinci, supprimi et compesci possit, id auribus magis percipi, quam verbis doceri potest; hinc *iambus* factus et *natus* ad res in scena agendas dicitur.

v. 83. *fidibus*, lyrae, testudini. — *puerosque deorum*, heroes.

v. 84. *Et pugilem victorem*, in ludis Isthmicis et Olympicis; cf. supr. Od. IV, 3, 3. Horatium in hoc versu Pindarum praecipue, ut sequente versu Sapphus et Anacreontis carmina lyrica respexisse, quilibet videt. — *equum cert. prim.*, equus enim, in certamine victor, simul cum victore celebrari solebat. vid. Interpp. ad Pindar. Olymp. I, 29.

v. 85. *Et iuvenum curas*, amores; nam, ut Ovidius canit (Heroid. I, 12.), *Res est solliciti plena timoris amor.* — *libera vina*, ut supr. Od. III, 18, 6. *vina larga*, quae liberius et largius bibuntur in laetis compotationibus. Sunt, qui

Descriptas servare vices operumque colores,
Cur ego, si nequeo ignoroque, poeta salutor?
Cur nescire, pudens prave, quam discere malo?
Versibus exponi Tragicis res comica non vult:
Indignatur item privatis ac prope socco
Dignis carminibus narrari coena Thyestae:
Singula quaeque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comoedia tollit,

vina libera explicent: pectus a curis liberantia.

v. 86 — 98. *Septimum Praeceptum: Qui diversas in diverso carminum genere sustinendas partes non perspectas habet; qui suam cuique carmini naturam et formam induere non didicit; qui in re sublimi serpit humi, in re humili altiora affectat; qui tragica et comica permiscet cett., is abstinere debet a scribendis carminibus.*

v. 86 — 87. *Descriptas servare vices* cett., cur ego poetae nomen gero, si pro ingenii tenuitate aut non possum servare et obire, quae descripta poetae munera (*vices*) et diversae artis poëticae species (*colores*) exigunt, aut, quae exigunt, ignoro?

v. 88. *Cur nescire* cett. Cur ob importunum pudorem, me aliquid ignorare, in hac ignorantia perstare et me turpiter dare, quam, quod ignoro, discere malo?

v. 89 — 91. *Versibus exp. Trag.* cett. Quemadmodum res comica non vult exponi tragica sublimitate, ita et tragica, exempli causa nefanda illa coena Thyestae, versus (*privatos*) tenues et fere comicos respuit. — *privat.* — *carmina privata*, quibus non reges, tyranni, principes, duces, sicut in tragoedia, sed *privatae* vitae homines describuntur; ergo humilioris argumenti; — *prope socco Digna*, ad argumenta, quae in comoedia tractantur, prope accedentia; — *coena Thyestae*, ubi Atreus fratri Thyestae occisos pueros, quos hic furtivo amore ex Aerope, Atrei uxore, procreaverat, epulandos apposuit.

v. 92. *Singula quaeque* cett. Singula quaeque locum, sorti cuiusque convenienter occupandum, ut decet, teneant.

v. 93 — 98. *Interdum tamen* cett. Interdum etiam in comoedia, cum prodit homo graviter commotus, locum habet oratio concitatior; hinc Chremes apud Terentium, (Heaut. Act. V.) ira tumens, saevit et litigat; interdum (*plerumque* cf. supr. v. 14.) (*et tragicus*)

Iratusque Chremes tumido delitigat ore:
Et Tragicus plerumque dolet sermone pedestri.
Telephus et Peleus, cum pauper et exul, uterque
Proiicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.
Non satis est pulchra esse poëmata, dulcia sunto,

in tragoedia quoque persona, in scenam producta, humiliore (*pedestri*) sermone dolorem exprimit; sic Telephus et Peleus, tum, cum alter pauper, alter exsul est, (*uterque-si curat*) si uterque id assequi tentat, ut animum spectatoris, querelas fundendo, tangat, haud nunc magniloquus verba grandiora iactat, sed voce querula et submissa miserationem movere studet.

v. 94. *delit.* — particula *de* in verbo composito *delitigare* notionem auget, ut sit fere: vehementer et ad satietatem usque litigare; sic *desaevire*, nos: *abtoben*, supr. Ep. I, 3, 14.

v. 95. *Tragicus*, persona, quae queribunda in tragoedia inducitur; sic Orestes, qui furens in tragoedia inducitur, *tragicus* appellatur. Cic. in Pison. c. 20. *Tragico illo Oreste aut Athamante dementior.*

v. 96. *Telephus*, filius Herculis, rex Mysiae, cum vulnus, quod ab Achille acceperat, secundum oraculi effatum, nisi illud eadem hastae cuspide, qua inflictum esset, tangeretur, sanari non posset, castra Achillis adiit, et hanc veniam ab eo petiit, et quidem *pauper*, h. e. miseri et supplicantis speciem prae se ferens. — *Peleus*, filius Aeaci, ob fratrem Phocum, a se caesum, solum vertere et ex patria Aegina in Thessaliam fugere coactus est; hinc *exsul* dicitur.

v. 97. *Proiicit* (ἀποβάλλει), abiicit, reiicit, removet, deponit *ampullas*, sive abstinet ab *ampullis*. — *ampulla*, proprie lecythus, vas angusto collo, sed ventre capaciore et turgido, in quo oleum inprimis et acetum servari solebat. Ab hac *ampullae* forma, turgida et inflata quasi, translate dicuntur *ampullae* verba turgida, ventosa, magnifica, quibus fere se iactant grandiloqui; hinc supr. Epist. I, 3, 14. *ampullari*, magniloquentia superbius et insolentius se efferre.

v. 98. *spectantis*, nam querelis miserabiliter fusis spectatorum quoque movetur animus.

v. 99 — 118. *Octavum Praeceptum*: *Non sufficit, carmina pulchre et eleganter esse scripta, sed ea simul vis et virtus iis insita sit necesse est,*

Et, quocunque volent, animum auditoris agunto.
Vt ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
Humani vultus. Si vis me flere: dolendum est
Primum ipsi tibi; tum tua me infortunia laedent.
Telephe, vel Peleu, male si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia moestum
Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; iuvat aut impellit ad iram,

ut, quocunque velis, animos flectas, eosque aut dolore et tristitia oppleas, et confundas, aut dulci de rebus laetis sensu perfundas atque delinias. Verbis respondere debet vultus ad omnia, quae verbis exprimuntur, compositus. Poetae porro est, ut personas, quas producit, plane ad earum naturam, ingenium et mores loqui, agere et se gerere iubeat.

v. 102. *Humani vultus*, vultus hominum, humanitatis sensum exprimentes. Notissimum est illud Terentii: *Homo sum, humani nihil a me alienum puto.*

v. 103. *me laedent*, me perturbabunt et in doloris societatem trahent.

v. 104. *Telephe, vel Peleu, male si m. loqu.*, particula *male* non cum pluribus Interpretibus ad *mandata*, h. e. ad poetam, qui male partes mandavit, sed, ut sequentia satis docent, ad *loqueris*, ad actorem, qui mandatas partes male sustinet, referenda est. Sine dubio Horatius respexit fabulam, in qua Telephus, ut supplex in castris Achillis, et Peleus, ut exsul (vid. v. 96.), primas partes egisse videntur. Horatius igitur, cuius data in hac Epistola Pisonibus praecepta maximam partem spectant ad poetarum tam comicorum, quam tragicorum vitia latius latiusque serpentia, non ea tantum, quae poetis, sed etiam illa, quae actoribus observanda et peragenda sint, ut magister et arbiter harum rerum peritissimus proponit et praecipit.

v. 107. *Ludentem*, res ludicras tractantem, iocantem, delicias facientem.

v. 108 — 111. *Format enim cett.*, natura enim animo nostro (*prius*) a primo eius ortu inserit animi affectiones, quae vim suam in omni fortunae statu, conditione et mutatione exserunt; — *iuvat*, suaviter sen-

Aut ad humum moerore gravi deducit et angit;
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta:
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum, Davusne loquatur, an heros,

sus afficit, *aut impellit ad iram* cett.

v. 110. *ad humum deducit*, affligit, prosternit; nos: *beugt zur Erde*.

v. 111. *Post*, respondet particulae *prius* in v. 108. *post*, si natura pro fortunae habitu insitas animo affectiones impulit et excitavit, eas palam facit oratione.

v. 112—113. *Si dicentis erunt*, si verba non respondebunt fortunae, sorti, et conditioni eius, qui loquitur. — *equites peditesque*, culti et inculti; honorati et inhonorati; omnes ac singuli. — *equites*, homines cultiores, ut supr. Sat. I, 10, 75. et Epist. II, 1, 185. ubi *equites* opponuntur *plebiculae*. — Iam, quia in militia equites et pedites diversae sunt copiae, ut distinguat cultos ab incultis, facete Horatius illos *equites*, hos (plebem) *pedites* vocat. Huc accedit, quod passim humiliora vocantur *pedestria*, pedibus quasi humi incedentia; hinc supr. v. 95. *sermo pedestris* (humilis, πεζὸς λόγος), et supr. Od. II, 12, 9. *historiae pedestres*, humili scribendi genere, oratione soluta, conditae.

v. 114. *Intererit multum, Davusne loq., an heros*, multum intererit, utrum (*Davus*) servilis conditionis homo, an *heros* (Achilles, Bacchus, Hercules cett.) loquens in fabulis inducatur; sic infr. v. 237. *Davus* pro quovis servo, et *Pythias* pro quavis ancilla: *Vt nihil intersit, Davusne loquatur, et audax Pythias, emuncto lucrata Simone talentum, An custos famulusque dei Silenus alumni*. Hinc supr. Sat. II, 5, 91. *Davus comicus*, de quovis servo, qui prodit in comoedia; et sic passim quivis servi designantur nominibus, quibus producti sunt alii servi in comoediis. Qui pro: *Davusne* defendunt lectionem *Divusne*, non cogitasse videntur de iis, quae huic lectioni obstant. Nam primum, cum iam sermo sit de diversae plane et inter se contrariae conditionis personis, quis Horatium tantum discriminis inter deos et heroas, deorum mensis adhibitos, fecisse sibi persuadeat? Deinde vere heroes in fabulis loquentes versantesque cum servis inducuntur; vid. *Gesn.* ad h. l. *Wielandus* tenebat: *Davusne loquatur, an herus*.

Maturusne senex, an adhuc florente iuventa
Fervidus; an matrona potens, an sedula nutrix;
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli;
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge,
Scriptor. Honoratum si forte reponis Achillem;

v. 115. *Maturusne senex*, supr. Od. III, 15, 4. *Maturo propior funeri.*

v. 116. *matrona potens*, matris familias dignitatem tuens. — *nutrix* (cui parvulorum cura demandata est) *sedula*, sedulitate et officiosa voluntate placere studens.

v. 117. *Mercatorne vagus*, quem itinera et multa cum hominibus consuetudo facundum, catum, concinnum et multarum rerum peritum reddiderunt, cui opponitur *virentis agelli cultor*, homo simplex, rudis, indisertus et rusticis moribus.

v. 118. *Colchus, an Assyrius* cett. *(Vet. Schol.) Nam Colchus non nisi saevus inducendus est; Assyrius astutus, nec inducas Argis natum timidum, aut Thebis natum facias peritum.*

v. 119 — 152. *Nonum Praeceptum: Poeta, qui res memoriae proditas tractat, diligentissime eas describere, et ingenia moresque eorum, quos producit, iisdem, quibus expressi sunt, coloribus de integro solertissime adumbrare debet; at qui res fingit, et res fictas primum scenae committit, novasque personas formare audet, is et sibi convenientia fingere, et omnia ac singula ad rei fictae naturam ab initio usque ad finem scitissime accommodare debet. Idem, cum difficile sit, tractare velle, quae a nemine adhuc tractata sunt, materiam scribendi petat ab iis, qui divini ingenii specimina ediderunt, et doctrinae copias publice exposuerunt, ita tamen, ut neque verbis nimium inhaereat; neque serviliter illos imitetur; neque pro magnis, quae iactabundus promisit, pusilla edat; neque fulgentia obscuret, sed obscura illustret; neque rem ab alto origine repetat, sed auditorem in mediam rem rapiat et ad eventum festinet; neque quicquam, cui impar sit, moliatur.*

v. 119. *famam*, quae litteris consignata traduntur.

v. 120. *Honoratum*, ab Homero celebratum carmine; per λιτότητα pro: heroem celebrare; Cic. de Divinat. c. 40. *Amphiaraum sic honoravit fama Graeciae, deus ut haberetur.* — *reponis*, — *ponere* (ἱστάναι) de pictoribus pro: describere, adumbrare, vid. supr. ad Od. IV, 8, 8. *repo-*

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis:
Sit Medea ferox, invictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenae committis, et audes

nere igitur pro: de integro post Homerum describere.

v. 121. *Impiger* (ἄκαμας), sc. sit, quod v. 123. sequitur. Sic supr. Od. IV, 8, 30. *Hercules impiger*, et *Tiberius* Od. IV, 14, 22. *impiger Hostium vexare turmas.* — *iracundus* (ὀξύχολος), natura ad iram proclivis, irritabilis. — *inexorabilis*, sic Achilles supr. Od. I, 6, 6. *cedere nescius*, et Epod. XVII, 14. *pervicax.* — *acer*, gravis, vehemens, minax. Hom. Il. XX, 461. *Οὐ γάρ τι γλυκύθυμος ἀνὴρ ἦν, οὐδ' ἀγανόφρων, Ἀλλὰ μάλ' ἐμμεμαώς.*

v. 122. *Iur. neg. s. nat.*, nulli iuri se obnoxium profiteatur.

v. 123. *Sit Medea ferox invictaque*, cuius ferox et immitis animus, cum fratrem Absyrtum discerperet, et Iasonis perfidia in furorem acta filios suos trucidaret, non vinci et frangi poterat nefandi sceleris cogitatione. — *Ino*, Cadmi et Hermiones filia, cum maritum suum, Athamantem, Thebanorum regem, qui, furore correptus, uxori mortem intentabat, non amplius effugere posset, una cum filio suo Melicerte se in mare dedit praecipitem, ubi mutata est in deam marinam, cui nomen erat *Leucothea*, uti filius Melicertes sub nomine *Palaemon* dei marini honorem accepit. In fabula *Inus* mirum in modum variant et discrepant scriptores. — *flebilis*, aut passive, digna miseratione et fletibus, supr. Od. I, 24, 9—10. *Multis ille bonis flebilis occidit*, *Nulli flebilior*, *quam tibi*, *Virgili.* — *flebilis Hector*, Ovid. Am. II, 1, 32. aut active: quae de misera sorte lacrimas fundebat, a marito scilicet se persequente pressa.

v. 124. *Ixion*, rex Thessaliae, — *Perfidus*, ob incestum erga Iunonem amorem, quem Iovis conviva adeo exsatiare cupiebat. — *Io*, Inachi filia, cum a Iove ob iram et odium, quo Iuno eam ut Iovis pellicem vexabat et huc illuc agitabat, mutata esset in vaccam, post multos errores in Aegyptum venisse, Osiridi ibi nupsisse, et post mortem *Isis* facta esse in fabulis traditur; hinc illa *vaga.* — *trist. Or.*, Orestes, Agamemnonis et Clytaemnestrae filius, quem matris sanguine pollutum Furiae agitasse dicuntur, tristi et miseranda furentis specie in tragoediis (Eurip. Orest., Sophocl. Electr.) sistitur.

Personam formare novam: servetur ad imum,
Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.
Difficile est, proprie communia dicere, tuque
Rectius Iliacum carmen diducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati iuris erit, si
Nec circa vilem patulumque moraberis orbem;
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres; nec desilies imitator in arctum,
Vnde pedem proferre pudor vetet aut operis lex;

v. 128. 129. *communia*, quae nondum tractata unicuique tractanda se offerunt, quae tanquam in loco communi palam proposita a quolibet pro lubitu capi et tolli possunt; — *proprie dicere*, propria, nova et peculiari arte exponere; pulchre *Vossius: Schwer ist's, eigene Wesen aus Allgemeinem zu bilden.* — *tuque Rect. Iliac. c. did. in act.*, rectius argumenta iam tractata ab aliis e. c. ex Homeri carmine Iliaco hauris et in scenam diducis; lectionem, a *Fea* exhibitam, *diducis* vulgari lectioni *deducis* praetuli; *diducere* enim eleganter dicitur de fontibus, e quibus aqua dimanat, et in *diversos* rivulos *diducitur.*

v. 131—135. *Publica mat. priv. iur. erit*, materiem, iam ab aliis publicatam et in medio positam poteris tibi propriam facere, et in usum privatum convertere, si neque rebus tritis et vulgaribus putide immoraberis, neque, sicuti fidus interpres, (comparationis particula *ut* ad *fidus interpres* omissa est; vid. supr. ad Epist. I, 2, 42.) verbum verbo reddere curabis, neque servili imitatione te praecipitem dabis in eiusmodi angustias, unde pudor et aberratio ab iis, quae bono scriptori servanda sunt, pedem expedire te prohibeat.

v. 132. Per *vilem et patulum orbem* eleganter exprimitur late patens gyrus vel spatium, in quo aliquis ex vilis rei studio huc illuc discurrit et circumagitur (τόπος κοινός); nos: *ein Gemeinplatz.*

v. 134. 135. *in arctum*, scil. locum, *patulo orbi* oppositum. — *pudor*, *aut operis lex*, scilicet, qui nimium imitandi studio se abripi passus est, is ipse tandem, se contra *operis legem* peccasse, h. e. se male boni scriptoris partes sustinuisse, non sine pudore sentit.

Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
„Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.“
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:
„Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae,
„Qui mores hominum multorum vidit et urbes.“
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem

v. 136. *ut scriptor cyclicus olim*, quod nomen gesserit malus iste poeta cyclicus, quem h. l. Horatius notat, divinent alii. De *poetis cyclicis*, qui de rebus, tam ipso bello Troiano, quam ante et post illud, gestis, intra cyclum vel gyrum quendam se continentes ad Homeri exemplum carmina concinnare conati sunt, post *Schwarzium Altdorf.* in peculiari *Dissert. de Cyclo Epico*, *Casaubonum* ad Athen. VII, 4. *Dodwell.* de Cycl. p. 802. copiose et docte disputaverunt *Heynius* in Excurs. I. ad Virg. Aen. II. et *Iacobsius* in praefat. ad Tzetz. pag. XX. sqq. Fuerunt quoque, qui *poetas cyclicos* de poetis circumforaneis et circulatoribus interpretarentur.

v. 138 — 142. *Quid dignum* cett. *Quid hic promissor feret* (proferet, edet) *dignum tanto hiatu*, quod respondeat verbis, quae tanto oris hiatu et plenis buccis denunciat? Nam ventosus iste poeta cyclicus, *conclusas hircinis follibus auras* (Sat. I, 4, 19.) imitans, non Musa aliqua Homeri exemplo in partes vocata, ferox fidensque ingenii ita carmen exorditur: *Ego post Iliadem Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.*

v. 139. *Partur. mont. nasc. rid. mus.* Suaviter vertit *Vossius*: *Schaut doch den kreisenden Berg, wie er aufschwillt! Komm doch heraus, Maus!* huius proverbialis locutionis, qua homo vanus, grandia moliens minansque, sed pusilla proferens, cum monte post graves labores ridiculum murem in dias luminis auras edente, comparatur, mentio quoque fit apud Athenaeum Deipn. XIV. 7. ὤδινεν ὄρος· Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο. τὸ δ' ἔτεκεν μῦν.

v. 141 — 142. en duos primos Odysseae versus, latinis numeris ab Horatio expressos!

v. 143 — 147. *Non fumum ex fulgore* cett. Homerus non id secum agit, ut fulgentia fumo obducat, sed ut fumo obducta luce collustret, et sic

Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat:
Antiphatem, Scyllamque, et cum Cyclope Charybdim;
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo.
Semper ad eventum festinat, et in medias res,
Non secus ac notas, auditorem rapit, et quae
Desperat tractata nitescere posse, relinquit;
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi.

speciem monstrorum ante oculos ponat, exempli causa *Antiphatem* cett. — *Antiphates*, rex Laestrigonum, homo, cruenta crudelitate abominabilis, et Vlyssis sociis, quorum unum devoravit, infestissimus; vid. Hom. Odyss. X, 82—132. — *Scyllamque, et — Charybdim*, de his duabus in mari Siculo voraginibus, summi periculi terrore praeternavigantes percellentibus, vid. Hom. Odyss. de *Scylla* quidem Lib. XII, 85., de *Charybdi* XII, 104. sqq. *Scylla*, ut docet *Cluver.* Sic. 1, 5., fuit scopulus, humanam olim forte formam referens, unde fluctus allisi ingente fragore retundebantur; — *Charybdis*, fluctuum magno tumultu invicem se tundentium vehementior impetus. — *cum Cyclope*, Polyphemo, Cyclopum immanissimo.

v. 146—148. *Nec reditum Diom.* cett. Nec Homerus, ut ineptus iste poeta cyclicus, narrationem de Diomedis e bello Troiano reditu incipit a re, ante bellum Troianum facta, a morte scilicet Meleagri; nec idem bellum Troianum orditur ab Helena, ex altero duorum illorum ovorum, quae Leda edidisse fingitur, exclusa. *Diomedis* pater, *Tydeus*, filius Oenei, Aetolorum regis, et Meleagri, cuius interitus vario modo narratur, frater fuit.

v. 148—149. *in medias res* cett., non causas Homerus exortae inter Agamemnonem et Achillem irae ante exponit, sed *in medias res* (*Μῆνιν ἄειδε θεά*) *Non secus ac notas* (tanquam iam notas) *auditorem rapit.*

v. 151—152. *Atque ita mentitur* cett., atque res ita fingit, et fictis veras immiscet, ut prima, media et ultima amice in totam rem conspirent.

v. 153—178. *Decimum Praeceptum: Scriptor, qui sibi conciliare cupit auditorum*

Si plausoris eges aulaea manentis et usque
Sessuri, donec cantor *Vos plaudite* dicat;
Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces iam scit puer et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, et iram
Colligit ac ponit temere, et mutatur in horas.

vel spectatorum animos, quomodo homines pro sua quisque aetate agant sentiantque, penitus perspectum habeat, necesse est. Sic enim, quod pueris, iuvenibus et senibus tribuendum est, unicuique tribuet, et, si eos tales, quales vere sunt, egregie descriptos expressosque in scenam produxerit, plausum feret.

v. 153. *desideret*, a te exigat.

v. 154. *plausoris aulaea manentis*, usque ad finem fabulae in spectaculo manentis; — *aulaea* autem, peracta fabula, non sicut nunc, ex loco superiore demittebantur, sed ex inferiore loco sursum trahebantur; vid. supr. ad Epist. II, 1, 188.

v. 155. *cantor*, histrionum unus, *Vos plaudite*, decantans.

v. 157. *Mobilibusque decor naturis* cett., hunc locum, de quo multum pulveris, praecipue a *Bentleio*, sparsum est, ita interpretor: *natura* iam est: indoles, ingenium, sentiendi ratio, quam cuique hominum aetati natura insevit; haec insita indoles est *mobilis*, h. e. mutabilis; aliter enim puer, aliter iuvenis, aliter vir, aliter senex sentit. Sensus igitur: Et (*dandus est decor*) tribuendum est id, quod decet et convenit (*mobilibus naturis*), hominum ingeniis et studiis, quae cum aetate et annis mutantur. — Plures secuti sunt *Bentleium*, qui pro: *naturis* reposuit: *maturis;* sed primum pueriles anni vix simpliciter possunt dici mobiles; uniuscuiusque enim aetatis anni sunt *mobiles;* deinde Horatius non duas tantum, sed quatuor, ut sequentia docent, vitae aetates designare voluit.

v. 158—160. Hic locus de cuiusque vitae aetatis natura praestantissimus comparandus omnino est cum Aristot. Rhet. II, 12. seqq. — *Redd. qui voc. i. scit puer*, qui ex infante factus est puer; — *et pede certo Signat humum;* eleganter pro: firmum gressum in solo ponit, firmo pede incedit. Apud Virgil. Georg. III, 101. de iuvencis vestigia in pulvere exprimentibus: *et summo vestigia pulvere signent.*

v. 160 *temere*, facile; supr.

Imberbus iuvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus provisor, prodigus aeris,
Sublimis, cupidusque, et amata relinquere pernix.
Conversis studiis aetas animusque virilis
Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quaerit, et inventis miser abstinet, ac timet uti;
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners avidusque futuri,

Epist. II, 1, 120. *vatis avarus Non temere est animus.*

v. 161. particula *tandem* facete pueri, morae illius temporis, quo ex puerili aetate excedat, impatientis, exprimit ingenium.

v. 162. *aprici gramine campi*, gymnasticis exercitationibus in Campo Martio. Supra quoque Od. I, 8, 3. Campus Martius dicitur *apricus.*

v. 163. *cereus* (κήρινος), cerae instar flexibilis.

v. 164. *Vtilium tardus provisor*, elegante brevitate pro: in rebus utilibus, quibus vitae futurae providere debet, tardus.

v. 165. *Sublimis*, altiora spirans, (ὑπέροχος) — *et amata relinquere pernix*, similiter supr. Epist. II, 1, 100. de puella infante: *Quod cupide petiit, mature plena relinquit.*

v. 166. *Conversis studiis*, animo a iuvenilis aetatis studiis ad ea, quae virili aetati propria sunt, converso.

v. 169. *circumveniunt*, circumvallant, premunt.

v. 170. *Quaerit*, sc. opes, *et inventis*, quaesitis, collectis, *miser abstinet, ac timet uti*, supr. Sat. II, 3, 110. *Nescius uti Compositis, metuensque velut contingere sacrum.*

v. 171. *gelideque*, et animo, qualis est senum, frigido, h. e. haud promto paratoque, sed lento et anxio; — *ministrat*, administrat, peragit.

v. 172. *spe longus*, qui longioris vitae spem alit, ipse iam dicitur *spe longus* (μακρὸς ἐλπίδι). Huc facit locus Ciceronis, a *Lambino* allatus, de Senect. cap. 7. *Nemo enim tam senex, qui se annum non putet posse vivere.* — *iners*, ob viri-

Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator censorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
Mandentur iuveni partes, pueroque viriles,
Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus, et quae
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri promes in scenam, multaque tolles
Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.

um defectionem rebus gerendis minus aptus. — *avidusque futuri*, cupidus sciendi, *quid sit futurum cras* (Od. I, 9, 13).

v. 173. *Difficilis*, haud facilis se adeuntibus, morosus (δύσκολος), querulus, assiduis de sorte sua querelis fatigans alios (μεμψίμοιρος).

v. 174. *minorum*, iuniorum.

v. 175. *anni venientes*, qui teneram aetatem excipiunt, anni iuveniles et viriles.

v. 176. *anni recedentes*, ad exitum vitae decurrentes, anni seniles.

v. 178. *Semper in adiunctis* cett., semper eorum, quae cuique aetati adiuncta et apta sunt, h. e. conveniunt, rationem habebimus; — *immorari* alicui rei dicuntur, qui diligentiorem curam et operam in aliqua re recte tractanda ponunt.

v. 179 — 188. *Undecimum Praeceptum: Cum ea, quae oculis conspiciuntur, multo gravius animos spectatorum afficiant, quam illa, quae audiuntur, horroris plena non oculis in scena subiici, sed tanquam intus acta narrari debent.*

v. 180. *Segnius*, eleganter pro: minus vehementer, lenius, languidius.

v. 181 — 182. *fidelibus*, de iis, quae audimus, possumus dubitare, non ita de iis, quae videmus; hinc *oculi fideles* (πιστοί). — *et quae Ipse sibi tradit spectator*, quae audimus, traduntur nobis ab aliis; quae vero spectamus, ea ipsi nobis per oculos tradimus. — *intus*, extra scenam.

v. 184. *quae mox narret facundia praesens*, quae mox persona in scenam prodiens (*praesens*) facunde edisserat; nisi *praesens* explicare malis de persona, quae rei intus factae praesens adfuerit.

Ne pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula, quae posci vult et spectata reponi;
Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus

v. 185. *pueros Medea trucidet*, cf. supr. ad v. 123.

v. 186. *Atreus*, de horrenda illa coena, quam Atreus fratri suo Thyestae apparavit, vid. supr. ad v. 91.

v. 187. *in avem*, secundum Anacr. Virg. Propert. et alios in lusciniam, vid. ad Catull. LXV, 14., sed secundum Ovidium in hirundinem. Caeterum fabula Terei, Prognes et Philomelae, est una earum, quas felicissime tractavit Ovidius Met. VI, 425. seqq. De *Cadmo*, Thebarum conditore, in anguem mutato, vid. Apollod. III, 5, 4.

v. 188. *sic*, scilicet, ut in scenam producas incredibilia, hominum in aves, angues cett. mutationes.

v. 189 — 201. *Duodecimum Praeceptum: Cavendum est, ne fabula ultra quinque actus producta fastidium tandem creet spectatoribus; ne repentino dei alicuius interventu rei implicitae nodus importuno tempore solvatur; ne quarta persona sermocinantibus in scena sese immisceat; ne quid chorus intercinat, quod a re, quae agitur, alienum sit.*

v. 189 — 190. *Neve minor* cett., ut certus in scribendis peragendisque fabulis servetur modus, Horatius eas nec ultra quinque actus producendas, nec in pauciores actus redigendas esse docet; ideo, ut videtur, quia tum saepius peccabatur in utramque partem.

v. 190. *posci*, sc. ad spectandum. — *reponi*, iterum spectari, repeti, iterari; sic supr. v. 120. *reponere Achillem* pro: novo carmine de integro laudes Achillis canere.

v. 191. *Nec deus intersit*, cett. Nec in partes vocetur *deus* (quod vulgo nunc dicitur) *ex machina*, nisi res implicita, quam deus aliquis repente apparens expediat, digna sit. Carpit scilicet Hor. eos poetas, qui ad rem quamcunque expediendam statim ad deum confugiunt, utrum digne, an indigne fiat, parum curantes. Hinc Cicero De Nat. D. c. 20. *Ut tragici poetae, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum.* Hinc na-

Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat; neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat et haereat apte.
Ille bonis faveatque et consilietur amicis,
Et regat iratos et amet peccare timentes;
Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem

ta est proverbialis, quam saepe audimus, locutio: *deus ex machina*, de rebus, quae, nisi vis quaedam divina ex improviso accedat, expediri nequeunt. Translata autem est haec locutio e re scenica, si deus praeter omnem exspectationem, per machinam aliquam demissus, in scena apparet. De huius machinae affabre constructae et de loco superiore suspensae in re scenica usu, sive *de scena versatili et ductili, in cuius superiore parte deorum sedes erant*, *Boettigerus* meus, qui in his rebus habitat, copiose et docte disputavit in peculiari *Prolusione*, *Deum ex machina in re scenica veterum* illustrante. *Vimar.* 1800. — *vindice*, deo, qui rem ab inextricabili difficultate *vindicet*, liberet, qui nodum solvat.

v. 192. *laboret*, sustineat. Horatius autem quartam personam ideo in colloquiis silere iubet, ne quatuor colloquentium sermo permixtus et perplexus minus capiatur ab auditoribus.

v. 193 — 195. *Actoris partes chorus* cett., chorus actoris partes, et, quod decet chorum, strenue tueatur, ita quidem, ut nihil intercinat, quod non arcte cum fabulae argumento cohaereat. Totus chorus autem coniunctim *actoris partes* sustinet, quia, dum canit, quae fabulae argumento respondent et accommodata sunt, simul agit.

v. 196 — 202. *Ille bonis faveat* cett. in versibus sequentibus quaedam eorum, in quibus peragendis et commendandis versari inprimis debeat chorus, nominatim praecipiuntur. — *consilietur*, pro: consulat, ut videtur.

v. 197. Pro: *amet peccare timentes*, ex duorum Codd. auctoritate *Bentleius* refinxit: *et amet pacare tumentes*; — *amet* explicat: soleat, quod admodum friget; explicari certe debebat: et sibi placeat in pacandis ira tumentibus; sed *pacare tumentes* iam expressum est per: *regere iratos*, nam qui *regunt iratos*, eosdem pacant.

v. 198. *dapes mensae brevis*, victum tenuem, qui brevi tem-

Iustitiam, legesque et apertis otia portis;
Ille tegat commissa, deosque precetur et oret,
Vt redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubaeque
Aemula, sed tenuis simplexque foramine pauco,
Adspirare et adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;

pore sumitur; similiter supr. Epist. I, 14, 35. *coena brevis.*

v. 199. *et apertis otia portis*, pro vulgari: et pacem; pace enim non clauduntur portae; sic supr. Od. III. 5, 23. Regulus de Carthaginis securitate: *vidi — Portas non clausas.*

v. 200. *tegat*, tegi (occultari, recondi) iubeat; — *commissa*, sc. fidei, quod supr. Sat. I, 3, 95. additur.

v. 202—219. *Praeceptum decimum tertium: Cum ad ea, quae prolatis imperii Romani finibus et aucto populi numero in civitatem immigrarunt, pertineat quoque maior licentia, quae modis numerisque chori cantum temperantibus accessit; poeta versus ad mutatam artis musicae disciplinam, ad mutatos mores, et in universum ad aetatis ingenium moderari, conformare et componere debet.*

v. 202—203. *Tibia non, ut nunc, orich. vincta — orichalcum* vel *aurichalcum* est metallum pretiosius, colorem auri referens, sive aes luteum, simile fere ei, quod nos dicimus: *Messing;* vid. *Beckmann* ad Arist. Mirab. p. 98. 132. 133. et *Celeberr. Heinrich* ad Hesiod. Scut. Herc. v. 122. — *orichalco vincta* dicitur *tibia*, sive quod illa, e simplice duplex facta, orichalco vinciebatur et copulabatur, sive quod tibiae partes per internodia orichalco munita distinguebantur, sive quod tibia vinculis quibusdam vel ornamentis ex orichalco factis conspicua erat. Pro: *vincta* recepit *Bentleius iuncta;* sed haec lectio illius mihi videtur esse interpretatio. — *tubaeque Aemula*, dum tibia aeque ac tuba sonis acutioribus et gravioribus aures percutiebat.

v. 204—205. *Adspirare*, eleganter pro: accinere, quia tibia *spiritu* inflatur. — *erat utilis*, eleganter pro: solebat, adiuncta *utilitatis* notione. — *atque Nondum* cett. iunge: *atque sedilia nondum nimis spissa complere flatu.* — *spissa sedilia*, supr. Epist. I, 19, 41. *Spissis indigna theatris Scripta pudet recitare.* Epist. II, 1, 60. *arcto stipata theatro Spectat Roma potens.*

Quo sane populus numerabilis, utpote parvus
Et frugi, castusque verecundusque, coibat.
Postquam coepit agros extendere victor, et urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numerisque modisque licentia maior.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto!
Sic priscae motumque et luxuriem addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.

v. 206 — 207. *Quo* (in sedilia nempe theatri) *coibat populus sane numerabilis* (numerabili utique copia), *utpote parvus,* quia parvus erat, non copia innumerabili, ut nunc; isque *(frugi)* industrius, pudicus et modestus.

v. 209. *Latior,* latius patens, extensior, amplior. — *vinoque diurno,* et conviviis vel compotationibus *de die,* h. e. ante tempus solitum, vel iusto tempestivius incipientibus; sic Graeci ἀφ' ἡμέρας πίνειν; vid. *Amiciss. Iacobs.* ad Anthol. Gr. T. VIII. p. 144. et hinc eiusmodi convivia dicuntur *tempestiva;* vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *de* et *tempestivus.*

v. 210. *Placari Genius,* sic supr. Od. III, 17, 15. *Genium mero curare;* qui hilaritati et vitae iucunditati indulgent, dicuntur *placare* vel *curare Genium,* dum grato animo fruuntur muneribus, quae *Genius,* cuique homini additus, suppeditat. Hinc *Genio suo indulgere,* pro iis, quae delectant, indulgere. — *impune,* libere, nulla lege huic vivendi mori obstante; supr. Epist. I, 5, 10. *impune licebit Aestivam sermone benigno tendere noctem.*

v. 212 — 213. *Indoctus quid enim* cett., quomodo enim confusa hominum turba, ubi rusticus *(indoctus),* homo rudis, et post peractos labores genio suo indulgens, urbano, *(turpis honesto),* purus impuro, vel incultus exculto, immiscebatur, recte de hac re sentire et subtiliter iudicare poterat?

v. 214 — 215. *Sic,* hinc factum est, ut tibicen (cf. supr. Epist. II, 1, 98.) *(priscae arti)* pristinae simplicitati, ubi tibia tenuis simplexque foramine pauco adspirabat choro (supr. v. 203.), adderet *(motum)* mimicos gestuum motus et luxuriosam magnificentiam, et per pulpita *(vagus)* huc illuc se promovens veste longa (syrmate) humum verreret. — *motus,* de corporis iactatione mimica,

Sic etiam fidibus voces crevere severis,
Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
Vtiliumque sagax rerum, et divina futuri,
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,

vel de saltatione; supr. Od. III, 6, 21. *Motus doceri gaudet Ionicos Matura virgo*; sic *motus dare*, pro: saltare, Virgil. Georg. I, 350. Liv. VII, 2. — et sic *moveri* infr. v. 232., pro: saltare. Supr. Epist. II, 2, 125. *Cyclopa movetur*. — *per pulpita*, per scenae solum tabulis stratum, cf. infr. ad v. 279.

v. 216. *Sic etiam*, sic etiam factum est, ut lyra, auctis fidibus, plures sonos ederet; *lyra* dicitur *severa*, quia *severa*, h. e. graviora et sublimiora canit. — Non puto enim, quod plures Interpretes putant, sermonem hic esse de lyrae in tragoediis usu, unde illa dicta sit *severa*, sed, postquam Horatius locutus est de novis dotibus, quibus *tibia* locupletata sit, eum, cum lyrae quoque, auctis fidibus, voces et soni multiplicati essent, in universum aliquid et separatim a re scenica in laudem lyrae vel poetarum lyricorum addere voluisse existimo. Egregie certe opinioni meae respondent sequentia.

v. 217. *facundia praeceps*, facundia poetae lyrici, praecipite quasi cursu ruens; hinc supr. Od. IV, 2, 5. seqq. de Pindaro: *Monte decurrens velut amnis — Fervet immensusque ruit profundo Pindarus ore*. — *tulit* (protulit), eloquium insolitum; hinc Horatius supr. Od. III, 25, 7. de se ipso: *Dicam insigne, recens, Adhuc indictum ore alio*.

v. 218 — 219. *Vtilium sagax rerum* cett., et sententia, res utiles, sagaciter pervestigatas complectens, et divinitus praedicens futura, non discrepuit ab oraculis et vaticiniis, quae Delphis edebantur. Vaticinantur autem poetae lyrici, ut Horatius de se ipso, Od. II, 20. Epist. I, 20. et de aliis.

v. 220 - 250. *Praeceptum decimum quartum: Postquam ad Musam tragicam accessit Satyrus, sive drama satyricum, licebit quidem poetae tragico in gratiam eorum, qui animi recreandi et exhilarandi causa spectatum veniunt, sales satyricos et dicteria adspergere, sed hac lege, ut gravitatem servet incolumem; ut suam cuique, quae inducitur, personae tribuat dignitatem; ut sermo neque nubes et inania captet, neque ad humilitatem et sordem deprimatur; ut rei de medio sumtae orationis serie et iunctura honor accedat; ut immunda et ignominiosa dicta exterminentur.*

Mox etiam agrestes Satyros nudavit et asper
Incolumi gravitate iocum tentavit eo, quod
Illecebris erat et grata novitate morandus
Spectator, functusque sacris, et potus, et exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
Ne, quicunque deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,

v. 220—24. *Carmine qui tragico* cett. Sensus, ut mihi videtur, est: Poeta tragicus mox etiam tragoediis immiscuit sales satyricos, eo quidem consilio, ut spectatoribus, qui delectari cupiunt, hac grata novitate satisfaceret. Horatius sequitur eos, qui originem vocis *tragoedia* a graeca voce τράγος (hircus) et ᾠδή (cantus) repetunt; — *hircum* scilicet accipiebat, qui in solemni carminis tragici decantandi certamine vicerat.

v. 221. *nudavit*, eleganter pro: induxit; non ipsos Satyros, ut erant, nudos produxit, sed drama Satyricum a Satyris derivatum; — *asper*, acerbus in eos, quos iocose dictis urere tentavit. Supr. Epod. VI, 11. *in malos asperrimus.* Cic. Pro Planc. c. 14. *asperioribus facetiis perstringere.*

v. 223. *morandus*, detinendus, advertendus, oblectandus, ut supr. Epist. I, 13, 17. et infr. v. 321.

v. 224. *funct. sacr.* — *fungi sacris* pro quavis rei severioris administratione positum videtur; similiter v. 212. *liber laborum.* — *exlex*, nulla omnino re, quae vetet eum frequentare spectaculum, prohibitus; ad illa tempora, cum nondum essent leges theatrales, cum *Gesnero* referre nolim.

v. 225 — 230. *Verum ita risores* cett. Sensus: Verum decebit poetam tragicum ita in partes vocare satyram, et seriis admiscere ludicra, ne vel deus vel heros aliquis in scenam productus, et *(nuper)* modo regali magnificentia conspectus, aut ad humiliora dicteria, qualia in obscuris tabernis audiuntur, descendat, aut, dum humiliora refugit, ad altiora sese attollat et inania captet in nubibus.

v. 225. *risores — dicaces Satyri* pro: Satyra, quae alios deridet et acute dictis pungit. — *commendare*, sc. spectatoribus et aequis tragoediae aestimatoribus. *Commendare* iam aliquid dicuntur, qui faciunt, quod rectum est.

v. 126—130. *vertere seria ludo*, seria in ludum vertere, commiscere seria cum ludo. —

Migret in obscuras humili sermone tabernas;
Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragoedia versus,
Vt festis matrona moveri iussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum,
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo,

nubes et inania captet, — *et* iam est particula explicativa pro: scilicet, id est; (cf. supr. ad Od. I, 2, 16.) nam qui captat nubes, captat inania.

v. 231—233. *Effutire leves* cett., non decet tragoediam saepe et larga copia effutire levioris argumenti versus, sed ea paulum pudibunda raro tantum inter satyros versabitur, h. e. raro admittet satyrae lasciviam, sicuti matrona festis diebus tantum, h. e. raro saltat. — Suavissima est haec tragoediae severae, passim tantum satyrae protervitati locum relinquentis, cum matrona diebus festis tantum saltante comparatio!

v. 231. *Effutire*, de versibus inconsiderantius et largiore copia profusis; — *indigna effutire* (οὐκ ἄξια ἐκλαλεῖν), graece pro: non digna, quae effutiat, h. e. quam non decet effutire; quia hoc infra eius dignitatem est positum. — Quem non decet aliquid facere, vel qui non debet aliquid facere, is *indignus, qui id faciat*, dicitur; supr. Epist. I, 3, 35. *indigni* (vos dedecet) *fraternum rumpere foedus.* Terentius Eunuch. V, 2, 26. *Nam si ego digna hac contumelia sum maxime, at tu indignus, qui faceres, tamen.* — *leves*, satyricos.

v. 232. *moveri*, saltare; vid. paulo ante ad v. 214.

v. 233. *Intererit Satyris*; non, ut *Lambinus* et, qui eum secuti sunt, male explicant: „*differet paululum a Satyris*," sed: immiscebitur Satyris.

v. 234—239. *Non ego* cett. Iam Horatius, postquam satyram in tragoedia quoque locum certis finibus circumscriptum habere docuit, ipse sibi, ut poetae satyrico, exsequendas partes proponit atque demandat. — *inornata*, propria, non elegantiore significatione usurpata; — *dominantia*, penes quae ob communem eorum apud omnes usum est quasi dominatio, vulgaria.

v. 235. *Satyrorum scriptor*, ergo *satyri* in antecedentibus aperte pro versibus Satyricis positi sunt. — *amabo*, amplectar; supple: sed etiam ornatiora (elegantiora) et minus vulgaria.

Nec sic enitar tragico differre colori,
Vt nihil intersit, Davusne loquatur et audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multum frustraque laboret
Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet!

v. 236—239. *Nec sic enitar* cett. Nec ego a sublimiore loquendi genere tragico ad eam in sermonibus, quos compono, satyricis loquendi humilitatem descendam, ut in nullo plane ponam discrimine, utrum inferioris conditionis servus vel ancilla, an Bacchi custos famulusque, Silenus, loquatur. — *tragico differre colori,* — *color tragicus*, indoles loquendi generis, quo utuntur poetae tragici, oratio scilicet sublimior; *differre alicui rei*, pro vulgari: ab aliqua re, ut supr. Sat. I, 4, 48. Epist. I, 18, 4. — *nisi quod pede certo Differt sermoni.* — *Davusne loquatur*, servus Terentianus, cf. supr. ad v. 114.

v. 238. *Pythias*, ancilla, ut observat *Vet. Schol. Cruq.* apud Lucilium. — *Sim.*, *Simo*, heri vel domini non apud Terentium tantum, sed etiam, ut videtur, apud Lucilium nomen. — *emuncto*, callide circumvento; locutio comica apud Plautum et Terentium *emungere aliquem*, pro: callido invento fraudare aliquem pecunia, explicari fortasse potest sic: supra Sat. I, 4, 8. Lucilius dicitur homo *emunctae naris*, h. e. homo acutus, vide ibi not.; *emungere aliquem* est: *nares alicuius emungere*, translate igitur: fraude et damno reddere aliquem acutiorem et circumspectiorem.

v. 239. *Silenus*, Bacchi paedagogus, administer, et in eius itineribus asino vectus comes; longe igitur Silenus ab inferioris conditionis servo differt.

v. 240 - 243. *Ex noto fictum carmen sequar* cett., versabor quidem, cum satyram scribo, in re nota et de medio sumta, ita quidem, ut quivis, se idem facili negotio facere posse opinetur, sed frustra eidem rei recte tractandae insudabit; tam multum ab orationis bene dispositae et scite inter se iunctae flumine laus scriptoris pendet; tam multum valet ars, qua rebus vulgaribus paratur honor, h. e. pulchritudo, elegantia, gravitas.

v. 242. *iuncturaque*, hinc apta verborum *iunctura*, supr. v. 48. dicitur *callida*, unde Persius V, 14. *iunctura callidus acri.*

Tantum de medio sumtis accedit honoris!
Silvis deducti caveant, me iudice, Fauni,
Ne, velut innati triviis aut pene forenses,
Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam,
Aut immunda crepent ignominiosaque dicta:
Offenduntur enim, quibus est equus, et pater, et res,
Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emtor,

v. 244 — 250. Horatius in versibus sequentibus sententiam, quam supr. v. 227. seqq. in universum expresserat, nunc, ut satyrarum scribendarum doctor et iudex, repetit, variat, illustrat, et tanquam rem graviorem inculcat. Hinc in v. 244. consulto addidit: *me iudice.* — *Fauni silvis deducti*, iidem, qui Satyri. Ovid. Met. VI, 392. *ruricolae, silvestria numina, Fauni, Et Satyri fratres.* — *Fauni caveant*, Satyrarum scriptores caveant. — per *pene forenses*, v. 245. Hor. designasse videtur iuvenes in foro declamatores, exquisitiores loquendi formulas, vel, ut Petronius loquitur, mellitos verborum globulos captantes. — Quicquid sit, *pene forenses* aperte opponuntur iis, qui *triviis innati* sunt, h. e. plebeculae; *pene forenses* versu sequente *teneris versibus iuvenari* (νεανιεύεσθαι), h. e. molliter aut iuveniliter luxuriari, *triviis* vero *innati* versu proxime sequente *immunda et ignominiosa dicta crepare* dicuntur. Itaque pro: *ac pene forenses*, quamvis eam lectionem omnes Codd. et Editt. vett. ex recentt. constanter servant, ex coniectura dedi: *aut pene forenses*, permotus partim nube exemplorum a *Drakenborchio* ad Liv. XXI, 53. §. 3. collectorum, ubi *aut* a librariis in *ac* depravatum est, partim exemplo *Bentleii*, qui supr. Sat. I, 6, 68. pro: *ac mala lustra* contra omnium Codd. et Editt. auctoritatem exhibuit, re flagitante, *aut mala lustra.* Secutus ibi sum *Bentleium*, sed in subiecta nota pro: *aut* ex errore scriptum est: *nec.*

v. 248. *quibus est equus, et pater, et res; equites, senatores et divites*, ut cultiores, opponuntur plebeculae; de *equitibus* cf. supr. Sat. I, 10, 76. Epist. II, 1, 185. et in hac Epist. v. 113.

v. 249. *fricti ciceris et nucis emtor*, est plebs, quae pro re tenui cicere et nucibus vesci solebat; cogitavit fortasse Horatius simul de malorum poetarum ineptis chartis, quae, quia eiusmodi merces iis ami-

Aequis accipiunt animis, donantve corona.
 Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris adcrescere iussit
Nomen iambeis, cum senos redderet ictus.
Primus ad extremum similis sibi; non ita pridem,
Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in iura paterna recepit
Commodus et patiens; non ut de sede secunda

ciebantur, in manus plebis incidebant, vid. supr. Epist. II, 1, 269 — 270.

v. 150. *donantve*, sc. malum poetam corona laurea.

v. 251 – 274. *Praeceptum decimum quintum: Cum multum intersit, utrum poëmata modulata, an immodulata sint, utrum versuum numeri et pedes leniter et molliter decurrant, an ponderibus quasi gravati et impediti moleste incedant; versus non ad indignam illam, quae Romanis poetis data est, licentiam, sed ad exempla Graecorum componendi atque concinnandi sunt.*

v. 251 — 253. *Syllaba longa brevi* cett., elegantissima Iambi (◡ —) descriptio. — *Pes citus*, hinc recte vetus meus amicus *Mitscherlichius* supr. Od. I, 16, 24. *celeres Iambos* ad celerem eorum naturam refert. — *unde etiam* cett., ob hunc celerem decursum factum quoque est, ut Iambus senos Iambos appellari iuberet *trimetros Iambeos (cum senos redderet ictus)*, quamvis senas percussiones redderet, quamvis esset senarius; — *trimeter*, constat tribus dupondiis, et dupondius (mensura duorum pedum) duobus pedibus. Facete autem Iambus, quod poetae iusserunt, ipse iussisse dicitur.

v. 254. *Primus ad extremum* cett., ab initio iambi in unoquoque versu a primo usque ad extremum se invicem excipiebant, sive totus versus a prima iamborum inventione puris iambis componi solebat.

v. 256. *stabiles*, eleganter spondei dicuntur *stabiles*, quia non saliunt curruntque, sicuti percitus Iambus, sed pondere suo retardati moras faciunt; — *in iura paterna*, in iura sibi soli adhuc propria, avita et haereditate quasi accepta.

v. 257. *Commodus*, officiosus, obsequiosus (nos: *gefällig*); ut supr. Od. IV, 8, 1. et Epist. II, 1, 227. — *non ut de sede sec.* cett., ita tamen, ut spondeo, in societatem suam recepto, neutiquam secundam aut quartam sedem cederet, ob singularem fortasse vim, qua

Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci
Nobilibus trimetris apparet rarus, et Enni
In scenam missos magno cum pondere versus,
Aut operae celeris nimium curaque carentis,
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poëmata iudex,
Et data Romanis venia est indigna poetis.
Idcircone vager scribamque licenter, ut omnes
Visuros peccata putem mea, tutus et intra
Spem veniae cautus? Vitavi denique culpam,

ille ad aures in secunda et quarta sede accidit.

v. 258—261. *Hic et in Acci* cett., iam Horatius poetam latinum tragicum Accium et Ennium carpit, quod neuter eorum iambi in secunda aut quarta sede ponendi rationem habuit; hic, ait, iambus in secunda et quarta sede raro et in Accii trimetris invenitur, idemque Ennii versibus, quia ex iis, spondeorum pondere laborantibus, pariter exsulat, aut nimiae festinationis ac negligentiae, aut artis poeticae ignorantiae turpem culpam contraxit. Caeterum Horatius spondeorum pondus versu 260. (*In scenam missos* cett.) ex meris spondeis composito, ut Virgilius in notissimo illo versu: *Illi inter sese magna vi brachia tollunt*, egregie expressit.

v. 263—268. *Non quivis* cett., hic locus, qui valde vexavit et exercuit interpretes, mutatis distinctionibus, bene mihi cohaerere videtur sic: „Non quivis quidem iudex, ut probe scio, immodulatorum poëmatum asperitatem et vitia sentit, et vere haec licentia, (*indigna*) quae non dari debebat, data est Romanis poetis; sed egone ideo solutius et licentius scribam (*tutus* scilicet), quia, (*ut*) licet sciam, omnes peccata mea visuros esse, a reprehensione tutus, et intra huius veniae spem (*cautus*) quietus et securus sum? Quid tandem effeci? (*culpam*) reprehensionem vitavi, non laudem merui." In versu 267. vocem *cautus* perperam interpretes explicant: qui sibi cavet et providet, providus; immo *cautus* iam est, cui cautum et provisum est, securus, tutus; exempla Ciceroniana vid. apud *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *cautus*. Lucan. IV, 409. *cautus ab incursu belli*.

Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.
At vestri proavi Plautinos et numeros et
Laudavere sales; nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati; si modo ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum tragicae genus invenisse Camoenae
Dicitur, et plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.
Post hunc personae, pallaeque repertor honestae

v. 268. *Vos exemplaria Graeca* cett. Vos, Pisones, nolite ex manibus deponere scriptores graecos, ut ab iis imbibatis virtutes, quas bonus scriptor sectari debet.

v. 271. *nimium patienter*, nimis indulgenter. Horatius passim tangit Plauti vitia; supr. Epist. II, 1, 58. nimiam festinationem ei exprobrat; cf. supr. in hac Epist. v. 54.

v. 272. *si modo ego et vos*, sit ita sane, dummodo ego et vos, Pisones, didicerimus lepida seiungere et discernere ab illepidis.

v. 274. *Legitimumque sonum*, legitimos numeros et pedes. — *digit. call. et aure*, qui versus faciunt, tam digitos in numerandis et iungendis pedibus in partes vocant, quam aures consulunt.

v. 275 - 294. *Praeceptum decimum sextum: Cum scriptores Romani, qui summo studio Graecos, tragoediae inventores, imitati iam res domesticas in scena celebrare coeperant, inciderent in vitium incuriae, negligentiae et festinationis; Horatius omnes, qui boni scriptoris laudem ad posteros propagare velint, vitium illud fugere, et, quicquid scribant, intentissima cura et summa diligentia emendare, expolire et elimare iubet.*

v. 275. *Ignotum trag. genus inv. Cam.* cett. Thespis primus scripsisse dicitur tragoedias; sed *Boettigerus* in *Prolus. Quid Sit Docere Fabulam, (Vimar.* 1795. p. 6.) artis dramaticae initia ad longe remotiorem, quam Thespidis, aetatem refert.

v. 276 — 278. *plaustris vexisse poëmata*, non poëmata tantum et ipse poeta cum aliquot histrionibus plaustris per compita urbis et vicorum vehebantur (vid. *Boettig.* in libello laud. p. 6.), sed plaustra quo-

Aeschylus, et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Successit vetus his Comoedia, non sine multa
Laude; sed in vitium libertas excidit et vim,
Dignam lege regi: lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.

que, quibus insternebantur tabulae, erant pro pulpitis. — *pers. pall. hon.*, *persona*, larva, quae opponitur histrionibus, ora faece oblita ostendentibus. De *personis* neminem legisse poenitebit *Boettigeri Prolusionem: de Personis scenicis vulgo larvis.* (*Vimar.* 1794.) — *palla honesta*, decora, dum illa syrmata per pulpita trahens regiam vel heroicam dignitatem quasi expandebat.

v. 279. *Aeschylus repertor*, poetarum enim erat, actores personis et vestimentis exornare; vid. *Boett.* l. l. p. 14. — De Aeschylo erudite disputavit *Ill. Iacobs.* in praeclaro libello: *Beyträge zu Sulzer.* II. p. 397. — *modicis instravit pulp. tign.* — *tignis* est casus tertius: Subiectis non admodum amplis tignis imposuit pulpita, h. e. super mediocris magnitudinis tigna stravit solum, quo actores incederent.

v. 280. *Et docuit* cett. Quid sit *docere fabulam*, (διδάσκειν δρᾶμα) et quam late haec locutio pateat, nemo melius et doctius exposuit *Boettigero* nostro in laudata *Prolusione scholastica*. Scilicet poetae dramatici non solum ipsi in fabulis, quas composuerant, partes suscipiebant, sed etiam ceteros actores exemplo, quo iis praeibant, ad artem demandatas partes decore, digne et concinne sustinendi conformabant, diligentemque in omni re scenica recte adornanda operam ponebant. — *magnumque loqui*, iam de sublimitate tragica, ut supr. Sat. I, 3, 13. *magna loqui* de iactantia. — *nitique cothurno*; cf. supr. ad Od. II, 1, 12.

v. 281. *vetus comoedia*, cf. supr. ad Sat. I, 4, 1.

v. 282. *in vitium excidit*, abiit, degeneravit.

v. 283. *Dignam lege regi*, quae debebat lege reprimi. Supr. v. 183. *Non tamen intus Digna geri* (quae debent intus geri) *promes in scenam*.

v. 284. *Turpiter* cett., postquam potestas vel licentia turpi petulantia nocendi aliorum famae sublata est lege, chorus obticuit. Qui particulam *turpiter* ad *obticuit* referunt, errant; nam, qui non amplius facit, quod lege vetitum est, profecto non rem turpem facit; — ius iam est potestas, fa-

Nil intentatum nostri liquere Poetae:
Nec minimum meruere decus vestigia Graeca
Ausi deserere, et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas, vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret clarisve potentius armis,
Quam lingua, Latium, si non offenderet unum-
Quemque Poetarum limae labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coercuit, atque
Praesectum decies non castigavit ad unguem.

cultas, licentia; exempla dedit *Forcellinus* in Lexic.

v. 286 — 288. *deserere vestigia Graeca*, recedere a fabularum argumentis, qualia Graeci tractabant. — *domestica facta*, res praeclare ab ipsis Romanis gestas. — *praetextas*, in quibus supremi ordinis viri, praetexta ornati, celebrabantur, — *togatas*, ubi res, quae agebatur, spectabat ad homines, simplicem togam tantum gestantes. — *docuere*, ἐδίδαξαν, vid. ad v. 280.

v. 290. *si non offenderet* cett., nisi diligentia, labor et tempus, quod elimandis carminibus impendendum est, unicuique poetarum res invisa, ingrata et molesta esset.

v. 292. *Pompilius sanguis*. (*Vet. Schol.*) *Quia Calpus filius est Numae Pompilii, a quo Calpurnii Pisones traxerunt nomen.*

v. 293. *multa litura*, cf. supr. ad Epist. II, 1, 167. *coercuit*, ab iis, quae in reprehensionem incurrunt, cohibuit, h. e. emendando purgavit.

v. 294. *Praesectum ad unguem*, *unguis* enim praesectus vel praecisus mollius sentit asperitatem aliquam; imago translata est a statuariis, qui opus, quod laevigant et expoliunt, ne quid asperitatis in eo remaneat, unguibus percurrunt, pertentant et explorant; cf. supr. ad Sat. I, 5, 32. *Fea* lectionem *Perfectum*, pro: *Praesectum* ad fidem plurium Codd. revocavit, et eam contra *Bentleium* more suo defendit.

v. 295—308. *Praeceptum decimum septimum: Horatius, alienissimus ab eorum stultitia, qui poesin non arte et doctrina, sed solo ingenio et furore poetico metiuntur, mavult docere, quibus praesidiis futurus poeta instructus ad poesin accedere debeat, quam insanire cum insanientibus. Breviter igitur agit de virtutibus, quae ab eo, qui poetae nomine se dignum reddere vult, exiguntur.*

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit, et excludit sanos Helicone poetas
Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque poetae,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam

v. 295—298. *Ingenium misera* cett. Quia Democritus, plus ingenio, quam miserae arti tribuendum esse censens, eos, qui non insaniunt, a consuetudine cnm Musis coercet, bona pars poetarum externo corporis cultu et moribus hominum oculos ad se advertere studet; non ungues desecandos, non barbam demetendam curat; recipit se in loca sola et secreta, et loca frequentia fugit. — *ars*, sive doctrina, quasi parum iuvet poetas, nisi *ingenium* accesserit, ab iis praecipue, qui unice iactare possunt ingenium, contemtim *misera* (nos: *armselig*) dicitur, uti fere supr. Sat. II, 8, 18. *divitiae* hominis avari *miserae*. — *sanos*, eos scilicet, qui non concitantur *furore*, h. e. spiritu et ingenio poetico. Commode in hanc rem iam *Lambinus* attulit locum Ciceronis *Divinat.* 1, 37. *negat enim, sine furore, Democritus, quemquam magnum poetam esse posse.* Idem *de Orat.* II, 46. *Saepe enim audivi, poetam bonum neminem (id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum existere posse, et sine quodam afflatu quasi furoris*; cf. Aristot. Poet. c. 16. — *Helicone*, cf. supr. Epist. II, 1, 218.

v. 298. *balnea*, ubi frequens erat hominum conventus. — Poterat Horatius addere: „vinum bibit." Supra enim Epist. I, 19, 2. sqq. esse, ait, qui, modo largiore vini haustu conceperint furorem, se pulchre poetae partes explere posse opinentur.

v. 299—300. *Nanciscetur enim* cett. Scilicet, dummodo barbam aliquis promiserit, et iustam laudem *(pretium)* et nomen poetae accipiet; particula *enim*, ut *scilicet*, *videlicet*, *nimirum*, *credo*, ironiae inservit; vulgarem locutionem: barbam promittere, egregie et multo adsperso sale Hor. amplificat; insanum poetam vocat *caput*, cui sanando vix helleborum vel in tribus insulis, si tres essent, Anticyris natum sufficeret, qui caput vero nunquam tonderi patitur, (qui barbam promittit) facete illud *nunquam tonsori committere* dicitur; obiter simul carpere Hor. videtur tonsorem quendam Li-

Tonsori Licino commiserit. O ego laevus,
Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora poëmata; verum
Nil tanti est; ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi:
Munus et officium, nil scribens ipse, docebo:
Vnde parentur opes; quid alat formetque poetam;
Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.

cinum, qui, ut narrat *Vet. Schol. Cruq.*, „*quod odisset Pompeium, a Caesare senator factus dicitur.*" Affert idem *Schol.* inscriptionem, Licini sepulchro superadditam, hanc: *Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato nullo; Pompeius parvo; quis putet esse deos?*

801 — 308. *O ego laevus* cett. O me stultum, qui vernali anni tempore, quod attinet ad bilem, (ne atra bile laborem, vel ut caveam mihi ab insania) *purgor; — hora* (ὥρα), de anni tempore, supr. Od. I, 12, 16. *variisque mundum Temperat horis.* — *Non alius* cett., nisi enim causas furoris ex corpore pellerem, nemo meliora poëmata faceret. — *verum Nil tanti est*, sc. mihi, quod sanae menti praeferam; malo sanae, quam insanae mentis esse homo. — *ergo fungar vice cotis*, Horatius, non carmina insanorum poetarum more scripturus, sed praecepta tantum ad poesin spectantia daturus, acute se comparat cum cote, cuius vice se fungentem futurorum poetarum ingenium ad poesin recte tractandam acuere velle ait; — *exsors ipsa secandi*, accommodate ad imaginem; *cos* acutum tantum reddit ferrum, non ipsa secat; Horatius futuros poetas acuere tantum, non ipse versus componere vult.

v. 306. *Munus et officium*, sc. recte scribendi.

v. 307. *opes*, copia, ubertas, materies. Supr. Epist. II, 2, 121. *Fundet opes.*

v. 308. *virtus*, doctrina, sollertia, severum studium; — *error*, inscitia, temeritas.

v. 309 - 332. *Praeceptum duodevigesimum: Qui homines, quales sunt, recte describere, et rem, de qua acturus est, veris coloribus adumbrare vult, eius animo, quae cuiusque aetatis, loci et ordinis homini conveniunt, obversari, et quae cuiusque rei conditioni, sorti et naturae propria sunt, informata esse debent. Exempla*

Scribendi recte sapere est et principium et fons:
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae:
Verbaque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit, patriae quid debeat, et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
Partes in bellum missi ducis, ille profecto
Reddere personae scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitae morumque iubebo
Doctum imitatorem, et veras hinc ducere voces.

in hac quoque re esse possunt Graeci, verae laudis avari. Nam Romani in numeranda potius, quam avide cumulant, pecunia, quam in fingendis, quae aetatem ferant, carminibus occupati tenentur.

v. 309. *Scribendi recte* cett., principium et fons recte scribendi est *sapere*, h. e. scire, quid deceat, quid non deceat.

v. 310. *Rem* cett., materiem suppeditare tibi poterunt scripta Socratis; — *charta* pro eo, quod in charta scriptum est; sic supr. Epist. II, 1, 161. *chartae graecae.* Od. IV, 8, 21. *Si chartae sileant;* Catull. I, 6. *Omne aevum tribus explicare chartis*, ubi vid. not.

v. 311. *provisam rem*, antea exploratam; qui rem, de qua scripturus est, bene explorare, examinare, perspicere et animo complecti studuit, eum *non invita verba sequentur*, ei non deerit oratio.

v. 314 — 315. *quae Partes*, sc. sint; quomodo dux, in bellum missus, demandatas sibi partes exsequi debeat.

v. 316. *Reddere*, dare, attribuere.

v. 318. *Doctum imitatorem*, — *imitator* iam est, qui in describendo hominum ingenio versatur, eosque, quales sunt, imitando exprimere studet; is igitur (*exemplar vitae morumque*) homines, ut vere vivant, sentiant et se gerant, respicere, observare et ante oculos habere, et inde veram eorum imaginem adumbrare debet; — per *veras voces* intellige veram descriptionem; lectionem *vivas* pro: *veras*, a *Bentleio* prolatam, frustra probarunt plures; *viva* enim *vox* (λόγος ἔμψυχος), quam auribus percipimus ex ore loquentis, opponitur scriptis, et iis, quae leguntur; nec *Bentleius* idoneum exemplum, quo

Interdum speciosa locis morataque recte
Fabula, nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum, nugaeque canorae.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, praeter laudem nullius avaris:
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini: Si de quincunce remota est

muniret receptam lectionem, proferre potuit.

v. 319 — 320. *speciosa locis*, conspicua et locuples sententiis et rebus, quas tractat; *fabulae* enim *speciosae locis* opponuntur in v. 322. *versus rerum inopes*. *Speciosus* (εὐπρεπής) in bonam partem transfertur ad orationis ubertatem. Quinctil. Instit. Orat. V, 14. *Locuples et speciosa vult esse eloquentia*, sc. ut advertat et sibi conciliet auditorum animos. — *morataque recte*, in qua recte et vere expressi sunt mores hominum, recte ad mores hominum composita.

v. 321. *Valdius*, ut supr. Epist. I, 9, 6. — *moratur*, detinet, capit. Supr. Epist. I, 13, 17. *Carmina, quae possint oculos auresque morari Caesaris*.

v. 322. *canorae*, in metrum redactae.

v. 323. *ore rotundo*, e quo fluit oratio rotunda, h. e. bene polita, apta, concinna et omnis asperitatis expers. Supra Sat. II, 7, 86. sapiens dicitur *teres atque rotundus, Externi ne quid valeat per leve morari*. Ductum est a terete et rotundo globo vel sphaera, ita laevigata, ut nihil in ea asperitatis restet. Apud Ciceronem Brut. 78. *rotunda constructio verborum*.

v. 324. *nullius*, sc. alius rei.

v. 325 — 339. *Romani pueri* cett. Nexus: Non ita Romani; nam Romani pueri a tenera inde aetate non bonarum litterarum initiis, sed rationum subducendarum arte imbuuntur; id statim probabo; adsit Albini, divitis foeneratoris, filius; dicat: — *Si de quincunce* cett. *As* in duodecim partes sive uncias dividitur; 1) una pars dicitur *una uncia;* 2) *sextans* (sexta pars assis), duae unciae; 3) *quadrans* (quarta assis pars), tres unciae; 4) *triens* (tertia assis pars), quatuor unciae; 5) *quincunx*, quinque unciae; 6) *semis* (quasi *semissis*), sex unciae; 7) *septunx*, septem unciae; 8) *bes*, octo unciae; 9) *dodrans*, novem un-

Vncia, quid superet? Poteras dixisse: Triens. Eu!
Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
Semis. An, haec animos aerugo et cura peculi
Cum semel imbuerit, speramus, carmina fingi
Posse linenda cedro, et levi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt, aut delectare poetae,
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
Quicquid praecipies, esto brevis; ut cito dicta

ciae; 10) *dextans*, decem unciae; 11) *deunx*, undecim unciae; 12) *as*.

v. 328. pro: *superas* cum *Bentleio* et aliis dedi: *superet*, quod postulat oratio. — *Poteras dixisse*, vix ipse puer ita respondere poterat; responderat fortasse puer *quatuor;* Horatius id probans et capite annuens addit: vel (*dixisse poteras*) *triens;* nomine scilicet suppeditato, quo insigniuntur in ratiocinandi arte sive arithmetica quatuor unciae; nisi fortasse Horatius, ut solent saepe, qui pueros examinant, ipse suggessit probavitque responsionem pueri.

v. 329. *Rem — tuam*, sc. familiarem. — *Redit uncia*, accedit ad *quincuncem*, sive ad quinque uncias una uncia.

v. 330 — 331. *aerugo*, turpis avaritia et rem augendi cupiditas dicitur *aerugo*, quia, sicut haec aeri, ita avaritia tam tenaciter insidet animis, ut inde eradi et evelli nequeat. — *imbuerit*, infecerit, occupaverit, obsederit.

v. 332. *lin. cedr.* cett., digna, quae saturentur oleo cedrino, et serventur in arca, e laevigatis tabulis cupressinis constructa, ne fiant blattarum et tinearum epulae? (*Vet. Schol.*) *Libri, qui aut cedro illinuntur, aut arca cupressina inclusi sunt, a tineis non vexantur.*

v. 333 – 365. *Praeceptum undevigesimum: Horatius poetae recte et prudenter in poesi versaturo, sive ei carmina didactica, sive ludicra et iocose scribere placeat, primum commendat* 1) *studium brevitatis, ne lectoris animus verborum multo strepitu et magna vi cadentium copia obruatur atque oneretur, sed dicta cito percipiat, et facile teneat;* 2) *studium probabilitatis, ne res, quae omnem fidem superant, fingendo contra πιθανὸν peccet;* 3) *studium eius curae, qua utilia et iucunda scite inter se iungi et bene temperari debeant. Deinde monet poetas, ut in aliorum carminibus, ubi plura nitent, imbecillitatis humanae memores paucas maculas, prae-*

Percipiant animi dociles, teneantque fideles:
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec, quodcunque volet, poscat sibi fabula credi;
Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.
Centuriae seniorum agitant expertia frugis;
Celsi praetereunt austera poëmata Ramnes:

cipue in longo opere, quale sit Homeri, leni aequoque animo ferant, et ea tantum, ubi plura obscura, absurda et ridicula sint, risu et contemtu digna habeant. Denique poesin cum duabus picturis, quarum altera, si propius stat, magis capit, altera, si longius remota conspicitur, egregie ad rem comparat.

v. 333—334. *Aut prodesse* cett., poetae aut carmina sua graviorum sententiarum luminibus, ut prosint, distinguere (quod spectant praecipue poetae dramatici), aut leviora et iucundiora (e. c. *res amatorias*) tractando lectorum vel spectatorum animos exhilarare, delectare et suaviter afficere cupiunt, aut utrumque coniungunt. — *idonea vitae*, utilia cognitu, haud *frugis expertia* (v. 341.).

v. 335. *cito dicta*, apta brevitate proposita.

v. 336. *ten. fid.* — *fideles* (*πιστοί*) iam dicuntur, qui, quod didicerunt, fideli cura recondunt memoria.

v. 337. *Omne supervacuum* cett., omnia, quae sunt superflua, non influunt in pectus iam plenum et exsatiatum, sed ab eo respuuntur. Ductum a vase pleno, in quod nihil amplius infundi potest.

v. 339. *Nec, quodcunque volet* cett., nec fabulae auctor, quodcunque tandem ei pro lubitu fingere placebit, rebus a se fictis fidem haberi poscat.

v. 340. *Neu pransae Lamiae* cett., neu fingat, puerum, a Lamia devoratum, vivum eius alvo extractum esse; quis enim hoc credat? — *pransus*, active, qui prandens cibum in ventrem demisit; supr. Sat. I, 6, 127. *Pransus non avide.* — *Lamia*, (*Λαμία*, *Μορμώ*, vid. *Valck.* ad Theocr. Adoniaz. p. 348.) monstrosa mulier, cui modo haec, modo illa species affingitur; eam venturam, et obstinatae mentis infantes devoraturam esse, terroris illis incutiendi causa, aiebant nutrices.

v. 341. *Centuriae seniorum*, pro simplice: seniores; *centuria* enim de multitudinis alicuius numero haud finito. — *agitant*, exagitant, derident.

v. 342—343. *Ramnes*, vel

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo.
Hic meret aera liber Sosiis; hic et mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat aevum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:
Nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus et mens,
Poscentique gravem persaepe remittit acutum;
Nec semper feriet, quodcunque minabitur, arcus.
Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,

Ramnenses, una trium decuriarum, in quas a Romulo descripti sunt equites. Livius I, 13. *Eodem tempore et centuriae tres equitum conscriptae sunt, Ramnenses ab Romulo, ab Tito Tatio Tatienses; Lucerum nominis et originis causa incerta est.* — *Celsi*, elati, erecto capite, incessu et toto corporis habitu superbiam sive confidentiam ostendentes; vid. *Duker*. ad Liv. XXX. 32. — *praetereunt*, nihil morantur, nihil curant; apposite de *celsis*, qui, quos salutare debebant, praetereunt. — *austera*, non delectantia. Horatius vult dicere: seniores carmina ludicra et nihil utilitatis praebentia, iuniores carmina severioris argumenti contemnunt. Hinc addit: *Omne tulit punctum*, omnium tam seniorum, quam iuniorum suffragia; de voce *punctum* vid. supr. Epist. II, 2, 99.

v. 345. *Hic liber*, qui et delectat et monet lectorem, *aera meret*, multum lucri parat, *Sosiis*, bibliopolis; vid. supr. ad Epist. I, 20, 2. — *hic et mare transit*, hinc Horatius, de suo ipsius libro vaticinans, supr. Epist. I, 20, 13. *Aut fugies Vticam, aut vinctus mitteris Ilerdam.*

v. 346. *noto*, celebrato. — *prorogat*, extendit.

v. 349. *grav. pers. rem. acut.* — *Gesnerus* culpam falsi soni in chordam aut nimis aut parum tensam confert. Sed sermo est de errore, cui optimus quisque obnoxius est. Fieri enim potest, ut optimus quisque citharoedus chorda aliqua nonnunquam oberret; at, (v. 356.) *chorda qui semper oberrat eadem, Ridetur.*

v. 350. *Nec semp. fer., quodc. min. arcus*, nec unusquisque ictus, quem arcus minabitur, vere feriet id, ad quod feriendum dirigebatur, sed nonnunquam a meta aberrabit.

v. 352. *fudit*, adspersit, ille-

Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
Vt scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, venia caret; et citharoedus
Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
Quem bis terque bonum cum risu miror; et idem
Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.
Verum operi longo fas est obrepere somnum.

vit, eleganter et accommodate ad *maculas*, tanquam rem fluidam.

v. 353—365. *Aut humana par. cavit nat.*, aut humana imbecillitas non satis evitavit. — *Quid ergo est?* cett. Sensus et nexus huius paulo impeditioris loci videtur esse hic: Quid igitur de vitiis poetarum statuendum esse videtur? qui multum peccant, reprehendendi, qui raro in errorem aliquem se induci patiuntur, iis ignoscendum est. (*Vt scriptor, si peccat*) Quemadmodum scribae (*scriptori librario*), si is, quamvis est reprehensus, in iisdem verbis describendis peccat, haud ignoscendum est, et quemadmodum citharoedus, qui semper eadem chorda oberrat, se deridendum praebet, sic mihi ille poeta, qui scatet vitiis, fit alter quasi Choerilus, quem, praeterquam (*cum risu*) quod multa eius vitia rideo, simul miror, si nonnunquam bene canit; nihilominus tamen idem ego, qui miror adeo eum, qui bis terve tantum se bonum poetam praebet, ego, inquam, qui paucis maculis in carmine, ubi plura nitent, non offendi debebam, indignor, quando bonus Homerus dormitat; quamquam aequitas omnino postulat, ut ei, qui longo operi intentus nonnunquam dormitat, ignoscam.

v. 354. *scriptor librarius*, scriba. Varro de R. R. III, 2: *Scriba librarius, libertus eius, qui apparuit Varroni.*

v. 357. *qui multum cessat*, peccat; cf. supr. ad Epist. II, 2, 14. — *Choerilus*, vide de eo ad Epist. II, 1, 233. *Choerili* fragmenta collegit deque eius vita atque scriptis docte disputavit *Naeke*, Hal. Sax. 1812.

v. 358. *cum risu miror*, rideo vitia, et miror simul bona; ad risum enim, eo excitatum, quod malus poeta versus quoque aliquot bonos facere potuerit, equidem referre nolim.

v. 359. *quandoque* pro simplice: quando, ut supr. Od. IV,

Vt pictura, poesis; erit, quae, si propius stes,
Te capiet magis, et quaedam, si longius abstes;
Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,
Iudicis argutum quae non formidat acumen:
Haec placuit semel, haec decies repetita placebit.

O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
Fingeris ad rectum, et per te sapis, hoc tibi dictum

1, 17. et Od. IV, 2, 34. et passim.

v. 361—365. *Vt pictura, poesis; erit, quae*, cett. Sensus: Vt pictura, ita est poesis, sive poesis similis est picturae; erit pictura, quae cominus, et erit, quae eminus te magis capiet; haec *obscurum* (τὸ σκοτεινόν), h. e. umbram, illa lucem magis amat, nec (*argutum*) subtile iudicis acumen reformidat; quae remotior ab oculis placet, minus fortasse in propinquo placebit; at quae, si diligentius eius artem in propinque consideraveris, delectat, et nunc et semper delectabit; sic res se habet cum carminibus; carmina, quae nondum diligentius explorata e longinquo quasi placent, minus fortasse placebunt penitius in propinquo cognita; carmina autem in luce posita, et ab acuto iudice lustrata et probata, et nunc et semper plausum ferent.

v. 362. *long. abst.* — *abstare*, remotius a loco aliquo stare; eodem verbo usus est Horatius supr. Epist. I, 18, 58.

v. 366—390. *Praeceptum vigesimum: Ne poeta in mediocritate acquiescat! Fieri quidem potest et locum habet in certis quibusdam disciplinis mediocritas, exempli caussa in iurisprudentia; potest enim aliquis esse bonus et laudatus Iurisconsultus, quamvis in iuris scientia haud excellat, et multo inferior sit iis, qui summa laude in iurisprudentia exsplendescunt; non ita in poesi; mediocribus esse poetis Non homines, non di, non concessere columnae.* — *His de mediocritate, in poesi haud ferenda, praemissis, Horatius Pisonis filium, natu maiorem, qui minari videbatur carmina, ima mente recondere iubet haec: ut nihil dicat faciatque invita Minerva: ut, si quando ad carmina scribenda animum appulerit, se scribentem et Tarpae et patris et Horatii consiliis regi patiatur: ut carmina, quae semel emissa revocari et immutari nequeant, in scrinio reposita in nonum annum premat.*

v. 367—368. *per te sapis,*

Tolle memor: certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi: consultus iuris et actor
Causarum mediocris abest virtute diserti
Messalae, nec scit, quantum Cascellius Aulus;
Sed tamen in pretio est: mediocribus esse poetis
Non homines, non di, non concessere columnae.
Vt gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papaver

ipse sapienter iudicas. — *hoc tibi dixt. Tolle memor*, hoc a me tibi dictum accipe et memori animo serva. — *medium et tolerabile*, mediocria et propter utilitatem toleranda et admittenda.

v. 369—370. *cons. iuris et act. Caus.*, cum iurisconsultus a causarum actore non discrepet, *et* pro particula explicativa (ut supr. 230. *nubes et inania*) habenda est.

v. 371. *Messalae*, de M. Valerio Corvino Messala, cf. supr. ad Sat. I, 10, 29. et *Heyn.* ad Tibull. I, 3, 1. — *Cascellius Aulus*, iurisprudentia tum maxime conspicuus; vid. Val. Max. VIII, 12, 1. et *Fea* ad h. l.

v. 372. *mediocribus esse poetis*, graeca constructio, vid. supr. ad Sat. I, 1, 19.

v. 373. *columnae*, bibliopolae, qui ad columnas porticuum libros venales habebant; supr. Sat. I, 4, 71. *Nulla taberna meos habeat neque pila libellos*, ubi vid. not. et *Fea* ad h. l. Repudiabant autem bibliopolae mediocrium poetarum carmina, quia, qui illa emerent, non inveniebant.

v. 374—378. *Vt gratas inter mensas* cett. Quemadmodum convivae in splendido convivio vel symphonia discorde, vel crasso unguento, vel insipido papavere inter lautas epulas apposito, offenduntur, ita animi lectione carminum, quae a sublimitate ad humilitatem, a summa dignitate ad imam indignitatem descendunt, fastidio afficiuntur.

v. 375. *crassum*, non liquidum, sed coagulatum et rancidum. — *papaver*, Plin. H. N. XIX, 8. Sect. 53. *Papaveris sativi tria genera. Candidum, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur.* — *Sardo cum melle*, (*Vet. Schol.*) *Corsicum et Sardum mel pessimi saporis;* herbae enim admodum amarae nascebantur in Sardinia; hinc Virgil. Eclog. VII, 441. *Imo ego Sardois videar tibi amarior herbis.*

Offendunt, poterat duci quia coena sine istis:
Sic animis natum inventumque poëma iuvandis,
Si paulum a summo decessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilae discive trochive quiescit,
Ne spissae risum tollant impune coronae:
Qui nescit, versus tamen audet fingere! Quidni?
Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
Summam nummorum, vitioque remotus ab omni!
Tu nihil invita dices faciesve Minerva;
Id tibi iudicium est, ea mens: si quid tamen olim
Scripseris, in Metii descendat iudicis aures,

v. 376. *duci*, in multam noctem produci, extrahi, uti fieri solebat in splendidis conviviis.

v. 379—380. *Ludere qui nescit* cett., qui non didicit tractare arma, quibus iuvenes ludunt et se exercent in campo Martio, iis abstinet; de his ludis et exercitationibus gymnasticis cf. supr. Od. I, 8, ubi de *disco* vid. ad v. 11., et de *trocho* ad Od. III, 24, 57. — *Indoctus pilae* (ἄπειρος σφαίρας) *quiescit* (κάθηται), neque pilae, neque disco manus admovet.

v. 381. *spissae coronae*, condensae spectatorum ludentes cingentium catervae; *spissa sedilia* supr. 205. et *spissa theatra* Epist. I, 19, 41. — *impune*, liberius, quis enim risores coerceat?

v. 382. *Qui nescit*, sc. versus fingere, ideoque ab iis fingendis abstinere debebat, tamen versus fingere audet.

v. 383—384. *praes. cens. equ. Sum. num.*, praesertim si *census est summam equ.* (graece cum accus. pro: secundum summam equ.), h. e. praesertim, si est homo dives et possidet summam nummorum, (quadraginta millium aeris) quantum eques Romanus possidere debebat. — *census*, in particip. passim apud Cic. et Liv. — *vitioque remotus ab omni*, purus et insons, ut Horat. supr. Sat. I, 6, 69. loquitur.

v. 385. *invita Minerva*, Cic. Offic. I. c. 31. *quin nihil decet invita (ut aiunt) Minerva, id est adversante et repugnante natura.*

v. 386. *Id*, tale, tam rectum, — *ea*, talis, tam sana. — *olim*, nos: *irgend einmal.*

v. 387. *Metii*, — *Spurii Me-*

Et patris, et nostras, nonumque prematur in annum,
Membranis intus positis. Delere licebit,
Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque deorum
Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus;

tii Tarpae, de quo vide supr. I, 10, 38.

v. 389. *intus*, in scrinio, in penetralibus; supr. Epist. II, 2, 114. *Et versentur adhuc intra penetralia Vestae.*

v. 390. *nescit vox missa rev.*, supr. Epist. I, 18, 71. *Et semel emissum volat irrevocabile verbum.*

v. 391—418. *Argumentum. Postquam Horatius praecepta, ad quae dirigendum sit poeseos studium, in medium protulit sapientissima, nunc, quid ab antiquissimis inde temporibus effectum sit carminibus, enarrat, et breviter, sed mira suavitate, poeseos laudes* (ut supr. Epist. II, 1, 118. seqq.) *celebrat.* — *Orpheus feros et rudes homines, avertendo eos a caedibus et foedo victu, mites reddidit; Amphion homines consociatos, ut muris Thebanis exstruendis manus admoverent, dulcissimo testudinis sono permovit; alii deinde, sapienter carminum ad animos deliniendos vi usi, multum ad condenda oppida et ad civitates morum disciplina et legibus temperandas contulerunt; post hos Homerus et Tyrtaeus pectora hominum fortitudinis sensu inflammarunt; carminibus denique oracula edita, regum gratia captata, et fabulae dramaticae compositae sunt.* — *Dum Hor. de honore et laude poetarum agit, saepe quaesitum esse addit, utrum ingenio, an arte hic honor et haec laus acquiri possit. Horatius respondet: neutrum per se sufficere, sed ad artem ingenium, et ad ingenium artem accedere, sive artem cum ingenio, et ingenium cum arte amice conspirare debere, nec quemquam, licet bono ingenio instructus sit, nisi illud a puerili inde aetate studiosissime exercuerit, acuerit, et larga doctrinae copia locupletaverit, boni poetae laudem et honorem consequi posse.*

v. 391. *Silvestres*, inter feras in silvis degentes. — *sacer*, ut filius Apollinis et Calliopes, — *interpres deorum*, quasi a diis ipsis, quae caneret, accepisset; et sic sensu proprio dici poterat *vates divinus*.

v. 392. *victu foedo*, vescebantur enim silvestres homines radicibus, glandibus (*Glans aluit veteres.* Tibull. II, 3, 71.) cett.

Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones:
Dictus et Amphion Thebanae conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, et prece blanda
Ducere, quo vellet. Fuit haec sapientia quondam:
Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus,
Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit; dictae per carmina sortes,
Et vitae monstrata via est; et gratia regum
Pieriis tentata modis: ludusque repertus,

v. 393. *ob hoc*, Horatius ipse causam, ex qua Orpheus *tigres et leones lenire* dictus sit, aperit; ex feritate scilicet homines ad cultiorem vitam traduxit.

v. 394. *Amphion*, filius Iovis ex Antiopa, frater Zethes, (Epist. I, 18, 41.) lyra a Mercurio accepta lapides, ut eorum quisque sponte locum suum in excitandis muris Thebanis occuparet, canendo movisse dicitur. Supr. Od. III, 11, 2. *Movit Amphion lapides canendo*. Movit scilicet Amphion (*blanda prece*) blandis carminibus vel blanda allocutione homines, qui lapides comportarent, et suam cuique sedem in novo muro adsignarent.

v. 396. *Fuit haec sapientia* cett. Poetarum studio et opera sapienter quondam institutum est, publica bona a privatis disterminare, et sacra a profanis distinguere.

v. 398. *prohibere*, sc. maritos; saepe enim apud Horatium aut ex praecedentibus aliquid repetendum, aut ex subsequentibus advocandum est.

v. 399. *ligno*, ligneis tabulis, cum nondum essent aereae.

v. 402. *Tyrt.* — nobilissimi poetae Atheniensis, *Tyrtaei*, qui post Homerum vixit, quatuor tantum Elegiae (in quibus militum animi ad pulchram mortem pro patria obeundam accenduntur) aetatem tulerunt. — *mares*, viriliter sentientes; sic supr. Epist. I, 1, 64. *Curius* et Camillus *mares* dicuntur.

v. 404–406. *Et vitae monstr. via est*, sc. a poetis, qui praecepta morum tradiderunt. — *et*

Et longorum operum finis: ne forte pudori
Sit tibi Musa lyrae solers, et cantor Apollo.
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quaesitum est: ego nec studium sine divite vena,
Nec rude, quid possit, video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, et coniurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit;

gratia regum Pier. tent. mod., et poetae coeperunt id agere, ut (*Pieriis modis*) carminibus se insinuarent in regum gratiam; *tentare gratiam alicuius* est: periculum facere, an parari possit alicuius gratia. — *regum*, possit cogitari de Alexandro Magno, qui (ut refert Cicero pro Arch. Poet. c. 10.) *multos scriptores rerum suarum secum habuisse* dicitur, sed Horatius ad antiquiora tempora respexit. — *ludusque*, ludi scenici, quibus post finita longioris temporis opera ad corpus et animum levandum interesse solebant rustici; hi ludi igitur rusticis *operum longorum* sunt *finis*, et quidem post messem, vel apud Romanos mense Decembri. Supr. Epist. II, 1, 141. *Agricolae prisci, fortes parvoque beati, Condita post frumenta levantes tempore festo Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem.*

v. 407. *Musa lyrae solers*, lyrae cum arte tractandae sciens et perita, Musa lyrica, et haec pro studio, quod componendis carminibus lyricis impenditur, — *cantor Apollo*, qui arti canendi praeest. *Cantoris* nomine insignitus conspicitur *Apollo* in vett. numm.

v. 410. *possit*, sc. efficere, vel pro: valeat. — *rude*, incultum, neglectum, doctrinae expers.

v. 412—415. *Qui studet* cett. Quemadmodum is, qui ad victoris laudem adspirat in ludis, ubi cursu certatur, iam puer omnia fecit, quae ad corpus corroborandum spectant; et quemadmodum is, qui tibicen prodire vult ad celebranda Pythia, diu ante disciplina boni magistri usus in arte tibia canendi sese exercuit, ita poeta ad carmina scribenda bene praeparatum pectus afferre debet.

v. 413. *Multa tulit* cett. (*Vet. Schol. Cruq.*) *Athletae, qui ad curule certamen instruebantur, non edebant carnes elixas, sed assas igni tantum, — abstinebant a Venere, et, ne forte per somnium noctu ludificarentur, lami-*

Abstinuit Venere et vino: qui Pythia cantat
Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.
Nec satis est dixisse: „Ego mira poëmata pango:
„Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est,
„Et, quod non didici, sane nescire, fateri."

nas plumbeas renibus appendebant.

v. 414. *Pythia*, Apollo iam infans ingentem serpentem Pythona sagittis interfecerat, unde Apollo *Pythius*, et sacra, quae in eius honorem et in feliciter caesi draconis memoriam instituebantur, *Pythia* nominata sunt.

v. 416—418. *Nec satis est* cett. Nec satis est poetae nomen ad se transtulisse et superbius dixisse: Ego sum magnus poeta, ego eximia carmina pango, male sit ei, qui in certamine est ultimus; ab aliis me superari, et fateri, me (*sane*) vere nescire, quae non didici, id mihi est turpe. — Sine dubio respexit Horatius poetam aliquem, sic de se sentientem et sic fere loquentem, poetam aliquem, qui pertinebat ad eos, de quibus supr. Horatius Epist. II, 2, 107. *Gaudent scribentes et se venerantur, et ultro, Si taceas, laudant, quicquid scripsere beati.*

v. 417. *scabies*, haec vox fuisse videtur opprobrium, quo pueri currendo certantes ei, qui ultimus ad metam venerat, rem malam imprecabantur; ad convicia pertinet *scabies* apud Catull. XLVII, 2. — *extremum* et *relinqui* translata sunt a certaminibus, ubi victi a victoribus post tergum relinquebantur.

Praeceptum ultimum: Vltima huius epistolae pars versatur in descriptione cum assentatorum, qui carmina scribentibus vel maxime fugiendi, tum virorum vere doctorum et prudentium, qui ab iis, qui carmina evulgaturi sint, adeundi, et, ut vitia in illis animadversa benevole secum communicent, decenter rogandi sunt. Monet imprimis Horatius divites poetas, ne in fraudem se induci patiantur ab assentatoribus, lucri faciendi causa se obtrudentibus, et simulanter quaevis, tanquam ab ipsis Musis dictata, ad coelum usque extollentibus. Assentatorum imaginem, vivis coloribus ab Horatio expressam, excipit descriptio severi carminum iudicis, qualem Quinctilium *fuisse ait Horatius. Ex ore igitur Quinctilii* (v. 445–476.) *audimus plurima, quibus scriptores obnoxii sunt, vitia, omnibus, qui illa fugere cupiunt, tanquam speculum, in medio posita.*

Vt praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores iubet ad lucrum ire poeta
Dives agris, dives positis in foenore nummis.
Si vero est, unctum qui recte ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, et eripere atris
Litibus implicitum, mirabor, si sciet inter-

v. 419 – 421. *Vt praeco* cett., poeta dives assentatores lucri capiendi spe ad se allicit et invitat, veluti praeco, qui emtores ad merces emendas invitat vel: quemadmodum praeco — ita dives poeta cett. Non raro enim post *sicut*, *ut*, particula *ita* omittitur, ut infr. v. 455. cf. *Drakenb.* ad Liv. IX, 17. §. 4. et XXXIV, 9. p. 10. — *positis in foen. nummis*, de locutione *nummos in foenore ponere* pro: foenori dare, vide, quae supra observavimus ad Epod. II. vers. ult.

v. 422—425. *Si vero* cett. Sensus: Quod si vero poeta dives non est avarus, ut alias esse solent divites, sed is, qui (*unctum*) convivam, (*recte*) ut decet liberalem convivatorem, (*ponere*) lautis epulis excipere, pro paupere spondere, eumque gravioribus litibus implicitum expedire possit, eiusmodi poeta dives et *beatus* non facile falsum a vero amico discernet; quo maior enim est liberalitas, eo tectior est assentatorum fraus et calliditas.

v. 422. *unctum*, convivam, convivae enim unguentis delibuti interesse solebant splendido convivio; *Fulv. Vrs. Append.* apud *Ciacconium de Triclinio*, p. 123. *Sed coenas obire soliti non erant*, — *nisi lauti prius et uncti fuissent.* — *ponere*, ponuntur vel collocantur convivae in lecto triclinari; hinc *positi*, accumbentes; Ovid. Met. XIII, 638. *positique tapetibus altis*, (vestibus stragulis, quibus lecti insterni solebant) *Munera cum liquido capiunt Cerealia Baccho*; cf. ibi *Gierig*.

v. 423—424. *Et spondere levi pro paup.*, *spondere pro aliquo* dicitur, qui aes alienum a debitore solutum iri promittit, et fidem suam interponit; vid. *Ernest.* in Clav. Cic. s. v. *spondere.* — *levi*, levioris fidei apud creditorem, quia pauper, quod pignori det, non habet. — *Litibus atris*, misere vexantibus, ut *atra cura*, supr. Od. III, 1, 40. et Sat. II, 7, 115. — *qui — possit*, cur homo dives id facere non *possit*, modo velit? Respexit Horatius, ut iam monui, avaros, qui, ut tale quid faciant, a se impetrare non possunt; inest igitur voci *possit* iam haec vis, ut sit: qui a se impetrare possit hoc, ut convivas ad lautam coenam vocet,

Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu, seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Laetitiae; clamabit enim: *pulchre! bene! recte!*
Pallescet, super his etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.
Vt, qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
Derisor vero plus laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urguere culullis,

ut spondeat cett., nisi quis *ponere possit* pro: ponat, dictum esse putet.

v. 426—429. *Tu, seu donaris* cett. Nolito ei, qui iam dona a te accepit, aut se accepturum esse sperat, laetitiae de acceptis aut accipiendis donis adhuc pleno versus tuos recitare; is enim clamabit: *pulchre! bene! recte!* — *Pallescet*, obstupescet, prae stupore vultum mutabit. — *super his etiam* (πρὸς δὲ τούτοις), insuper, praeterea, plane ut supr. Epist. II, 2, 24. *Quereris super hoc etiam.* — *stillabit*, stillatim ex oculis demittet lacrimarum guttas, eleganter pro: lacrimabit; *stillare* (sinere stillare) cum accusativo, ut *manare mella poetica.* Supr. Epist. I, 19, 44., ubi vid. not. — *lacrimarum ros* apud Ovid. Met. XIV, 708. — *amicis*, piis et intimos quasi animi sensus prodentibus.

v. 430. *tundet pede terram*, summae voluptatis, quam simulat, sensu abreptus saltabit; sic supr. Od. I, 4, 7. Gratiae cum Nymphis saltantes *alterno pede terram quatere* dicuntur.

v. 431—432. *conducti*, mercede conducebantur, qui ploratus in funere ederent; respexit Hor. *mulieres praeficas*, lamentationi quasi praefectas; vid. *Kirchm. de Funer. Rom.* II. c. VI. — *dic. Et fac. prope plura dolent. ex animo*, dicendo (dum in laudes mortui erumpunt) et faciendo (dum crines scindunt et plangunt pectora cett.) plura doloris signa edunt, quam qui ex vero animi sensu dolent.

v. 433. *Derisor*, qui simulatione alios ludit, ut supr. Sat. II, 6, 54. — *movetur*, externis scilicet graviter commoti animi signis.

v. 434. *Reges*, beatiores, divites, ut passim, e. c. supr. Od. I, 4, 14. — *mult. urg. cul.*, eum premere multis culullis,

Et torquere mero, quem perspexisse laborant,
An sit amicitia dignus. Si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares, Corrige, sodes,
Hoc, aiebat, et hoc; melius te posse negares,
Bis terque expertum frustra, delere iubebat,
Et male tornatos incudi reddere versus.

(nos: *tüchtig zutrinken*) *quem* cett. de *culullo*, poculo capaciore, vid. supr. ad Od. I, 31, 11.

v. 435. *torquere mero*, vino, tanquam tormenti quodam genere, aliquem explorare; hinc supr. Epist. I, 18, 38. *Commissumque teges et vino tortus et ira*, et Od. III, 21, 13. vinum vocatur *tormentum*.

v. 436—437. *Si carmina condes*, Tu igitur, si versus a te factos recitabis, cave tibi, ne unquam te ludant assentatores. — *sub vulpe*, sub astutae vulpis pellicula, sub callido pectore; *vulpes* enim, animal callidissimum, proverbiali locutione pro callido quovis ponitur. Persius V, 116, 7. *Pelliculam veterem retines, et fronte politus Astutam vapido servas sub pectore vulpem.*

v. 438. *Quintilius*, quam carus fuerit hic *Quintilius* Horatio, apparet ex carmine, quo eius mortem deflevit. Supr. Od. I, 24., ubi de eo vide in *Argum.*

v. 439—441. ad *negares* repete sis, si tu diceres, te bis terque frustra corrigere tentasse, quod Quintilius corrigendum monstraverat, idem te totum locum delere, et male elaboratos versus de integro elaborare iubebat; — *male tornati versus*, male compositi; *tornatus*, *caelatus*, *expolitus*, *exasciatus* translata sunt ab artificibus, qui opus aliquod vel torno effingunt, vel caelo exsculpunt, vel lima expoliunt, vel ascia laevigant; sic versus elegantissimi supr. Epist. II, 2, 91. *Caelatum novem Musis opus* vocantur, ubi vide *not.*; cum addit Horatius *incudi reddere* perstat in imagine ab artifice quodam translata, ab eo scilicet, qui opus, quod diffingere vult, iterum *tradit incudi*; sic supr. Od. I, 35, 39—40. *ferrum retusum incude diffingere* dicitur. Iunxit igitur Horatius duas inter se imagines, alteram ab artifice, qui opus torno fingit, alteram ab eo, qui metallum incude diffingit, ductam; quod cum non ferre possent acutioris ingenii viri, *Bentleius*, *Cuningamus* et alii, huic loco emendando, frustra puto, insudarunt.

Si defendere delictum, quam vertere, malles,
Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomtis allinet atrum
Transverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
Arguet ambigue dictum, mutanda notabit;
Fiet Aristarchus; non dicet: Cur ego amicum

v. 442. *vertere*, mutare, emendare.

v. 443 — 444. *Nullum ultra verbum* cett., ne verbum quidem addebat, nec opera sua amplius impedire studebat, quominus tibi soli tuisque versibus placeres *sine rivali*, sine ullius invidia. Qui facit, quod nemo imitari vult, non habet *rivalem* et aemulum. Commode *Lambinus* affert locum Ciceronis ad Q. Frat. III, 8. *Hirrus auctor fore videtur. O dii! quam ineptus, quam se ipse amans sine rivali.* — *insumebat* per zeugma proximo tantum nomini *operam* accommodatum est, ad *verbum* aliud, v. c. addebat, adiiciebat vel simile supplendum est.

v. 445. *versus inertes*, quibus deest poetae vis et ingenium, inelegantes, moleste incedentes, ieiuni.

v. 446 — 448. *incomt. allinet atrum Transv. cal.* cett. Versus negligenter, temere et sine arte fusos, transversa per calamum lineola, vel asterisco, vel obelo (ut versus quosdam Homericos Aristarchus) notabit. — *Ornamenta ambitiosa*, placendi et vanae gloriae captandae caussa ambitiose conquisita, *luxuriantia*, ut dicuntur supr. Epist. II, 2, 122. — *coget*, sc. scriptorem.

v. 449. *Arguet*, indicabit, ut supr. Od. I, 13, 7. et Epod. XI, 10.

v. 450 — 452. *Aristarchus*, grammaticus Alexandrinus, qui pro lubitu Homero versus abiudicabat, eosque obelo, h. e. veru, transversa lineola, notabat, proverbiali locutione pro quovis severo iudice ponitur; vide imprimis de eo *Illustr. Wolfii Proleg.* ad Homer. Vol. I. §. 45. p. 247. *Villoison.* in Anecdot. Gr. Tom. II. p. 172. et in Prolegom. ad Homer. pag. XVII. — *non dicet: Cur ego*

Offendam in nugis? Hae nugae seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.
Vt mala quem scabies aut morbus regius urguet,
Aut fanaticus error et iracunda Diana,
Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam,
Qui sapiunt; agitant pueri, incautique sequuntur.
Hic, dum sublimis versus ructatur et errat,
Si, veluti, merulis intentus, decidit, auceps,
In puteum foveamve, licet, Succurrite, longum

cett., non dicet, ut alius fortasse minus severus et paulo indulgentior iudex: „cur ego amicum meum in levioris momenti peccatis offendam?" non, inquam, ita dicet Quintilius; nam haec ipsa leviora, non mature reprehensa, postea bonae famae scriptoris, semel decepti et parum honorifice ab aliis diiudicati, nocebunt.

v. 453—456. *Vt mala* cett. Iunge: *Qui sapiunt, poetam vesanum, ut eum, quem scab. — urguet, Aut fanat. err. et irac. Diana, timent tetigisse fugiuntque.* — *mala*, abominabilis. — *morbus regius*, arquatus, aurugo (a calore auri), ἴκτερος, (ab ave lutei vel flavi coloris) nos: *Gelbsucht.* Varro apud Plinium XXII, 24. S. 53. *regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur.* Scilicet *mulsum* (vinum melle conditum) pertinet ad delicias, quas reges imprimis et beatiores appetunt et facile sibi comparare possunt. Celsus quoque Lib. III. c. 24. s. f. nomen *regii morbi* repetit a remediis, quorum usus regum imprimis et ditiorum opibus patet.

v. 454. *fanaticus error*, insania, furor, quo aliquis correptus huc illuc agitur. — *Diana* dicitur *iracunda*, aut quia violata furorem immittit, aut quia, cum simul sit *Luna* in coelo, tam crescens, quam decrescens, magnam vim in furiosos habet, unde illi dicuntur *lunatici*, *σεληνιακοί*, *σεληνόβλητοι*.

v. 456. *agitant pueri*, sc. vesanum poetam, — *incauti*, parum sibi caventes ab impetu, quem furiosus in se facere possit.

v. 457—459. *sublimis*, erecto in altum capite. — *ructatur*, egregie ad rem, aiunt quidem interpretes; equidem hoc non magis honeste dictum esse puto, quam apud Cic. in Cat. II, 5. *caedem eructare sermonibus.* — *errat*, foras in campo vel silvis huc illuc vertitur et ruit, bacchatur et circumvagatur; hanc explicationem postulant sequentia. — *longum*, non ad

Clamet, Io cives! non sit, qui tollere curet:
Si quis curet opem ferre, et demittere funem,
Qui scis, an prudens huc se deiecerit, atque
Servari nolit? dicam, Siculique poetae
Narrabo interitum: Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit. Sit ius, liceatque perire poetis:
Invitum qui servat, idem facit occidenti.

tempus, sed ad voces in longum ductas refero. Virgil. Aen. IV, 463. de bubone: *longas in fletum ducere voces.*

v. 460. *non sit, qui toll. cur.*, tum neminem adesse velim, qui eum extrahendum curet.

v. 463 — 466. *Siculique poetae — Empedocles*, philosophus et Physicus Agrigentinus, egregium carmen de rebus physicis scripsit, Cic. de Orat. I, 50., unde iam dicitur *poeta Siculus*. De ceteris eius scriptis vid. *Fabric. Bibl. Graec.* II, 12. Fabula de eius interitu circumferebatur haec: Cum immortalis haberi cuperet, eum, aiunt, clam in montem Aetnam enixum eo consilio ibi in ardentem craterem se praecipitem dedisse, ut, si repente evanuisset, ex homine deus factus esse crederetur; rem autem ferreis eius crepidis ex cratere cum massa ardente eiectis patefactam esse. — Ostendere igitur vult Horatius hac narratione, magnum adeo illum poetam Empedoclem eo consilio in craterem Aetnae desiluisse, ne a quoquam inde posset extrahi. — Caeterum diversas de Empedoclis morte narrationes, hac ipsa de mortali illo ad immortalitatem saltu haud praetermissa, refert Diog. Laert. VIII, 79.

v. 465. *frigidus* facete opponitur *ardenti Aetnae.*

v. 466. *Sit ius, liceatque* cett., detur poetis venia et potestas pro lubitu pereundi. — *ius*, potestas, ut supr. v. 284. *sublato iure nocendi.*

v. 467. *idem facit occidenti*, idem facit, quod occidens, idem, ac si eum occidat, (τὸ αὐτὸ ποιεῖ τῷ κτείνοντι.) Lucret. IV, 11, 68. *Nempe eadem facit, a scimus facere omnia, turpi, — eadem turpi;* pro: eadem, ac turpis, ut explicat ibi *Creech.* — Redit Horatius ad insanum poetam (v. 462.), qui prudens volensque fortasse in puteum deiectus servari nolit.

Nec semel hoc fecit; nec, si retractus erit, iam
Fiet homo, et ponet famosae mortis amorem.
Nec satis apparet, cur versus factitet; utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus; certe furit, ac velut ursus,
Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
Quem vero arripuit, tenet occiditque, legendo,
Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.

v. 468. *Nec semel hoc fecit*, sed idem facit iterum.

v. 469. *Fiet homo*, ad sanam mentem redibit. — *famosae*, memorabilis et sermonibus hominum celebrandae.

v. 470—473. *utrum Minxerit in patrios cineres*, utrum ob scelus quoddam gravius in furorem coniectus sit, nec ne, certe furit; locutio *in patrios cineres mingere*, pro: patrios cineres impio pectore turbare, vel protervius iis insultare, aeque ac supr. v. 457. *versus ructari* displicet.

v. 471. *bidental*, locus fulmine tactus ideoque solemni more expiatus atque consecratus. Ad hunc locum, sepimenti quodam genere clausum, nemini patebat aditus, et qui ullo modo eum profanaverat, grave scelus commisisse putabatur. Dictus autem ille est a mactata hostia, *bidente*, qua expiabatur, *bidental*.

v. 472. *Moverit*, violaverit, irritaverit; supr. Epod. XVII, 3. *Per et Dianae non movenda numina*.

v. 473. *clathros*, cancellos, sive virgas ligneas vel ferreas, in cratis modum dispositas, quibus obiectis intra caveam continentur ferae bestiae.

v. 474. *acerbus*, acerbe molestus.

v. 475. *tenet*, tanquam vinctum retinet; — *occiditque legendo;* hinc supr. Sat. I, 3, 89. qui, ut captivus, amaras historias audire cogitur, lepide *iugulum porrigere* dicitur.

v. 476. *Non missura* cett., sicut hirudo, quae tenaciter inhaeret cuti, nec eam, nisi plena exsucti cruoris, ex ore dimittit. Theocrit. II, 55—56. de amore tenaciter inhaerente animo. — *τί μευ μέλαν ἐκ χροὸς αἷμα Ἐμφὺς, ὡς λιμνᾶτις ἅπαν ἐκ βδέλλα πέπωκας;* — de omissa particula comparationis *sicut* ad *hirudo* vid. supr. ad Epist. I, 2, 42.

INDEX PRIMVS VERBORVM.

A.

A vel *Ab* praepositio. 1) ab equo indomito lassus, Sat. II, 2, 10. 2) indicat originem hominis vel rei: prisco natus ab Inacho Od. II, 3, 21. Ab Lamo ducis originem Od. III, 17, 1. merces defluat ab aequo Iove Od. I, 28, 29. Ab ipso ferro opes et animum ducit. Od. IV, 4, 59. huc referendum 3) ab imo ad summum Sat. II, 3, 308. ab ovo usque ad mala Sat. I, 3, 6. 4) significat motum alicuius rei: ab se removere Od. III, 5, 43. distinet a domo Od. IV, 5, 12. a labore reclinat Epod. 17, 24. — ab Italia volantem Od. I, 37, 16. 5) *a* pro: post, ab ipsis Saturnalibus Sat. II, 3, 4. ab Achille secundus heros Sat. II, 3, 193. 6) sospes ab ignibus Od. I, 37, 13. tutus ab insidiis Sat. II, 6, 117. 7) laborare ab avaritia Sat. I, 4, 26. Praepositio *ab* saepissime ab Horatio omittitur, praesertim antecedente verbo cum *a*, *de*, *dis* et *se* composito. Exempla sub ipsis verbis, apud quae illa omittitur, afferentur.

abdere. Fessas cohortes abdidit oppidis Od. III, 4, 38. ut lupi barbam terris furtim abdiderint Sat. I, 8, 43. — avaris abditae terris lamnae Od. II, 2, 2. abditae virginis custos Od. III, 16, 5. latet abditus agro Epist. I, 1, 5. abdita rerum Epist. ad Pis. 49.

abesse. abes iam nimium diu Od. IV, 5, 2. donec canities morosa abest Od. I, 9, 17. importuna pauperies abest Od. III, 16, 37. procul absit pauperies Epist. II, 2, 199. quid curtae rei abest Od. III, 24, 64. — absint neniae funere, omisso *a*, Od. II, 20, 21. sic: vitium abfore chartis Sat. I, 4, 101. abest virtute Epist. ad Pis. 270.

abigere. abigunt nives mercatorem Od. III, 24, 40. quod curas abigat Epist. I, 15, 19. *abacta.* abacta nulla conscientia Epod. 5, 29. pauperies abacta epulis. omissa praepositione *ab*, Sat. II, 2, 44.

abiicere. abiecto artis instrumento Sat. I, 3, 131. abiicito potius Epist. I, 13, 7. abiectis nugis Epist. II, 2, 141.

Abire. 1) abi, quo preces te vocant Od. IV, 1, 7. abi, quaere et refer Epist. I, 7, 53. missus abibis Sat. II, 1, 86. misere cupis abire Sat. I, 9, 14. tempus abire tibi est Epist. II, 2, 215. 2) designat locum, unde quis venit: illuc, unde abii, redeo Sat. I, 1, 108. 3) tota abit hora Sat. I, 5, 14. 4) abeunte curru Od. III, 6, 44.

abludere. haec a te non multum abludit imago Sat. II, 3, 320.

abnegare. comitem abnegat Od. I, 35, 22.

abnormis sapiens Sat. II, 2, 3.

abominatus parentibus Epod. 16, 8.

abortivus Sisyphus Sat. I, 3, 46.

G.

I.

collem Quirinum et Aventinum scilicet vid. *not.*)

intestabilis et sacer Sat. II, 3, 181.

intonatus. intonata hiems fluctibus Epod. 2, 51.

intonsus Cynthius Od. I, 21, 2. intonsi capilli Apollinis Epod. 15, 9. scaber intonsusque Epist. I, 7, 90. — intonsus Cato (*ad morem scilicet antiquiorum temporum*) Od. II, 15, 11. vid. *not.*

intrare. intrarit dolor Epod. 15, 16.

intueri. intueris me ut noverca Epod. 5, 9.

intumescere. intumescit humus Epod. 16, 52.

invehi. invecta licentia Epist. II, 1, 145.

invenire. invenior mendacior Parthis Epist. II, 1, 112.

inventor. inventore minor Sat. I, 10, 48.

inverecundus deus (*Bacchus*) Epod. 11, 13. vid. *not.*

inversus. inversum vomerem trahentes Epod. 2, 63. inversus annus (h. e. *mutatus, in ver inclinatus*) Sat. I, 1, 36.

invertere vinaria Sat. II, 8, 39. virtutes Sat. I, 3, 55.

invitare somnos leves Epod. 2, 28.

invitus. invito vultu risit Od. III, 11, 21. invita invidia Sat. II, 1, 76. invita verba (h. e. *quae inviti ediximus*) Epist. II, 2, 113. ad Pis. 311. invita Minerva nihil dicas ibid. 385.

inula. inulas amaras incoquere Sat. II, 8, 51. acidas mavult Sat. II, 2, 44. (*inula dicitur herba, quae incocta aceta conditur, et fastidium decutit.* Vet. Schol.) v. *not.* ad h. l.

inunctus. lippus oculis inunctis Sat. I, 3, 25.

inungere. inungi contemnas Epist. I, 1, 29.

involitare. involitant comae humeris Od. IV, 10, 3.

involvere. involvo me mea virtute Od. III, 29, 55. vid. *not.*

inurbanus. inurbanum seponere lepido dicto Epist. ad Pis. 273.

io triumphe Od. IV, 2, 49. 50. Epod. 9, 21 — 23. io Bacche Sat. I, 3, 7. io cives Epist. ad Pis. 460.

iocari. iocatus permulta Sat. I, 5, 62.

iocosius dixero Sat. I, 4, 104.

iocularia (ioci et nugae) Sat. I, 1, 23. vid. *not.*

iocus te postulat Od. II, 6, 21. iocis relictis II, 1, 37. iocis aptior II, 19, 25. ioco cum saevo I, 33, 11. ioco certare II, 12, 13. iocum tentavit Epist. ad Pis. 222.

ira cruenta Od. III, 2, 11. ira capitalis Sat. I, 7, 13. irae tristes Od. I, 16, 9. graves III, 3, 30.

iracundior improbo Adria Od. III, 9, 22.

irasci amicis Epist. I, 8, 9. irasci celer ib. 20, 25.

iratus. iratis diis Sat. II, 3, 8. precibus II, 6, 30. iratum ventrem esca placaverit II, 8, 5. vultum Epist. ad Pis. 106. — iratum mare Epod. 2, 6. iratae lymphae Sat. I, 5, 97.

ire vidimus Tiberim Od. I, 2, 13. per fluctus longos III, 27, 42. curto mulo Sat. I, 6, 104. ocius Sat. I, 9, 9. tardius Sat. II, 3, 101. domum Sat. II, 5, 37. foras Epist. I, 7, 31. viam I, 2, 65. ires quo te sapientia duceret I, 3, 27. ad lucrum ad Pis. 420. — ire lusum Sat. I, 5, 48. lavatum Sat. I, 6, 125.

iter facere Od. I, 22, 5. Sat. II, 6, 42. tutum et patens Od. III, 16, 7. liberum munivit C. S. 43. longum carpere Sat. I, 5, 94. — supremum carpere parati (*τὰν νεάταν ὁδὸν στείχειν*) Od. II, 17, 11. vid. *not.*

iterare cursus relictos Od. I, 34, 4. voces Epist. I, 18, 11. iterabitur fortuna clade III, 3, 62. hinc: iterabimus aequor (h. e. *iterum tentabimus*) Od. I, 7,

M.

P.

Q.

R.

tentum elicis) Od. IV, 8, 17. vid. *n o t.* sic: temperat Sappho Archilochi pede Musam (pro: *moderatur et componit ad Archilochi numeros carmina sua*) Epist. I, 19, 28. vid. *n o t.* 5) pro: *regere:* temperat mundum horis Od. I, 12, 15. mare Od. III, 4, 45. cf. Od. IV, 12, 1. astrum Epist. II, 2, 187. temperet ora frenis Od. I, 8, 7. annum Epist. I, 12, 16. senem delirum Sat. II, 5, 71. 6) pro: *parcere:* temperat mulier privignis Od. III, 24, 18. vid. *n o t.*

tempestas. 1) tempestatis ritu Sat. II, 3, 268. tempestas ab Euro demissa Od. III, 17, 11. 2) pro: *animi impetus:* quocunque me rapit tempestas, deferor Epist. I, 1, 15. 3) *scurra Maenius* tempestas macelli *nominatur* Epist. I, 15, 31.

tempestivus 1) pro: *nubilis:* tempestiva Chloe Od. III, 19, 27. sic: tempestiva viro Od. I, 23, 12. 2) pro: *aptus, accommodatus:* tempestivum pueris ludum concedere Epist. II, 2, 142.

templum. templa Vestae Od. I, 2, 16. refeceris Od. III, 6, 2. antiqua deorum ruunt Sat. II, 2, 104.

tempus 1) aureum aere inquinavit Epod. 16, 64. supremum (sc. *vitae*) Sat. I, 1, 98. amicum Od. III, 6, 43. 44. grave Od. III, 23, 8. ad nostrum Epist. II, 1, 62. curandi differs Epist. I, 2, 39. edendi Epist. I, 16, 22. tibi est abire Epist. II, 2, 215. praesens Epist. ad Pis. 44. sub hoc tempus Epist. II, 2, 34. temporis futuri Od. III, 29, 29. acti laudator Epist. ad Pis. 173. sub verni horam ibid. 302. tempore vitae exacto Epist. I, 1, 13. festo Epist. II, 1, 140. sacro C. S. 4. dextro Sat. II, 1, 18. laevo Sat. I, 9, 68. 69. tempora Troiana Od. I, 28, 11. 12. in aurum priscum redeunt Od. IV, 2, 39. 40. crastina Od. IV, 17, 18. tarda ingrata fluunt Epist. I, 1, 23. orientia Epist. II, 1, 130. temporibus suis defuncta Epist. II, 1, 22. 23. — tempora signis certis decedentia (i. e. *anni*) Epist. I, 6, 3. 4. cf. Od. IV, 13, 25. — tempora tua morer sermone longo (i. e. *negotia tua certo tempore administranda*) Epist. II, 1, 4. — tempore ponunt clitellas (i. e. *tempestive*) Sat. I, 5, 47. temporibus dubiis secundisque (i. e. *in rebus adversis et secundis.*) Od. IV, 9, 35. 36. 2) pro: *periculum:* in ultimum tempus deducte Od. II, 7, 1. sic: tempora (sc. *turbulenta*) loco me amovere Epist. II, 2, 46. 3) pro: *annales:* tempora evolve mundi Sat. I, 3, 112. 4) *de syllaborum quantitate in prosodia:* tempora certa modosque Sat. I, 4, 58. 5) *tempora* (*Schläfe*) corona vinxisse Od. I, 7, 23. ornatus pampino Od. IV, 8, 33. pampina cingentem Od. III, 25, 20. vincere floribus Od. IV, 1, 22.

tenax. 1) tenaci gramine Epod. 2, 24. 2) tenacem virum propositi Od. III, 3, 1.

tendere. 1) tendit arcum Od. II, 10, 20. retia Epod. 2, 33. tendere opus ultra legem Sat. II, 1, 2. benigno sermone noctem (i. e. *producere*) Epist. I, 5, 11. barbiton (i. e. *moderari, temperare*) Od. I, 1, 34. 2) pro: *cursum dirigere, ire, proficisci:* Quo tendis? Od. III, 3, 70. Sat. I, 9, 63. Epist. I, 15, 11. tendit ad aedes Epist. I, 7, 89. tendimus Beneventum Sat. I, 5, 71. tendens in agros Od. III, 5, 55. in tractus alios nubium Od. IV, 2, 26. — Quorsum haec tendant (pro: *spectent*) Sat. II, 7, 21. 3) pro: *tentare, conari:* tendunt extorquere Epist. II, 2, 57. tendebat foras ire Epist. I, 7, 31. tendentes Olympo imposuisse Pelion Od. III, 4, 51. 4) pro: *contendere, niti:* tendit plumbum rumpere Epist. I, 10, 20. haberi disertus Epist. I, 19, 16. 5) pro: *extendere:* tenta praecordia spiritu Epod. 17, 26. ubera ibid. 50.

U.

V.

INDEX SECVNDVS NOMINVM PROPRIORVM.

L.

M.

Q.

R.

S.

U.

V.

LIPSIAE,

IMPRESSIT BENEDICT GOTTHILF TEUBNER.